ACADEMIA ROMÂNA

DIN VIEAȚA POPORULUI ROMÂN

CULEGERI ȘI STUDII

VIII.

INDUSTRIA CASNICĂ LA ROMÂNI

TRECUTUL ȘI STAREA EI DE ASTĂZI

CONTRIBUȚIUNI DE ARTĂ ȘI TEHNICĂ POPULARĂ

DE

TUDOR PAMFILE

Motto : «Viitorul Țerii, îl țese femeia».
(M. S. Regina Elisaveta).

PREMIUL „NEUSCHOTZ" DIN 1909

BUCUREȘTI
LIBRARIA SOCEC & COMP.

LEIPZIG
OTTO HARRASSOWITZ

VIENA
GEROLD & Comp.

1910.

PREȚUL 10 LEI

ACADEMIA ROMÂNA

DIN VIEAȚA POPORULUI ROMÂN

CULEGERI ȘI STUDII

VIII.

INDUSTRIA CASNICĂ
LA
ROMÂNI

TRECUTUL ȘI STAREA EI DE ASTĂZI

CONTRIBUȚIUNI DE ARTĂ ȘI TEHNICĂ POPULARĂ

DE

TUDOR PAMFILE

> *Motto:* «Viitorul Țerii, îl țese femeia».
> *(M. S. Regina Elisaveta).*

PREMIUL „NEUSCHOTZ" DIN 1909

BUCUREȘTI
TIPOGRAFIA „COOPERATIVA"
No. 6, SRADA BELVEDERE, No. 6
1910

DIN VIEAŢA POPORULUI ROMAN

I.	*Hora din Cartal*, de Pompiliu Pârvescu, 1908	Lei 3,—
II.	*Cimilituri româneşti*, de T. Pamfile, 1908	» 1,—
III.	*Poezii populare din Maramureş*, de Tit. Bud., 1908.	» 1,—
IV.	*Cântece şi urături*, de Al. Vasiliu, 1909	» 5,—
V.	*Din literatura populară*, de N. Păsculescu, 1909	» 6,—
VI.	*Jocuri de copii*, de T. Pamfile, 1909	» 1,—
VII.	*Sărbătorile Poporului*, de C. Rădulescu-Codin şi D. Mihalache	» 1,—

PARTEA I.

INDUSTRIA ANIMALĂ

CAPITOLUL I.

PĂRUL.

1. **Părul de porc**, pe care străinătatea ni-l vinde aşà de scump, îl culeg ţăranii români la îndătinata tăiere a porcilor, dela *Ignat* (20 Decemv.) şi până a doua zi de *Crăciun* (26 Decemv.). După ce se înjunghie porcul, femeia şi copiii îi smulg coama şi părul aspru de pe spinare şi dacă şi pe trup părul este lung şi aspru, îl smulg şi pe acela. Il mai capătă, la munte şi la dealuri, prin locuri păduroase, şi dela *porcul mistreţ* sau sălbatic. Părul îl fac mănunchèle şi-l păstrează sau pentru a-l vinde acelor oameni nevoiaşi, *ungureni*, *steclari*, cari vin iarna cu saci de sticlărie purtaţi pe umeri cu două beţe şi dela cari în schimbul părului iau sticle, pahare, etc., sau pentru facerea *periilor*.

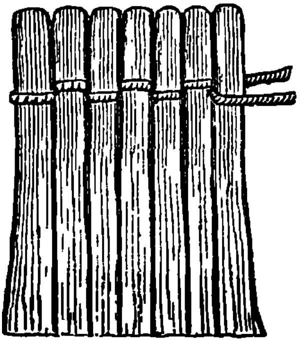

Fig: 1.

Bidinelele, sing. *bidineà* 1) sau *bădănalele*, sing. *bădănà*, dacă nu se fac de către ţigancele sau ţiganii *căldărari*, *corturari* sau *lăieţi*, le face gospodina în chipul următor: se înşiruesc pe o sfoară (*sfară*) mănunchèlele de păr, groase cât degetele unui copil mic, şi astfel, făcând o pânzuliţă (Fig. 1), se înfăşoară pe capătul unui băţ, pe care s'a înfăşurat mai întâiu o petică sau cârpă. Infăşurarea se face în chip de spirală (Fig. 2). După o înfăşurare, se *catra-*

---

1) Din Ţepu, jud. Tecuciu.

neşte pânza de păr cu *catran* topit, către cotor, ca să se lipească trainic partea groasă a părului de petică. Infăşurarea se începe dela vârf şi acolo pânza are firele cele mai scurte, iar cu cât se urmează, firele de păr sunt mai lungi, aşà că vârfurile lor aproape sunt la aceeaş înălţime.

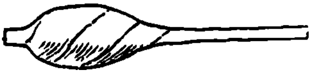

Fig. 2.

Bidinelele de văruit pereţii caselor cu var au cozi de lemn lungi până la 2 metri (Fig. 3) sau şi mai lungi, dacă pereţii sunt înalţi. Tot în acest chip se fac şi *bidineluţile*, mai mici, cari slujesc la trasul *brâielor* cu *chinovar* sau *chinoroş* prin prejurul caselor şi ferestrelor. Ele pot aveà părul perpendicular pe coadă (Fig. 4) sau în chip de pieptene (Fig. 5) [1]. Asemenea bidineluţe se moaie şi în *terciu* de lut sau *cărbune* pisat şi amestecat cu ou, spre a trage brâiele negre în casă şi afară.

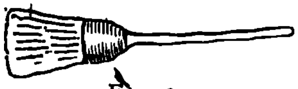

Fig. 3.

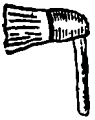

Fig. 4.

Ele sunt mai trainice decât cele cumpărate dela ţigance sau din târg, deoarece nu au părul amestecat cu *păr de coadă* sau *coamă de cal*.

Periile de haine. Unii găspodari îşi fac din acest păr de porc şi perii de haine sau de cisme. Ieau o scândurice de lemn tare, îi dau găuri cu o *sulă* sau cu o *andreà* înroşită în foc, pun câte 10—15 fire de păr îndoite drept în două şi le trag cu sfoara în găurèlele scânduricei. După ce au umplut toate găurile, toarnă *cleiu de peşte* (cleiu de oase) şi pe dos pun o altă scândurice subţire; apoi îndreaptă părul, rătezându-l la aceeaş înălţime [2].

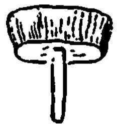

Fig. 5.

Perii pentru fuioare îşi fac gospodinele tot din păr de porc, însă acesta trebue să fie foarte gros. Se fac întocmai ca şi bidinelele aproape, numai că sunt foarte îndesate, iar în loc de catran, fixarea se face printr'o împletire a aţei pe cotor (Fig. 6). Intrebuinţarea vom vedeà-o când va fi vorba de cânepă.

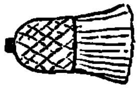

Fig. 6.

Cismarii întrebuinţează la cusutul cismelor (ciobotelor), în loc de ace, fire de păr de poc cari sunt bifurcate la vârf. Legătura părului cu aţa se face într'un chip ingenios.

2. **Părul de capră,** căci nu se zice *lână de capră*, nu se foloseşte decât rar, şi mai mult la munte sau la şes de către ciobani

---

[1] După arătările d-lui Gh. T. Kirileanu (jud. Suceava).
[2] Din Ţepu, jud. Tecuciu.

sau mocani. Impletit, cum vom vedeà că se fac funiile, câte trei sau mai multe *viţe* subţiri, ca un *beţigaş* de chibrituri, dă *târsânele* sau *nojiţele*, aţele cu cari se leagă opincile. In Ardeal se numesc *vânări* 1) şi leagă femeile nu numai opincele ci şi *cioarecii* până catre genunchi.

Cine are păr mai mult, îşi face din el funii pentru întins cămăşi sau *baiere*, etc.

N'am auzit decât în jud. Bacau despre saltèle făcute în casă ţărănească din păr de capră.

3. **Părul de cal**, cel scos din coadă şi coamă, când se scurtează coada sau când moare calul, se foloseşte pentru perii de scuturat, făcute ca şi bidinelele, numai că fixarea către lemn se face cu sfoară.

4. **Părul de bou** nu-l întrebuinţează decât copii mici făcându-şi din el *mingea* în chipul următor. Se *secelă* (ţeselă) boul (sau calul) şi părul scărmănat se *pătureşte* (bate) cu palmele, până când va aveà mărimea capului; apoi se pătureşte mai departe până când ajunge tare ca «*hieru*» (fierul). Sunt în sat anume copii meşteri în facerea de mingi pe cari le vând cu 10—30 de bani. Cea mai bună minge e aceea care are 7—8 cm. diametru. Păturirea nu trebue să se facă cu apă ori cu mânile ude, căci atunci mingea nu ţine mult, ci, la o bătaie mai «*înhierbântată*» (înfierbântată), îi curge părul 2). In Ardeal, mingile se fac tot astfel şi poartă numele de *cócĭcă*, *gócĭcă*, 3), *cotcă* 4), *hapúc*, *hapúşhĭu* 5), *mişă*, *mişhic* 6) sau *surducă* 7). In alte părţi din Moldova şi Muntenia: *mice* şi *mince*.

Prin jud. Suceava, din părul de bou se fac şi *aţe de opinci* 8).

5. Purtatul **perucelor** se practică numai prin unele părţi din Macedonia; păr «falş», par împletit în *coade* sau *cosiţe* moarte se poartă de femeile sau fetele cari voesc să arate că au păr mult în cap. In Munţii Apuseni, aceste coade poartă numele de *slebe* 9).

---

1) Al. Viciu, *Glosar de cuv. dialect. din Ardeal.* (Ediţ. Ac. Rom.). 1906, p. 10.

2) T. Pamfile, *Jocuri de copii, din Ţepu, jud. Tecuciu* (Ediţ. Ac. Rom.). 1906, p. 25.

3) Viciu, *op. cit.*, p. 36.

4) Ibid., p. 46.

5) Ibid., p. 49.

6) Ibid., p. 60.

7) Ibid., p. 81.

8) După arătările d-lui Gh. T.-Kirileanu (jud. Suceava).

9) T. Frâncu şi G. Candrea, *Românii din Munţii Apuseni (Moţii)*. 1888, p. 105.

CAPITOLUL II.

LÂNA.

1. **Consideraţiuni generale.** Producţiunea lânii stă în legătură directă cu numărul turmelor, iar acestea variază după abundenţa sau lipsa islazurilor sau imaşurilor. In timpurile vechi, anterioare anului 1774,— acel an de când încep să se desfunde pădurile şi fâneţele pentru a le da plugului mai roditor, de când ţerile române înclină tot mai mult către agricultură, — numărul turmelor trebue să fi fost foarte mare, nu numai la munte ci şi la şes. Aceasta trebue să o credem din faptul că în veacul XV şi următoarele două, începem să transportăm oi numeroase în ţinuturile turceşti, iar lâna în alte părţi.

Vameşii Bistriţei luau la 21 Iulie 1412 patru dinari pentru o povară de lână *(pondus equi lanam portantis)* ¹), ceeace arată că schimbul erà destul de mare între Moldova şi părţile de sus ale Ardealului.

In Fevruarie 1705, vama Câinenilor luà tot pentru o povară de lână 50 de bani româneşti ²). Ca să se ajungă la o tarifare, nu se poate înţelege fără un trafic întins dintr'o parte şi alta. Intr'adevăr, dacă e cam vagă direcţia de unde veniau aceste poveri, gândindu-ne că în Ardeal erau postăvării săseşti cunoscute, ne vom lămurì asupra direcţiei de venire.

Cumpărări şi traficări din 1726: lână «dereptŭ 68 de măji şi 40 ocă». Tot din acest an, este un document unde lâna se pune pentru datorii, «zălog, când să va vinde, să-ş(i) ia (creditorul) bani cu dobând(a), pe un an zeace la unul»³).

Din 1730 aflăm că «un sac de lăn(ă) dintr'a lui Ilie Otitilişanu, şi au tras măj 4, făr funţi 14, şi un sac... mai nainte, măj 4, funţi 14, şi am tocmit maja flor. 12 şi peste tot fac f. 8... Şi am dat lui Ivan Brandicin un sac de lăn(ă), măj 4, funţi 7, şi am luat eu înapoi oc. 16, cu sac cu tot» ⁴).

O statistică oficială din Ţara-Românească arată că chiar la 1839 se exportà din ţară 1,531,185 ocale de lână pentru 6,600,000 lei.

---

1) N. Iorga, *Doc. din Arh. Bistr.* I, p. V.

2) N. Iorga, *Stud. Doc.* XII, p. 15.

3) *Ibidem*, p. 31.

4) *Ibidem*, p. 34.

Astăzi stăm cu mult mai rău. Nu avem decât 5.600.000 de oi în Regat, adică aproape o oaie de suflet. Şi acestea nu stau vara decât la munte, prea puţine şi mărunte pe şes, iar iarna scoboară la şes, până în Dobrogea chiar, unde se hrănesc cu ierburile bălţilor.

Speciile de oi cari cresc la noi sunt *spancele* şi *ţigăile* cu lâna lor cea subţire, dar cel mai mare număr îl formează *ţurcanele* cu lâna groasă şi aspră. Tot aşà de săraci în oi sunt şi *Bucovinenii*. In *Transilvania*, s'a urmat acelaş mers ca şi în Regat. Românii de acolo nu mai au astăzi decât 1.800.000 de oi. Mai bine stau cei din *Ungaria* şi asupra acestora au întâietate Românii din ţinutul *Crişului* şi *Maramureşului*.

In fruntea tuturor au fost până acum în urmă Românii din imperiul turcesc. Aici existau ciobani cu câte 20.000 de oi, dar impunându-se dări prea mari, turmele au scăzut. *Tesalia* erà locul de întâlnire a turmelor macedonene pe timpul iernii; dar după cedarea acestei provincii către Greci, impozitele s'au mărit şi numărul oilor a scăzut.

2. **Tunsul** sau **tunderea** oilor se face odată cu începutul căldurilor de vară, când oile încep să *năpârlească*. Semnul se cunoaşte după *loloţii* cari se desprind din lână şi se prind prin spini. Aceşti loloţi culeşi dau cea mai bună calitate de lână. Mieii şi mieoarele — cârlanii şi cârlanele —, nu se tund de obiceiu în întâiul an; prin judeţul Suceava, se tund [1].

Tunderea se face cu un foarfece mare, făcut de fierari, având inelele mănunchilor învăluite cu aţe ca să nu *bată* la degete. Inceputul se face pe pântece, unde se curmă, din pricină că lâna este foarte subţire, şi se merge spre spinare. *Miţe* se chiamă în Ţepu, Tecuciu, *flocii* cari se ieau de pe cap, coadă şi picioare. In Munţii Apuseni poartă numele de *suvintreturi*, iar *miţuitul*, *miţăitul*, tunsul oii pe *foale*, coadă şi picioare se chiamă *suvintreat* [2].

In jud. Suceava, miţele de miel, mieoară şi *tertaĭ* poartă numele de *noatin* [3] şi *miţe*. *Laţe*, lâna prinsă prin spini din lâna (*sarica*) oii [4], *loloaţele*, *flinticurile*, sing. *flintic* şi *flintoacele* [5] sunt numiri din Ardeal. *Biţili* sau *biţele* sunt miţele mai lungi1) iar *tuşniturile* sau *dupchii* sunt miţele, în graiul din Munţii Neamţului.

---

[1] După arătările d-lui Gh. T.-Kirileanu.

[2] Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 106.

[3] *Şezătoarea*, III, p. 83.

[4] Al. Viciu, *op. cit.*, p. 56.

[5] *Ibidem*, p. 57.

3. **Spălatul** lânii se face de obiceiu vara, în timpul când femeile se duc la ape curgătoare de-şi *ghilesc* (înălbesc) pânzele. Iată cum se spală în Bogdăneştii Sucevei : Se *încearca* (fierbe, infierbântă) apa până aproape să dea în *unde*. Se opăreşte apoi lâna întreagă, ca să iasă din ea *usucul*, se clăteşte apoi la apă rece şi apoi se usucă. In Ardeal avem şi numirea de *ursuc*2). Prin Putna, *suc*.

De obiceiu, acest *usuc*, zoile cari ies din opărirea lânii, nu se aruncă, ci se întrebuinţează la boitul firelor de lână toarsă cu un an sau mai mulţi înainte. Prin urmare, epoca spălatului lânii şi a boitului lânii în albastru este aceeaş.

4. **Scărmănatul** sau **cărmănatul** lânii, cum se zice prin jud. Neamţ şi Suceava, se face cu mâna, după ce lâna a fost uscată. Nu este o ocupaţie de samă şi nici nu are un timp anumit. Scărmănatul se face pe *apucate*, când n'are femeia ce să facă, iarna, pe la clăci sau şezători. Scărmănând lâna, se desprind firele răsucite.

In Bogdăneştii Sucevei, cărmănatul se face şi cu *foşălaii* pe cari îi vom descrie îndată. Un neajuns au foşălăii : rup *parul*.

5. **Pieptănatul** este începutul lucrări lânii celei adevărate. El se face mai ales iarna, când gospodina are vreme de stat pe loc. Zilele când se lucrează lână sunt supuse calendarului superstiţios. Aşà în Basarabia toată luna lui Decemvrie este oprită pentru lucratul lânii, cânepei şi răsboiului, căci Maica Domnului se supără3).

Pieptănatul are scop de a scoate lâna bună de o parte şi cea mai proastă de altă parte. Cea mai bună se numeşte *par* în Moldova, în părţile bihorene 4) şi de sigur şi în altele. Lâna mijlocie se chiamă *miezură* — «lâna care rămâne, *codina*» — în Bihor 5) sau *miezuri*, pron. pop.: *mnėdzuri* («lâna cea mai bună de canuri ce se boieşte şi se bate în catrinţe», jud. Suceava) 6). Categoria cea mai proastă, cea cu firele subţiri şi scurte se numeşte în deobşte *canură* (In munţii Moldovei e bună pentru *bătătură* la sumane 7).

---

1) Al. Viciu, *ibidem*, p. 19.

2) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 106.

3) Z. C. Arbore, *Basarabia* (Edit. Acad.), p. 173.

4) *Şezătoarea*, VII, p. 192.

5) *Ibidem*, VII, 192.

6) *Ibidem*, III, p. 71.

7) *Ibidem*, II, p. 185

ca și în toate părțile, căci ca urzeală se rupe). In Ardeal, lâna de merinos se chiamă *strențe* sau *haras,* dacă-i colorată [1].

Instrumentele cu cari se piaptănă lâna sunt în general *pieptenii,* în pr. pop. pentru Moldova: *cheptini.*

Pieptenii se întrebuințează și la pieptănatul fuioarelor de cânepă. Ei au o *coada* sau o *mănușa* de lemn în formă de lopățică prevăzută și pe o parte și pe alta cu două *plasele* de corn de bou, încălzit în foc și întins. Pe o parte, și în aceste plăsele, sunt fixați dinții de fier, groși cât bățul de chibrit, așezați pe un rând sau două; când sunt pe două rânduri, sunt la intervale, așà ca un dinte să vină în intervalul dintre alți doi din celălalt rând (fig. 7).

Lopățica și coada pieptenului sunt înflorate cu flori încrustate cu o sârmă sau sulă înroșită în foc. Tot astfel ca și în Țepu, sunt și în Bihor. [2].

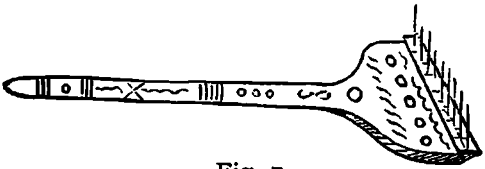

Fig. 7.

La pieptănat se folosesc doi piepteni: în unul se pune lână scărmănată și acesta stă cu dinții în sus, iar celălalt, ținut în cealaltă mână cu dinții în jos, peaptănă lâna celuilalt până când se umple și acesta de lână și este pieptănat de primul. (Fig. 8).

Gâcitoarea populară îi zugrăvește minunat:

Am doi moșnegi cu barba șargă,
Când se întâlnesc se trag de barbă ! [3].

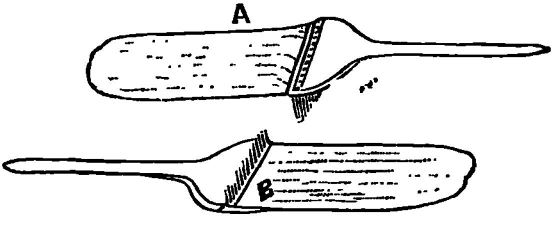

Fig. 8.

Când gospodina vede că deasupra *lefei* pieptenului în *B,* lâna s'a strâns în dinți, începe să tragă cu mâna de partea *A,* de *par,* nu brusc ci încet și câte puțin. Aștfel se scoate tot părul, până ce se ajunge la firele cele scurte de *miezură,* cari se întrerup. Smocul lung de păr, aproape de un metru, când e lâna buna, se rupe cam de câte o palmă lungime şi se pune una peste alta.

---

[1] Al. Viciu, *op. cit.*, p. 80.

[2] Partea de lemn a pieptenului se numește în Bihor *leafă. Șezătoarea, VII,* p. 192.

[3] Gorovei, *Cimiliturile Românilor* (Edit. Acad. Rom.), p. 288.

Ceeace rămâne în dinţii pieptenului se chiamă *canura* sau *buci*[1]. Dacă lâna a fost bună, şi din canură se scoate o *frunte* (calitate superioară), *miezura*. Dacă lâna n'a fost aşà de bună, nu se mai scoate, caci altfel canura ar fi aşà de rea, că nu s'ar mai puteà folosì la nimic.

Când lâna este foarte bună, pieptenele are două *bărbi*, una în *A* şi alta în *A'*, făcută şi aceasta tot cu pieptenele. In acest caz, *părul* se scoate din amândouă părţile, dar, fireşte, mai puţin din *A'*.

Scoaterea canurei din pieptene cu ciupirea se face greu şi canura ieşită este *lolotită*. Pentru a o *scărmănà (cărmănà)* şi pe ea, adică pentru a desprinde fir de fir, se întrebuinţează în Ardeal *buciul*, «maşină de scărmănat lână» [2], care cred să fie tot una cu *foşalăii* pomeniţi mai sus.

Foşalăii, *fuşălaii*, *pieptănuşii*, *pieptenii laţi* sau *pieptenei* [3] slujesc, după cum am văzut, la cărmănarea lânii. In munţii Moldovei de sus, ei mai slujesc şi la scărmănarea canurei, după ce s'a scos din ea părul.

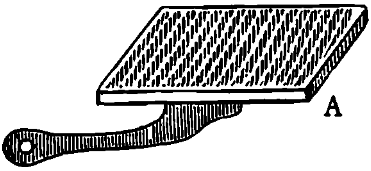

Fig. 9.

Foşălăii sunt făcuţi dintr'o scândură aproape pătrată, pe care s'a bătut o piele tare şi în care s'au înţepenit dinţii (Fig. 9). Dinţii având *floarea* (cununa, partea pe care se bate cu ciocanul) între piele şi lemn, se mişcă puţin.

Pentru a pieptănà cu ei, se aşează într'un scaun care are sus două *speteze* (Fig. 10), una găurită, pentru a intrà în ea coada foşalăilor, iar alta dăltuită, pentru a se răzămà capătul *A* al foşalăului. Cu celălalt foşalău sau pieptănuş, se trage pe deasupra celui fixat în scaun, iar lâna pusă între dânsele se scarmănă şi apoi se scoate cu mâna.

6. **Torsul**. Părul rupt în bucăţele de câte o palmă, se face *caiere* astfel: Se pun câte 8—10 bucăţele de păr una lângă alta şi pe deasupra, iar una pe dedesupt şi de-a curmezişul. Cu aceasta se strâng bucăţelele de păr cà şi cum s'ar încinge. Vârful se mai *pişcă*, adică se mai scoate din el păr şi se pune către partea de jos a caie-

---

1) In Ţepu, jud. Tecuciu.

2) Viciu, *op. cit.*, p. 51.

3) Damé, *Terminologie populară*, p. 139.

rului, care are astfel forma unui con. Caierele de canură sau de miezură se fac tot astfel, îvălătucindu-le cu mâna.

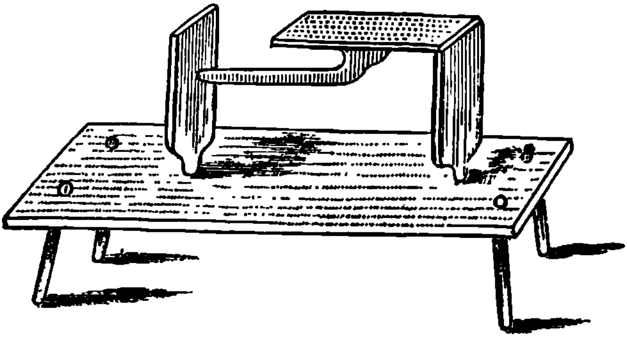

Fig. 10.

Lâna se toarce dinainte cu un scop anumit după calitatea ei: Părul aspru este bun pentru brâie; părul mai *molcăluț* pentru flanele, pestelci, antereie; canura moale pentru covoare; canura mai proastă pentru levicere. «Torc de brâu», ca pildă, însamnă că părul este tare şi nu-i bun decât pentru brâie.

Instrumentul, în deobşte cunoscut, este *furca*; firul tors se pune pe *fus*.

Furca cea mai simplă (Fig. 11), aşà cum e în părţile de şes ale României, are forma unui con lung, găurit sus pentru legarea unei aţe *A* cu care se va legà caierul de furcă. La capătul de jos al aţei este un *os O*, numit astfel; el se capătă din aripa puilor când se fierb. După ce caierul s'a pus pe furcă şi s'a încolătăcit după el aţa, osul se *înfige* în caier ca să ţină. Furca obişnuită are o coadă mai subţire, lungà cam de 60 cm. care se pune în brâu la şoldul drept.

Prin Muntenia, jud. Ilfov şi Teleorman, am văzut femei făcând caiere fără nici o formă, ci numai legându-le de furcă cu o aţă. In satul Măgurele din Ilfov, femeile nu ţin furca în brâu, ci o au fixată într'un scaun; caierul este învălătucit de jur-împrejurul furcii, iar nu numai într'o parte, cum se obişnueşte în Moldova (Fig. 12).

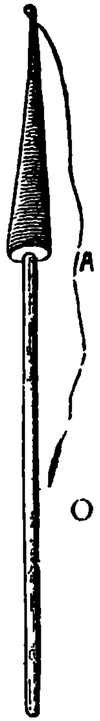

Fig. 11.

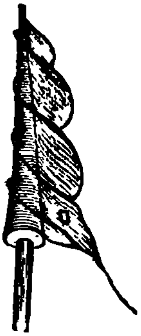

Fig. 12.

Furca este un instrument drag femeii, dar prin părţile de câmp *nu o apucă* (nu torc) în toate zilele, ci numai iarna, pe la clăci, şezători sau *furcarii*, cum se numesc acestea în munţii Moldovei de sus. S'aşează femeile în rând pe pat, fiecare cu furca 'n brâu, torc şi vorbesc şi ce-ar fi dacă fiecare ar umblà cu scaunul după ea! Torc mai ales şi femeile bătrâne cari nu pot muncĭ la câmp, torc în deobşte pe o zi de ploaie, cât pasc copilele vitele pe vale, etc.

Din acest instrument fac Românii de pe la munte şi din Ardeal, cei cari au mai mult răgaz şĭ nu-s aşà de năcăjiţi, obiecte de adevărată artă. Şi la şes se fac furci, înflorate cu sârmă înroşită în foc, cu cercuri de crestături, dar forma li-i tot cea conică. «Bărbatul căruia i-i dragă nevasta îi face furcă frumoasă», zice prin Ţepu femeia către bărbat; «şi sapa mare» adauge omul.

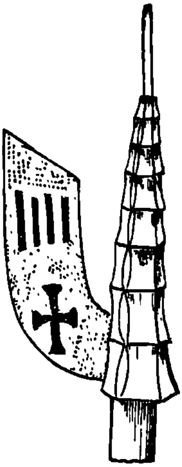

Fig. 13.

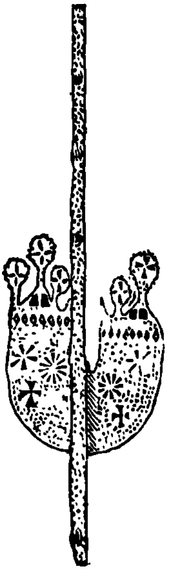

Fig. 14.

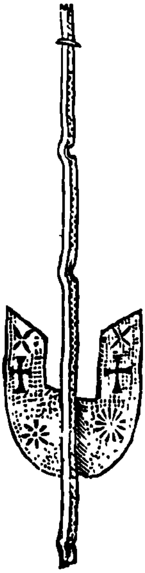

Fig. 15.

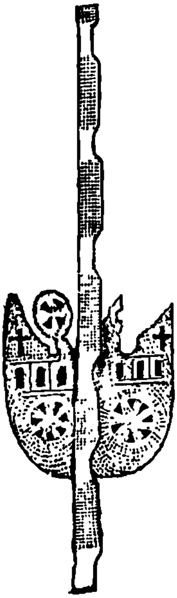

Fig. 16.

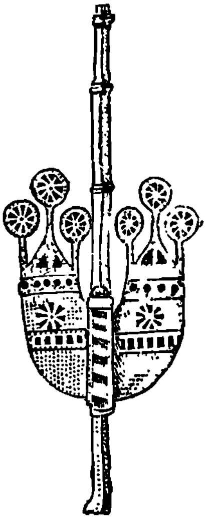

Fig. 17.

In satul Novaci, jud. Gorj [1]) am văzut cele mai frumoase *furci, cu aripă*, cu o singură aripă, dăltuită c'o dălţişoară până ce

---

1) La însurăţelul Gheorghiţă Ceauşescu.

răspunde în partea cealaltă, cu cruci şi diferite crestături ca nişte unghişoare de puiu de pasăre.

Furca propriu zisă, cornul, este şi el încrestat frumos (Fig. 13).

In Ardeal se fac furci cu două aripi (Fig. 14-18) 1), iar ca meşteri sunt mai ales mocanii Răşinarilor.

«Când furca este dintr'o bucată, caierul este împiedecat să alunece în jos de o *gămălie* (Moldova) sau o *măgălie*; iar când furca se desface în două, partea ce poartă caerul se numeşte *cânjeu, gânjeu* sau *gavan*»».2)

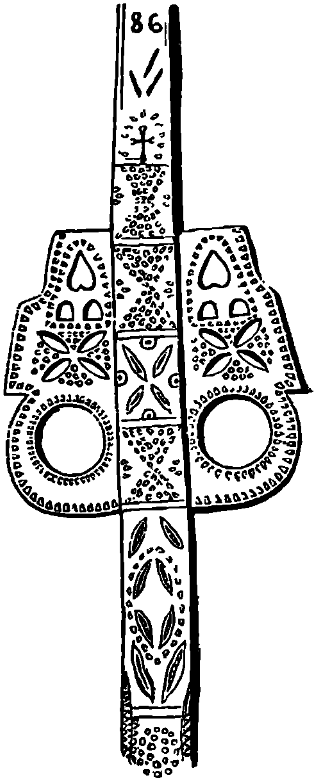

Fig. 18.

Fusul (Fig. 19) se cumpără prin părţile Moldovei de jos, judeţele Tecuciu, Bacău şi Putna, dela *Ţiganii lingurari* cari se ocupă în special cu fuse, linguri şi coveţi. La partea de sus au un noduleţ *A* de care se prinde lâna sau cânepa, la începutul fusului; apoi se tot îngroaşe până ce ajunge cât degetul, iar jos are un *titirez* sau *sfârlează*, *B*, care, prin greutatea ei, face să se învârtească mai uşor fusul. Din aceste sfârleze îşi fac copiii *titirezurile* 3), iar oamenii pe de-a'ntregul le mai întrebuinţează şi ca *cepuri* la poloboace când li-i în grabă.

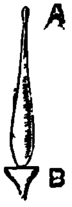

Fig. 19.

Dragoste mare arată Româncele pentru furcă. Sunt zile în cari nu lucrează, mai ales Sâmbetele prin unele părţi. Furca, ca un lucru de cinste, nu se poate ţineà ori unde, ci numai la coardă, pe cuptor, iar dacă s'a învechit, în pod, supusă la un *mărtac*.

Când într'o casă se naşte o fată, i se pune la cap furcă, în zilele dintâi, ca să-i fie dragă furca şi tot rostul ei; despre alte datini, la cercetarea cânepii.

---

1) Chipurile din fig. 14-17 după fotogr. din N. Iorga, *Neamul Rom. în Ardeal*, I, p. 184; fig. 18 după *Convorb. Lit. XLI*, *No. 6*.

2) Dame, *op. cit.*, p. 140.

5) Pamfile, *op. cit.*, p. 77.

Cicricul de tors este un instrument pe care nu l-am văzut decât în Bogdăneştii Sucevei1). El se compune dintr'un scăueş cu roată. Scăueşul are trei picioare *A*, *B*, *C*; Intre picioarele *A* şi *B* este o axă mobilă *D E* cu o pedală *F*, o scândurice *G* este legată de pedală; mişcând pedala, se învârte roata prin ajutorul unui cârlig în axă; restul stinghiilor constituesc întărituri diferite. Roata are un butuc în care se fixează spiţele. Pe exterior are un jghiab pe care stă o sfoară întinsă ce va învârtĭ *morişca* (Fig. 20). *H* este capătul firului dela furcă ce stă în gaura *J* (Fig. 21). Firul trece prin gaura *J*, iese printr'un orificiu *L* dintr'un inel de lemn strujit şi de aici printr'o serie de cârlige *K* fixate într'o potcoavă de lemn *M N*. Din cârligul ultim, din capătul potcoavei se învârteşte pe mosorel. Cârligele sunt de sârmă.

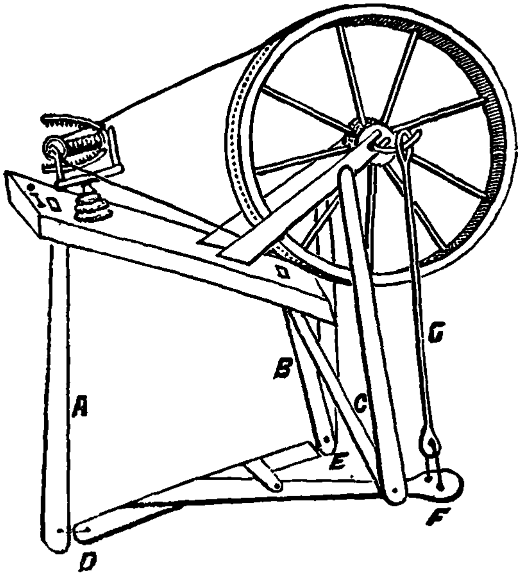

Fig. 20.

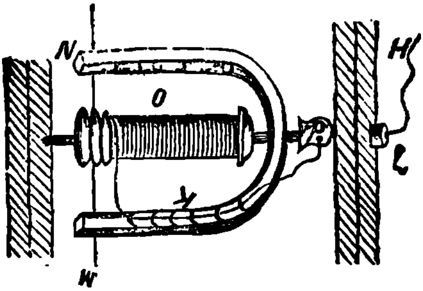

Fig. 21.

Firul, fiind ţinut de cârlig, se va înfăşură pe mosor pe aceeaş circomferinţă; după ce se face o asemenea vrâstă, se mută firul în cârligul alăturat, fie către mijlocult pocoavei, fie către capete.

Potcoava *M N*, este mobilă şi e pe axul general al moriştei; prin urmare, dacă am învârtì roata fără fir, s'ar învârtì morişca dar potcoava nu. Deci când firul este ţinut cu mâna de *H*, şi nu

---

1) La ***M. Lupescu***, **directorul orfelinatului «Ferdinand», Zorleni, Tutova.**

este lăsat liber, potcoava, prin apăsarea firului se va învârtì şi ea. Când firul răsucit din furcă s'a lungit, se sloboade din *H* şi el se învârteşte pe ghemul moriştei.

Invârtirea se face cu piciorul pe pedala *F*.

Sfoara se învârteşte pe nişte brâie adâncite în capătul mosorelului de către roată.

După cum se vede, e mare economie de timp, deoarece filarea firului se face cu mâinile mai apropiate.

7. **Râschiatul.** Aproape în totdeauna, lâna trebue boită înainte de a fi întrebuinţată la răsboiu. Pe fuse ori pe mosorèle, lâna nu s'ar puteà *face*, din pricină că firele sunt strânse unele între altele. Pentru a le face mai rari, trebue să fie *răschiate*. *Răschiarea* e din familia vorbei *fir, răsfirare*; pron. prop. mold.: *hir, răschirare*, şi se face prin ajutorul *râşchiitorului* sau *râşchitorului*.

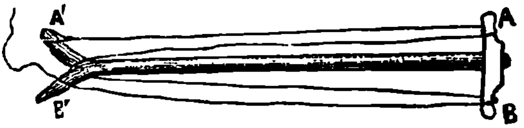

Fig. 22.

Râşchitorul este un băţ lung cam de un stânjen, care are la un capăt *crucea A, B* (Fig. 22), numită prin alte părţi şi *coarne*, iar la celălalt capăt are două *crăcane* mici, numite încă şi *coarne*.

Pe râschitor se *răschiază* sau se *răschie* ceeace este pe fus astfel: Se leagă capătul firului de un corn, *A'*, de exemplu, se duce după cracul de cruce *A*, se aduce printre coarne şi apoi la cracul celălalt de cruce şi aşà mai departe, când la un crac de cruce, când la altul. S'ar crede că-i zadarnică trecerea aceasta, căci ar fi destul să se înşire aţa împrejurul unui poloboc, să se facă o sculă şi apoi să se boească. Dacă s'ar face aşà, firele s'ar încurcà şi, la depănarea de mai târziu, un fir rupt nu s'ar mai puteà găsì cu uşurinţă.

Prin râschiare s'a făcut, între coarnele *A' B'* ale râschitorului, un *rost* adică o încrucişare de fire, care face să nu se încurce firele. Capătul firului e legat de o aţă *m*, cu care se leagă restul firelor cruciş. Cu aţă se leagă şi pe locul unde firele s'au sprijinit pe crucea râschitorului (Fig. 23).

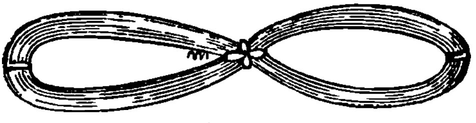

Fig. 23.

Aceste fire râschiate poartă numele de *bucată* în Moldova de jos, *căleapă* la munte şi *scul* în Muntenia.

Mai multe bucăţi de lână, sau, în general, *lâna toarsă,* poartă numele de *fire,* pron. pop. mold.: *hire (hi,* dulce = χ).

Despre *boitul* sau *coloràtul* lânii, nu se tratează aici. Acest capitol de industrie casnică este îndestul de important şi, ca atare, trebue să i se dea o deosebită atenţie şi deci o desvoltare care ar mări peste măsură această lucrare.

CAPITOLUL III.

PENELE

Penele de pasere — găină, raţă, gâscă, curcă — şi câte odată şi de *piche* sau *pichere,* se întrebuinţează la umplutul pernelor.

Penele se culeg de câte ori se taie aceste paseri, fie pentru mâncarea casei (Duminicile şi sărbătorile mai ales), fie pentru pomeni, praznice, cumetrii, nunţi şi mese, pe la *hirtimoase* 1). Nici odată nu se culeg penele dela paserile cari mor de *boleşniţă* 2).

Paserile se opăresc întâiu în apă dată în clocot şi apoi li se *jumulesc* penele cari, fiind ude, se pun la uscat pentru când vor fi de nevoie. Unele gospodine strâng de o parte penele de pe trupul găinii şi de altă parte penele din coadă şi aripi, cari sunt mai mari.

Perine sau *perne, perniţe* şi *modiţe* se fac numai din pene, în două chipuri: 1. Cu pene tocate cu toporul din lipsă de timp sau din lene şi 2. din pene *strujite* adică separate de partea tare. Această operaţie, strujirea, se face pe îndelete, pe *apucate,* când fetele, mai ales, nu au ce face. De sigur că se găsesc femei cari pun penele paserii în perine, aşà cum le-au jumulit sau *dupurluit* 3) de pe pasere.

Fundul de perină este un săculeţ de pânză groasă, de câlţi de obiceiu, ca să nu-l poată răsbate cozile de pene, când ele au fost tocate. Fundul se îmbracă într'o *faţă.*

Când faţa se murdăreşte, faţa se *desfaţă* sau se *desfăţează* şi se spală, îmbrăcând din nou perina cu dânsa după ce s'a uscat. Faţa se coasă de cele mai multe ori; numai gospodinele mai cu dare de mână îmbracă perina în feţe cu *bunghi* (bumbi, nasturi) şi *cheotori.*

---

1) Hirtimos = hiritisimos, zi onomastică : «de ziua lui».

2) Boleşniţă = boală molipsitoare.

3) *Şezătoarea,* II, p. 227.

Perinele sunt *lungi*, *perine de cap*, cele cari slujesc noaptea drept căpătâiu, pentru doi inşi; *perinițele* sunt mai mici şi *modițele* încă mult mai mici.

Cultùcele sunt nişte suluri pe cari le întrebuinţează gospodarii drept perine sau pe dedesubtul perinelor. Ele sunt foarte tari.

Saltele de pene se văd şi mai greu pe la gospodinele noastre de ţară.

Podoabe de pene colorate uzitează numai femeile de prin unele părţi din Macedonia; cu ele îşi împodobesc capul; boirea se face ca şi la lână.

Pana de scris, vechiul condeiu care se făceà din pană de gâscă, astăzi nu se mai vede nicăiri: Ţăranii cred [1]) că numai M. S. Regele mai scrie astăzi cu condeiu de pană de gâscă.

Penele de gâscă le folosesc cobzarii români şi ţiganii, pentru cobzele lor: le despică în două, le taie pana, le scoate miezul cel subţire şi fiecare parte o îndoaie în două. Cu dânsa ating strunele.

Proverbul: «doar n'am să-l cresc pe puf» spune multe.

CAPITOLUL IV.

LAPTELE

1. Consideraţiuni.

Laptele fiind un produs al animalelor, industrializarea lui depinde în chip absolut de numărul şi calitatea animalelor cari îl produc. Când s'a vorbit despre *lână*, s'a atins în treacăt şi chestiunea animalelor de lapte, oile mai ales, arătându-se pricina descreşterii numărului lor în ţerile române. O desvoltare mai mare, făcând parte din cercul studiilor speciale, nu va fi făcută aici. Ne vom mulţumì dară cu concluzia că, în vremurile mai vechi, animalele de lapte au fost cu mult mai numeroase şi mai bune ca astăzi şi că mulţumită acestor împrejurări, Românii şi-au făcut o ocupaţie specială şi un mijloc de traiu din lăptărie şi derivate.

---

1) Credinţă din Ţepu, jud. Tecuciu.

Păstoritul a fost îndeletnicirea de seamă a tuturor naţiunilor la începutul vieţii lor, când pământul le-a îngăduit. O climă temperată a ajutat întotdeauna.

Pe teritoriile locuite astăzi de Români, clima fiind în general temperată, şi păşunile de munte, deal şi şes îndeajuns, erà firesc să se desvolte creşterea vitelor şi despre acele timpuri avem cele mai sigure date.

Tracii şi *Daco-Geţii* cunoşteau foarte bine industria laptelui, iar cât nu s'a putut aflà, mai ales ca tehnică, se confirmă prin terminologiile filologice. B. P. Hasdeu ne arată că o mulţime din cuvintele ocupaţiunii de păstorit sunt de origine dacă; altele sunt încă mai vechi, cum e d. e. vorba *baciu*, care se pomeneşte prin secolul XIII şi care nu-i de origine nici slavă nici turanică (venită din sud), ci din răsărit, de prin evul mediu[1]). Şi tot astfel şi cu alte cuvinte.

Vorbele relative la turme în hârtiile vechi: «şi loc de păşune», însemnări de ale călătorilor străini trecuţi prin ţerile române întăresc mai mult încrederea într'o înfloritoare stare a turmelor şi un ales meşteşug în ale lăptăriei.

Ciobanii aromâni din Peninsula Balcanică sunt maiestri de brânzeturi cari se caută nu numai în imperiul turcesc, ci şi în alte părţi unde se exportează prin Salonic. Şi dacă aceasta o poate vedeà ori şi cine astăzi, la aceste ramuri ale românismului, care a păstrat mai bine felul de vieaţă al trecutului, de ce n'am admite acelaş lucru şi pentru Românii din Regat?

Dacă pe la 1700 oieritul erà regulamentat în uzajul Moldovei (Ex.: Antioh Cantemir înfiinţează în 1699 Slobozia-Galbeni în jud. Neamţu şi o scuteşte «de sulgiu, de iliş, de unt, de ialoviţă»[2]); dacă pe la 1798 Stefan Roset, ca pildă, vinde «runcul Stăneştilor, să-l paştem cu oile în astă vară după cum s'au păscut ş(i) într'alţi ani şi tocmală am avut să dăm dum(i)sale una sută şesăzăci ocă brânză de oi sarată gata» [3]), trebue să fim încredinţaţi că această ocupaţie erà de seamă.

De sigur că multă brânză şi poate şi unt se desfăceau cel puţin în Turcia, după închinarea Principatelor Române către dânşii; într'adevăr iată o mostră de mai târziu chiar, de pe la începutul veacului

---

[1]) *Etym. Magn. Rom.* la vorba: *baciu.*

[2]) *Arhiva*, Iaşi, IV, p. 425.

[3]) N. Iorga, *Stud. Doc.*, VII, p. 303.

XIX, când vitele Principatelor române se exportau în foarte mare număr până la Viena, dacă nu se desfăceau prin părţile Galiţiei cumvà, şi când de sigur că şi produsele din lapte se găsiau în acelaş raport. In 1809 unul Ştefan Ciornei face contract cu Hasan Turc Capanlău, să-i vândă *zece mii oci de caşcaval* cu 450 lei mia. Turcul nu se ţine de învoeală şi Ciornei este silit să-şi ducă marfa s'o vândă la Odesa. «Eu, după zapisile de tocmală ce am avut între noi, am şi pus în lucrare, ca la vremea cuviincioasă să-i fie marfa gata, la *căşăria* me, pentru ca să nu-l dau de sminteală. Şi la vreme când se lucrează caşcavalul, din pricina pacatelor mele, bolnăvindu-mă şi neputând să merg la căşărie, numitul Hasan prin neştiinţa mea a mers la căşărie şi nu numai că a făcut zapcilâc, povăţuind pe căşări ca să-i facă caşcavalul în calupuri mari. Din a cărui pricină s'au stricat 4400 ocă caşcaval. Din care samă, nu numai că n'am putut alege cevà, dar deosebit părâtul au bătut şi pe căşăriul fără vinovăţie şi căşăriul de groaza bătăii au fugit şi mi-au lăsat căşăria tocmai în vremea când puteam să câştig şi eu hrana vieţii mele...» ¹).

Starea de astăzi o cunoaştem. La munte se găsesc oi, deşi nu ca ale modestului Ciornei care traficà zeci de mii de oci de caşcaval pentru hrana vieţii sale, dar tot se găsesc; dar la câmp nu-s, din cauza lipsei de islazuri. Cine umblă şi vede ţara în întregime şi nu şi-o închipue după un colţişor cunoscut de el, mai mult sau mai puţin, acela se va încredinţà că vorbele: «în casa ţăranului nostru este mult mai puţină hrană din lapte decât ar trebuì să fie», sunt adevărate; că e adevărat şi «trist a vedeà lipsa în cele mai multe case a acestei hrane»; dar nu va aprobà pe cel ce zice că pricina «acestei lipse nu credem că este lipsa de spaţiu şi de pământ cu iarbă pentru vitele cari dau lapte; cauza adevărată, *după cât cunosc ţara*, este lenea şi nepriceperea de a alcătuì munca asfel, încât să fie adevărat urmată de roade zemoase» ²).

Ca'n toate de pe această lume, un pic de adevăr este; nu s'o fi pricepând ţăranul astăzi, dar cum se face că s'a priceput odată? După 15 ani, de când au fost scrise vorbele de mai sus, să credem altfel, cum am fost siliţi să credem.

Greutăţile vremii de azi, întocmite de fatalitatea şi omul pu-

---

¹) *Uricariul*, XIV, p. 239.

²). Dr. N. Manolescu, *Igiena ţăranului român*. (Edit. Acad. Rom.), p. 266.

tetnic, au lovit în coastele acestei frumoase şi mănoase ocupaţiuni. Se cântà odată :

Măi ciobane dela oi,
Măi ciobane măi!
Tu n'ai grijă nici nevoi,
Măi ciobane măi!...

şi :

Frunză verde, frunză'n dungă,
Cioban, ciobănaş,
Ciobănaş cu chica lungă,
Cioban, ciobănaş!
Când tuleşti, seara'n zovoiu,
Cioban, ciobănaş,
Mână-ţi turma mai spre noi,
Cioban, ciobănaş;
Pe sub rariştea de-anini,
Cioban, ciobănaş,
Colea'n dos, după grădini
Cioban, ciobănaş... [1]),

dar astăzi nu se mai poate cântà. Astăzi nu mai are nimeni voie să cânte, ci datoria-i stă să plângă şi să îndrepte.

Astăzi, fără a ne gândì la ironia cuvintelor, trebue să se suspine:

Foiliţă
Còghiliţă [2]),
Hai la mine şi fă brânză,
C'o fătat o *haită* [3]) 'n frunză
Ş'om face destulă brânză;
O fătat şi-un câne scurt
Şi-om face brânză şi unt! [4])

2. *Laptele de vacă.*

***a.* Mulsul.** (Mulgerea, mulsoarea). Fireşte, nu tot gospodarul îşi are vaca lui; dară a aveà o vacă e dorinţa tuturor. «Să ai una, măcar să-ţi dea o lingură de lapte, cu care să mai îndulceşti gura celor ploduri». Le vine mai lesne să ţină o vacă, oamenilor cu copii cari vor paşte-o *din funie, slòboda,* adică urmărind-o pas cu pas. In satele cari au imaşuri de vite, se face cireadă de vaci, cu un *văcar* (păzitor) a cărui femeie stă la poarta «ţăr'nei», păzind ţarina. Vacile se duc dimineaţa la cireadă şi se ieau sara, ieşind câte unul înaintea ei sau lăsând-o să vină singură.

Mai înainte vreme în Broşteni — Suceava, când erau vaci multe, ele se mulgeau la *văcărie*; astăzi se mulg la olaltă cu oile[5]).

Când vine vremea vacii să se *gonească,* se goneşte singură;

---

[1]) Viciu, *op. cit.*, p. 85.
[2]) Còbiliţă.
[3]) Căţeà.
[4]) *Şezătoarea*, II, 206.
[5]) După arătările d-lui S. T.-Kirileanu.

gospodarii cari vor să aibă şi viţei buni şi de soiu, o aduc la buhaiu, plătind pentru dânsa.

E greu să se cunoască o vacă *bună de lapte*, vorba proverbului: «şi frumoasă, şi lăptoasă, şi de vreme acasă». «Vacă bună de lapte se zice *vacă mănoasă*, iar în Moldova *vacă de doniţă*. Ea se cunoaşte după lungimea coadei, al cărei vârf osos ajunge la coatele picioarelor, după *fântânica* ce are la pulpă şi după un fel de gropiţe ce se găsesc prin pipăit la buric sau la spate; are capul mic, botul ascuţit, coarnele subţiri şi stecloase, gâtul subţire, picioarele pulpoase sus şi subţiri jos, e pântecoasă, cu ugerul mare, fără păr şi vinele ţâţelor mari»[1].

A ţineà o vacă cu lapte, e foarte greu, după credinţa gospodinelor, deoarece vacile mănoase se *deoache* lesne; aceste vaci îşi vor secà din lapte, vor devenì sperioase şi nu numai că nu vor sta la muls, dar nici la viţeii lor. Vacile pot să-şi strice laptele, aşà ca acesta să fie amestecat cu sânge; pricina, cred gospodinele, e că o rândunică a trecut pe sub picioarele vacilor ca să le *străfulgească* sau să le *însângereze* ţâţele. Vacile pot fi muşcate de şerpi, cărora le place laptele, de nevăstuici, în urma cărora li se umflă ugerul sau *ungerul*, cum se zice în Moldova. Dar nenorocirea cea mai mare pentru o gospodină e atunci când duşmanii îi ieau *mana*. De mană trebue să se descânte îndată, căci altfel e primejdie. Iată cum se descântă, ca să avem o pildă nu numai în privinţa grijilor unei vaci, ci şi în alte privinţe:

Marie, maică, sfântă Marie,
Te rog, vino şi-mi ajută mie,
Marie maică sfântă,
Sfântă eşti,
Sfântă să fii;
Curată eşti,
Curată să fii.
Leacul dela tine,
Descântecul dela mine.
Eu mă rog ţie,
Tu ajută-mi mie.

Când a rostit până aici, descântătoarea are la sine un sac, care trebue umplut cu paie şi 3 fuse, 3 sule, 3 pile, o furcă de fier, un *tăier* cu tărâţe, sare şi un ban de aramă, măcar. Luând fusele pe rând, împunge în paiele din sac zicând:

«Eu nu împung paiele din sac, ci împung inima cui a dus laptele dela (numele vacii); aşà să nu iasă răul din el, cum nu va ieşì fusul esta de bună voie din paie. Il împung prin faţa obrazului şi prin creierii capului, prin *brânci* (mâni) şi picioare, prin toate vinele, prin toate oasele, să nu poată durmì, să nu poată mâncà, să nu se poată culcà, să nu se poată alinà, până laptele la (numele vacii) înapoi l-a da. Până atunci să n'aibă stare, nici alinare».

---

[1] Damé, *Terminologie pop. rom.*, p. 31.

Descântecul apoi se repetă, când se împunge cu fusul al doilea; la a treia repetare, se împunge cu fusul al treilea, apoi tot aşà se repetă mereu, împungându-se cu toate sulele şi pilele. Deci descântecul se zice de 9 ori, iar sulele şi fusele rămân împunse în paiele din sac. Descântătoarea începe descântecul cu cuvintele dela început, bate apoi cu furca paiele din sac, zicând: «eu nu pisez sacul cu paie...» ca în partea a doua a descântecului, repetând de 9 ori. Scutură apoi sacul zicând de 3 ori: «Eu nu scutur sacul cu paiele...». Apoi iea tăierul cu tărâţe, sarea şi banul, zice întroducerea şi: «aşà să vie laptele la vacă, cum vin stelele pe cer şi cum vine roua noaptea, să nu-l poată oprì *bosorcăile*, precum nu poate sta roua dacă răsare soarele».

După rostirea de 9 ori a descântecului, se iea un cuţit, cu care împungând tărâţele, se repetă iarăş descâtecul de 9 ori; se duce apoi sacul, aşà cum e, cu fuse, pile şi sule, în ieslele vacii, ca să mânânce de pe ele peste noapte. Furca se împlântă cu coarnele în pământ, zicând de 9 ori: «aşà să iasă răul din cine a dus laptele dela (numele vacii), cum va ieşì furca asta de bună voie din pământ». Tărâţele se toarnă din tăier într'o cofă şi se pune afară cu sarea şi cu banul cu tot, ca să cadă pe ele rouă peste noapte. Dimineaţa se scoate furca din pământ, se aduce sacul din iesle, se scoate *cruceru*l din tărâţe, se pisează sarea şi se dă cu tărâţele la vacă. Toate acestea se fac în 9 seri [1]).

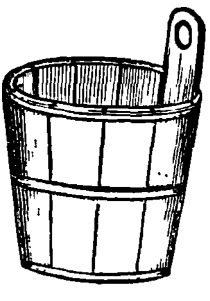

Fig. 24.

Şi tot astfel şi cu celelalte boli.

De îndată ce vaca fată, trebue să fie mulsă, căci viţelul fiind prea plăpând şi neputând suge tot laptele, el se strică. Vaca se mulge într'un vas de lemn numit *şătar*, *şiştar*, *şitar* sau *găleata* ori *doniţă*, pentru România. In unele locuri din munţii Moldovei de sus poartă numele de *budăiu* [2]), care servă şi pentru pastrarea laptelui.

Şitarul are fundul ca de cofă şi gura aproape de două ori mai largă (Fig. 24). E făcut din doage, din cari una numită *coadă* sau *toartă* este mai lungă şi are o ureche de care se apucă sau se atârnă în cuiu. Cercurile i-s de fier sau de lemn. In el se pune puţină apă, cu care se spală ţâţa vacii.

---

[1]) V. Sala în *Şezătoarea*, VII, p. 97—8.
[2]) *Şezătoarea*, II, p. 151.

Inainte de a mulge vaca, «i se dă viţelul», «se dă viţelul la vacă», spre a o suge puţin, ca să-i moaie ţâţele. După muls, se lasă şi viţelului lapte, ca să aibă cu ce se hrănì. Dacă viţelul e bătrân, se mulge tot laptele care-l dă vaca. Şitarul se pune sub ungerul vacii, pe partea stângă, şi vaca cuminte îi face loc, dându-şi picioarul stâng de dinapoi mai înapoi. Dacă nu-l dă, vaca este îndemnată cu vorba: *ceas, Bălaie, mamă, ceas!*

A mulge o vacă fără lapte mult, sau care are obiceiul de a ascunde laptele, se traduce prin a *ţârcui* sau *ţârcăi*.

La vacile lăptoase, se face pe deasupra laptelui un fel de spumă care poartă numele de *soboră* în Ardeal [1]), care se culege şi se lasă de se *tocmeşte,* adică se lichefiază. Cu acest lapte bun se face *balmuşul.* Smântâna dulce încă poartă numele de *soboră.*

Foarte puţini mănâncă laptele crud şi numai pentru boli de piept.

In casă laptele se *strècură* în oale sau în tigăi spre a se fierbe. Unelta de strecurat se chiamă *sită* sau *sitişcă* (Fig. 25). Ea are forma unui trunchiu de con neregulat, cu pereţii de *tabla* (tinicheà) sau de coajă de teiu sau chiar de fâşie de brad, cu cercuri tot de brad. In fund are o sită prin care se scurge laptele în vasul în care voim. Când vasul este mai mare şi în el voim să preparăm lapte acru, etc., poartă numele de *abârlău* sau *obărlău* în Ardeal [2]).

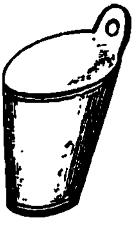
Fig. 25.

b. **Inchegatul** sau **prinsul.** Dacă laptele nu se mănânca în casă, fie din pricină că e mult, fie că-i zi de post, el se pune *crud* (nefiert) la prins în oale. Oalele acestea sunt speciale, negre de obiceiu şi lungi în gât (Fig. 26), mai mari sau mai mici. Ele trebuesc să fie foarte bine curăţate, căci altfel se *sărbezeşte* laptele. Inainte de a fi folosite, se opăresc cu apă fiartă, sau se fierb în ele frunze de popuşoiu sau *ciocani* de popuşoiu, se spală cu *spalătorul* de petică cù cenuşă sau cu năsip, şi se usucă. Ele stau afară, să le bată vântul, în parii gardului, cu gura în jos, sau într'un par bătut în pământ care are o mulţime de ramuri, fie

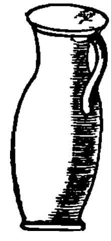
Fig. 26.

---

[1]) Viciu, *op. cit.*, p. 75.

[2]) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 97.

naturale şi scurtate, fie bătute în găuri făcute cu sfredelul. Acesta se chiamă *prepeleàc*.

Oalele *prinse* (ocupate, umplute) cu lapte, trebue să stea la răcoare vara şi la căldură potrivită iarna. Intr'o oală nu se pune lapte dela două vaci, sau dela o vacă lapte provenit din două mulsori, căci se strică şi se face *coraslă*, întocmai ca acel lapte dulceag, care se capătă dela vacă îndată ce a fătat. Acesta fiert, se face brânză, se *corăsleşte*, dând zer şi grăunţi de brânză.

Tot astfel se întâmplă şi cu laptele care nu se fierbe îndată după ce a fost muls, ci tocmai a doua zi.

După un ceas aproape, dela punerea laptelui la prins, se ridică deasupra, la gura oalei, sub *pocriş* (mic acoperiş de lut ars în foc), *smântâna*. Inceputul smântânii poartă numele de *groştior* în Munţii Moldovei de sus, şi cu el se dreg unele bucate sau se întrebuinţează în medicina populară pentru tămăduirea *bubelor dulci* [1]).

Smântâna mai nu se mănâncă singură, ci de cele mai multe multe ori cu brânză de vacă, sau se face dintr'însa unt.

c. **Untul.** Dacă se exportă multă brânză din ţerile române, de sigur că se exportă şi untul, făcut din laptele de vacă. Intr'adevăr, chiar în epoca Fanarioţilor, ne spune un dregător de pe acele vremuri, *Iacovache Rizu*, că la Constantinopole erà o companie numită *«negustori de unt»*, care aveà agenţii în ţerile noastre pentru cumpărarea untului căutat în Seraiu şi în Constantinopolul întreg [2]).

Operaţia se chiamă *alesul untului*, «aleg unt» sau «bat unt». De aici s'a relativizat ironia : «bate apa'n piuă», care totuş are alt izvor. Dintr'o mică cantitate de smântână, se alege untul într'o strachină sau într'o oală, bătându-l cu lingura şi cântându-ì, cine mai are vreme :

Trece cioara peste casă,
Untul mi s'aleasă [3]),

sau după cum se obişnueşte în alte părţi din Moldova :

Untul mie,
Zara ţie;
Boloboţi ca mazereà
Şi la spor ca sarià [4]).

Dacă *picatura (leaca*, puţinul) de smântână a fost încălzit cât de cât, îndată începe să se formeze în smântână beşicuţe mici de unt, numite *gogoloşi, cocoloşi* sau *boloboţi*. Zerul albicios care rămâne se numeşte *zară*.

---

[1]) *Şezătoarea*, VII, p. 97.

[2]) Ep. Melchisedec, *Cronica Huşilor*, p. 86.

[3]) Dat. din Ţepu, jud. Tecuciu.

[4]) Damé, *op. cit.*; sarià=sareà, cu accent pe ultima silabă.

Dacă e smântână mai multă, alesul untului sau *răbuneala* untului [1], cum se zice în unele părţi ardeleneşti, se face în vasul special numit în Moldova de jos *putineiu*, în Moldova de sus *budalau*, «un fel de budăi de ales-unt» [2], şi *făşcuţa* «un vas în care se alege unt; e lung dar strâmt» [3], iar în Ardeal *badinu, budiiu, botorog* şi *burdoiu* [4] (Fig. 27).

Putineiul poate să fie lung până la un metru, şi strâmt la gură de 10 sau 15 centimetri, iar la fund cevà mai larg. La gură este astupat cu un capac sau fund, care are o gaură prin care trece coada *drugii* (Fig. 28). Druga se numeşte în Moldova de sus *brighidău* [5] în Ardeal *litcă* sau *mâtcă* [6], iar în Muntenia *roată*.

Punându-se în lăuntru smântâna, începe meştera să tragă în sus şi în jos cu druga; smântâna neputându-se mişcà printre drugă şi pereţii putineiului, caută să pătrundă printre găurèlele roatei dela capătul de jos al drugii. Tot mişcând mereu, untul se depune jos pe fundul putineiului sau sus pe capac, lipindu-se.

Când s'a ales tot untul, se scoate, se spală cu apă rece ca să iasă din el toată zara, se sară şi se pune în calupuri sau în străchini unde se păstrează. Ca să fie slobod de toată zara, untul proaspăt, netopit, se topeşte şi apoi se lasă să se *încleioşeze*.

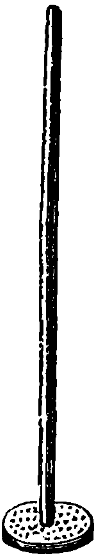
Fig. 28

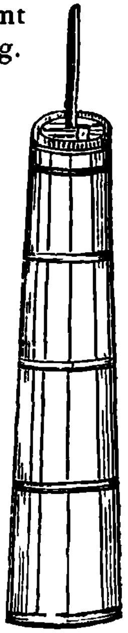
Fig. 27

Untul galben arată că provine dela o vacă mănoasă, e *untos*, pe când untul alb arată un lapte apos sau apătos. Gospodinele adesea colorează untul cu *şofran*.

---

[1] Viciu, *op. cit.*, p. 72.

[2] *Şezătoarea*, V, p. 39, şi VII, p. 98.

[3] *Ibidem*, II, p. 227.

[4] Viciu, *op. cit.*, p. 17.

[5] *Şezătoarea* VII, p. 98, şi II, p. 23.

[6] Viciu, *op. cit.*, p. 59. «In munţii apuseni *mâtca* este un lemn rotund la un capăt cu mai multe raze: se foloseşte la mestecarea *coleşei* care se face din făină de grâu şi care e moale ca mămăliga cea pripită şi se mănâncă cu lapte». «*Mătcălău* (pejorativ din *mâtcă*), un linguroiu mare, ce se foloseşte la mestecat în căldare când fierb *lictariu*».

Ca să facă unt deadreptul din lapte, gospodarii din satul *Runcu*, jud. Argeş, pun laptele după mulsoare în putineiu, îl lasă ca să se fermenteze puţin şi apoi îl bat în putineiu.

Untul cu zară în el, nesărat cum se cade, făcut într'un vas cu *iz*, adică cu mirosuri grele, putregăioase, untul prea vechiu se strică, se iuţeşte, se *rânceẓeşte*, devine *rânced*, capătă râncezeală. Untul rânced se îndreaptă, dacă se iea la bătaie cu de două ori mai mult lapte. Zara laptelui iea toată râncezeala untului, iar acesta rămâne curat[1]).

Pentru a păstrà untul pe mai mult timp, trebue neapărat să fie topit. Când se topeşte, se pun în el foi de ceapă, dafin, scorţişoară, cam câte două fire la fiecare 8 sau 10 oci de unt. Focul nu trebue să fie prea tare, ci domol. Topirea ţine până la trei ceasuri, fără a i se luà spuma. Apoi se strecoară şi se aşează în oale de pământ curate.

Zara, lichidul ce rămâne sub unt, după ce s'a ales, are un gust acrişor. Ea se strânge în *budăie* şi se lasă de se înăcreşte tare. Cu ea se face *verẓe, fasole*, etc., ţinând locul borşului. Când zara e proaspătă şi groasă, se mănâncă cu mămăligă; alţii chiar o beau, vara[2]).

Alţi gospodari fac *sarbuşcă* din zară, punând-o să fiarbă pe foc, şi când văd că începe să fiarbă, *ţârâie* (lasă câte puţin să curgă) făină din mână, amestecând în zară ca să fiarbă. Făina poate fi de popuşoiu sau de grâu. Ea se toarnă apoi în blide şi se mănâncă rece sau şi caldă.

Cel cu dare de mână şi cu vreme, face *păpănaşi* sau *galuştele* ca în Ţepu, sau «*Sai că-l înghit*», cum zic Cârnicenenii Iaşului, cu făină, ou şi brânză.

d. **Feluri de lapte acru** sunt multe, foarte multe, numele lor atârnă de localităţi şi felul de preparaţie, care şi dânsa constă din luarea sau lăsarea smântânii în oalele în cari s'a prins laptele şi atârnă dela timpul lăsării laptelui la prins. In general, laptele acru nu se prepară decât pentru casă şi pentru oamenii dela muncă.

1. *Laptele acru* propriu zis, sau *chisleagul*, este ceeace rămâne în oală după luarea smântânii : o parte închegată, prinsă, şi zerul. Acesta se bate cu lingura ca să se amestece şi se mănâncă. Pare că acest soiu de lapte se numeşte în Munţii Apuseni, *streghiat*[3]), «laptele închegat şi nestors». Poate că acestuia i se lasă smântâna.

---

[1]) *Casa rurală*, I, 122.

[2]) M. Lupescu în *Şezătoarea*, VII, p. 98.

[3]) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 106.

Când acest soiu de lapte sau altele se fac în putini mari, el se frământă cu un lemn care are la capăt un disc şi care se numeşte *gintălău*[1]. E o mâncare bună, gustoasă şi nutritivă întru câtvà, prin brânza ce o conţine, şi nu-i de înţeles de ce ar fi luat în derâdere :

Frunză verde lapte acru,
Mă băgai slugă la dracu ;

sau :

Frunză verde lapte acru,
Rău mă dor călcâile ;

sau în sfârşit :

Hop, săraca mândra mea,
De mâncat îmi aduceà,
Lapte acru 'ntr'o mărgeà.
Mâncam şi nu-mi rămâneà !
Dar acuma însurat,
Trăesc ca şi-un împărat
Şi nici când nu-s săturat[2].

2. *Laptele bătut*, numit încă şi *zară* în Muntenia, se prepară astfel : Laptele stă în *putineie* până la două zile, după cum e mai răcoare sau mai cald. El se prinde lesne, din pricină că pereţii putineiului nu se spală de *caimà* (acidele fermentătoare), ci se lasă aşà. Când s'a închegat bine, se iea laptele la bătut cu un *bătător*, care nu-i altcevà decât o *drugă*, cu deosebire că, în loc să fie lată, e mai mult cilindrică; bătătorul are şi el găuri ca şi druga.

Inainte de a începe bătaia, se toarnă în putineiu puţină apă încălzită.

Prin bătaie, untul din lapte se ridică în sus, iar gospodina îl culege cu lingura. Laptele bătut are gust nu tocmai aşà de acru şi ţine la răcoare două sau trei zile. Se face mai ales prin şesul Munteniei, unde Românii îl beau, sau şi în nord, după cum se pot încredinţà călătorii cu drumul de fier.

3. *Laptele covăsit* sau *covaşa* muntenească se face din lapte fiert care se încheagă cu *cheag* sau cu *cuib* de alt lapte covăsit.

Cheagul e un stomac de miel, purcel sau de iepure, mic, care n'a mâncat verdeaţă. In el se pune sare până se umflă puţin şi apoi se aşează la uscat. Din acest cheag se taie câte puţin şi se pune în lapte.

---

[1] Viciu, *op. cit.*, p. 46.

[2] Jarnik-Bârseanu, ***Doine şi strigături din Ardeal***, edit. pop., p. 193.

Cám tot astfel se face şi *iaurtul*.

In Moldova, unele gospodine, ca să facă *lapte acru*, covăsit adică, amestecă şi lapte crud, adăugând şi cuib sau cheag. El se fermentează în *berbinţi*.

4. *Samachişul*, *sămăchisul* din Munţii Sucevei, este un lapte acru, «foarte acru» şi oţeţit. El se face din lapte acru şi se mănâncă cu mămăligă rece. Unii zic *samachiş* chisleagului [1]).

5. *Smiuchişa* din Ardeal, se face astfel: «punem într'un *şuşteriu* zăr acru, aşà cam până la jumătate, apoi mulgem peste el repede lapte, mai ales dela vacă *mânzată*; atunci, pe deasupra zărului acru din laptele muls, se face smiuchişa» [2]).

6. *Pocrişul* sau *pocreala* e un lapte foarte acru şi mai gros decât samachişul. [3])

7. *Ţâţâiul* e o specie de lapte acru subţire, «un fel de zară foarte acră, pe care o mănâncă omul nevoiaş, când n'are de altele [4]).

8. *Scoptul* e laptele făcut din zăr şi brânză de vacă [5]). Se face în jud. Suceava.

9. *Broştioiul*, e un lapte acru, adunat de mai multe zile în putină; acolo se «scutură» in fiecare zi ca să se amestece [6]).

Oricum ar fi, şi orice nume ar purtà, are aceeaş bogăţie hrănitoare, se toarnă în acelaş blid, *castron* sau *pescăriţă* («un *giomb*, *steand*, lătăreţ pentru lapte sau smântână»), din care mănâncă toţi ai casei.

e. **Brânza.** Brânza de vacă se face mai ales în Moldova, unde se mănâncă aproape totdeauna cu smântână. Ea se pregăteşte astfel: Oalele cu lapte crud, cari au stat la prins, după ce au fost *smântânite*, se pun pe lângă foc spre a se *scoace*. Scoacerea are de scop de a *îngrăunţoşà* brânza. Focul nu trebue să fie prea tare, căci brânza iese grăunţoasă şi tare. O scoacere rea aduce o brânză prea moale. Oala se învârteşte de jur împrejurul focului, ca să iea căldură pe toate părţile.

Alte gospodine toarnă oalele într'un ceaun şi-l pun pe foc spre a se scoace.

---

[1]) *Şezătoarea*, *VII*, p. 99.
[2]) Viciu, *op. cit.*, p. 78.
[3]) *Şezătoarea*, VII, p. 99.
[4]) *Ibidem*, VII, p. 99 şi II p. 44.
[5]) *Ibidem*, III, p. 87.
[6]) Viciu, *op. cit.*, p. 22.

Când s'a scopt chişliagul, când adică se vede brânza strângându-se de o parte iar zărul de alta, se iea oala sau ceaunul dela foc şi se toarnă într'o *strecurătoare* sau *strecătoare*, făcută *de lână* prin părţile Ţepului. Ea are forma conică cu o *baieră* sau ochiu la o parte. Se spânzură într'un cuiu la coardă lângă părete şi zerul curge jos în şitar sau alt vas (Fig. 29).

De cele mai multe ori, brânza de vacă se mănâncă proaspătă; dacă unul are multe vaci, apoi îşi are *căşlăria* sa (ca şi o stână de oi), unde îşi pregăteşte brânza. Pentru a o păstrà, se sară, după ce s'a uscat (svântat), se «bate la putină» şi pe deasupra i se pun frunze de hrean sau de nuc, cari se acoperă cu pământ puţin moale, bătut şi el.

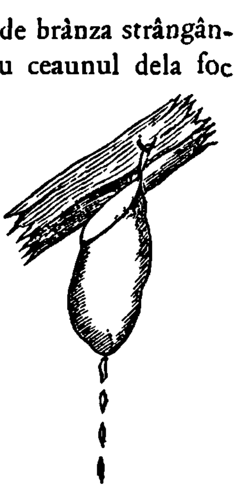

Fig. 29.

Se suie apoi în pod unde se păstrează pentru iarnă. Câteodată vând şi pe la alţii cu «vadra» de zece sau douăsprezece oci.

Brânză sburată de vaci se capătă luând lapte dulce şi punându-l pe foc să fiarbă. In el se adauge puţină *înnăcreală* (zăr din chişleag înnăcrit) sau orice soiu de acrituri, de se *sboară* laptele. Când laptele e *sburat* (corăslit), se strecoară prin strecurătoare, de se scurge de zăr şi ceeace rămâne e *brânză sburată* sau *caş cu înnăcreală*. Acesta nu se poate păstrà mult.[1]

Saramura e un caş din lapte de vacă, tăiat bucăţi, sărat şi aşezat într'o oală sau alt vas.[2]

Tăfaraga se prepară în Ardeal în chipul următor: «Intr'un *bădăiu*, vasul, se adună lapte. După ce e plin, se pune pe cuptor, să se încălzească, apoi la un loc rece, ca să se aleagă zărul din brânză. După ce s'a ales bine, se strecoară printr'o strecurătoare, apoi brânza rămasă se pune la un loc rece, ca să se vârtoşeze»[3].

De sigur că mai sunt şi alte specii de brânză, dar cari nu s'ar puteà arătà în totalitatea lor aici, şi de unde se vede nevoia monografiilor amarunţite.

f. **Urda**. Zărul care s'a scurs din strecurătoare este dat la câni, porci sau fac unele gospodine din el *înnăcreală* sau *năcritură*

---

[1] M. Lupescu, *Bucătăria ţăranului* în *Şezătoarea*, VII, p. 100-101.

[2] Viciu, *op. cit.*, p. 75.

[3] *Ibidem*, p. 82.

(presc. din înnăcritură), lăsându-l să se înnăcrească. Cu năcritura fac felurite mâncări ca şi cu borşul.

Alte gospodine pun zărul sau *jintuitul* acesta pe foc şi-l fierb. In el pun făină de popuşoi, de grâu, păsat, orez sau găluştèle de brânză de vacă cu ou. După ce se răceşte, îl mănâncă.

Alte gospodine, şi mai ales în Moldova de sus, fac şi urdă din jintuitul de vacă. Pun zărul pe foc, îl fierb şi când *jintiţa*, amestecul de zăr de a doua mână şi urdă, s'a ales, se dă jos şi se pune în strecurătoare. Zărul curge în vase, iar urda rămâne în strecurătoare.

g. **Caşcavalul** de vacă se face numai prin munţii şi dealurile Munteniei. Iată cum se pregăteşte în cătunul *Runcu* din jud. Argeş: Se pune laptele de se prinde în ciaune spoite sau putini de lemn. *In lapte se adauge şi cheag*. După ce s'a prins, se scoace, se toarnă în strecurătòri şi se face caşul ca şi de oaie.

Acest caş se taie felii subţiri, cât se poate de subţiri, cari se pun una peste alta într'un vas cu apă călduţă. Acolo se înmoaie, îi dispar găurile şi se lipesc de nu se mai cunosc. Astfel muiat şi lipit se pune în calupuri şi se face roate.

Laptele de bivoliţă se întrebuinţează ca şi cel de vacă, în jud. Iaşi, com. Cărniceni.

Laptele de capră se amestecă de unii mocani cu al oilor. Astăzi când «capra e vaca saracului», laptele de capră se întrebuinţează întocmai ca şi al vacii. Brânza de capră e mai măruntă şi mai acră.

3. *Laptele de oaie.*

a. **Stâna** este îngrăditura circulară, făcută din nuiele, cu acoperiş conic făcut din prăjini cari se împreună sus, şi acoperit cu paie. Are o uşă făcută dintr'o gratie tot de nuiele. Prin alte părţi stâna se face de scânduri, mai ales când e *boierească*, când are caracter stabil. In munţii Neamţului este pătrată şi e construită din bârne de fagi. Pe acolo, uşa se face întrè răsărit şi miazăzi. Bârnele nu sunt lipite, căci altfel nu poate să răsbată aerul pentru a svântă caşul. Tot pe acolo, acoperământul stânii se prelungeşte în partea dinainte pentru a acoperì vatra focului. [1]

Imprejurul stânii, propriu zisă «*coşmaga* sau *şură*» [2], mai este un *ţarc* sau mai multe. Când este numai unul, acela e despărţit în mai multe părţi pentru a ţineà despărţite oile cu lapte de cele sterpe şi de berbeci, cârlani şi cârlane.

---

[1] *Sezătoarea*, VII, 190.

[2] Damé, *op. cit.*, 69.

In Moldova de sus, ţarcul unde stau oile se chiamă *strunga*; în Moldova de jos, *strungă* e numai poarta, deschizătura acoperită cu tufani (dacă nu-i o prelungire a stânii) pentru vreme de ploaie. La acea deschizătură stă mocanul când îi vine oaie cu oaie la mulsoare. Prin alte părţi, această portiţă se chiamă *spătări* («partea strungii unde stau ciobanii răzămaţi cu spatele de mulg oile. Spătările sunt acoperite cu *foltăi* şi prevăzute cu borte prin cari ies mânzările» [1]), sau *spatariu* («un gard cu *ostreţe* în faţa strungii, la stână, pe unde trec oile la muls» [2]). Deschizătorile spatariului, pe unde trec oile, sunt formate fiecare din două scânduri de brad sau fag înţepenite în *uştiori* ce se mişcă, astfel că la capetele de către strungă intrarea e liberă, iar în partea de către pod capetele sunt apropiate; când intră oaia, aceste din urmă fiind împinse, *fac* în lături şi oaia are loc de intrat. [3])

Prin unele locuri, ţarcul unde dorm oile se numeşte *târlă*, şi mai ales când stânile sunt permanente; unde se adăpostesc iarna, se chiamă *perdeà*. *Gârliciu* se chiamă locul pe unde ies oile la muls. «*Surla* e un adăpost înconjurat cu stuf, în mijlocul căruia se face un cotlon, unde se fierbe urda» [4]) şi de sigur că şi caşul.

Despărţirile ţarcurilor, mărimea stânii şi toată gospodăria ciobănească atârnă, bine înţeles, dela numărul oilor, care nu poate fi nici prea mic, nici prea mare, adică dela 200-600 de oi.

Stâna, coliba, poate să aibă şi dânsa despărţituri sau cămăruţe. O cămară, unde se ţine caşul, se chiamă în Munţii Sucevei *comarnic* [5]), în Munţii Apuseni *comornic* («locul unde se pun *troacele* cu laptele la stână») [6]) sau *celar*, după cum se numeşte şi în alte părţi ale Ardealului («un despărţimânt la stână, cât o cămăruţă, unde ţin unt, foi de brânză, rachiu şi a. Unii baci au *celariul* lângă stână»). [7])

---

[1]) *Şezătoarea*, V, 124.
[2]) *Ibidem*, II, 43.
[3]) *Ibidem*, VII, 191.
[4]) Damé, *op. cit.*, 69.
[5]) *Şezătoarea*, II, 23.
[6]) Francu-Candrea, *op. cit.*, 99.
[7]) Viciu, *op. cit.*, 28.

In jurul Branului, stâna are trei despărţiminte: *comarnic*, stână şi *stâna foilor* (de brânză), toate sub un coperiş. Deci comarnic este acea parte a stânii unde se mulg oile. In alte' părţi, tot din Ardeal, *comarnic* înseamnă poliţa din stână, unde pun *băcionii* caşii şi *băcioanele* trocile cu lapte; în alte părţi în fine, *comarnicul* e locul închis cu *grădèle* nelipite, cu acoperiş conic, unde fierb păcurarii zărul.[1]

In stână stau toate cele de nevoie pentru stână, vasele sau *ciuveiele*, prinse prin cuie sau înşirate pe lângă perete. Fiindcă e umblet mult, dacă plouă, noroiul care se face e dat afară cu *scâlceaza*, care-i un fel de *cociorvă*. Pe peretele din afară atârnă o *toacă* de lemn ca a bisericii, care se bate spre a da de veste plecarea oilor, *priorul*, cum se numeşte în Ardeal, *porneala*, (plècarea de după amează), începutul mulsului, etc., după cum se hotărăşte rândueala.

Unde nu-i toacă, semnalele acestea se aduc din *corn*.

Vârtejul e un par gros, prins de păretele stânii cu un gânj, care se învârte ca uşa în ţâţâni şi în care se atârnă căldarea şi ceaunul cel mare.[2]

Sălcineriul (în Ardeal) sau *sărcineriul* e un copac uscat, cu crăngi ciuntite, bătut în pământ, în care cei dela stână îşi atârnă hainele. Mai afli apoi *prepeleacul* pentru oalele de făcut bucate, *teica* sau *teuca* pentru câni, etc.

Mai mare peste o stână este *mocanul*, *ciobanul*, *baciul* sau *păcurarul*, iar prin alte locuri, mai rar, *scutarul*. In Ţepu, *scutar* însemnà, acum 50 de ani, un gospodar care aveà *turmele sale*, adică erà proprietar de multe oi, îngrijind de ele sau personal, sau prin oameni.

Ajutoarele mocanilor sunt tot *mocani* mai tineri sau *mocănaşi* ori *ciobănei*. La turme temeinice, *strungarul* e cel ce dă oile în strungă (dar aceasta o poate face oricine), sau *proharul* care de obiceiu ajută pe baciu în toate cele de nevoie. *Cârlănarul* ar fi cel ce păzeşte cârlanii, etc.

Prin judeţul Brăila, *mocan* e stăpânul de oi multe, *baciu* meşterul într'ale laptelui, iar *scutarul* e un fel de administrator al oilor.

Pentru un sat, când oamenii îşi fac turma lor, doi mocani sunt deajuns. Ei îşi cer stâna la o margine de pădure, într'o poiană, sau pe o coastă, aproape de o apă; acolo i-o fac oamenii, ducând fiecare parii şi spinii de nevoie. Toamna, mocanul *dă* oile după Sfântul Dumitru, când încetează «împósâsâierea» (arendarea) imaşului boieresc, pe *ciocănăria* sau miriştea satului. Seara, mocanul aduce oile pe la casele unui om, pe rând, sau fiecare casă îşi iea oile seara, «când se aleg».

---

[1] Viciu, *op. cit.*, 34-35.

[2] *Şezătoarea*, V, 171.

Tovărăşia aceasta a oilor poate să fie de mai multe feluri. Oamenii plătesc, de fiecare cap de oaie, doi sau mai mulţi lei pentru păscut; plătesc mocanului câte cincizeci de bani de oaie, iar *rândul* îl are fiecare. Incepe unul, îşi iea, de pildă, cele cincizeci de oci de lapte făcute caş prin ajutorarea sa şi a mocanului, şi după el vine la *rând* altul; numărul de oci de lapte se socoteşte după mijlocia anilor trecuţi.

Dacă ciobanul îşi are oile lui, intră şi el la rând, când îi vine vremea. Tot timpul cât e unul de rând, ţine cu mâncare şi băutură pe mocani şi câni. Dacă se isprăveşte rândul tuturor, începe alt rând cu un număr mai puţin de oci de lapte. Aceasta chiar se caută, din pricină că primăvara fiind laptele mai apos, iese brânză mai puţină, iar toamna, când oile se hrănesc cu frunze uscate, laptele este mai gros şi brânza iese mai *unturoasă*.

Dacă mocanul are un număr covârşitor de oi, el poate face cu oamenii învoeală să le dea atâta brânză de fiecare oaie.

Iarna, fiecare om îşi ţine oile pe socoteala sa.

b. **Mulsul.** De obiceiu, oile fătate se *deosebesc* (despart) de cârlani, când aceştia au crescut îndeajuns şi se pot hrăni singuri.

Turma se mulge dimineaţa, de amează (rar) şi seara, după cum e bielşug în iarbă sau nu. Mulge un mocan sau doi, aşezaţi la *strungă*, şi stând jos pe un *ţărcoteiu* făcut din ţăruşi bătuţi în pământ, împletiţi cu nuiele şi umplut cu pământ; dedesubt îşi pune cojocul. Cel cu «rândul la oi» sau strungarul mână oile la strungă. Oile se obişnuesc cu timpul şi merg şi singure; puţin năcaz câte odată cu caprele cari bat în oi şi sar peste garduri.

Mulgerea se face în *găleată*, un vas din doage de lemn, înalt de o palmă, şi larg până la două palme; gura îi este mai strâmtă decât fundul (Fig. 30). Găleata are două torţi, faţă 'n faţă, cu urechi. De aceste urechi se

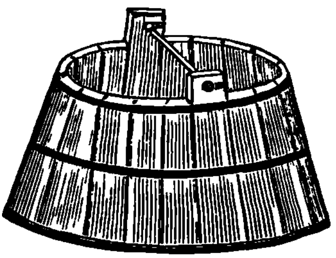

Fig. 30.

leagă două aţe sau numai una singură de care se poartă găleata.

Când se mulg oile, se leagă de torţi o *cupă* (Fig. 31) săpată în lemn, cu două urechi de cari se leagă aţele. Cupa poate să fie şi de scândurele mici.

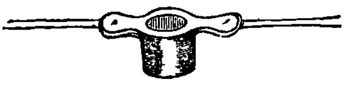

Fig. 31.

Laptele se mulge întâiu în cupă şi de acolo curge în găleată, după ce cupa se umple.

Unii mocani au încă o altă găleată mai mare, numită *strungăreaţă*, care, ca şi găleata, poate să fie mai largă la gură decât la fund.

După ce laptele s'a muls, el se măsoară cu *cotul*. Cotul este un băţ crestat după o anumită găleată. Se toarnă în ea o ocă de lapte şi unde până se udă cotul, acea distanţă arată capacitatea unei oci şi se crestează; se toarnă altă ocă şi la semnul de pe cot iarăş se crestează. Cu el, astfel gradat, se poate măsurà cantitatea de lapte dintr'o găleată. E nevoie de ştiut acest lucru, căci prin unele părţi oamenii iau rândul cu atâtea oci de oaie sau cu *caşi* din atâtea oci. In Ardeal, cotul poartă numele de *hărag* şi e făcut în patru sau şase feţe[1], iar locul până unde arată că-i lapte «în *ciubăr*» se crestează, iar crestătura poartă numele de *bârc*.[2]) In Munţii Sucevei el se chiamă *cărâmb* «pe care se înseamnă, împungând cu vârful cuţitului, laptele dela o mulsoare»[3]).

c. **Inchegatul** sau **prinsul** laptelui de oaie se face cu *cheag*, preparat cum s'a arătat la inchegatul laptelui de vacă. Cheagul se plămădeşte adesea în apă călduţă[4]).

Inchegarea se face în ciaune smălţuite de tuciu sau de aramă, iar pe la stânile mari în putini numite în Moldova de sus *barbânţă*, *budacă* sau *chegorniţă* (Fig. 32), o putină de brad mai largă la gură decât la fund şi de două ori mai înaltă decât largă. Inchegatul ţine cam opt sau zece ceasuri. Laptele de dimineaţă se încheagă până seara, iar cel de seară se cearcă a doua zi dimineaţa.

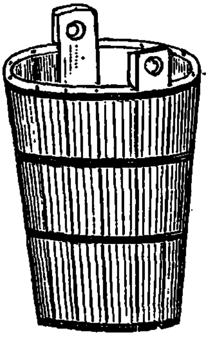

Fig. 32

---

[1]) Viciu, *op. cit.*, 49.

[2]) *Ibidem*, p. 18.

[3]) *Şezătoarea*, II, 186.

[4]) In munţii Sucevei cheagul se prepară în *chegorniceriu* (*Şezătoarea*, VII, 99).

[5]) D. Dan, *Straja*, 49.

d. **Lapte acru** sau feluri de lapte acru se fac şi din laptele de oaie ca şi din cel de vacă. In Straja Bucovinei acest lapte, numit *acru*, se pregăteşte în *cofăeli* sau în berbinţi unde s'a turnat laptele fiert. «Răcindu-se aşà că se poate ţineà degetul în el, atunci se pune în el *cuib*, adecă lapte acru de. mai înainte, se lasă de se prinde şi laptele este gata».

e. **Caşul.** Laptele de oi închegat, numit în Ardeal şi *străgheaţă* sau *străgeaţă* [1], se frământă sau se amestecă în brăbânţă sau *budacă* cu un *tăujer* (melesteu, culişer), un băţ gros făcut dintr'o creangă de copac cu multe ramuri scurtate (Fig. 33). Când el are forma unei drugi, poartă numele de *brighidău*. Tot astfel se face şi cu laptele închegat cu *năcreala (cuib* de alt lapte acru).

După ce s'a frământat, se adună laptele cu o lopăţică şi se pune în *strecurătoare* sau *strecătoare*, un săculeţ sau *ţoşcă* de pânză de cânepă, *răruţ* ţesută, ca să se scurgă de zer. Unii ciobani scurg zerul din laptele închegat în *crântă* sau *crintă* [2]. In Munţii apuseni, sacul de scurs zerul se chiamă *bulzăriţă* [3]. Acesta e caşul proaspăt, «caşul dulce» sau «caşul în zer», scăpat numai de zerul cel mult, care-i foarte săţios la mâncare.

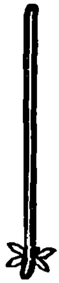
Fig. 33.

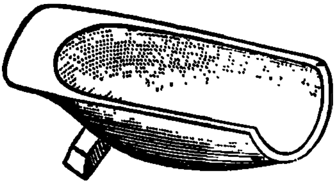
Fig. 34.

Bulzul e un bulgăre de caş. *Smăcoiul* e caşul dulce amestecat cu lapte dulce [4]. După ce caşul s'a format în strecurătoare, el e pus să se *svânte*, să se usuce, «să piardă zerul» şi să *dospească*, adică să capete gustul acrişor. Scurgerea de zerul lăuntric se face punându-l pe *hârzob*, un cerc de alun cu o împletitură de teiu sau de cânepă, care se aşează deasupra unor coveţi sau budăci, unde picură *zerul de sub caş*. Se mai strecoară caşul şi în crintă (Fig. 34), o albie scurtată la un capăt şi aşezată oblic. In ea se pune caşul cu teascul peste el. Teascul constă dintr'un hârzob mic cu un pietroiu deasupra.

---

[1] Viciu, *op. cit.*, p. 80.

[2] Damé, *op. cit.*, 69.

[3] Frâncu-Candrea, *op. cit.*, 98.

[4] Viciu, *op. cit.*, *78*.

După ce s'a scurs şi de zerul din lăuntru, caşul se pune pe *leasă* la uscare, ca să-l piardă şi pe cel ce i-a mai rămas, căci făcând brânza, se va oţăţi. Leasa este aşezată în *comarnic*, de cele mai multe ori; e facută de nuiele, -e bătută de vânt, ferită de ploaie şi de colb.

f. **Untul** din laptele de oaie se scoate întocmai cum am văzut că se scoate şi cel de vacă, sau şi în chipul următor! Se iea *jintuit* de sub caş (zerul sau zama dulce ce rămâne după facerea caşului), se pune în *budacă* (putina de brad) ori în *budaie*, se lasă să se prindă ori să se înnăcrească şi apoi punându-se în *budalău*, se sbate cu *druga* sau *brighidăul* până se alege untul; în urmă untul se face boţ, se spală în apă şi se aşează într'un vas, unde trebue ţinut la răceală. Acest chip de preparaţie aparţine judeţelor Suceava şi Neamţ [1].

g. **Urda**. Zerul care se scurge din caş poartă, în Moldova de sus, numele de *jintuit*. Dacă acest jintuit se fierbe în căldare şi pe tot timpul fierberii se amestecă cu un *tăujer*, jintuitul se preface în *jintiţă*, zer de a doua mână, amestecat cu grăunţe de *urda*. Urda se capătă şi din *janţ*, zerul care curge din caşul frământat pus sub teasc; acesta conţine foarte mult unt.

Operaţia mestecării jintuitului cu tăujerul sau *şterţul* [2]) se chiamă *urdeală* (*a urdi*); ea are de scop a face să se ridice sus toată urda, iar ceeace rămân pe fundul căldării şi care se numeşte şi *jintiţa*, *fundurei* sau *durnele*, să nu se fi afumat [3]). In Haţeg *jintiţa* se face din lapte dulce fiert cu urdă într'însul, iar duruelele se numesc *ligurt* sau *bamburi* [4]).

Stoarcerea caşului de *janţ* se chiamă în munţii Sucevei *jintuala (a jintui)*.

In Ardeal, după felul mestecării zerului în căldare, se capătă urdă sau *ţiţeiu*; urda se dobândeşte mestecând zerul numai pe fund iar ţiţeiul mestecând pe dea'ntregul.

Sacul din păr de lână, în care se pune urda din căldare, poate să fie chiar sacul în care se scurge caşul, *săculeţul*, sau cel de cânepă, *sedila*. Mai în totdeauna însă această strecurătoare este mai mică şi iea numele de *zăgărnă* în Ardeal [5]).

---

[1]) M. Lupescu, în *Şezătoarea*, VII, 98.

[2]) Viciu. *op. cit.*, 79.

[3]) *Ibidem*, 42.

[4]) *Ibidem*, 42, 54—55.

[5]) *Ibidem*, 90.

Din zerul jintiței sau zerul înnăcrit, capătă ciobanii *acrișul*, pe care îl folosesc în mâncare ca și oțetul, în Banat [1].

Șișt se chiamă zerul ce rămâne după ce s'a scos urda din el; fiert și acesta a doua oară, încă ne mai dă puțină urdă acră. De cele mai multe ori însă nu se mai fierbe, ci se dă la câni, de cele mai multe ori amestecat cu mămăligă sau *orișice*, luând numele de *cărân* [2].

In sfârșit, jintuitul cu feliuțe mici de caș proaspăt poartă numele de *cocărtiță*, *cocârță* sau *gătejele* și de *diresală* [3] în munții Sucevei.

h. **Brânza.** Am mai spus că cașul, după ce s'a svântat, se frământă și se tescuește ca să rămână brânza fără zer și că zerul scurs se numește *janț*; el mai poartă și numele de *țâțeiu* [4]. Frământarea se face și cu *meredeul* sau *răvorul*, un lemn zimțat într'o parte. Stoarcerea se face cu *cetlăul* sau *ceatlăul* sus la par; această operație e prin urmare *cetluitul*.

Frământarea brânzei nu-i lucru ușor; potriveala din sare tot astfel. După ce brânza s'a făcut, ea se *bate* în putină, «se bate la putină», îndesând-o cu mâna sau bătând-o cu *pilugul* sau *braiul* (un pilug de lemn rotund, la capăt cu scrijălituri).

Brânză bătută în putină, «brânză de putină», se acopere pe deasupra cu frunze de nuc sau de hrean, peste cari se pune pământ sau nisip, «ca să nu răsufle brânza», deci să nu se altereze. Putina mai poartă și numele de *bărbânță* sau *berbintă* (nume cu care în vechime se numià și darea pe care o dădeà cel ce se înscrià în breasla brânzarilor și care de sigur că erà în natură: o bărbânță de brânză; mai târziu, ea s'a schimbat în bani, dar numele tot cel vechiu i-a rămas; această taxă servià la acoperirea cheltuelilor breslei), *burlinc* («un ștenduleț în care se pune brâza pe iarnă; în alte părți din Ardeal, burlinc = purcel grăsuț») [5] sau *chic* *(tic)* [6].

Dacă se bate în beșică de bou, în burduf de oaie, etc., poartă numele *brânză de burduf*.

Cașul se mai poate păstrà și murat în zer sărat, numindu-se astfel *brânză murată*. Dacă acest caș este scos din laptele acru căruia i s'a scos untul, iea numele de *telemeà* sau *brânză bulgărească*.

---

[1] *Etym. Magn. Rom.*, 212.

[2] Viciu, *op. cit.*, 26.

[3] *Șezătoarea*, II, 224; VII, 114.

[4] Damé, *op. cit.*, 69.

[5] Viciu, *op. cit.*, 24.

[6] Ibidem, 28.

In Judeţul Muscel se prepară brânză în conuri de coajă de brad, a cărui aromă se împrumută şi brânzei. Brânza se chiamă, fireşte, *brânză de Câmpulung*, după cum altele se numesc *brânză de Brăila, de Penteleu, de Piatra, de Fălticeni*, etc.

Brânză acră se chiamă în Bănat brânza închegată de sine din laptele înăcrit [1].

Vinderea brânzei se face prin Moldova cu *vadra*; doisprezece sau cincisprezece lei *vadra mică*, de zece oci (vadra mare are douăsprezece oci). Dacă brânza sau caşul este vândut, ciobanul ţine cu cumpărătorul un *răbuş* sau *răboj* compus din 2 beţe, cari se crestează pentru a semnà pe ele numărul ocilor vândute. Un beţişor de acestea se chiamă *ţăncuşă*.

La câmp, la muncă, brânza se poartă în *lacră, lăcriţă* sau *raclă*, (Fig. 35.), care este trasă la strug; e lată şi are capac.

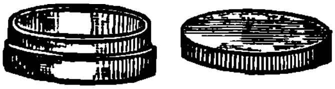

Fig. 35.

i. **Caşcavalul** de oaie se face întocmai ca şi cel de vacă, adică: se lasă ò zi şi o noapte caşul ca să dospească, apoi se taie felii subţiri, se opăresc cu apă fierbinte şi se pun la teasc. Jos e o blană (scândură), vine apoi o *veşcălie* de coajă de teiu ca marginile unui ciur, calupul care se umple cu feliile de caş opărit şi deasupra iarăş o scândură cu o piatră peste ea.

Cine-i meşter face caşcaval din caş neopărit, tot prin teasc.

4. *La Românii din Moravia:*

Avem câtevà ştiri şi dela Românii (Valahii) din Moravia. Ei aveau acum câţiva ani treizeci de sàlaşe (stâni) cu vreo 8.000 de oi şi mai bine. Sălaşele le sunt de bârne de lemn, au câte o colibă şi o strungă, unde se mulg oile, câte un ţarc numit *coşar*, unde se închide turma peste noapte. In sălaş au o vatră unde se face focul pentru trebuinţele stânii.

Oilor li se pune câte o *talancă* (*teleancă* în Ţepu) la gât şi mai ales la cele sterpe. Oile sunt însoţite de câni. Oile au diferite numiri: *babuşca, babane, roşcane, pistrule* (pistruie), *vacheşe* (oacheşe), *murgaşe,* cornute, *ochioaie, hlavane* (plăvane), etc.

Cel mai mare peste sălaş şi care îngrijeşte de turmă se chiamă *baciu*. Acesta are pe lângă el un băiet numit *ogar*, care aleargă în toate părţile pe unde e trimis şi adună oile la muls. Ei fac brânză renumită, cunoscută de Nemţi sub numele de *walachischer Käse* (Brânză valahă), numită de Cehi *valăscă brinza*. Mai fac urdă, caş, jintiţă, *glag* (chiag), *curăstva* (coraslă). Laptele se pune în *gheleta* (găleată), iar brânza se păstrează în *putiră*, (putină).

---

[1] *Etym. Magn. Rom.*, 217.

Vorbe: *cărdel* (cârd de oi), *pirte* (pârte, drum pe care se mână oile la păşune), *taneistra (taistră*, traistă), *smetană* (smântână), etc. [1]).

5. *Datine şi credinţe.*

In general această îndeletnicire românească are legată de dânsa nu numai practică, tehnică foarte meşteşugită adesea, ci şi o mulţime de datine foarte interesante de studiat. De pildă, Românii din Bucovina ţin să nu li se smintească nimic din fruptul oilor, crezând că la din contra, pe loc va urmă o pagubă între oi. Când începe mulsul, se pune un ban de argint şi două fire de urzică în găleată şi peste acestea se mulge laptele, ca oile să fie lacome la mâncare (ca argintul, cum e omul lacom de argint, cred) şi iuţi ca urzica. La stână nu e învoit a se înfruptà nimeni în zi de post, căci apoi se întâmplă *prilej*, sau *pricaz* (verbul: a *pricăji*) [2]), adică pagubă între oi. Baciul, dacă ar umblà cu nedreptate cu fruptul sau casnicii cu brânza oilor, ar venì iarăş pagubă.

La *răscol*, adică când se ridică oile de pe brânză («*Răscolit*, alesul mieilor din oi. Când ies la munte ca să se hotărască, care câtă brânză are, atunci se răscolesc oile, mieii *beagă*») [3]), atunci vâră baciul răbuşul în pământ ca să nu-l afle nimenea. Tot atunci se face un *balmoş* mare, din care mănâncă cu toţii cei cari au venit după oi. Dacă rămâne cevà din balmoş, apoi se zice că *răscolitul a fost sătul*; dacă se trece tot, se zice că *răscolitul a fost flămând* [4]).

Sărbătoare mare au mocanii în ziua de *Ales* (22 Aprilie), cu pregătire în ajun şi sfârşit la 23, în ziua de Sf. Gheorghe. Alesul e timpul când poporul iese afară la câmp şi începe vieaţa păstorească. Acuma e, în înţeles strâns, începutul economiei cu oile, întâia mulsoare a lor, întâiul ales al mieilor dintre oi, iar sărbătoarea dela acest *ales* îşi iea numele [5]).

---

[1]) T. T. Burada, *O călătorie la Rom. din Moravia.*

[2]) După arătările d-lui Gh. T.-Kirileanu (jud. Succava).

[3]) Viciu, *op. cit.*, 72.

[4]) D. Dan, *Straja*, 47—48.

[5]) *Familia*, 1873, p. 237.

In această zi sunt şi alte datine, precum: întâia suflare din *bucium* pentru curăţirea locuinţelor, stânilor şi aerului (lat. tubilustrium), curăţirea vitelor, oilor şi păcurarilor prin foc şi apă (lat. lustratio per ignem et aquam), facerea unturii pentru ungerea vitelor, descântarea leuşteanului, pelinului şi bozului, cari, astfel descântate în ajunul lui Sf. Gheorghe, se pun la picioarele vitelor şi oilor ca să nu li se iea laptele şi să nu li se întâmple rele; în această zi se seamănă toate florile, etc.[1]), o ocupaţie, o vieaţă!

Ce ar deveni aceasta îndeletnicire încurajată în urma unor studii serioase? Un exemplu din alte părţi: Societăţile cooperative de lăptării şi-au luat fiinţa întâiu în Danemarca. Una din acestea, *Smorpakkeriet,* trimite în 1895 unt în Anglia şi acest export ajunge în 1899 să aducă 6.750.000 lei. Societatea agricultorilor din Fionia meridională, înfiinţată în 1895, face vânzare de produse ale laptelui până la 4.000.000 lei; cea de exportaţiune din Iutlanda occidentală, înfiinţată în 1898, are afaceri de 2.800.000 lei.

Şi noi avem un început: înlesniri pentru diferite *creări,* cari cer şcoli, vreme şi tradiţie. Adevăratul început ar fi favorizarea şi propăşirea bogăţiilor ce *le avem* şi pe cari nu ştim să le întrebuinţăm şi să le dăm amplitudinea de care ele sunt capabile [2]).

CAPITOLUL V.

PIELEA.

1. *Consideraţiuni.*

In industria casnică pielea joacă un rol paralel cu economia vitelor, numai atunci când vitele se taie în ţară sau se exportă sub formă de carne sau derivate. Din pielea de oaie sau de vită mare, nu s'ar puteà confecţionà haine sau încălţăminte pentru alţii decât pentru cei din gospodărie, şi aceasta mai ales în ceeace priveşte blănăria şi opincăria, indispensabilă tuturor. Pielea de bou, pentru a se exportà cere anumit fel de preparaţie, greu şi costisitor, iar în casă, cisme sau ciobote nu se pot face uşor. Pielea de bou şi cal prin urmare va fi preparată de gospodar până la uscare, de unde va luà drumul către instalaţiunile mecanice sau manual-profesionale; va fi cerută de tăbăcarii din oraşe, cari au numai această meserie, sau se va vinde în fabrici, întâiu în străinătate şi apoi în ţară, cazul nostru.

---

[1]) S. Mangiuca, *Calendar*, *1888:* «22 April».

[2]) După acest capitol ar veni *Ouăle,* la cari ne-am oprì prea mult, pentru *înfloritul* lor, descripţie care ar face parte dintr'o *cromatică populară.*

După câtă rămăşiţă este astăzi, după câte ne-au lăsat însămnările istorice, avem dreptul să zicem că într'un timp am avut o industrie casnică a pielii, vrednică de luat în seamă. Sunt astă-zi sate întregi cu renume de bune lucrătoare în piele. In Meglenia este satul Oşani, care se compune aproape în majoritate din *samargii*, meşteri de şele numite *samare*, cari îşi desfac mărfurile în toate părţile. Uneltele speciale şi termenii pentru facerea unui samar (ţestul se face din lemn de fag, frasin, etc.) sunt: *tablă* (tripiedul de care se serveşte şi cismarul), *teslă*, *teslă strâmtă*, *trăoni*, *ciop* (un instrument cu care se fac găuri la samar), *sfărdil* (sfredel; arom: *sfreadine)*, *gliată* (un instrument cu care se găureşte mai gros şi peste care se loveşte cu) *ciamuga* (ciocan de lemn), *andreŭă* (undreà cu care se coasă samarul), *pilă di lemn*, *strug* (cu care se lustruesc, *măsnés*, scândurile dela samar), *cuscùn* (arom.: *cuscune*, curelele cari vin sub coada calului, în Muntenia: *pofil*, termen obişnuit şi în oştirea călare), *căpestru* şi *măcichi* (scările cari se trec pe sub picioarele de dinainte ale cailor, ca să nu răstoarne calul samarul când este încărcat cu povară [1]).

In ţară, de când această ramură de industrie casnică începe să se arate, nu sunt urme; totuş trebue să presupunem cu dreptate că chiar dacă nu s'ar fi cunoscut lucratul pielii până la croirea ei în haină, chiar nelucrată fiind, de întrebuinţat tot se întrebuinţà. Acel timp însă este destul de îndepărtat.

In 9 Noemvrie 1564, Alexandru Lăpuşneanu cumpără *cojoace* (gausape) din Bistriţa Ardealului pentru 40 de taleri [2]: aceasta ne arată că, pe vremea lui, în ţară nu se puteau lucrà cojoace pentru feţe aşà de mari şi că trebuià să recurgă la străini, cari cunoşteau această industrie. Se poate totuş întâmplà şi altceva; Mai târziu «regele» opreşte pe Bistriţeni de a exportà în Polonia piele lucrată în Sibiiu: piei de capră, de oaie, de cerb, de căprioară, de panteră (!), de vulpe, de lup și «alte piei de dobitoace» [1]). Aceasta ne arată că Bistrița erà un centru renumit în această privință și că cine voià să-și facă falà — să ne gândim cum facem astăzi —, alergau într'acolo, chiar având ce le trebuià și în țară.

---

[1]. Papahagi, *Megl.-Rom.*, I 31.

[2]. N. Iorga, *Doc. Bistr.*, I, LXVII.

Relațiunile Moldovenilor cu Bistrițenii, de această natură, se întâlnesc și mai târziu : După 1620 aflăm o scrisoare din Moldova către Bistrița pentru un vameș cu rosturi încurcate într'o afacere de piei de capră și «doasprădzeace bolgarii» [2]).

Despre Ardeal aflăm că pe la 1682 se dedeà preotului ca sâmbrie : *pielcele de miel*, grâu și li se făceà clacă [3]).

Și o mărturie de seamă dâtând de pe la 1724 : «Adecă eu Constandin *Său*, împreun(ă) cu Rad(u) *Piel*(e), împreună cu Vasile Bușcul» dau zapis «că ne-am tocmit... să lucrăm piei de capră 320, însă piialea pă tl. 15 p^1 și piele să fie toat(ă) gata la Rusalii, iară care din noi nu a lucrà piele bine, au le-ar schimbà, să avem a le plătì pielea câte tl 1». Vadeaua, sorocul vărsării lucrului se chiamă *zihă*, iar meșterii *măstări* [4]).

Această învoeală se face în Martie și la Octomvrie aflăm că «eu Constan(din) Său, împreun(ă) cu Radul Voichită (= Piele) i Vasile Buscor... avănd noi mare pricină cu dumnealui (jupânul Gligore, care le dăduse pieile) pentru neşte piei ce le-am lucrat dumnealui, șă eșind vr'o câteva piei nelucrate și dumnealui lepădându-ne toat(ă) marfa ca să i-o plătim, — deci, avănd și judecat(ă) înaintea boiarilor, apoi ne-am înpăcat cu dumnealui că să ne întoarcă dumnealui piei șapte și să i le plătim dumnealui, piial(ea) câte tl (1) pl, ce să face pă 30 de piei tl 45, și am pus zi ca să dăm acești bani la S(fea)tăi Petru, făr' d(e) nici un cuvăntu, iar nedănd ban(i) la zi..., să fie dumnealui volnicu a ne apucà cu strânsoare ca să dăm acești tl 45 ce scriu mai sus. Și de să ar face vr'o cheltuial(ă), să fie tot dela noi, iar dum. să aibă a ne trimite dumnealui încă piei 49... Insă piial(ea) car(e) nu-i va plăceà, aceaia să ne o întoarcă» [5]).

Pacăt că nu ne spune ce fel de *măstări* erau acesti *Său* și *Piele*.

Săul vitelor îl cumpărau tot tăbăcarii, cari îl trimeteau peste graniță, de îndată ce strângeau mai mult. Din 1803 : «și pieile de capră se vor da la tabaci a se lucrà şi său(l) viind neguţători capanlăi, să va vinde după preţu ce să va rupe» [1]). Altă relaţiune: Stefan Băciu către casa Manicatide, 1804. «Lucrându-s(ă) piile, 552 mari, turale 55, şi 60 mici, turale 6, care să fac pii 612 peste tot, socoteală nu trimisăm până voi isbrăni vânzaarea săului şi trimite curată socoteală în căt ne stau piile» [2]).

---

[1]) Ibidem, I, LXXII.

[2]) N. Iorga, *Doc. Bistr.* I, 36.

[3]) Idem, *ibidem*, II, 33-4.

[4]) Idem, *Stud. Doc.* XXII, 23.

[5]) Idem, *ibidem*, XII, 25-6.

Intr'un catastif din 1812 «...piele tăbăcită..., ipac bâtută *la vârtej*» [3]).

Inaintea Regulamentului organic, găsim aceste cifre cari sunt pline de înţeles: In 1839 se exportà din Ţara-Românească pentru 2.000.000 lei, 49.307 piei de vite; pentru 1.400.000 lei, 318.373 piei de oaie; pentru 160.000 lei, *77.669 piei de iepure* şi pentru 14.000 lei, 1.037 piei de cal [4]).

2. *Pielea de vită mare* (bou, cal).

Pielea de vită mare şi câte odată şi de oaie şi mai adesea de porc, o întrebuinţează Românii de pretutindeni pentru confecţionarea opincilor. Cu aceasta se ocupau înainte mai mult, când în comerţ nu se găsiau, ori dacă se găsiau, erau în centre prea departe de dânşii. Astăzi, cu toate că sunt proaste, sunt ieftine şi aceasta sare în ochii omului care-şi prinde toate clipele în munca aducătoare de pâne.

Mai erà de sigur şi altcevà: un gospodar care se îndeletnicià cu această industrie, găsià în totdeauna consăteni cărora le puteà desface produsul muncii lui; astăzi acest lucru nu se mai întâmplă, gusturile *rafinându-se*, stricându-se adică. Opinca e luată pe nedrept în derâdere şi omul s'a văzut silit pe alocuri a o părăsì. Apoi unele dispoziţiuni ale legii de poliţie sanitară, oprind confecţionarea opincilor din piele nedubită bine, a făcut, împreună cu cazurile citate, să diminueze această ramură de industrie casnică.

Pielea după ce s'a jupit (jupuit) se numeşte *hâştioagă* [5]), *haşcă* [6]), *hâşcală* sau *hâşcoală* [7]). In Munţii Sucevei, oamenii cu prilejul praznicelor, nunţilor şi altor sărbători, luau vite în tovărăşie, după cari împărţiau carnea şi pielea o sărau bine şi apoi o uscau. Ca să-i iea părul, cerneau peste păr cenuşă şi începeau să frece părul *cenuşit* cu coada toporului sau cu altŭ băţ. Apoi se *cruşiau, se tăbăciau.* Pentru a pregăti *cruşeala* se fierbe coajă de *arin* şi după ce s'a scos tot sucul din coajă, în zama aceasta căldăcică se pun pieile. Astfel pielea devine mai moale, dar mai trainică şi capătă o coloare roşietică.

---

[1]) Idem, *ibidem*, XII, 147.
[2]) N. Iorga, *Stud. Doc.* XII, 152.
[3]) Idem, *ibidem*, VII, 355.
[4]) Idem, *ibidem* XI, 18.
[5]) *Şezătoarea*, III, 15; XI, 18.
[6]) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, 101.
[7]) Viciu, *op. cit.*, 49.

In vechime, îmi spuneà un harnic om din Bogdăneştii Sucevei, cruşeala se pregatià din coajă de *stejar, arin* şi *brad,* cari se puneau într'o anumită *piuă* (Fig. 36). Piua erà făcută dintr'un butuc gros şi greu. La doi-trei paşi în lături erau bătuţi în pământ doi drugi de lemn, iarăş groşi, cu o stinghie găurită la mijloc şi numită *chingă.* Prin gaura ei intrà coada unui ciocan; de coadă atârnă o aţă groasă sau o frânghie ce făceà un *ochiu.* Ciocanul aveà forma unui trunchiu de con, potcovit cu potcoavă circulară la capătul mai subţire. Ciocanul stà drept deasupra găurii piuăi.

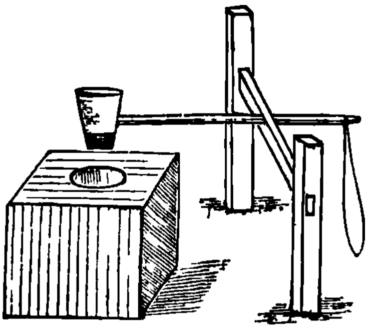
Fig. 36.

Scoarţa se jupoià de pe lemn, se uscà, se fărâmà cu muchea toporului şi apoi se puneà în piuă. Cel ce o pisà, se sprijinià de cei doi drugi, puneà piciorul în ochiul de frânghie atârnat de coada ciocanului şi lăsându-şi toată greutatea pe acest picior, ciocanul se ridicà în sus. Când se lăsà pe celălalt picior, ciocanul cădeà în piuă cu toată greutatea lui şi izbià peste coajă fărâmând-o.

Dacă în chingă pătrundeau două ciocane, bătaia lor în piuă se făceà în şir, alternativ, apăsând când c'un picior când cu celălalt, întocmai cum pedalează biciclistul. Ciocanele erau astfel aşezate în cozile lor, că loviau drept în piuă.

Se luau apoi nişte ciubere şi în ele se puneà un rând de piei şi unul de scoarţă pisată, până când se umpleau aproape; se turnà peste aceste *învrâstari* apă călduţă. In această tăbăceală sau *dubală* stăteau pieile *şase săptămâni,* după cari se scoteau. Pieile aveau coloarea roşietică. *In urmă* se făceà *păruitul,* adecă luarea părului de pe piei, cum se va vedeà la pielea de oaie. Se întindeà apoi pielea pe pământ neted şi cu o *perie* aspră, muiată în *calacan* topit, se frecà până când căpătà coloarea neagră.

Alt procedeu, care se aseamănă cu acesta, este următorul: Se iea dela *aninul roş* (Alnus incana) ca un chilogram de scoarţă, într'o *copaie*. Peste aceasta se presară cam un pumn de *cenuşă*, iar în urmă se toarnă două litruri de apă fiartă bine. Se lasă apoi să se răcească desăvârşit. Această preparaţie poartă numele de *tăbăceală* sau *argăseală*. Opincile, adică pieile, bucăţile de piei dreptunghiulare din cari se vor confecţionà opincile, se întroduc în copaie şi stau aici o zi şi o noapte, după care prind o coloare roşie deschisă. In urmă se scot şi se pun la svântat.

Din aninul negru (Alnus glutinosa) se iea un chilogram şi jumătate de coajă sau scoarţă, care, după ce se rupe în bucăţi ca de două degete, se aşează într'o *copaiţă* sau într'o piuă făcută dinadins pentru preparatul tăbăcelii sau argăselii. Se fierb cam două litruri de apă şi se toarnă peste scoarţă. Lichidul este colorat în roş-închis. Se pun apoi pieile croite gata pentru opinci, unde se colorează ca şi mai sus [1].

Cruşitul pieilor pentru opinci cu coajă de arin şi *stăjariu* se face aproape la fel în Ardeal [2] şi are de scop să facă pieile «să samene mai bine cu cele de talpă lucrată».

In Banat, *opincarii (argăsitorii, duvarii, loderii)* precum şi toţi ceilalţi meseriaşi în limbajul lor se numesc *maistori*.

Cumpărând piei, argăsitorii le bagă în *amuşe* (gropi) făcute în pământ. Se aduce apă, se toarnă în amuşe, se stinge în ele *var* şi apoi se aruncă pieile, ca la păruit părul să se deslipească uşor. După păruit urmează rasul pieilor şi după ce au fost rase de carne, se duc şi se aşează în ape curgătoare. După ce au stat astfel câteva zile, se *sineluiesc* ca să se scoată din ele varul, ca să li se lărgească porii şi astfel să fie mai accesibile pentru a devenì «galbene şi cu creţuri».

Păruitul, rasul şi *sineluitul* pieilor se face pe *butuc*: o bucată de lemn lungă cât pielea, ca o jumătate de cilindru, scobit pe dinăuntru. Seamănă prin urmare cu un *călcător* de vin din părţile Nicoreştilor, judeţul Tecuciu.

Sinălăul este un cuţit gros, *tâmp*, nu mult încovoiat, cu două mânere. Cu el se părueşte.

După aceste operaţii, pieile se pun în *vase*. Vasele sunt de câte douăzeci sau treizeci de vedre; nu sunt aşezate pe fund, ci pe doage. Deasupra doagele lipsesc în lărgime aproape de un metru. In aceste vase se toarnă zeama scoasă din fiertul scoarţei de brad şi a *gorgoaşei* în apă proaspătă. Această zeamă face ca pielea să se îngălbinească. Pieile, cu cât vor fi mai mult şi mai bine *întoarse*, cu atât au să aibă «creţuri» mai multe şi mai mărunte.

---

[1]. *Bul. soc. ştiinţe*, XIII, 3-4, 179-80.

[2]. Viciu, *op. cit.*, p. 38.

Scoase din vas, pieile se întind şi se pun la soare ca să se usuce. Intinsul se face pe *beţcuri* sau *peţe*, nişte beţe încovoiate şi de mărime deosebită până la patru metri.

Dacă n'au fost croite mai dinainte, se croesc în urmă şi se scot din ele «făşii», «table» şi opinci.

Cublele sunt câte două sau patru perechi într'o bucată, iar făşiile se scot din lungul spinării pielii şi într'o singură bucată, conţinând patru până la şapte opinci, după mărimea şi grosimea pielii.

Lucrul opincilor. Din piele tăbăcită sau netăbăcită, cumpărată din târg sau pregătită în casă, se fac opinci în chipul următor, rudimentar. Bucata de talpă *A* (Fig. 37-38) se înţeapă cu un cuţit, după cum arată *B*. Marginea *A B* se coasă îndoindu-se în *C*, mijlocul ei, şi formează astfel *vârful opincii* sau *gurguiul*. Părţile *D E F G* se încreţesc tot prin cusuturi. La aceste cusuturi se slujesc gospodarii de făşii subţiri de piele. Trecând aceste făşii pe dedesubt şi pe deasupra şi încreţind marginea pielii, opinca îşi iea o formă adâncată în care intră piciorul. La spate, la călcâiu, rămâne necusută. Cei meşteri îi mai *aduc* vârful, *răscroind*, adică mai tăind din colţurile *A* şi *B*, astfel ca opinca să poată să se asemene cu cea din Fig. 39, care este forma opincii purtate. Se poate coase şi la spate; aceasta o fac numai cei meşteri.

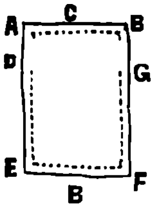

Fig. 37.

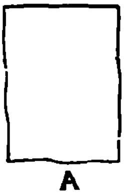

Fig. 38.

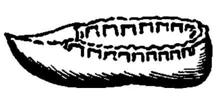

Fig. 39.

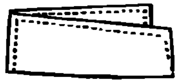

Fig. 40.

Pentru a legà opinca de picior pe deasupra, pentru a legà *ciorapul* sau *călţunul* (colţunul) de *bernevig*, pantalon sau iţar, trebuesc făcute *târsâni* de păr de capră, cum am văzut; se întrebuinţează totuş şi diferite aţe de cânepă, lână sau piele tăiată lung şi subţire, numite *ciapăne*, în Ardeal ¹). Prin aceste părţi, (Brad, Blăseni; etc.), opincile se mai numesc şi *sole* ²).

---

¹) Viciu, *op. cit.*, 29.

²) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, 105.

Meşterii speciali în lucratul opincilor nu le croesc însă astfel; pentru dânşii, acest soiu de opinci sunt *broaşte* sau *hârzoabe*, cum le numesc unii în Ardeal [1]). Meşteri sunt unii Bucovineni, cum se arată cei de pe la Straja [2]). Unii gospodari de prin munţii Moldovei de sus fac *botişe*, adică opinci în formă de papuc, din piele scoasă dela coatele picioarelor de dinapoi ale cailor sau boilor. Această opincă n'are nevoie de *îngurzitură* sau încreţitură, căci e făcută gata [3]).

Pentru a legà opinca cu târsâna, se simte nevoie de *găuri* (borte) sau de *urechi* numite şi *cheotori*. Urechile sau cheotorile se fac din piele şi se coasă pe marginea *DE*, *FG* a opincii. Prin ele se trec târsânele.

In loc de cheotori sunt mai adesea găurile, numite şi *nojiţe* [4]). Găurile se fac cu *ţăpuşul*, instrument rotund şi ascuţit. El este de fier şi se mai numeşte şi *găurariu*. La anticăria «Moldova» (Şaraga) am văzut expuse *găurare de os*, găsite în săpăturile dela Cucuteni (Iaşi) de către răposatul N. Beldiceanu. Pot fi şi de piatră (Fig. 41). In Ardeal se numeşte *potricală* (Fig. 41) şi are lungime aproape de zece centimetri. El slujeşte să dea găurile rotunde, *muşcând* din piele, nu numai separând şi îndepărtând fibrele pielii. Operaţiunea se face în chipul următor: capătul *A* al potricalei se aşează pe opincă, unde meşterul vrea să dea gaură. In *B* bate cu ciocanul şi atunci capătul *A* intră în piele, o taie rotund, iar cercul de piele rămâne în cilindru *E* al potricalei. Capătul cel ascuţit *C* îl folosesc gospodarii ca *sulă* [5]).

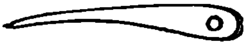

Fig. 41.

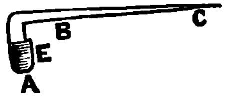

Fig. 42.

Opinca e bună de purtat numai după ce s'a mai învechit, adecă după ce *s'a dat* pe picior, luând forma acestuia.

Prin Gorj, *nojiţe* se numesc şi târsânele sau aţele cari leagă opinca şi ciorapul de fluerul piciorului. Legarea aceasta e o artă pe care prea puţini o cunosc.

Adesea opinca se face şi din piele crudă, de porc mai ales, răzându-i-se părul de pe el. Despre acest soiu se pare că vorbeşte Sasul Laurenţiu Topeltin: «Felul încălţămintelor Românilor este de piele crudă, de fiece dobitoc, preste picior învelit bine cu obiele de lână şi încălţat, apoi pielea aceea o leagă cu cureà preste picior, de înfăşură tot piciorul dela degete până sub toată glezna [1]. Şi acesta este pórtul Românilor celor vechi, strămoşilor, cari îl purtaŭ la oşti; acest fel de încălţăminte eră a(l) slújitorilor oşteni la Râmleni. Numai atâta osebire vedem, precum cetim istoriile cele vechi, că oştenii Râmului nu învăliau în obiele, ci încălţau piciorul gol cu piele şi legături în cruciş ca gratia, adică opinci în cari se ţineà piciorul legat la călcâiu [2].

---

[1]) Viciu, *op. cit.*, 49.
[2]) D. Dan., *Straja.*, 38.
[3]) *Şezătoarea*, II, 150.
[4]) *Ibidem*, II, 42.
[5]) Al. Viciu, *op. cit.*, 70.

Despre portul opincilor la Români sunt date destul de vechi. In Transilvania, edictul lui Rákoczi din 1638 oprià pe ţărani de a purtà cisme (prin urmare poruncià opincile), lege care s'a împrospătat şi la 1700 ţinând până la 1848 [3]. *Del Chiaro*, cunoscutul călător le numeşte *calzette* pe la 1718, iar în 1781 le pomeneşte şi *Sulzer*, etc. *Gretzmüller* arată în 1810 că s'ar purtà şi opinci din coajă de teiu [4].

Astăzi se poartă pretutindeni la munte, la dealuri aproape pretutindeni, iar la şes opinca e o încălţăminte de muncă, de *dârvală*, mai cu seamă a săracilor. E o încălţăminte ce prezentă avantaje prin faptul că o poate face ori şi cine din material ieftin sau la îndemână, e uşoară şi călduroasă. E adevărat că cere mult timp cu încălţatul şi descălţatul, că nu-i bună pe vremuri glodoase şi ploioase şi că se rupe uşor.

Femeile de pe la şes n'o poartă pretutindeni pe unde poartă bărbaţii.

3. *Pielea de oaie.*

E adevărat că *cojocăria* e un meşteşug ce cere anumite cunoştinţe căpătate după ani îndelungaţi de ucenicie. Totuş prin unele sate de munte, cum m'am încredinţat prin judeţele Tutova, Bacău şi Neamţ, gospodarii cari lucrează lemnul şi pământul, fac pentru ei şi pentru ai lor haine din piele de oaie, iar când au răgaz, lucrează şi pentru alţii. In judeţul Suceava am văzut ciobani cari lucrează singuri pieile şi apoi le vând pe la cojocarii târgurilor. Aceste cănsideraţiuni ne îndreptăţesc să arătăm aici, în cadrele industriei casnice, şi felul cum se lucrează pielea de oaie, chiar când nu diferă de cel al meseriaşilor proprii. Iată într'adevăr şi o mărturie în acest senz: «Câţiva locuitori din Straja Bucovinei profesează croitoria şi ştiu drege şi face din nou cojoace şi cuşme cu urechi, cum se obişnueşte a se purtà pe acolo» ¹). In Munţii apuseni ai Ardealului sunt sate întregi de cojocari, cari fac cojoace şi pieptare şi cari se numesc *suci* ²). Tot aşà şi în Macedonia.

---

[1] Aicì se înţelege «genunchiu», pe când în limba obişnuită de astăzi însemnează «maleolul» zis şi «nodiţe» (Dr. G. Crăiniceanu, *Higiena ţăranului român*. Ed. Acad. Rom., p. 112).

[2] Dr. G. Crăiniceanu, *op. cit.*, 111-2.

[3] *Ibidem*, 112.

[4] *Ibidem*, 112.

In Bucovina sunt sate în cari mai fiecare gospodar, ba şi gospodină ştie *a dubi* piei de oaie, capre, vulpe, etc. Dubitul se face aşà că se fierbe *slatină* (apă de izvor sărat) şi se toarnă într'un vas; se lasă de se răceşte până se poate suferì mâna. Apoi se pune în slatină *urlueala de ovaz* cernută şi puţină *miezură de grâu*, adecă tărâţe de grâu *de al doilea*, care se mestecă şi aşternându-se pielea jos se pune *dubala* cu pumnul deasupra şi se îndoeşte pielea în două, strângând-o la olaltă. Aşà stau pieile trei zile, când se *spàrg* ele, adecă se caută spre a se vedeà dacă sunt dubite sau ba. Dacă-s dubite, se întind la uscat. Dacă se pune în dubală şi *frupt alb*, adecă cevà lapte, atunci pieile dubite le-or mâncà moliile ³).

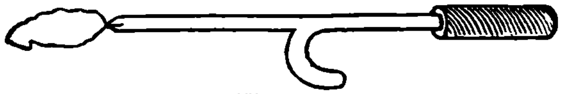

Fig. 43.

In munţii Sucevei, precum în satul Bogdăneşti, pieile de oi hotărîte pentru cojoace şi căciuli se pregătesc în chipul următor: Pieile se sară şi se usucă bine şi în voie; se spală în urmă în apă caldă ca să iasă din lână *usucul*, se storc şi se pun în *dubala*. Dubală se chiamă zărul sărat. După câtevà zile se întind pieile în lungiş şi curmeziş şi se pun să se usuce iarăş în voie.

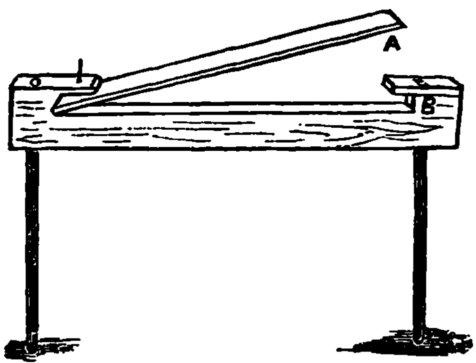

Fig. 44.

Innainte de a curăţì pielea de resturile de carne, se întinde

---

¹) D. Dan, *Straja*, 51.
²) Frâncu-Candrea, *op.*, *cit.*, 62.
³) D. Dan, *Straja*, 48-9.

în lungime cu un cârlig (Fig. 43). Pielea se spânzură de o aţă prinsă în cuiul podului. Cu o mână se ţine de capătul de jos al pielii, iar cu cealaltă de mânerul cârligului.

Cârligul de fier e prevăzut cu un arc tot de fier. La capătul de jos, cârligul are o aţă în care cojocarul pune piciorul. Curăţitul se face cu cârligul propriu zis, trăgând cu el pe partea cărnoasă a pielii.

După ce s'a curăţit de carne, se întinde pielea cu ajutorul *stativelor de întins piele* (Fig. 44). Stativele sunt prevăzute cu o limbă *A* care se supune într'o dăltuitură *B* a stativelor. Se pune pielea pe stative, se aşează în silă limba stativelor şi apoi se întinde cu mâna.

Stativele au numai două picioare şi în timpul lucrului se razămă de perete.

Lucratul pielii, după cum am spus, se face numai pentru casă, când casa este împovărată cu mulţi; numai dacă din lucru mai rămâne, se vinde şi pe la alţii. Aşà îşi fac oamenii *tohoarca*, cojoc păcurăresc până'n pământ, care în Ardeal poate să fie din piele neargăsită [1]), *jarcalăul* din piei mai proaste, care poate încăpeà prin urmare şi prin mâini mai nedibace [2]), *postinul*, *poaşca* sau *poşcolaul* [3]), îşi pot coase *primul*, banda de pielcică de miel negru pe la marginea boandei cojocelului (cel de zile mari) şi a cuşmei albe, etc. Mai cu deamănuntul voiu arătà aceste haine când va veni rândul *portului*.

Dintre toate, căciulile sunt maĭ uşor de croit, fiindcă oricine îşi poate face calupurile (Fig. 45-46) din scânduri. Unii le au cu diferite săpături şi încrustări cu fier ars, etc.

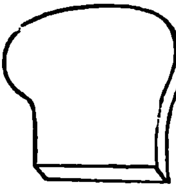
Fig. 45.

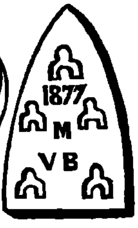

Fig. 46.

O căciulă se compune din patru foĭ pentru faţă şi patru pentru dos. Cusutura se face pe dos, pentru care pricină i se lasă o mică deschizătoare *AB* (Fig. 47) pentru a se întoarce pe faţă. Dosul căciulii este de piele de ied sau tot de miel, dar de calitate mai proastă.

Cojocarii au *ac* în trei muchi pentru a fi mai tare la împuns şi degetar cu vârful retezat; în Muntenia, acesta se numeşte *năpârstoc*.

Pentru cojoace au felurite *lâni* colorate; feluritele flori şi cusături nu se pot de sigur arătà cu condeiul.

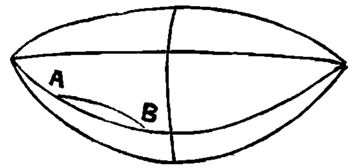

Fig. 47.

---

[1]) Viciu, *op. cit.*, 85.
[2]) *Şezătoarea*, V, 103.
[3]) Ibidem, V, 118.

4. *Alte întrebuinţări ale pielii.*

Astăzi, şi în trecut mai ales, pielea se mai întrebuinţă şi la altceva, decât pentru încălţăminte şi îmbrăcăminte.

a. In satul Ţepu, jud. Tecuciu, sunt oameni cari singur îşi fac *încălţămintea* de purtat, urîtă de bună seamă, dar înlesnitoare şi ieftină. In cazul cel mai rău, oricine îşi poate pune un petec la o ciobotă, slujindu-se de *ac, aţă de cânepă,* ceruită sau trasă cu săpun, şi sulă. Tot astfel îşi fac din nou unele părţi din *hamuri* sau le dreg. (Hamurile cuprind: *şeaua* care are: *lemnul* (ţestul), *oblâncurile* (arcăzile), *scările, trăgătorile* (curelele scărilor), *japchii* (pielea de peste lemn), *perna*; apoi: *pochii* (cureaua de sub coada calului), *tafturul* (pe sub pântece), *presărul* (presinul) (ţine şeaua prin gâtul calului şi pe sub piept. Hamurile calului de trăsură, pe lângă cele arătate, mai sunt: *jugul* cu *chişca* lui, *chiotorile* (cari sucite şi date după *hlube,* leagă cercul), *sâdelca* (pe spinare) şi *chinga. Cachiţelele* cuprind: *zăbalele* sau *muştiucul, bărghia* (bărbia), *struneaua* (struna), *fruntea* (fruntarul), *boterniţa, ochelarii* (la cele de ham), *dârlogii* (la călărie) sau *hăţurile* (la cele de ham). Căchiţélele se mai numesc şi *frâu* (la călărie) şi *hăţuri* (la ham).

b. Când sticla nu erà aşà de ieftină, ferestrele erau umplute cu o piele subţire, bine curăţită, ca să fie transparentă. Ea se numià *burduf,* prin jud. Suceava *bârdazan*[1]). Astăzi rar se mai văd case cu burduf de piele. In fragmentul de cântec:

Când ăi trece pe la noi,
Să-ţi pui clopote la boi,
Şi *sbiciuşcă* de mătase,
Să mi te-aud eu din casă.

Bolnavă de m'oiu aflà,
Eu la maica m'oiu rugà,
Fereasta mi-a destupà,
Tot la tine m'oiu uità [2]).

nu se zice: «pe fereastră m'oiu uità», fiindcă prin fereastra de piele nu se poate vedeà. Iată o rămăşiţă din vechi, care fiind frumoasă nu se pierde.

c. Prin unele părţi de munte şi astăzi folosesc Românii *burdufuri,* întregi piei rase de lână sau nerase, dar dubite, pentru a păstra în ele făină şi altele. Intr'o scrisoare din 1560 e vorba de pierderea unui «burduf de brânză şi un burduf de făină» ([3]). Burdufurile de brânză se văd şi astăzi, dar ele sunt *chişti* (sing. *chişca*, stomac) sau beşici de animale mari (boi, vaci).

---

[1]) După arătarea d-lui G. T.-Kirileanu.
[2]) *Şezătoarea,* VI, 84.
[3]) Iorga, *Doc. Bistr.* I, 94.

In literatura populară avem dese rămăşite: «Smeii cărau apa cu un burduf de piele», «un burduf de bani, cât puteà smeul să-l ducă», etc.

d. *Ciure* fac unii Români, mai ales la munte. La şes, ciurele sunt producţii ale Ţiganilor *ciurari*. Ciurul e de piele găurită cu *potricala* (Fig. 41), (tot cu acest instrument unii dau găuri la urechile animalelor mici, ca *să le faca semn*, spre a le cunoaşte) şi prinsă într'o *veşca* de coajă de teiu. Se află 'n orice casă şi cu el se cerne făină pentru mămăligă. Pe fundul lui se dă cu bobii. *Un ciur de făina*, *a cără apă cu ciurul*, *a trai cât apa în ciur*, *a ciurui*, etc., sunt expresiuni populare mai dese.

Dârmoiul e tot ca ciurul, cu deosebire numai că e mai mare şi are găurile mai largi. Cu dânsul se cerne păsatul, sămânţa de cânepă, etc.

e. *Burduful*, *foalele* sau *butuşul* cimpoiului de munte se face de obiceiu din stomacul (rânza, toiosul) vitelor rumegătoare. Am văzut totuş cimpoiuri făcute din piele de ied şi miel, dubită şi întoarsă pe dos.

f. Pentru armele de demult, iatagane, tesăci şi sabii late, pentru cuţite, puşti şi baltage, obişnuesc mai ales muntenii să-şi facă *teci*. Astăzi aceste din urmă se înlocuesc prin altele de lemn, încinse cu inele de coajă de cireş, şuviţe de tablă sau sârmă. Bacii din Ardeal fac *tecare* din piele pentru linguri chiar [1]).

g. Traistele mici de piele poartă numele de *chesuri* (sing. *ches*) în Ardeal [2]), iar în ţară pe cel de genţi şi *palaşti* (sing. *pălaşca*). Când sunt pentru vânătoare, au o clapă care atârnă astupând gura gentii. Se fac mai ales din piele de lup sau de mistreţ, de cele mai multe ori netăbăcite. Câte odată sunt înfrumuseţate cu diferite feluri de nasturi şi bumbi, dacă nu şi cusături.

Punga mică de piele, cu gura încreţită de două băieri cari se trag în sens invers, se numeşte în Ardeal şi Moldova de sus *jaşcau*. In ele se ţine şi tutunul, luleaua, amânarul şi cremenea.

Punga de bani se poartă cu baierele după gât, în brâu sau spânzurând de brâu până 'n dreptul genunchilor.

h. *Chimire* şi curele de încins. Cele dintâi înflorate cu nasturi şi bumbi coloraţi, cu încrustări şi cusături de şuviţe de piele.

---

[1]) Viciu, *op. cit.*, 83.
[2]) Ibidem, 28.

i. Biciuşti (sing. *ghiciuşca, ghiciuică* şi *iuşca*). Când nu-i de aţă de cânepă, se croeşte lungă, iar aproape de *baieră* se scurtează printr'o floare (Fig. 48), se face un laţ şi se începe a se învârtì capătul liber peste laţ până aproape să se acopere. Când a mai rămas puţin din *ochiu*, atât cât ar încăpeà prin el *sflichiul*, se bagă sflichiul şi se trage ca să se înţepenească.

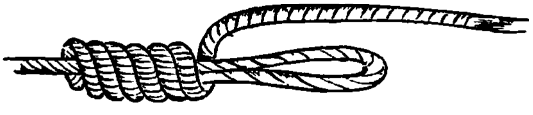

Fig. 48

Se mai scurtează, făcând *ochiuri* şi trăgând prin ele alte ochiuri succesive (Fig. 49). Prin ultimul ochiu se trage biciuşca spre a se înnodà.

Unii sunt meşteri de a face şi *harapnice* de piele. Erau mai multe pe vremea cărăuşilor; astăzi nu mai au decât vătafii boiereşti pe la şesuri.

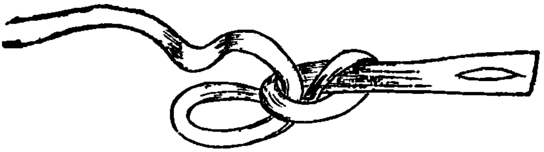

Fig. 49.

j. Buhaiul este un instrument compus dintr'o putinică sau cofă desfăcută de fund. La o gură i se leagă o piele dubită de oaie. La mijlocul pielii atârnă o şuviţă de păr de cal, care, fiind udată cu apă şi trasă când cu o mână, când cu o alta, produce o vibraţiune ce samănă cu răgetul unui bou depărtat, sau mai bine zicând cu al unui *buhaiu*, de unde se vede că-i vine şi numele. Cu el umblă copiii la Sf. Vasile urând din casă în casă.

Vasile Alecsandri îl botează *bou* şi zice că constă dintr'o sită de piele petrecută cu un fir gros de păr de cal. Tragerea firului prin pielea sitei produce un răget surd de bou depărtat¹). S'a dat părerea că *buhaiul* există numai la Români²).

l. In Ardeal se obişnueşte a se purtà pe *cică* (chică) de către femei şi fete mari un potlog de piele pe care se înşiră monede. El se numeşte *peartă*³.)

m. Potlogul e o bucată de piele cât palma, cu o gaură în

---

¹) *Poes. pop. ale Rom.* 1866, 391-2.

²) T. T. Burada, *Almanah muzical* pe 1877, 65; an II, 62-3, unde se află şi desemnul.

³) Viciu, *op. cit.*, 66.

mijloc, care se pune în gâtul răţoilor cari *umblă* după găini. Având acest potlog, răţoiul nu poate apucà găina de ceată, aşà că picâ de deasupra ei.

Poate că de aici vine vorba *«potlogar»*.

CAPITOLUL VI.

CARNEA.

1. *Consideraţiuni.*

Industria cărnii începe atunci când mijloacele de transport sub forma ei vie întâmpină piedici, când anotimpul şi prescripţiunile religioase se opun la o consumare totală. Ne este cunoscut timpul când ţerile române exportau un număr însemnat de vite peste graniţă, pe vremea când aceste vite se cereau şi când erau în ţară, când ţara îşi socotià vitele ca o bogăţie din punctul de vedere al numărului sau al *calităţii*. Anumiţi factori exteriori şi interiori au şters această bogăţie care a făcut obiectul atâtor studii.

Despre carne industrializată nu avem cunoştinţe că ar fi trecut vreodată graniţa ca un articol de export însemnat Singura ocazie ni s'a oferit, poate, încoace, târziu, după căderea noastră sub Turci şi mai ales pe vremea Fanarioţilor, de când avem ştiinţă că există o *companie de samsari turci*, *compania negustorilor de unt*, cari mijlociau cumpărări de unt şi *păstrămuri preparate în ţară* [1]).

Că poporul nostru dela ţară are câtevà noţiuni despre industria cărnurilor, se datoreşte numai *sarăciei* ce-l sileşte să se înfrupte de multe ori şi cu câte puţin din carne, şi bolilor ce dau peste vite. O vită cu semne de boală incurabilă este tăiată şi carnea ei făcută pastramă.

2. *Carnea de pasere.*

Păsări mănâncă ţăranul numai pe la zile mari. Prea rar se poate întâmplà ca toamna, când *galiţele* sunt grase, să prindă gospodina chiaburului gâsca ori curcanul, să-i scoată *pieptul* ori *picioarele*, să le spintece, să le tăvălească prin usturoiu, sare şi piper roş pisat, sau negru, şi să le atârne deasupra hornei la afumat pentru mai târziu.

---

[1]). Ep. Melchisedec, *Cronica Huşilor*, 86.

3. *Carnea de vacă.*

Numai în cazuri de accidente omul îşi taie vita, ca «să nu moară mortăciune», sau când vede că-i bolnavă. Dacă nu-i poate desface carnea, o *usucă*, înşirând-o pe aţe la soare şi apărând-o de muşte. Astfel se face *pastrama*, pe care omul o împrăştie de pomană prin sat, când pentru casa lui e prea multă.

4. *Carnea de oaie.*

Se face pastramă ca şi cea de vacă, numai că mai des.

5. *Carnea de porc.*

Tăiatul porcilor la Crăciun formează o zi de mare însemnătate în bucătăria ţăranului român prin atâtea amănunte tradiţionale. Porcii se îngraşă tot postul Crăciunului. La Ignat, Sf. Mart. Ignat, 20 Decemvrie, «porcul visează ca va fi tăiat», zice credinţa populară. Prin unele părţi această tăiere se face chiar în această zi; prin altele, în ajunul Crăciunului sau în ziua întâi de Crăciun. Prin părţile ţinutului Tecuciu sunt sate unde porcii se taie tocmai a doua zi, Soborul Preau Curatei Fecioare.

Colindele rostite de copii pe la ferestre, amintesc aceste datini străvechi. Iată chiar pe o cazanie din Amlaş din anul 1792 că stă scrisă o astfel de oraţie.

Deci tu, spată *dânpenată*[1]),
Şi tu, şuncă *dafumată*,
Ieşi afară
Din cămară,
Să nu măneci înt'astă sară.
Cel cârnaţu murat,
Ce e bine pipărat,
Da pogoră de pe *pingă*,
Da să nu să prea aşă frigă,
Că e mai bun, mai mustos,
Cumu-i rumen, fript gustos.

Incă cevă voiu mai spune,
Heangleştile [2]) încă-s bune;
Toate celea(s) gata pe mâne,
Socotimu că voru fi bune.
La olaltă să venimu,
Naşterea să prăznuimu,
Pentru naşterea lui H(risto)s,
Să ne fie de folosu,
Aminu
Şi-o cupă doao de vinu,
Să avem voia deplinu[3]).

---

[1]) Grasă.

[2]) Prăjituri cu ou şi unt, *lipii*.

[3]) Iorga, *Stud. Doc.* XIII, 40-1.

Din secolul XVII avem o scrisoare glumeață, unde-i vorba de *trandafiri* sau *cârnați*, cari se fac la Crăciun: «Eu să însemnez dumiatal(e) de peaște de samânță și dumiata să mă înseamni de unul di ceea ce li-i ciuma în dzuoa de Ignat (=porc); nu pentru alta, ceș trebue acmu să-s afle, că spune un păcat mare ciceluea ce n'are de-acel feal, ales acmu la Crăciun. Și, din mațăle de știucă nu poci face dj ceea ce să cheamă pre numele dumisale lui tretii Log(o)f(ă)t[1], de să pun așea ●, că mațăle știucii sănt supțiri, ia(r) noaî, hiind oameni de țară, ne-a foarte trebuì de-acel feal să fie mai groș. Deci, ce va hi mila dumitale, de vr'un (porc), mulțimi-vom dumitale; de na hi, la prilej tot ș'om mulțămi»[2].

Carnea de porc, cunoscută prin unele părți din Moldova sub numele de *porcina*[3], se desface pe specii în ziua tăierii. Capul cu semnul crucii în frunte, și picioarele, după ce vor fi pârlite și curățite, vor fi fierte pentru *racituri; șoldurile* rămân întregi; slănina de o parte, tăiată în două dealungul spinării; muschii spinării, cunoscuți sub numele de *iepuri*, se leagă și se păstrează; spinarea, coastele, *bârdanul* sau pântecele. Din mațe se vor face *trandafiri, gâlbași (câlbași, caltaboși)* sau vor fi mâncate fierte; *chișca* (rânza stomacul) se mănâncă fiartă cu oțet și hrean în ziua de Bobotează; *osânza* sau grăsimea lăuntrică e păstrată pe alocuri pentru săpun, prin alte părți se dă la slănină; măruntaiele se mănâncă mai curând.

După tăiere, carnea stă în saramură până la șase zile, după care se *spânzură*, adecă se atârnă în pod prin cheotori de fâșii de teiu[4]. Prin alte părți, carnea aceasta se pune în lăzi. In Ardeal, această ladă se numește *hambariu*, cu coperișul și fundul de lemn, păreții însă din «*rociu* de sârmă (*drot*)». De coperiș atârnă carnea în cârlige de fier ca să n'o mănânce muștele. Hambariul se păstrează în pivniță sau în cămară[5].

Pastramă se face și din carne de porc macră, nu *sgârcioasă*, nu *hèit*, carne slabă[6]. Carnea tăiată șuvițe se sară bine și se pune în *mujdeiu* (usturoiu pisat). «Apoi dă foc în cuptor, îl înfierbântă, o pune pe frunze de hrean ori pe dränicioare şi o lasă până ce se usucă bine. Alţii au un butoiu mare, desfundat la amândouă capete(le) şi-l aşează la un loc dosit. Fac foc cu lemne ce dau mai mult fum şi pun pe nişte beţe carnea şi o atârnă în poboc, o lasă acolo până ce se usucă şi pe urmă o strâng în pod ori în cămară» [1]).

---

[1] Pe semne Tretilogofătul de pe atunci erà poreclit «porcul».

[2] Iorga, *Stud. Doc.* XI, 120-1.

[3] *Șezătoarea*, V, 117.

[4] După practica locuitorilor din Țepu-Tecuciu.

[5] Viciu, *op. cit.*, 49.

[6] *Șezătoarea* III, 15; mai ales de miel.

In Ţepu, jud. Tecuciu, aceste făşii de carne zac o săptămână în oţet şi apoi se pun la afumat. Adesea ele se bat cu o muche de lemn ca să se distrame, presărându-se apoi şi cu ardeiu roş pisat, sau piper negru iarăş pisat.

Slanina afumată pregătesc unii gospodari mai ales dacă-i subţire. Pentru acest scop e mai bun *pântecele*. Tot astfel se afumă şi coastele «costiţele», cari au destulă reputaţie în bucătăria ţărănească română.

Şunca de origine străină, după cum arată şi numele, nu se cunoaşte pretutindeni în ţară. In Ardeal mai adesea, numind diferite bucăţi cu numele de *boşmuri* [2]), *ciapături* şi *boşmèie*. Cei cărora le dă mâna, fac şuncă după diferite norme, din cari una e următoarea: După ce spetele şi şoldurile au fost curăţite bine, se aşează int'un vas mare (hârdău) ca să poată să fie acoperite bine de *salamură*. Dacă nu-s bine acoperite, carnea prinde mucegaiu, se vineţeşte, iar după preparaţie rămâne cu o coloare roşie.

Aşezarea în salamură se face astfel: Se socoteşte de fiecare spată (şuncă), grea de 6-8 kilograme, un sfert de kilogram de sare şi 100 grame de salitră. Sarea se amestecă bine cu salitra. Sarea amestecată se pune pe fundul hârdăului; deasupra ei vine un rând de şuncă, deasupra aceşteia sare şi salitră, şi aşà mai departe. După ce vasul s'a umplut, se acopere şi se pune într'un loc unde aerul trebue să fie uscat şi cald. Acolo stă două săptămâni.

Muşchii şi slănina stau numai zece zile.

După cincisprezece zile, şuncile se scot din salamură, se atârnă în cuiu în odaie şi se lasă o zi să se sbicească. Se pun la fum două sau trei zile, după tăria fumului.

In urmă se fierbe în apă curată două sau trei ceasuri, putându-se fierbe la olaltă cu substanţe mirositoare precum sunt piperul, cuişoarele şi scorţişoara. Răcirea se face tot în apa în care a fiert [3]).

---

[1]) M. Lupescu în *Şezătoarea*, VI, 79.
[2]) Viciu, *op. cit.*, 51.
[3]) După practica locuitorilor din Ţepu-Tecuciu.

Beşica udului dela bou şi porc se întrebuinţează foarte rar ca burduf pentru brânză. De cele mai multe ori o întrebuinţează copiii ca jucărie. După ce a fost curăţită de carne, este umflată cu ţeava *(ţeve, ţaghie)* şi apoi, legată la gură ca să nu se desumfle, se pune la uscat. De multe ori în ea se pun grăunţe de popuşoi ca să sune. Ea se mai atârnă c'o aţă sus de coardă, ca apoi copiii să-i facă vânt ca s'o izbească de pereţi sau de uşă. De cele mai multe ori această jucărie se strică izbindu-se de cevà ascuţit, ori e turtită cu piciorul.

Pe la unele case, cei ce au *darul* fumatului, fac pungi pentru tutun din beşică de porc, încreţind-o la gură după ce au rătezat-o. Ea se mai chiamă şi *chişitoare* [1]).

Punga se mai numeşte şi *jaşcau* [2]) sau *tarşug* [3]).

CAPITOLUL VII.

GRĂSIMI.

1. *Consideraţiuni.*

Grasimile de paseri şi animale sălbatece sau domestice pot fi întrebuinţate la pregătirea bucatelor sau transformate. Industrializarea grăsimilor se face mai ales în scopul de a căpătà *lumânări* şi *săpun* (sopon). De multe ori însă, aceste lucruri cer cunoştinţe întinse de practică şi prin scumpetea lor, prin procedeele chimice cari au loc în preparaţiuni, aduc o îndepărtare a materialurilor. Aceste pricinî au făcut ca această ramură de industrie casnică să nu se desvolte aproape de loc.

Diferite grăsimi de animale sălbatice sunt păstrate în chip judicios pentru medicina populară. Seul de cerb şi măduva din fluierile picioarelor lui, amestecate cu lapte dulce, sunt bune, crede poporul, în potriva boalelor de piept şi felurite tăieturi, sgârieturi şi răni [4]). Grăsimea de urs e bună tot pentru acest scop; cea de lup e bună pentru uns *colții de lup,* acele bube cari se nasc din pricină că omul mănâncă din carnea unui animal *încolțit* de lup; cea de iepure se întrebuințează în alte medicamente și adesea scump se vinde un dram.

---

[1]) Pamfile, ***Jocuri de copii***, I, 63.

[2]) ***Şezătoarea***, II, 41.

[3]) Ibidem, III, 90.

[4]) Dan, ***R. Straja***, 53.

Acele grăsimi rare se păstrează cu sfințenie, ca să nu se rânceZească. Dintre toate felurile de grăsimi, vom cercetà numai *saul* (seul) de vită mare și oaie și *slănina* sau untura de porc.

2. *Seul de oaie.*

In vremile când petrolul nu erà așà de răspândit și ieftin ca astăzi, când poate prin unele părți nici nu erà cunoscut, iluminația locuințelor se faceà cu lumânări de seu. Fie pentru acest scop, fie pentru fabricarea săpunului în stabilimente speciale, fie pentru hrană, fie pentru altele, între țerile române și vecini, seul a constituit un articol însemnat în comerț.

Pe la 1412, vama Bistriței ardelene luà pentru o măsură de seu (pondus unum sepi) patru dinari [1].

Din 1803 știm că în Râmnicul Olteniei un Ștefan Baciu, stăpân peste multe turme din țară și de peste munte, erà tăbăcar, ocupându-se și cu desfacerea seului [3].

In 1839 se exportà din, Țara-Românească, 2.820.350 oci de seu pentru 7.000.000 lei [4]. Mare cantitate de seu se petreceà însă la curtea domnească și la curțile boierilor mari. «Să lăsați în pace posluşnicii, zice o poruncă moldovenească din 1666, ai Sfintei Episcopii (de Huși), de seu..» [2] și să nu se mai iea pentru curțile domnești nici în natură (darea), nici în bani (cum s'a transformat mai târziu).

Altă poruncă din 1741 2 «lui Pascal Vel Ispravnic de curte, ca să aibă a oprì seul dela toate meserniţile (căsăpiile) din Iaș, să nu să văndă la alții, făr' căt numai la Domnie, să-ș dea tot săul cu prețul lui, pe bani gata, pentru treaba lum(ă)năr(i)lor de curtea gospod.» [5].

Și în sfârșit altă știre încă mai de aproape de zilele noastre:

«Pe timpul lui Grigorie Vodă Ghica, lumânările erau de ceară făcute la noi, ori de stearină amestecată cu ceară, aduse dela *Leopol* din Galiţia şi chiar din *Viena*, când se dedeau baluri la curtea domnească. Când se dedeau însă în casele particularilor, chiar la boieri mari, *lumânările erau de seu*. Tocmai pe la 1830, începură şi boierii să facă, cu voie înaltă, uz de lumânările de ceară. Cele de stearină curată, au venit din Austria mai târziu.

---

[1] Iorga, *Doc. Bistr.* I, p. V.

[2] Iorga, *Stud. Doc.* XII, 147.

[3] Iorga, *Stud. Doc.* XI, 17.

[4] Episc. Melchisedec, *Cronica Hușilor*, 70.

[5] Iorga, *Stud. Doc.* VI, 221.

Se povesteşte că în timpul lui Grigorie Vodă Ghica, trecând pe la noi Ambasadorul Marchiz de Ribeaupierre, domnitorul îi făcù o primire făloasă. Intre altele îl poftì şi la un bal public, dat în onoarea sa. Marchizul se duse la bal, mai mult ca să observe gradul de civilizaţie al societăţii noastre, dar mătăsurile, şalurile şi mai ales diamantele ce văzù la damele române îl surprinseră, căci numai diadema, cerceii şi ghiordanul cucoanei Z. U. costau peste un milion. Din întâmplare Marchizul îşi aruncă ochii şi asupra iluminării sălii şi văzù cu destulă surprindere că erà făcută cu *lumânări de seu*. A doua zi venind la curte, şi fiind întrebat de domnitor de a petrecut sau nu bine, Marchizul răspunse că luxul cucoanelor noastre este egal cu al damelor din St. Petersburg, numai un lucru nu i-a plăcut, zice el Domnitorului. — Ce lucru? îl întrebă Vodă Ghica. — Lumânările cele de seu, al căror fum strică aerul sălii. — Cât despre aceasta ai dreptate; dar la noi numai Domnitorul are voie să ardă lumânări de ceară; ceilalţi cată să ardă de seu»[1]).

Nu se poate spune cu siguranţă, dacă alături cu boierii mari, ardeau tot lumânări de seu şi ţăranii; în ori ce cas, ori de seu ori de *ceară curata*, care se găsià adesea mai la îndămână şi mai uşoară de prefăcut în lumânări.

Astăzi, la ţară nu se fac nicăiri lumânări de seu, când *gazul* sau petrolul este aşà de ieftin.

Lumânările de seu se cumpără numai pentru a fi topite în diferite *legături* (cataplasme) ale medicinei populare.

3. *Grăsimea de porc.*

Grăsimea de porc provine din *slănină* numită în Ardeal şi *slăină* [2]) sau *proaspătă*, care formează stratul superficial între carne şi *şoriciu (şoric, cioric, cioriciu)*, din *osânză* său grăsimea lăuntrică din regiunea abdominală, şi *prapur* sau *pecie* (pânza ce ţine intestinele).

---

[1]) D. C. Ollănescu, *Teatru la Români* (Ediţ. Acad. Rom.), I., 44.

[2]) Viciu, *op. cit.*, 78.

[3]) Ibidem, 71.

Slănina se sară, scrijălindu-se cu cuţitul şi se păstrează ca şi carnea. Un chip de a păstrà e şi acesta: după ce a şezut două săptămâni în sare, se aşează într'un *tron* sau ladă în care s'a aşternut o câtime de fân; se pune apoi un rând de slănină şi unul de fân, până se umple tronul. Aşezarea lăzii se face într'un loc uscat şi ferit de şoareci. Astfel slănina nu se râncezeşte niciodată.

Alt chip de a păstrà este prin *topire*. Se taie slănina bucăţi mărunte, se pune într'un ceaun pe foc şi după ce se topeşte, se scurge în vase de lut, în cari se va păstrà. Unele gospodine o sară cu sare, altele nu; unele în timpul topirii prăjesc şi ceapă, altele nu. Practica arată fiecăreia chipul cel mai bun.

In *iluminare* se întrebuinţà mai înainte grăsimea de porc foarte mult, în locul petrolului sau *gazului* de astăzi, prin *poponeţe* sau *opaiţe* (Fig. 50). Acestea erau nişte vase de fier său de hârburi, în cari se puneà untură topită (sau seu) şi un *fitil (feştilă, feleştiuc)* dintr'o cârpă. Aprins fiind capătul fitilului, el topià grăsimea dela bază, care se suià în sus fiind absorbită de feştilă. Acest lichid îi întreţineà arderea. Produceau fum, dar nu higiena le-a ucis ci economia. Poponeţele au fost în urmă înlocuite prin *gazuri* (Fig. 51). *Gazul, gazorniţa* sau *chiorul* au fost foarte mult întrebuinţate până acum câţivà ani. Şi ele astăzi au început să dispară. Gazul erà folosit mai ales de sărac, când n'aveà nevoie de lumină mare. La gaz torceà gospodina în nopţile de iarnă. Gazul e de tablă sau de pământ; are forma unei sticle cu gâtul scurt. Deasupra gâtului stă un capac prevăzut cu un fund, sus, iar prin mijlocul fundului străbate un cilindru îngust. Prin cilindru străbate feştila. Inăuntru i se pune gaz, iar lumina se potriveşte cu *acul*, prin săltarea sau coborîrea părţii cu scrum a feştilei. Gazul stăteà pe *prichiciul* triunghiular, un pătuleţ făcut într'o muche a hornei.

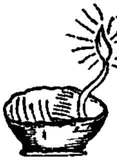

Fig. 50.

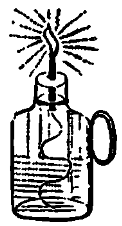

Fig. 51.

Locul gazului îl iea *lamba* sau *lampa*. Cele mai mici *«lănghi»* sunt cele «de cinci focuri». Apoi vin cele cu opt şi unsprezece focuri. O lampă cuprinde: *stecla, maşina* cu *pălărie* sau *plească,* fitilul şi gazul.

4. *Săpunul.*

Este singurul produs al industriei casnice din grăsimi. Nu sunt date precise cari să arate momente de pe vremea când el se făceà în casa, de gospodine. Curţile domneşti şi-l procurau de sigur din fabrici străine, aşà arată, ca exemplu, unele scrisori moldoveneşti din veacul XVII, cari spun că pentru Suceava se aduceà săpun din Bistriţa ardelenească [1]).

Pe la 1705, zice o relaţiune, vama Câinenilor percepeà 40 de bani româneşti pentru o povară de săpun, fără a hotărî ce anume fel de săpun erà acela [2]).

In veacul XVIII chiar, săpunul se cumpărà din Ardeal, unde erau prin oraşe săpunari anume cari se îndeletniciau cu aceasta [3]).

Nu ne putem însă închipuì că şi populaţiunea rurală şi-l procurà prin feluriţi neguţători tot din străinătate, când prepararea lui e aşà de simplă şi când materialul prim, grăsimea, o aveà la îndămână şi din belşug.

Astazi, toată gospodina care ţine la obrazul ei, îşi face săpunul în casă, din seu de oaie, vită mare şi osânză de porc. N'are grăsime, o cumpără şi săpun tot îşi face.

Osânza sau untura se usucă întâiu, apoi se taie mărunţel şi se topeşte. Le scot *jumările* (*«giumerile»*), partea cărnoasă. In timpul topitului, se fereşte untura de *a se arde*, adecă trebue bine mestecată, ca să nu se ardă, căci altfel untura topită se înroşeşte.

Se face apoi *leşia:* se pune un găletar găurit, plin pe jumătate cu cenuşă cernută, peste altul deşert. In primul se toarnă apă fiartă şi leşia roşie se scurge în găletarul de jos. După ce s'au scurs cam două ceaunuri de leşie, se pune untura pe foc, într'un ceaun mare şi se fierbe în continuu *o zi şi o noapte*, amestecându-se cu leşie, de câte ori se vede că a scăzut cu un deget *dela semn*. Leşia se pune când focul e potolit, căci altfel se aprinde.

Când cele douăzeci şi patru de ceasuri s'au încheiat, se zice că *sapunului i se încheie urma*. In cele cinci ceasuri de pe urmă se 'ncearcă săpunul, cum se încearcă *dulceţurile* de-s *legate* ori nu; încercarea se face în talgere sau străchini cu apă rece. Când dă semne de închegare, se pune în ceaun cam un pumn de *sare* pisată de fiecare ocă de untură, iar după ce a mai clocotit odată, se scoboară ceaunul jos. Se lasă să se răcoarească, şi se toarnă două sau trei oale de leşie rece şi se amestecă bine.

---

[1]) Iorga, *Doc. Bistr.* I, 23.

[2]) Iorga, *Stud. Doc.* XII, 16.

[3]) Iorga, *Istor. Rom. în chipuri şi icoane*, III, 177.

Se lasă apoi săpunul de se răceşte; săpunul se încheagă sus, iar dedesubt se lasă *vrècia* care cuprinde leşia turnată pe urmă, *răutatea* adecă materiile străine din grăsime şi leşie, şi în sfârşit *leşia*, rămasă după saturaţia săpunului.

Unele femei, în loc de leşie, toarnă apă la urmă.

După ce săpunul s'a sleit, se iea *sloiul* deasupra, se taie *calupuri*, fâşii late de un lat de palmă, se pune din nou în leşie şi se dă în *crop*, un clocot, în care timp i se mai adauge încă un pumn de sare pentru fiecare ocă de untură. Se dă apoi jos, se lasă de se sleieşte şi se taie calupuri. Această operaţie se chiamă *prefacerea sapunului*.

Săpunul uscat, se păstrează în *ţoşti*, în pod.

In meşteşugul acesta nu-s toate gospodinile pricepute în totul.

Când intri într'o casă unde se face săpun, trebue să zici: «Buna dimineaţa la bolovani şi la petroaie», urând astfel gospodinei să-i ieasă săpunul tare [1]).

Practicile difer mai ales astăzi: unele gospodine adauge var, altele *sodă*, («zotă»), dar toate acestea, zic cele ce ţin la vechile apucături, strică bunele calităţi ale săpunului de casă.

CAPITOLUL VIII.

OASE ŞI COARNE.

Prin *oase*, poporul înţelege atât oasele propriu zise sau *ciolanele*, cât şi *coarnele* la animalele cari le au. Din primele, puţine lucruri se fac.

Fluierile de os astăzi au dispărut aproape cu totul şi, cât am căutat, n'am văzut decât unul singur păstrat în colecţia d-lui Lupescu, directorul orfelinatului «Ferdinand» din Zorleni (Tutova). Pe deasupra, nu se vede din ce anume fel de os este făcut.

Probabil că este destul de vechiu şi la acest fel de fluiere se referă cântecul:

---

[1]) După cum îl făceà maică-mea.

Fluieraş de os,
Mult zice duios;
Fluieraş de soc,
Mult zice cu foc;
Vântul când a bate,
Prin ele-a străbate...[1]

Din fluierul piciorului unui cocoş mare, după ce i se scoate măduva şi se lustrueşte, fac vânătorii din munţii Moldovei de sus nişte fluiere numite *ţipatori*. Ele ţipă întocmai ca cocoşul sălbatec şi la acest strigăt se adună găinile sălbatece pe cari vânătorii le împuşcă.

Din *cornul de berbece* fac agricultorii din Moldova *manunche la cosoare* şi cuţite, căci prin îndoitura lor şi cutele ce le prezentă, sunt mai bine ţinute în mână.

Pieptenii de lăut sunt cumpăraţi astăzi dela Ţigani în schimbul unui ciur de tăină sau unor coarne de bou. Ei au forma dreptunghiulară (Fig. 52) cu dinţi mai deşi pe o parte şi mai rari pe cealaltă. Cei rari slujesc la descâlcitul părului.

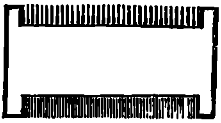

Fig. 52.

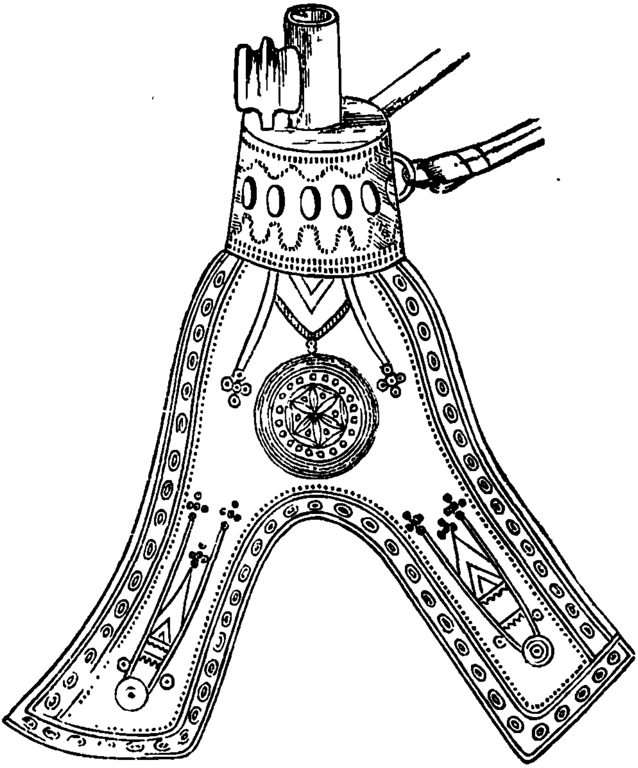

Fig. 53.

---

[1] Fragment dintr'o variantă a cunoscutului cântec «Mioriţa».

Intr'o vreme de sigur că au fost făcuţi de gospodari singuri, întinzând cornul încălzit şi tăindu-l apoi.

Tot din oase de corn se fac *plasèle la cuţite* şi *stricnèle.*

Cornul de vânatoare e un corn de bou, în care se ţine câte odată şi praf de puşcă. El se întrebuinţează la vânat pentru strigătul ogarilor şi copoilor. Ca instrument de cântat îl întrebuinţează foarte puţini, fiind greu de scos notele trebuincioase şi încă mai grea combinaţia lor [1]).

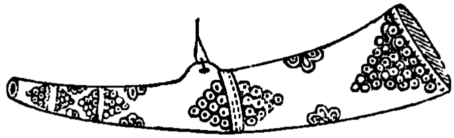

Fig. 55.

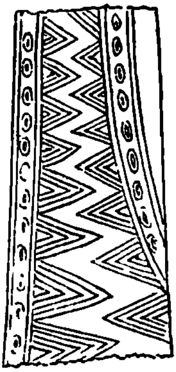

Fig. 54.

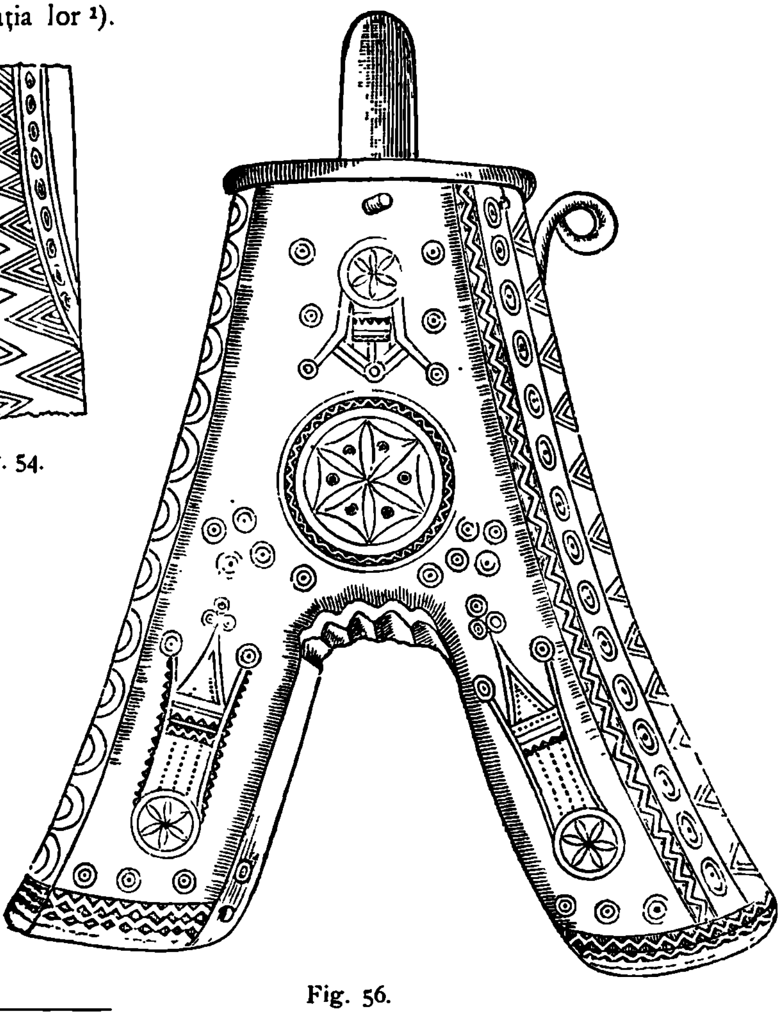

Fig. 56.

---

[1]) Pamfile, *Jocuri de copii*, I. 68.

In Ardeal: *tutoiu*, cornul cu care *bucină* când scot vitele 'n *ciurdă* (cireadă)[1].

Ploscă pentru praf de puşcă se vede numai pe la munte, dar astăzi rar de tot. Una găsită la Toader Năstaca din cătuna Râsca, com. Bogdăneşti, jud. Suceava, e un capo-d'operă artistică (Fig 53). Ea reprezentă bifurcarea unui *corn de cerb*. La trunchiu are o brăţare de fier, *bătută* cu bumbi de aramă şi încrustată cu dungi formate din haşuri sinuoase săpate. Un inel de fier, lat de 2 cm., serveşte a turnà *iarba* în *măsurătoare*. Cornul e găurit până în fundul ramurilor. Lângă gură se află un cuiu lat ca un fel de supapă spre a închide şi deschide cavitatea lăuntrică şi deci a lăsà sau nu praful să curgă. Supapa e de fier. Inelul de fier are două urechi cu două inele, de cari se încătărămează cureaua ce se dă pe după gât. De cureà atârnă *măsura* de fier care reprezentă încărcătura puştii şi *cornul* de os (Fig. 55), cu care se toarnă pulberea în *peticerul* sau *ţilindrul* puştii înainte de a-i se pune *petiţa* sau *capsa*.

Cornul este increstat cu flori şi dungi, după cum se vede în Fig. 53. Fig. 54 reprezentă desemnurile pe muchia *ploştei* privită din lături. Fig. 56 reprezentă un alt corn din Ţepu-Tecuciu, în păstrarea mea.

CAPITOLUL IX.

PEŞTELE.

1. *Consideraţiuni.*

Peştele nu se poate conservà decât sărat, afumat sau *murat* în saramură. Cu acest soiu de industrie se vor ocupà prin urmare oamenii din şesurile apelor şi lacurilor, cum sunt cei de pe litoralul Dunării şi Marii-Negre.

Mai de mult însă, după cum arată hârtiile vechi cu o deosebită abundenţă, toate moşiile îşi aveau lacurile lor, «iazuri de peşte». Peştele acestor iazuri nemonopolizate erà al proprietarului şi al celor ce-i munciau moşia. De sigur că aceştia îl sărau şi-l afumau pentru dânşii, pe timpul iernii şi al muncii, sau îl petreceau pe unde nu se găsià.

---

[1] Viciu, *op. cit.*, p. 87.

Probabil că sate întregi, şi nu numai Gălăţenii, un exemplu, se ocupau cu sărarea peştelui, care erà apoi transportat în Moldova. Despre acest peşte sărat pomenesc de foarte multe ori hârtiile vechi.

Episcopul Melchisedic discută acest lucru [1]) şi zice că în **мажи соленною**, trebue a subînţelege zicerea **рыба** (peşte), *Maja de peşte sărat*, spre deosebire de **рыба свѣжаа** (peşte proaspăt). Intr'un vechiu uric slavon dat Mânăstirii Neamţului de Ştefan Vodă în 6950 (1442), acest domn hotărăşte Mânăstirii ca dar anual: **«в мажи рыбѹ от келїи, а от нашеи кнѣгини три кантари икрѹ чорнѹю»** (două măji de peşte dela Kelia şi, din partea Domniei, trei cântare de icre negre).

Printr'altul dat aceleiaş Mânăstiri de Constantin Duca în anul 1702, se confirmă dreptul Mânăstirii de a luà vamă dela cei ce aduc peşte de vânzare la târgurile Piatra şi Neamţ: «de maja de peşte cu patru boi, patru potronici». De aici se vede chiar că prin maja înţelegem încărcătura sau carul cu care se transportà peştele dela Dunăre în interiorul ţerii. Cel ce făceà acest fel de transporturi cu peşte se numià *măjariu*. Aşà numeşte cronicarul Ureche pe Petru Rareş: *majariu* adecă neguţător de peşte [2]). Neculcea vorbind de alegerea lui Petru Rareş la Domnie zice: «se întâmplase cu *majile* lui la Galaţi, la peşte» [3]), adecă se dusese cu carele la peşte.

Şi fiindcă fuse vorba de două soiuri de peste, proaspăt şi sărat, de aici deducem că *maja* înseamnă *peşte sarat* ce se transportà, dela Mare, Dunăre şi lacuri către miezul ţerii pentru hrana locuitorilor în zilele de post.

Ştiri despre acest peşte, din 1521 când PetruVodă din Iaşi scrie Bistriţei pentru nişte Suceveni cari depuseseră spre desfacere nişte peşte sărat la un pielar din Bistriţa şi pentru care aveau de luat bani [4]); din 1662—70 pentru «un lătunoiu de peşte armenesc» [5]); din 1735 şi 1741, porunci repetate de Scaunul Moldovei, prin cari se opresc străinii de a-şi desface peştele sărat cu oca, ci numai *cu diridicata* (en gros) [6]); din 1741—2, când pentru un car cu peşte, de sigur sărat, se luà dare două oci de peşte, etc.

---

[1]) *Cronica Romanului*, 130 1.

[2]) *Letop.* I, 156.

[3]) *Idem*, II, 200.

[4]) Iorga, *Doc. Bistr.* I, p. XVII.

[5]) Idem, *ibidem*, II, 10.

[6]) Idem, *Stud. Doc.* VI, 210.

2. *Prinsul peştelui.*

Cu toate că legea opreşte prinsul peştelui în anumite timpuri, totuşi se prinde mai în tot cursul anului în mod clandestin, ceeacea făcut ca peştele din râuri şi lacuri să scadă mereu. *Prinsul peştelui* se mai chiamă şi *datul* la peşte («dau la peşte»). Dintre foarte multele meşteşuguri şi *măestrii* de prins peşte însemnăm :

a. Navodul. Năvodul, numit şi *plăvală, jegsniță* sau *jigajnie*, este o *plasă* mare, lungă de 150 m. şi lată de 5 m. Are la ambele capete câte două lemne lungi, de cari se leagă marginile mai înguste ale lui. Ele se numesc *badaragi, bădargi, drugi, cleci* sau *coluze*. Se poartă cu mânile sau se trage cu odgonul. Năvodul are sus o sfoară numită *obor*, pe care stau înşirate oale de lemn, iar jos o sfoară cu oale de fier sau de plumb. Partea de năvod care formează un fel de coardă în mersul lui prin apă se numeşte *matcă*. [1])

b. Plasa e mai mică decât năvodul şi mai mare ca *vologul*. Ea se face din sforicică de târg, rasucitură (răsuceală) de fuior sau bumbac. Impletitul ei se face ca şi la *horbote* (dantele). Plasa (Fig. 57) are de jur împrejur *straja* de funie groasă cât degetul, ca să dea tărie plăşii. Straja de jos are înşiraţi pe dânsa «*plunghii*» (plumbii), sfere de plumb găurit sau *mutelci* (în Muntenia *piulițe*), ca să meargă pe lângă pământ spre a nu se strecură peştele.

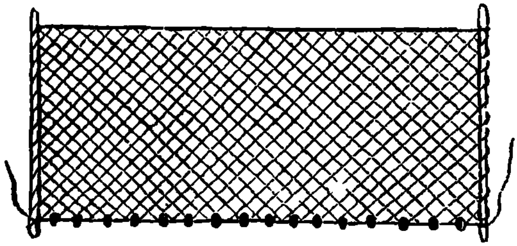

Fig. 57.

Dacă plăşile, prin lungimea lor, nu pot fi purtate prin apă cu braţele, se leagă de *badăragi* două funii cu cari se poartă de pe mal. Ea are o lungime de cinci-şase metri [2]).

Prin alte părţi plasa se mai numeşte şi *voloc* sau *luptaciu*, cu dimensiuni de 50 m. pe 10 m. [3]).

c. Vologul sau *volocul* are o lungime de doi sau trei metri. Se împleteşte sau se ţese, având găuri de doi sau trei milimetri pentru prins *chisagă* (peşte mărunt). «Ochiurile lui se împletesc cu o *suveicuță* de lemn, scobită la amândouă capetele, dealungul căreia şi printre scobituri stau depănate mai multe rânduri de ață. Cu suveicuța tot înnoadă ața pe un băț rotund, după grosimea căreia iese lărgimea ochilor cari sunt în patru cornuri. Mai multe sute de rânduri de aceşti ochi innodați unul de altul, fac o pânză mare». *Straja* dela volog se numeşte *coardă de sus și de jos* [1], cari *îngurzesc* (încrețesc) marginile, lăsându-i vologului un *pântece*.

---

[1]) Damé, *op. cit.*, 123.

[2]) Din Ţepu (Tecuciu).

[3]) Damé, *op. cit.*, 123.

d. Oria se numeşte în jud. Romanați o plasă lungă de şase şi lată de 5 metri, cu care pescuesc doi oameni din aceeaşi luntre. Se foloseşte la apă adâncă.

e. Cleștariul, ca şi cele de mai sus, se obişnueşte în Ardeal. «E făcut din ochiuri de *spagat* sau de fuior.... Pe margine are doi lați lungi, puşi în cruce, cari, ca să nu se adune, sunt întăriți cu un lanț anume făcut cu furculițe la ambele capete. Acesta e întărit cu două cuie la capete de cei doi, ca să nu scape în jos.» [2]

f. Etera este ca şi vologul, numai că are două spărturi la mijloc. De gura acestor spărturi sunt lipite câte un cerc de nuià, de care-i prins fundul a câte unei *vârși* împletite din ață în ochiuri. Gura *gârlicinlui* e prinsă pe un cercuşor de lemn. Pentru apele mergătoare, vârşele eterei sunt aşezate cu gura numai într'o parte, pe când cele de apă stătătoare, se ațin : una cu gura într'o parte, şi cealaltă cu gura într'altă parte.

Etera se întinde şi stă mai multă vreme până ce e scoasă [3].

g. Mreja se face din două pânze împletite în ochiuri ca şi cele de mai sus. Pânza care merge înainte prin apă, are ochii mai mari decât ai rândului ce vine în urmă. Ochii rândului de dinainte sunt legați de ai pânzei de dinapoi prin înnodăturile unei ațe. Când merge mreja, peştele vrea să treacă rândul întâiu prin ochii numiți *rari;* bagă capul şi dă înainte până se întâlneşte cu a doua pânză, iar înapoi nu se mai poate întoarce din pricina aripelor.

Doi din pescari, ținând câte un capăt al mrejei în *ciobacă* (luntrişoară),. de o parte şi de alta a apei, împing din când în când cu un hadarag lung ca să meargă mai iute decât mreja din urmă; de altfel n'au aşà muncă, deoarece scoboară la vale pe cursul apei [4].

h. Năpatca (Fig. 58), numită şi *cârsnic*, *crăsnic*, *cârstaș*, *posfat*,

---

[1] *Șezătoarea* IV, 113.

[2] Viciu, *op. cit.*, 32.

[3] *Șezătoarea* IV, 115—6.

[4] Idem, IV, 114—5.

tarabuc, *difan*, *olau* sau *balău* 1) este împletită de obiceiu și mai rar țesută. Are formă pătrată; marginile îi sunt înșirate și încrețite de o ață, așà că din această cauză și prin întrebuințarea ei, lasă un pântece sau *bârdan*. In mijloc are un *ochiu* de ață, în care se pune *mamaliga* care constitùe o *nada* pentru pești. De cele patru colțuri ale năpatcei sunt legate cele patru capete ale celor două *scovergi* sau nuiele îndoite și încrucișate. Acestea se mai numesc și *privite* în jud. Argeș. De încrucișarea scovergilor se leagă *coada* năpatcei.

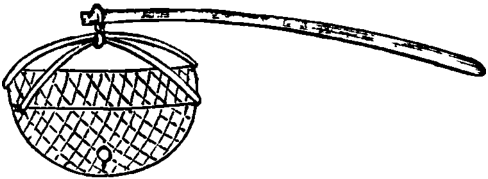

Fig. 58.

Năpatca se pune încet în apă, peștii se adună la mămăligă și când năpatca este ridicată în sus, ei rămân în pântecele ei. 2).

i. Sacul, numit și *minciog*, *mincioc*, *târbof*, *meredeu*, *ciorpac*, *rociu* sau *tarăbuc*, are forma unui sac. Coada i se numește *moț* sau *mațiță* 3). Fundul poate să-i fie ascuțit sau rotund. Gura îi este ținută deschisă printr'un hadarag, cu care se poartă în susul apei. (Fig. 59).

Alte unelte sau *meșterii* de prins pește, făcute din ață împletită sunt, pentru părțile Ardealului, *lingura* sau *liungura* 4), *leșnicul* sau *leșniecul* 5), *cloca* care seamănă cu sacul 6), *hățaul* asemenea, și *aleșul* care *aduce* cu o plasă 7).

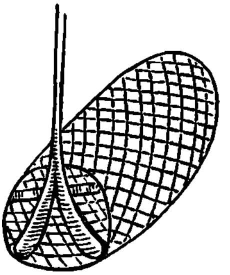

Fig. 59.

j. «Prostovolul sau *napastea* este un fel de sac de pânză de voloc, ai carui ochi sunt de mărimea degetului mic. Strâmt în partea de sus, acest sac se lărgește din ce în ce mai mult și are în partea de jos o circumferință de 10—14 metri (Fig. 60). In jurul acestei circumferințe este trecută prin ochiuri o sfoară numită *obor*, *obăr* sau *ubar*, pe care sunt înșirate, la distanță de un deget, *mărgele de plumb*. Partea de

---

1) Damé. *op. cit.*, 124.
2) Din Țepu (Tecuciu).
3) Damé, *op. cit.*, 124.
4) Al. Viciu, *op. cit.*, 57
5) Ibidem, 56.
6) Ibidem, 33.
7) Ibidem, 15.

sus este legată cu o funie lungă, cu care pescarul trage înapoi prostovolul după ce l-a aruncat»[1].

l. *Undiţa* este o nuià lungă cam de un stânjen, de care se leagă o aţă cam de două ori mai mare. De capătul sforii se leagă un ac îndoit. Cam cu o palmă sau două mai sus se leagă o *plută*, care poate fi de lemn sau de măduvă de soc. Coada undiţei se înfinge în pământ pe malul apei, iar cârligul se aruncă în apă. In cârlig se pune *nada* care constă din bucăţele de *râmă*, *oua de furnică* sau mămăligă.

Pluta slujeşte să ţină în apă cârligul undiţei, care prin greutate s'ar lăsà la fund. Când peştele s'a prins cu urechile în ac, pluta se afundă şi aceasta e semn pentru pescar, să tragă undiţa afară. (Fig. 61).

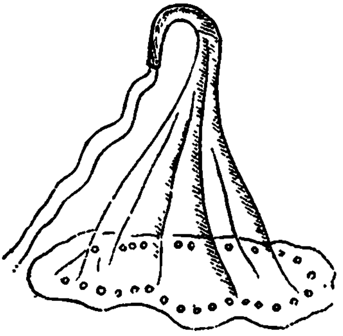

Fig. 60.

m. «*Carmacele* sunt nişte sfori groase şi lungi de 50 m., de-alungul cărora sunt atârnate mai multe sfori subţiri, având la capătul de jos câte un *cârlig*. Aceste undiţe mari au câte odată până la 100 de cârlige de cari se atârnă *râme* sau *rusalii*, ce pescarii le scot din pământ de sub apă cu o casmà îndoită la ambele părţi laterale şi numită *ghin*»[2]. Se vede mai ales prin Dobrogea şi prin satele de prin prejurul Brateşului.

n. *Coşul* (Fig. 62), este o împletitură de nuiele de răchită numită *mlajă (mleajă)*. Are forma unui ulcior aproape sferic cu gâtul îndoit în lăuntru. Peştele intrând la nadă nu mai poate ieşi afară din pricina gâtului. In apă, coşul se priponeşte de un par. Pin alte părţi se pune culcat cu gura dincotro curge apa.

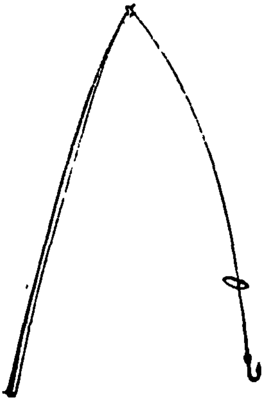

Fig. 61.

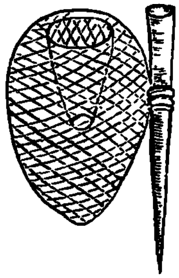

Fig. 62.

o. *Vârşa*, numită şi *ciorpac*[3] sau *veişă*[4], are forma unui con tăiat în două din vârf până la bază, astfel că are o faţă rotundă şi una plană pe care stă. Se aşează cu gura dincotro vine apa. Peştele, atras de nadă, întră înlăuntru, de unde nu mai poate ieşi, din pricina gâtului răsfrânt înlăuntru ca şi la coş. (Fig. 63). La partea de deasupra are un mâner. Peştele se scoate prin capătul ascuţit al vârşei. Unele vârşe n'au gâtul răsfrânt, numit *vârşog* sau *pocriş*; el se poartă prin apă către partea de unde curge. El se mai numeşte *horez*, *horeţ* sau *juvelnic* [1].

---

[1] Damé, *op. cit.*, 125.

[2] Idem, *Ibidem*, 123.

[3] Din Negrileşti (Tecuciu).

[4] Viciu, *op. cit.*, p. 89.

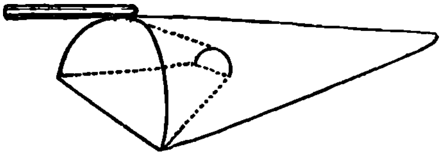

Fig. 63.

p. *Leasa*, *ostreţul* sau *vintila*, se aseamănă întru câtvà cu vârşa, Are forma unei opinci (Fig. 64). [2].

r. *Coteţele*, *mrejele* sau *lesurile* sunt făcute cu trestii împletite cu papură. Se aşează în bălţi, împingându-se partea de jos a trestiilor, care este ascuţită, în pământ. Coteţele se aşează în zigzaguri, având la capete o întorsătură din care peştele nu mai poate ieşi [3].

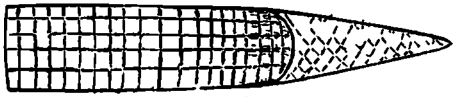

Fig. 64.

Pătulele sunt nişte paturi făcute pe pari în mijlocul apei, lângă câte o portiţă lăsată printre un gărduş de nuiele, ce închid apa de-a curmezişul. Noaptea stau pe pătule păscarii şi prind peştele cu cărsnicul, coşul sau cu alte *meşterii*.

Inchisorile sunt nişte coteţe închise în toate părţile, în cari se păstrează peştele viu.

s. *Oştia* sau *ostia* este o furculiţa de fier în vârful unei suliţi lungi de lemn. Pescarul de pe ţărmul râului dă cu această suliţă (Fig. 65) ca şi cu săgeata în spatele peştelui ce se împerechează, «când bat boişte», cum se zice la munte [4].

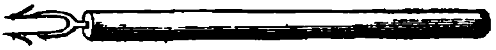

Fig. 65.

In alte părţi ale Ardealului poate aveà patru sau mai mulţi dinţi; cu ea se vânează peştele atras la lumina *fachiului*. Se mai chiamă şi *oişte de peşte.* [1])

---

[1] Damé, *op. cit.*, 125.

[2] Ibidem, 124.

[3] Ibidem, 125.

[4] Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 103.

Fachiul, fachia, opăiţul, văpăiţul sau *vălugul*, este un mănunchiu de *stuf* sau bucăţi de draniţă legate la un loc, cu cari, aprinse la un cap, umblă pescarii noaptea după peşte. Cele făcute de şuviţe de brad se moaie în pucioasă, răşină, păcură sau gaz la un capăt. Unii păscari dau drumul focului cu un inel de tablă ce înconjoară capătul muiat. Scoborînd sau urcând inelul, flacăra creşte sau scade.

Peştele atras de lumină este înţepat cu ostia sau fachia. [2])

Scălceaua constă din două sau trei scânduri pe doi laţi. Scândura de desubt este găurită. Prin acea gaură trece un *laţ* de fag cu *moţochină* la un capăt; pe acesta pun piciorul, iar cu mânile se ţin de cei doi laţi. Cu acest aparat ce merge pe râu în jos, mână pescarii peştele în sac sau rociu [3]).

t. Ţopa se foloseşte prin unele părţi ale Ardealului [4]).

u) *Oasele* se compun din scăfârlii sau capete de cai. Ele sunt legate unele de altele. Lăsate mai multă vreme în apă, peştişorii întră în găuri de unde sunt apoi scoşi cu mâna, pe uscat. Se foloseşte şi pentru raci.

La prinsul peştelui cu plăşile sau alte împletituri, unii merg înainte de *stârnesc peştele*, bătând apa cu beţe şi frământând-o cu picioarele. Alţii rostogolesc prin apă un sul făcut din crengi de anin, numit *văluţ* [5]). Alţii umblă cu *ştirbicul*, un instrument ce constă dintr'o rudă de un stânjen, cu un *potlog* la un capăt [6]). Ştirbicul pare că se numeşte şi *ştioldic* sau *târboc*, «o prăjină (*dârjă*) lungă, cu o măciugă la un capăt, ce slujeşte la ghiontirea rădăcinilor şi brazdelor prin ape, ca să iasă peştele la leasă sau la vârşă» [7]).

v. Mulţi meşteri prind peştele cu mâna scociorînd rădăcinile din apă, *cotloanele* adică găurile din malurile apelor, *subpaturile* adică săpaturile de sub maluri, păpurişurile sau altele.

Iarna se prinde peştele spărgând ghiaţă şi formând *copcile* (sing. copcă) sau *produfurile*.

---

[1]) Viciu, *op. cit.*, p. 64.

[2]) **Şezătoarea**, II, p. 227; Damé, *op. cit.*, 126.

[3]) Viciu, *op. cit.*, p. 75.

[4]) Ibidem, 85.

[5]) **Şezătoarea**, V, 169.

[6]) Viciu, *op. cit.*, p. 80.

[7]) Damé, *op. cit.*, 125.

Luntrea pescarilor, numită şi *cin* (Oltenia), *ciobacă* (Moldova de sus), *liotcă* şi *lotcă* (Tecuciu), *dubas* (Covurluiu şi Tutova) şi *varcă* (Tutova) este cea aratată de fig. 66. [1]).

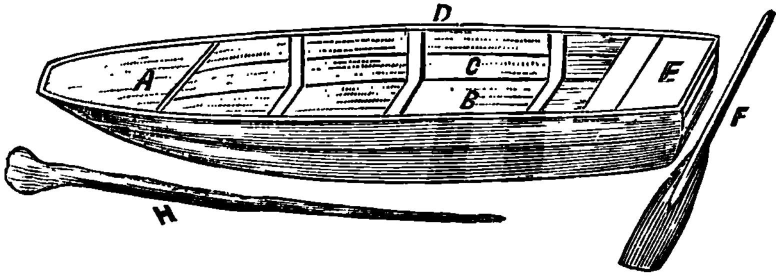

Fig. 66.

Părţile ei sunt:

A) *Botul*, *botniţa*, *piscul* sau *bourul*.
B) *Fundul* sau *podul luntrei*.
C) *Usna*, *slaiul* sau *vatra*.
D) *Carboşii*, *cârjele*, *chingile*, *crivacele*, *cuşbele*, sau *cocârlele*.
E) *Căciul*, *lada*, *chichiţa* sau *chilnarul*.
F) *Lopata*, *vâsla*, *opăcinea* sau *băbăicea*.

Balaurul (un fel de cerc de scânduri care încinge luntrea pe marginea gurii).

H) *Şifanul*, prăjina, *sticiul*, *stişul*, *cechia*, *opintitorul* sau *toiagul*.

Cuiul de care se prinde văsla de luntre se numeşte *strapazan*, *strepezeu*, *ujbă* sau *opac*.

Lopăţica cu care se scoate apa din luntre se numeste *ispol*, *rascol*, *scofiţă* sau *căuş*.

3. *Păstrarea peştelui.*

Peştele se păstrează fie în scop de a-l *desface* mai târziu, când proaspăt nu s'a putut desface, fie pentru a-l pregăti pentru posturi când prinderea lui este pe atunci mai anevoioasă sau oprită de lege.

Sărarea cu sare *gronzoasă*, grăunţoasă, se face spintecând peştele pe pântece, scoţându-i apoi măruntaiele şi presărându-i sare. Se pune apoi în putini, întins unul peste altul. Sărarea se face mai ales de pescari de meserie.

---

[1]) Damé, *op. cit.*.126.

Uscarea se face de gospodari ce au prin prejur ape bogate în peşte sau când acele ape se revarsă. Peştele mare nu se usucă lesnicios. Cel mic se înşiră pe aţe trecute prin urechile (branchiile) peştilor. Se face la soare.

Murarea se face în salamură şi se întâlneşte mai rar.

Afumarea este încă un procedeu, rar şi el, care se aseamănă cu cel al cărnurilor.

In Munţii Moldovei de sus însă, procedeul *uscarii* este cel obişnuit, mai ales pentru *lostucă* şi *păstrăvi*. Peştele se pune în nişte brad îngrădit cu meşteşug, formând un fel de cutii de frunze de brad, în formă de elipsă, numite *hârzoburi* [1]).

Pescuirea nechibzuită, neobservarea legii pescuitului, au adus în apele din lăuntrul ţerii secarea sau scăderea peştelui şi aceasta, fireşte, scăderea acestor industrii casnice, fie pentru confecţionarea uneltelor de prins, fie pentru conservarea peştelui.

CAPITLUL X.

MATASA (BORANGICUL).

1. *Consideraţiuni.*

Industria mătăsii sau borangicului fiind tot una cu cultura gândacilor sau viermilor de mătasă, nu se poate trece peste istoricul şi desvoltarea practicei aceştei îndeletniciri, atât de frecventă în timpurile trecute, atât de mănoasă şi atât de importantă pentru zilele de astăzi.

O foarte interesantă monografie asupra industriei viermilor de mătasă ne-a dat-o d-l Dr. Ch. D. Druţu [2]), agronom, din care voiu extrage multe părţi, în rezumat, cari privesc mersul istoric.

Aflăm că patria acestor *gândaci* este China sau India, că Romanii cunosc stofele de mătasă abià sub Iuliu Cezar pe la anul 46, a. s., probabil prin Greci sau Macedoneni, dar că asemenea îmbrăcăminte nu erau de loc preţuite. Cele mai bune stofe de mătasă le au Grecii prin veacul XII. In Portugalia se cultivau viermii pe la 1500, care ocupaţie constituià de sigur o rămăşiţă din îndeletnicirea

---

[1]) *Şezătoarea*, *VIII*, p. 2.

[2]) *Industria viermilor de mătasă*. Buc. 1905.

Maurilor. In Franța, prima încercare se face prin veacul XIII și maï intins sub Enric IV. In Germania începe îndeletnicirea la 1598, iar folosul ei se prețuește abià sub Frederic cel Mare. In Rusia, primele plantațiuni de duzi le-a poruncit Petru cel Mare. In Austro-Ungaria se ieaŭ măsuri bune sub Fedinand III și Maria Tereza.

Despre Țerile-Române, Raicewich [1]) zice că n'a observat această cultură, dar că a văzut pe aici mulți aguzi albi. Peste doi ani, Tomas Twruton, intr'o broșură, spune că avem «duzi albi... prea mult presădiți pentru hrana viermilor de mătasă» [2]).

Documentele dau dreptate lui Twruton. In 1813, într'o foaie de zestre găsim «trei fețe de perină, însă un rând de mătasă» [3]); din 1798, tot într'o foaie de zestre: «zece meși de borangic» [4]); din 1783, iarăs într'o foaie de zestre: «patru prostiri, însă două de borangic» [5]); din 1780, ca zestre: «6 cămași de borangic, 4 ismene de borangic, 1 prostire de obial de borangic» [6]), etc.

Dimitrie Cantemir în «Descripția Moldovei» dela 1792, vorbind despre obiceiurile dela nunți și logodne, zice că «se dă conăcașilor o naframă de postav de bun preț sau vreo pânză de mătasă». Insăș rostirea *conăcașilor, conăcășia*, zice:

Iar plata noastră este:
Șașe păhărele de vin
Și șase năframe de in;

Dar fie măcar și *de mătasă*,
Numai să fie frumoasă.
Și dela mireasă din casă.

Dar s'ar puteà obiectà că toate acestea erau aduse de peste hotare. Nu. Sulzer [7]) precizează că «se găsesc foarte mulți oameni de rând din Valahia, cari se ocupă, în mic, pentru ei» cu cultura gândacilor de matasă. Iar în alt loc [8]) zice că «și la femeile de rând, îmbrăcămintea de sărbătoare e de matasă». E dar lucru hotărît.

---

[1]) *Osservazzioni storiche, naturale e politiche intorno la Valachia e Moldova.* Napoli 1788, p. 59.

[2]) *Starea de acum, din oblăduirea geograficească și politicească a principaturilor Valahiei și Moldovei.* Paris 1812 (în românește, Buda 1826) p. 36.

[3]) *Uricariul*, XIV, 237.

[4]) Ibidem, XIV, 279.

[5]) Ibidem, XXI, 368.

[6]) Ibidem, XI, 249.

[7]) Frantz Iosef Sulzer, *Geschichte des Transalpinischen Daciens, das ist der Walachey, Moldau und Bassarabiens.* Wien 1781, p. 87.

[8]) *Ibidem*, p. 370.

Tot Sulzer spune: «Dacă aş aveà pe Valahi sub un guvern legaľ şi înţelept, şi dacă le-aş fi dat ordin şi sfat, atunci ar fi văzut ei că, pe lângă creşterea vitelor, le-aş fi deşteptat atenţiunea şi pentru îmmulţirea acestui insect folositor, viermele de mătasă, iar aguzii ce se găsesc acum în ţară le-ar fi procurat în deajuns hrană». Nu cred că Sulzer se gândià la *dude!*

Prin cine însă ne-a venit această ocupaţiune? De sigur că prin Turci, cari ne-au dat şi numele de *borangic*, *burangic* sau *burungic*, cum se aude prin diferite părţi. [1]

De sigur că mai târziu, când această industrie casnică a luat avânt, când a început a se ţese pânze de burangic, industriaşii s'au izbit de concurenţa mătăsăriilor străine. O dovadă despre aceasta şi un argument hotărîtor asupra acestei îndeletniciri la noi în ţară; avem următoarele spuse [2]: «Aşişderea mai jeluit-au mărgelarii, cei ce vând mătasa cu dramul, cum că ar venì străini ce aduc mătasa dintr'alte părţi şi că au avut vechiu obiceiu de nu erau volnici a ţineà prăvălii şi pe afară din târg să vândă mătasă cu dramul, fără numai aducând-o dela bolţi să vândă mătasa cu ocaua şi cu jumătate de ocà şi până la 20 dramuri, iar mai jos de 20 dramuri nici cum să nu vândă, *ci numai mătăsari pământeni sa fie volnici a vinde matasa cu dramul şi cum le-a fi voea*, care pentru aceasta, spre dovadă, arată o carte a răposatului Domn Constantin Milian ce a văzut-o domnia mea (Alex. Ipsilante) cu **leat 1754 Genarie 23**, în care se scrie, că *acest obiceiu s'a urmat şi mai înainte*».

Alte citaţii le găsim în Del Chiaro [3]) şi Episcopul Bandinus [4]) de pe la 1646, nu numai asupra culturii viermilor de mătasă, dar şi asupra meşteşugului de a brodà.

Prisosul de borangic s'a şi exportat într'o vreme. Un tarif vamal pe la 1552 spune că vămile ardeleneşti luau pentru produse din Ţara-Românească, «de centum Litris Serici, Litras tres» [5]). Dar oare aceste produse erau indigene ori *treceau* numai prin ţara noastră?

---

[1] P. S. Antonescu-Remus, *Raport asupra stării în care se găseşte industria sericiculturii în România.*

[2] V. A. Urechia, *Memoriu asupua perioadei din Ist. Rom. dela 1774 86.* (An. Ac. Rom. Ser. II. T. XI, p. 214.

[3] A. Maria del Chiaro, *Istoria delle moderne rivolutione della Valachia.* 1718, p. 39.

[4] V. A. Urechia, în An. Ac. Rom. Ser. II. I. XVI.

[5] Hurmuzachi, *Doc.* II. Partea V, p. 4.

Erau indigene; căci sericicultura o cunoşteam pe atunci şi încă mai dinainte vreme. Românii de peste Dunăre plătiau la 1348 unei mănăstiri pe Bistriţa, lângă Prizrek, tribut de matasă «una dintr'o sută sau două legături de mătasă, sau o sută de pesperi» (1 pesper=$^1/_3$ ducat de aur) [16]; dar nu se poate cere o astfel de dijmă din ceeace-şi puteau procurà Românii, ci din ceeace aveaŭ.

Ca orice factori de seamă în vieaţa unui popor, această îndeletnicire a lăsat urme în literatura populară. Iată o legendă asupra viermilor de matasă:

Unei femei îi moare bărbatul ei prea drag; ea nu-l îngroapă, ci-l jeleşte până când trupul mortului se strică şi-i iesă viermi. Femeia iubeşte aceşti viermi şi-i ingrijeşte cu fel de fel de frunze, până când le dă şi frunze de agud. Gândacii cresc, se fac fluturi şi femeia le păstrează sămânţa, ouăle. Nişte zâne îi răsplătesc dragostea aceasta peste măsură, arătându-i taina.

Sub acelaş cuprins, intră o fată care iubià un flăcău.

Turcii din Dobrogea cred că viermii de mătasă s'aŭ născut din trupul lui Noe, când s'a îmbolnăvit sub un agud. Bulgarii îi socot ieşiţi din rănile lui Isus Hristos, pricinuite de cuiele chinuitorilor, ori din trupul unei fetiţe iubită de părinţi, cari n'au voit cu nici un chip s'o îngroape.

Ca superstiţii şi obiceiuri la crescătorii noştri găsim printre altele:

Când pornesc întâiu plugurile, gospodarii pun o legătură cu sămânţă pe brazdă ca s'o răstoarne boii, căci numai astfel gogoaşele vor *umblà* bine la trasul lor.

Unele gospodine aruncă murdăria gogoaşelor în drum, ca gogoaşele «să umble cum umblă drumul», ori în pomi, ca gândacii să se suie sus.

Dacă într'o casă moare cineva, în anul următor nu se mai cresc gândaci de mătasă, căci mor şi ei, iar pe cealaltă lume vor roade din trupul celui răposat. Dacă cinevà moare chiar în timpul creşterii gândacilor, ei sunt lepădaţi. Dacă nu, li se dă de pomană grâu cu lapte, ca să aibă ce roade în lumea de apoi. Dacă a fost sămânţă în odaia mortului, uitată, ea se aruncă afară ori pe streaşina casei, ori se dă altei gospodine, căci în casa aceea, «cum nu înviază mortul, aşà nu va învià viermele» din ouşor.

Tinerii căsătoriţi nu trebue să se îndeletnicească cu creşterea gândacilor de mătasă în anul întâiu, ca să nu se despartă de vieaţă aşà de repede ca gândacii. Dacă tinerii nu ascultă, viermilor nu le va merge bine, căci cresc în casă necurată, ori: nu ies din găoace din pricina sgomotului dela nuntă. Copiii celor tineri vor murì curând, iar ei se vor frământà ca fluturii. In alte părţi, din potrivă, se cultivă gândaci chiar în anul întâiu, spre a vedeà dacă în casa aceea va fi spor. Intr'unele sate nu se cresc din pricină că e credinţă că tinerii căsătoriţi sunt «răi de deochi» iar viermii deochiaţi vor murì. Când se întâmplă că acestia intră într'o casă unde sunt viermi de mătasă, gospodina le dă într'ascuns, în bucate, doi viermı, «ca să se mulţumească cu atâta». In sfârşit, într'alte părţi, li se strivesc pentru acelaş scop câte un vierme în frunte.

---

[16] Haşdeu, *Arh. ist. a Rom.*, III, 103.

Teama că gândacii se pot deochià e pretutindeni; de aceea, multe gospodine nu lasă pe nimeni să-i vază, iar dacă nu, îi acopere cu o pânzetură roşie.

Unele gospodine presară peste viermi cenuşă, ca să fie curaţi. Altele, aproape de «urcat», îi stropesc cu rachıu ori ţuică, ca să se suie mai repede sus.

Se crede că-i păcat a omorî atâtea suflete. De aceea, în unele părţi li se dă gândacilor bucate, de pomană, ca să-l ierte pe stăpân. Alţii fac prasnic în regulă, cu băuturi, spre a nu fi ei mâncaţi de viermi pe lumea cealaltă.

Asemenea legende şi superstiţii se găsesc şi la Turci şi la Bulgari. Fiinţa lor la Români ne dă un cuvânt mai mult în documentarea acestei îndeletniciri vechı a poporului nostru.

De ce oare această industrie n'a prosperat? Pentrucă n'aveà totdeauna înţeles supra-produsul nevoilor casnice, consecinţa atâtor împrejurări politice şi sociale.

Inceputul măsurilor de încurajare. Inceputul veacului XIX ne arată o scădere în industria viermilor de mătasă. Influenţa străină devine simţitoare şi în port, înlocuind pe o scară covârşitoare costumele îndătinate prin altele de ştofă ieftină. Scriitorii vrednici de crezământ observă că feciori, numai foarte rar se mai văd, în zile de sărbătoare, îmbrăcaţi în haine de mătasă. In această privinţă, Moldova dăduse cu mult înapoi. In Ţara-Românească, pe la 1842, erau, după statistică, 99.449 de duzi [1]), pe când în Moldova, cu trei ani mai târziu, în 1845, cârmuirea înlesneşte plantarea a 60.000

---

[1]) *Almanah al statului, 1842*, statistica principatului Ţerei-Româneşti.

pui de duzi, aduşi nu se ştie de unde, pentru ţinuturile de jos [1]. Cu un an mai târziu, *Gazeta Satelor* (Invăţătorul Satelor) scrià frumoase articole de îndemn pentru această industrie. In 1849 pentru Muntenia apare completul tratat de sericicultură al lui Petru Poenaru, închinat lui Barbu Dim. Ştirbei Voevod. Dar răsunetul acestei broşuri precum şi al articolelor pomenite mai sus, dacă cu greu s'ar simţì astăzi, cu mult mai greu s'o fi simţit pe atunci. Trebuià o intervenire de fapt; în acelaş an intervine Ştirbei Vodă, înfiinţând o pepinieră de duzi la Pantelimon, lângă Bucureşti, din care să se împartă în dar pui de duzi crescătorilor din ţară. Se mai aminteşte că tot o astfel de pepinieră s'ar fi înfiinţat şi la Craiova [2].

Prima pepinieră ar fi dat crescătorilor 400.000 de duzi [3]. Dacă erau aceşti aguzi altoiţi sau nu, nu se ştie; din aceşti copaci vieţuitori şi astăzi, nici unul nu se arată a fi altoiţi. Se poate însă că au fost scoşi din rădăcină de către cultivatori, înspăimântaţi fiind de vreo dare nouă.

Această măsură domnească a avut rezultat. Mulţi locuitori *au fost siliţi* să-şi facă gropi «adânci cam până la brâu, încât abià le-ar fi putut sărì un om, în timp ce puiul erà gros numai cât o pană de gâscă». Aşà spun locuitorii şi tot aşà zice şi hotărîrea domnească: «Se vor luà măsuri ca estimp într'un raion de două poştii împrejurul Pantelimonului să se facă zece gropi împrejurate de şanţ şi de gard de către fiecare sătean sub direcţiunea şi prin vederea de oameni orânduiţi din cei cu ştiinţă întru aceasta, şi să sădească duzi din pepiniere, care iarăş prin priveghetori într'adins să se îngrijească a se udà la vreme şi cu chipul cuvincios» [4]. Eforia descrie măsurile, pomenite de locuitori bătrâni şi astăzi, iar Departamentul respectiv le execută prin priveghetori cu inimă în chip cinstit. Odată cu aceste răsădiri, se împrăştie şi instrucţii tipărite.

Cu un an mai târziu, numărul aguzilor se reduce dela 10 la 4.

---

[1] *Oficiul Prea Inălţatului Domn M. Gr. Sturza VV. Domn Ţărei Moldovei, adresat către generalnica obişnuita adunare a anului 1846 şi anaforaua adunărei către Prea Inălţatul Domn.* Iaşi, 12 Martie 1848, No. 13, p. 8.

[2] *Monitorul agricol,* No. 8, din 28 Fevr. 1881.

[3] M. G. Obedeanu, *La Roumanie économique,* 1886, p. 168.

[4] Adresa Eforiei Şcoalelor No. 205 din 19 Fevruarie 1855 către Departamentul dinnăuntru.

Porunca domnească, cu alte arătări folositoare asupra culturii gândacilor de mătasă, trebue să se ceteasecă de trei ori în biserică!

Astăzi, asemenea instrucţii se trimit şi se închid cine ştie pe unde!

Mai târziu, mişcarea aceasta de încurajare lâncezeşte. Abià sub Vodă Cuza, bugetul anului 1862 prevede suma de 20.000 lei vechi pentru adunat sămânţă de gândaci şi *procurat nişte maşini la şcoalele de duzi din Pantelimon.*

Bugetul anului 1864 prevede 39.130 lei vechi pentru înfiinţarea a 5 pepiniere de duzi la Giurgiu, Brăila, Ismail, Bărăgan şi Iaşi cu o suprafaţă de 400 pogoane. Duzii duşi acolo erau dela Pantelimon, câte 1000 sau 2500 pentru Iaşi. Peste doi ani însă, în 1866 nu se mai ştie nimica despre aceste pepiniere; se desfiinţează pentru motivul că legea comunală de pe atunci prevedeà datoria satului de a aveà o grădină de plantaţii pentru răspândirea aguzilor. Se mai motivà că tezaurul Statului erà strâmtorat, pe când în bugetul pe 1867 se prevedeau *900.000 lei pentru expoziţia de porci, alergări de cai, etc.*

Vedem că începeau timpurile nouă, timpuri de cheltueală şi împrăştiere, de clădire şi dărâmare repede.

In 1865 se înfiinţează un stabiliment de sericicultură la Iaşi (Galata), care moare după un an. In 1866, din cauza crizei financiare, se suprimă, dar nu se uită a se prevedeà în buget 14.775 lei pentru alergări de cai la Iaşi. Harnicul îngrijitor Vintilescu arătase la urmă Statului că «noi începem multe şi nici una nu sfârşim».

Să nu se creadă însă că, dacă Statul n'aveà dragoste să se ocupe în această vreme cu încurajarea industriei, în ţară nu se cultivau gândacii de mătasă. In 1860 erau 17 cultivatori străini, cari puteau să aibă 3.820 ocale de gogoşi.

Nu lipsa de interes a Statului a făcut ca această industrie mănoasă să scadă, ci epidemia viermilor de mătasă prin importarea seminţei străine. Pebrina, boala gândacilor, bântue cu furie în 1863-4 şi anii următori.

In acest timp şi până pe la 1867, oca de gogoaşe se vindeà cu 10—20 lei vechi, în mediu, pentru jud. Muscel. In Prahova a ajuns şi la 86, iar mătasa până la 150 lei oca. Asupra producţiunii pe judeţe se găsesc date numai asupra Teleormanului.

In 1864, s'ar fi produs 60.000, oci gogoaşe şi s'ar fi exportat 40.000 oci.

In 1865, s'ar fi produs 40.000 oci gogoaşe şi s'ar fi exportat 20.000 oci.

In 1866, s'ar fi produs 20.000 oci gogoaşe şi s'ar fi exportat 14.000 oci.

In 1867, s'ar fi produs 15.000 oci gogoaşe şi s'ar fi exportat 12.000 oci.

Statul cereà, în 1865, 7 lei şi 20 parale pe dramul de sămânţă, dela cei ce voiau să cumpere!

Mai târziu, se opreşte importul seminţei din străinătate şi un Italian, Marchizul Crinelli capătă însărcinarea de a întocmì un tratat popular asupra sericiculturii. Bunul manual al lui Poenaru se uitase. Prin 1868 nu se găsesc iubitori de a se ocupà cu sericicultura, având sămânţă de rassă milaneză. Particulari însă, tot se găsiau.

In 1858 erà şi o *asociaţie sericicola, Compania sericicolă,* cu 5.000 galbeni capital. Erau şi mici fabrici de filat (tras), precum erà cea de pe moşia Dămăroaea de lângă Bucureşti. Mătasa filată se vindeà la Viena cu 12 galbeni oca. Calitatea, starea sanitară a viermilor noştri, aduc chiar străini în ţară, cari să se intereseze de acest comerţ şi aşà ajung gogoşile să se vândă cu 1-3 napoleoni oca. Această concurenţă aduce crahul Companiei sericicole. Statul nu iea nici o măsură de susţinere, ba chiar nici nu vrea s'asculte inimile doritoare. Tocmai în 1881, prin legea promulgată la 4 Iulie pentru expoziţiunile şi concursurile agricole şi industriale, s'ar păreà că vrea să dea oarecare atenţie vechii industrii a mătăsii. Dar legea a rămas literă moartă; tot fără răsunet au rămas şi atâtea oferte făcute de cunoscători şi industriaşi destoinici [1]).

In 1884 Şcoala de Agricultură dela Herăstrău are voie să împartă în 22 judeţe 3.600 gr. de sămânţă; din aceasta, 300 gr. de sămânţă dată Prefecturii de Teleorman a înviat la Prefectură! Prefectul de Tecuciu, ca să scape de o sarcină obositoare, răspunde ca în tot judeţul nimeni nu cunoaşte această cultură!

De rezultatul culturii în această sămânţă nu s'a mai ocupat nimeni.

In răstimpul de 10 ani, până la 1894, Statul cheltueşte numai 75.000 lei, împrăştie mai ales fără nici un plan hotărît, fără nici un interes.

Dela 1891-1895 s'a cumpărat din străinătate sămânţă de peste

---

[1]) Dnii: A. D. Xenopol, Grădişteanu şi Simulescu.

7.500 lei, distribuindu-se tot după vechile sisteme, întovărăşind sămânţa cu chestionare, pe cari nu oricine le-ar fi priceput. Pentru aceşti ani găsim că :

în 1891 s'a dat sămânţă la 54 persoane
» 1892 » 51 »
» 1893 » 85 »
» 1894 » 97 »
» 1895 » 125 »

Şi când sămânţa se distribuià gratuit, când vedem aşà de puţini cultivatori, nu putem regretà decât incapacitatea şi desăvârşită lipsă de interes a autorităţilor.

Nici pepiniera dela Tecuciu n'a dat până acum rezultate frumoase[1]) şi cauza trebue s'o căutăm în altă parte. Firul acestei ocupaţii, obiceiul, datina se rupsese tocmai de jos, dela popor şi ori cât ar fi fost înnodat sus, tot rupt rămâneà. Pentru aceasta cred că s'a recurs la alte leacuri, formarea de crescători raţionali pe la sate şi facerea de crescători model, dela cari lămurindu-se şi inspirându-se ţăranul, să reînceapă şi el ceeace ştiuse şi uitase. Această practică trebuià începută cu elevii şcoalelor normale încă fiind pe băncile şcolilor, şi nu târziu, smulgându-i din şcoli unde învăţau copiii satului. Ori cum însă, mai bine târziu decât niciodată.

Astfel s'au început în 1895 şcolile de câte 45 zile, la mânăstirea Văratec, reducându-se la 40 zile în 1896 şi 1897. In total, au urmat practica 84 de învăţători, câte 1 până la 3 de fiecare judeţ; dintre aceştia, se scrie că unii n'aveau dorul trebuincios, alţii priceperea aleasă, confundându-se, pe semne, această contribuţiune la un lucru de bine cu o exilare a celor căzuţi în. disgraţia revizorilor şcolari.

După terminarea cursurilor şi practicei, aceşti învăţători primesc drept ajutoare: hârtie găurită, maşini japoneze, lucrate în şcolile noastre de meserii, precum şi 8.000 aguzi de 3-4 ani şi sămânţă. Dar numai pe alocurea această mişcare a fost inimoasă.

Ministerul Agriculturii recurge la încurajări băneşti: 10 % spor peste salar învăţătorului care va cultivà în şcoală 20 aguzi cel puţin, va creşte 5 gr. de sămânţă cel puţin şi va recoltà 7-7 ½ kgr. gogoaşe.

Şi rezultatul acestor paşi a fost aproape nul.

Despre ceeace se lucrează acum, nu mai vorbim, deoarece rezultatele nu se cunosc. Despre *nouăle mijloace de încurajare ale sericiculturii* nu vorbim, tocmai fiindcă nu sunt.

---

[1]) Astăzi desfiinţată.

Iată un tablou pe patru ani în urmă :

Anii	Crescători	Aguzi	Sămânţă cerută	Sămânţă dată
1896	4.253	54.414	29 Kgr., 010 gr.	12 Kgr., 806 gr.
1897	7.240	73.172	48 » 863 »	13 » 153 »
1898	8.197	94.172	53 » 044 »	15 » 531 »
1900	11.629	122.373	73 » 834 »	23 » 791 »

Asupra comerţului cu produse sericicole, găsim că în 1863 au intrat în ţară 3.625.023 lei; de aici exportul descreşte. In ultimii douăzeci de ani 1880—1899, exportul se ridică în total la 729.631 lei, ceeace în termen mediu reprezentă 36.481 lei anual. Descreşterea urmează şi în 1899, când ajunge la 1.520 lei.

Importul se prezentă cu totul altfel. In periodul de ani citat, găsim 74.375.833 lei, ceeace revine la 3.718.791 lei anul. Trist!

In 1898, Ministrul Agriculturii, Industriei şi Comerţului, A. Stolojan, apreciind în deajuns rezultatele obţinute în timpul celor trei ani din urmă, cu măsurile luate pentru desvoltarea sericiculturii noastre, a însărcinat pe d-nii A. D. Xenopol şi Dr. Ch. D. Druţu cu întocmirea unui proiect de lege asupra încurajerii industriei mătăsii. Nu mai vorbim asupra lui, deoarece proiectul rămase în dosarele Ministerului.

Ştiri dintr'o comună. In comuna Bogdana, jud. Tutova, după spusele oamenilor bătrâni, cari au apucat anul 1830, afară de un număr de aguzi de prin livezile de pomi ale câtorvà răzăşi, mai erà o livadă întreagă aparte, cu vreo 20 de aguzi bătrâni, a lui Stan Bacalu din Bârlad. Femeile acestori răzăşi se îndeletniciau cu creşterea gândacilor de mătasă pentru a-şi face borangic cu care să-şi învrâsteze unele ţesături, cum şi pentru a-l vindĕ prin alte sate. Pe la 1828 se cumpărà dramul de mătasă cu 15 parale; pe la 1845 spun bătrânii că stăpânirea a împărţit câte 10 pui de aguzi de fiecare, punându-le îndatorire şi silindu-i chiar ca să-i planteze. De atunci încoace, aguzii *s'au înmulţit* din ce în ce mai mult; multe femei se ocupau cu sericicultura. In timpul de faţă gândacii de mătasă se cultivau pe la vreo *sută douăzeci* de case din comuna Bogdana [1].

---

[1] Pr. Econ. I. Antonovici, *Istoria comunei Bogdana*, p. CXII.

In Ardeal, sericicultura este foarte răspândită şi-i păcat că nu avem date la îndămână.

In Basarabia, sericicultura este puţin răspândită printre ţăranii români. Tot astfel şi printre Ruteni şi Bulgari. Cu aceasta se îndeletnicesc femeile din judeţul Bălţi, Soroca şi Orhei şi pe alocurea prin sudul ţerii. Totuş cultura gândacilor de mătasă a fost o ocupaţiune destul de veche, pe când borangicul se socotià ca o stofă indispensabilă pentru îmbrăcămintea femeiască. Dela Români, borangicul s'a răspândit la Ruteni. Turcii de pe lângă Akkerman s'au îndeletnicit de mult cu această cultură şi probabil că dela dânşii au deprins şi Românii aceasta. Aguzi se văd mulţi prin această parte. Viticultorii de pe acolo au obiceiul de a culege fructul negru al aguzilor şi a-l presà împreună cu strugurii negri, pentru a da vinului o coloare mai închisă.

Astăzi, sericicultura în Basarabia e în completă decadenţă; asemenea şi plantaţiunile duzilor dispar.

Confecţionarea borangicului, acum 40 de ani, după statistica oficială erà următoarea:

La	1850	s'a cules borangic pentru	1.400	livre.
»	1851	»	1.121	»
»	1852	»	500	»
»	1853	»	300	»
»	1855	»	250	»

In 1877 s'au cules abià $10^{1}/_{2}$ puduri de mătasă şi anume lângă Chisinău şi Akkerman precum şi în coloniile bulgare.

Astăzi, o baniţă de gogoşi dă 3—4,50 ruble, torcându-se din ele 70 90 *solotnici*, adică 270—360 grame mătasă 1). Pentru un kilogram de aţă de mătasă, se plăteşte 20 de ruble. Ţărancele însă, nu fac comerţ cu borangic, ci-l confecţionează pentru trebuinţele casei lor 2).

In Macedonia, numai pentru *Meglenia*, se produc anual 400.000 — 600.000 ocale de gogoşi de mătasă, din cari jumătate se produc numai în satele române. «Das zweite Haupterzeugniss bilden die Seiden-Cocons, deren Ernte jedoch im vorigen Jahre spärlicher als in anderen ausfiel, da sich nun auch in Makedonien die Würmerkrankheit zeigt, von welcher es bis dahin verschont geblieben war.

---

1) Un solotnic = 4,26552 gr.

2) Z. C. Arbore, *Basarabia în sec. XIX* (ediţ. Acad. Rom.), p. 443-4.

Im Jahre 1863 aber erzeugte Ober-Karadschova 380.000 Okka Cocons und der untere Bezirk 30.000 Okka» [1]).

Gândacii de mătasă se numesc *bubi*. Sămânţa· de gândaci şi-o cumpără sau şi-o capătă din gândacii lor şi se păstrează într'un loc rece. După ce se produce frunza de. dud, se pun în nişte *ubèlĭ* (= petece de pânză) frumos spălate. După ce *dorm* odată, gândacii se desvoltă pe aceste ubèlĭ, se *ruïès*, se răresc, şi după ce se satură bine de mâncare, se pun printre frunze de dud, ramuri de pin sau de copac, printre cari încep gândacii să-şi facă gogoşi (*cucurèţi*; arom. *cuculiŭ)*.

Vânzarea gogoşilor de gândaci se face de obiceiu în sat, unde mai mulţi negustoraşi români sau emisari ai diferitelor case din Salonĭc vin şi cumpără [2]).

2. *Cultura viermilor de mătasă.*

N'o arătăm aici; pomenim totuş că în tot timpul creşterii lor, viermii trec prin cinci *vrâste*.

Urcarea. După opt sau nouă zile din vrâsta a cincea, viermii încep a umblà cu capetele în sus. Corpul li-i aproape străveziu, iar inelele capului aurii. Se pun atunci mături, coceni de mălaiu tătărăsc, crengi de copaci, etc., bine uscate pe lungul peretelui pentru a se urcà. Urcarea ţine trei sau patru zile.

Viermii rămaşi capătă mâncare, căldură şi lumină.

Culegerea. După şase sau opt zile, gogoşile sunt pe deplin formate şi se pot culege, despărţindu-le după colori, mărimi şi tărie. Alte şase până la opt zile se păstrează în straturi şi apoi se ucid fluturii din ele, lăsând numai pe cele hotărîte pentru sământă.

Uciderea se face, sau punându-le la soare sau opărindu-le cu apă fiartă ori cu aburi.

Recolta. 25 gr. de sământă, adică 15 *năpârstoace* (degetare) pot da până la 60 Kgr. gogoşi, din cari se pot scoate 6 Kgr. de mătasă.

Alegerea gogoşilor pentru sământă se face cu multă băgare de seamă. Gogoşile trebue să fie frumoase şi de anumite colori (aceeaş). Ele se pun pe o pânză la căldură şi după 10—15 zile dela formarea lor, fluturii sparg căsuţa şi ies afară. Fluturele este mai mic şi mai subţire decât fluturoaica.

---

[1]) I. G. von Hahn, *Reise durch Gebiete des Drin und Wardar*. Wien 1863, p. 262.

[2]) Papahagi, *Megleno-Românii*, I, 26.

Imperecherea se face pe o coală de hârtie sau în nişte pungi de pânză subţire şi rară. Fluturoaica depune până la 500 de ouă, iar după 10—15 zile moare.

Trasul (filatul). Gogoşile se pun în apă călduţă şi cu o mătură se amestecă. Capătul firului de borangic se anină de mătură, după care se deapănă până ce se isprăveşte de pe gogoaşă. De pe mătură se deapănă pe mosoare sau pe ţevi.

Torsul. Pentru a fi destul de tare şi a nu se rupe în timpul ţesutului, mai multe fire de mătasă trebuesc răsucite la un loc într'un singur fir. Răsucirea sau torsul se face înşirând două sau mai multe mosoare pe o *furcă* de tors mătasă (Fig. 67), iar capetele de pe fiecare se răsucesc pe un singur fus. Furca aceasta se poartă în brâu ca şi furca obişnuită.

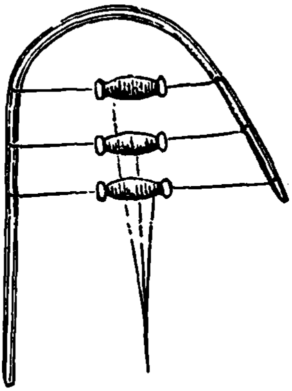

Fig. 67.

Râschiarea se face pe un râschitor mic, întocmai ca şi la lână; sculele sunt mici.

Boirea nu se tratează în această lucrare.

CAPITOLUL XI.

MIEREA ŞI CEARA.

1. *Consideraţiuni.*

Albinele ne dau mierea şi ceara fără multă muncă din parte noastră, aproape deadreptul. Totuş oarecari griji, oarecare pricepere tot se cer din partea cultivatorilor; oarecari reguli tot sunt, şi aceasta îndreptăţeşte socotirea unei părţi din această îndeletnicire — cultura albinelor — printre industriile casnice ale ţăranului român.

Cultura albinelor, ca cele mai multe din vechile îndeletniciri româneşti, se află astăzi în cea mai desăvârşită scăpătare. Cauzele sunt cele obişnite: ruperea firului tradiţional, impusă de cele mai multe ori de condiţiunile politice şi sociale prin cari a trecut poporul românesc. Agricultura a dat lovitura de moarte acestei culturi mănoase, — agricultura care îndepărtează pe gospodar de gospodărie.

Cercetarea trecutului întăreşte această consideraţiune.

Nu-i aproape o hârtie veche în care fiind vorbă de vânzare, schimbare sau dăruire de pământ, să nu fie pomenită şi vorba *prisacă*, locul unde se aşezau stupii. Acele priseci au dispărut cu totul astăzi şi în locul lor au rămas aşezări omeneşti, la început de locuinţe ale prisecarilor şi apoi ale urmaşilor lor. Sate cu numele de *Priseaca, Prisecani, Priseci*, etc., sunt multe astăzi, după cum ne arată geografia amănunţită.

Episcopul Melchisedec îşi dă părerea că vorba priseacă vine dela zicerea slavonă **присѣкатъ**, a tăià, tăietura în pădure ; de aici vine şi cuvântul *seciu*, pădure tânără şi deasă ce se ridică pe urma unei porţiuni de pădure tăiată. Zicerea *priseacă* aminteşte prin urmare poziţiunea prisecilor vechi, care erà în pădure. Cel ce aveà a-şi face priseacă, tăià prin urmare o poiană în pădure şi acolo îşi aşezà stupii ¹).

Această părere pare a fi adevărată, după cum vom vedeà şi în pomenirile istorice ce urmează.

De unde au împrumutat Românii această îndeleticire, nu se poate spune cu siguranţă ; numai terminologia ne-ar îndreptăţi a crede că au împrumutat-o dela Slavi.

Iată câtevà puncte istorice.

Intr'un document dela Ştefan cel Mare e vorba de priseci ²) ; anul 7002 (1495).

Pe la 1538-40, Toma, logofăt domnesc se plânge lui Ştefan Voivod că a pierdut cu prilejul năvălirii turceşti şi case şi sate şi mori şi oi şi *albine*; despre un lucru neînsemnat, de sigur că nu s'ar fi arătat ³).

Din 7050 (1542) : «Iar cât despre hotarul acelei priseci ce este în hotarul Hlăpeştilor lângă Valea-albă, despre Bărgăoani, la capătul heleşteului din jos, unde a fost vechea prisacă şi cu heleşteul din jos şi cu mori pe acelaş heleşteu, să fie din toate părţile cât se cuvine ca să poată trăì o prisacă ⁴).

Cât se cuveniă n'am puteà gâcì de sigur ; numai dacă n'ar fi fost cumvà vreun obiceiu, cum vom vedeà amintit unul.

---

¹) Ep. Melchisedec, ***Cronica Huşilor***, 357.

²) Gh. Ghibănescu, ***Surete şi Isvoade***, I, 31.

³) Iorga. ***Doc. Bistr.*** II, 111.

⁴) Ghibănescu, ***Ipiscoase şi Zapise***, vol. I, partea I, p. 69.

Din 7056 (1548): «unde a fost bătrâna prisacă şi cu heleşteiele din jos şi cu mori pe acelaş heleşteu, să fie din toate părţile cât poate trăi (cuprinde) o prisacă din destul»[1]), vorbe şi înţelesuri repetate mai sus.

Despre o priseacă de 13 stupi cu albine se pomeneşte în Moldova la 1591[2]). Botero[3]) pomeneşte că pe la 1599 domnitorii români scoteau «*o sută de mii de scuzi din dijma de pe ceară şi din miere*, ceeace se poate urcà şi la *două milioane*!

La 1625, Fevruarie 8, Alexandru Vodă scuteşte satul Dragoslavele (jud. Muscel) «de câble şi cu fân (?) şi de med, şi de bos...»[4]).

Pomenire despre un loc de priseacă, în 1645 [5]).

Dacă avem convingerea despre bielşugul în miere de pe atunci, ce curioasă ne pare ştirea că la 15 Martie 1646, Vasile Vodă al Moldovei intervine la Bistriţa, în Ardeal, pentru nişte piei şi *două «oale de miere»*, oprite unui Câmpulungean [6]).

Din 1650. «Aşijdere cum s'a jăluit... că i-i dator cu nişte ban(i) şi cu *nişt(e) miare* şi cu nişte postav şi cu nişte *ceară»* [7]).

Intr'o scrisoare de pe la 1650 e vorba de «trei bezmen de ceară» [8]).

Din 1661: «locuri de prisăci» [9]).

Din 1668, tot astfel [10]).

Stupii erau însemnaţi şi în foile de zestre ca parte însemnată dintr'o avere.

Prin 1678, Toader Iordache Visternicul dă feciorului său, Vasile, aproape 100 de articole printre cari găsim:

«...doi buhai,
20 iepe.
1 armăsariu
312 stupi în 3 prisăci, 2 la Plopeşti, una la Verişăni.
. . . .
350 stupi, 2 prisăci la Căcărezeni şi una în Branişte» [11]).

---

[1]) Ghibănescu, *Ipisoace şi Zapise*, Vol. I, partea I, 87.

[2]) Ep. Melchisedec, *Cronica Romanului*, 225.

[3]) *Relazioni universali*, Venezia, p. 94.

[4]) Iorga, *Stud. Doc.* VI, 23.

[5]) *Ibidem*, 57.

[6]) Idem, *Doc. Arh. Bistr.* I, p. C.

[7]) Idem, *Stud. Doc.* VII, 103.

[8]) Idem, *Doc. Arh. Bistr.* I, 94.

[9]) Idem, *Stud. Doc.* VI, 83.

[10]) *Ibidem*, 87.

[11]) *Ibidem*, VII, 176-80.

Iar dacă noi socotim şi ceeace rămâneà şi pentru ceilalţi feciori «şi pentru bătrâneţele noastre ca să avem cu ce ne îndulcì», găsim o sumă destul de importantă spre a ne încredinţà de starea culturii albinelor pe atunci.

Pomeneală din 1688 [1]).

Sfârşitul veacului XVII pare a ne arătà o deosebită desvoltare a culturii albinelor, când mierea şi ceara erau căutate şi peste graniţe.

Episcopul Melchisedec, vorbind despre dările vechi, zice că «Agenţii antreprenorilor turci, răspândiţi prin ţară, arvoniau de timpuriu miere de pe la locuitori ce aveau prisăci sau *stupine*, cu condiţie ca, la termenul pus, câtimea arvonită să fie la dispoziţia Turcului rânduit. Românul însă, neexact în daraverile lui ca şi astăzi, (nu în totdeauna şi în toate, ştim noi), puţin gândià la angajamentele lui, fie chiar şi cu Turcii, cari nu-l cruţau, până da de ziua năcazului. Dacă din naturala apatie sau din cauza timpului nefavorabil stupilor, mierea nu erà la timp pusă la dispoziţia Turcului ce-o pretindeà, atunci, vai! se începeau schingiuirile fără cruţare. Românul dator alergà în toate părţile, rugându-se de miere ca să scape de Turc ce se ţineà de el *grapă*. Da până la cămaşe, numai să scape. De aici expresiunile: *a luà bani pe miere*, *a da bani pe miere*, au devenit proverbiale la Români. Chiar astăzi zicerea: *a da cuivà bani pe miere*, înseamnă a face un atac, o necinste, o maltratare. In documentele Episcopiei de Huşi se pomenesc multe cazuri de suferinţe din pricina banilor luaţi pe miere şi cari se sfârşiau prin exproprieri de pământuri de hrană, numai să se scape de încurcătură».

Iată un zapis care arată că un răzaş a vândut partea sa de moşie, partea femeii sale şi partea soră-sei, pentru ca să capete *11 vedre şi jumătate de miere*, cu cari datorià la Turci:

«Adică eu Neagul şi cu femeia mea Acsinia, fata lui Dumitru zet Cărpoaci ot Pojorâni ot Botna, scrim şi mărturisesc cu acest zapis al meu la mâna preotului Silia. Precum i-am vândut partea mea, a Acsinii femeii mele, şi a surorii Aftinii ce se vor alege despre alţi fraţi din câmp şi din pădure şi din ţarină şi cu vaduri de moară în două iazuri şi cu vatra de casă în Silişte şi cu câţi pometi au avut Neagul şi Acsinia şi sora Aftinia, toate le-am vândut preotului Silia, de ne-am plătit de 11 vedre miere pol dela

---

[1]) Iorga, *Stud. Doc.* VI, 94.

Turci, că ne luà robi, că nu găsià miere, că le-au fost stupilor rău atunci la Mihai Vodă; iar preotul au stricat 28 stupi într'acele vedre ce scriam mai sus, iar vadra umblă 5 orţi buni vechi şi mi-am întrebat toate rudele şi n'au avut nici o putere ci au zis: vinde cui găseşti şi scoate capul tău şi al femeii din nevoie... vleat 7200 (1692)» [1]).

In chestia vânzării mierii către Turci, iată altă mărturie ce ne-o dă tot un zapis:

«Adecă eu Irina, soţul răposatului Mardarie din Dolheşti, scrin şi mărturisesc cu această adevărată scrisoare a mea, precum fiind dator Mardarie, soţul meu, cu 7 lei lui Mustafa Turcului, şi viind Turcul m'au legat pe mine de grumazi, să mă ducă la casa lui; ci eu m'am rugat sfinţiei sale părintelui episcopului de Huşi să dea aceşti 7 lei pentru mine şi părintele văzând că mă duce Turcul, au dat bani pentru mine şi eu m'am apucat înainte a mulţi oameni buni (?) să plătesc sfinţiei sale cu ce voiu aveà la casa mea. Iară neavând cu ce plătì, am zis să-şi iea sfinţia sa moşia din Dolheşti partea lui Mardarie şi partea mea. Şi la această scrisoare s'au întâmplat...» [2]).

Dar nu numai cu Turcii se întâmplă acest lucru. Chiar Episcopul Varlaam făceà astfel de negustorii, dând din vreme arvună pentru miere. Doi fraţi din Dolheşti, neavând mierea arvonită, vând lui Varlaam ocina lor dela Dolheşti şi Boteni pentru 26 vedre de miere: «am luat bani pe miere dela părintele, dar neavând noi să dăm miere la vreme, *ne-am rugat* (!) părintelui de au primit această moşie...» [3]).

Ştire din 1699: Antioh Cantemir înfiinţând Slobozia-Galbenii din judeţul Neamţ, o scuteşte între altele «de miere, de ialoviţă, de boi...» [4]).

Dintr'un zapis din 1700 se vede că locul trebuitor unei priseci se determinà astfel: sta un om într'un punct şi de acolo aruncà cu toporul împrejur; punctele unde cădeà toporul, hotărau marginea prisecii [5]).

In 1701, Matei Sturza vinde unui Jidov 200 vedre de miere [6]).

---

[1]) Ep. Melchisedec, *Cronica Huşilor*, 59.

[2]) *Ibidem*, 165-6.

[3]) *Ibidem.*

[4]) *Arhiva*, Iaşi, IV, 435.

[5]) Ep. Melchisedec, *Cronica Huşilor*, 59.

[6]) Iorga, *Stud. Doc.* VI, 268.

In 1705, vama Câinenilor luà, pentru o povoară de miere, 30 bani româneşti [1].

Porunca domnească de pe la 1741-2: «car(e) iaste călugăr, trebue să şadă la mănăstire, să păzească biserica, şi cu isprăvnicii să cerci prisăcile şi bucatele mănastiri, iar nu să li şi păstorească» [2].

In aceiaşi ani erà vorba de *opt poloboace* de miere pe cari le răpiră Cazacii în nordul Moldovei [3].

In 1742 Domnul ameninţă pe cei cari nu-si plătesc dările, că li se vor *bate* stupii, vânzându-li-se mierea [4].

Din 1750: «Astă toamnă, după ce ş-au băgat stupii în zâmnic, apoi la două săptămâni i-au surpat zâmnicul şi i-au furat cinci stupi din zâmnic, şi în anul trecut dzisă că i-au mai furat şase stupi din prisaca dela casa lui, şi este păgubaş de unsprezece stupi şi are prepus pe un mărginaşi» [5].

In 1762, Grigorie Ion Vodă dă scuteală unui schit din Ţara Leşească pentru 430 stupi [6].

Sfadă în 1766 despre priseci şi pomi sădiţi în jurul prisecilor [7].

De multe ori ceara se luà în locul banilor pentru vânzări şi închirieri:

Prin 1773 aflăm vorbindu-se de închirierea a trei prăvălii pentru *două ocà de ceară* de fiecare [8].

Intr'o rânduealǎ moldovenească din 1785, se zicea că Episcopia Huşilor avea drept să iea din 50 stupi, «un stup de sămânţă iară nu *de bătut*» [9], adecă să nu iea din cei mai graşi cari să rămână în folosul gospodarului, ci din acei ce vor avea atâta strânsoare, cât să poată trăi peste iarnă şi să fie producători la anul viitor [10].

Intr'o scrisoare dela sfârşitul secolului XVIII e vorba de «besmine de ceară» [11].

---

[1] Iorga, *Stud. Doc.*, XII, 6.

[2] *Ibidem*, VI, 282.

[3] *Ibidem*, 258.

[4] *Ibidem*, 380.

[5] *Ibidem*, 160.

[6] *Ibidem*, 133.

[7] *Ibidem*, 104.

[8] *Ibidem*, VII, 377.

[9] Ep. Melchisedec, *Cronica Huşilor*, 355.

[10] *Ibidem*, 357.

[11] Iorga, *Doc. Arh. Bistr.* II, 95.

Intr'un proces de pe la 1814 e vorba despre unul care-i condamnat «să întoarcă treizeci şi şase vedre mieri lui Naftanail Şeptilici» [1].

Citaţiile ar urmà până în zilele noastre, dar de sigur că dela 1829 încoace, de când cultura albinelor merge în declin, nu-şi mai au rostul. O singură arătare ne poate folosì: că în 1839 din Ţara-Românească se exportà ceară pentru 80.000 lei, adică 7.041 oci, iar miere pentru 400.000 lei, adică 193.300 oci [2].

Pe lângă consideraţia pomenită—, îndepărtarea gospodarului de gospodăria sa pentru agricultură,—două mai sunt principalele cauze ale decăderii acestei îndeletniciri: chipul primitiv de cultură şi nepriceperea în desfacerea produselor. Se înţelege că aceasta din urmă e cea mai serioasă. Astăzi, când diferite sisteme de stupi s'au născocit, ele trebuesc arătate ţăranului deadreptul sau prin pilde, şi dacă se dedă din nou la cultura aceasta, mierea lui trebue să fie desfăcută prin societăţi cooperative.

Neîngăduirea în biserici decât a lumânărilor de ceară curată, încă poate fi un mijloc de înviere a culturii albinelor.

Nu avem date statistice despre numărul stupilor şi starea albinăritului în vremurile trecute şi cele de astăzi; pentru Basarabia le găsim aiurea [3].

Tot astfel şi pentru părţile locuite de Români în dreapta Dunării [4]. Ca un exemplu pentru România, iată ce găsim în cea mai completă monografie istorică *a unui* sat, *Bogdana*, jud. Tutova. In aproape toate zăpisele de vânzări, dănii şi schimburi, nu se uità a se pomenì şi de locurile de priseci. Din 1637: «jumătate de sat de Vâşteleşti din partea din sus, cu parte de vad şi cu loc de prisacă», repetându-se apoi în 1652; într'alt zapis «din păduri din hălăştiaie şi cu locuri de prisăci». Din 1715: «păduri cu locuri de prisăci», etc. In unele din aceste zapise ni se povesteşte chiar şi de anumite priseci cum şi de acei ce le aveau sau se ocupau cu cultura albinelor. Din 1591 avem ştire că unul pentru a cumpărà partea de sus a moşiei Vişteleştilor şi-a vândut 105 stupi în primăvara acelui an şi că după aceea, îndoit mai mult au roit acei stupi. In veacul XVII Constantin Sâtarul (trăitor între 1570-1640) şi feciorul său Toader Sâtarul (1600-1670) au avut fiecare câte o prisacă în Vişteleşti sau Bogdana, despre care se ţineà minte şi se indicau chiar locurile acelor priseci de oameni bătrâni în veacul XVIII şi anume pe la 1739. Tot în veacul XVII între anii 1678 şi 1689, vătavul Lupan cumpărând mai multe părţi de moşie din Vişteleşti, Suceveni, Bâloşeşti, Negrileşti şi Imputita, a avut de sigur pe una din aceste moşii şi prisacă — deoarece se pomeneşte de prisecarii lui Lupan, că au pus pe aici nişte pomi — poate pe lângă acea prisacă.

---

[1] Iorga, *Stud. Doc.* VI, 68.

[2] *Ibidem*, XI, 18.

[3] Z. C. Arbore, *op. cit.*, 445-7.

[4] Per. Papahagi, *Megleno-Românii*, I, 27.

In veacul XVIII se aminteşte de mazilul Neculai Oprişan, că aveà pe la 1763 o prisacă. Dar priseci aveau mai mulţi oameni din Bogdana, chiar şi din nerăzaşi, pentrucă Matei Vodă Ghica în 1754 şi Grigorie Vodă Ghica în 1765 împuterniceşte pe Neculai Oprişan ca să iea dijmă dela cei ce şedeau pe ocina lui şi din prisăci cu stupi: «să aibă a luà de a zece din ţarini cu pâne şi din fânaţă, din prisăci cu stupi, din grădini cu legumi». Şi tot aşà se urmăreşte această prea mănoasă ocupaţie casnică până astăzi. Că nu mai găsim ceeace am găsit, e altceva[1]).

2. *Stupăritul.*

Locul hotărît pentru albine se chiamă *prisacă*, *stupină* (*stuchină*) sau *stupărie*, iar îndeletnicirea creşterii albinelor poartă numele de *albinărit* şi *stupărit*.

Căsuţa de lemn în care lucrează şi vieţuesc albinele se chiamă: *stup*, *ştiubeiu*, *uleiu*, *stubeiu*, *matcă*, *coşniţă* şi *cuşniţă*.

La început, ştiubeiul nu erà altcevà decât o rătezătură de copac scorburos, căreia îi putrezià inima. El este tot astfel şi astăzi, când totuş se mai face şi din scânduri, nuiele, papură şi paie (Fig. 68-70). Paiele (Fig. 68) sunt împletite în trei. Cele de nuiele lipite cu pământ se numesc şi *târne*[2]),

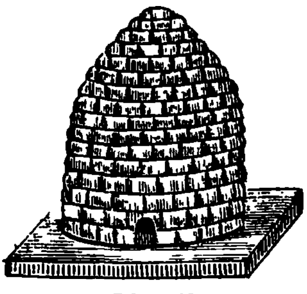
Fig. 68.

Ştiubeile stau în prisacă pe pământ mai ridicat, dar, ca să nu intre diferite insecte sau animale (şoareci, guzgani, arici, etc.), se pun pe scânduri patrate sau rotunde.

---

[1]) Ec. I. Antonovici, *op. cit.*, p. XCVI şi urm.

[2]) Damé, *op, cit.*, 119.

Deasupra se acopere pentru ploaie, arşiță, etc., cu un *pocriş* numit încă şi *căptălan*, *captar* şi *căptan* şi cu alte nuanțe de pronunțare. El poate fi un fund de lemn, acoperit cu pământ sau apăsat de un bolovan de piatră ca să nu-l iea vântul. In loc de acestea mai poate sta şi o strachină mare numită *castron* sau *craston*.

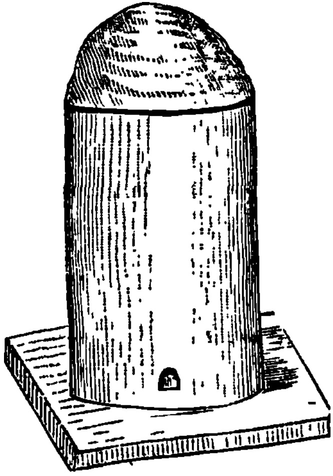
Fig. 69,

Aproape de partea de jos, albinele au un loc de intrare şi ieşire din stup, numit *urdiniş*. El trebue să fie atât de sus, ca să nu poată ajunge şoarecii.

In lăuntrul stupului se pun în cruce două sau mai multe rânduri de bețe pe cari se vor clădì fagurii. Acestea se numesc : *cruci*, *pretce (preci)*, *trepce şi pretcuțe*. In jud. Tecuciu se mai numesc şi *culmi* sau *cuiele fagurului*.

Un stup nou se unge mai întâiu cu *somnoroasă* sau cu *roiniță* (Melissa officinalis) şi cu *poala Maicii Domnului* (Hypericum perforatum), pentrucă mirosul lor atrage albinele. Câte odată se afumă cu fum de baligă sau pucioasă.

Albinele se împart în: *matcă* sau *regină* şi *crăiasă*, *albine* (albine lucrătoare) şi *trântori* sau *bondari*, partea bărbătească.

Sistemul celular al cerii şi mierii se numeşte *fagur* sau *fagor* («fagur de miere»). Celulele poartă numele de *ochiuri*, *botce* (botcă) şi *boatce* (boatcă) 1).

Roirea. Roirea se face vara pe căldură mare, când ştiubeiul şi-a immulțit populațiunea, pe când matca a născut altă matcă. Albinele ies după matcă, se formează un grup de multe ori compact, care sboară şi s'anină de copaci scorburoşi sau chiar de crengi sub forma unui ciucur sau strugur. Roiul întâiu roit se numeşte *pârvac* 2), iar cel care a roit (rămas) rămâne cu numele de *matcă*.

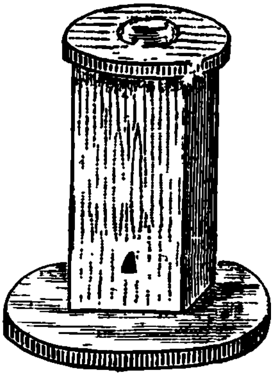
Fig. 70.

---

1) Pentru aceasta şi altele de aici : *Etym. Magn. Rom.*, 743, dar mai ales Damé, *op. cit.*, 119—20.

2) In jud. Iaşi, *matca* se nume *părvac*, iar roiul nou : *paroiu*, de-unde şi verbul, *paroieşte (roieşte, roieşeşte = iese musca)* în *Etym. Magn. Rom.*, 744.

Ca să se oprească roiul ce sboară, i se aruncă înainte o haină, căciulă sau țărână și nisip. Dacă s'a prins pe vreo cracă, se prinde astfel prin unele părți: Se iea un știubeiu, o cofă sau un fel de baniță mică numită *roiniță*, unsă cu salamură și cu plantele pomenite sau cu *busuiocul stupilor*, se leagă de o prăștină lungă și se înalță cu gura dedesubtul *roiului prins*. Cineva se suie în pom, scutură craca și albinele atrase de miroasnele roiniței cad în lăuntru. Dacă nu vor, li se vântură pe deasupra *pelin* sau se afumă dedesupt cu pucioasă sau bălegar [1].

Din roiniță, tot astfel, se mută roiul nou în stupul hotărît pentru el.

Știubeiul care se roește se numește *buhaiu*.

Un roiu mic (slab) se chiamă *sfârlac*.

O frumoasă descriere populară a prinsului de roiuri ne-o-dă Ion Creangă în povestea lui Harap-Alb: «Și mai merge el cât merge și numai ce aude o bâzâitură înnăbușită. Se uită el în dreapta, nu vede nimica; se uită în stânga, nici atâta; și când se uită în sus, ce să vadă? Un roiu de albine se învârtiau în sbor pe deasupra capului său și umblau besmetice de colo până colo, neavând loc unde să se așeze. Harap-Alb, aflându-se cu părere despre asta, aleargă în dreapta și în stânga, și nu se lasă până ce (nu) găsește un *buștihan* putregăios; îl scobește cu ce poate și-i face urdiniș; după aceea așează niște țepuși într'însul, îl freacă pe dinăuntru *cu cătușnică, cu sulcina, cu mătăciune, cu poala-Sântă-Măriei* și cu alte buruieni mirositoare și prielnice albinelor și apoi luându-l pe umăr, se duce la roiu, răstoarnă albinele frumușel din pălărie în buștihan, îl întoarce binișor cu gura în jos, îi pune deasupra niște căptălani ca să nu răsbată soarele și apoi lăsându-l acolo pe câmp între flori, își caută de drum!» [2].

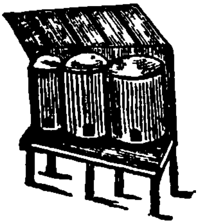

Fig. 71.

Trântoritul sau *curățitul* este tăierea din faguri a larvelor de trântori (larvele se numesc *cățel* sau *ouăle muștei*).

Iarna, stupii se țin în *bordeiu* (*zemninc, temnic, tevnic*), pe niște scaune cu acoperiș (Fig. 71).

Rețezatul. Când timpul n'a fost prea ploios, când dimpotrivă a fost uscat periodic, flori și verdeață multă, vânturi puține, stupii sunt buni, «merg bine».

Ca să vedem dacă un stup este bun, îl cumpănim în mâni dacă greutatea lui cade către fund, e semn că are miere multă; dacă greutatea e către partea deasupra, are polen mult. Ciocnindu-l cu degetul, vedem, după sunet, până unde are miere; sunetul este «plin». Un stup care «are urdiniş», adică ale cărui albine intră şi ies veşnic prin urdiniş, e bun. Prin miros de miere şi ceară se constată dacă producţia nu este stricată.

---

[1] *Albina*, I, 1484.

[2] I. Creangă, *Opere complete*, ed. II («Minerva»), p. 317—8.

Scoaterea fagurilor din *ştiubeiu* poartă numele de *umblat* (umblare) şi *retezat* (rătezare). Rătezarea se face toamna. Prin Moldova de jos, ziua rătezatului tradiţional este *Sfântul Ilie*, «când se umblă la ştiubeie», «când se bat ştiubeile», «când gospodina duce la biserică fagure de miere».

Inainte de rătezare, se afumă albinele cu fum de petică pentru a le ameţì; desfacerea fagurilor se face cu o custură (Fig. 72) cu coadă lungă şi *leafa* întoarsă şi lată. Această custură slujeşte şi la trântorit.

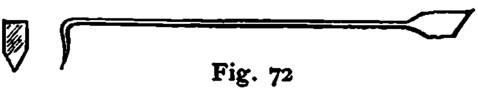
Fig. 72

Albinelor li se lasă pentru iarnă o cantitate de faguri plini, ca să aibă cu ce se hrănì până vor cadeà în amorţire şi, după ce vor învià, primăvara. Aceasta se observă numai când rătezarea se face toamna târziu. Dacă se face la Sf. Ile, albinele mai au încă vreme să-şi clădească alţi faguri.

In orice caz, gospodarul priceput şi interesat lasă câţiva faguri de o parte, ca să-i dea albinelor în caz când acestea nu vor clădì.

Storsul fagurilor de miere se face cu mâna. Inainte vreme de sigur că erau un fel de teascuri, de cari vom vorbì la uleiuri vegetale. Iată într'adevăr o dovadă: In 1750, Noemvrie 15, Vodă Racoviţă, spre a sporì veniturile episcopiei de Roman, îi dă dreptul excluziv de a aveà numai ea în târg un *teasc de ceară*, trebuind ca toţi prisăcarii şi negustorii de ceară din târg să se ducă la teascul Episcopiei spre a-şi stoarce ceară [1]).

Scosul cerii din faguri se face prin topire. Fagurii topiţi lasă la fund o parte mai groasă, negricioasă, care se datoreşte *păsturei* sau *păstrarului*, substanţă amară care umple unele celule, şi altor materii străine cari poartă la un loc numele de *hoştină, bostină, jintiţă* sau *habaş* [1]).

Literar, în limba slavonă, zice Episcopul Melchisedic, înseamnă, «*drojdiile* sau ce se lasă la fundul unui fluviu: гѸща, dela гѸстѣıı, des, de unde şi *huşte*, la borş» [2]).

---

[1]) Ep. Melchisedec, *Cronica Romanului*, II, 37.

[2]) Pentru cele două din urmă, *Etym. Magn. Rom.*, 743—4.

Sloirea cerii se face după fierbere, turnându-se ceara în străchini. După ce se închează, se scot şi se pun în altă parte. Aceste bucăţi se numesc *sloiuri de ceară*. Fiindcă metoda ce o întrebuinţează până astăzi ţăranul român este foarte imperfectă, în hoştină rămâne încă multă ceară. Anumiţi speculanţi adună această hoştină şi storcând-o în maşini bune, căpătă astfel cantităţi însemnate de ceară. Cei ce se ocupau cu această se numiau *hoştinari* sau *goştinari*. Găsim în sfârşit chiar episcopiile îndeletnicindu-se cu aceasta; citaţii din 1610 despre episcopia de Roman [1]).

3. *Miedul.*

Miedul, *(medul)*, *midul*, *nĭdul* sau *mursa* este o băutură căpătată din spălarea fagurilor, după ce li s'a stors mierea, în apă.[2]) El se întrebuinţă foarte mult în vechime, de sigur prin părţile lipsite de vii.

In 1676: «Chireana şi cu ficiorii mei şi gineri-meu anume Dumitraşcu» arată că au vândut «un loc de cas(ă)... pentru căci au căzut în sărăcie şi nu l-am putut ţine... drept trei galben(i)...». S'au dat adâlmaş *10 vedre med*» [3]).

La 1741 darea pe vadra de mied eră 2 bani [4]).

Astăzi s'aude iar. Se face şi se consumă în zilele rătezatului.

4. *Mierea.*

Se *petrece* aproape în casă şi rar se vinde. O intrebuinţare mare are mierea în *medicina populară*. Impotriva durerilor de măsele, se freacă dinţii cu miere amestecată cu sămânţă de in şi rădăcină de nalbă; Mierea amestecată cu oţet curmă durerile de gât; pentru *libhnire* (leşiere) şi oboseala se bea o băutură făcuta dintr'un pumn de *centaură (fierea pământului)*, fiartă într'o litră de apă şi amestecată cu trei linguri de miere; pe răni şi pe bubele coapte se pune un amestec de miere şi făină de secară cu ceapă coaptă, un gălbănuş de ou şi unt; pentru durere de şale e bună mierea amestecată cu var nestins ca cataplasmă *(legătură)*; spălăturile cu mursă sunt bune pentru piele, etc. [5]).

---

[1]) Ep. Melchisedec, *Cronica Romanului*, I, 239.

[2]) *Şezătoarea*, V, 106; *Arhiva*, XI, 24, etc.

[3]) Iorga, *Stud. Doc.* VI, 375.

[4]) *Ibidem*, VI. 219.

[5]) *Albina*, I, 1274.

5. *Lumânările.*

Lumânările se fac în chipul cel mai rudimentar. Se moaie ceara printr'o temperatură a odăii, se face în foi subțiri, se taie cu cuțitul, în formă de dreptunghiuri și peste ea se pune o *feștilă* de bumbac răsucit; se răsucește foaia împrejurul feștilei apăsându-se cât mai mult, tot în căldură, ca să se prindă bine învârtiturile.

Lumânările sunt de diferite mărimi.

O întrebuințare mare a cerii este la *toiege* (toiag), acea lumânare lungă cât statul unui om, care se învârtește ca un melc și care arde pe pieptul mortului. Toiege de acestea, cari nu pot fi decât de ceară curată, mai ard gospodinele în sara îngropării Mântuitorului, Vinerea de dinaintea Paștilor, în biserică, «ca să lumineze pe lumea cealaltă pe cei ce au murit fără de lumânare».

Industria lumânărilor aveà mare însemnătate economică în mânăstiri și biserici boierești, unde erau fabrici mici, sub grija paraclisierului.

CAPITOLUL XII.

SCOICILE ȘI CULBECII.

Scoicile și culbecii ne dau crusta lor, învelișul lor tare, care are prea puține aplicațiuni.

Cojile de scoici le folosesc copii la jucăriile lor pentru săpatul pamântului, ca să-și facă gropi de puțuri și case.

Scoica arsă și pisată se păstrează și se folosește de gospodari în medicina populară veterinară. Suflând cu o țevie *(țăghie)* această făină în ochii unei vite cu albeață, i-o tămăduește de multe ori.

Cochiliile de culbeci (melci) și *scoicuțele* mici, culese de pe malul mării și al apelor, dacă sunt frumos colorate, slujesc la ornarea *cadrelor* (ramelor) fiind lipite cu cleiu. Alții își fac și diferite înfrumusețări ca *papuci* de prins în perete, mărgele, etc.

Casa broaștelor țestoase are multe aplicați în medicina populară.

PARTEA II.

INDUSTRIA VEGETALĂ

CAPITOLUL I.

LEMNUL.

Industria lemnului e de sigur cea mai răspândită dintre toate, la ori şi ce popor, deoarece acest material e cel mai îmbelşugat şi cel mai lesnicios în determinarea formelor de obiecte necesare omului.

Cantitativ, lemnul s'a lucrat intotdeauna deopotrivă de gospodari, aceleaşi trebuinţe fiind în toate timpurile. Variaţia acestei industrii constă în chipurile de lucru, în artă, consecinţa invenţiunilor de instrumente şi a spiritului practic.

Legătura dintre vieaţa omenească şi lemn este aşà de strânsă, încât poporul a concretizat-o prin legende.

Una sună că mai înainte vreme, lemnele umblau şi ele ca şi oamenii; se duceà omul în pădure, le tăià, încălecà pe ele şi bietele lemne mergeau singure la casa omului. Aşà a fost mai multă vreme, că omul erà mai credincios la Dumnezeu şi lumea nu erà păcătoasă ca în ziua de azi.

Intr'o zi se duce la lemne o babă; taie câtevà, încalecă pe unul, mai pune o spurcăciune de căţeà pe altul şi porneşte spre casă. Atunci bietele lemne au început să plângă şi să se roage lui Dumnezeu, să se milostivească şi să le scape de beleaua aceasta. Dumnezeu s'a milostivit şi a hotărît ca, de atunci înainte, omul să ducă lemnele în spinare, cum a rămas şi va rămâneà cât lumea [1]).

Lucrul lemnului, această făptură sfinţită de creator, se socoteşte ca o patimă nedreaptă ceo sufere, şi iat-o epopeizată în cântecele populare :

---

[1]) *Şezătoarea*, III, 192.

Frunza teiului
Şi cu-a bradului!
Hai, teiule, hai,
Cum am să te taiu
C'un topor tăios
Şi-am să te dau jos,
Ca pe un Făt-frumos.
Şi să te *hălcesc* [1],
Să te bărduiesc.
In car te clădec,
In sat te pornesc,
Să-mi durez o casă,
O casă
Şi-o masă,
Mare şi frumoasă;
Şi să-mi fac icoane,
Să mă'nchin la tine,
Ca la mânăstire [2].

Unul din Munţii apuseni :

Colo'n vârful muntelui,
Jos în poala codrului,
Subţireà boare trăgeà
Şi un brad se *clătirà.*
Câţi pe lângă el treceà,
Toţi pe el îl întrebà :
— Bradule, molidule,
Ce te clătiri aşà tare
Dimireaţa pe răcoare,
Până'n răsărit de soare,
Fără vânt şi fără boare ?
— Da' cum nu moiu *legărà*,
Că la *mire* vrea să vie
Tri meşteri din Baea-Mare,
Să mă taie trei *sfârtaie*,
Să mă puie pe tri cară,
Să mă ducă'n Baea-mare,
Să mă facă temnicuţă,
Temnicuţa robilor
Şi jale mândruţelor. [3]

Pentru a face cercetarea acestei industrii mai lămurită, vom împărţi-o pe categorii; cu toate că notele caracteristice sunt comune de multe ori.

A. Tăiatul lemnelor, plutăşia, ferăstraele.

1. *Consideraţiuni.*

Articolul prim şi cel mai mare care se poate scoate din lemne este scândura care se ciopleşte cu toporul sau se taie cu ferăstrăul şi care se foloseşte la acoperirea caselor, acaretelor şi bisericilor.

Cu toate că pe la 1550 se pomeneşte despre taiatul lemnelor în munte şi căratul lor pe ape [4], se pare că muntenii noştrii nu aveau ferăstrae mecanice, purtate de ape, pentru facerea scândurilor în cantitate mai mare. Din această lipsă, cei ce aveau nevoie mai mare, trebuiau să-şi procure scândurile de peste hotar, din Ardealul Românilor veniţi în atingere cu străinii ce cunoşteau această meserie.

---

[1] *Halcă* = *bucată;* verbul *hălcesc* şi *hălcuiesc.*
[2] El. Sevastos, *op. cit.*, 204.
[3] Frâncu-Candrea, *op. cit.*, 94.
[4] Iorga, *Doc. Arh. Bistr.* I, p. XLVI.

Domnul Moldovei însărcinează pe unul Dobo, în 1553, să scrie la Bistrița pentru scânduri [1]. Altă scrisoare dela începutul veacului XVII, din Câmpulung către biräul de Bistrița, tot pentru scânduri, dar și pentru «ferästrae cu care se taie arborii», o «roată» și «fier, cuie și altelea ca acestea pentru biserica ce ne-am pus în gând a o ridicà acuma» [2].

In 1650 tot Bistrița dăruește Domnului Moldovei 50.000 șindrile [3].

Dar cu începutul veacului XVIII, începem să găsim depozite mari de șindrilă și scânduri, cum erà acel din Baia, în jud. Suceava. De aici se procură 30.000 șindrile pentru acoperișul bisericii Sf. Ion și 600.000 pentru acel al Trei-Sfetitelor, ambele din Iași.

Cu alte asemenea izvoare istorice se poate pune începutul acestei industrii pe la începutul veacului XVIII, de când încep să se miște ferästraele de munte, și de când anumiți gospodari, anumite sate întregi, își fac un mijloc de traiu din această îndeletnicire aproape casnică.

Iată un exemplu din istoricul unor păduri [4]. In ispisocul de întăritură dat de Moisă Movilă (1630) se găsește cea mai veche pomenire documentară asupra stării economice a Braniștei Voronețului, care oprește păscutul, pescuitul și vânatul, deoarece aceste domenii aparțineau unei biserici. Aceasta se repetă și în 1718 de către Mihaiu Racoviță, după jalba egumenului care arată «că de cinci, șase ani încoace, s'au obișnuit locuitorii țerii să taie catarguri». Tot în aceeaș carte se arată că «cu pricina catargurilor, umblând oamenii nelipsit prin pădure, s'au împrăștiat dihaniile de prin *braniști*, ducându-se la pustii, iar mânăstirea s'a păgubit de tot folosul braniștilor, că mai dintăi acei ce luà catargurile aduce(à) la mânăstire tămâie și undelemn, iară într'aceasta una dată, nu dau nimic. Că viind locuitorii cei din părțile de jos pentru täiatul catargurilor, se ajung cu oamenii cari trăesc pe locurile Voronețului și dau lor câte cevà și unindu-se unii cu alții, cu pricină că sunt birnici, nu plătesc la mânăstire nemică».

Având aceeaș supărare și mânăstirele Râșca și Slatina, ale căror braniști erau alăturea, la 1757 se plâng lui Vodă, iar Vodă poruncește: «să le iea zăciueala moșiilor, cum de pe catarguri, din zece catarguri un catarg, dela ceeace vor tăià; așà și dintr'alte lemne de vânzare»... «*Așisderea și din lemnul ce se taie la moară de firisteu*, să aibă a-și luà din zece lemne un lemn».

---

[1] Iorga, *Doc. Arh. Bistr.* I, p. LII.

[2] *Ibidem*, XCV.

[3] *Ibidem*, CI.

[4] Comunicată de d. L. Mrejeriu, învățător, Orfelinatul «Ferdinand», Zorleni (Tutova).

Prin *Regulamentul Organic* locuitorii sunt opriți a tăià lemne de vânzare; erau slobozi numai pentru casă; totuș într'un contract de arendă al moșiei Broșteni din 1826 se zice că dijma din tot felul de herestreà ce vor face locuitorii, vor da-o arendașului scoțind-o la mal și osebit câte trei plute de «hirisreu» iarăș la mal.

Se pare că nu toți se țineau de aceste reguli, deoarece în alte contracte, tot de prin aceste părți (1832, 1835 și 1836), potrivit măsurilor luate sub cârmuirea Regulamentului Organic, se arată că toți cei cu *herăsăile*, le vor ridicà în iarnă, fiindcă au fost făcute fără învoeală cu vecinicul stăpân, iar pe viitor nu se mai îngăduià nimănui facere de herăsăi, mori sau chiui pe moșie.

In 1840 găsim pădurile Broștenilor în stare foarte rea din pricina tăierii fără nici o socoteală; rândueli între proprietar și arendaș se întocmiau, cum a fost cea din 1830 între Căminarul Ioniță Grigoriu și arendaș, care hotărà numărul plutelor la 970 pe an —, întocmai cum făceà și arendașul cu locuitorii de pe moșie, dar aceste rândueli nu se observau.

Aceste sunt comune și altor păduri.

Munca sistematică (de exterminare, mai totdeauna!) a început târziu.

2. *Tăiatul lemnelor.*

Lemnele se taie în pădure mai ales iarna cu felurite topoare și adesea cu ferăstrae de mână numite *pânze*. Dacă împrejurul copacului este loc de ajuns, copacul se leagă de către vârf cu o funie și când puțin îi mai trebue spre a fi curmat, se trage de funie și partea rămasă netăiată se rupe.

Copacii tăiați sunt curățiți de crengi și în primăvară sau în anii următori și de coajă. Copacii astfel se numesc *butuci*; *caturoiul* este un lemn mai gros decât butucul unei roți; *copaciul* este un lemn mai gros decât *feria* (vadra), însă trebue să fie de fag sau de stejar; un copaciu mic se chiamă *cătur*. *Cătur* se mai numește și partea rămasă în pământ după tăierea lemnului. [1]).

---

[1]) Viciu, *op. cit.*, 27.

Scleafă se numeşte jumătate dintr'un trunchiu tăiat [1]), iar *colţiş*, «*trupina* arborelui *ciontată* în mai multe *colţişuri* (verbul: a *colţeşi*) [2]).

Butucul se leagă cu un lanţ de fier numit *şoflânc*, în Bucovina [3]), şi apoi se bate o pană de fier atârnată de lanţ, ca lanţul să nu lunece jos de pe butuc. Butucul aşà legat, se pune cu capătul cel mai gros pe o jumătate de sanie cu un *oplean* gros şi ridicat, iar celălalt se lasă să se târâe pe omăt şi astfel se transportă la fabrică.

In Suceava, şoflâncul poartă numele de *cioflânc* şi-i alcătuit «din trei sau mai multe verigi groase de fier şi din o pană tot de fier, care se înfige în capătul butucului» [4]).

La acest lucru greu se întrebuinţează în Bucovina un fel de cange în forma securii, dar care se fineşte într'un cârlig şi se numeşte *ţăpină*. Ea are o coadă de un stânjen de lungă [5]). In Ardeal este «cârlig gros cu coadă de lemn puternică; cu ea se ajută la ridicarea *bârnelor*, *buştenilor*» [6]).

Dacă butucii se trag cu mânile până în vale, unde-i apă, la aceasta se foloseşte şi *sapinul* care se aseamănă cu ţăpina. Are forma unui vârf de coasă, dar e puternic. Coada îi este de lemn (Fig. 73). Izbit în butuc, se prinde pliscul sapinului şi astfel se trage. Cu el se prind şi se mână butucii pe apă sau pe canal. .Un om stă călare pe doi butuci, iar cu sapinul apucă şi trage către sine alţi butuci. Cu sapinul poate că se aseamănă şi *ciocoroiul*, «cârlig de fier cu coadă de lemn, cu care trag lemnele» [7]).

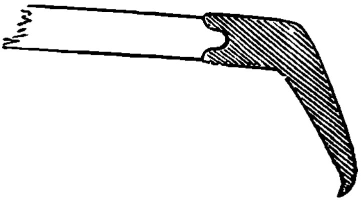

Fig. 73.

Muncitorii tăietori cari nu ştiu carte, îşi ţin socotelile lemnelor tăiate pe un *cier*, un fel de răbuş, crestat. Fiecare însă îşi are semnul său neasămănător cu al altuia [8]).

3. *Transportul lemnelor; pluta.*

Numai în văile sărace de ape, lemnele se transportă la fabrici sau ferăstrae cu carul. De cele mai multe ori se duc cu apa, după ce lemnele tăiate s'au constituit în *plute*. Dacă apa-i puţină pe vale, închid lucrătorii apa făcând un fel de iaz, care poartă numele de *dugaş* (dugaşuri), lat de 20-25 metri şi afund de câte 7-10 m. (Fig. 74)[1].

---

[1] Frâncu-Candreă, *op. cit.*, 105.
[2] Viciu, *op. cit.*, 34.
[3] Dan, *Straja*, 51.
[4] *Şezătoarea*, II, 23.
[5] Dan, *Straja*, 51.
[6] Viciu, *op*, *cit.*, 82.
[7] *Ibidem*, 30.
[8] *Şezătoarea*, II, 168.

Acolo se adună bârnele la olaltă şi compun plute cari sunt încheiate numai cu gânjuri.

Plute de acestea se leagă câte cinci, şase la olaltă. *Cârme* sunt două numai în partea dinainte. In *căsulie* este un *şirof* (şurub), cu ajutorul căruia se ridică poarta *C*, care se deschide în două părţi şi se sloboade apa. De două laturi sunt *jilipurile A, B*, pe cari se sloboade apa superfluă. Prin mijloc *C*, trec plutele către apele mai mari (pentru unele părţi din Ardeal: *Mureş*), unde le încheie şi merg cu ele în jos. Va să zică aceste plute sunt înjghebate în mod provizoriu.

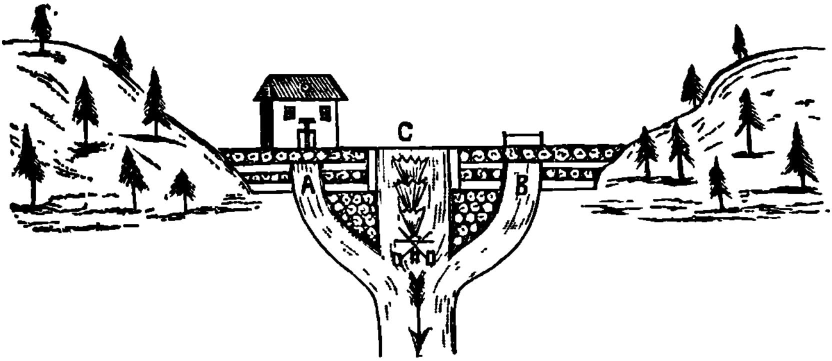

Fig. 74.

In Ardeal, dacă lemnele slobozite din deal în vale se opresc în cale, ele sunt desprinse cu ajutorul *ciocanelor de plută*. Sania, pomenită mai sus, poartă numele de *sanceu*.

In Bucovina, întâile plute cari se slobod sunt plutele de *galioane*, adecă *catargurile* cele mari, lungi adesea peste 40 m. şi aşà de groase, că nu se pot legà mai multe de trei într'o plută. După ele pleacă *catargurile*, *catargèlele* şi mai târziu, când apa scade, *grinzile*[2])

Plutele, după formă şi după modul cum sunt compuse, în Ardeal, sunt de două feluri: *plute ţoloşe* şi *plute cu dulab*.

a. Pluta ţoloşă (Fig. 75) constă din 16-18 bârne, aşà puse lângă

---

[1] Fig. 2 şi aproape totul despre plute din: Viciu, *op. cit.*, p. 99-102.
[2] *Arhiva*, XI, 23.

-olaltă, încât și *fruntea* plutei și *coada* ei să fie egale în lățime. Spre ajungerea acestui scop, se așează bârnele unele lângă altele, așà că una se pune cu capătul cel gros și lângă ea a doua cu capătul cel subțire, și așà mai departe.

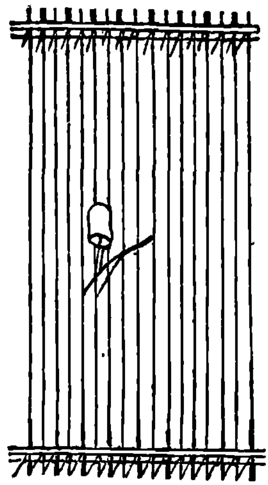

Fig. 75.

Pentru a încheià pluta, se bate în întâia bârnă un cuiu de lemn numit *boinog*. De acesta se leagă o funie și ține pluta în loc până ce-i gata de tot; după ce pluta s'a închegat și pornește, se poate luà acel cuiu. Peste bârnele cari formează pluta, se pun trei *chingi* (pron. *cingi*), cari sunt bucăți de lemn cioplite în partea de jos și puse peste bârne la capete cum arată fig. 76, *A A'*. Prin *cingi* se bat cuie de lemn, cari trec prin fiecare bârnă. Atunci cingile sunt *icuite*. Dindărătul cingei mari este un cuiu numit *purice*, care este bătut pieziș pe cingă (Fig. 75, *B*). Acest purece ține cingile mai tare lipite de bârne și nu lasă ca cinga să sară din locul ei.

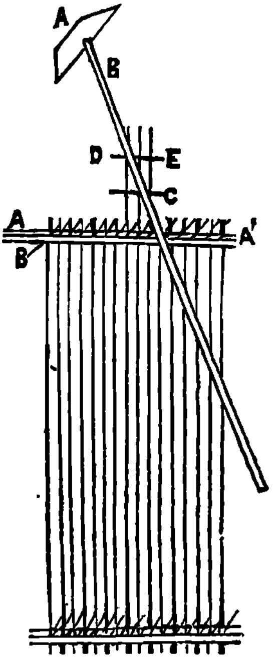

Fig. 76.

Pe trei bârne cari sunt la mijloc lângă cingi se face *jugul plutei* (Fig. 76). Acesta constă din trei *rasteie*, *C*, cari sunt perpendiculare pe bârne. Prin capătul de sus se bagă două *fălcele*, *D*, cari se numesc și *cingă*, *conciu* și *fleașcă*.

Plutele pot aveà 1-4 cârme, după mărimea și felul curentului de apă. In mijlocul bârnei este un gânj, numit *scoabă* și *cantar*; de aceasta se agață cârma, când trece pluta prin *dugaș* ori peste vreun iaz. Partea dinainte a plutei se numește *fană* și are trei cingi; partea dinapoi, coada plutei, se numește *hina* (poate din germ.: *vorne* (de dinainte) și *hinten* (de dinapoi). Hina și fana sunt la fel făcute și au tot atâtea cârme. Laturile sau coastele hinei se numesc *urechi*.

Mărgelare se numește, în munții Sucevei, crestarea butucilor ce constituesc o plută spre a se cunoaşte; crestăturile poartă numele de *mărgele*, sing. *mărgică*[1].

Tot pe acolo, lopata ce conduce cârma poartă numele de *condeiu*[2].

Pluta ţoloşă, numită şi *murăşană*, pluteşte totdeauna singură. Din locul de unde se pun în apă, pleacă numai un *fărtaiu* (de plută) şi merge pe Murăş în jos, până unde apa e mai lină şi mai adâncă. Aici se agaţă mai multe plute la olaltă.

In mijlocul plutei este *furcoaia*, un lemn cu două coarne, de care se agaţă *străiţile* şi vestmintele ca să fie scutite de apă. Bistriţeniĭ au vetre de foc, pe cari îşi pregătesc bucate, paturi aşternute cu paie, etc. Am văzut chiar ducându-se pe plute caii cu cari se vor întoarce din Piatra sau încă mai jos, şi am văzut asemenea trăsuri cu cai.

b. Pluta cu dulab se contrueşte astfel, că toate bârnele sunt cu capetele mai subţiri dinainte, iar cele groase dindărăt (Fig 77). Ea nu pluteşte singură, ci mai multe legate la olaltă cu gânjuri de carpin. *Fana* acestui fel de plută este ca şi al plutei ţoloşe sau murăşene, iar *bina* nu are cingi, ci bârnele sunt legate între sine cu nişte gânjuri numite *ţeguri*.

Pluta cu dulab poate se consteà din 5-12 *fărtaie*, iar într'un fărtaiu se pot cuprinde 6-16 bârne.

Pluta care constă din 4 fărtaie se numeşte *tar*.

Plutele compuse din mai multe fărtaie au şi mai multe cârme.

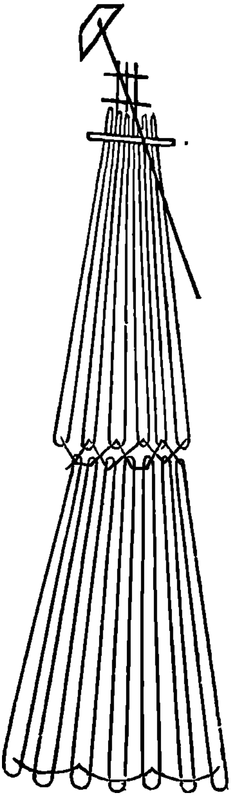

Fig, 77.

c. Plutele de scânduri (de ferăstraie sau joagăre) sunt făcute ca pluta ţoloşă, având mai multe perechi de scânduri legate sau *icuite* peste olaltă.

d. Mai multe plute sunt încărcate cu laţuri, butuci groşi sau scânduri. Acestea se numesc *plute cu încărcătură*.

e. Pluta lungă sau *pluta nemţească* se deosebeşte de cele două dintâi prin aceea că n'are jug, ceeace face să se cheme şi *pluta fără jug*. La acest fel de plută, in locul cârmei este înţepenit un par, cu care îndreaptă fărtaiul prim după cum se acomodează celelalte fărtaie. La hină este un fel de boltitură făcută dintr'un brad mai gros, scobit anume şi înţepenit în hină (Fig. 78).

---

[1] *Şezătoarea*, II, 42; în Ardeal «*talpălaş* se numeşte crestătura ce se taie în partea de jos a bârnei, când se face pluta».

[2] *Ibidem*, 26.

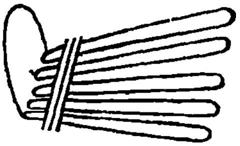

Fig. 78.

Pluta este foarte lungă, cuprinzând câte 16-32 fărtaie. Pentru oprirea unei plute lungi se folosesc de un aparat numit *zar* (Fig 79).

Zarul plutelor lungi este cam astfel: două bârne lungi, *A*, *B*, sunt aşezate pieziş şi sunt înţepenite cu două lemne mai groase *C*, *D*. Pe partea cealaltă mai sunt două bârnă *E*, *F*, cari servesc spre răzimarea bârnei *G*, care se lasă în apă printr'o spărtură făcută într'o bârnă groasă. Bârna *G* se numeşte *opritor*. Pe o plută mai lungă sunt 3-4 zaruri.

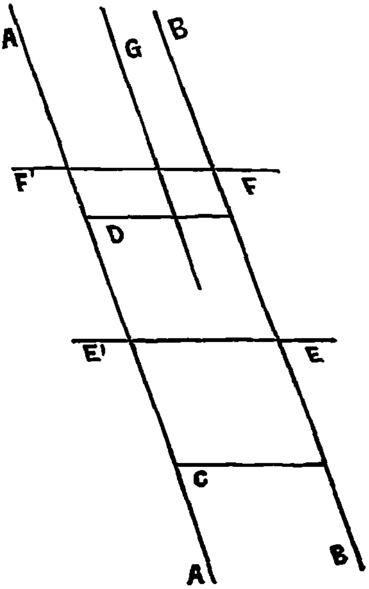

Fig, 79.

f. *Căbula* sau *căula* este o plută mică, cu care oamenii trec peste Mureş, unde nu este pod, servind aşà dar ca pod umblător. Ea se face din bârne mai subţiri şi mai mici, cari de obiceiu slujesc la făcutul caselor şi altor acarete.

Pentru completarea terminologiei plutaşilor, mai însemnăm pentru părţile ardelene:

Taină, numesc ei locul unde apa râului merge lin şi este afundă; *şugău*, unde apa este repede şi puţin afundă. Când ajunge pluta în şugău, se opreşte pe pietrele râului şi se *încălceşte*, adecă plutele se duc una peste alta, făcând astfel un *măgăzin*.

Tapina are forma din fig. 80. *Mâţă* numesc plutaşii nişte aparate de fier, ca nişte patine legate la picioare, cari la capătul din jos sunt ascuţite, iar deasupra late. Plutaşii le leagă la picioare ca să nu lunece pe bârne.

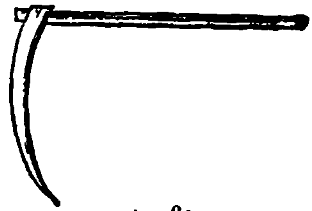

Fig. 80.

O plută o mână de obiceiu un singur om; de multe ori însă se află doi, dintre cari cel mai tânăr are în grijă cârma dela hină și poartă numele de *dalcauș*[1]. Conduc adesea și femeile.

Când vor să facă popas, trag la anumite locuri pluta la maluri, svârlind *odgonul* sau *spranga* și sărind repede spre a o legà de țărușul bătut în mal.

Se mai folosește în Maramureș *clasibocrul* «cârlig de fier cu cari trag plutile»[2], iar în munții Sucevei *iapa* sau *ciocârlia* «de legat plutele»[3]. *Ceacul* slujește la prinderea butucilor scăpați sau la mânarea lor pe apă (Fig. 81)[4].

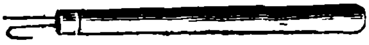

Fig. 81.

După ce au ajuns cu plutele la destinație, plutașii se întovărășesc câte 10-15 inși și închiriind câte o trăsură cu cai voinici, se întorc în părțile lor. Dacă d. e. Bistrițenii merg până la Galați, ieau tot în tovărășie câte un vagon de marfă și pornesc până la Piatra. Am văzut și am auzit de multe ori huind aceste vagoane de loviturile opincilor și răsunând în cântecele de fluier și caval.

Aceasta este *plutășia* sau *plutaria*.

4. *Scândurile.*

Pentru învelișul acaretelor de sigur că numai rareori gospodarul și-a cioplit cu barda singur scândurile. Domnitorul și bisericile și le-au adus în tot timpul de peste graniță, cum am văzut. Pentru pat însă, pentru alte nevoi mărunte, omul și-a cioplit singur scândura, cum și-o cioplește și astăzi, cu toate că o găsește și în comerț. *Șindilarii*, acei munteni cari se îndeletnicesc împrejurul casei lor cu facerea *șindilei*, apar târziu, după ce au învățat acest meșteșug dela Sașii din Ardeal, cari le-au împrumutat și numirea producției (Schindel).

Șindila, scândura subțire, îngustă și scurtă pentru învălișul acaratelor, numită în Ardeal *praștilă* sau *șiță*[5], iar în Moldova de jos *draniță* și *chiorpeacă*, a fost făcută multă vreme în munte și pe alocuri se face şi astăzi, dar instalaţiunile societăţilor au oprit-o pe loc.

---

[1] Din Jud. Suceava.

[2] Viciu, *op. cit.*, 32.

[3] *Șezătoarea*, III, 16.

[4] Pamfile, *Jocuri de copii*, II, p. 137 (385).

[5] Viciu, *op. cit.*, 70.

Locuitorii din Polovraci şi satele vecine sunt vestiţi. Mergând în munte, ei scurtează cu ferăstrăul *bilele* (sing, : *bilă* = scurtătură) de brad, le înseamnă fiecare cu semnul său şi le aruncă în Olţet, care de multe ori, ascuns în pământ la 10 stânjeni, le aduce la vale, unde sunt prinse şi luate. Bilele desfăcute cu barda în *clepţi*, se dau la *cuţitoaie*, căpătând *prăştila* sau draniţa [1]). Tot astfel fac şi Sucevenii, unde clepţii poartă numele de *şpani* [2]).

Şindila făcută apoi legături de câte 10, 25, 50 şi 100, se. încarcă şi se desface la iarmaroace.

O astfel de legătură, de o sută de bucăţi, poartă numele de *chişiţă*, *căşită* sàu *căşiţă* [3]). Meşteri sunt Bistriţenii şi Certejenii. Moţii din Albac fac scânduri, *laţuri*, *caferi* şi grinzi [4]). La găurirea şindilei se slujesc de un instrument numit *horş* [5]). Alţii se pricep la facerea de *tabla* (scândură lată dar scurtă) [6]), *doloabe* [7]), *răsloage* (brad cioplit în două feţe, cu dunga de 5-6 c. m.) [8]).

5. *Ferăstraele de munte sau joagărele.*

Inainte de a fi cunoscute în ţară, joagărele umblau peste graniţă, mânate de Saşi, mai ales în fundul munţilor. Pe urmă au fost deprinse şi de Români, înlocuind astfel ferăstraele de mână: *firezele* şi *custurele*. In Munţii Olteniei şi Munteniei sunt cele mai multe, aparţinând cooperativelor şi băncilor populare, dar prea ades şi gospodarilor. Un locuitor din Novaci are 3 joagăre, la cari lucrează cu toată casa lui.

Joagărele produc grinzi (paralelipedice), scânduri de diferite mărimi şi *lătunoaie* (*lăturoaie* sau *fostene*), cari slujesc la podire sau sub tablă de fier, unde nu se văd. Ele sunt căpătate de pe cele 4 margini ale butucilor (*buşteni, bulvani şi groşi*) [1]. . Iată din ce se compune un joagăr şi cum funcţionează.

---

[1]) Pamfile, *Jocuri de copii*, II, 389.
[2]) *Şezătoarea*, IV, 89.
[3]) Al. Viciu, *op. cit.*, 29.
[4]) Candrea-Frâncu, *op. cit.*, 61.
[5]) *Ibidem*, 101.
[6]) Viciu, *op. cit.*, 86.
[7]) *Ibidem*. 40.
[8]) *Ibidem*, 72.

«Şopronul care apără mecanismul joagărului de ploaie şi de

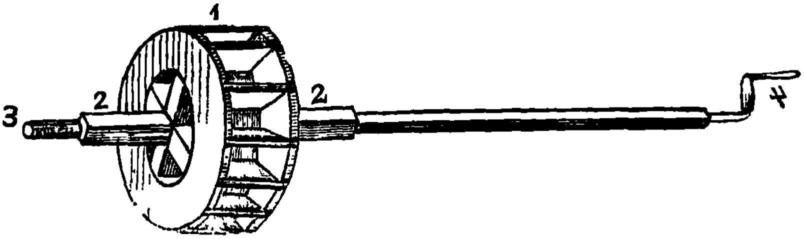

Fig. 82.

zăpadă este făcut din şase stâlpi sau furci de lemn, aşezate pe patru grinzi sau *groşi* de stejar şi este acoperit cu sindilă.

Joagărul se compune dintr'o *talpă* sau *pod* pe care se mişcă o masă zisă *car*, *căruţă* sau *răsboiu*, ce poartă buşteanul de tăiat în

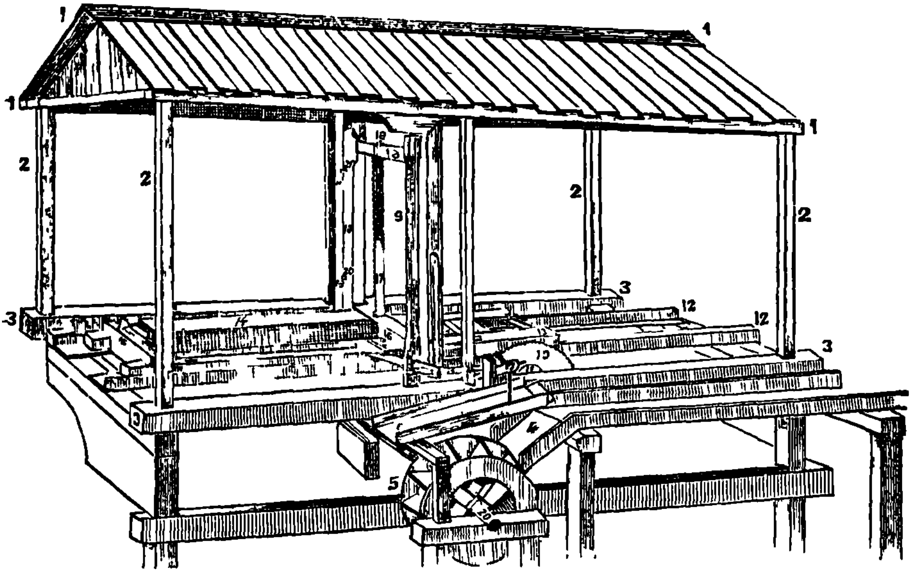

Fig. 83.

scânduri; dintr'un ferăstrău vertical şi dintr'o roată de apă ce pune ferăstrăul în mişcare.

Roata (Fig. 82) cuprinde: 1. *Roata de apă.*

---

[1] Parte împrumutată din Damé, *op. cit.*, 173-176.

2—2. *Fusul de lemn.*

3. *Cepaul* de fier ce se învârteşte în scobitura unei bârne.

4. *Coaca,* o *cloambă* de fier ce transmite mişcarea roatei la ferastrău; se mai numeşte: *cocârla, crival, crivală* sau *vârtej.*

In Fig. 83, avem:

1. *Acoperişul.*
2 2. *Stâlpii.*
3—3. *Talpa* sau *podul ferăstrăului.*
4. *Scocul, lăptocul, lătocul* sau *podul apei.*
5. *Roata de apă.*
6. *Sghiabul* prin care curge apa când stă joagărul din lucru.
7. *Cumpăna.*
8. *Bătăioşul* sau *bătătoarea.*
9. *Pârghia, pocăneaua* sau *terteleciul.*
10. *Roata zimţată* (de fier) a fusului cel mic, zisă şi *gripca* sau *mâţele mari.*
11. *Mâţele mici.*
12—12. *Drumurile, scoicile căruţului* sau *coveţele carului.*
13—13. *Carul, căruţul, răsboiul* sau *sclaiurile.*
14. *Buşteanul, butucul, bulvanul* sau *grosul.*
15 15. *Căpatâiele* sau *podvalele.*
16 16. *Jugul.*
17. *Custura* sau *pânza ferăstrăului.*
18. *Sbânţurile* sau *sbalţurile de sus.*
19—19. *Corfele.*
20—20. *Cioacele.*

Drumurile (Fig. 83; 12—12) sunt două *bârne* sau *dreve,* scobite în toată lungimea lor şi cari formează ca două şine pe cari alunecă carul.

Carul (Fig. 83; 13—13), două bârne sau dreve legate prin stinghii; e de lemn, postat pe şase sau opt rotiţe sau *duri.* La ambele capete ale carului se află *căpătâiele* sau *podvalele.*

Căpătâiul dinspre ferăstrău (Fig. 83; 15) are două tăieturi, una în care se ascunde pânza ferăstrăului când se aşează buşteanul, iar alta prin care se înţepeneşte acest buştean cu o pană de fier şi una de lemn.

Căpătâiul celălalt (15') are o scobitură mare dreptunghiulară şi o *cioacă* bătută în el.

La Fig. 84. avem: 1. *Căpatâiul cel mare.*
2. *Căpatâiul cel mic* sau *troaca.*
3. *Cioaca.*
4. Scobitura dreptunghiulară.
5—5. *Ghiarele de fier.*

Pe căpătâiul cel mic se pune capătul celălalt al buşteanului, care se înţepeneşte cu ghiarele, şi o pană.

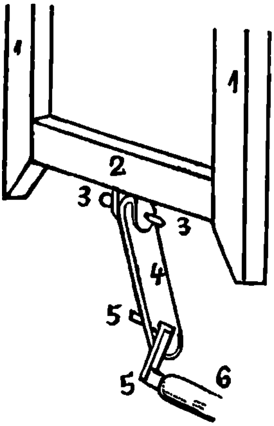

Fig. 84.

Carul e legat de un lanţ de fier ce se înfăşoară pe fusul cel mic ce se află sub drumuri. Acest fus este pus în mişcare de roata de fier *dinţată* sau *zimţată.* Infăşurându-se lanţul, carul înaintează şi duce buşteanul la gura ferăstrăului.

Bătătoarea este de lemn. Fiind săltată în sus de jug când se urcă, împinge roata zimţată, astfel încât se trage înainte carul cu buşteanul pe când umblă ferăstrăul.

Jugul este de lemn. La mijlocul lui se află *custura* sau pânza ferăstrăului, ţinută la ambele capete de nişte verigi de fier numite *sbanţuri* sau *sbalţuri.*

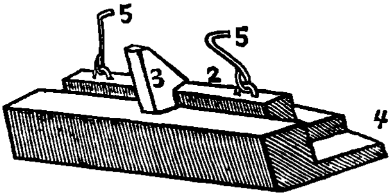

Fig. 85.

Jugul este ţinut în dreapta şi în stânga de nişte bârne verticale, în scobiturile cărora alunecă şi este sprijinit, ca să nu sară din loc, de nişte *cioace.*

Partea de jos a jugului se leagă de *matcă* în modul următor: :

(Fig. 85). 1 1. *Vatalelele jugului.*
2) *Ceafa de jos* a jugului.
3 3. *Cârceiele.*
4. *Mâtca, iapa* sau *tânjala.*
5—5. *Coaca.*
6. *Fusul de lemn.*

Invârtindu-se roata de apă, coaca trage în jos şi împinge în sus mâtca, care, la rândul său, pune în mişcare jugul cu ferestreul.

Locul în care se învârteşte coaca se numeşte *colej* sau *casoaie.*

Şestinele sunt nişte lemne încovoiate şi lătăreţe, ce se aşează sub roata joagărului, ca să nu se oprească prundiş sub roată.

După localităţi şi grosime se zice *dulap*, *scândură*, *blană*, sau *tinichea*.

Buşteanul tăiat în scânduri se numeşte *caluş* de scânduri în Oltenia şi *boc* de scânduri în Suceava.

Acestea despre un joagăr complet. Multe din părţi se pot suprimà, ajungând adesea la cea mai simplă expresiune.

B. **Lemnăria propriu zisă.**

1. *Consideraţiuni.*

In înţelesul larg, *lemnărie* înseamnă meşteşugul lucratului lemnelor spre a le da forme trebuincioase, fie pentru a reprezentà un obiect care prin sine slujeşte la cevà, fie pentru a pregătì părţi cari, mai multe la un loc, să compună un obiect cu o singură menire.

După uneltele întrebuinţate şi felul obiectelor confecţionate, lemnăria se împarte, nu însă în chip distinct, în mai multe ramuri din cari vom însemnà: *strugăria* care produce obiecte cu contururi rotunde, făcute prin ajutorul strugului; *butnăria* sau *dogăria* şi *lemnăria* propriu zisă cuprinzând: *dulgheria* şi *tâmplăria* sau *stoleria*.

Fiindcă aceste feluri de lemnării nu sunt, cum se va vedeà, pe deplin distincte, fiindcă gospodarul în casa sa le practică după nevoie, cu aceleaşi cunoştinţe generale, nu ne vom ocupà de particularităţile fiecărora în parte, lucru foarte greu de tratat chiar în manualele tehnice-didactice. Impărţirea s'a făcut numai pentru descriere, ca lucru mai practic.

Dacă meşteşugurile s'au desvoltat la Români tocmai târziu, cum ne arată istoria, aceasta nu înseamnă că ţăranul nu le ştià, întru cât aveà nevoie. Pentru construcţia unei case, pentru înjghebarea unui car, totdeauna ţăranul a avut destule cunoştinţe dăruite de strămoşi sau arătate de nevoie. Boierii şi curţile domneşti însă, pentru unele lucrări trebuiau să s'adreseze în străinătate.

Dacă la 15 Noemvrie 1552, domnul Moldovei scrie la Bistriţa (Ardeal) pentru două *care* poruncite acolo[1]), aceasta nu înseamnă că Moldovenii nu ştiau chipul cum să-şi facă un car.

La 27 Mai 1557, domnul Moldovei cere reginei Ardealului

---

[1]) Iorga, *Doc. Arh. Bistr.* I, p. L.

carate, pe cari le găseşte venite la Suceava, la 6 August, dar mai scumpe ca în Braşov [1].

La 18 Sept., acelaş an, Vodă Lăpuşneanu se ceartă cu Bistriţenii asupra preţului *carătelor*, cari se vindeau la Braşov cu 12 florini, iar ei le dădeau cu 15 florini [2], etc.

Gospodarul trebuià să aibă tot ce-i erà de nevoie pentru casă. Cel mai lesnicios lucru pentru el erà să şi le facă singur sau să şi le procure dela vecin, înclinat din fire către o specialitate secundară, faţă de munca lui de căpetenie. Sunt sate întregi de *teslari*, meşteri de facut *coveţi* şi *albii*; sunt sate întregi de *bărdaşi*, cum sunt printre Crişenii munţilor apuseni, cari se pricep la construirea caselor cu toate *nemestiile* şi sunt de admirat aceia dintre ei, cari cu o adevărată artă, născută din sufletul lor, fac turnuri de biserici de lemn [3].

Lemnar se chiamă însă numai cel ce-şi câştigă traiul din această meserie. La sate nu prea are căutare. Prin părţile Moldovei de jos, lemnăria, ca meserie, e nesocotită. Lemnarii sunt beţivi şi fără căpătâiu, ceeace se potriveşte de minune cu credinţa că Maica Domnului a blestemat această meserie, fiindcă lemnarul a făcut crucea pe care a fost răstignit Mântuitorul.

—... N'ai văzut,
N'ai auzit
De fiul meu,
De fiul lui Dumnezeu?
— Ba eu, maic', am auzit,
Şi cu ochii l-am văzut
Lângă poarta lui Pilat,
Cea albă de brad,
Răstignit pe cruce
De măr dulce.
Dar nu numai că l-am văzut,
Ci eu chiar i-am şi făcut
Cruce pentru răstignit;
Jidovii mă *ciucăiau*
Şi tot una îmi ziceau,
Ca s'o taiu mai mică,
S'o fac mai mititică
Şi mai subţirică,
Dar ei cu cât îmi ziceau
Ca s'o fac mai mititică
Şi mai subţirică,
Cu atât o făcui mai mare,
Mai groasă, mai grea şi tare.
Maica Domnului,
Auzind răspunsul lui,
S'a scârbit, s'a supărat
Şi l-a blăstămat:
— Să dai cu barda cu anul
Şi atuncea abià să iei banul [4]...

---

[1] Iorga, *Doc. arh. Bistr.* I, p. LII—LIII.

[2] *Ibidem* I, p. LIII.

[3] Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 51.

[4] S. Fl. Marian, *Legendele Maicei Domnului* (Edit. Acad. Rom.), p. 109-10.

Iar într'altă legendă, vorbind tot Maica Domnului cu lemnarul, auzim :

—... N'ai văzut,
N'ai auzit,
De fiul meu
Şi-al lui Dumnezeu,
Domnul Cerului
Şi-al pământului?
— De văzut,
Nu l-am văzut;
De auzit,
Am auzit,
Ba şi crucea i-am făcut.
Că (Jidovii) m'au chemat
Şi mulţi bani mi-au dat,
Să fac o cruce de brad.
Şi ei strigau s'o fac mică,
Dar eu am făcut-o mare ;
Ei strigau s'o fac mai scurtă,
Eu le-am făcut-o mai lungă.
— Meştere, meştere (de lemn) :
Lucrare-ai cu anul,
Câştigare-ai banul! [1])...

Alături cu pământul de lucru şi vitele de muncă, se socotià şi se socoteşte încă şi astăzi ca o parte însemnată din avere, lucrurile ce se găsesc într'o gospodărie şi din cari cele mai multe sunt de lemn. Iată două liste din 1828 :

«3 hambari (portative?), 1 covată, câmpiu di trii mâini, 1 gripcă de pâini, 4 sâti, 1 coti de cuptoriu, 5 lopeţi, 2 poslovaci, 1 capac di gura cuptorului, 1 masă di plăcinte, 6 mesă în lănuţă şi din faţă, 11 lăiţi, 2 culmi di pus panacoadi, 1 trunchiu di tăiat caarni...» [2]).

«2 feşnice cu mucările lor, 2 târnăcoape, 2 părechi hiară, 2 ploşti cu una de vin, 1 păreche laşturi ponosite, 2 sucăli dă hier, 2 darace, 3 părechi piepteni de călţi, 2 cară, însă unul legat cu hier..., 2 căruţe însă una dă cai, legată, 2 roate ş(i) 3 ochiuri dă lămoc ş(i) crucile ş(i) ţoft(u)rile dă hier, 2 cazane cu ţăvile, i putinile...» [3]).

Aceleaşi lucruri se pomenesc şi în foile de zestre mai vechi.

2. *Sculele.*

Sculele (*ciopoc* — ciopocuri — a ciopocări [4]) ; *astiuz* — astiuzuri, uneltă mai ales [5]) ; *ţizig* — tiziguri, tot astfel [6]) ; foarte rar *unelte ;* modernizare : *stromenturi*) ce slujesc în lemnăria propriu zisă, sunt :

---

[1]) Marian, *Legendele Maicei Domnului*, p. 114.
[2]) Iorga, *Stud. Doc.* VIII, p. 147—8.
[3]) *Ibidem*, VII, p. 355—6.
[4]) Viciu, *op. cit.*, p. 30.
[5]) Ibidem, p. 16.
[6]) Frâncu-Candrea, *op. cit.* p. 106.

1.— *Barda* slujeşte la cioplitul lemnelor spre a le face scânduri. Lemnul se ţine în picioare. Coada berzii este de o *palma mare* de lungă şi încovoiată, cu concavitatea spre dreapta. Partea stângă este dreaptă, iar dreapta prezentă un prag. Meşterii ce lucrează cu mâna stângă, o au invers făcută. *Pânza* ei, adecă partea ascuţită, este făcută din sape vechi; *pânzuirea* se face la fierari. Are pe dânsa diferite flori. (Fig. 86, privită în faţă). Altfel este cea din Fig. 87. Barda dogărească se numeşte *toaipa*, în unele părţi din Moldova [1]). Barda rotarului (Fig. 88) este *oablă*, adecă aproape dreaptă [2]). Barda obişnuită văzută din profil (Fig. 89) prezentă : *A*: *muchia; B*: *leafa* sau *pânza* (partea ascuţită se chiamă şi *aţa); C*: *vârful*; *D*: *călcâiul*; *E : coada* sau *toporiştea.*

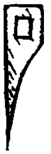

Fig. 86.

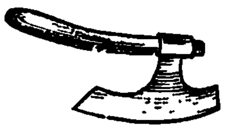

Fig. 87.

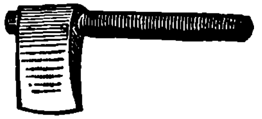

Fig. 88.

Operaţia se chiamă *bărduit, bărduire.*

2. *Briceagul* e un cuţitaş de buzunar cu o singură limbă; se procură din comerţ şi slujeşte la tăiatul lucrurilor subţiri. Copiii mici îl găuresc cu sula şi de această gaură îl leagă de o aţă şi aţa de cătărama curelei. Briceagul are un *mănunchiu* şi o *limbă*. Limba trebue să fie bine înţepenită în mănunchiu, «să nu *lefăească*», adică să nu se mişte în lături.

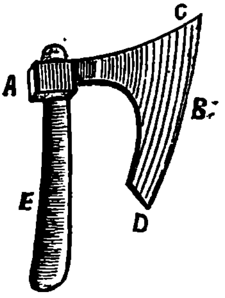

Fig. 89.

Când i se rupe mănunchiul, i se face altul încheindu-se în verigă sau braţare. Unii sunt foarte meşteri în gravarea *plăselelor* (mănunchiului de bricege sau cuţitaşe). Fig. 91 reprézentă o astfel de lucrare artistică executată de păstorii fârşeroţi [3]).

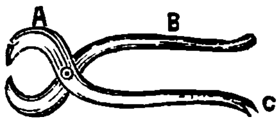

Fig. 90.

In Ardeal se mai numeşte şi *cheabă* [4]) ; *în Oltenia simceă* [5]).

3.— *Cherpedinul* sau cleştele de fier (Fig. 90) slujeşte la scoaterea *piroanelor* sau cuielor de fier bătute sau la baterea ţintelor mici şi are: *A*: *falcile, gura, dinţii, apucătorile, ciocul* sau *catul*; *B*: *coada, picioarele, mânerile, crachii* sau *braţele* şi *C*: *unghia* sau *zimţii*, o despicătură la capătul unui braţ, care slujeşte la scoaterea cuielor. Il folosesc şi cismarii.

---

[1]) Damé, *op. cit.*, 86, fig. 2.

[2]) *Ibidem*, 41, fig. 4.

[3]) I. Neniţescu, *Dela Românii din Peninsula Balcanică*, p. 166.

[4]) Viciu, *op. cit.*, p. 28.

[5]) Din Gorj.

4. *Ciocanul* este de lemn (Fig. 92—3); mai poartă încă numele de *maiu*; este de fier cu coadă de lemn, când poate aveà diferite forme (Fig. 94—5) cuprinzând *A*: *vârful, dintele* sau *dinţii*; *B*: *muchia* şi *C*: coada de lemn. Slujeşte la bătutul cuielor, îndreptarea celor strâmbate, bătutul coasei, sfărâmare, etc. Un ciocan mai mare se numeşte *bătălău*¹).

5. — *Cleştele de lemn* (Fig. 96) îl au puţini lemnari şi este de sine stătător sau adaptat la scaunul de lemnar. El slujeşte să prindă între capătul *A* al şurubului de lemn şi latura *B* a cleştelui, diferite obiecte spre a fi lucrate în parte. Se mai numeşte şi *teasc, criveà, crivealǎ* sau *crighele*²).

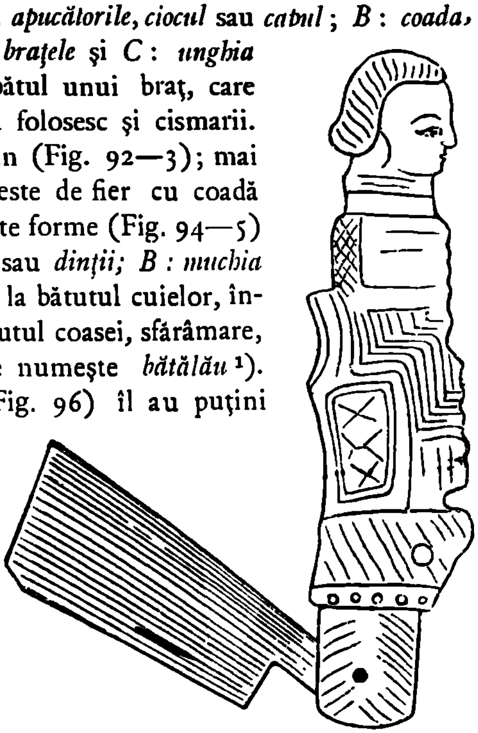

Fig. 91.

6.— *Colţarul* (Fig. 97), numit încă şi *colţarul drept, ghiunie* sau *dreptar*, slujeşte la însemnare cu *plaivăsul* a unghiurilor drepte, pentru rătezarea scândurilor, etc. Are *A*: *laturile* sau *cracii*; *B*: *unghiul* sau *ungherul* şi *C*: *colţul*.

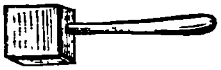

Fig. 92.

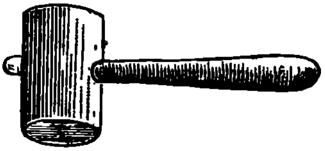

Fig. 93.

Colţarul cu limbă (Fig. 98) are dispozitivul unui briceag şi slujeşte la facerea de unghiuri de mărime voită. Prezentă: *A*: *capra, cleştele, tocul, matca, plăselele* sau *locaşul* şi *B*: limba³).

7. *Cosorul* înlocueşte mai pretutindeni cuţitul. Se face la fierar, din oţel, şi are mănunchiul de lemn sau de os, un corn de berbec sau de capră. Se poartă în brâu şi slujeşte la orice. Se ascute

---

¹) Din Ardeal.

²) Damé, *op. cit.*, p. 113—4.

³) *Ibidem*, p. 112—3.

cu gresie sau cu o piatră de ascuțit. Fig. 99 reprezentă un altfel de cosor. In fig. 100 avem un cosor cu care se taie la vie, iar în fig. 101, un cosor de-al Românilor din Moravia, poreclit de străini *Walachisches Messer* (cuțit valah) [1]. *Cosorașele* și *cosorélele* sunt cosoare mai mici.

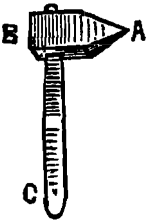

Fig. 94

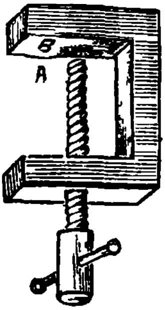

Fig. 96.

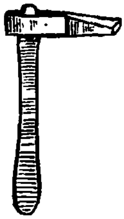
Fig 95.

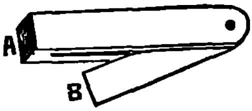

Fig. 98

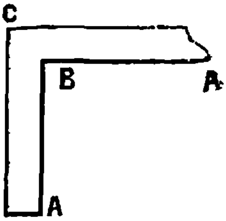

Fig. 97.

La un cosor avem: *cosorul* sau *limba* și *mănunchiul* sau *mânerul* de lemn sau os.

8. — *Cumpăna* slujește la determinarea direcțiilor verticale și se compune dintr'un fir de ață cu un *plumb*, care poate fi de fier sau de plumb. (Fig. 105).

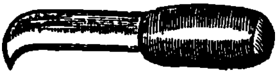
Fig. 99.

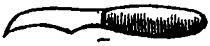
Fig. 100.

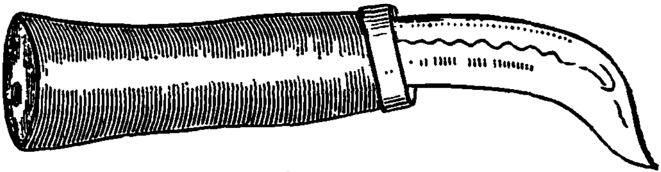
Fig. 102.

9. — *Cuțitul* este făcut de fierar sau se cumpără din târg; are mănunchiul de lemn sau de os. Când e de lemn, se chiamă *mănunchiu* sau coadă; când e de os, se chiamă *plăsele* sau prăsele.. Fig. 104 re-

---

[1] T. T. Burada în *Arhiva* (Iași) V, 272.

prezentă un cuţit dela Românii din Moravia¹). Mănunchiul de lemn este foarte adesea înflorat cu încrestări sau săpături sculpturale. Şi limba poate să aibă flori făcute de fierar.

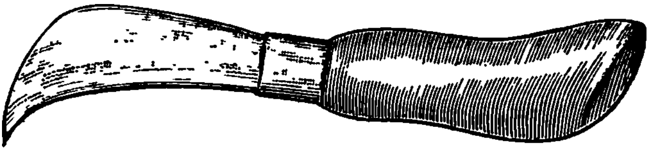

Fig. 101.

Cuţitul se poartă în brâu, în chimir, iar unii îl ţin vârît într'o *teacă* (Fig. 106) care-i făcută din lemn săpat, compus din două părţi. Aceste părţi se încheagă prin inele de tablă sau de coarjă de cireş. Unele sunt foarte frumos înflorate.

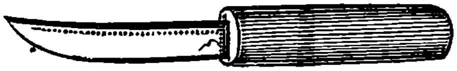

Fig. 103

Un cuţit mai mare poartă numele de *şiş*; unul mai mic, *cuţitaş*, iar în unele părţi din Ardeal: *pinţiluş, pinţăl, pinţăluş* şi *brişcă* ²).

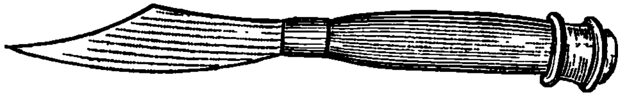

Fig. 104.

Un cuţit vechiu şi tocit poartă numele de *cioarsă*.

10. — *Cuţitoaia* (Fig. 107) este lată şi ascuţită pe o parte. Are două mânere de lemn într'un plan pieziş faţă de cel al *lefei* (leafă = fierul cuţitoaiei); cu ea se ciopleşte cu ambele mâni, iar operaţia se chiamă *cuţitoit*; verb: *cuţitoesc*.

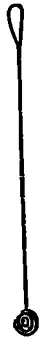

Fig. 105.

11. — *Dalta* (Fig. 108—10), numită încă şi *răzuş*, *grin* sau *ghin* (Fig. 111), este de fier şi slujeşte la găurirea în formă dreptunghiulară a lemnelor. Colţurile dreptunghiului sunt făcute mai întâiu cu sfredel şi apoi tăiate cu dalta. (Fig. 112). Dalta are o gură ascuţită, mai lată sau mai îngustă decât cotorul, cu sau fără aripi.

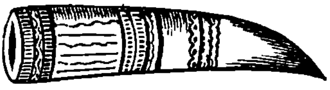

Fig. 106.

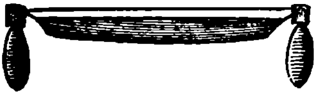

Fig. 107

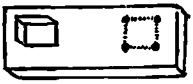

Fig. 112.

12. *Dinţarul* (fig. 113)

---

[1] Burada, în *Arhiva*, V, 272.

[2] Viciu, *op. cit.*, p. 17.

[3] *Ibidem*, p. 67.

zimtarul, călcătorul, ceaprazul sau *ceaprăzarul* slujeşte la îndreptarea sau ascuţirea dinţilor la fierăstrău [1]. In lipsa lui aceasta se poate face şi cu o pilă pentru fier.

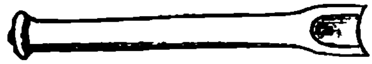
Fig. 111.

13. —*Feţuitoarele* sau *rindelele* sunt nişte instrumente cari slujesc la *feţuirea* unei scânduri sau lemn, pentru a le face uniforme sau plane. Au formă paralelipipedică cu o gaură în mijloc, piezişă. In gaură se pune *custura* care iese în afară de faţa inferioară a feţuitorului şi se înţepeneşte prin o *pană* de lemn. Deasupra, feţuitorul poate să aibă un mâner sau două, de cari se apucă cu mânile. Sunt de diferite feluri, unele numai netezesc faţa lemnului, altele o *feţuesc* sau o *spală* întâia dată, altele slujesc la spălatul al II-lea, etc., altele fac dungi pe corzile de casă, altele fac flori precurmate, etc.

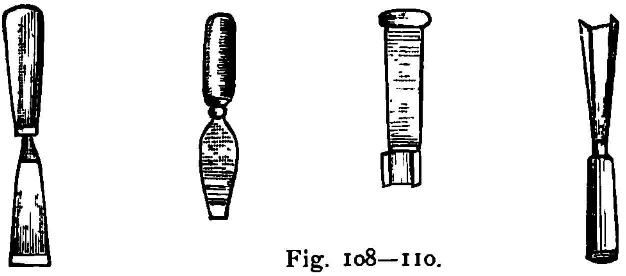
Fig. 108—110.

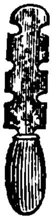
Fig, 113.

Din cauza deosebitelor întrebuinţări, sunt şi diferite numiri ca: *lambar*, *lămbuitor*, *ciubucar* sau *lambar*, *mucheriu*, *gealau*, *ghilau* sau *bubain* (Fig. 117), *robanc* sau *revanc*, *cioplitor*, *broască* şi *bâlcitor*[2]). Cel mai mare dintre toate e *plania* care atinge un metru. Fig. 115 reprezentă un *mucheriu* care slujeşte la tragerea dungilor paralel cu muchile unui lemn sau unei scânduri.

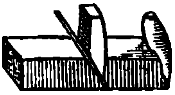
Fig. 114.

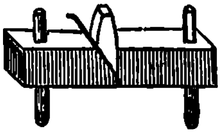
Eig. 115.

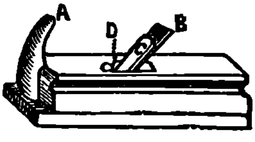

Eig. 116.

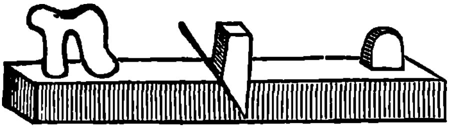
Eig· 117.

---

[1] Damé, *op. cit.*, p. 115.

14. *Ferastrăul* (Fig. 118) obişnuit, de mână, slujeşte la tăierea lemnelor groase de cel mult o palmă şi jumătate. El se compune dintr'o *pânză (A)* cumpărată din târg. Capetele pânzei sunt găurite pentru a fi fixată în două *cozi* (*B*, *B*). Cozile (Fig. 119) sunt dăltuite la miljoc; în aceste dăltuituri intră capetele pânzei, unde se fixează printr'un cuiu. *Braţele ferăstraului (C, C)* sunt dăltuite la un capăt spre a lăsà loc de trecere capetelor pânzei şi cozilor, iar la celălalt capăt sunt zugrumate spre a puteà legà de ele *aţa*. Braţele se mai numesc : *condace*, *cotoaie*, *crăci*, *mâni*, *mânere*, *margini*, *speteze* sau *pervazuri*. *Puntea* este lemnul lung dela miljoc; el ţine pervazurile departe unul de altul şi le primeşte în dăltuiturile sale cari se aseamănă cu ale cozilor; se mai numeşte şi *chingă*, *curmeziş*, *mijlocaş*, *pod* sau *rasboiu*. *Aţa* ferăstrăului, numită încă şi *coardă*, *sfară*, *funie*, *strună* sau *întinzător*, slujeşte să ţină astfel braţele întinse, ca să fie întinsă şi pânza. Aţa se scurtează sau se lungeşte prin răsucire sau desucire. Aceasta se face prin *lemnuşul* (*E*) care, după operaţie, se razămă de punte. Lemnuşul se mai chiamă şi *pană*, *struneală*, *încordător*, *întinzător*, *sucitor*, *răsucitoare*, *limbă*, *cordar*, *săgeată*, *lopăţică*, *cheie*, *aripă*, etc.

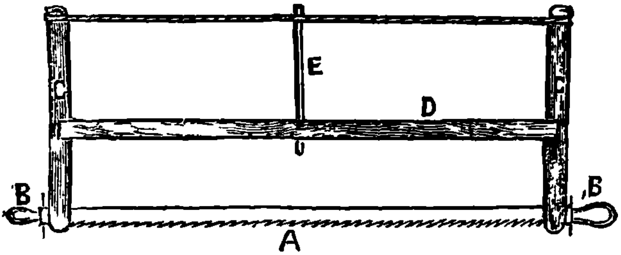

Fig. 118.

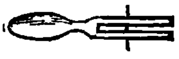

Eig. 119.

Acest ferăstrău cu care lucră un singur om sau doi, mai poartă numele şi de *cirişeu* sau *firez*.

Dinţii, *zimţii* sau *colţii* ferăstrăului sunt în acelaş plan, când el se cumpără din târg. Astfel el nu taie. Pentru a-l face să taie, zimţii trebuesc *ascuţiţi* şi *călcaţi*. Călcatul constă în strâmbarea lor, unul într'o parte şi altul într'altă parte şi se face prin ajutorul unei pile sau al *dinţarului* (Fig. 113).

Ferăstrăul de mână (Fig. 120) are un mâner de cele mai multe ori înflorat, de care se apucă, şi o pânză destul de tare. Dacă e nevoie a se tăià lucruri mai gingaşe şi cu anumite cerinţe, se folosesc *ferăstraiele de mâna*

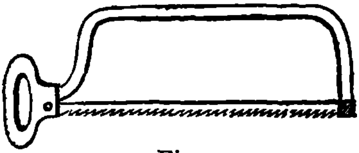

Fig. 121.

cu punte (Fig. 121), cari au o *coada, mâner* sau *manunchiu*, şi o punte, obicinuit de fier, care ţine pânza întinsă.

Acestea se mai numesc şi *ferăstraiaşe* sau *ghimirlii*. Şi un ferastrău de întâia specie, dar cu pânza foarte îngustă, poartă încă acest nume.

Ferăstrăul mare, pânza, joagarul, beşchia şi *bestia* (Fig. 122) se compune dintr'o pânză de câte doi metri, şi este prevăzut cu două mânere. Lucră cu el doi oameni la scurtatul butucilor. In Ardeal mai poartă şi numele de *băbiţă* [1].

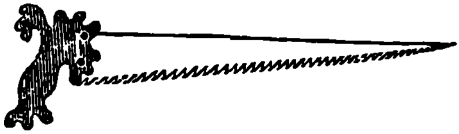

Fig. 120.

Când se taie cu aceste ferăstraie, se ung mai întâiu cu untură sau undelemn prin ajutorul unei pene de gâscă.

15. *Icul, ţinta* sau *pana* slujeşte la crăpatul lemnelor. Pentru lemnele groase, icul e de fier; pentru cele subţiri, e de lemn. Lemului i se face o despicătură cu toporul şi în despicătură se pune icul, bătându-se apoi cu o muche sau cu maiul. (Fig 123).

16. *Maiul* e un ciocan mare de lemn, cu care se bat icurile, parii la gard, etc. (Fig. 124).

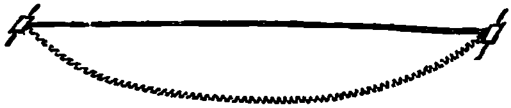

Fig. 122.

17. — *Masa de dulgher* (tâmplar, stoler), numită încă şi *tesgheà* sau *tişgheà*, se găseşte numai la lemnarii de meserie. (Fig. 125).

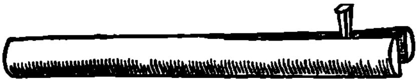

Fig. 123.

Ea cuprinde: *A*: *blana, masa* sau *faţa*;

B: *Şurubul* (şurupul) *mic, cleştele* sau *vârtejul*;

C: *Cuiul şurupului, răsucitorul* sau *cheia*;

D: *Jghiabul uneltelor, şanţul, gavanul* sau *ulucul*;

E: *Gura tejghelei*;

F: *Drugul* sau *broasca*;

G: *Şurupul mare, cleştele* sau *vârtejul*:

H: *Cuiul şurupului, răsucitorul* sau *cheia*;

I: Picoarele.

J: *Stinghiile* sau *chirgile* şi *chingile*.

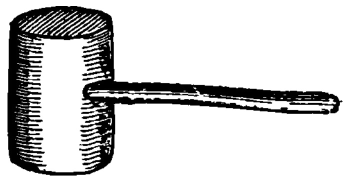

Fig. 124.

---

[1] Viciu, *op. cit.*, p. 17.

18. — *Plàivăsul* sau *plaivàsul* este creionul sau *plumbul* cu care lemnarii însemnă urmele pe unde vor tăià cu ferăstrăul sau vor da găuri cu sfredelele.

19. — *Scaunele de lemnari* au chipul scaunelor lungi, numai că-s mai *butucănoase*. Pe partea deasupra au două frânturi de scânduri (Fig. 125), în cari se înţepenesc scândurile pe cari vreau să le feţuească sau *geluească* (să le dea la rindeà) spre a nu se mişcà. Alte scaune mai au *cleşte* care-i facut dintr'o bârnă de lemn ce pătrunde prin scaun, iar la partea de jos au o *talpă*. Intre *căciula* cleştelui (*A*, Fig. 127) şi între scaunul *B*, se prinde lemnul care este de tesluit sau de lucrat. Cu piciorul se apasă pe talpa *C*.

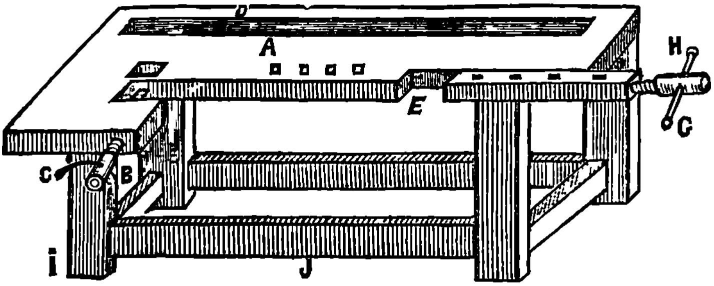

Fig. 125.

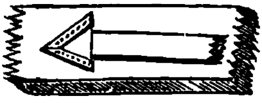
Fig. 126.

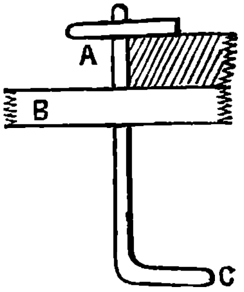

Fig. 127.

La un altfel de scaun, numit şi *cal* (Fig. 128), găsim numite părţile *A.*: *masa* sau *faţa*; *B*: *Latura* sau *muchile*; *C*: *Capul* sau *fruntea*; *D*: *Picioarele*. *E*: *Cleştele de strâns* sau *cârligul*.[1]).

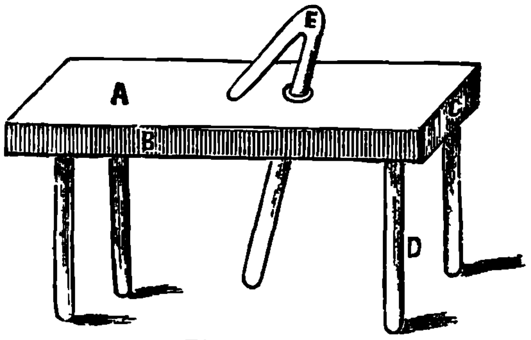

Fig. 128.

20. — *Scaunul de drănițit pe case* (Fig. 129. [2])

21.—*Scoaba* (Fig. 130) prezentă o spinare şi *cracii*, *colţurile* sau *copilii*

---

[1] Damé, *op. cit.*, p. 114.

[2] Fără nici o lămurire asupra întrebuinţării : Damé, *op. cit.*, p. 115.

22. — *Securea* (Fig. 131—2) slujeşte la scurtatul lemnelor şi la cioplit, dar rar. Se face la fierarul satului din fier, *pânzuindu-i-se* gura cu oţel. La secure observăm: *A muchia ; B* : leafa ; *C* : *gura* sau *aţa ; D* : *vârful ; E*: *călcâiul* şi *F*: *coada* sau *toporâştea*, care se împănează în muchia sau *urechea* securii cu o pană de lemn, sau un cuiu de fier *G*. O secure mai mică se numeşte *securice*.

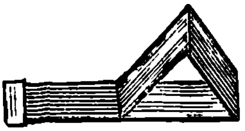
Fig. 129.

Fig. 130.

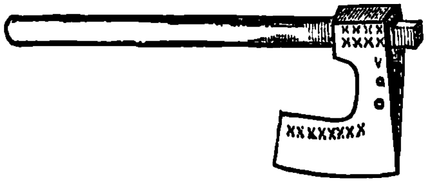
Fig. 132.

23. — *Sfredelele* sunt făcute de Ţigani fierari, iar mânunchile le sunt puse de gospodari. Ele sunt de mai multe feluri :

Prectarul este cel mai mic (Fig. —133), lung de 10—15 cm., cu mâner de lemn sau de corn, şi slujeşte la darea găurilor cu un diametru de 3 5 cm., cum sunt *cepurile* la poloboace, etc.

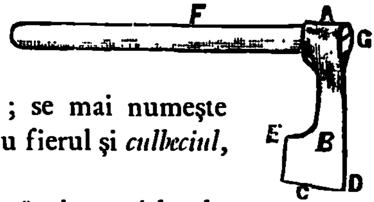

Fig. 131.

Sfredel ordinar (Fig. 134) are *culbeciul* de o potrivă de gros ca şi fierul ; se mai numeşte şi *sfleder* şi cuprinde : *mânerul*, *drugul* sau fierul şi *culbeciul*, *floarea* sau *gura*.

Spiţelnicul (Fig. 135) slujeşte la găurirea *ciolanelor* sau *colacilor* roţii la car spre a intrà în ele capătul spiţelor. Gura lui are un vârf ascuţit şi cu cât se măreşte, culbeciul devine cu aripile mai mari.

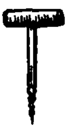
Fig. 133.

Spetegerul, ca mărime, e între pretcar şi spiţelnic, dând găuri de 6 — 8 mm. Numele lui vine dela *speteaza* carului, care se *spetezeşte* cu el.

Sfredelul de cap de osie dă găuri de 10—15 mm, Cu el se găuresc capetele osiei la car pentru cuie.

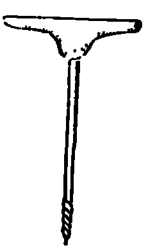
Fig. 134.

Mădularul dă găuri până la 2 cm. diametru.

Butelnicul dă găuri până la 3 cm. şi se foloseşte la porţi, pretci de car, etc.

Sfredelul cel mare dă găuri de 4—5 cm., se foloseşte mai rar.

Lingura (Fig. 136) are forma unei linguri cu două feţe şi dă găuri mari, precum sunt cele în butucul roţilor pentru osie. Ea merge numai pe locul altor găuri. Sfredelele se învârtesc până când se umplu de *rumăguş*, când se răsucesc în sens contrar şi se scot afară.

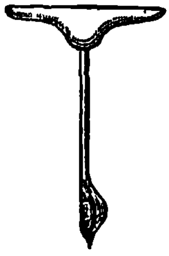

Fig. 135.

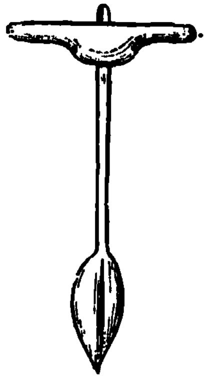

Fig. 136.

Coarba, curbina, sucala sau *sfredelul de târg* cuprinde (Fig. 137): *A*: *coarba*; *B*: *mânerul* sau *mănunchiul*; *C*: *broasca* sau *piua* în care se fixează *sfredelul D*. Apăsând de mâner şi învârtind de coarbă, sfredelul intră în lemn.[1].

24. — *Sgâneciul* este un lemn în formă de *T*, prevăzut cu mai multe găuri în cari se pot pune cuie de fier. Alunecând cu el de-a-lungul unei scânduri, se trag linii sgâriate la distanţa trebuincioasă de marginea scândurii. Aceste linii arată locul pe unde se vor tăià cu ferăstrăul. (Fig. 138).

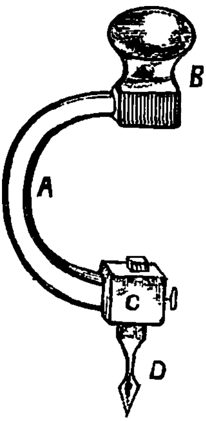

Fig. 137.

25. — *Tăietorul* sau *trunchiul*, în Ardeal numit şi *lemnar*, *butuc* sau *rădăcină*[2], iar în ale părţi încă *bedreag*, este o scurtătură de lemn groasă (Fig. 139), pe care se lucrează. Poate să fie aşezat şi în sensul lungimii. Pe el se cioplesc lemnele. Uneori bedreagul este aşezat în 3 picioare[3].

26. *Tâul* l-am văzut numai în judeţul Suceava, unde am aflat că-i de origine ungurească. (Fig. 140). Se foloseşte la crăparea lemnelor.

27. —*Tesla* (Fig 141.), sau *chiserul* slujeşte la cioplirea orizontală. Pe *ceafă* are o gaură cu ajutorul căreia se scot cuiele bătute strâmb.

28. — *Toaipa* este o secure mai mare, mijlocia între secure şi topor.

29. *Toporul* (Fig. 142) slujeşte la despicatul lemnelor şi cioplirea lor pentru a le da forma generală. Lucrul acesta chiar se chiamă «lucrare din topor».

Afară de aceste scule pomenite, lemnarul mai întrebuinţează şi altele, dar acestea aparţin mai ales *meşteşugarului* şi descrierea lor nu se poate face aici.

---

[1] Pentru *coarbă*: Damé, *op. cit.*, p. 113.

[2] S. Fl. Marian, *Serbătorile la Români.*, I., p. 139.

[3] Damé, *op. cit.*, p. 51.

3. *Uneltele și obiectele de lemn.*

Vine acum rândul uneltelor și diferitelor obiecte de lemn, pe cari le găsim în gospodăria țăranului român. Din acest capitol lipsesc însă cele ce s'au arătat s'au se vor arătà într'alte părți.

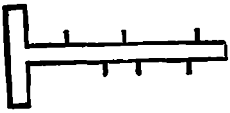

Fig. 138.

1. — *Albia* sau *covata* este un vas de lemn (Fig. 143), făcut dintr'un trunchiu de copac cu ajutorul teslei. Dealungul Siretului în jud. Tecuciu sunt sate întregi cari se îndeletnicesc cu facerea de albii.

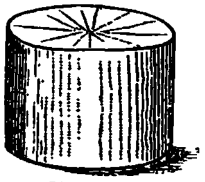

Fig. 139.

Albia este folosită la frământarea aluatului pentru pâine, la spălatul rufelor și la dormirea copiilor mici. La munte se numesc și *copaie*. O albie scurtă și largă poartă numele de *troacă* 1) Diminutiv; *covăţică*, pl.: *covețèle*.

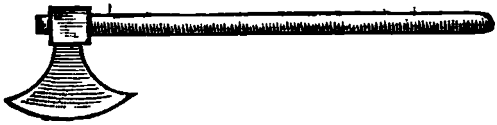

Fig. 140.

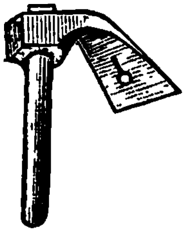

Fig. 141.

2.—*Baltagul* astăzi piere cu armele trecutului. Este de fier ca o securice, cu muche mare și coadă lungă. Slujià ca baston în călătoriile Românului prin locuri primejdioase, sau ca armă de luptă, cum aflăm într'un cântec din Moldova:

Fig. 142.

Să pun mâna pe un baltag
Și să ies în cel ceardac
Și cu straja să mă bat; 2)

sau:

Frunză verde baraboi,
A venit vremea de-apoi,
... vă'n lege ciocoi;

De piele-am să vă despoiu,
Din pielea de după cap,
Să'mbrac (fierul) la *baltag* 3).

Acest din urmă fragment ne mai arată că băltagului i se făceà un *toc* de piele (Fig. 144).

---

1) *Troacă* se mai numește și crusta broaștelor țestoase; = *țeasta*; broască cu troacă = br. țestoasă.

2) M. Canianu, *Poezii populare*, 1888, p. 232.

3) *Ibidem*, p. 233.

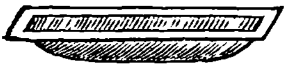

Fig. 143.

3.—*Băţul* de drum, bastonul modern, poate să fie dintr'un lemn ordinar, sau o lucrare de artă. Băţul se înfloreazâ cu fum, înfăşurându-l cu o *beligă* de teiu şi afumându-l apoi ; partea neacoperită se înnegreşte. Alte beţe făcute din măcieşi prezentă nodurile crengilor, cu toate că s'au lustruit cu sticla. Altele au capete de om cu diferite înscripţii pe ele (Fig. 145), Inscripţia : 1897. A(prile) 21. Priutu(l) Ion Măndru (din com, Gohor, căt. Nărteşti, jud. Tecuciu).

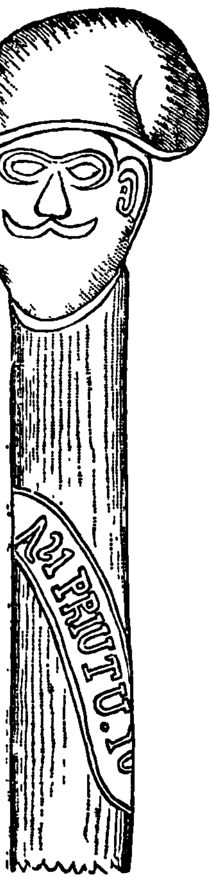

Fig. 145.

Un băţ mai ordinar se numeşte *ciomag*.

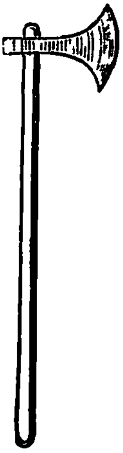

Fig. 144.

Ghioaga este un ciomag cu măciucă (Fig. 146), instrument de apărare pe vremuri. Astăzi încă o mai poartă flăcăii, când merg noaptea cu vitele la păşune. Se mai numeşte *bâtă, botă* şi *bât* în ţară, iar în Ardeal *brădulă*[1]) sau *boţochină*[2]).

Cârja e toiagul bătrâneţei (Fig. 147). La un capăt este îndoită ca o jumătate de arc.

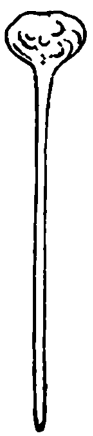

Fig. 146

4. — *Boruna, borona, boroana,* numită încă şi *grapă* (fig. 148—9), slujeşte agricultorului la sfărâmarea bolovanilor, după ce a arat şi înainte de grăpare, la sgâriarea prăşiturii sau miriştei pentru a semănà fără a mai arà şi la ruperea buruienile din popuşoiu. Este de două feluri : pătrată, cu mai multe stinghii puse cruciş, formând mai multe pătrate, şi triunghiulară, cu două sau mai multe stinghii paralele cu o lature a triunghiului. Din distanţă în distanţă, în mod regulat sau nu, boruna are nişte dinţi de fier sau de lemn, lungi cam de *o palmă domnească*. Boruna se poartă de boi sau de cai, legată prin *cârcei* (lanţ de fier) sau prin gânj de lemn, de tânjală.

---

[1]) Viciu, *op. cit.*, p. 21.

[2]) *Ibidem.*

5. — *Botniţa* este o scândură de lemn, în care se bat fâşii de scânduri pironate. Prin ajutorul unor curele, botniţa se leagă deasupra botului la *mânzaţi* (viţei mari) cari caută să sugă la vaci după ce au inţărcat. Inţepând vaca în piroanele botniţei, aceasta nu-i lasă (Fig. 150).

6. — *Calistirea* e o sapă foarte mică, apropiindu-se de forma casmalei. Cu dânsa se prăşeşte usturoiul, ceapa, etc., toate în grădinărie.

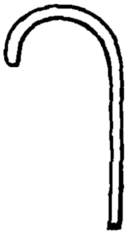

Fig. 147.

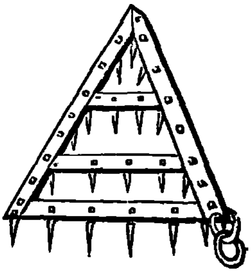

Fig. 148.

7. — *Carul*. Ceeace este mai de nevoie unui gospodar, pe lângă casă, este *carul* pe care îl foloseşte la căratul grânelor, fânului, paielor, apei, vinului, lemnelor, chiriilor, diferitelor transporturi etc. Altă dată, pe vremea când căile ferate nu luaseră desvoltarea de astăzi, un om cu carul lui, *cărăuşul*, îşi ţineà casa din câştigul transporturilor.

Carul a intrat gospodarului în carne şi oase, şi vai de cel ce nu-l are!

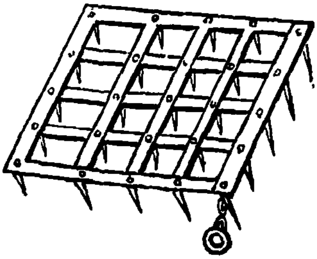

Fig. 149.

Carul vechiu e *căruţa* moldovenenească, mare şi grea; căruţei îi trebuiau boi mari, puternici, cari astăzi nu se mai pot ţineà şi de aceea aproape pretutindeni este înlocuită cu *carul*. Căruţa mai are un neajuns, căci având o *inimă* proprie, nu se poate lungì şi prin urmare nu se pot transportà cu dânsa lemne lungi, etc.

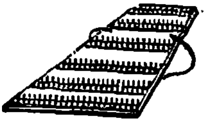

Fig. 150.

Ghiociul e un car mai mic, întrodus pe o scară foarte întinsă de pe acum 20 de ani. E uşurel şi tăria lui constă în *legătura*, adică în întărirea cu fier. El este de două feluri, *ghiociu moldovenesc*, cu foarte puţine fierării, şi *ghiociu nemţesc*, cu fierăria scumpă.

Fiindcă mai toate aceste categorii, mari şi mici, au părţi comune, în descriereà lor le vom atinge pe toate deodată.

Roata. Carul are patru roate, cele dinainte şi cele dinapoi; cele dinapoi sunt mai mici. O roată cuprinde: *roata* propriu zisă sau *colacul* care se compune din 6 bucăţi numite *ciolane, naplaţe* sau *obezi*. Obezile se leagă între ele prin nişte cuişoare numite *cepuri, cepi*, *păslegi* sau *pájele*[1]). O obadă are gaura şi cealaltă cepul, sau: trei obezi invrâstate au cepurile şi celelalte trei găurile (Fig. 151). In obezi sunt sfredelite 12 locuri pentru *schiţe* sau *spiţe*,

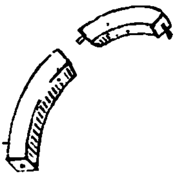

Fig. 151.

O roată *legată* numai prin ajutorul cepurilor n'are tărie; ea se *leagă*, se *încalţă* sau, se *îmbracă* cu *şină* de fier, făcându-i-se *şină*. Operatía se mai chiamă şi *şinuitul* roţilor. Când obezile se usucă, şina se clatină şi roata se zice că-i *bărbuită* sau *cânta*; atunci se duce din nou la fierar şi se *strânge* (i se strânge şina). Şina se fixează de ciolane prin niste cuie de fier numite *şinare*, câte unul de fiecare obadă.

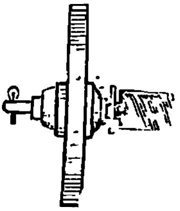

Fig. 152.

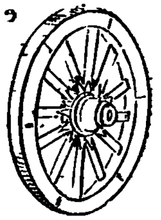

Fig. 153.

Spiţele sunt douăsprezece la număr, câte două de fiecare obadă, şi se fixează cu un capăt în ciolane, iar cu celălalt în *butuc*.

Butucul, numit şi *bucium*, *bute*, *buştean* sau *căpăţină*[2]) se face de obiceiu din lemn de mesteacăn. Partea cea mai umflată a butucului se chiamă *burete*[3]) *crel* sau *crer*; în ea sunt făcute dăltuiturile unde intră capătul spiţelor. Pe burete, de o parte şi de alta a spiţelor sunt două cercuri de fier numite *cercurile dela burete*. Capetele butucului se numesc *capete* şi sunt cercuite şi ele cu câte un cerc numit *cerc de bute*.

Pe dinăuntru butucul este găurit spre a face loc osiei.

La căruţe, *butea din afară* este mai subţire şi mai lungă ca cea din lăuntru, iar spiţele sunt plecate dinăuntru în afară. La ghiociul ordinar, roata *aduce* cu roata căruţei; la cel nemţesc, roata e simetrică.

In gura butii sau a căpăţinii, butucul este căptuşit cu un cerc de fier lat numit *bucşă* sau *bucea*; în unele localităţi, se pun la capătul din lăuntru al căpăţinii două bucăţi de fier late şi rotunjite, deasupra şi dedesubt cari se numesc *bleaburi*, *bleavuri* şi *bleauri*.

---

[1]) Pentru acest punct vezi şi Damé, *op. cit.*, p. 7 şi urm.

[2]) «Spre a arătă partea din afară a căpăţinii, ţaranii zic: *căpăţina la fus* sau *spre leucă*; iar partea din dosul roţii: *căpăţina la val* sau *spre umăr*»: Damé, *op. cit.*, p. 8, nota 1.

[3]) In alte părţi, *bureţii* sunt capetele butucului.

Osia este puterea carului, legând cele patru roate în două perechi. La ghiociurile nemţeşti este de fier şi numai la mijloc; pe partea deasupra are lemn, spre a săltă căruţa de *coş* mai sus.

La căruţă, osiile se fac de oameni cari se pricep la toate mărunţuşurile căruţei, afară de roate; ba câte o spiţă o pun şi ei.

Osia are o parte groasă, paralelipipedică, cu feţele verticale mai late şi cu muchiile orizontale rotunjite. Părţile dela capete, subţiri şi rotunde se numesc *capete*. Marginile părţii groase se numesc *opor*[1]. Prin alte părţi, *fusul osiei* e numele ce-l au capetele, iar partea groasă iea numele de *pod*.

Osia se ciopleste din vreme, se unge cu baligă ori cu păcură şi se lasă de se usucă. Când îi vine vremea, se lucrează.

La car, capătul osiei are pe dedesubt un ulucel numit *bleah*, care îmbucă osia la capăt printr'un cerculeţ făcut în comun cu bleahul. Printr'acest cerc şi prin lemn trece o gaură unde intră *cuiul capătului* sau *cuiul de bleah* ce ţine roata să nu iasă afară. El se mai numeşte şi *cocoşel*. Bleahul este legat de oporul osiei cu un cerc de fier (Fig. 154) ce are două colţuri şi o parte rotundă, jos.

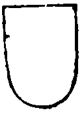

Fig. 154.

Intre opor şi capătul dinăuntru al osiei se pune adesea un cerculeţ de fier, ca să nu se *roadă* oporul şi roata; aceasta se numeşte *făcălie* sau *strungalie*, iar în Ardeal *stinjie*, veriga dela osia carului ca să nu frece butucul roatei; pe aiurea se mai zice şi *plesnitoare»*[2] şi *tander* (pl. *tandere* şi *tendere*).

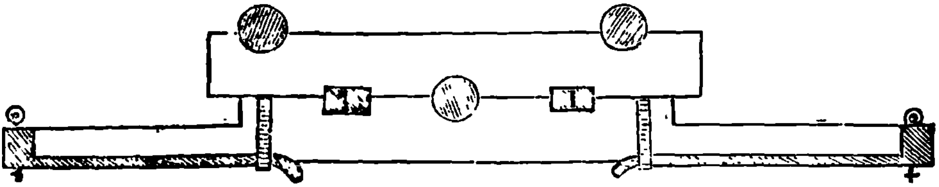

Fig. 155.

In osia dinapoi (Fig 155) sunt două dăltuituri drepte ori dinăuntru în afară (Fig. 156), unde se bagă capetele *furculiţei*. In jgheab se află o gaură mijlocie, rotundă, unde pătrunde inima căruţei. Dăltuiturile se mai numesc *creste*, *găuri* sau *scobituri*, iar *furculiţele* se mai

Fig. 156.

---

[1] Când se înnămoleşte carul, ţăranii zic că s'a înnămolit până la opor. De aici expresiunea: *până la opor*, spre a arătă că eşti vârît până în gât într'o încurcătură: Damé, *op. cit.*, p. 8.

[2] Viciu, *op. cit.*, p. 79.

zic şi *craci*, *lişiţe* sau *gemănare*; gaura inimii maĭ poartă şi numele de *borta*, *scobitura* sau *crestuşul* inimiĭ.

De-asupra osiei dinapoĭ stă un paralelipeped de lemn numit *perinocul dinapoi* sau *scaunul* şi *scăunişul* (Fig. 155). El are aceleaşĭ dăltuituri ca şi podul osieĭ, pentru a face loc furculiţelor şi inimii.

La căruţă, deasupra, scaunul mai are două cuibare, unde se razămă *carâmbii* de desubt sau *sferdeceii*. La ghiociu, carâmbi nu-s şi în locul lor stau înţepenite sdravăn, cu legături de fier, cele două *mănuşi* (Fig. 157), cari au la capătul de sus şi în afară câte o ureche de fier numită *tărâncă*. Prin ea se bagă *drugii* sau carâmbii.

In căruţă, scaunul şi osia sunt împănate cu cuie şi pene de lemn; cel căruia îi dă mâna, le leagă cu cercuri de fier numite *umeraşe*. Tot astfel şi cu ghiociurile. Ghiociurile nemţeştĭ au aici patru cercuri: o pereche la laturile inimii şi la capete. Dacă sunt la căruţe cercuri de fier cari întăresc podul osiei, ele se numesc *oprinte*, *oporinte* sau *opornite*.

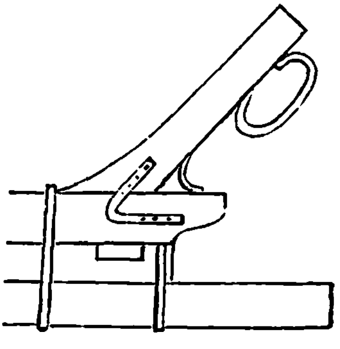

Fig. 157.

La osia dinainte, peste *perinocul* dinainte stă *vârtejul*, *căpătâiul* sau *feliberţul* (Fig. 158), care nu-i fixat de perinoc, ci se poate mişcă pe acesta împrejurul unui cuiu. El are cele două *cuibare* pe cari se razămă carâmbii. Inima carului este fixată aici între perinoc şi podul osiei. De o parte şi de alta a inimii sunt dăltuiturile *fălcelilor* cari ţin locul furculiţelor. In alte părţi, perinocul dinainte se mai numeşte şi *gresie*, *scaunul de dinainte*, *masă*, *baargic* şi *banigic*; vârtejul se mai numeşte şi *băbut*.

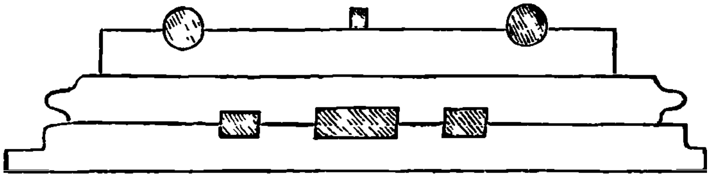

Fig. 158.

Perinocul şi podul osiei constitue *dricul* carului.

In vârtej stau înţepenite mănuşile, cum s'a văzut la descrierea osiei dinapoi.

Inima, ipila sau *inimoiul* este un drug lung, fixat în dricul de dinainte al carului şi ieşind afară printre podul osiei şi scaun la partea dinapoi. Partea de dinapoi a carului se leagă de inimă prin ajutorul furculiţei care are o gaură şi un cuiu ce pătrunde prin inimă. La căruţe inima are numai o gaură. La ghiociuri sunt mai multe; mutând cuiul mai către coada inimii, ghiociul se lungeşte prin depărtarea osiilor. Fig. 159 reprezentă această imbinare: 1 *inima*, 2 *scaunul*, 3 *furculiţa*, 4 găurile inimii, 5 *cuiul* inimii.

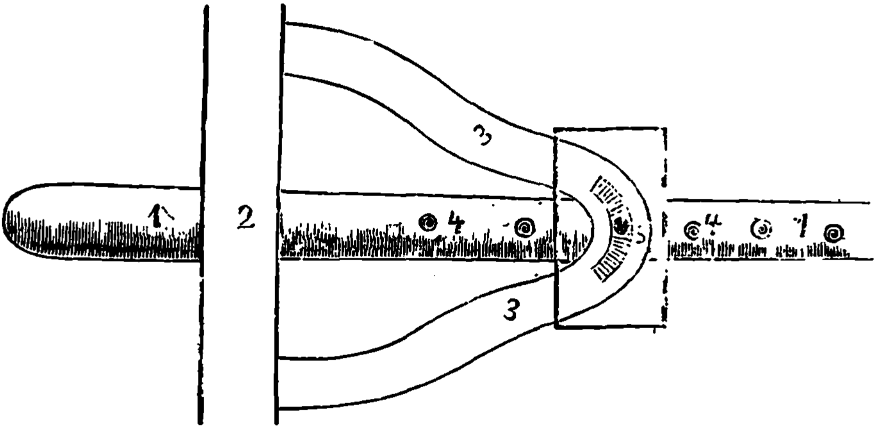

Fig. 159.

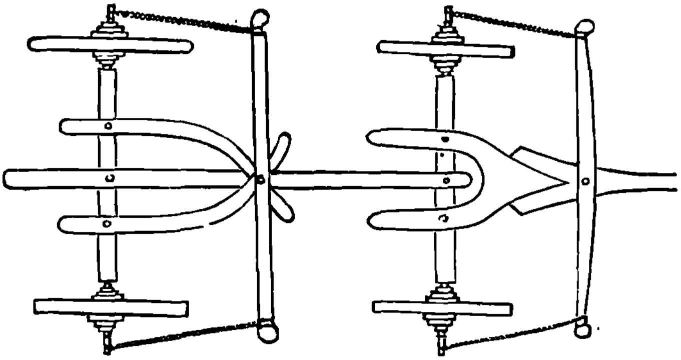

Fig. 160.

La căruţe, de mijlocul inimii sau de furcuţe e înţepenită *scara*, numită mai rar şi *cruce;* ea este lungă cât osia cu care-i legată prin *lănibi* (lănghi) de fier, lanţ, funie sau gânjuri de lemn (Fig. 160). Ele se mai numesc şi *întinzători, tinzători, vătraie, lanţurile, lănţuşurile crucii* sau *costişurile.* Crucea sau scara se mai chiamă şi *măgăriţă*..

In Suceava se numeşte *buricel* punctul unde se leagă crucea aceasta cu *piscul* (chiscul), adică cu inima sau cu furcuţele...

Lamba leagă scara de o crestetură făcută la capete, iar la osie de urechile cuiului capătului, care are o formă deosebită (Fig. 161). *Furcelele* la dricul dinainte al carului (Fig. 162) au două braţe unite sub inimă printr'o stinghie numită *splină*, pe care se mişcă inima, la ghiociuri. Pe furcèle e fixată *crucea* sau *curcea* dinainte, care are sau nu lămbi.

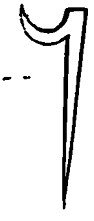

Fig. 161.

Prin alte părţi furcèlele se mai numesc *pisc* (chisc), *furcă* sau *gruiu*, iar *cracii* ieau numele de *fălci* sau *fălcèle*, spre deosebire de cracii dricului de dinapoi, cari se numesc *lişiţe*, *furculiţe*, *gemănări* sau *ciorobăriţe*.

Splina se mai numeşte *brăcinar*, *brănişor* sau *coardă*. *Coţofene* se numesc prin judeţul Ilfov căpătâile *lişiţelor* ce se încrucişează peste inima carului.

Podul carului sau *pomostinea* sunt scândurile alăturate cari se reazimă pe dricul dinainte şi dinapoi.

Păreţii carului sunt constituiţi la căruţe prin *dràghine* sau *loitre*. Draghinile au forma unei scări (Fig. 163).

Lemnele cele lungi se numesc *carâmbi*, *suleţi*, *loitreţi*, *drugi*, *druci* sau *carânghi* şi sunt: unul jos, care se reazimă pe scaun şi vârtej, iar altul sus, care se reazimă pe lioci. Drugii sunt dăltuiţi până la jumătate sau în întregime spre a face loc *spetezelor* sau *fuşteielor*. Speteaza care îmbracă drugul de sus spre a ţineà legaţi drugii se numeşte *cercel*, *scoabă*, *ghermec* sau *legătura loitreţului*.

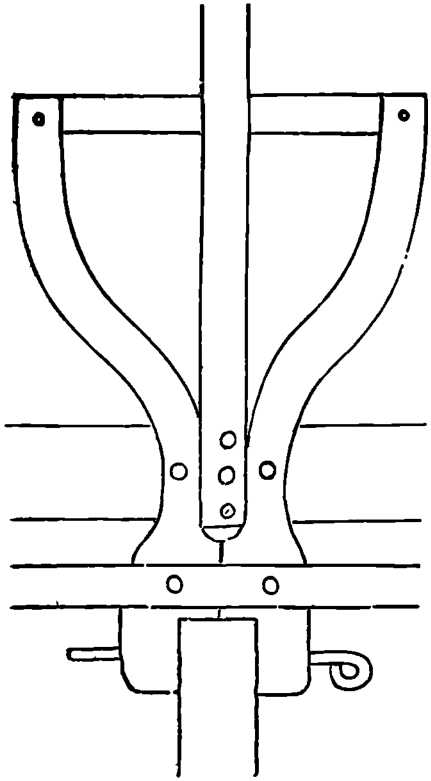

Fig. 162.

Drugii sunt fixaţi înainte şi înapoi.

La unele căruţe, ghermecul sau *draghina* (*cercel* se numeşte numai partea îndoită) fiind dublă, se leagă cu partea de jos de crucea de mijloc a căruţei.

Lioca, leoca sau *leuca* este un lemn îndoit care se sprijină jos

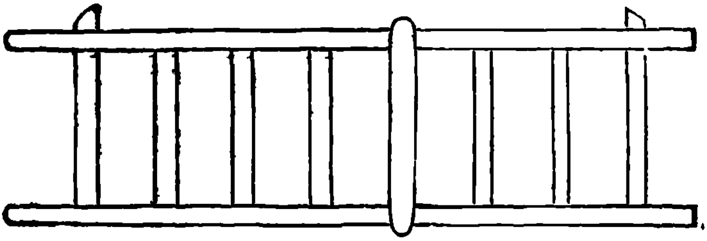

Fig. 163.

pe capătul osiei, iar sus se leagă cu frânghie, lanţ sau gânj cu carâmbul de sus (Fig. 164). Partea de jos poate să fie de fier sau întărită cu fier. In Fig. 164 avem:

1. *Leuca*, legată de speteaza numită *chilimie*, în judeţul Dolj.

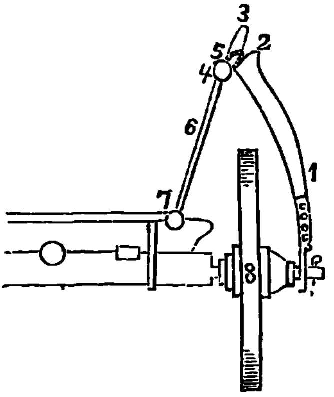

Fig. 164.

2. *Măseaua, urechia, clenciul, buretele, creasta, crestuşul, botul, nodul, copilul de jos, ciocul, umărul, gâtul, cioculeţul* sau *ceafa liocei.*

3. *Ciocul, clobanţul, căciula, vârful, capătul, cârmogul, copilul de sus* sau *copilul leucei.*

4. *Carâmbul de sus.*

5. *Rânca, postorânca* sau *runcul.*

6. *Speteaza loitrei* sau *fuşteiul;* cele laturăşe se numesc *răscoale* în Bucovina.

7. *Carâmbul de jos.* Partea de fier ce îmbracă partea de jos a liocei se numeşte *plevită* sau *previţă.* Gânjul cu care se leagă lioca de carâmb se mai numeşte şi *gujba, peteucă* sau *petiocă.* In Moldova de sus se pune uneori câte un drug de lemn zis *lăturaş* dealungul carâmbilor; el se leagă de carâmbi cu gânjuri.

«Loitrele nu alcătuesc decât părţile laterale ale carului. Uneori carul se închide, în partea dinainte şi în partea dinapoi, cu nişte *funduri, fundători* sau *înfundători* ţinute de răscoale. Aceste funduri au două forme. Intâia se compune din scânduri (blăni) legate între ele cu două *stinghii, fălcele, chingi, speteze* sau *curmezişuri* de lemn (Fig. 165). A doua formă se numeşte *şuşlete*, *şişlet*, *codârlă*, *cheluă*, *chilnă* sau *scurilă* şi se compune din (Fig. 166): 1. *Cotoarele*, *cotocii*, *cotogii*, *stâlpuşorii*, *mânuşile* sau *mâinile şuşletului* ; 2. *Tinzătorile*, *întinzătorile*, *lambele*, *tărâncii*, *lănţuşurile*, *lanţurile*, *baierile*, *curmeiele*, *gujbile*, *gânjurile* sau *brăcirii*; 3. *Spetezele* sau *blănile*, dacă sunt mai late.

La car, sunt două codirle; de multe ori se poartă numai cea dinapoi. Când se pun în car lucruri ce ar puteà să alunece printre spetezele loitrelor, se pun pe lângă loitre nişte pereţi de scânduri, numite *scoarţe* (Fig. 167), încheiate cu *stinghii*, *fălcele* sau *chingi*.

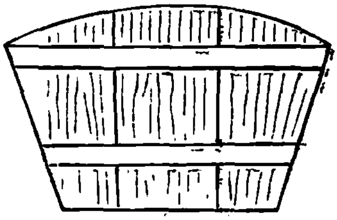
Fig. 165.

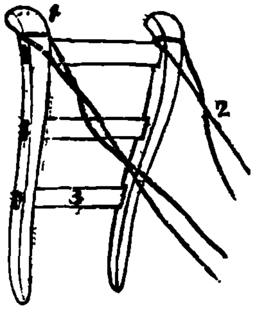

Fig. 166.

Fundătorile sunt ţinute într'un uluc făcut de două stinghii

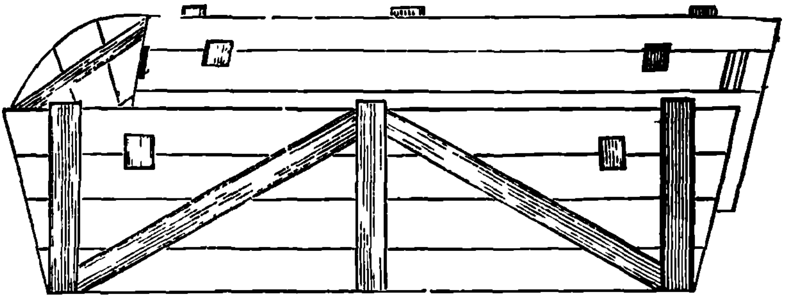
Fig. 167.

bătute în scoarţe. Unele scoarţe au câte două găuri în cari se lasă loc pentru capătul de sus al liocelor.

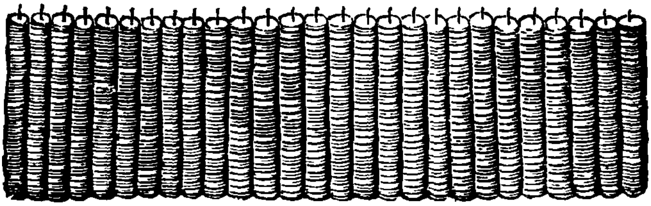
Fig. 168.

Prin unele părţi, în loc de scoarţă se întrebuinţează nişte *lese* sau coşuri (Fig. 168-9), împletite din *mlajă* de teiu sau răchită ; în

Putna se numesc *leşi*. Impletitura se face pe *ţăruşi* sau *fuştei* bătuţi în pământ, printre cari se împletesc sau îngrădesc *nuieluţele, nuieluşele, mladele, mlădiţele* sau *răchiţica*.

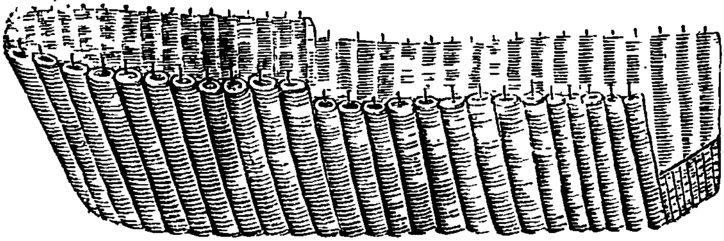

Fig. 169.

Fiindcă aceasta cere timp mult, ori nu se găseşte, prin unele părţi se fac şi scoarţe de coajă de copaci.

Pentru căratul snopilor se fac la ghiociuri şi căruţe *corlatele* în chipul următor (Fig. 170). Se pune pe scaun şi pe vârtej două reteveie groase bine înţepenite. Pe ele se pun doi drugi dealungul pomostenei, legându-se cu cele două reteveie. De obiceiu aceşti doi drugi se înlocuesc prin 2 scânduri groase puse verticale lângă mănuşi, spre a înălţă drugii. Peste ele, de-a curmezişul se pun alţi doi drugi aproape de capăt, cari ies cu câte un metru de o parte şi de alta a căruţei. Peste aceştia se pun alţi doi drugi, în afară de mănuşile ghiociului şi peste aceştia alţi doi, iarăş în afara ghiociului.

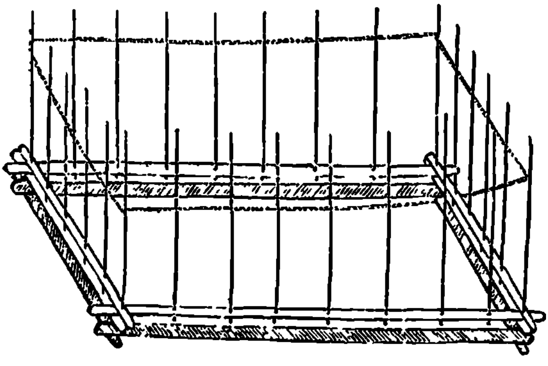

Fig. 170.

Ultimul dreptunghiu, cu o suprafaţă de patru ori mai mare ca pomostina, poartă numele de *drugi* sau *oplene*. Drugii sunt găuriţi cam la distanţă de o palmă şi jumătate.

Dacă se cară fân, se prind aceşti drugi pe la colţuri cu câte o *ţepuşă, tălbăcie* sau *tăpăruie*, cam de un metru, ascuţită la vârf; la drugii lungi li se mai pune câte o ţepuşă în dreptul crucii din mijloc. Drugii cu ţepuşa constitue *ţepuşele*. Dacă în loc de ţepuşe s'ar pune *pretci*, lungi cam de doi metri în fiecare bortă (gaură) şi dacă extremităţile superioare s'ar legà una de alta cu o funie. sau frânghie, căpătăm *corlatele* (Fig. 170 b.). Cu carul cu corlate se cară snopii.

Proţapul este un drug gros care se leagă în partea de dinainte a carului. El poartă jugul. Deasupra şi aproape către capăt are o bucată de fier sau de lemn îndoit numită *jânchiţă, japiţă, joapiţă, janchiţă, jinbiţă* sau *jampiţă,* când este dintr'o bucată cu proţapul. (Fig. 171). Când nu, mai poartă şi numele de *cătuşă* sau *harmasar*. Ea este legată de proţap prin 2 cercuri de fier şi un cuiu. Prin ea şi prin proţap pătrunde cuiul care ţine jugul. El se numeşte *harmasar* sau *harmăsărel şi ciocâltău* [1]).

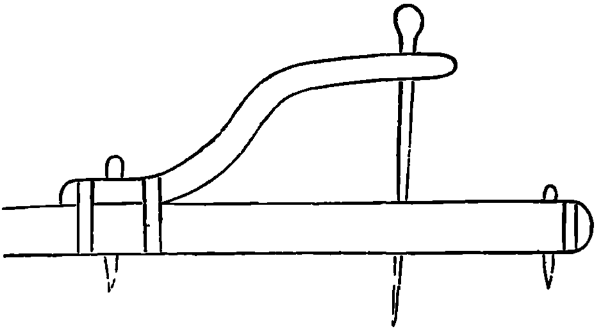

Fig. 171.

Proţapul este mai lung decât jânchiţa şi are la capăt o gaură şi un cuiu, de unde se leagă *cârceiul tânjalei.*

Este o credinţă că, în timpurile vechi, Românul aveà la car două proţapuri, «căci când îi apucà pe bieţii oameni spaima fără veste, într'atâta se grăbiau, că nu mai aveau vreme să întoarcă carul, ci înjugau boii cât mai repede, la proţapul de către poartă sau drum, şi porniau iute cu ce aveau spre ascunzători» [2]).

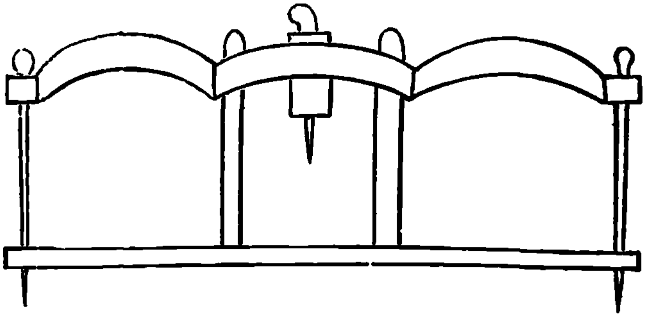

Fig. 172.

Jugul (Fig. 172) se compune dintr'o *cerbice, ceafă, cerghiş, cer,*

---

[1]) Viciu, *op. cit.*, p. 79.

[2]) *Şezătoarea*, I. p. 156.

ghişă, cerghice, jug, butucul jugului, sulul, grindeiul sau *drugul de jug*, «*dreava* cea de sus a jugului», care are la mijloc o parte puţin curbată cu două dăltuituri dreptunghiulare şi cu o gaură de sfredel, prin care jugul se leagă de jânchiţă şi proţap prin harmasar De lături are două curbùri unde apasă *cerbicea* (ceafa) boului. Este netedă, ca să nu strice boii la gât. Extremităţile cerbicei sunt drepte şi găurite spre a face loc *resteielor*.

Cuiul jugului sau harmasarul este de obiceiu de fier şi stă în totdeauna la jug, când acesta se iea dela proţap.

Poliţa, policioara, lopăţica, pohornița, pohodnicioara sau *pregbiţa*, iar in alte părţi *cerbicea* şi *potorniţa* [1]) este scândura de jos a jugului, prevăzută cu două dăltuituri pentru *bulfeie* şi două găuri pentru răsteie.

Bulfeiele, bălfeiele, bolfeiele, lopăţicele, fiularele, belfeiele sau *jiglele* sunt late. Partea de jos e măcicoasă şi o fereşte să se urce în sus. Partea de sus e mai îngustă şi prevăzută cu găuri cari îndepărtează sau apropie cerbicea de poliţă, după grosimea gâtului de bou. Cuiele ce le ţin se numesc *zămţăli*, sig. *zămţăl* sau *sămţăl*.

Răsteul, resteul sau *tuldăul* [2]) ţine gâtul boului să nu iasă afară. Este de lemn de corn sau altfel de lemn tare, sau de fier.

Când în loc de o pereche de boi se pun la car două sau mai multe perechi, se foloseşte *tânjala*, care-i de două feluri: Primul (Fig. 173) cuprinde: 1. *Fălcelele, lopăţelele*, sau *fofezele cârceii*; 2. *lopăţica, speteaza, bulfeul, crucea, jigla, stinghia, scăluşul* sau *popul*; 3. *cuiul lopaţelei*. Această *tânjala, tânjeala* sau *tânjeloiu* se leagă de proţap printr'o parte de lemn numită *cârce*. Dacă-i de lanţ, se numeşte *cârce de fier, zale* sau *cârceie*. Cuiul ei se numeşte şi *boblău*.

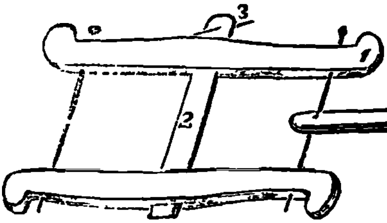

Fig. 173.

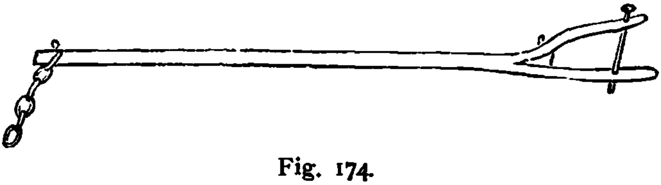

Fig. 174.

Celălalt fel de tânjală (Fig. 174) seamănă cu proţapul şi are toate denumirile lui, în privința părților. De proțap se leagă prin cârceiele de fier.

---

[1]) *Şezătoarea*, V, 118.

[2]) Viciu, *op. cit.*, p. 86.

Tânjelarul (Fig. 175) slujește la arat; la un capăt are o despicătură care prinde brațele dela grapă sau cârligul dela cotigă. Dincolo de mijloc e fixată printr'un cuiu *tânjeluța*, de care se prinde jugul boilor *dela roate*. Tânjelarul de jos, adică capătul tânjelarului se sprijină de polița jugului și de el se poate legà tânjala unei a doua perechi de boi. In Ardeal se chiamă *fortilă*.

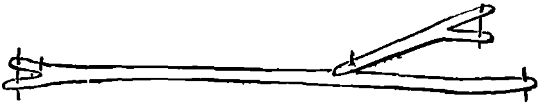

Fig. 175.

Păcurarii sau *găzarii*, acei ce umblă cu păcură, *sărarii*, cei ce umblă cu sare, gospodarii de munte ce umblă cu fructe spre desfacere precum și cei ce fac drumuri lungi, pun *covergi* la car, adecă își fac un acoperiș de rogojină sau țoale sprijinite pe semicercuri de nuiele, întocmai ca al Țiganilor căldărari. La șes nu se prea vede.

Prin unele părți se obișnuește și «jug cu un cuiu lung, pentru o singură vită», numit *crasnă* [1]).

Opritoarele sau *opritoarea* (Fig. 176) slujește să împiedece una sau mai multe roate ale carului când se scoboară cu el plin la vale. Se compune dintr'un lanț cu o scurtătură de lemn care se prinde între spițele roții. Alt soiu de opritoare sau *piedică* (Fig. 177) se compune dintr'o talpă de fier pe care se urcă roata. Lanțul este legat de unul din carâmbii de jos. In loc de aceasta, carul se poate oprì și cu un par care se sprijină pe butucul roței, pe o spiță și pe crucea din mijloc. Când ele se scot, se dă carul puțin înapoi. In Ardeal, opritoarea se numește *carastolă*.

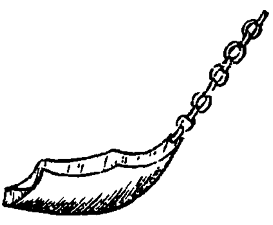

Fig. 177.

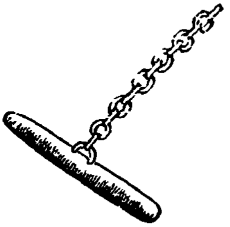

Fig. 176.

Păcornița, *dobornița* sau *dohotnița* (Fig. 178) ține păcura, *dohotul* sau *duhotul* cu care se ung roatele la car. Ea se poartă la drumuri lungi legată de car.

---

[1]) Al. Viciu, *op. cit.*, p. 124.

Pentru a unge carul, se pune sub osie o scurtătură de lemn dreaptă, numită *postiocă* sau *posteucă,* se scoate roata, se unge capătul osiei prin ajutorul *feleşteului* sau *feleştiucului* (Fig. 179) şi apoi se pune roata la loc.

8. — *Cârâitoarea* sau *cârţăitoarea*¹), iar în alte părţi *spărietoare,* este un aparat de lemn cu mai multe spiţe, cari, învârtindu-se, lovesc un *clempuş* şi-l fac să scârţie. Se pune pe stoguri cu grâne, paie, fân, etc., spre a sperià paserile ce vin să scurme şi să strice. In locul lor se pot face *momâi,* pari înfipţi, de cari se spânzură o haină, cioară moartă, etc.

9. — *Cârligul* de tras paie (Fig. 180) e cam de un metru de lung, ascuţit la vârf atât el cât şi cârligul propriu zis. Paiele prinse în cârlig sunt scoase afară. Unele cârlige au cârligul de fier.

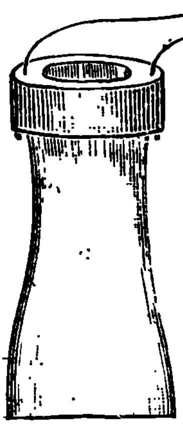

Fig. 178.

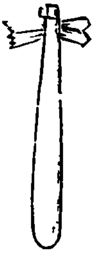

Fig. 179.

10. — *Căruţ* sau *cărucior* îşi fac gospodarii pentru a cărà gunoiul din poiată afară, a cărà lut, etc. In linii generale se aseamănă cu un car; are scoarţe şi roate de scândură.

11. — *Casmàua,* nume care se dă câte odată şi hârleţului, slujeşte la săparea locului tare, la tăierea malurilor, la scosul rădăcinilor, etc. Către gură, casmaua se lăţeşte; ea mai mult rupe decât taie. Are coadă de lemn. (Fig. 181).

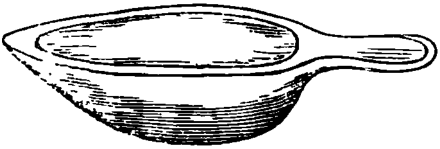

Fig. 182.

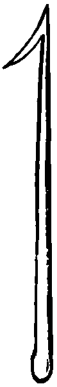

Fig. 180.

12. — *Căuşul* se cumpără dela lingurarii ce fac linguri şi *coveţe.* E trebuincios la gospodărie pentru adusul făinii din pod, luatul grăunţelor pentru paseri, pisatul aguridei, etc. (Fig. 182).

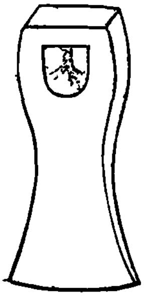

Fig. 181.

Căuşelul (Fig. 183) nu e altceva decât un căuş mic; ar fi un căuş căruia i s'a retezat vârful. Il au femeile în covata cu făină şi cu dânsul pun făină în ceaun sau căldare.

---

¹) Viciu, *op. cit.*, p. 42.

13. — *Coasa* slujeşete la cositul fânului, mohoarelor şi celorlalte nutreţuri pentru vite. Fierul coasei se numeşte *pânză* sau *custură*, cu dungă mai ieşită ce se numeşte *arcană*. Coada coasei ce

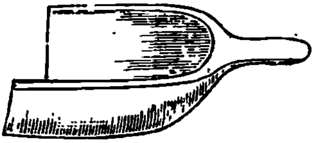

Fig. 183.

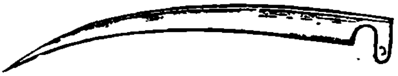

Fig. 184.

se leagă cu lemnul se chiamă *măseà* şi are o direcţie perpendiculară pe pânză. Măseaua are un *dinte* numit şi *căţel*, perpendicular pe măseà, care intră într'o scobitură făcută în coada coasei. Coasa se înţepeneşte în coadă prin ajutorul unei *brăţări* de fier ce are două mughii, iar cealaltă jumătate e rotundă.

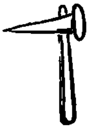

Dig. 186.

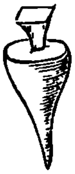

Fig. 187.

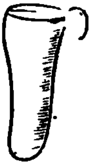

Fig. 188

Coada coasei se chiamă *toporâie*, *toporâşte* sau *coporâie*[1]; ea are un lemn îndoit de care se apucă cu mâna dreaptă. El se numeşte *picior*, *manunchiu* sau *mâner*.

Unii cosaşi au coporâiele frumos înflorate, cu crestături, iar alţii le au împărţite în palme, măsurând cu ele bucata de fâneaţă ce li se cuvine.

Izbind coasa într'o tufă, o rădăcină, etc. se poate rupe, iar ruptura se face mai ales la măseà; de aceea se întăreşte preventiv de unii oameni cu o *vargă* de fier ce pleacă din capătul măselei, pe sub arcană, până aproape de vârf. *Vărgăluirea* coasei se face de către Ţiganii fierari.

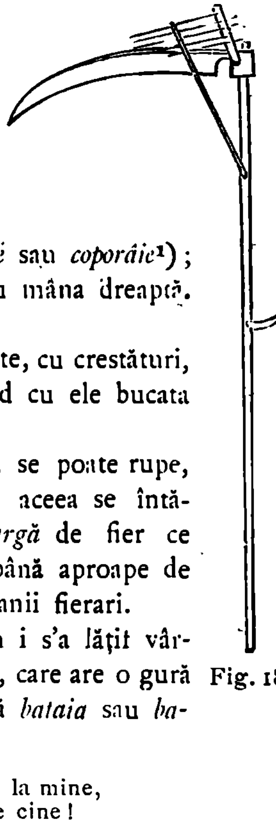

Fig. 185

Coasa se ascute după ce cu un ciocan i s'a lăţit vârful sau pânza cu un *ciocan de coasă* (Fig. 186), care are o gură dreptunghiulară. Această operaţie se chiamă *bataia* sau *baterea* coasei, cum spune şi cântecul:

La toată casa
Bate coasa;
Numai la mine,
Nu are cine!

---

[1] Damè, *op. cit.* p. 37, şi Viciu, *op. cit.*, p. 35.

Coasa se bate cu ciocanul pe o *batcă* (Fig. 187), care se compune dintr'un con de lemn în care s'a înfipt un cuiu de fier, ca un fel de nicovală. Batca se bate în pământ. In loc de batcă se poate folosì şi o muche de topor, etc.

După ce coasa *s'a bătut, se trage* cu o piatră, de coasă, o *gresie* sau *cute*, de i se netezeşte şi ascute gura. Unii cosaşi ţin gresia într'un *toc* sau *tioc* purtat la brâu, spânzurându-l de un cârlig de fier uneori (Fig. 188).

Din când în când, coasa prinde *mâl, se mâleşte;* pentru aceasta, după ce omul trage coasa cu gresia, şterge piatra de o petică de cânepă sau postav ce-o are atârnată la mijloc.

Cârligul coasei (Fig. 185) slujeşte la punerea regulată a brazdelor de *pâne mărunţică* sau *pâne albă* (cereale), ca pe urmă să se poată legà snopii cum se cade. Dacă cârligul este bine pus, adecă dacă prinde numai firele pe cari coasa le va tăià, brazdele se aşează regulat, iar firele sunt spic la spic. Un cârlig poate aveà un *dinte* sau mai mulţi *dinţi*, când se mai numeşte şi *greblă* sau *hreapcă*. Cârligul se îndoaie de verde şi se lucrează cu greu.

Sunt rari meşteri cari ştiu s'aleagă coasele. Sunt oameni cunoscători cari cumpără pentru alţii; meşteşugul lor însă nu-l spun nimănui, căci cu el capătă câte cevà de cinstit sau de luleà. Eu cunosc pe unul care, spre a vedeà dacă o coasă e bună sau nu, scuipà pe arcana coasei şi peste scuipat puneà un paiu de a curmezişul. Dacă paiul luà direcţia arcanei, coasa erà bună.

Sunt şi meşteri cari dintr'o coasă rea fac bună de frică: o apucă mânios, o trage la tocilă, o bate, o ascute, o trage la tocilă din nou, o *munceşte* în fel şi chip şi coasa trebue să-şi vină în minte!

La cosit mai pe departe, la cosit poieni prin păduri, când le poartă în căruţă sau trăsură, coasele nu-s *puse* ci *intinse* dealungul toporâiei cu o aţă.

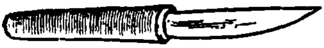

Fig. 189.

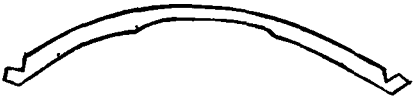

Fig. 190.

Din coasele rupte se fac custuri pentru casă (Fig. 189).

14. — *Cobiliţa* sau *coghiliţa* (Fig. 190) este un lemn cam de doi metri de lung, curbat şi curbătura subţire în dreptul mijlocului. Are două *urechi* sau torţi de cari se atârnă cofele pline. Când urechile se rup, se fac altele alături.

La dusul la apă, cofele se pun într'un singur capăt şi cobiliţa se pune pe umăr.

Când gospodina pleacă de-acasă, pune cobiliţa în diagonal, în faţa uşii, şi aceasta este semn că nimeni n'are voie a intrà în lăuntru.

15. *Coşarca* (Fig. 191) slujeşte la adusul paielor dèla arie; paiele se scot din *şură* (şiră) cu cârligul şi se pun în coşarcă îndesate. Ast-fel nu se face izidă pe drum. Coşarca-i făcută din cercuri de lemn de alun despicate în două şi legate cu teiu.

16. — *Cuşcă* pentru ţinut paseri fac gospodarii numai în satele dese, unde nu-i loc deschis mult. Se compun din scânduri sau scânduri despicate.

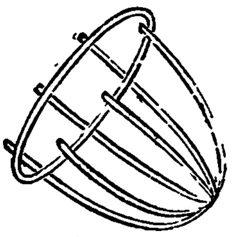
Fig. 191.

17. *Furca*. Furcile se fac din lemn tare: *gârneaţă* (stejar), ulm, etc., cari sunt şi mlădioase. Nuiaua cu ramurile trebuincioase se taie verde, se pune la îndoit într'un *jug* (Fig. 192) şi primăvara se lucrează. Furca are coada curbată, iar *coarnele*, două sau mai multe (Fig. 193), sunt şi ele îndoite şi ascuţite. Furcile se folosesc la treierat, la claditul şirelor, etc.

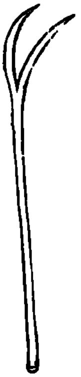
Fig. 193.

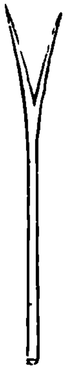
Fig. 194.

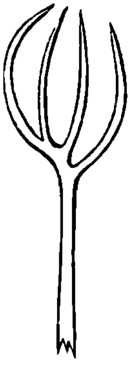
Fig. 195.

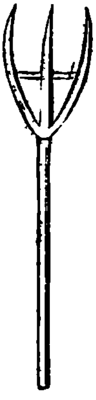
Fig. 196.

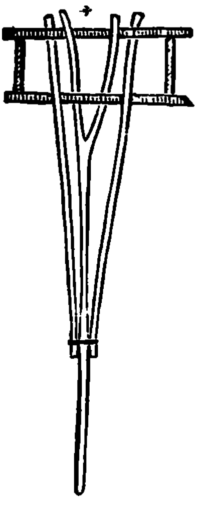
Fig. 192.

O furcă mare se numeşte *furcoiu* şi *ciolpău*.

Pentru paiele mărunte, pleavă, etc, se întrebuinţează o furcă cu reţeà numită *lingură* [2]).

Mai sunt şi furci făcute de lemnari (Fig. 196), dar acestea nu

---

[1]) Viciu, *op. cit.*, 57.

sunt trainice, deoarece coarnele nu sunt dintr'o bucată cu coada.

Furcile cu coarne de fier subţiri se folosesc mai ales la fân şi la bălegar.

O furcă cu coada şi coarnele drepte (Fig. 194) poartă numele de *ţăpoiu*. El iea paiele în coarne, nu pe coarne; cu el se ridică paiele sus. Un ţăpoiu foarte lung se numeşte *vârfar*, iar unul de mijloc, *ţunchinar*[1].

Colta este o furcă de fier, strâmbă, cu care se trag paiele din *jireada*[2].

18. *Ghiociul de cai* se aseamănă cu ghiociul de boi, numai că e mai mic. Unii gospodari îşi pun chiar aceleaşi ghiociuri şi la cai şi la boi. Ghiociul de un cal sau *ghiocuşorul* are două *hlube* legate de osie. De hlube şi de capetele osiei sunt legate *postorâncele*. *Cercul* calului se leagă de hlube prins *cheotorile jugului*.

La ghiociul de doi cai avem oiştea, iar calul în loc de *jug* are *gura de ham*, de care se ţin *orcicurile*, legate de *crucea* fixată de *crucea cea mare* a ghiociului.

Inainte se găseşte *opritorul* legat de oişte, în care ţine calul la vale. Fiindcă nu-l face gospodarul singur, ci îl cumpără dela meşteri străini mai ales, descrierea lui nu prezentă interes.

19. *Ghionoiul* (Fig. 197) are formă de priramidă şi se foloseşte ca şi târnăcopul sau casmaua.

20. *Grapa* (Fig. 198), numită mai rar şi *boron*, *boroana* sau *borună*, slujeşte la grăparea brazdelor după ce ogorul s'a arat, pentru a se netezì brazdele şi a acoperì sămânţa sămănată pe deasupra brazdelor. Grapa are două tălpi numite *cotoaie*, în cari sunt înţepenite două stinghii numite *andrele*. Spinii făcuţi *gânj*, adecă pârliţi în foc şi răsuciţi, sunt împletiţi pe andrele. Grapa are două *mâni* sau *braţe* de gânj legate, şi de cari se prinde tânjala.

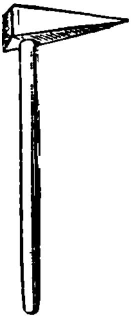
Fig. 197.

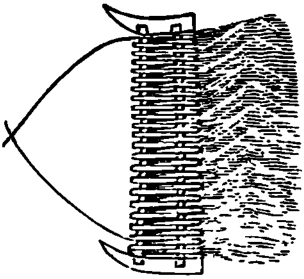
Fig. 198.

Pentru a îndesà pământul, pe grapă se pun bolovani, saci plini cu sămânţă, etc.

---

[1] Damé, *op. cit.*, p. 38.

[2] Viciu, *op. cit.*, p. 34.

21. *Grebla* (Fig. 199) slujeşte la *greblarea* fânului, etc., prin ajutorul *dinţilor*; întoarsă cu dinţii în sus, slujeşte la împingerea gunoiului către grămadă, la împingerea vravului treierat către par, etc.

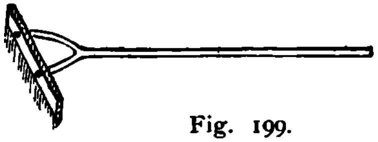

Fig. 199.

Impreună cu furca şi alte unelte de câmp, grebla face parte din categoria *bodrâncurilor* sau *bodrăncilor* [1].

22.— *Harabalele* sau *şarabanele* sunt căruţe mari pe la moşii întinse. Foarte puţini gospodari le au; se găsesc mai ales în Moldova de sus.

23.— *Haragi* pentru vie, *aragii* sau *aracii*, iar în Muntenia *daracii*, se fac din nuiele, curăţite de crengi. Se ascut la un capăt şi se scurtează aproape de doi metri. Se folosesc la *ridicarea* viei. *Hreapcă* se numesc maldurii sau snopii de lămuri şi crengi cari se întocmesc şi se pun în parii gardurilor ca un fel de streşină.

24.— *Hârlezul* sau *hârleţul*, numit în Muntenia *lopată de fier* sau *casmă*, iar în Ardel *ruleţ*, *arşov* sau *arşău* (Fig. 200), are coada de lemn, iar fierul e lat. Pe partea către coadă, are marginea groasă şi îndoită; pe ea se apasă cu piciorul la săpatul pământului. Unele au vârful ascuţit, etc.

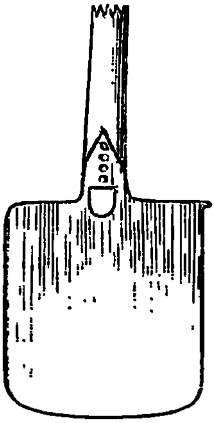

Fig. 200.

Fig. 201.

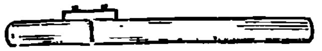

Fig. 202.

25. *Imblaciul* sau *îmblatiul* (Fig. 201—2), iar mai deadreptul *ciomag de bătut popuşoi*, este un ciomag ordinar făcut din lemn tare sau din două scurtături de lemn, numite *odârje* [2] (mai ales coada) sau *bădaragi* (mai ales capătul) [3]; Cureaua de piele ce le ţine legate, poartă numele de *oglăjii* [4] sau *oglăji* [5].

26. — *Jugul de cai* (Fig. 203) se compune dintr'o scândură

---

[1] Viciu, *op. cit.*, p. 50.

[2] Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 103.

[3] *Ibidem*, p. 100.

[4] Viciu, *op. cit.*, p. 63.

[5] Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 103.

de două palme cu câte două găuri la fiecare capăt. De găurile din lăuntru se leagă un curmeiu care stă după gâtul calului, iar la cele

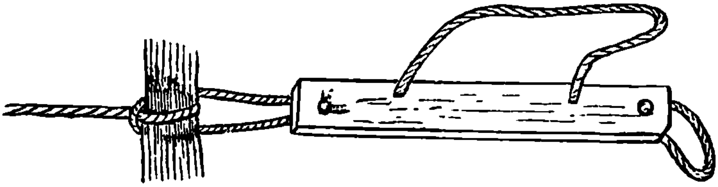

Fig. 203.

extreme câte o cheotoare tot de curmeiu. Funia legată la parul ariei are la capătul ei un *şumuiog* de paie, care se introduce prin urechile sau cheotorile jugului. Când funia s'a strâns la par, se întoarce calul, se pune şumuiogul în cheotoarea cealaltă şi funia începe să se desfăşure.

27.— *Jugul de porci*, numit în Ardeal *jugeu* sau *jujeu*, se pune în gâtul porcilor (câte odată şi într'al cânilor şi viţeilor), ca să nu poată pătrunde prin găuri în grădini, coteneţe, etc. Impănarea jugului se face pe porc. (Fig. 204).

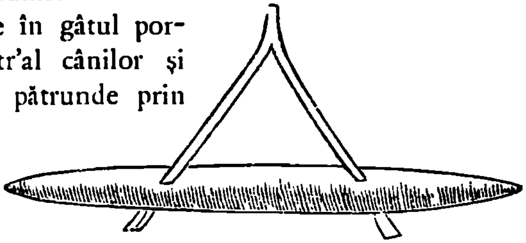

Fig. 204.

28.— *Ladă*, *lădiţă*, *cutie*, *badoacă*, are aproape tot gospodarul; şi-o face din câtevă crâmpeie de scânduri spre a aveà unde să-şi ţină diferite mărunţuşuri.

29. — *Lingura* şi-o cumpără sau şi-o fac unii din gospodari.

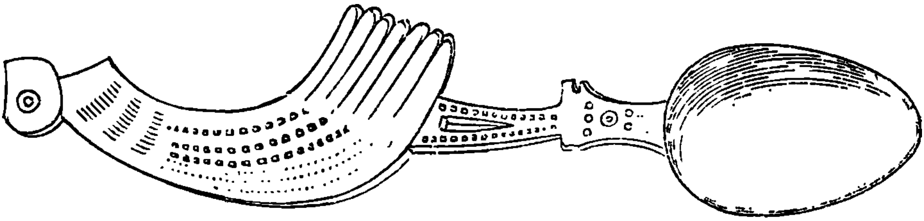

Fig. 205.

Lingura are o *coada* şi un *gavan*. O lingură mare, care se foloseşte la praznice, poartă numele de *tioşcă* sau *linguroiu*. Unele linguri au cozile sculptate cu deosebită artă. Fig. 205 reprezentă un *polonic* sau *ciorbalic*. Fig. 207 reprezentă un şarpe înghiţind o pasere [1]).

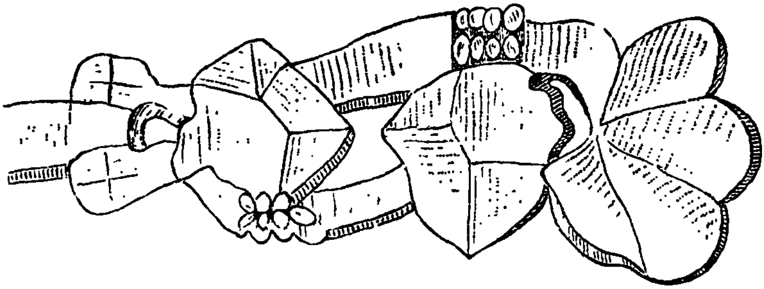

Fig. 206.

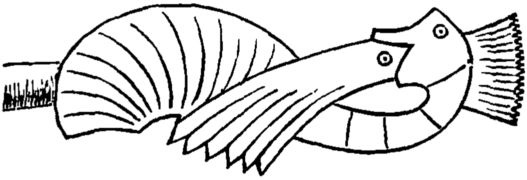

Fig. 207.

30. — *Lopeţi* are gospodarul de diferite forme pentru vânturat, *grohait* vravul, etc. Sunt în întregime de lemn şi se compun dintr'o coadă şi o lopată (partea lată) (Fig. 208).

31. *Mânjalaul* (Fig. 209) este un lemn zimţat, care se freacă cu săpun spre a se zoli de el cămeşile negre. Se foloseşte de gospodinele din jud. Suceava.

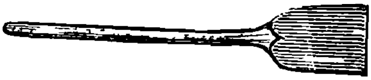

Fig. 208.

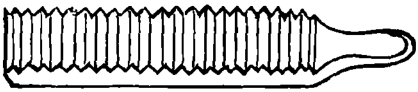

Fig. 209.

32. *Masa* se face din scânduri, încleştate cu stinghi dedesubt, făcându-le să intre în nişte dăltuituri. De obiceiu mesele sunt rotunde şi au trei picioare (Fig. 210). Sunt înalte de un cot şi nu pot primi mai mult de 6—8 persoane. Pentru case fără copii, cei doi inşi au şi mese dintr'o singură bucată, mici şi cu trei picioare numindu-se *mesuţa*, *mesişoara* sau *masuţă*. Este obiceiu ca fiecare gospodar să dea de pomană câte o masă *încărcata* (cu faţă de masă, blide de bucate) mai ales celor de curând însuraţi.

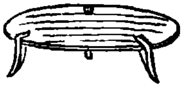

Fig. 210.

---

[1]) Fig. 205 şi 206 după natură ; obiectele sunt ale Păr. M. Cârlănescu din Bogdăneşti-Suceava ; fig. 207 după obiectul dela d. C. Schinare din Răşca-Suceava.

In *casa cea mare*, adecă în odaia în care gospodarul îşi ţine curat, se găsesc *mese mari*, înalte, cu patru picioare, dreptunghiulare, cu *sältar*. Ele stau de obiceiu sub icoană. Pe ele se fac pomenile şi ospeţele la nunţi, cumetrii, etc. (Fig. 211).

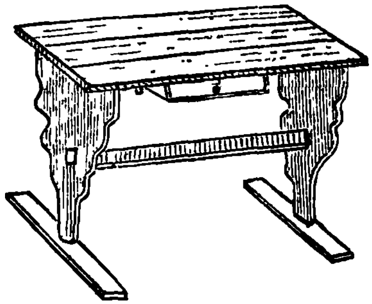

Fig. 211.

33. *Oboroacele* sunt nişte baniţi făcute din coajă de teiu uscată, numită *veşcă*. Fundul îi este tot de veşcă sau de scândură. Coaserea lor se face cu teiu, căci cuie nu ţine. Cu ele se toarnă popuşoii în car, se vântură, se adună surcele, etc.

34. — *Pistoalele* cu o *ţavă* (ţeavă) ori cu două se folosesc la nunţi, cumetrii, lăsaturi de sec, la Bobotează, etc. Gospodarul îi face adesea mănunchiu frumos înflorat cu ţinte sau felurite crestături.

35. — *Plugul* este unelta cea mai iubită a ţăranului român. «Dela plug», «dela coarnele plugului» înseamnă în vorba românească: «dela ţară». «Plugar» înseamnă «ţăran», câmpean, *Român* de multe ori.

Pornitul plugului pe brazdă se sărbătoaria într'o vreme, după cum ne spune tradiţia; urme sunt şi astăzi, dar arătarea lor nu se poate face aici.

Plug, pluguşor sau *plugărel* se chiamă în Moldova urarea poemică ce o face tineretul în seara ajunului Sfântului Vasile. Toate aceste urări cuprind aproape acelaş lucru: frumoase povestiri despre agricultură,

Ş'a pornit într'o Joi
Un plug cu doisprezece boi,
Cu grindeiul de tumbac,
Ară copiii cu drag...,

zice unul. In Muntenia se întrebuinţează chiar la Sf. Vasile pluguri în miniatură, împodobite cu hârtii colorate, cu flori şi clopoţei. Unii poartă chiar adevăratul plug, târâindu-l din casă în casă în sunete de clopote [1].

Plugurile vechi au început să dispară astăzi, fiind înlocuite cu *cele de fier*. Plugul mai vechiu iarăş a pierit de mult, dând locul unuia mixt, cu părţi de lemn şi de fier.

---

[1] S. Fl. Marian, *Sărbătorile la Români*, I. 24.

Simplul plug de lemn se mai întrebuinţează de grădinari şi de agricultori, pentru prăşirea buruienilor şi moşiroitul popuşoilor. El se numeşte *raliţă* sau mai dès *rariţă*.

Plugul se compune dintr'un *grindeiu*, protapul plugului, care stă răzămat înainte pe *broasca cotigei*. Înapoi, grindeiul se leagă cu *cornul* plugului printr'o dăltuitură mai largă decât capătul grindeiului. Ca să nu iasă din corn, grindeiul are la cap un cuiu de fier (Fig. 215); ca să nu joace în dăltuitură, grindeiul se înţepeneşte cu *pene* (Fig. 216) de lemn (Fig. 217). Dacă se bagă toate penele dedesubt, s'ar ridicà în sus acest capăt al grindeiului, iar fierul plugului ar luà o poziţiune oblică faţă de pământ (Fig. 218), deci ar intrà mai afund şi brazda ar fi mai adâncă.

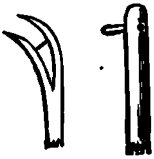

Fig. 213-214.

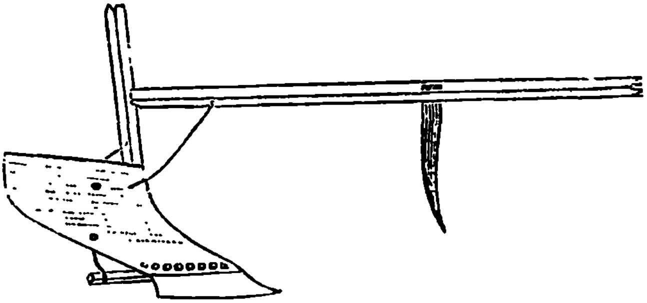

Fig. 212.

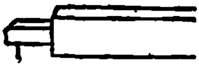

Fig. 215.

Fig. 216.

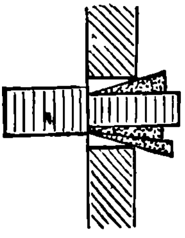

Fig. 217.

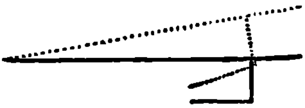

Fig. 218.

Cornul e tot de grosimea grindeiului, având la capătul de sus un cuiu, numit şi el tot *corn* (Fig. 214). La unele pluguri, cornul are două braţe şi plugul se chiamă că are două coarne (Fig. 213).

Jos, cornul se leagă cu partea de jos a *corîmnei* prin legături de fier, iar mai jos printr'o *vargă*.

Fierul sau fierul pluguluĭ este maĭ în totdeauna triunghilar, rar paralelogramic. In unele părţi se mai numeşte şi *fierul mare, fierul* *lat* şi *brăzdarul*, iar în Ardel *cioroslă* (maghiar.: csoroszlya [1]). Vârful fierului sau gura lui este *pânzuită* cu oţel şi taie pământul. Prin nişte găuri se leagă cu cuie de fier ghivintuite şi prevăzute cu *mutelci* (piuliţe) de cormună *(cormană, corman)*.

Cormuna este o tablă de fier îndoită. Ea răstoarnă brazda. Unele pluguri au în partea de sus şi înapoi o ureche sau o prelungire numită *cormuna mica* sau *urechia cormunei*.

Plazul sau *călcâiul (talpa)* plugului se leagă de a *treia* lature a fierului ; el dă orizontalitatea fierului. La unele pluguri plazul este legat de cornuri printr'o vargă de fier.

Bârsa sau *bârţa* este legătura de fier dintre cormună şi grindeiu.

Dacă fierul şi cormuna plugului se leagă deadreptul cu grindeiul, *bârsa* ţine plazul şi grindeiul legate.

Foarte rari pluguri au *fierul lung* sau *cuţitul*, care se înţepeneşte în grindeiul plugului şi-i taie brazda (Fig. 212).

Cormuna fiind de lemn, poartă numele de *răsturnatoare* sau *cucură*.

Cuiul care leagă grindeiul de cotigă se numeşte *cucoş* [2]) sau *cocoş*.

Otic, *otig*, sau *răzuş*, este un băţ lat la un capăt, cu care se dă jos de pe cormună pământul care s'a prins. Poate aveà şi forma unei lopăţele, când se numeşte *lopăţică*.

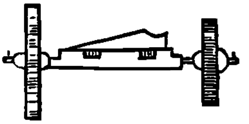

Fig. 219.

Cotiga sau *cotiuga*, iar în alte părţi numită şi *caroaie* [3]), *telegă*, *teleguţă* este în întregime de lemn. Are două roate ; cea din stânga este mai mică decât cea din dreapta, din pricină că aceasta merge pe brazdă. *Roţile*, *rotilele* sau *cârligele* sunt de o construcţie analoagă cu a roţilor de car, numai că n'au nevoie de a fi şinuite. Avem şi aici osia cu podul osiei. In podul osiei sunt făcute două dăltuituri, unde sunt fixate *cocârţeala* şi *cârligul* (Fig. 219).

Peste podul osiei şi peste cocârţeală şi cârlig este aşezată *broasca*, de o formă triunghiulară. Pe dânsa, într'un culcuş, se razimă grindeiul plugului.

---

[1]) Viciu, *op. cit.*, p. 31.

[2]) Dan, *Straja*, p. 65, şi Viciu. *op. cit.*, p. 34.

[3]) „*Căroaie*, telega cu două roate, cu care duc plugul. In alte părţi înseamnează o teleagă cu două roate cu care duc la moară măcinişul dela privaţi ; căroaia este a morii. Tot aşà se numeşte şi carul de boi, când il desfac, prelungesc şi cu acela aduc fânul dela pădure". Viciu, *op. cit.*, p. 27.

Cârligul e drept şi are un cuiu, *cuiul potângului* sau *cuiul potineiului* (broaştei), de care apucă *potângul* plugului. Potângul este un fel de gânj circular. La capăt are o gaură care se bagă în tânjelar spre a o apucà cu cuiul tânjelarului. Mai are o gaură pe unde intră cuiul cocârţelei.

Cocârţeala numită şi *gârloafă*[1], *schimbatoare*[2] sau *corlobaie*[3], ba chiar se pare că şi *barmăsar*, este curbă şi nu joacă între podul osiei şi broască, cum joacă cârligul. Pe ea sunt găuri şi cuiul ce o poate fixà oricum pe cârlig. Unghiul mai mare sau mai mic ce-l face cârligul cu osia cotigei determină mărimea brazdei; mutând cuiul spre capătul cocârţelei, brazda se micşorează, din cauză că mână roata de pe brazdă mai spre stânga.

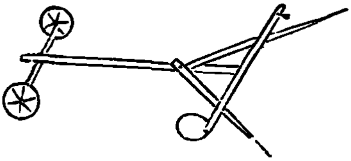

Fig. 220.

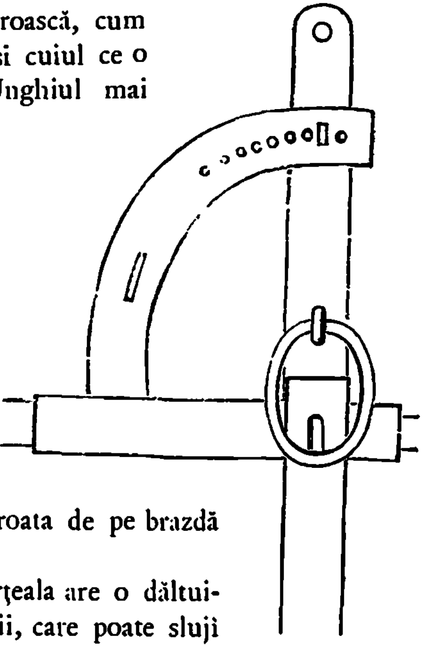

Fig. 221.

Aproape de îngemânare, cocârţeala are o dăltuitură unde intră *leafa* (fierul) securii, care poate slujì la multe (fig. 221).

De acasă până la *bucata* de pământ, plugul se duce în căruţă, cu grapa şi sămânţa, iar cotiga se leagă la urma carului ori se pune şi ea în căruţă. Dacă nu se mai iea carul, plugul se lasă la cotigă, dar se pune pe *iepe* numite şi *cobâlă* sau *traglă*[4], două lemne legate la un capăt cu un cuiu şi gânjul de nevoie (fig. 220). Braţele ei trec pe sub cornul plugului, de o parte şi de alta a grindeiului, iar îngemânarea se razimă pe grindeiu.

---

[1] *Gârloafă*, schimbătoare dela roatele plugului. Frâncu-Candrea, *op: cit.*, p. 100.

[2] *Ştiimboaie*, un picior din teleguţa din lemn (la rotile), cu care îndreptă plugul. Viciu. *op. cit.*, p. 79.

[3] Viciu, *op. cit.*, p. 36.

[4] Damé, *op. cit.* p. 36.

36.—*Prăjina* este un băţ lung, după vechiul sistem de măsurătoare, împărţit în palme.

37.—*Praştia* este, mai simplu, un curmeiu, care se leagă ori de liocă, ori de capătul osiei, cu *gură de ham*, punându-se pentru un al doilea cal la ghiociurile de ún cal. In loc de curmeie poate fi şi o *cruce* de care se leagă praştia.

Calul lăturaş, care trage, se chiamă *prăştiaş* sau *cal de praştie*.

38.— *Pomelnicul* (Fig. 222) este făcut dintr'o scândură subţire pe care se zugrăveşte: pe o parte numele viilor, iar pe cealaltă numele morţilor. Cu ele se duc, în unele sate din Suceava, femeile la biserică, în întâia Sâmbătă din postul cel mare, la Sân-Toader, şi-l lasă acolo până la *Joi-mari*, ca să-l pomenească preotul. De fiecare pomelnic se plăteşte un leu.

Unele pomelnice prea frumos zugravite au rămas în biserică din timpuri în destul de vechi.

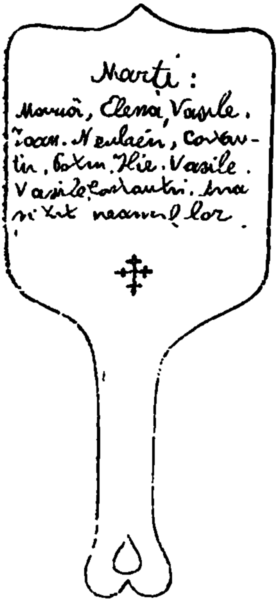
Morţi:
Mariă, Elena, Vasile.
Ioan. Neculaiu, Constan-
tin. Costin. Ilie. Vasile.
Vasile Constantin. Ana
şi tot neamul lor.

Fig. 222.

39.—*Prepeleacul*, numit prin alte părţi şi *sclembe*, *scleme*, *clinciu* [1]) şi *prepeliţ*, iar de comun *par de oale*, este un lemn gros cam de o jumătate de palmă, cu multe cuie bătute în el şi în cari se pun oalele şi felurite vase spre a se aerisi, sau atunci când gospodina îşi mută bucătăria afară. El poate fi şi un copac din pădure, ale cărui ramuri s'au ciuntit de o palmă.

Tot *prepeleci* se chiamă şi parii cu cioturi cari se pun în mijlocul stogului de fân spre a ţineà fânul mai înfoiat, ca să nu se strice [2]).

40.—*Puşca* se cumpără din târg, dar gospodarii şi tineretul priceput îi face *patul* cu frumoase crestături. Puştile sunt cu o *ţava* (ţeve) sau cu două. Patul puştii se chiamă *condac*. Locul unde stă *pe*-

---

[1]) *Clinciu*, un lemn crenguros tăiat din pădure şi lăsate crengile cam de o palmă dela trunchiu; este înţepenit în pământ dinaintea casei şi agaţă în el vase de culină. Pun şir de asemenea lemne şi încarcă pe el *jipi* (bâlii); grămada de jipi, aşà incărcată de lemne, se numeşte *jireadă*. Viciu, *op. cit.* p. 33.

[2]) Damé, *op. cit.* p. 37.

Lița (capsa) se chiamă *peliceriu*. *Cocoșul* se trage cu ajutorul *piedicii*. *Varga* cu care se bate *bulțuiala* de hârtie sau petică peste *prav* (praf) este de lemn.

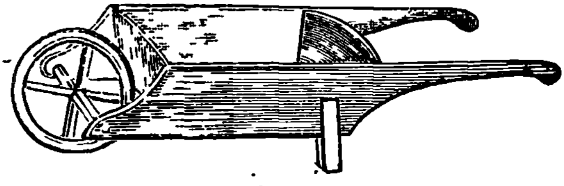

Fig. 223.

41.—*Roaba* (fig. 223), *tarăboanța, tărabuța, cărăbuțul, cărăbuța, rotcolul, triboanța* sau *bontul* slujește la cărat gunoiu, piatră, etc. Se face de gospodar.

42.—*Sania* ține locul carului pe tot timpul iernii. Ea este în întregime de lemn și o face gospodarul. *Sanie, săniuța* sau *săniușca, bârgeică* își fac și copiii pe timpul iernii, ca să aibă cu ce să se dea pe omăt (fig. 224). Sania e *dreaptă* (obișnuită), când are drept tălpi două scânduri, ascuțite la vârf și legate cu trei lemne împănate și îngrădite cu nuiele sau *țegre*, ca să alunece bine; unii copii îi pun pe talpă *șină*, adică vreun cerc de poloboc, etc.

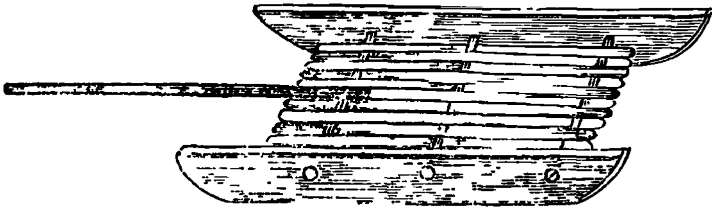

Fig. 224.

Sania este cu *oplene*, când este de o construcție asemănătoare cu saniile mari. Lungimea ei este de un metru sau poate chiar și mai mult; are tălpi de fier câte odată. Ca să fie mai lunecoasă, tălpile se mai lustruesc cu sticlă.

Sania cu oplene se conduce cu greu.

Sania dreaptă, când e mai mare, servește iarna la adus apă, cărat băligar, etc.[1]).

Sania de boi se compune din două *tălpi* de lemn numite și *plăși, fălcele, tălpeți și tălpice*[2]) Tălpile au câte două dăltuituri, în cari se fixează *picioarele*, *mânile* sau *mănușile* (fig. 225) prin ajutorul unor cuie de lemn ce se bat pe latul tălpilor. Pe deasupra, picioarele sunt prinse în *opleni* numite și *oplene, scaune* sau *sclaiuri*. In fiecare cap de oplean este făcută câte o gaură dreptunghiulară, în care

---

[1]) Pamfile, *Jocuri de copii*, I. 73 (345).

[2]) Pentru sania de boi: Damé, *op. cit.* p. 21—2.

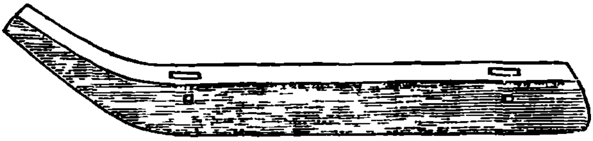

Fig. 225.

se pun *țapușele* numite și *țăpi, țepi, țepușei*, ce slujesc la adusul lemnelor, paielor, etc., ca și drugii carului (fig. 140).

Piscurile, chiscurile sau *cârmacele* celor două tălpi sunt prinse

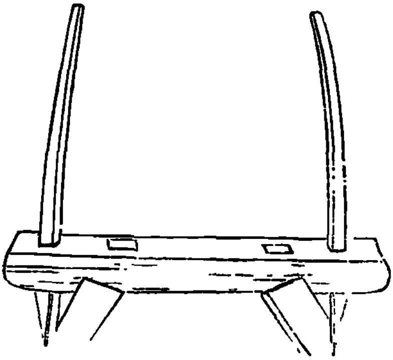

Fig. 226.

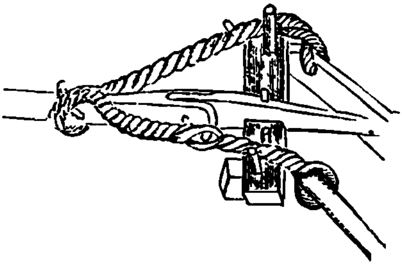

Fig. 227.

pe deasupra cu un drug de lemn numit *bobot, bot, obot, cruce, crucile, botnița, obădul* sau *gruiul*.

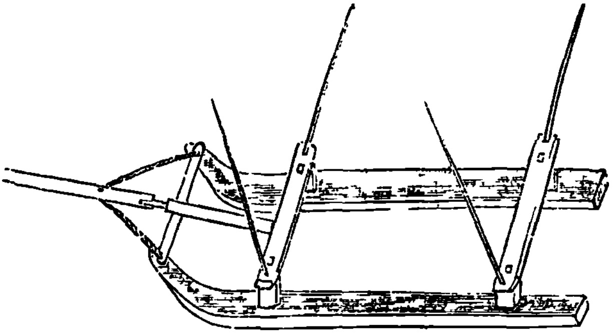

Fig. 228.

Gruiul și *opleanul* dinainte sunt legate printr'un drug lucrat numit *pisc, chisc, limbă* sau *splină*; de dânsul se leagă proțapul. A–

desea hobotul şi cele două picioare dinainte sunt legate şi ele prin două lemne mai subţiri, numite *chiscuri*.

Legătura dintre proţap sau tânjală şi sanie *struneşte* proţapul cu *vârful*, *bourul* sau *botul* tălpilor prin gânjuri de lemn sau funii, cari ieau numele de *apărătoare*, *cetlău*, *legătură*, *gânj*, *coardă*, *lambă*, *vlaioagă*, *lănţuş* sau *prăjină*.

In unele părţi tălpile sunt legate deadreptul cu proţapul prin două scânduri numite *struci*, prinse într'un cuiu numit *măseà*.

Săniile sunt de diferite feluri, mai ales prin locurile de munte. Iată o bogată terminologie din Ardeal:

Cochirla este o sanie mică, trasă de un cal; cu ea se aduc lemne din pădure; se mai numeşte şi *bârgeică*, *cioaclă*, *barzeică* sau *tarniţă*.

Huriştea este tot o sanie mică, pe care o trage omul cu lemnele din pădure [1]; pare a se numì şi *catarcă* sau *catargă*.

Sclifa, un fel de sanie cu care aduc oamenii lemne din pădure. Stă în două tălpi împreunate prin un lemn mai gros, care la capete are două ţepuşe. Dinainte la un capăt este înţepenită o rudă, iar la cealaltă e legată o funie. Partea aceasta se numeşte *cochirlă*.

La partea dinapoi sunt înţepenite două prăjini prin o rudiţă [2].

Trabla este un fel de sanie care se aşează pe dricuri (cele patru roate dela car) şi se foloseşte la căratul fânului [3].

Scanceul este o sanie cu tălpile foarte scurte. Lemnele lungi din pădure se aşează cu capetele joase pe o sanie trasă de boi, iar vârfurile se razămă şi se leagă de scanceu.

Săniilor li se poate pune *pomostine*, scoarţe şi fundător, răzămate pe ţepuşe. *Corcia* este un fel de leasă ce se pune pe sanie, pentru a puteà aduce fân. La car pe corcie se pune *poclitul (pocrişul)* [4].

43. *Sapa*. Intr'o casă sunt cel puţin atâtea sape câţi căseni sunt, dela doisprezece ani în sus. Ar trebuì să fie două feluri de sape, căci cu o sapă se *sapă* şi cu alta se *prăşeşte*. Sapa de săpat (fig. 229) este aproape triunghiulară, iar unghiul ce-l formează *leafa* (fierul sapei) cu *coada* sau *dârjala* ei, este aproape un unghiu drept (fig. 230). Tăierea pământului se face aproape vertical.

Sapa de prăşit (fig. 231) este aproape de două ori mai lungă decât lată, formând cu coada un unghiu de 50°—60°; tăietura în pământ va fi oblică; cu ea se *prășește,* adică se aruncă departe în pământ și apoi prășitorul o trage spre el, trăgând *țărna* la firul de popușoiu spre a-i face *moșinoiu* la rădăcină.

---

[1] Viciu, *op. cit.* p. 51.

[2] *Ibidem*, p. 76.

[3] *Ibidem*, p. 86.

[4] *Şezătoarea*, *V.* 59.

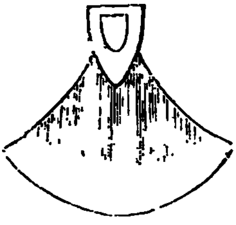
Fip. 229.

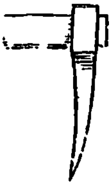
Fig. 230.

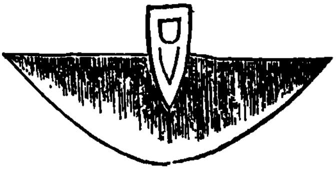
Fig. 231.

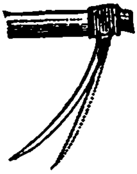
Fig. 232.

O sapă este *mai la săpat* sau *mai la prașit,* cu cât fierul face cu coada un unghiu mai mare sau mai mic. Lucrătorii le dau astfel cu ajutorul ciocanelor, îndoindu-le muchia.

Săpile se bat și se ascut ca și coasele.

44.— *Scara* se compune din doi drugi lungi și mai multe *fușteie* subțiri împănate în drugi. Ele stau în tindă și pe ele se suie gospodarii în pod.

45.— *Scaune.* Scaunul, *scamnul* (Ardeal) sau *scăunețul* și *scaunieșul* de casă este puțin înalt. Are trei sau patru picioare (fig. 233). Pe el stau gospodarii la masă, pe dosul lor unele gospodine *toacă* (tocănează) carne, etc.

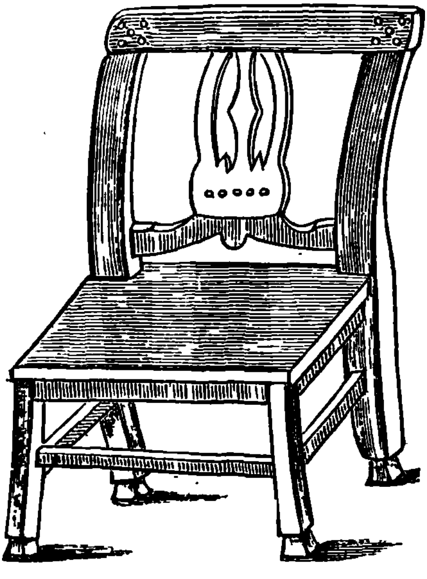
Fig. 234.

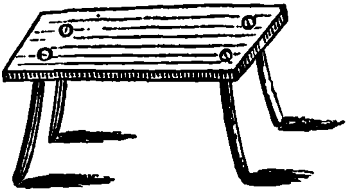
Fig. 233.

Scaunele lungi, de câte 1.50—3 metri, au patru picioare, cu sau fără *speteze.* Se folosesc la mesele mari, pomeni, etc. Scândurile lor și spetezele sunt la unele scaune frumos înflorate cu încrustări.

Jilțul (fig. 234) se face din scânduri groase, cu patru picioare și *rezămătoare* sau *speteaza*. Sunt înflorate cu ținte galbene, etc.

46.— *Secerea* (fig. 235) se cumpără din târg, dar mai bună e cea facută de fierar din oțel. Secerile nouă se *zimțuesc* sau se *zimțesc*, căci altfel nu taie. Au o coadă de lemn.

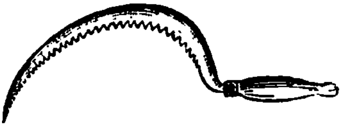

Fig. 235.

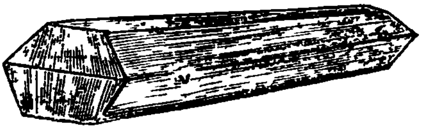

Fig. 236.

Secerile sunt foarte mult cântate în *plugușoarele* dela Sf. Vasile.

47. — *Sicriul* pentru morți numit și *sălaș*, *coșciug*, *raclă*, *tron*, *casă de brad*, *jghiab* și *casa mortului* se face după măsura decedatului din scânduri de brad. De obiceiu, scândurile trebesc să fie nouă. Infundarea se face peste tot afară de unele părți, ca în Transilvania, unde i se lasă o parte deschisă la picioare. Are forma unei tărgi; partea de jos se numește *sicriu*, iar partea de sus, capacul, poartă numele de *procovăț*, *capac* sau *pleoapa cosciugului* [1]. Fundul, care are stinghii, poate să nu fie podit, ci umplut cu trestie și surcelele cari s'au produs la facerea sicriului.

In dreptul capului mortului, i se lasă două găuri triunghiulare, pe unde se crede că vor intrà broaștele ca să mănânce din nasul mortului, căci altfel mortul nu putrezește. (Fig. 236).

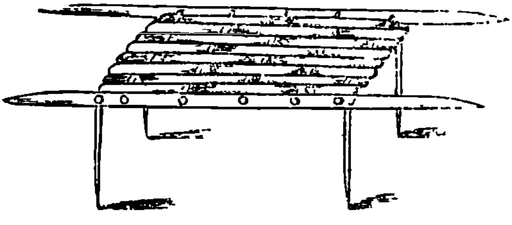

Fig. 237.

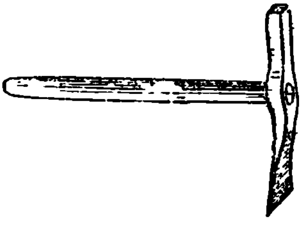

Fig. 238.

Mortul, colivele și colacii se duc pe *nasălnie*, *nasalie* sau *țagla* [2], care seamănă cu o poartă îngrădită cu nuiele, cu patru picioare (fig. 237). Ea se poartă pe umeri.

48.— *Târnăcopul* (fig. 238) numit pe alocuri și *casmà*, *cioacă*,

---

[1] Marian, *Inmorm. la Rom.*, p. 234 și urm.

[2] Viciu, *op. cit.*, p. 82.

schioacă, crampău, ghennoaie, chirlopan sau *tarsiță* are la capăt un ciocan sau un ascuțiș numit *spintecotor*, iar la cealaltă parte o casmà.

49.—*Teica* e de obiceiu un butuc găurit și înțepenit cu țeruși, în care se pune apă pentru păsări, porci, câni, sau unde se toarnă zoile la porci. Poate fi făcută și din scânduri (fig. 239). Se mai numește și *treucă* sau *teucă*.

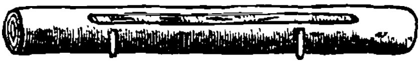

Fig. 239.

50. *Tocilă* n'au toți gospodarii. Cea mai simplă (fig. 240) se compune dintr'o piatră de ascuțit pusă pe un ax de fier, cu un *mâner* sau mănușă. Axul sau grindeiul este susținut pe doi pari sau țăruși. Alte tocile se învârt cu o manivelă sau cu piciorul; are deasupra roatei un vas ce picură apă și dedesubt o teicuță unde se scurge apa.

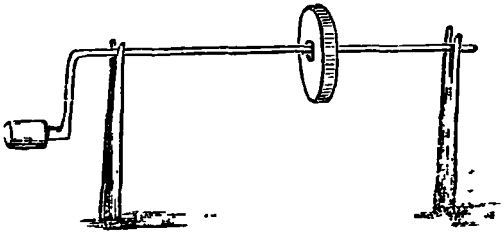

Fig. 240.

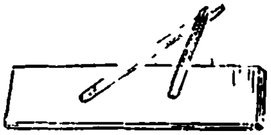

Fig. 241.

51.—*Traga* este o scândură groasă, cioplită dintr'un butuc; are două *brațe* sau *mânuri*, de unde se leagă tânjala. Cu ea se trage pe poartă afară gunoiul și mai ales buruiana și țărna de pe arie, după ce aceasta s'a *prășit*, adică s'a netezit pentru treierat (fig. 241).

52. — *Trăsurile* vechi aproape au dispărut. Din ele multe se aduceau de peste hotar, de sigur, dar îndestul de multe se lucrau și în țară de meșterii târgurilor, iar la început de cei ai satelor.

In orice caz, știà stăpânul ei să-și repare micile stricăciuni. Nu vom greșì, de sigur, dacă vom da câteva lămuriri vechi asupra trăsurilor românești cari cuprindeau și vestitele *căruțe de poștă*.

Un călător englez în țerile române, pe la începutul veacului XIX, zice: «Una din slugile noastre mai fusese în Moldova și ne spuneà de iuțeala cu care mână surugiii localnici, cu cuvinte cari ne făceau să ne uităm îngroziți la starea nenorocitelor noastre *briște*. Când ajunseră în sfârșit, hamurile de frânghie fură întinse și potrivite pe pământ și cinci cai fiind vârîți într'însele, fară inhămați la fiecare trăsură, deși doi ar fi fost cu totul de ajuns. Ne rugarăm acuma pe atât de serios, pe cât de fără de folos ca *surugiul* nostru (termenul prin care e cunoscut aici un vizitiu moldovan) să meargă încetinel, cum ne-am fi rugat de un vizitiu saxon, dându-i desmierdătorul nume de *Schwager* (cuvântul înseamnă «cumnat» și numele se da de obiceiu vizitiilor germani de pe timpul împăratului Iosif, mai ales dacă se întâmplă ca drumețul să fie vesel), să scadă iuțeala; însă în zadar, căci, precum în cazul din urmă, puțin îți folosește să te mânii sau să încerci cu bacșișul, astfel surugiul nostru (un neobișnuit de frumos flăcău cu basmaua înfășurată în jurul capului, ca o cealmă) se înduplecă abià să se învoească la micul galop. Iuțeala lui obicinuită, galopul mare, ar fi făcut bucăți căruțele noastre [1]).

Un astfel de călător vorbește mai departe: «Această experiență pe care o făcurăm asupra repegiunii primejdioase a surugiului moldovenesc, ne încredințase de nevoia de a lăsà la o parte orice idee despre comfortul de a sta întins bine într'o *dormeuse* și de a ne acomodà cu scuturatul căruțelor obișnuite ale țerii. Aceste vehicule sunt făcute în întregime din lemn, fără o bucățică de fier măcar pe dânsele; prin urmare, repede de răsturnat și repede de ridicat; au o înălțime de aproape trei picioare și o lungime de patru și pot conțineà numai o valisă pe care fiind așezată o cantitate mică de fân, stă călătorul. Grosolănia cu care sunt înjghebate, face să se poată reparà ușor, le poți schimbà la fiecare casă de poștă și patru cai sunt înhămați în totdeauna la ele, căci pleacă fără deosebire în galopul mare».

Pe urmă vorbește despre îmbrăcămintea surugiilor de pe atunci; peste puțin însă, își aduce din nou aminte de căruță și adaoge: «în caz de răsturnare, din cauza lipsei unui cuiu dela roată, surugiul se coboară și tăind o pană din vr'un copac din apropiere, pune la loc roata și când repeziciunea mersului nostru amenință cu focul, nu se aleargă la întrebuințarea grăsimii, ci mijloace mai firești erau puse în lucrare, pentru a se împotrivì urmărilor frecării» [2]).

O parte din vorbele de pe urmă ne aduce în minte pe moș Nichifor Coțcarul, din povestirile neajunsului meșter Ion Creangă.

---

[1]) *Arhiva*, VII, 11—2.

[2]) *Ibidem*, 15 6.

C. Dogăria sau butnăria.

1.— *Considerațiuni.*

Dogaria (dela vorba *doagă)* și *butnăria* (dela vorba *bute)* s'au desvoltat din două motive: unul e necesitatea vaselor pentru economia casnică, atunci când vasele săpate în lemn s'au cele provenite din scorburi de copac și înfundate nu mai corespundeau gradului de civilizație,. gustului; al doilea desvoltarea industriei vinului și altor băuturi.

De sigur că ambele sunt destul de vechi. Aceste motive au avut putere tot mai mare și prin urmare această ramură de industrie casnică a mers pășind înainte până astăzi.

Filoxera care a stârpit mai toate podgoriile românești, a făcut într'o măsură ca meșterii de poloboace și vase mai mici, destinate băuturilor, să lase de multe ori la o parte acest meșteșug.

Dogăria este ocupația muntenilor pentru vase mici și a podgorenilor pentru vase mari. Potrivit legiuirilor timpului, se întocmesc de multe ori bresle la târguri și sate, românești sau colonizate prin străini. Astfel butnarii din Piatra, din partea târgului, cari se chemau *mărăței*, erau atât de cuprinși, că le da mâna să facă danie un loc al breslei mânăstirii Bisericanilor, în veacul XVII. Ei aveau un staroste și prin acele locuri de păduri găsiau destul material de lucru, așà încât stăteau în fruntea orășenilor. La 1750 cei din Moldova se împărțiau în *butnari* cari făceau *buți* nouă sau *buri*, în *butnari-legători*, adecă butnari adevărați, și *dogari* cari legau [1]).

Poate au învățat meșteșugul acesta indirect sau direct de peste graniță. Pe la începutul veacului XVII se pomenește de satul Fărăoni care fusese pustiit și colonizat cu Unguri, a căror ocupație de căpetenie erà dogăria [2]).

Am pomenit mai sus că această industrie aparține mai ales părților muntoase și vom vedeà dintre ele câtevà.

2. — *Sculele.*

Sculele dogarului, pe lângă unele din cele pomenite la capitolele precedente, sunt:

---

[1]) Iorga, *Ist. Rom. în chipuri și icoane*, III, p. 175.

[2]) *Uricariul*, XVIII, 363.

1.—*Masa de tras doage* sau *cânele* (Fig. 242), care cuprinde: *A*) *patul, trupul* sau *fața*; *B*) *custura* sau *dalta*; *C*) *pana* și *D*) *picioarele* [1]; doaga se trage cu mâna pe deasupra mesei.

2.—*Priboiul*, numit și *dușlag*, este un cuiu de oțel tonconic, cu

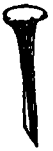

F. 243.

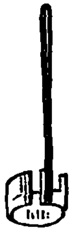

Fig. 245.

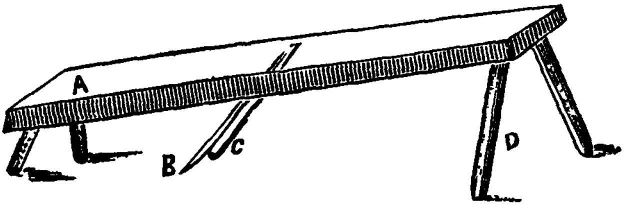

Fig. 242.

care se *priboiește*, adică se fac găuri cercurilor de fier la boloboace spre a le prinde (fixà) în nituri.

3.—*Dalta de cercuri* este ca și priboiul, numai că în vârf e lată și ascuțită; cu ea se taie cercurile de fier (Fig. 243).

4.—*Baschia, ciochia, păpușa* sau *bățicul* este un ciocan în formă de limbă șențuită. Șanțul se așează pe cerc și cu un ciocan de lemn se bate deasupra ca să fugă cercurile către partea mai umflată a vasului (Fig. 244).

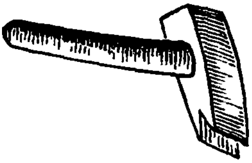

Fig. 244.

5.— *Sgârciul* sau *scoaba* slujește la curățitul muchelor la vasele mici (Fig. 245).

6.— *Cleștele* sau *cleștarul de scos cercuri* (Fig. 246-7) se compune din: *A*) *cârlig* și *B*) *coadă, mâner, gaiță, gheran* sau *trăgător*. Capătul *A* se reazămă în doage, iar cârligul *B* apucă de cerc. Cârligul de fier *CB*, se mișcă împrejurul cuiului *C*.

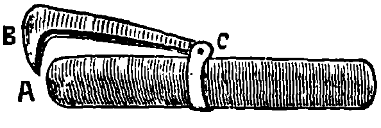

Fig. 246.

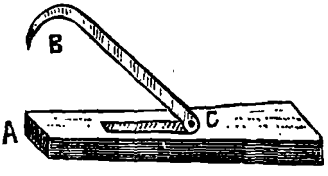

Fig. 247.

7.—*Scăunoaia, scaunul de cuțitoit* sau *scaunul de doage* (Fig. 248-9) se compune din: *AB*: *clobanțul, capul, ciochia, căpățina, ciocul, ciacăia*, sau *broasca; C: tălpiga, călcatorul, tălpigul* sau *talchigiul; d: scaunul* pe care stă călare cel ce lucrează doagele, apăsând pe tălpigă; *E*: cuiul care ţine fixat clobanţul în *cânele FG*; *H*: măsuţa, *podul* sau *punţea; I: cleştele.* Apăsând cu piciorul pe tălpigă, doaga se prinde între cleşte şi câne şi cuţitoitul începe.

---

[1] Damé, *op. cit.* p. 87.

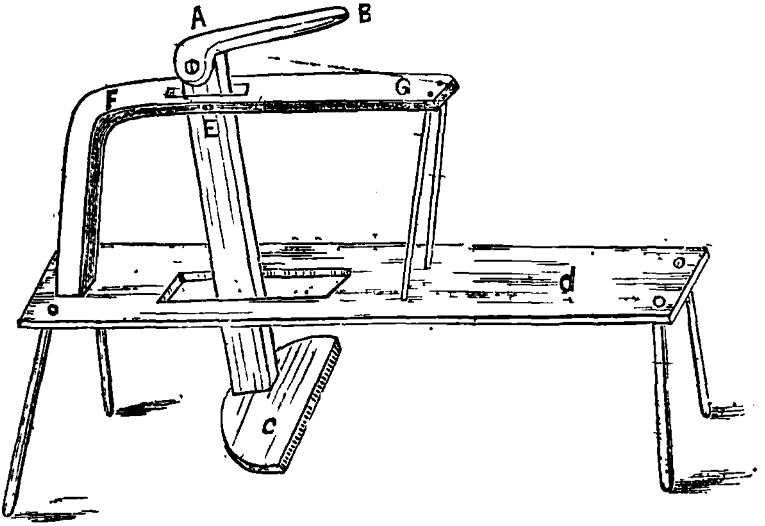

Fig. 248.

7.—*Pasul, pasnicul* sau *capră* (Fig. 250) se compune din doi *craci* şi un *arc, arcuş, coardă* sau *punte*. Altă formă (Fig. 251) se numeşte *şar* şi, ca şi pasul, slujeşte la tras circumferenţe pe doagele fundului la poloboace, obezi la roate, etc. In *A* are un piron în jurul căruia pironul din vârful ciocanului descrie circumferenţa.

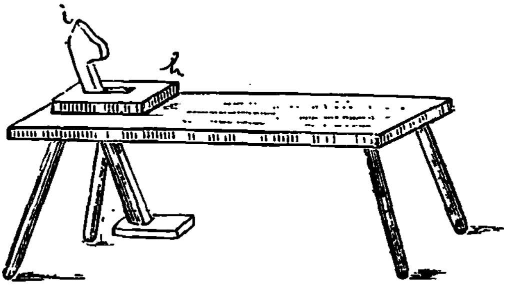

Fig. 249.

8. *Gărdinarul* (Fig. 252) slujeşte la facerea *gardenului* sau *gărdinei*, şănţuleţul în care se fixează doagele ce formează fundul vasului. Scândura *A* alunecă pe capul doagelor, iar depărtarea gardinei de gura pasului este egală cu distanţa dela scândură la gărdinar.

Un altfel de gărdinar are forma unei custuri (Fig. 253) şi se întrebuinţează la facerea gardinilor vaselor mici.

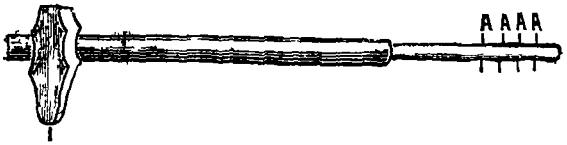

Fig. 251.

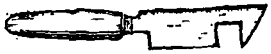

Fig. 253.

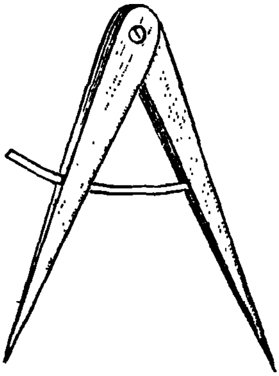

Fig. 250.

9.— *Bidlatul* (Fig. 254) este un cuţit pentru făcut cercurile de lemn la vasele mici.

10.—*Dogarul* (Fig. 255) slujeşte la crăparea lemnelor pentru doagele mici; fiecare meşter are trei dogare de diferite măsuri.

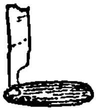

Fig. 256.

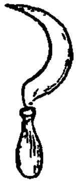

Fig. 255.

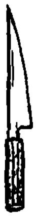

Fig. 254.

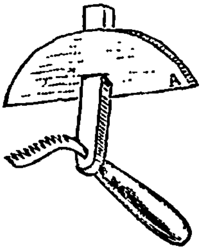

Fig. 252.

11. — *Ciumpeiul* (Figura 256) slujeşte la crăparea cercurilor.

3. — *Producţiuni.*

1. — *Cofiţele*, *cofăielele* şi *cofele* sau *doniţele* (Fig. 257) se fac din doage de brad, cu un singur fund şi o toartă tot de brad. Au cercuri de lemn, cari se supun la capete şi bătându-le în jos, le face să nu se desfacă (Fig. 258). Cercurile sunt de lemn de alun, despicând nuiaua în două şi curăţind-o.

Sunt şi cofe cu capac; *cofiţele*, mai mici decât cofele, şi *cofăielele*, mijlocii, au mai des capac. Cercurile pot fi şi de fier.

Toate se folosesc la adusul şi păstratul apei, la adusul vinului, iar după ce se învechesc, slujesc la păstratul seminţelor.

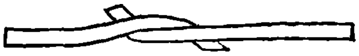

Fig. 258.

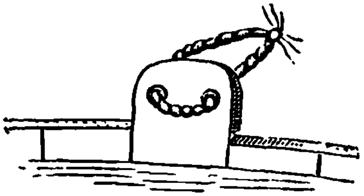

Fig. 261.

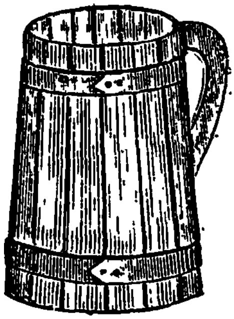

Fig. 257.

Unele cofe sunt înflorate cu imprimări de fier, cum arată fig. 259, desfăşurând doagele unei cofe din munţii Sucevei.

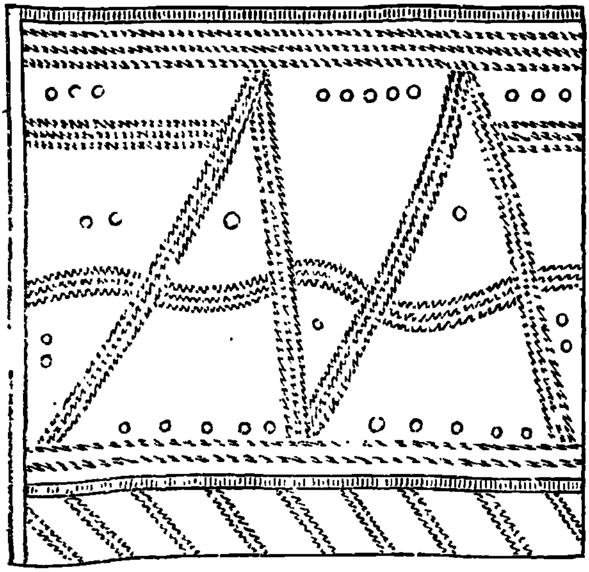

·Fig. 259.

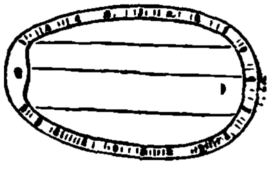

Fig. 262.

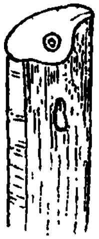

Fig. 260.

In unele părţi cofele de diferite mărimi se cuprind în numele de *cart*, dacă nu însemnează numai «mică doniţă, cofiţă, prevăzută cu astupuş; o folosesc la mulsul vacilor» [1]).

---

[1]) Viciu, *op. cit.* p.27.

2.— *Vasele* cari se folosesc la mulsul vacilor şi al oilor le-am văzut în alt loc.

3.— *Ciutura fântânii* vom vedeà-o când vom descrie puţul sau fântâna. Ea se mai numeşte şi *căuş*, «ciubăraş de scos apă», sau *găleată*.

4.—*Bota* este un vas de lemn înfundat, cu o capacitate de 1-3 cofe de apă. Forma fundului îi este ca o elipsă regulată sau ovală. Doagele deasupra sunt cu câtevà degete mai înalte. O doagă dela partea cea mai ascuţită (Fig. 260) este mai groasă la partea surioară şi-i străbătută deo gaură pe unde iese apa din botă. Această parte a botei se pune la gură când se bea apă. O altă doagă, la mijlocul unei părţi mai puţin curbe (Fig. 261) este mai lungă şi are două găuri de cari se leagă o aţă sau un curmeiu. Pe fundul superior se mai află o gaură (Fig. 262). Apa se toarnă peste fundul deasupra şi intră în botă pe această gaură sau *vrană*. Ambele sunt astupate de obiceiu prin dopuri de lemn cari se anină de capătul doagelor prin aţe. In botă se duce apa la munca câmpului.

5.—*Baniţa* este mai largă la gură decât la fund şi are o toartă. Cu ea se măsoară şi se măsurà mai ales înainte cerealele, cuprinzând douăsprezece oci. Astăzi, când prea rar se mai întrebuinţează ca unitate sau ca măsură în comerţ, poate să fie mai mare sau mai mică.

Le face orice gospodar; are cercuri de fier. Diminutiv: *bănicioară*.

6.—*Merticul* e o măsură de o ocă capacitate. Când nu se face din doage, e un trunchiu scobit. Se foloseşte mai ales la moară spre a luà zeciueala *măcinişului* sau de gospodari cari împărţesc tain păzitorilor de ţarine şi de vite.

7.—*Găletarul* (Fig. 263) are secţiune eliptică, cu fundul mai mic decât gura; prezentă două torţi. In el se spală rufele se lă, etc. In Ardeal pare a se numì *bărlău*, «ciubăr în care se opăresc rufele; a *bărlui* = a opărì rufele cu leşie» [1]).

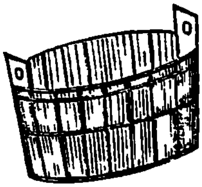

Fig. 263.

8. — *Vasele* mari cari se folosesc la *velniţe* şi *poverne* le vom vedeà la rândul lor.

9.—*Putini*, vase de două ori mai lungi decât largi, cu scândura dreaptă, mai largi la fund decât la gură sunt de diferite mărimi şi poartă diferite numiri: *brădoaica* poate cuprinde o capacitate de

---

[1]) Frâncu-Candrea, *op. cit.* p. 107.

2—4 cofe de apă; *borşoaica* e puţin mai mare şi în ea se umple borşul; *budăieşul*, *fucia*, etc.

10. — *Vasele largi şi scurte : ciubărul* (îl vom găsì aiurea) care se foloseşte pentru strângerea zoilor, etc., numindu-se *şaf* [1]) şi *lăturariu* (dela *laturi*) [2]). După ce se încheie doagele, ciuberele se lustruesc pe dinăuntru cu ajutorul unui instrument numit la Românii din Munţii-apuseni, *ghinitoare* [3]); *dèja*, etc.

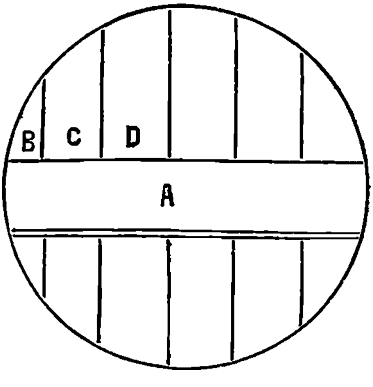

Fig. 265.

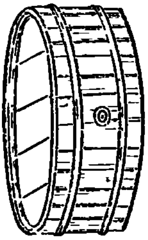

Fig. 254.

11. — *Fedeleşele*, pentru apă mai ales, au o formă deosebită. (Fig. 264).

12. — *Cazile* sunt vase foarte mari, înalte de câte doi metri şi chiar mai mult, cu gura de două ori mai largă ca fundul. Le vom vedeà în altă parte.

13. *Poloboacele* şi toate vasele de forma lor [4]), deosebite ca nume, dimensiuni şi întrebuinţare, se fac din *doage* cari se lucrează în gospodărie sau chiar în pădure, cum obişnuesc unii Români din Basarabia [5]). Ele sunt înfundate la amândouă capetele sau numai la unul singur.

Fundul unui vas (Fig. 265) se compune din: *A) stinghie, chingă, pop, calafat, zaplat, stâlp, punte, uşă* sau *curmeziş ; B) doaga mică*,

---

[1] Viciu, *op. cit.*, p. 79.

[2] Ibidem, p. 56.

[3] Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 100.

[4] Damé, *op. cit.*, p. 85. *Dogarul* (pe moldoveneşte *butnarul*) face ***doniţe*** sau *cofe, hârdaie, deje* sau ***ciubere, căzi, hârdăiaşe*** sau ***ciubăraşe, cofiţe cofăiele, şitare, cofer*** sau ***şiştare (hârdaiaşe, ciubăraşe), pâlnii de lemn, punit*** sau *leice, bote, berbinţe, curătoare, vedre, budaie, găleţi, **putine*** sau *trușii, putineie, catârne, butoaie* sau *acoave, butii, boloboacę, (poloboace), butoıaşe, balerce, balercuţe* sau *valeraşe, burii, buriaşe, budace, fedeleşe, fucii*, etc. Viciu. *op. cit.*, p. 63.; *pârlău*, cada sau ciubărul în care adună ce culeg la vie, până storc; se mai numeşte şi *vos;* p. 42: *fâcie, vas*, balercă, *budíe*, butie; p. 30: *cioiu*, mic vas de lemn, cam $^1/_2$

sfârc, aripă sau *băripă ; C) doagă din aripă* sau *stâlpul aripei ; D) doagă din mijloc* sau *stâlpul mijlociu* [1]).

De obiceiu, după ce doagele s'au lucrat, s'au prins într'un fund sau numai în cercurile dela un capăt, se face foc în mijlocul polobocului. De căldură doagele se îmlădie puţin, iar gospodarul le strânge cu ajutorul *vârtejului*.

14. — Diferite *instrumente muzicale*.

Pentru a ne face o idee mai precisă asupra acestei părţi din industria lemnului, vom cità câtevà date găsite la întâmplare:

— *Butnari* în Munţii-apuseni sunt în comunele Tiuleşti, Valea-mare şi Tomeşti ; ei fac buţi pe cari le transportă cu carele la târguri în Ungaria şi Transilvania [2]).

— Mulţi autodidacţi din Straja Bucovinei pricep butnăritul şi fac cofe, cofăeli, *obroace* pentru cămeşi, poloboace pentru pepeni şi curechi, ciubăraşe cu torţi, înfrumuseţate cu flori făcute cu fierul fierbinte, *berbinţi* ş. a., cari lucruri ar puteà concurà cu ale *bodnarilor* şcoliţi şi iscusiţi [3]).

— Ocupaţia principală a Moţilor e fabricarea de *ciubere*, doniţi, cercuitul şi dulgheritul, Acei cari se ocupă cu facerea de ciubere şi cercuitul se numesc *vasari* şi sunt mai cu seamă din Vidre, Ponorel, Neagra, Scărişoara şi Secătura. Văsarii îşi desfac marfa pe la târguri şi prin sate şi pe banii câştigaţi, la întoarcere încarcă pe cai sau pe care, porumb, grâu, secară, etc. Cei mai mari sunt *cercuitorii* cari n'au altă avere decât un biet cal cu care nutresc o familie din câte 6 membri. Pe cal încarcă până la 400=600 cercuri cu cari pleacă în *ţară*, unde lucrează la cercuitul vaselor de lemn, până când îşi isprăvesc cercurile şi la întoarcere aduc *bucăţele* la copii şi la muiere, care îi aşteaptă cu dor.

---

căpceà, cam 1 dcm. ; forma lui e ca a unui *tăieriu* cu coada de lemn ; p. 84: *tisă*, balercă, poate dela lemnul de *tisă* din care se face; p. 24: *butiic*, dimin. din bute, un *ghiob*, *ştenduleţ* ; — p. 36 : *cosoaie*, cerculeţe de nuiele de *salcă* cu cari se leagă cercurile de lemn pe buţi, vine din *coş*, *coşoiu*.

[5]) In Basarabia dogarii lucrează doagele în păduri, cari de cele mai multe ori sunt arendate de Evrei, stricând astfel mult pădurea. Z. C. Arbore, *op. cit.*, p. 455.

[1]) Damé, *op. cit.*, p. 89, din care capitol s'au împrumutat multe.

[2]) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 51.

[3]) D. Dan, *Straja*, p. 51.

O asemenea cutreierare prin ţară ţinând câte 5—6 săptămâni, se zice că Moţul face:

Paştele pe la Şiria[1]),
Crăciunul pe la Ilia[2]).

Cel mai bun tovarăş al Moţului la drum este calul său, pe care văsarul încărcând câte o *chişiţă*[3]) pleacă alături cu cercuitorul în *ţară*:

Colo pe Dealul-mare
Merge Moţul cu ciubare
Şi cu *teocuri*[4]) de răşină,
Să le deie pe fărină,
Ca s'aducă bucăţele
La copii şi la muiere.

Mergând încet după calul său, pe care nu-l preţueşte mai puţin decât Arabul pe al lui, cu capul ridicat, cu privirea limpede, cântă:

Du-mă Doamne'n pace'n ţară
Cu *cercuri* şi cu *ciubare*
Şi mă adă'n pace iară
La copii şi la muiere.

Ori:

Nu am pâne, nu am sare,
Toate le-a dus darea mare,
Darea mare ce m'apasă,
De stă sufletul să-mi iasă;
Vin biraiele cu carul,
Ducu-mi traiul şi mălaiul,
Ducu-mi toate, -mi las'amarul.
Mi-aş da pruncuţii la şcoală,
Dar nu-i pot cu *straiţa* goală.
Inălţate împărate,
Vino'n ţară, fă dreptate
Dacă crezi în zeitate“[5]).

La Românii din *Meglenia*, butnarii poartă numele de *butari* sau *lupătari* (lopătari) şi cu meşteşugul lor produc următoarele obiecte: *curită* (butoiu mare în care se pun struguri), *putină* (cu o capacitate de 400—500 oci), *grăbli* (un fel de putină mai mică de 50—60 oci), *buteli* (butoiu de 50—60 oci, în ele se pune rachiu, vin sau oţet), *croablă* (fel de putină de 20 — 30 oci şi chiar mai mare), *buti* (fel de putină în care se bate laptele), *butin* (butoiaş), *gàletă* (arom.: *găleată*, vasul în care se mulg oile la târlă; mai toate găleţile au aceeaş capacitate, încât servesc şi drept măsură), *buclic* (arom.: *buclă* şi *bucliţă*, un vas de lemn în care se pune apă; se obişnueşte printre Aromâni mai mult; ţine apa rece; când e făcută din lemn de brad, face să miroasă apa plăcut), *făràş* (arom.: *fraşe*, *fărase*, este făcut tot de lemn cu una sau două încăperi; cel cu una serveşte la strâns gunoiu într'însul, iar cel cu două la pus lingurile într'una din încăperi şi furculiţele în celelalte), *căpistèr* (căpistere, în care se frământă pânea), *ambàr* (hambar), *sindùchiu* (ladă), *găvane* (obiecte de lemn în cari se pune sare, mâncare, etc.), *cloşnic*, *ciurilă* (arom.: *sfârliciu*, cu care bat bacii laptele ca să-l facă brânză), *cuponi* (*cupăi*, în care se spală rufele sau se dă de băut vitelor sau se pun dedesubtul cişmelelor), *lupată* (plural: *lupoţi*; *fel de fel*, *lupoţi furnofţi* = lupeţi de cuptor), *pănăcoţi* (arom.: *panacuto*, o scândură groasă de vreo doi metri lungă şi scobită în formă de *cuvată*, slujind la pusul bucăţilor de aluat în fiecare scobitură, unde apa se lasă a se dospi, după care se aduce la cuptor), *cămàţi* (lemne lungi cari servesc la prinsul peştelui), *cupiă* (fel de obiecte pentru plutit), *linguri*, *furculiţă de lemn*, *furţi* (furcă, fel de fel) (1).

---

[1]) *Şiria* e un orăşel pe lângă Arad, în Ungaria, unde la 1849 armata maghiară, comandată de generalul Görgey, a capitulat înaintea oştirilor ruseşti.

[2]) *Ilia* e un orăşel pe Mureş în jos, între Deva şi Dobra.

[3]) Sunt *chişiţe* mari şi mici; una conţine 14 bucăţi, alta 12 bucăţi de vase. Chişiţa se compune din:
Pärläul mare, 8 litri de târg care are 20 litri mici.
» *mic*, 6 litri; o litră de târg are 2 decalitri.
Pătrarul, 4 litri.
Ferdeleţul, 2 $^1/_2$ litri.
Ferăţul, 8 cupe vechi.
Ciubăraşul, 5 cupe vechi.
Şuştarul, 2 cupe vechi.
Toate aceste vase vin unele peste altele.

[4]) *Teocurile (tocurile)* sunt făcute din coajă de brad, anume pentru a pune răşina într'însele, şi pe cari Moţii le vând prin sate şi la *ţară*.

[5]) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 61—4.

D. Strungăria; săpatul în lemn.

Strugăria este partea din meşteşugul lemnului cea mai puţin răspândită din cauza scumpetei instrumentelor ce le cere şi a lipsei de nevoi pentru producţiunile acestei industrii. Astfel cum este ea astăzi, *strugăritul* se confundă cu *rotăria*. Butucul roţii este singurul obiect care are — şi el într'o măsură relativă — nevoie de a fi *strujit* la strug.

Strugul, *strungul* sau *strujniţa*, cu care se *strungăreşte* sau se *strujeşte*, este de două feluri: mişcată cu mâna (Fig. 266) şi cu călcător (Fig. 267). Butucul iea conturul ce i-l determină *custurile* sau gripcele (Fig. 268-9).

---

[1] Per. Papahagi, *Megleno-Românii*, I, p. 30—1.

Ţárul, compasurile sau *pasurile*, descrise aiurea, slujesc rotarului la însemnarea obezilor, spre a le puteà «îndoì sau *încujbà*», adică spre a le puteà da formă arcată (Fig. 270).

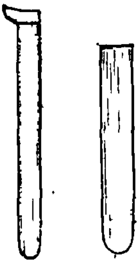

Fig. 268-269.

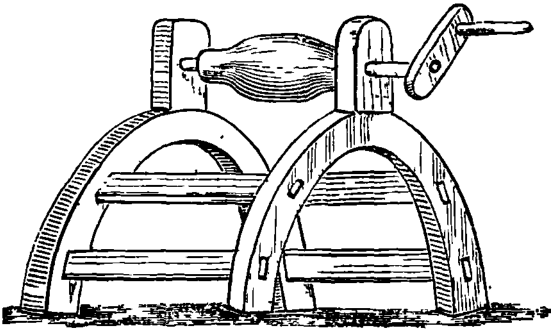

Fig. 266.

Cobăla, cuşniţa, corniţa sau *scaunul de înspiţat* (Fig. 271) cuprinde roata când se înspiţează sau se obedează.

Scaunul de aşezat obezile când se găuresc cu lingura (Fig. 272) [1].

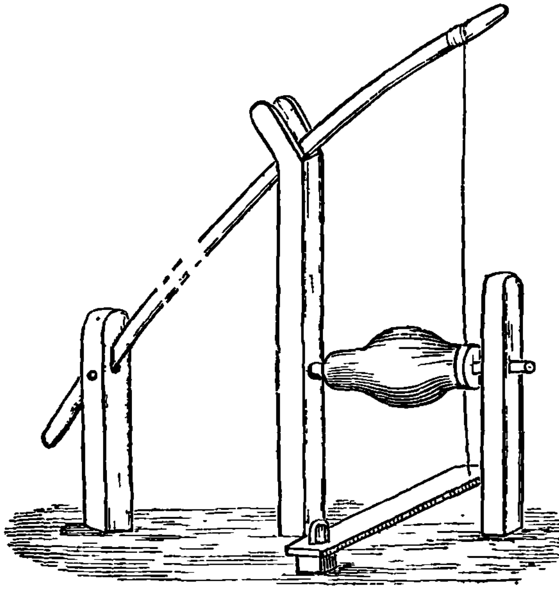

Fig. 267.

Calupul capetelor de spiţă (Fig. 273) cuprinde găuri de diferite mărimi, în cari se potrivesc capetele spiţelor ce se fixează în ciolane.

Sgărieciul (Fig. 274) slujeşte la tras linii paralele cu o faţă dreaptă sau curbă.

Afară de roate, marii meşteri în ale strugului mai fac:

Ploşti (sing. *plosca*) (Fig. 275), cele mai frumoase dintre vasele gospodăreşti. Plosca e rotundă, lată, cu fel de fel de flori încrustate în piele colorată şi boită iarăş în chipuri diferite; are cănafi de piele şi *falduri* sau *borbote* tot de piele. O cureà lungă cu cercurele şi cheotori o împrejmue de jur împrejur; de ea se poartă plosca plină cu vin, când se pofteşte satul la câte o nuntă. Alte figuri le vom vedeà şi aiurea 1).

---

[1] După Fr. Damé, *op. cit.*, p. 41-2.

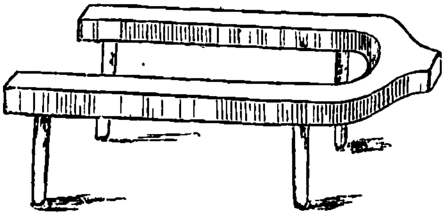

Fig. 271.

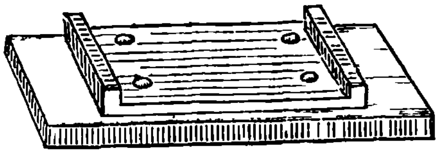

Fig. 272.

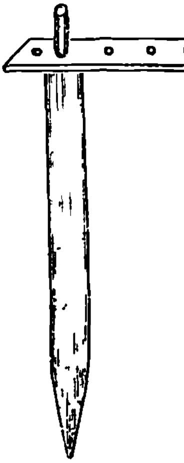

Fig. 270.

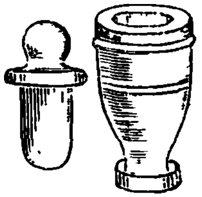

Fig. 276-277.

Solniţe, mici vase în cari se ţine sarea, mai ales la munca câmpului.

Chisăul (Fig. 276-7) pentru pisatul piperului, numindu-se şi *chiperniţa*, slujeşte la pisarea piperului negru, scorţişoarei, etc. Are un *chilug* sau *pilug*.

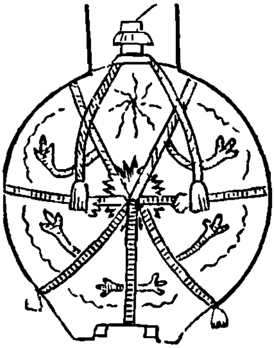

Fig. 275.

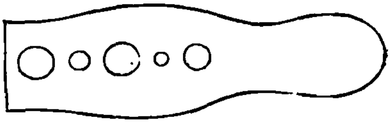

Fig. 273.

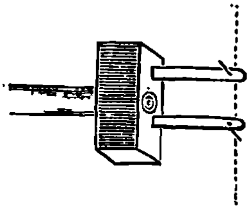

Fig. 274.

In comuna Ţepu, jud. Tecuciu, erà un mare meşter de făcut *feşnice* sau *sfeşnice* cu ajutorul unui rudimentar strug.

---

1) Vezi *Viaţa româneascá*, II, No. 10, p. 60.

Alte obiecte mai sunt: *sucitoare* pentru pâne, *ouă roşii de lemn*, picioare de masă, etc.

Săparea sau gravarea lemnului de sigur că s'a practicat foarte de mult, dela apariţia instrumentelor de tăiat subţire. Au început-o cei deletnici, înfrumuseţându-şi diferite odoare sau lucruri de casă, dar mai cuseamă meşterii de *coveţi* şi *blide*, cari săpau aceste vase în lemn.

Cuvântul de *blidar* se pomeneşte de mult şi se dă cu părerea că vechii blidari lucrau blide de cositor în anumite poieni de codru. Din 1693—4 însă, avem ştire că blidele se lucrau şi din lemn la strug (de sigur că mai înainte se săpau), cum arată un document: «o poiană în codrul Eşului, pe Vasluieţ, unde se chiamă *la Blidari*, zicând că ar fi făcut-o însuşi cu toporul din codrul întreg, cu multă osteneală.... că a fost acel Iftimie *Scafariul*, — fiind bejenar au rămas acolo în poeni cu şidere, câţivà ani, şi lucrà la strug şi s'a numit aceli poeni pe numele lui, de le zic poienile Blidarului» [1]).

Săpături cu cuţitul vom vedeà multe aici şi vedem mai ales în albumurile începuturilor noastre etnografice.

Mai toate catapitesmele bisericilor şi mânăstirilor noastre de odinioară sunt foarte bine lucrate de oameni harnici şi răbdători, cu adevărat evlavioşi. Meşteşugul săpatului se vede şi în alte părţi ale bisericii: în amvoane, cari sunt sculptate uneori ca o horbotă, peste cari întinzându-se apoi vestmântul strălucit al poleiturii, seamănă cu o ştofă bogată şi rară; în jeţele arhiereilor şi Domnitorilor, cari înfăţişează de multe ori şi o măestrită săpătură a stemei ţerii; în uşi, etc.

Din nenorocire, zice marele nostru istoric şi Român d-l N. Iorga, cele mai multe din vechile uşi s'au prăpădit cu desăvârşire, fiind înlăturate, ca nişte bucăţi de lemn, mâncate de cari!

Podoabe de acestea sunt: uşa mânăstirii Colţea, jeţul din biserica Şubeştilor din Câmpulung, făcută de «Nicolae tem(plarul)» în 2 Martie 1786 [2]), precum şi strana dela Brădiceşti, făcută în 1701 pentru episcopul Varlaam al Huşilor [3]).

O lucrare de valoare în timpul din urmă ne vine dela d-l D. Comşa, profesor în Sibiiu, cunoscut prin *Albumul artistic*, publicat în 1904; materialul din noua sa lucrare: *Album de crestături în lemn*, este cules din 139 comune din Transilvania şi Banat, cuprinzând 243 bucăţi înfăţişate pe 41 tabele cromolitografiate.

---

[1]) Iorga, *Stud. Doc.* VI, p. 62.

[2]) Iorga, *Ist. Rom. în chipuri şi icoane*, III, p. 63—4.

[3]) Ep. Melchisedec, *Cronica Huşilor*, p. 159.

Artiştii noştri vor găsì acolo nouă motive de ornamentaţie naţională.

E. Mangalul sau cărbunele de lemn.

Industria cărbunelui din lemnul pe jumătate ars nu s'a practicat decât aproape de timpurile noastre pentru nevoile din lăuntrul ţerii. Cărbunele acesta se foloseşte azi la târguri pentru maşinile de călcat rufe sau pentru anumite feluri de sobe. S'a cerut însă în timpurile mai vechi de către oraşe pentru export, sau deadreptul de către străinătate.

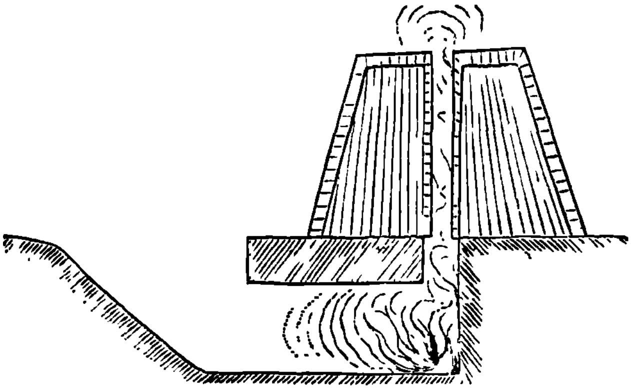

Fig. 279.

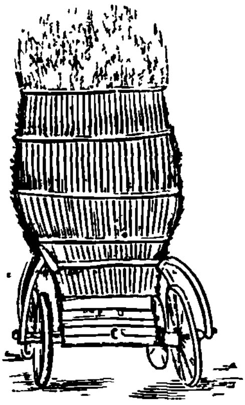

Fig. 278.

Fig. 278 reprezentă un car al unui cărăuş de mangal, copiat după desemnul de pe natură de Raffet in 1837 1).

Relaţii despre Basarabia spun că facerea cărbunelui sau mangalului este o îndeletnicire printre cele mai de seamă ale locuitorilor din locurile păduroase, cum sunt judeţele Chişinăului şi Orheiului. Pe loc, stânjenul de lemne de stejar se vinde cu 4,50—6 ruble, iar dintr'un stânjen se obţin până la 50 cetverti 2). Lucrătorul pentru munca sa primeşte ca simbrie o rublă pentru fiecare stânjen de lemne prefăcut în cărbuni. Un car de mangal se vinde la Odessa cu 15 20 de ruble. Intr'un car nu intră mai mult de $^{3}/_{4}$ dintr'un stânjen bine

---

1) *Semănătorul* V, No. 16.

2) Un cetverti = 0,0216122 stânjeni cubi sau = 209,901754 litri; 1 st. cub = 46,269941 cetverti.

ars. Această ocupațiune o aveau altădată și locuitorii din județul Hotinului [1]).

In Macedonia, această industrie este destul de răspândită; mai ales la Aromânii Olimpiani [2]).

In țară și în Ardeal se fac cărbuni de lemn numai pe la munte în două feluri. Un metod constă în a face *vravuri* sau grămezi mari de lemne și a le da foc, iar când se crede că au ars pe jumătate, se stinge focul cu apă. Cărbunele rezultat se usucă și apoi se desface. Acest metod are neajunsul că carbonizarea nu se face deodată, că unele lemne ard aproape în întregime, iar altele numai cât se afumă.

Al doilea metod mai înaintat constă în a face un coș sau horn de *glii*, brazde adică, destul de tare ca să nu se dărâme, și a pune apoi împrejurul lor lemnele hotărîte pentru a fi schimbate în cărbuni. Când grosimea päretelui de lemne s'a făcut aproape de un metru, se încunjură cu altă cămașă de brazde de pământ; brazde se pun și deasupra.

Sub lemne, se face un cotlon ca la lozniță, a cărui gură *da* (corespunde) cu coșul lăuntric al brazdelor. In cotlon se face foc; fumul și para iese afară prin coșul de brazde (Fig. 279).

După mai mult timp, lemnele se carbonifică, toate de o potrivă.

Cei mai buni cărbuni ies din lemnul de stejar și de prun. Lemnele puse la *cuptor* nu trebue să aibă o grosime mai mare ca 10—15 cm [3]).

F. Impletitul.

Impletitul nuieluțelor sau ramurilor de diferite specii de răchită este o ocupație de căpetenie în multe sate, firește pe unde crește această plantă: răchita. Totuș sunt sate, precum este Potlogii din jud. Dâmbovița, ai cărui locuitori merg în alte sate și cumpără sau strâng răchita pentru împletitul *coșului*.

Am avut prilej la *car* să vedem împletituri de răchită ce înlocuesc scoarțele; tot astfel când am arătat *nămestiile* de prins pește.

Alte producțiuni sunt *panerele* cu toartă (fig. 280), cari au un schelet de nuiele, iar împletitura este de răchită sau de mlajă. *Pane-*

---

[1] Z. C. Arbore, *op. cit.*, p. 454—5.

[2] I. Nenițescu, *op. cit.*, p. 34.

[3] După cum se practică în jud. Dâmbovița.

rile albe (fig. 281) cari se folosesc în deosebi la păstrarea rufelor curate, se fac din răchită à cărei coajă a fost luate în diferite chipuri.

Panerele sau coşurile pentru cules la popuşoi, etc. (fig. 282) sunt un tip care variază. Cei din zona dealurilor le fac pentru strângerea şi transportarea fructelor.

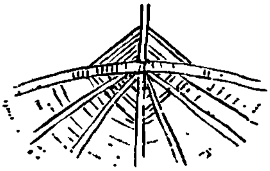

Fig. 280.

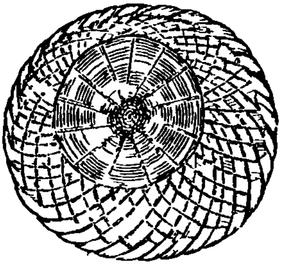

Fig. 281.

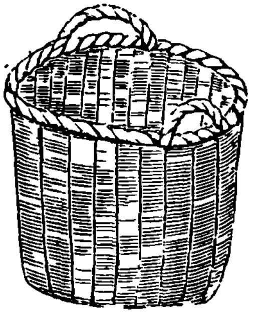

Fig. 282.

In Ardeal, coşurile se mai numesc *spene* sau *corfe*¹) şi *cotarci* (sing.: *cotarca*) ²).

In Macedonia şi mai ales în Meglenia (satul Birislău), se fac coşuri de albine şi de tot felul pentru pâne, poame, struguri, cereale, pentru căratul paielor, gunoaielor, peşte, coşuri numite *tabla* pl. *table'* (arom.: *cânestra*; pl. *cânestre*), de toată frumuseţea, cari se vând în zilele de bâlciu prin diferite sate şi târguri prin prejur ³)

Unii gospodari meşteri, în loc de nuieluţe de răchită sau mlajă de teiu folosesc *alunul* tânăr, despicându-l cu cosorelul în făşii subţiri şi împletindu-l apoi în panere cari seamănă cu panerele Oltenilor, neguţători ambulanţi.

Alţii, mai meşteri, colorează mai întâiu lemnele în diferite colori şi apoi le împletesc. Colorarea în negru de scumpie, în galben de răchita sau galben de lemn galben se face întocmai ca la *lâneturi*.

Pentru diferite nevoi, împletesc chiar *beligi* sau *beldii* (făşii) de coajă de teiu; una din aceste împletituri este *coaşca*, un fel de coşuleţ în care gospodinele mestecă mămăliga în ceaun după ce au luat-o de pe foc.

In timpul de urmă au apărut diferite broşuri de lucru manual, printre cari se deosebeşte a d-lui *Ilioasa*, Buc. 1909.

---

¹) Viciu, *op. cit.* p. 79.

²) Ibidem, p. 27.

³) Per. Papahagi, *Megl.-Rom.* I. p. 28.

CAPITOLUL II.

CEREALELE.

A. *Măcinatul cerealelor.*

1.—*Râşniţa.* Râşniţa este o moară mică, mişcată de mână şi slujeşte astăzi,—când mori de apă şi «de foc», pentru pregătitul făinii sunt multe—la făcutul *urluielii* sau *crupelor* de popuşoi. *Râşnirea* urluielii se face pentru păsări, pui mai ales, şi pentru bucătăria casnică. Urluiala fiartă cu julfă, bostan (dovleac), etc., este mult gustată, mai ales iarna.

In timpurile mai vechi însă, când morile erau boiereşti şi mănăstireşti, când erau rari şi la îndepărtare mare câte odată de sate, râşniţele au folosit şi la măcinarea făinii pentru mămăligă. Astăzi râşniţele pier şi proverbul: «mă trimite dela moară la râşniţă» va rămâneà în domeniul istoriei.

Iată, ca ilustraţie, câtevà vorbe despre răsniţă din 1739:....... nu găseşte dovadă contra călugărului, ci numai «aşà, pen nişte seamne; dar încăş, cu toate acialea, s'au cunoscut că călugărul Sava cu voe fetii au făcutu pricina de curvie, iar nu cu sila, den vreame că casa lui Sărghie (tatăl fetei) de a călugărului au fost de departe una de alaltă, cât ar aruncà un om cu băţul odată, şi, vreme aciaia când s'ar fi răpit fata, au zis fata că i s'au făcut zua, mergând ia la râşniţă.» [1]).

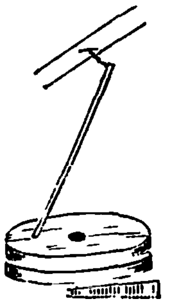

Fig. 283.

Râşniţa se aşează într'un colţ de căsuţă sau poiată, pe zidire de cărămidă sau de lut, sau pe ţăruşi de lemn. Peste acest postament stă o piatră găurită prin care răsbate un cuiu de lemn gros numit *învârticiu*. Peste piatra aceasta şi peste cuiu stă *râşniţa*, roata de piatră care se învârteşte. Ea are o gaură cu două dăltuituri. In aceste dăltuituri se pune o bucată de lemn tare numit *pârpăriţa*. Pârpăriţa are o scobitură unde stă capul învârticiului, peste care se învârteşte roata râşniţei.

Aşà dară, dacă pe dedesubt ridicăm cu *pene de lemn* învârticiul mai sus, depărtarea între cele două pietre se mărește și deci urlueala va fi mai mare.

---

[1]) Iorga, *Stud. Doc.*, VI, 439.

Ambele pietre sunt încunjurate de o *veșca* sau *strat,* făcută din scânduri sau coajă de teiu. In față, are o gaură pe unde curge urlueala.

Râșnița se mișcă cu *hadaragul,* o prăjină fixată în râșniță într'o gaură; hadaragul este legat de o sfoară de coarda căsuței.

Grăunțele de râșnit se toarnă câte puține pe gaura din mijloc a râșniței.

Pietrele se ferecă rar, sau aproape nu se ferecă; ferecatul constă în lovirea pietrei cu un ciocan spre a-i desnetezi fața.

2. ***Morile de cai*** au o construcție analoagă cu a morilor de apă, numai că le lipsește roata. Caii învârtesc sulul deadreptul. In Ardeal se numesc *soace* [1]).

3. ***Morile de apă.***

Considerațiuni. Potrivit vechilor datini feodale, morile au fost legate de moșii, pomenindu-se în toate actele de vânzare, danie sau schimb, «iazuri cu vaduri de moară». Morile aparțineau prin urmare boierilor și mânăstirilor la cari erau obligați țăranii de pe moșie să-și macine făina, neavând voie a-și face ei altele. Pietrele se făceau în țară, iar când nu se găsiau, se aduceau din Ardeal, până și din Hațeg. Așezarea lor se făceà prin meșteri străini [2]).

Astfel vedem în 1561 pe Alexandru Lăpușneanu cerând Bistrițenilor din Ardeal «niște roți de moară de marmură din Hațeg», comandate pentru o biserică *(sic),* precum și un meșter spre a le ferecà (beschlagen) [3]).

Incep pomeniri vechi: Act de vânzare de vad de moară, «însă vadul de moar(ă) de două roate» pentru 135 «de galbeni bani gata» din anul 1630 [4]); act de vânzare din 1632 și al aceleiaș mori în 1637 [5]); act din 1660 pentru zălogirea a unei jumătăți de roată de moară, însemnând, probabil, aceasta zălogirea unei jumătăți din partea de zecieuală ce se cuveniă ca câștig pentru o roată, adică o piatră, adică atâta parte din folosul total al morii, câte pietre de măcinat aveà [6]).

---

[1]) Viciu, *op. cit.*, p. 78.

[2]) Iorga, *Ist. Rom. în chipuri și icoane*, III, p. 161-2.

[3]) *Idem, Doc. Bistr.* I, p. LXI.

[4]) *Idem, Socot. Bistr.*, p. 278.

[5]) *Ibidem*, p. 275.

[6]) *Ibidem*, p. 277.

Din 1702, tocmeală pentru construcţia unei mori: «precum să-s ştie că avănd noi tocmeal(ă) cu dumnealui să-i facem moară dela Cămpulungu, noi să tăiem lemnele, noi să facem zăgazul, iar dumnealui să-ş care leamnele... parii morii toţi şi 8 temeae ale grătariului, şi sănt 15 leamne, să le care oamenii mănăstirii.... şi de afar(ă) şi din casa morii, şi jghiaburi şi căpriorii şi laţii şi verghiile, babele, covăţ, lăturoi, toate noi să le cărăm.... Iar fiarăle şi pietrile să fie toate ale dumnealor».

Intr'alt contract, tot de pe atunci, zice: «şi să avem a darea moara pe făină păr la Săntă Mărie Mare» [1].

Procese de mori din 1709 [2]; evaluare de producţiune din din 1790: «socotindu-se foarte giosu căte 300 merţea de păine pe an dela amăndouă pietrile, afară de partea morariului» [3].

Iată şi un «perilipsis de toată cheltueala morii din Cloşani, când am făcut-o întăi; 1820 Septembre 27:

Tal.	par.	
1057	—	Pentru zile de lucru 2.114, căte par. 20 zioa, care s'au lucrat numai la săpatul şi ziditul erugii.
100	—	Chiria boilor ce au cărat la piatră de zidit.
150	—	Chiria căratului tuturor lemnelor morii.
190	—	Făcutul casăi morii cu podul apei şi cu tot căt au trebuit pănă s'au dat pe făină.
120	—	Două perechi de pietre dela Văi-de-ei, în loc.
40	—	Adusul pietrilor de mori.
70	—	Fierul şi lucrul ţiganilor.
14	24	La osăbiţi oameni carii au împuşcat şi-au spart la piatră pe erugă.
8	—	şi două ocă raichiu, făcutul ciuturilor.
8	—	Sicuitul pietrilor morii.
65	—	30 vedri vin
25	—	10 vedri raichiu.
75	—	pentr(u) o mie ocă faină de porumbi, căt(e) par. 3, s'au mă(n)cat la lucru.
25	—	pentr(u) 100 ocă brănză la lucrători.
25	—	Iarba de puşcă cu care s'au spart piatra supt moară şi pe erugă.
10	—	2 mie şindilă.
1982,	24,	adică; una mie noaă sut(e) optzăci şi doi, par. doaăzăci ş(i) patru, afar(ă) de cheltueală.
1982,	24	ce este să se mai facă când se va pune pământ pe lângă zidul erugii ş(i) afară de stavila care trebue să se facă la intratul apei pe erugă, ş(i) altele căte mai trebuesc. Theodor Vladimirescu» [4].

---

[1] Iorga, *Socot. Bistr.*, p. 283.

[2] *Idem*, *Stud. Doc.* VI, p. 97.

[3] *Ibidem*, VII, p. 242.

[4] *Ibidem*, p. 7-8.

Stânjânirea comerțului și industriei naționale din epoca Fanarioților și mai înainte mult, — se poate spune aproape sigur, începând cu veacul XVI, nu atinge morăritul. Episcopul Melchisedec [1]) citează pe Iacovache Rizu, fost demnitar în țară sub mai mulți Fanarioți, care spune că «provinciile Moldova și Valahia nu aveau libertate de a vinde productele lor abondente; ele purtau numele de *cămara sultanului* și această vastă cămară erà exploatată de două companii de negustori turci cari se acolisiau de toate obiectele de hrană cu un preț mic. Una din aceste companii purta numele de *negustori de făină* și alta *de negustori de unt*» [2]). Cea dintâi făceà negoț cu cereale și legume uscate și aveà un intendant la Constantinopol, iar corespondenții mișunau în diferite cetăți de pe malurile Dunării.

In 1860 erau în România 6.771 mori [3]); acestea aparțineau de sigur proprietarilor. Prin văi necercetate și, mai târziu, aproape de anul în care trăim, din spiritul și nevoia cooperării, se nasc mici mori, purtate de subțiri suvițe de apă, cari de abià produc făina necesară a două sau trei familii.

Acestea fac parte din industria casnică, deoarece aparțin și sunt făcute de gospodari pentru nevoile lor. Și pentru acest motiv vorbim și noi de ele.

Literatura populară atinge părți din vieața omului, cari îi sunt intime. Pentru a arătà, prin urmare, chipul cum țăranul nostru s'a legat de mori cu sufletul, iată câtevà din producțiile populare despre mori:

Poporul crede că moara este opera deavolului, iar Dumnezeu a luat-o în stăpânire numai când s'a făcut coșul.

Altă credință zice că Dumnezeu a luat moara dela deavol până va cădeà frunza de pe brad, dar bradul stând veșnic verde, deavolul i-a bătut cuie de fier ca să se usuce. Dumnezeu a înverzit cuiele (nodurile ce se văd și astăzi) și astfel moara tot a lui Dumnezeu a rămas.

Altă credință glumeață zice că deavolul s'a lăsat de moară numai după ce morarul, care cântà din scripcă, l-a păcălit, punându-i degetele între butuci ca să învețe și el a cântà [4]).

Deavolul nu se poate alipì astăzi de moară decât stând sub roţi, ca să le poată învârtì, şi când el se supără, apoi se strică câteceva [1]).

---

[1]) Ep. Melchisedec, *Cronica Hușilor*, p. 85-6.

[2]) *Cours de lithérature grèque moderne*, p. 108 și 183.

[3]) M. G. Obedeanu, *La Roumanie économique*. Paris 1876, p. 193.

[4]) El. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 199—200.

Moara se află aşezată înapoia *iazului* sau *zăgazului*, un brâu de pământ umplut cu maldări de nuiele şi gunoaie, iar pe deasupra pământ turnat. Scopul iazului este să adune apă, mai ales în vremuri secetoase, care apă să poată invârtì roata morii, când se porneşte. Dacă însă apa este îndeajuns sau mai multă decât trebue, apa morii este adusă pe un canal, iar ceeace prisoseşte se scurge pe albia ei veche.

Iazul morii se mai numeşte şi *vad*, iar vatra morii este dedinaintea uşii morii, unde trag şi aşteaptă oamenii cu sacii la măcinat *rândul* sau *şirul* [2]) care se respectă cu sfinţenie. Expresiunea cunoscută este : «la rând, ca la moară».

Moara este încredinţată unui *morar*, care de obiceiu se pricepe la *lemnarie*, reparând ceeace se strica. El fereсă şi pietrele.

Zeciuеala morii este *vama*, una din zece sau din douăsprezece, *parte* care se împărţeşte între proprietarii morii. Din zeciueală morarul iea a patra, a cincea sau a şasea parte.

Moara *umbla*, adecă merge, macină; moara *sta* când e stricată sau n'are apă, n'are *zapor* (apa necesară pentru a puteà pornì roatele).

Naloaga [3]), *năvaloaca* sau *navala* este îmbulzeala, lume multă care vine la moară.

O moară cu o singură piatră sau roată se numeşte *morişca* [4]) sau *ciutura* [5]). Alături de moară este casa morarului, şi mai prin toate părţile diferite coteţe pentru porci şi paseri cari trăesc din grăunţele risipite de jos, «cum trăeşte găina la moară». Cei ce vin la moară îşi fac mâncare acolo, prind peşte şi dorm pe saci. La o moară se deosibeşte:

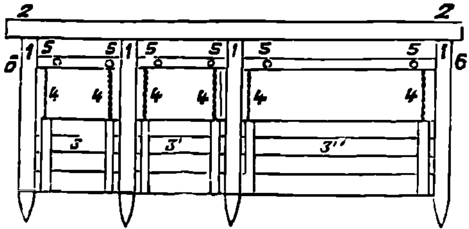

Fig. 284.

Stavilarul (fig. 284) care se compune, în genere, din patru stâlpi (1—1 1—1) numiţi *bogdani*, bătuţi în fundul gârlei, ale căror capete sunt legate printr'un lemn numit *puntea bogdanilor*.

---

[1]) El. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 209.
[2]) Viciu, *op. cit.*, p. 77.
[3]) Viciu, *op. cit.*, p. 62.
[4]) Fig. 284—290 şi textul următor după Damé, *op. cit.*, p. 147—162.
[5]) Viciu, *op. cit.*, p. 32. «Moară mică cu roata în apă».

Stavilă se numeşte opritoarea făcută din scânduri (3—3’—3”) şi care, ridicându-se sau lăsându-se, dă sau opreşte cursul apei. Ridicarea sau lăsarea stavilelor se face cu ajutorul unor lanţuri (4—4—4) ce sunt puse în mişcare de *vârtejuri* (5—5—5) aşezate pe un poduleţ (6—6).

Ridicându-se stavilele 3 3’ apa curge în *scoc*, *laptoc*, *latoc* sau *uluc*.

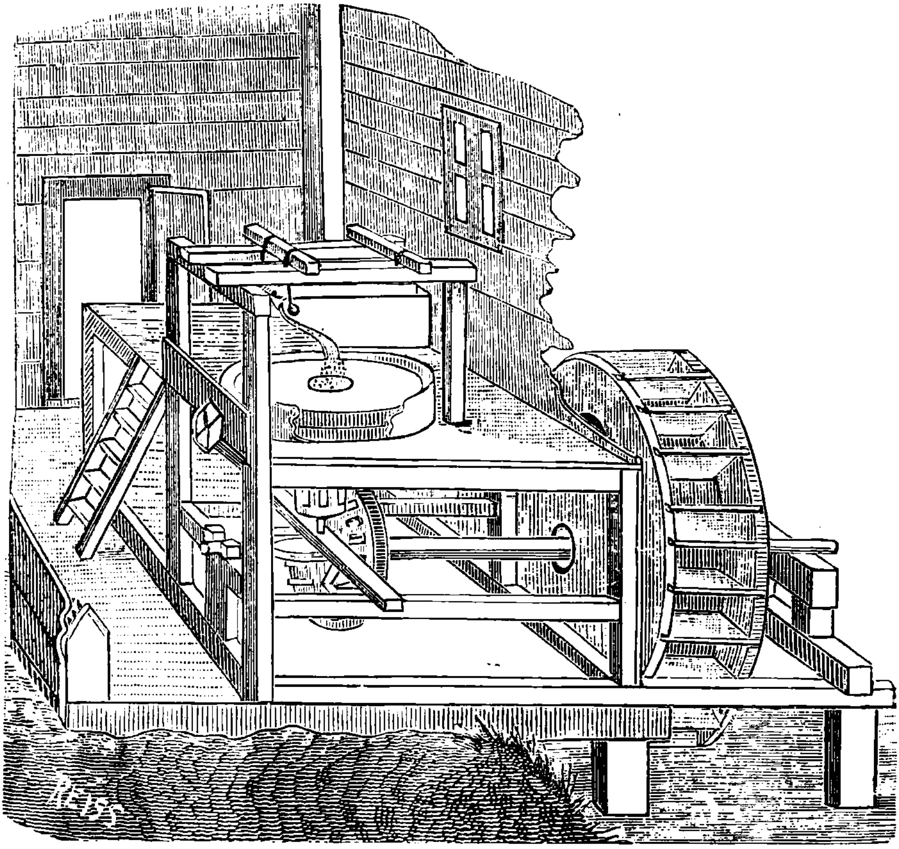

Fig. 285.

Scocul 1) este micul canal ce duce apa la roată de o pune în mişcare. Mai pretutindeni *scocurile* sau *laptoacele* sunt făcute din scânduri. Părţile (2—2—2—2) se numesc *aripele scocului*. Intrarea

---

1) Se numeşte *scoc* şi adâncitura ce face apa din jos de moară. Se mai zice şi ***vultoare***, ***(vâltoare)*** sau ***bolboacă*** (bulboacă), iar în Munţii apuseni ***irugă*** (Francu-Candrea, *op. cit.*, p. 101.

apei în scocuri este împiedicată de stavilele 3—3'—3". Ridicându-se stavilele 3 şi 3', apa curge şi cade pe cele două roţi dela moară punându-le în mişcare. Scocul ce se află în dreptul stavilei 3" şi prin care apa curge când stă moara, se numeşte *sterp*[1].

Când căderea de apă este destul de însemnată, scocul aduce apa deasupra roţii ; când e puţin însemnată, scocul aduce apa sub roată.

La munte se întrebuinţează o roată cu fusul vertical, numită *facau*, *cintură* sau *roata cu cauşe*.

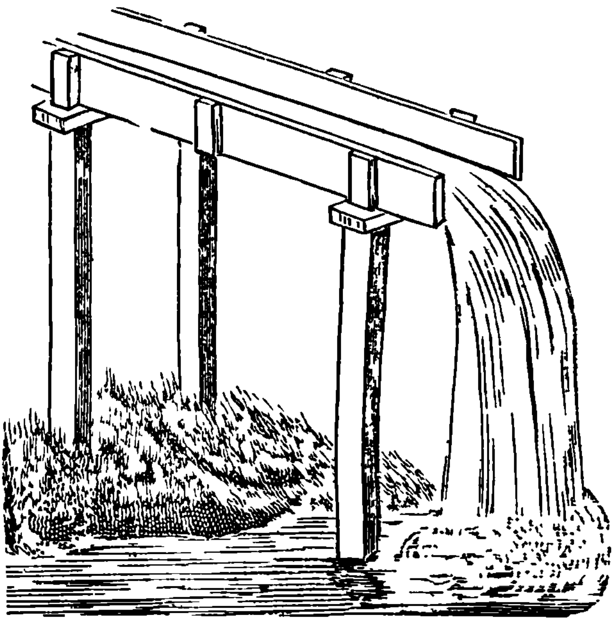

Fig. 286.

1. *Parţile din afara* ale morii sunt:

a) *Casa morii*, b) *stavilarul* sau *stavila*, c) *scocurile* (dacă sunt două perechi de pietre) sau *scocul* (dacă nu este decât o roată), d) *roata*.

Scocul este făcut din scânduri, unele alcătuind fundul iar altele aripele (fig. 286); el este ţinut de grinzi, puse de-a curmezişul peste nişte stâlpi.

Roata (fig. 287) este făcută din lemn şi cuprinde părţile următoare :

a a) *Cupele, blidele, căuşele* sau *cinturile*. Din loc în loc, peste cupe, ca să nu se desfacă roata sub apăsarea apei, obezile sunt ţinute de nişte *speteze* sau *resteie*.

b b) *Obezile, colacii* sau *ciolanele*.

c—c) *Fusul* de lemn sau *grindeiul, osia* şi *osiacul*.

---

[1] ***Dinţar*** **se numeşte un fel de grătar ce se pune în dreptul scocurilor spre a opri murdăriile ce vin pe apă.** ***Prefuste*** **se numeşte lemnul pus în capul parilor cari alcătuesc despărţirea între scocuri şi sterp.**

d—d) *Crucile* sau *răscrucile* ce sunt prinse într'o parte de obezile roții și de alta de grindeiu.

Boldul sau *capul* se numește fierul ce se pune uneori în capul grindeiului.

Brotacul sau *broasca* este lemnul scobit pe care stă capul grindeiului sau se învârtește boldul.

Perna sau *perinocul* este stratul de lemn de care e prins brotacul.

Andrelele sau *undrelele* sunt cele două lemne pe cari se razămă perna.

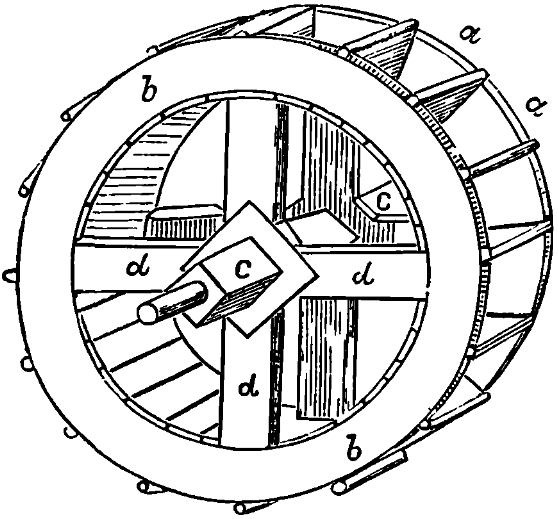

Fig. 287.

2. *Părțile dinlăuntru* (fig. 288) sunt:

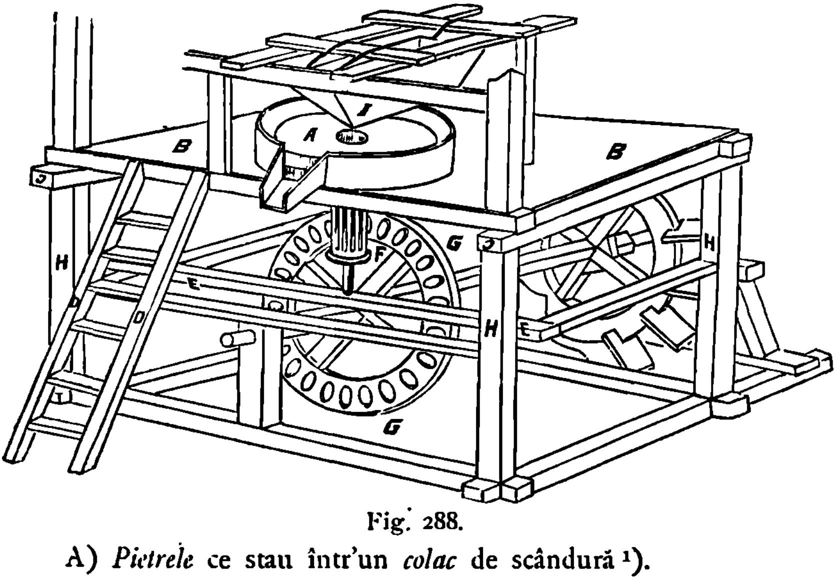

Fig. 288.

A) *Pietrele* ce stau într'un *colac* de scândură [1]).

B B) *Podul morii.*

---

[1]) Viciu, *op. cit.*, p. 34.

C—C) *Stratul* pe care stă podul.

D) *Scara* ce suie în podul morii (casei morii).

E—E) *Poliţa prâsnelului.*

F) *Prâsnelul, crângul* sau *prâstelnicul* [1].

G) *Roata cu măsele.*

H—H) *Babele* sau *stâlpii* ce ţin podul morii. Aceşti patru stâlpi alcătuesc *ursoaica* morii [2].

I) *Coşul.*

Spre a face făina mai aspră sau mai moale, cu ajutorul *posadei (posezii)* se ridică sau se lasă *bubaiul*, care ridică sau lasă *poliţa, prâsnelul* şi *pietrile*. In unele mori ridicarea şi lăsarea se face cu ajutorul unui zăvor [3].

Roata cu măselele şi prâsnelul (fig. 289), cuprinde:

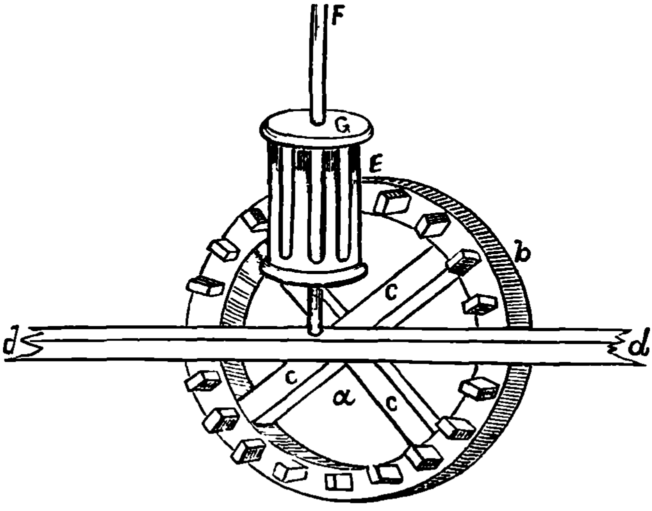

Fig. 289.

---

[1] Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 104. ***Posada*** şi ***postatu***, o grindă groasă la moară, pe care se reazămă o altă grindă împreunată cu crângul.

[2] ***Etym. Magn. Rom.***, p. 1097: în ***amnarele*** morii sunt băgate ***aripile*** înţepenite în nişte ***icuri*** ce se numesc ***pene*** în Transilvania; ***amnarele*** dela moară sunt un fel de furci, pe cari se formează capul morii şi sunt înfipţi pe răscrucea dela *babaluc* (Covurluiu). ***Idem***, p. 1.096—7: ***amânare*** la mori se numesc acele lemne cari sunt în colţuri, în număr de patru, fiind dăltuite, iar prin dăltuituri intră ***paianturile*** (Covurluiu). Casa morii se compune din 8 ***talpi*** pe cari se pun mai mulţi ***amnari*** dăltuiţi la două părţi pentru a puteà sta scândurile ce formează pereţii; în capătul amnarilor se pun 8 ***costoroave*** pe cari se face acoperământul cu stuh sau şindilă (Iaşi).

[3] «Partea ce slujeşte la ridicarea pietrilor se numeşte, în Dolj, ***crainic*** sau ***cântarul pietrilor***».

a) *Fusul de lemn sau grindeiul.* Acest fus, în afară de moară, poartă roata de apă, şi înlăuntrul morii, roata cu măsele.

b) *Roata cu măsele,* în număr de 44. Măselele sunt prinse de obezile roţii. Când se rupe o măsea, se zice că este o *ştirbină* sau *ştirbitura* în roată.

c—c) *Crucile* sau *răscrucile.*

d d) *Poliţa prâsnelului.*

E) *Prâsnelul, prâstelnicul* sau *crângul.* Prâsnelul este alcătuit din 7 *şitori* sau *şiştori* prinse la amândouă capetele în *târcoale.* Şiştorile, împinse fiind de măselele dela roata cu măsele, învârtesc fusul de fier ce pune pietrele în mişcare.

F) *Fusul de fier.*

G) *Târcoala* de sus.

Coşul şi teica (fig. 290) [1]) cuprinde:

a) *Coşul* în care se toarnă grăunţele de măcinat.

b) *Teica, copăiţa, postaviţa* [2]), *postava* sau *scuturatoarea,* o cutie mişcătoare, în care curg grăunţele dela coş înainte de a trece între pietrele morii. Mişcările teicii regulează căderea grăunţelor.

c—d) *Calul şi speteaza.* Caii cu spetezele ţin coşul şi alcătuesc *scara coşului.*

e) *Coarda teicii.*

f) *Căpăstrul, întinzătorul* sau *struneaua teicii.*

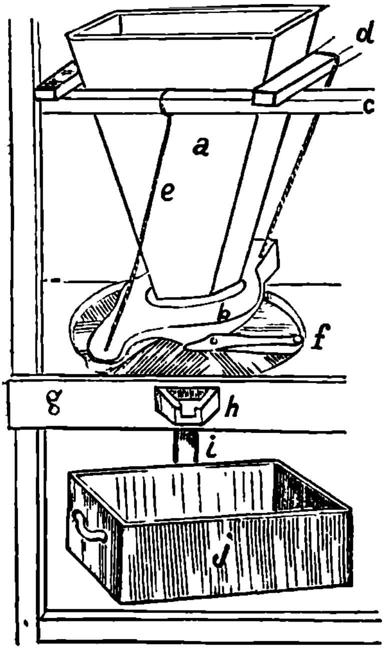

Fig. 290.

---

[1]) *Etym. Magn. Rom.*, p. 837—8. Părţile deosebite ale morii sunt: *roata de apă* şi *roata cu măsele* al căror *butuc* la ambele capete are câte un *fus de oţel*, aşezat pe nişte *bârne* tari de stejar. Roata cu măsele învârte *prisnelul* care este înţepenit în *piatra alergătoare*, înconjurată cu o *veşcă* de lemn. Deasupra pietrilor se mişcă *coreţul*, în care vin bucatele din *coş*. (Braşov). In Biblia lui Şerban Vodă din 1688, piatra alergătoare se chiamă *pârpăriţă*; «să nu zălojeşti moara, nici pârpăriţa morii, căci sufletul acesta zălojeşte».

[2]) Viciu, *op. cit.*, p. 69: *pospaiu*, ‹praful de făină care se aşează pe păreţii morii şi pe objectele dela moară; *postăviţă*, o trocuţă în care pică grăunţele din coşul morii şi din aceea în gaura pietrii dela moară.

f) *Titirezul* [1], care scuturat fiind de piatra alergătoare, mişcă într'una teica ce e atârnată de coarda *e* şi de căpătâiul *f*.

g) *Fruntarul, coruna* sau *masa pietrelor.*

h) *Piscoaia, chiscoaia, vrana* sau *ulucaşul,* prin care curge făina.

i) *Postava, covata, copaia, lădoiul, lada* sau *bambaraşul* în care curge făina.

Pietrele morii :

Pietrele sau râşnitoarele sunt aşezate pe podul morii. Celei de dedesubt, care nu se mişcă, i se zice *stătătoare* sau *zăcătoare* ; celei de deasupra, care se învârteşte, i se zice *alergatoare* [2].

Piatra zăcătoare are la mijloc o gaură, numită *buric*, prin care trece fusul de fier al prâsnelului.

Piatra alergătoare are de asemenea la mijloc o gaură, numită *gârliciu.*

In gârliciu,—prin care grăunţele ce cad în teică trec între cele două pietre unde se macină, se află o bucată de fier numită *pârpaliţă, parpariţă, perpeliţă, prepeliţa* sau *gânjeiu* [3], în care se prinde capătul fusului de fier care învârteşte piatra alergătoare.

Imprejurul pietrelor se află un cerc făcut din coajă de copac, numit *veşca, vacălie, toc, ocol* sau *obod* şi care împiedică risipirea făinii.

Pietrele morii, pe faţa unde se freacă una de alta, sunt *ferecate. Ferecarea* se face cu un ciocan ascuţit de oţel (de *criţa*) numit *ciocan de ferecat* [4]. Când se ferecă pietrele, morarul le ridică şi le mută cu o pârghie şi o bucată de lemn cilindric numită *tafalug* sau *tăvaluc* şi *tavalug.*

---

[1] «In genere, scuturarea teicii se pricinueşte de un băţ ce e legat sus de cal şi stă cu capul celalt pe piatra alergătoare, lângă teică. Acest băţ, ce e mişcat necontenit de învârtiturile pietrii, se numeşte *titirez, hadarag, hădărău, bătăiuş, bateală, bătociu* sau *terteleac.*

[2] *Etym. Magn. Rom.*, p. 837. Morile din Vâlcea au trei-patru *alergători.* Fiecare alergătoare se compune din câte două pietre, una deasupra şi alta dedesubt. Deasupra fiecărei alergători este câte un coş în care se pun boabele de măcinat. In acest coş este un *titirez* care face să cadă boabele în moară. Mai în specie piatra alergătoare se chiamă la toţi Românii numai piatra cea de sus care se mişcă, iar cea de jos se numeşte *stătătoare* sau *zăcătoare* şi *şezătoare.*

[3] Viciu, *op. cit.*, *pârpăliţă,* crângul morii ; scândură la moara pe care curge în jos făina.

[4] «Crestăturile ce sunt în pietrele morii se numesc *şaruri, şanţuri* şi *zimţi*».

Piatra zăcătoare este ţinută în loc de nişte lemne numite *crivace*.

Praful cel subţire ce iese la măcinat şi se depune în toate părţile prin moară se numeşte *pospoiu*, iar în jud. Tecuciu *pospaiu*.

Făina de popuşoiu (porumb sau cucuruz) se numeşte *făină*, *mălaiu*, *pielm*, iar în unele părţi din Ardeal *farină* şi *fănină* pe Crişul Alb [1].

Pasat, *urlueala*, *burluială* sau *crupe* este făina gronzuroasă.

Oiemul se numeşte partea de făină sau de grăunţe ce se dă morarului drept plată pentru măcinat, în loc de bani; în alte părţi: *ţecineală* sau *vamă*.

Popuşoiul se toarnă în coş cu *baniţa*, *dimirlia*, *demerlia*, *baniciorul* sau *sinicea*.

4. *Morile de vânt.* Mori de vânt erau foarte multe în vechime, aşezate pe marginea satelor, în bătaia vânturilor. Urme din ele au rămas şi se văd şi astăzi; în Dobrogea sunt mori în funcţiune şi astăzi, încunjurând de multe ori de jur imprejur satele. (Fig. 291 292).

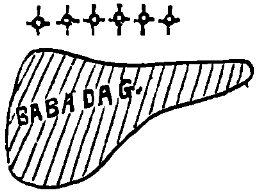

Fig. 291.

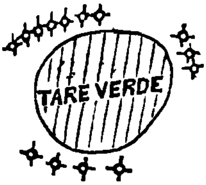

Fig. 292.

Moara de vânt [2]) este o moară ca şi cea de apă, cu singura deosebire că roata mişcată de apă este înlocuită cu o roată cu aripi mari, ce este pusă în mişcare de vânt.

Ca la moara de apă, grindeiul ce poartă aripile învârteşte o roată cu măsele, care pune în mişcare prâsnelul. Acesta la rândul său, cu ajutorul fusului de fier, învârteşte pietrele. Aceste pietre se numesc, ca şi la moara de apă, stătătoare sau zăcătoare şi alergătoare; sunt frecate şi încunjurate de o veşcă.

Coşul este acelaş cu teica lui; şi făina curge prin piscoaie în covată.

Părţile caracteristice ale morii de vânt sunt:

Fig. 293 : 1-1. *Aripile* sau *baripile*; 2-2. *Ţolurile* sau *sageţile*; 3—3. *Chingile* sau *drevele aripilor*; 4. *Grindeiul*; 5. *Roata cu masele*;

---

[1] Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 100.

[2] Figuri şi text după Damé, *op. cit.*, p. 159 şi urm.

6. *Prâsnelul, crângul, fenerul, fanarul, vălugul* sau *valogul* ; 7 7. *Cleştele* de oprit moara, *fringhia*, *piedica*, *fringhia* de strâns moara in

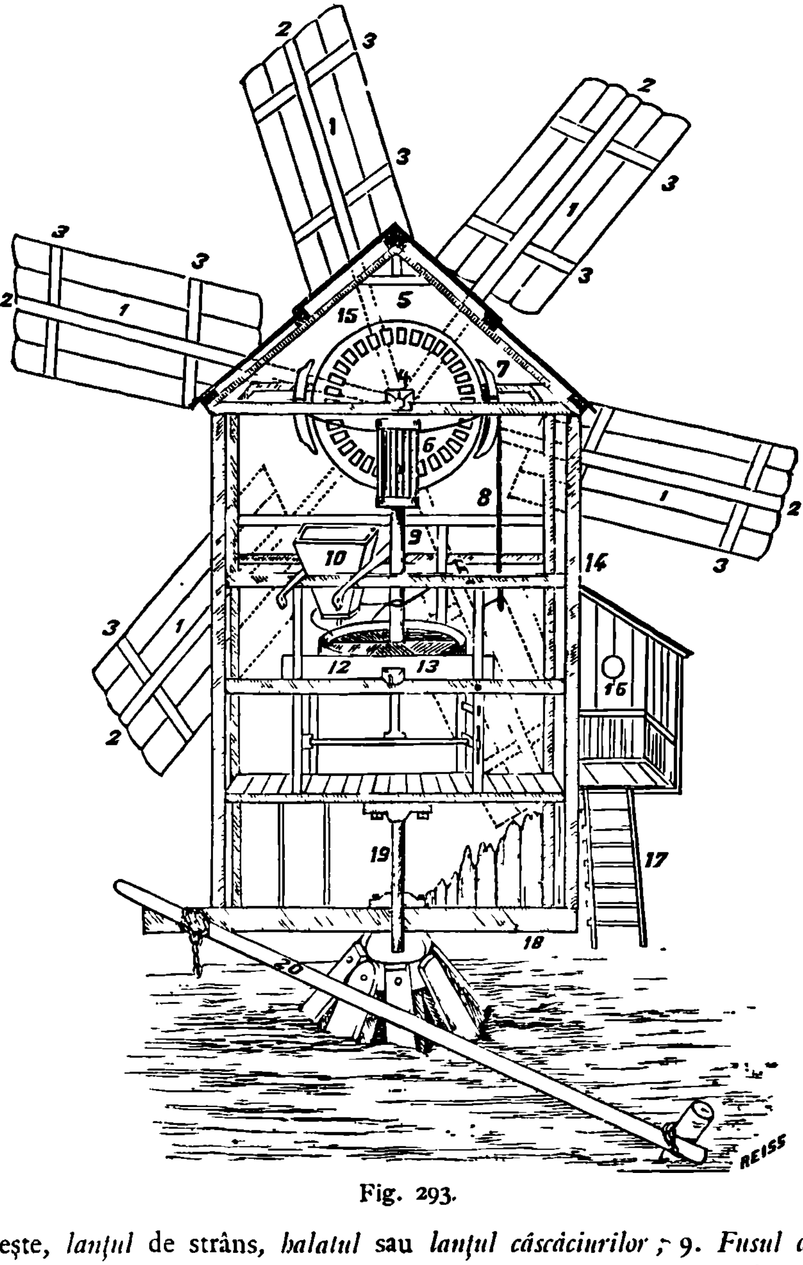
2
3
1
3
2
3
1
3
3
3
2
1
5
15
4
7
6
8
1
2
14
3
9
10
3
1
2
12
13
16
19
17
18
20
REISS

Fig. 293.

cleşte, *lanţul* de strâns, *balatul* sau *lanţul câscăciurilor* ; 9. *Fusul de fier* sau *fierul prâsnelului* ; 10. *Coşul.* 11. *Teica* ; 12. *Fruntarul* sau *stratul pietrelor*; 13. *Piscoaia, chiscoaia, piscoiul, gurița* sau *vrana*; 14. *Păreții morii*; 15. *Acoperișul*; 16. *Cerdacul, pridvorul* sau *tinda*; 17. *Scara*; 18 18. *Talpa*; 19. *Baba* sau *babalácul*; 20. *Proțapul, cárma, oiștea, párghia* sau *drugul morii*.

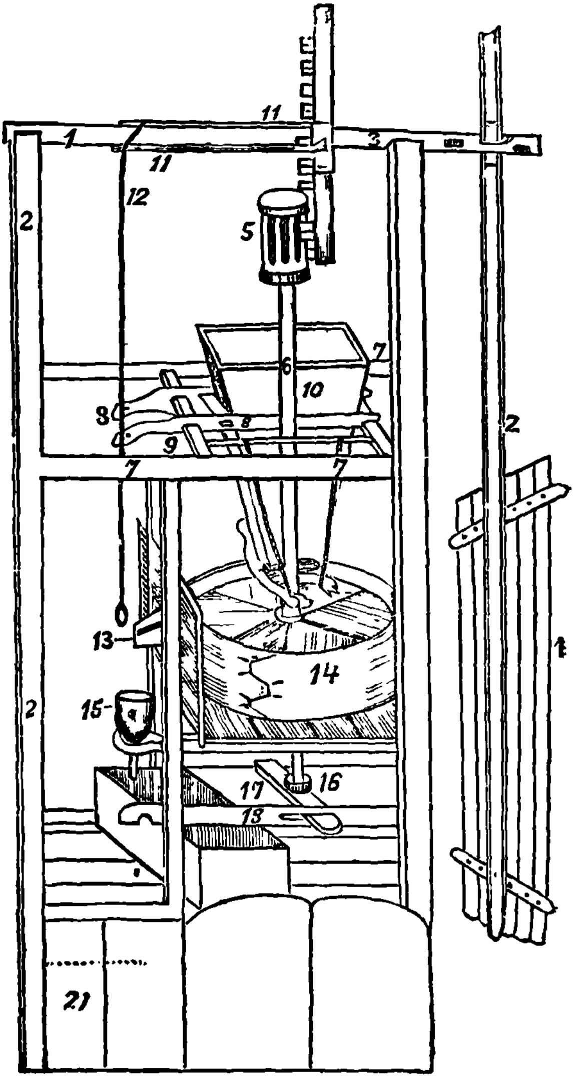
11
1
3
11
12
2
5
7
6
10
8
8
9
7
7
2
1
13
14
2
15
17
16
18
21

Fig. 294.

Fig. 294: 1. *Aripa* sau *barița*; 2. *Colurul*; 3. *Grindeiul*; 4. *Roata cu masele*; 5. *Prásnelul*; 6. *Fusul de fier*; 7—7. *Podul coșului, lega-*

tura sau *stratul coşului*; 8—8. *Caii, caluşeii* sau *răsboiul*; 9—9. *Braţele, spetezele, chingile, corzile, stinghiile, curmezişurile* sau *legătura brâului*; 10. *Coşul*; 11 —11. *Cleştele* sau *piedica*; 12. *Frânghia cleştelor*; 13. *Piscoaia*; 14. *Veşca*, care înconjoară pietrele; 15. *Pâlnia* sau *leica*; 16. *Tigaia*, în care se învârteşte capul fusului de fier; 17. *Masa tigăii*, *talpa tigaii* sau *puntea prâsnelului*; 18. *Cumpana*, *vârtejul, schimbatoarea* sau *posada*; 20. *Chilia morii*.

Morile de apă dau înapoi din pricina concurenţei ce le-o fac morile «de foc», cari suprimă întârzierile şi, prin urmare, pierderea de timp.

Morile de vânt pier din pricina celorlalte feluri de mori.

B. **Spirturi şi băuturi de pâne (cereale).**

Spirturi făcute din cereale se desfac astăzi în cantitate însemnată prin localurile de băuturi, şi sunt cunoscute în Moldova sub numele de *rachiuri de pâne*. Ele însă nu constitue un produs al industriei casnice decât foarte rar. Cunosc încercări făcute în satele Moldovei de jos, cari n'au dat mari rezultate din facerea rachiului din orz sau secară încolţit în apă, *plămădit*, şi mai puţin din alte feluri de grâne.

Aceste încercări s'au făcut în obişnuitele *velniţe* sau *povarne* cari pregătesc rachiu şi ţuică [1]).

Un oarecare avânt a luat această industrie în Ardeal, industria *vinarsului de bucate*, care dă ca rămăşiţe *braica*, ce se foloseşte la îngrăşatul porcilor [2]).

O băutură frecventă se pare, înainte de răspândirea viilor, a fi fost *berea*, care iarăş nu se ştie de a fost produs casnic.

Pe la 1567, Alexandru Lăpuşneanu cereà meşteri de făcut bere la Bistriţenii Ardealului, deoarece trebue «şi mie şi Doamnei, soţia noastră, şi la boala noastră dese ori ne vine să bem bere» [3])

Dar după o jumătate de veac, găsim pe Ştefan Tomşa lăsându-ne o scrisoare din 1613 (7121), prin care arată ce anume ajutor să se dea de către Domnie, pentru hramul episcopiei de Huşi. Iată acea scrisoare în traducerea Episc. Melchisedec: «Cu voinţa Tatălui şi cu conlucrarea Fiului şi cu săvârşirea Sfântului Duh iată deci eu, credinciosul Stăpânului meu Isus Hristos, închinător al Treimei, Ştefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn Ţerii-Moldovei, am început şi am desemnat această scrisoare pentru hramul sfântului corifeului şi tot lăudatului Apostol Petru şi Pavel la Episcopia de Huşi.

---

[1]) In 1860 erau de acestea în ţară 1786. M. G. Obedenaru, *op. cit.*, p. 193.

[2]) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 98.

[3]) Iorga, *Doc. Bistr.* I, LXIX.

2 buţi de vin
2 calodi (negreşit o măsură) de secară,
2 calodi *slad*.
2 pol(oboace) miere.
500 aspri pentru chelşug (cheltueală, după ungureşte).
100 aspri pentru tămâie".

Slad se numeşte orzul pregătit pentru fermentaţie la prepararea berii [1].

Dacă ţăranul a gustat poate şi gustă rar aceste băuturi, şi-a preparat şi-şi prepară altele. Anume:

Braba sau *braga,* luată de sigur dela Turci, o fac astfel Românii din Bucovina, că numai se plămădesc bucăţile de pâne de orice făină ar fi. In satele din jurul Cernăuţilor se făceà mai de mult la fiecare casă [2].

Astăzi această bună băutură nu se mai întâlneşte la sate, iar prin târguri este făcută de Bulgari, Greci şi Turci.

«*Covaşa* e o mâncare de post. Ţăranii de pe la munte (Suceava) n'o prea cunosc. Covaşa se face din făină de popuşoi dată prin sita cea deasă, în următorul chip: se iea o putină curată, se pune în ea făină cernută prin sită deasă şi *cuib* de borş, turnându-du-se în putina acoperită apă clocotită, până se umple. Stând 5-6 ceasuri la căldură, covaşa capătă un gust acrişor şi ca să poată fi întrebuinţată la mâncare, se fierbe la foc. Ca să aibă gust bun şi să se înăcrească uşor, în faina de popuşoi se pune şi un pumn de făină de grâu. Covaşa se mănâncă cu mămăligă prăjită ori cu malaiu dulce. Vara nu se prea face covaşă. Covaşa are mare asemănare cu *braba*» [3].

In Bucovina: Se cerne de cu seară prin sită deasă de toate făinile în covată: de popuşoi, secară, grâu, hrişcă, etc.; se moaie cu apă caldă şi se lasă până a doua zi ca să dospească. A doua zi se pune în *budau* şi se umple cu apă. Meşteşugul facerii constă din proporţionarea apei şi făinilor. Umplerea se face turnând mai întâiu numai o tingere de apă *înfierata*, apoi alta *cu mărgele* (când începe să facă apa mărgele) şi alta fiartă. Putina se pune pe cuptor şi până seara e gata. Altfel se înăcreşte ca borşul. Iară se fierbe într'o căldare mare ca să rămână dulce şi apoi se pune într'o putină la răcoare. Când trebue, se mănâncă cu pâne sau mămăligă, cu linguri [1].

---

[1] Episc. Melchisedec, *Cronica Huşilor*, p. 102-3.
[2] El. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 238.
[3] M. Lupescu în *Şezătoarea*, VII, p. 74.

Se înţelege că-i un adevărat lux sau rsipă berea covăşii.

Borşul, nemernica temelie a alimentaţiei poporului român, se pregăteşte astfel în munţii Sucevei, la fel ca în toate părţile aproape: «se ieau tărâţe de popuşoiu, cam 3 părţi, o parte tărâţe de grâu şi se pun într'un *borşeriu*: o putină de brad ori stejar. Borşeriul [2] trebue să fie curat. Peste tărâţele acestea se pune *cuib de borş*, *huşte* [3] din borşul vechiu, cari sunt acre, şi se amestecă foarte bine, şi peste tărâţe se toarnă apă clocotită, mestecându-se în putină cu un băţ ori de câte ori se toarnă *uncrop*.

«In borşer unii mai pun crănguţe de vişin ca să fie gustos, iar alţii *barabule* (cartoafe) fierte, ca să se înăcrească mai repede.

«Unele gospodine au obiceiul de a trage din cap (a scutură), când *umplu* borş, copiii ori un argat, având credinţa că astfel borşul se înăcreşte iute.

«Se mai crede de asemenea că nu oricărei femei îi este dat să facă borş bun. După femeia blajină ori leneşă, borşul nu se acreşte în grabă şi bine, pe când după cea harnică, după o *ascbida*, «borşul se face acru ca focul».

«Borşul după ce a fost lăsat să se înăcrească pe lângă foc, la căldură, se trage de-o parte la răcoare: din când în când, i se iea de deasupra, *bartiţa*, pojghiţele albe ce se formează şi cari se numesc în alte părţi şi *floarea borşului*.

«Borşul ţinut prea mult la căldură se *bâbleşte* sau *dubleşte*, adică se strică şi se întinde [4].

«Borşul se fierbe cu legume, carne şi chiar cu o mână de făină ca să-i umple omului (maţul) şi să se ţie sătul. Dar să nu se uite că există şi *borş boltein*, când se fierbe «numai cu ceapă, sare şi chiper» şi se mănâncă astfel!» [5]

---

[1] El. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 238-9.
[2] In Ţepu-Tecuciu: *borşoaica*.
[3] In Ţepu-Tecuciu: *huci* şi *huce*.
[4] M. Lupescu în *Şezătoarea*, VI, 64.
[5] *Şezătoarea*, VII, 69.

C. Paiele.

Paiele de grâu sau de secară n'au în industrie decât o singură folosire: din ele se împletesc: *pălării de paie, pălării de secară.*

Această industrie erà cu desăvârşire necunoscută în ţară până acum 20—30 de ani. Cunoaşterea şi răspândirea ei pare a fi o urmare a îndemnurilor date de regretatul luptător al Ardealului, intemeietorul de şcoli şi directorul de şcoală normală de învăţători, Ion Popescu din Bârlad.

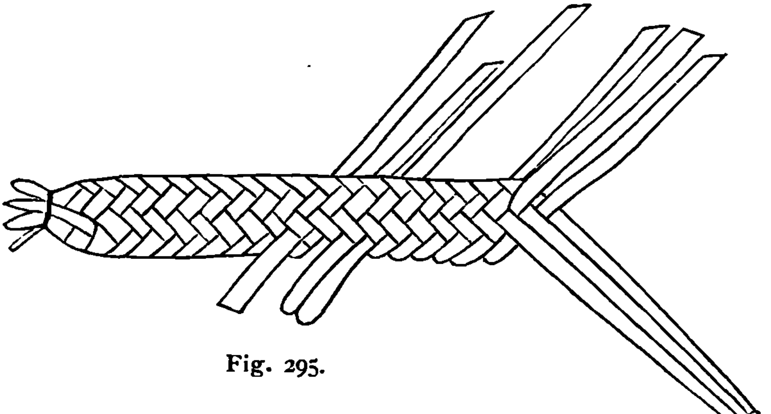

Fig. 295.

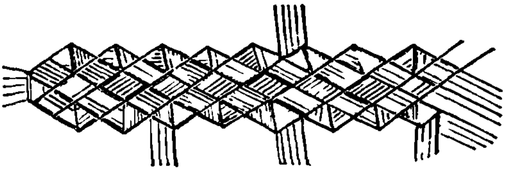

Fig. 296.

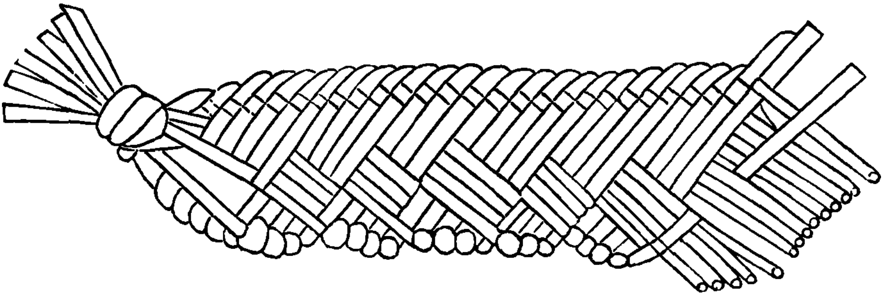

Fig. 297.

Ministerul Instrucţiei, stabilind recompense în bani pentru lucrul manual în şcoale, precum şi expoziţiuni de acest lucru manual cu prilejul conferinţelor dăscăleşti, împletitul paielor s'a răspândit lesne şi astăzi copiii din şcoală şi alţii din afară îşi împletesc şi coase singuri pălării de paie.

In Ardeal, împletitul se cunoaşte şi se practică de mult. Tot copilul îşi are vara *pearta*[1]) sa, iar toamna îşi coase pălăria sau *comanacul.*

Cu cât sunt mai multe fire de paie de împletit, cu atât lucrul e mai spornic. Impletitul obişnuit este în *7 şi 8 sau 9* (paie).

Paiele se aleg să fie uniforme ca dimensiuni şi coloare. Ele se păstrează la umbră, ca să nu se decoloreze sau să se păteze, în mici snopuleţe.

Inainte de a se începe împletitul, se înmoaie în apă.

Impletiturile sunt simple (Fig. 295), adică au marginile *oable, drepte,* şi *în colţuri* (Fig. 296), dintre cari cel mai lesnicios este împletitul în patru *colţuri.*

Unii copii îşi boiesc paiele în negru de anin, în galben cu galben de răchită sau de lemn galben, întocmai cum se colorează şi lâna.

Roata de împletituri fiind gata, se netezesc marginile de adausuri sau înnădituri, se bat cu ciocanul şi se coase, începând cu fundul.

Cordicele sau *cordélele* colorate nu lipsesc. Cei mai practici le înlocuesc cu nişte *baiere,* aţe de lână colorată, ca să nu se *dăbalazeze* pălăria.

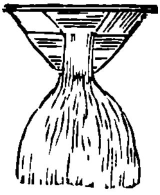

Fig. 298.

Meşteri i-am găsit pe orfanii din Orfelinatul agricol «Ferdinand», din Zorleni, Tutova, cari vând şi sătenilor ceeace le prisoseşte.

Din spice de grâu cu paie, unii fac *barba lui Dumnezeu,* o frumoasă împletitură care se atârnă la icoane.

D. Bucătăria.

1. *Consideraţiuni.*

Orice popor îşi are o bucătărie a *lui,* specială, naţională, pe lângă partea comună tuturor celor ce au la îndamână aceleaşi mijloace şi mai ales aceleaşi materii de consumaţie. Numai partea aceasta, specială nouă, vom descrie-o aici, pomenind pe cealaltă numai în treacăt.

---

[1]) Viciu, *op. cit.*, p. 66; şi *beartă.*

O cercetare amănunțită ar fi de nevoie; o încercare bine reușită nu cunosc decât pe cea alcătuită de priceputul învățător d-l Mihai Lupescu, directorul Orfelinatului agricol «Ferdinand» din Zorleni-Tutova, în revista de folclor *Sezătoarea*.

Asupra acestui capitol nu vom face nici o descriere, şi numai vom semnală următoarele:

La munca câmpului, pe drumuri (cărăuşii), etc., *înfing* în pământ un lemn îndoit sau fac o piramidă din trei lemne şi au *cuşba*, *cujba*, *cârligul* sau *vârtejul* sub care fac foc ca să fiarbă ceaunul spânzurat deasupra (fig. 299). «Cujba nu se iea din loc, căci se crede că astfel iea cu *dânsa* şi *săracia*».

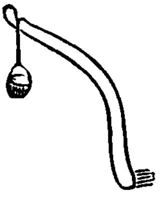

Fig. 299.

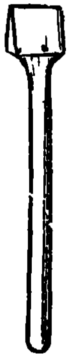

Fig. 300.

Făina în ceaun se mestecă prin ajutorul unui băț cu sau fără lopățică la un capăt (fig. 300) numit *facaleț*, *culeşer*, *melesteu*, *mâtcă* 1), *culişer* 2), *mamaligoiu* şi *mestecator* 3); dacă are *lopățica* se numeşte astfel. Unele gospodine mestecă mămăliga între picioarele unui scăunel răsturnat, în *coaşcă* făcută din coji sau *beligi* (şi *beldii*) de teiu, în *tocălii* (jud. Gorj) (fig. 301), două lemne îndoite cari se alipesc de căldare şi peste cari se apasă cu picioarele.

Mămăliga se răstoarnă pe *fundul de mămăligă* (fig. 302-3), numit şi *cărpator* în Ardeal. Fundurile pot să fie numai nişte scânduri, pot fi mai lungi (fig. 303) sau rotunde (fig. 302); au coadă. Ele mai acoperă oalele şi putinele şi coada lor slujeşte ca *chisoiu* (pilug) pentru pisatul aguridei şi usturoiului.

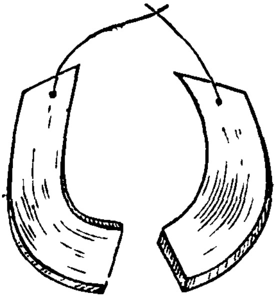

Fig. 301.

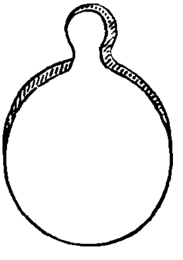

Fig. 302.

In Polovraci-Gorj, am văzut cum *malaiele*, nedospite mai ales, se coc în *țesturi* (fig. 304), un fel de strachini mari de lut, grosolan făcute şi arse în foc. La fund au două găuri pe unde se bagă un

---

1) Viciu, *op. cit.*, p. 59: «*mâtcă*, un lemn rotund cu mai multe raze; se foloseşte la mestecarea *coleşei* care se face din *făină* de grâu şi carea e moale ca mămăliga cea *pripită* şi se mănâncă cu lapte».

2) *Ibidem*, p. 38.

3) *Ibidem*, p. 58.

băţ când ţesturile sunt fierbinţi. Turtele se pun pe vatra arsă, iar deasupra lor se pune ţestul sau *ţeasta*, înfierbântată şi ea în cuptor, astfel că turta se coace înnăduşit.

La pâne, frământarea se face în covaţă sau pe o masă. Ca să nu se mişte covata, se pune într'un scaun anume făcut, numit de Românii de peste Munţii apuseni *corletin*, iar în alte părţi ale Ardealului *corlete* 1).

In urmă se întinde pânea pe *crapator* 2) sau *crăpător*, o tablă sau masă patruunghiulară, pe care se *soagă (a soge)* 3), dându-i forma dela urmă. Pânea se pune pe lopată sau pe *păiţă* 4) şi se găteşte de a fi pusă în cuptor.

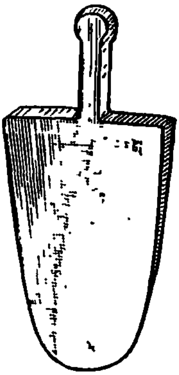
Fig. 303.

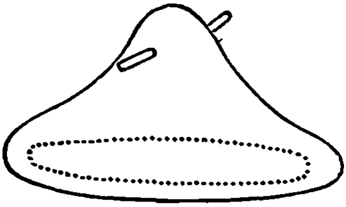
Fig. 304.

In timpul acestei pregătiri, se *arde* cuptorul cu lemne. După ce s'a ars, se scoate jăratecul afară cu *cociorva* (fig. 305) sau *corciova* 5) de formă semicirculară cu o coadă numită *borjoc* sau *dârg* 6). Cenuşa şi spuza măruntă se scoate afară cu *pănătuful* (fig. 306), numit

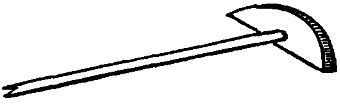
Fig. 305.

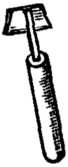
Fig. 307.

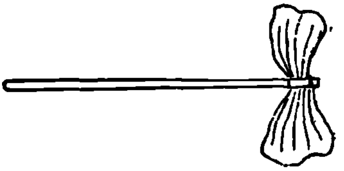
Fig. 306.

---

1) Viciu, *op. cit.*, p. 36: «*Corlete*, *frământătoriul* pe care se pune covata sau troaca de pâne, când fac pâne».

2) *Ibidem*, p. 37.

3) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 105: «*A soage*, formarea pânii din aluat, spre a o băgă în cuptor. Troaca în care se *soage* aluatul se chiamă *soagătoare*»; Viciu, *op. cit.*, p. 78: «*a sogă* pita = a pune aluat din covată pe *cărpători* şi a-i da formă rotundă = *a soace, a soalge, a solgì, a sovâltă.*»

4) Viciu, *op. cit.*, p. 64: *Păiţă*, scândură pe care împart aluatul pentru pâne, când e să-l bage în cuptor».

5) *Şezătoarea*, VIII, p. 91.

6) Viciu, *op. cit.*, p. 51.

în Suceava şi *pămătuv* sau *pămătuf* şi *pleatfură* ¹), o prăjină lungă cu cârpe prinse la vârf. Pănătuful se moaie în apă ca să nu se aprindă; cu apă mai multă, slujeşte la potolitul focului. In Ardeal se folóseşte *moşoiagul* sau *şomoiagul* de paie ²).

Pânea se pune în cuptor cu *lopata* de pâne, care are partea lată dreaptă, pătrată, cu marginile şi colţurile rotunjite. In Novaci se chiamă *cărpător* sau *lopată de pită*.

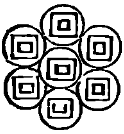

Fig. 308.

Ceeace rămâne lipit de covată se rade cu *răzuitoarea* numită şi *răzătoare, gripcă* sau *răcuşă*, care e de fier şi are forma unei tesle mici. Aceste *răsături* sau răzuïturi se fac un fel de pâne numită *răsunoiu*, de către Moţi ³).

La *prescuri*, pe fiecare corn al ei (fig. 308) se află semnele lăsate de *priscornic*, când au fost apăsate înainte de a se vârî în cuptor.

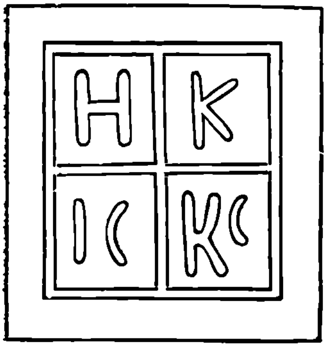

Fig. 310.

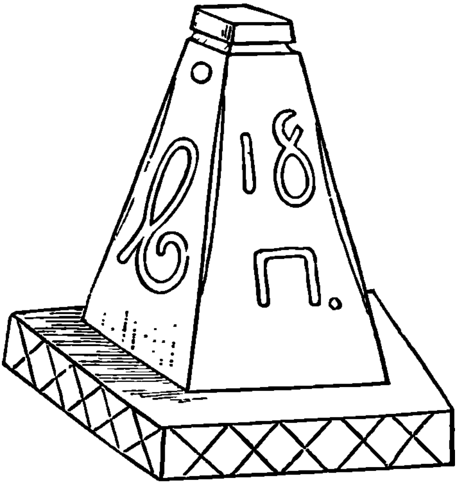

Fig. 309.

Priscornicul este de piatră, săpată de gospodar; are forma unei piramide trunchiate, sprijinit pe o prismă lată şi înaltă de jumătate de deget. Pe cei patru pereţi sunt săpate iniţialele numelui bărbatului şi femeii, cu anul şi ziua facerii.

---

¹) *Şezătoarea*, VIII, p. 91.

²) Viciu, *op. cit.*, p. 61: *Moşoiag* şi *şomoiog*, o sucitură de paie, cum fac când ard cuptorul de pâne. Se pune într'un par şi se împlântă în vârful căpiţelor sau clăilor de fân = *popă*; în Moldova: *momâie* şi *spărietoare;* altfel: *şumuiog*.

³) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 105.

Pe aí familiei mele se ceteşte: к(asâlca) п(amfile); к(ostache) п(amfile); 18; 87; Ф(ebruar) 5.

Pe fund stă scris: $\dfrac{\text{Н (i)}}{\text{ІС(us)}} \Big| \dfrac{\text{К (a)}}{\text{К (cri)}}$ С (tos).

Ce căutau şi caută încă şi astăzi pe cruci slovele vechi, se explică uşor.

CAPITOLUL III

CÂNEPA ŞI INUL.

1. *Consideraţiuni.*

Lucrul cânepii şi inului este grija femeii şi fetelor unei gospodării; el are de scop de a procurà întregei familii firul din care se face cămaşa, izmenele, prosoape de şters şi de dus mămăliga la munca câmpului, feţe de mese şi de pat şi adesea chiar haine,—acestea fiind pregătite din firul mai gros.

In deobşte grija bărbatului este să samene; încolo nimic nu-l priveşte; acesta este un fapt pozitiv, nedrept adesea, dar îndatinat: «femeia să-şi vadă de furcă», zice vorba curentă.

Lucrul cânepii se face mai ales iarna; vara, femeia iea parte la munca câmpului alături cu bărbatul.

Nu sunt date precise asupra culturii şi industriei cânepii din timpurile vechi; se pare totuş că gospodinele române se îndeletniciau cu aceasta, cu inul mai ales şi după tradiţie şi cu *urzica,* al cărei meşteşug de lucru s'a uitat cu totul.

Intr'o relaţie de schimburi între Moldova şi Ardeal găsim, prin 1564, vorbindu-se de cânepă, «*scaturigo quedam*» [1]).

In 1567, Alexandru Lăpuşneanu primeşte *cânepă* şi *in* tot din Bistriţa Ardealului [2]).

Din 1702: «acolo megieşii adapă vitele şi *topiŭ inuri şi cânepi* [3]), fiind vorba de iazuri în cari sătenii *topiau* cânepa pentru a o meliţà şi lucrà apoi.

Mai târziu, într'o listă de lucruri din 1784, găsim: «9 giumătăţ de călţi, 59 calepe in, bez calepuri ce sănt rânduite pe la Ţigance ca să le toarcă, 40 chice in, 4 chici cânepă...» [4]), adică denumiri de împărţiri şi cantităţi uzitate în industria cânepii, cari se aud şi astăzi.

---

[1]) Iorga, *Doc. Bistr.* I., p. LXVII.

[2]) Ibidem, p. LXVIII.

[3]) Idem, *Socot. Bistr.*, p. 86-7.

[4]) Idem, *Stud. Doc.*, VII, p. 234.

Din această din urmă lămurire mai rezultă că lucrul cânepii se făceà şi în casele boiereşti — poate chiar şi domneşti —, prin grija jupânesei care împărţià lucrul şi-l supraveghià pe la roabele ţigance.

Date mai întregi le găsim într'o monografie istorică asupra unei comune din Moldova, Bogdana, jud. Tutova [1].

In comuna Bogdana, zice autorul, până în deceniul al treielea din veacul XIX, femeile de aici îşi făceau pânzăturile numai din cânepă şi in. Dela acea vreme însă bogdănăşiţele au început a-şi *vrâstà* (invrâstà) deocamdată servetele de cânepă şi de in cu bumbac. Aceasta s'a întâmplat pe la 1828; data este ţinută în minte după venirea pe aici a Ruşilor şi după luarea Brăilei dela Turci.

Intrebuinţarea bumbacului erà pe atunci o raritate; cine-l cumpărau, erau răzăşii mai avuţi. Cu timpul însă, instăiindu-se şi ceilalţi săteni, bumbacul s'a introdus din ce în ce mai mult, trecând astfel dela răzăşii fruntaşi la cei mijlocii şi mai târziu şi la cei codaşi.

Lupta aceasta dintre bumbac şi cânepă şi celelalte plante textile folosite, s'a început de pe la datele arătate (1828—1837) şi a mers până la 1880, de când sătenii s'au lăsat în cea mai mare parte de sămănat in şi cânepă. In 1905, cultura aceasta a scăzut la 80 100 prăjini, adică $1\,{}^{1}/_{2}$ 2 hectare. Ea se face numai de vreo 40—50 de răzăşi. In se sămănà numai de vreo 15 răzăşi. Aşà se vede că cânepa a ajuns să se samene numai de ${}^{1}/_{12}$ şi unul de ${}^{1}/_{41}$ din numărul total de 662 capi de familii, cari trăesc în com. Bogdana.

Cauzele cari au făcut ca bumbacul importat să înlocuească până într'atâta cânepa şi inul cultivat de săteni sunt următoarele: instărirea din ce în ce mai mult a răzăşilor cu începere de pe la 1850 şi mai ales 1860 încoace; din scumpirea vitelor şi cerealelor şi din nevoia ce s'a simţit de braţele femeielor la munca câmpului, din ieftinătatea bumbacului cum şi a pânzei gată de hasà (sau mai ales: *americă*) şi în sfârşit din istovirea pământului prin cultură neîntreruptă şi lipsă de nouă îngrăşări ale pământului destinat cânepiştelor.

Acestea toate unite şi cu lipsa unui spirit calculat de economie au făcut pe locuitorii din com. Bogdana să se desintereseze din ce în ce mai mult de cultura cânepii şi a inului.

---

[1] Ec. I. Antonovici, *op. cit.*, p. CX—CXII.

In Basarabia culturile acestea au scăzut, zice-se, din pricina sleirii pământului marilor proprietari prin întinsele culturi ce se făceau în vederea exportului[1]. Nu ştiu însă cum stau ţăranii.

Românii din Transilvania stau mai bine.

Cu toată pomenirea de mai sus, referitoare la comuna Bogdana, nu trebue să ne întristăm încă. Sunt alte sate în cari lucrurile stau încă îmbucurătoare. Scriam, acum câţiva ani, despre satul meu de naştere, acestea[2]: «Pe când toate satele vecine: Negrileştii, Brăhăşeştii, Tecucelul, Vizureştii, Ţigăneştii, etc., sate de oameni clăcaşi, mai lăsători, mai târgoveţi, se îmbracă cu cămeşi şi izmene de americă, de hasă ori de *cit*, Ţepul nu. Acum 20—25 de ani, când bumbacul erà scump, nimeni din sat nu-l cumpărà; pânza se făceà numai din cânepă. Nu poartă Ţăpenii americă şi cit cât vor purtà «Jidanii şi Ungurii».

Pricina desnaţionalizării acestei mănoase industrii stă în vântul de subţiere şi de putrezire care ne bate de o samă de vreme; stă în modernizarea la care se pretează ţăranul român ambiţios de a fi cel puţin egal cu cei mai mari decât dânsul. O boală care-şi are multe leacuri, dar pe cari nimeni din cei în drept nu le caută şi nu le răpune. Cine s'a gândit la ridicarea taxelor vamale asupra bumbacului, ca exemplu?—şi câte altele nu mai sunt!

Ne mângâiem însă cu trecutul, care, ca'n atâtea privinţe, ar trebuì să ne fie un judecător aspru şi de care să ne temem în deajuns.

Industria aceasta este atât de mult înrădăcinată în firea Românului, că şi-a creat o pânză întreagă de datini şi obiceiuri cari o privesc. In treacăt, aici şi'n alte locuri, vom pomeni câtevà.

In foarte multe părţi locuite de Români, se obişnueşte a se da preotului în ziua de ajunul Bobotezei sau Crăciunului câte-un *fuior* de cânepă sau de in, frumos *răghilat* şi *periat*, rugând gospodarii pe preot să le lese şi lor vreo câteva fire.

Crede-se că fuiorul acesta are mai multe însemnării.

a) Dând preotului acest fuior, la anul viitor cânepa va creşte frumoasă.

b) Dându-se acest fuior, toate relele se vor lipì de el, iar casa gospodarului va fi ferită de orice primejdie.

c) Cu ajutorul acestui fuior, trupurile sau sufletele celor răposaţi sau ale gospodarilor când vor murì, vor trece peste iad sau raiu.

---

[1] Arbore, *op cit.*, p. 415.

[2] *Şezătoarea*, IX, 139.

d) Se crede că din acest fuior Maica Domnului va face un *voloc* sau *volog* pe care îl va slobozì în iad prinzând cu el sufletele celor ce se chinuesc acolo şi scoţându-le afară spre a le arătà vieaţa raiului.

Credinţele acestea foarte răspândite în Bucovina se cunosc şi în Moldova. Iată ce se spune în această privinţă: De când s'a făcut legea noastră şi până la a doua venire, femeile creştine au dat şi vor da un fuior la cruce, din care se lucrează în raiu o *mreaja*, ca la a doua venire, după ce Hristos va judecà noroadele şi va trimite pe păcătoşi la muncile iadului, i-a învoit Maicei Sale să se ducă la iad şi să arunce o mreajă de trei ori şi câte suflete se vor puteà prind în mreajă, acelora li se va da un loc de odihnă, nu de mare fericire ca la raiu, dar nici de veşnică muncă. Şi pentru aceasta dau femeile fuior la cruce, că doar s'a milostivì Maica Domnului asupră-le, să le prindă şi pe ele în mreajă.

Prin unele părţi ale Ardealului şi Ungariei se crede că acest fuior este bun de făcut funii la clopote. Firele ce le iea gospodina sunt bune de pus la voloc sau *mreja*, ca să fie norocoase la prins peşte[1].

Sunt apoi anumite zile şi perioade de zile chiar când e bine sau rău de tors, după credinţele localnice. Ca pildă, dela Crăciun până la Bobotează, mai pe nicăiri femeiile nu torc din osebite pricini.

Când însă este de lucru, să se lucreze. Nici o ruşine nu poate fi mai mare pentru o gospodină decât atunci când nu-şi lucrează singură sau nu ştie lucrul cânepii. Aceleia i se cântă:

Măi bărbate,
Nu mă bate,
Că nu-s eu ca celelalte,
Că să-mi dau cânepa'n *parte*; [2]
Cât mai torc,
Mai torc,
(Mai torc),
Iar cât nu, mai pun pe foc,
Şi la pânză n'am noroc! [3]

---

[1] Marian, *Sărb. la Rom.* II, p. 173—4.

[2] Când dă alteia spre a o toarce, luându-şi torcătoarea jumătate şi dându-i ei cealaltă jumătate.

[3] Dan, *Straja*, p. 109—10.

Sau :

Frunză verde de dudău,
Sărmane, bărbatul meu,
Eşti nebun şi *meteleu*.
Cârepa mi-ai *sămănat*,
Boala'n oase mi-ai băgat!
Da' iea coasa şi-o coseşte,
De boală mă ispăseşte! [1]).

Sau în sfârşit :

Măi bărbate, fii cuminte,
Iea cânepa şi mi-o vinde;
Şi mi-o vinde, făr' de preţ,
Că eu *lunea* nu lucrez;
Marţi, etc.

2. — *Cultura.*

Terenul nimerit pentru cânepă trebue să fie gras, *mâlos* adecă, şi pentru aceasta *cânipăriile* sau *cânipiştele* sunt totdeauna pe văi, pe malul apelor. In comuna Ţepu, fiindcă pământurile sătenilor sunt în lungul moşiei răzăşeşti a satului, sunt lungi de peste 4 km., iar late de 1 5 stânjeni, săteni le-au înjumătăţit şi samănă, într'un an, la deal de sat *pâne mărunţică* (pâni albe : oarze şi grâie ; pâne de primăvară), iar la vale de sat, popuşoi. De cum se cară pânea de primăvară (vară), *ţarna* (ţarina) este slobodă şi o cânepă sămănată în mijlocul miriştelor ar fi stricată de vite. Pentru acest motiv, cânepa se samănă în ţarina cu popuşoiu ; sunt prin urmare două cânipării.

Pentru o casă de mijloc ca suflete, 7 8 prăjini de loc ajung ; trebueşte deci cam o prăjină de cânepă pentru fiecare suflet din casă. Aici intră şi cânepa ce se dă celor ce n'au, în schimbul ajutatului la lucru.

Sămănatul se face prin Maiu, după ce pământul a fost arat, lăsat apoi câteva zile, săpat în urmă cu sapa, sămănat bine şi netezit. Pentru şapte prăjini ajung 8 10 baniţi de cânepă. Se samănă atât de deasă, «ca s'o poată linge boul».

Hlăndanii sau *hlăndarii*, numiţi prin unele părţi ale Ardealului *haldau* şi *haldur* [2]), iar în Muntenia *aldan* (Dâmboviţa) [3]), sunt fire de cânepă sămănate prin *popuşoaie* (porumbişte) sau *bostă-*

---

[1]) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 93.

[2]) Viciu, *op. cit.*, p. 48.

[3]) *Magn. Etym. Rom.*, p. 774.

narii, pentru a se recoltà din ei sămânţa de cânepă, căci cânepa sămănată deasă, în cel mai bun caz ne dă sămânţa de cânepă. Hlăndanul creşte mare, stufos şi plin de sămânţă. Pe la sfârşitul lui August se taie şi li se iea sămânţa, cum se va vedeà.

Culesul cânepii. Cânepa este de două feluri: *de vara* (masculă) şi *de toamnă* (femină). Culesul cânepii de vară se face pe la sfârşitul lui Iulie. La acest soiu de cânepă, gospodinele ţin foarte mult, fiindcă din el se capătă un *fuior* mai alb şi mai tare. De ordinar, firele de această cânepă sunt mai puţine decât cele de toamnă. Culesul se face smulgând-o. Pe uscăciune şi pe căldură, când pământul este tare, culesul este foarte greu, din pricină că firul se rupe, în pământ se ţine tare, de îndoit şi rupt nu e bine, căci nu se *topeşte* cum se cade.

Topitul ei se face de obiceiu odată cu cel al cânepii de toamnă.

Cânepa de toamnă se culege cam peste o lună dela culesul celei de vară. Când pământul este tare, se taie cu sapa la rădăcină; culesul se face dearândul, fără a o *smunci,* căci astfel i se scutură sămânţa din *sglăvoc* (floare).

Ca să nu o mânânce vrăbiile, această cânepă se păzeşte cu *momâi* sau spărietori.

Porghicii, sing. *porghic,* în Ardeal *bârzocii, poşomogii* sau *podbicii* [1]) sunt firile de cânepă cari n'au putut creşte mari; ei stau între cânepă ca puful sub pene şi sunt şi ei: de vară şi de toamnă. Culesul amânduror speciilor se face odată cu culesul cânepii de toamnă, deoparte, sau la un loc cu aceasta când cânepa este măruntă.

Când cânepa de vară şi porghicii sunt uscaţi prea tare, când cea de toamnă şi-a scuturat o parte din sămânţă, se zice că-s *trecute;* pentru cele două feluri dintâi se mai zice că-s *topite.*

Măsurătoarea cânepii este specială. Unitatea este *mănuşa* de cânepă, cu un diametru de 10 12 cm., pentru cânepa de vară, şi mai puţin pentru cea de toamnă; tot astfel şi pentru porghici.

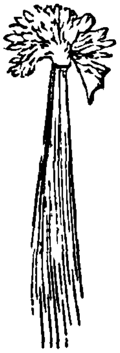

Fig. 312.

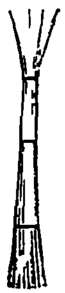

Fig. 311.

Mănuşa de cânepă de vară (fig. 311) se leagă în trei locuri, după ce s'au pus rădăcinile firelor la acelaş nivel. La cea de toamnă, legătura se face sub sglăvoc (fig. 312) şi e numai una, ca şi pentru porghici.

---

[1]) Viciu, *op. cit.*, p. 68.

12 mănuşi compun o *chită; unele chite au *13 mănuşi.*

Din 7 prăjini pot ieşì în anii buni 50 de mănuşi de porghice, 100 de mănuşi de cânepă de vară şi 150 de toamnă.

După cules, cânepa de toamnă se lasă pe loc sau se aduce acasă şi se pune la *dubit* (pron. pop. *dugbit)*, adică se face grămăgioare punând mănuşile de cânepă una peste alta acoperindu-şi sglăvocurile. După 2-3 zile, se înşiră prin pari ca să se usuce şi în urmă li se bat slăvocurile cu un beţişor spre a li se scoate sămânţa.

Sămânţa de cânepă se vântură spre a se deosebì de *pleavă* sau se cerne printr'un ciur cu găuri mari, numit *dârmoiu, dârmon* sau *dârmoniu.*

2. — *Topitul.*

Topitul sau topirea cânepii în apă se face cu scopul de a putrezì întru câtva partea lemnoasă, în a face să se desprindă epiderma textilă de această parte şi partea verde de cea fibroasă. Spre acest scop se pregătesc *plutele* de cânepă de vară, de toamnă sau de porghici deosebit.

Mănuşile de cânepă se pun pe o *prăştina A B* una lângă alta învrâstat: rădăcină la vârf; peste acest rând se pune altul şi peste acesta al treilea şi câte odată chiar şi al patrulea. Cânepa de toamnă a fost mai înainte aşezată ca şi cea de vară, adecă firele rădăcină la rădăcină.

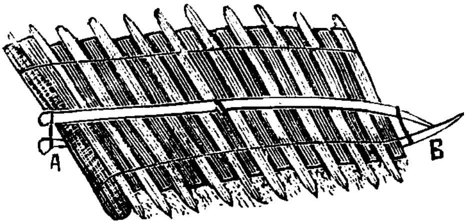

Fig. 313.

De un capat al *prăştinii AB*, cel gros, este legată altă prăştină care se dă pe deasupra plutei (fig. 313), legându-se la vârful cel subţire şi la mijloc. Mănuşile sunt şi ele legate în trei părţi cu suviţe de teiu sau chiar cu fire de cânepă.

După ce s'a făcut *pluta,* se vâră în apă; aceasta poate fi curgătoare sau vreun lac. Dacă e anume lacul pentru topitul cânepii, se numeşte prin unele părţi şi *topila* sau *topitoare.*

Pluta de cânepă, fiind mai uşoară ca apa, stă deasupra; pentru a o da la fund şi pentru a o fixà, ca să n'o ducă apa, se bat în ea doi pari, iar deasupra plutei se pun brazde de pământ, astfel că dându-se pluta la fundul apei, locul ei rămâne însemnat numai prin vârful parilor.

Dacă vremea e caldă, topitul durează: pentru porghici 3—4 zile, pentru cânepa de vară înaltă 5—6 zile; pentru hlăndani 6—7 zile; pentru cânepa de toamnă mare 9—10 zile, iar pentru cea măruntă 12—13 zile.

Topitul cânepii e foarte păzit, încercându-se din când în când, căci dacă se scoate netopită, «verde», cum se zice, nu se desprinde firul de pe lemn, iar dacă se scoate prea târziu, are partea textilă putredă şi se rupe («se face hăbuc»).

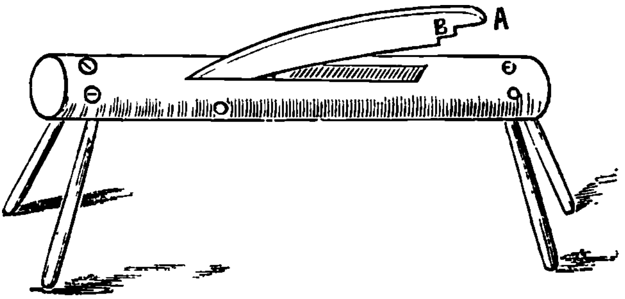

Fig. 316.

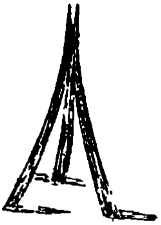

Fig. 314.

Când «se scoate» (cânepa), se dau la o parte brazdele de pământ şi luându-se mânuşă cu mânuşă, se freacă în apă spre a se spălă de nomol şi spre a se curăţi de pe firul de cânepă pelicioara roşie-cenuşie. Partea textilă se găseşte astfel desprinsă de pe lemn şi mânuşa face oarecum un tot, «se ţine», cum se zice. Scoasă pe malul apei, mânuşa se desface la rădăcină în trei şi se întinde pe iarbă ca să se scurgă de apă şi să se usuce. După uscare se pune în car şi se duce acasă.

Pe această vreme, e poate timpul de muncă şi cânepa nu poate fi dată la lucru; pentru aceasta se pune în *gluga*. Gluga de cânepă se face din mai multe mânuşi puse în picioare una lângă alta, iar peste ele fiind alt rând. Acestea se ţin prin o frânghie sau un cerc de poloboc. (fig. 315). In această glugă stă până se *meliţă*.

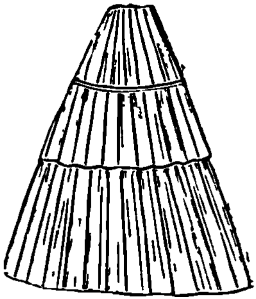

Fig. 315.

3. — *Melițatul.*

Gospodinele cari au prea multă cânepă și nu o pot lucrà singure, pun femei de le-o meliță, plătindu-le cam 30 de bani de chită sau mai adesea dându-le din zece mănuși una. Melițatul, adecă desfacerea părții textile de partea lemnoasă se face cu ajutorul *melițeĭ* (fig. 316) care în Ardeal se numește și *sdrobitoriu* [1]. Melița se compune din patru picioare (câte odată numaĭ din două, bătute ambele în pământ; alteori un capăt se fixează între îngrăditura gardului, iar la celalt capăt are un picior sau două), *batator, scaun, strat, trup* sau *grindeiu* și o *limba* numită și *cuțit* sau *condeiu* [2]. Limba are un mâner *A*, apoi un prag *B*, care se razemă pe alt prag în trupul meliței, iar toată se mișcă într'o dăltuitură făcută în trup. Dăltuitura este de două ori mai lată decât limba.

Melițoiul are dăltuitura încă mai mare; *melițuica* o are foarte puțin mai lată ca limba.

Limba este aproape ascuțită pe partea de către meliță.

La acelaș trup pot fi 2, 3 și chiar 4 limbi de acelaș fel sau limbi de meliță, melițuică și melițoiu.

Mănușile de cânepă se desfac în mai multe părți. Dacă gospodina are cânepă mare, o sdrobește cu melițoiul, iar dacă n'are melițoiu, o frânge cu piciorul, deoarece partea lemnoasă a cânepii n'ar puteà fi ruptă cu limba meliței. Partea de mănușă se pune sub limbă, se izbește apoi cu limba ca să se sfărâme partea lemnoasă a firelor și se scutură. *Pusderia* cade jos sub meliță. Fărâmarea începe dela un capăt și merge până la jumătate; se scutură, se lovește cu această parte peste limbă și pe sub strat ca să sară și pusderia mai măruntă, se pune sub limbă, se apasă cu limba și se trage pe sub limbă, de mai multe ori, și astfel o jumătate din mănunchiul luat din mănușă este melițat; din această parte n'a rămas decât partea textilă numită *fuior*. Puzderia a căzut jos. Această parte se înfășoară pe după mână și tot astfel se urmează și cu cealaltă jumătate a mănunchiului. Mănunchile unei mănuși se pun la un loc și o mănușă melițată poartă numele de *fuior*. O chită de mănuși dă o *chita de fuioare*. Un fuior se răsucește la un capăt (fig. 317); 12 de acestea se pun cap la cap, se leagă cu al 13-*a* și chita se urcă în pod, așteptând vremea urmării lucrului.

---

[1] Viciu, *op. cit.*, p. 77.

[2] V. pentru acestea și următoarele: Damé, *op. cit.*, p. 139—140.

Astfel are gospodina cânepă *lăgurată* [1]) şi pusă bine ; astfel dânsa nu mai este expusă criticilor celorlalte femei, în cazul când ar găsì-o iarna cu cânepa nemeliţată, adică în glugă.

Puzderia este bună de aţâţat focul, după ce se curăţă de cânepă, căci odată cu ruperea lor, se rup şi fire de tort.

4. *Răghilatul şi periatul.*

Iarna începe lucrul fuioarelor ; o chită de fuioare se poate regulà într'o zi, şi dându-se cuiva, ar costà de lucru cam 1 leu.

Intâia operaţie este *raghilatul* sau *dăracitul*, făcându-se cu *raghila* sau *daracul*.

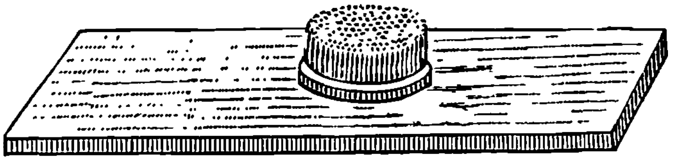

Fig. 318.

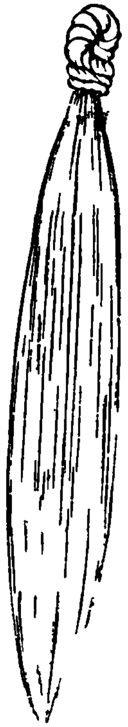

Fig. 317.

Raghila (fig. 318), numită şi *ragilă, hècela, raştila, heihel* sau *ehel*, iar în Ardeal *răgela, hècela* sau *hèchela* (magh. : ecselö) [2]), se compune dintr'o scândura dreptunghiulară sau elipsoidă în mijlocul căreia se află un disc de scândură plin cu dinţi de fier, bătuţi mai des sau mai rar. Cu dânsa se *ragh'lează*. *Scândura* se mai numeşte *coadă* sau pat. Raghila cu dinţii mai deşi şi mai subţiri se numeşte *ragiluica*, pe acolo pe unde se foloseşte. *Daracul* (fiig. 319) [3]) se compune dintr'un *pat* pe care sunt înfipte două rânduri de *dinţi* şi un *scaun*, cari leagă patul de *picioare*. Operaţiunea se numeşte *darăcit*.

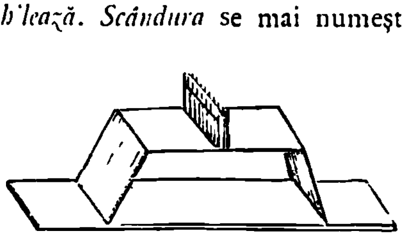

Fig. 319.

Fuiorul se trage prin raghilă sau darac cu încetul ; firele de cânepă late se desfac în mai multe fire subţiri, părţile de pusderie măruntă cad, iar părţile din fibre, cari sunt pe locurile unde cânepa a avut ramuri, pe la noduri prin urmare, rămân în dinţii de fier. Tot aici rămân şi părţile din fire cari sunt putrede.

---

[1]) *Regulată, orânduită.*

[2]) Viciu, *op. cit.*, p. 72.

[3]) Pamfile, *Jocuri de copii*, 1907 (Memoriul II), p. 141.

Aceste resturi cari rămân în dinţii raghilei sau daracului se numesc *călţi, stupă* (ital. stoppa) [1], *brebeni* sau *sgrebeni* [2], iar restul de fuior, compus numai din fibre tari, subţiri şi lungi, iea numele de *fuior*.

Fuiorul ieşit din raghilă se *perie* cu peria de păr pe care o cunoaştem. Firele de fuior sunt încă mai mult descompuse. Ceeace rămâne în perie se numeşte *călţişori* sau *păcişe* şi *pacişèle*, cari, mestecate cu păcişelele dela ceilalţi câlţi, vor face *călţii adevăraţi*. Ceeace rămâne din fuior, este *fuiorul adevărat.*

Călţii ieşiţi din raghilă se *piaptană* cu *pieptenii*. Pieptenii sunt la fel cu cei întrebuinţaţi la pieptănatul lânei, numai că au un singur rând de dinţi.

Câlţii înfipţi într'un pieptene sunt pieptănaţi cu celalt pieptene. Câlţii mai buni formează un fel de barbă, care fiind smultă cu mâna, ne dă *pacişele* sau *păcişèlele,* iar ceeace rămâne în dinţii pieptenului se numeşte *canura.*

Avem, prin urmare, trei soiuri de fibre de cânepă:

a) *Fuiorul*, calitatea cea mai superioară, fibre lungi, tari şi subţiri; b) *călţii* formaţi din păcişèlele dela pieptănatul câlţilor şi periatul fuiorului, cu fibre scurte, mai groase şi mai puţin tari; *c) canura.*

Prin jud. Suceava se numesc *buci,* cea mai proastă calitate ce se obţine din fuior cu prilejul periatului [3].

Fuioarele periate se răsucesc la un capăt şi se formează iarăşchite de câte 12 sau 13 fuioare. In Moldova de sus, se leagă câte 24 sau 25 fuioare la un loc, constituind un *ort.* In Ardeal, ortul se numeşte numai când fuioarele sunt meliţate dar neperiate.

Porghicii sunt mult căutaţi; dintr'înşii se obţine cea mai bună calitate de câlţi şi canură.

5. — *Torsul.*

Torsul e cea mai de căpetenie îndeletnicire femeiască, cea mai cinstită, cea mai sfântă. Obiceiurile şi datinile multe şi variate, legendele şi povestirile ce stau în legătură cu această îndeletnicire, toate acestea arată cevà înrădăcinat din veacuri bătrâne în sufletul femeii române, ca şi în al celei de alte neamuri.

---

[1] Viciu, *op. cit.,* p. 80.

[2] *Ibidem*, p. 22.

[3] *Şezătoarea,* V, p. 39.

Câteva pilde lămuresc: Un fecior de împărat a luat de nevastă pe fata care i-a făgăduit că-i va îmbrăcà întreaga casă cu nouă fire de tort.

Maica Domnului a tors şi e cunoscută întâmplarea cu paingănul. Fiindcă există şi la alte neamuri, şi mai ales o găsim în vechile mitologii grece şi romane [1]), n'o mai înşirăm.

Câtă poezie nu s'a dat la iveală de artiştii noştri, relativ la această îndeletnicire femeiască!

Cânepa se toarce cu furca pe care o cunoaştem dela cercetarea lânii; tot astfel cunoaştem şi chipul cum se fac caierele. Femeia ţine furca în brâu, mai în totdeauna; câte odată o pune şi într'o gaură făcută în laiţă, cum fac Româncele din Bucovina [2]).

Femeile cari au casă prea grea şi le dă mâna, plătesc altor femei pentru tors. Oca de fuior ţine cam 1 leu şi 20 bani; cea de câlţi 90 bani sau 1 leu; cea de canură 30—40 bani.

La tors stau femeile în nopţile de iarnă făcând *clăci* sau *şezători*, torcând fiecare în furca ei şi pentru sine. Când însă se mărită vreo fată şi n'are gata *tortul* pentru multe nevoi, i se face de vecine clacă, «spre a o vedeà la locul ei». Aceasta este o petrecere foarte plăcută, la care, pe lângă femei, se mai adună câte odată şi bărbaţi, spunându-se poveşti, cântându-se, «schimbându-se multe şi mărunte».

Iată câteva pomeniri despre clăci: In Bogdana, jud. Tutova, «în nopţile cele lungi de iarnă, se făceau înainte vreme întruniri de femei şi fete, în fiecare seară, pe rând, la casele lor, ca să toarcă in, cânepă şi lână, fiecare pentru sine.

---

[1]) *Albina*, II, 135—6.

[2]) Dan. *Straja*, p. 66: Gospodinele din Straja Bucovinei au fuse de lemn de mesteacăn şi paltin, cari constau din două părţi: din fus şi din roata lui. *Fusul* este de o lungime cam de 30 cm. şi de forma unui băţ neted şi rotund, însă nu prea gros. Capătul de sus al băţului este ascuţit; cel de jos, care este înţepenit în *roată*, este mai gros, iar mijlocul lui este mai plinuţ, însă proporţionat. *Roata* este de lemn de fag şi cevà mai mare decât o monedă de 1 fl. Cu fusul se toarce inul, cânepa şi lâna, aşà că caierul se bagă în furcă şi apoi se tot trage din el cu mâna stângă, iar cu mâna dreaptă se învârteşte fusul în dreapta după ce s'a prins firul de el. Furca se poartă de femei în brâu. Dacă însă şed, apoi se vâră într'o bortă făcută în laiţă. Al. Viciu, *op. cit.*, p. 71: *pristene*, *prisnelul* din capul fusului de tors.

«La aceste şezători luau parte şi bărbaţii cu femeiele lor, fetele cu mamele lor; femeiele bătrâne se duceau şi singure. Pe când femeile lucrau, bărbaţii le spuneau felurite poveşti şi istorioare, în deosebi de acelea ce stârniau râsul, ca *torcătoarele* să nu amijească. Şi aşà se lucrà până după miezul nopţii.

«Clăcile de tors se făceau mai ales de către preot, pasnic, dăjdier, vechilul de mazili şi vornic. La ele veniau fetele cu mamele lor. Bărbaţii nu veniau decât doar câţiva din rudele celui cu clacă ca să spună lucruri pentru a produce râsul. Drept răsplată se da o horă torcătoarelor; preotul însă nu dădeà horă. Şi fiindcă pe urmă au început să nu prea vină torcătoarele la clacă, li se trimiteau caiere de tors pe acasă şi ele, de voie, de nevoie, torceau, iar sărbătoarea când se aduceau fusele pline, li se făceà joc».[1]

In Munţii-apuseni «toamna de obiceiu, fetele se adresează la femeia câte unui om bogat din sat cu rugăminte să-i toarcă ele fuioarele de cânepă. Gazda rugată, nepregetând cheltuelile împreunate cu o asemenea *claca*, înştiinţează fetele şi le împarte caiere.

«După aducerea tortului, cam prin postul Crăciunului, gazda *otarăşte* sara în care să se ţie petrecerea pentru terminarea cânepii.

«In acea sară e un adevărat ospăţ şi alăturea cu mesele întinse, şi încărcate cu mâncări, mai la o parte, într'un colţ de casă, e expus la vedere tortul, fiind pe fiecare ghem însămnat numele fetei care l-a tors.

«In timpul cinei, înveselite de sunetul muzicii, vin femeile din sat să privească tortul, iar dupa ridicarea mesei, sosesc şi feciori cari sunt *îmbiaţi* cu vin în tot timpul petrecerii.

«La această frumoasă serbare ieau parte şi avuţi ca şi săraci, şi veselia împreunată cu joc ţine până când cântă cocoşii de ziuă.

«In momentul plecării feciorii şi fetele se formează în grupe în mijlocul cărora este stăpâna cu ceilalţi membrii ai casei şi grupele acompaniate de lăutari mulţumesc intonând: *Cântecul gazduţei*»[2].

In Munţii din Moldova de sus, precum în Suceava, aceste clăci de tors se numesc *furcării*, unde se duc şi torc nu numai femeile şi fetele, dar chiar şi flăcăi. Prea meşterul nostru scriitor, Ion

---

[1] Ec. I. Antonovici, *op. cit.*, p. CLXXIII—CLXXIV.

[2] Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 139—41.

Creangă, însuş a tors în tinereţa sa, cum o spune în *Amintirile* sale. [1]

6. — *Râschiatul.*

Râschiatul se face pe *râschitor* numit încă şi *râschitoare*, în Bucovina [2]), întocmai cum am văzut că se râşchie şi lâna. Sistemul de numărătoare a firelor din *bucata* (numită în Bucovina *tort*, *calap*, iar în alte părţi din ţară *călep* sau *caleap*) este acelaş. In Ardeal, 20 de fire se numesc *papuşe* [3]), iar trei fire: *numaratura* [4]). In Moldova de jos, o *bucata* are o circumferinţă de *6 coţi;* încrucişările firelor se numesc *rost*, şi rostul este de 10 *jăghiuţe*; o jăghiuţa are 10 *verbe* (pron. pop. *g-herbe*, 2 silabe), iar o g-hearbă are 3 fire. Deci o bucata are 300 fire × 6 coţi = 1.800 coţi.

Dintr'o bucată, facându-se atât *urzeala* cât şi *batatura*, pot gospodinele sa scoată 2 coţi şi jumătate de pânză.

Deosebire de tors între câlţi şi fuior nu-i decât în privinţa grosimii; firul de câlţi este mai gros decât firul de fuior; ambele feluri se numesc cu un singur cuvânt: *tort*, adecă cânepă toarsă.

Canura se toarce tot cu furca; firul este însă de 1 milimetru şi chiar 2 milimetri de gros. Caierul de canură, mare cât baniţa, se dă mai ales în seama babelor, «cari tot stau de geaba în cotruţă».

---

[1] Ion Creangă, *Opere complete*. Ediţ. II, «Minerva», p. 50: «dar la cusut şi la *suraduit* sumane şi mai ales la roată, mă întreceam cu fetele cele mari din tors; şi din asta pricină, răutăcioasa de Măriuca Săvucului, care drept să vă spun, nu-mi erà urîtă, făceà adesea ori în ciuda mea, şi-mi băteà din pumni, poreclindu-mă «Ion *Torcălau*», cum îi ziceà unui ţigan din Vânători. Insă pentru asta, tot îmi erà dragă, şi torceam împreună cu dânsa, la umbra nucului lor, câte-o movilă de *drugi* de canură, de mă săruta mama când i le arătam seara acasă».

Descrieri de *şezatori* sau clăci: I. Creangă, *op. cit.*, p. 51; Tudor Pamfile, *Jocuri de copii*, II, 8—9; M. Sadoveanu, atât cât e în Semănătorul, III, p. 608 şi urm. (Fragment din *Crâşma lui Moş-Precu*); A. Pan, *op. compl.* Vol. I., p. 250: *O şezătoare la ţară sau povestea lui Moş-Albu;* Al. Mihăilescu, *Crâmpeie din vieaţa ţăranului român*, p. 64—5; T. Cercel, *Claca dela Moş-Dan* în *Sămănatorul*, III, p. 661—7.

[2] D. Dan, *Straja*, p. 68: «*Răschitoarea*, este un băţ de alun bifurcat la un capăt, iar la celălalt ca o cruce de fag. Lungimea ei este de 6—12 palme. Pe răschitoare se fac *torturile* sau *calapurile*, ca să se ştie câte jumătăţi sau torturi întregi sunt».

[3] Viciu, *op. cit.*, p. 65.

[4] *Ibidem*, p. 63.

7. — *Fiertul tortului.*

Fiertul tortului se face iarna şi ţine o zi în chipul următor: se face un fel de terciu de cenuşă şi apă fiartă, unde se pun *bucăţile* de tort, se aşează apoi într'un *găletar* cu 2 sau 3 găuri în fund, pus şi acesta peste alt găletar. Peste bucăţi se pun paie şi peste paie iarăş cenuşă. Din când în când, se toarnă apă fiartă peste cenuşă.

Fiertul tortului se face în aceeaş zi, când gospodinele fac şi *săpun*, întrebuinţând leşia ce se scurge în găletarul de jos.

Prin fierbere, tortul se mai înnălbeşte, devine mai moale, iar *fuiorul* poate fi întrebuinţat ca *aţă de cusut.*

Din *fuior* şi *câlţi*, cum vom vedeà, se va face pânză de fuior şi pânză de *câlţi;* din canura făcută *ghem*, deadreptul de pe fuse, se vor pregătì *ţoale*, saci, etc.

8. — *Boitul.*

Tortul de cânepă se boeşte iar; fuiorul pentru facerea aţelor de cusut, canura pentru învârstarea ţoalelor sau sacilor.

Boirea însă, nu se tratează aici.

9. — *Bice.*

Bicele de mânat caii, cari se fac din cânepă, încep prin a fi ca un fel de jucărie copiilor, numindu-se şi *biciuşte, iuşte*, etc., *arşă* [1]), *sbiciu* [2]); Ele se fac din împletitură de cânepă şi mai în deosebi de *beligi* sau fâşii de *blăndani*, împletite în două viţe; au o *baieră* şi o *coada*, care se numeşte şi *codorte* [3]), *codorişte* sau *toporâşte* [4]), şi un *sflichiu*, *sfichiu*, *şfichiu* sau *plesna* [5]). El este un adaus spre a face să *plesneasca* sau să pocnească biciul.

Un biciu mai mare se numeşte *harapnic*, despre care, ca şi despre cele de mai sus, am vorbit la rândul industriei *pielii.*

10. — *Frânghii.*

Nu se prea face deosebire între *funie* şi *frânghie;* se obişnueşte totuş a se arătà prin *frânghii* cele făcute din cânepă, iar prin *funii* cele făcute din teiu. Frânghiile se fac *răsucind* sau împletind la un loc mai multe *viţe* cu ajutorul *crivalei*. In Ardeal *viţa* poartă numele de *iojdă*.

---

[1]) *Şezătoarea* II, 126: *arşă :* biciu cu *plesnă.*

[2]) In Ardeal.

[3]) Al. Viciu, *op. cit.*, p. 34.

[4]) *Ibidem*, p. 85: «*Toporişte, codorîştea sbiciului*».

[5]) *Ibidem*, p. 25: «*Cămgie, gârbaciu, corbaciu*, cum au călăreţii, cu *plesne* la vârf».

Intocmai ca şi funiile, se fac *odgoanele* (când nu sunt de târg), cari se folosesc la scosul pământului din fund, când se sapă fântânile, *hărdazăiele* [1]), *poivanele* sau *păivanele* [2]) şi frânghiile mai mici sau *frânghiuţele* precum şi aţele ce slujesc la diferite nevoi gospodăreşti se fac tot astfel. In această categorie intră *pitèicele* [3]) şi *spogatele.* [4])

Criveaua (fig. 320) numită încă şi *crivală* sau *griveà*, se face din două beţişoare lungi, cu vârfurile ascuţite şi prinse în alte două. Laturile lungi se mişcă într'un *osieac* ce le străbate drept prin mijloc. Acest osieac se înţepeneşte în cevà (o rădăcină, piciorul unei scări, etc.) Firele de cânepă se prind apoi de o latură scurtă, iar criveaua începe să se învârtească. La crivelele făcute pe de-a'ntregul dintr'un lemn (fig. 321), aceste fire se leagă de unul din cele patru cornuri.

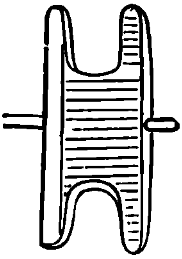
Fig. 321.

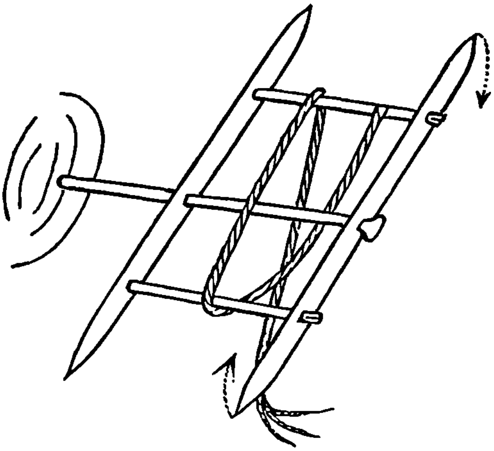
Fig. 320.

Pe măsură ce se învârteşte, viţa se răsuceşte şi se lungeşte, iar când este în deajuns de lungă, se *învălătuceşte* pe cevà.

Când viţa s'a făcut în destul de lungă, se desfăşură şi se dă în două. Unul începe să le împletească, iar altul ţine un capăt legat de brâu, iar pe celălalt capăt îl *dă* împrejurul celui fix, după cum şi cel ce împleteşte îl trece pe deasupra sau pe dedesubt.

Dacă frânghia se împleteşte *în trei,* se împletesc mai întâiu două viţe şi apoi şi a treia.

O frânghie mică se numeşte *curmeiu* sau *capăt de frânghie.*

---

[1]) *Ibidem*, p. 49. : «*Hărdăzău*, funia cea lungă şi groasă=*hurduzău*».

[2]) *Ibidem*, p. 68. : «*Poivan*, funie lungă la car=*păivan* ; de aici verbul *împăivănì;*=împăivăneam calul.

[3]) *Ibidem*, p. 67 : «*Pitèică*, cântariu împletit din aţe, sfori, spre a aduce în el hârbul cu mâncare la câmp.»

[4]) *Ibidem*, p. 78. : «*Spogat*, sfoară, *spargă*, *spagat*».

Industria cânepii a îmbogăţit şi limba figurată. Dăm aici numai câteva expresiuni de acestea: *cânepa dracului* sau *fuiorul dracului* însemnează părul capului, cu anumit înţeles; *blandanos* se zice despre «pânea mărunţică», cu paiul gros, *buiac; i-a luat apa cânepa* însemnează · bine îmi pare că a dat peste ce a căutat; *meliţă* se mai zice femeii prea *limbute; pusderie* se zice pentru *mulţime:* o pusderie de lume; se mai zice şi pentru *marunt*: a face cevà pusderie; *fuior* cu înţeles de mult: mănâncă fuior; *răşchitor*, unui om slab şi înalt; parcă-i *un fir de tort*, unui om slăbuţ dar frumuşel; *cât ai toarce un fus*, ca unitate de timp; *a bate furcă* pe cinevà, adecă mult; *a aveà de furcă* cu cinevà, adecă o afacere neplăcută; *a ţineà furca* la cevà, adecă a ţineà din toată inima, morţiş, în ruptul capului, cu stăruinţă; *caier*, păr: te-oiu înşfaşcà de caier; *buc*, caier pe sfârşite; *porghic*, unui om mic, etc.

CAPITOLUL IV.

PRODUSE VITICOLE.

1. — *Consideraţiuni.*

Cultura viei în Principatele Române a început să iea o desvoltare începând cu veacul al XVII, care a crescut mereu până aproape de zilele noastre, când fu dată înapoi prin filoxeră.

Intr'adevăr, urmele documentare din secolul al XVI arată pe însuş Domnitorul cumpărând vin de peste graniţă, dela Românii trăitori pe acolo, cari se îndeletniciau cu cultura viei şi desfacerea produselor viticole încă de mult.

Astfel vinul moldovenesc se exportà în mare cantitate cu prilejul bâlciului industrial al Ardelenilor, bâlciu privilegiat de regele Ludovic la 24 Aprilie 1553 [1]).

La 27 Sept. 1559, Alexandru Lăpuşneanu trimite Bistriţenilor 10 galbeni spre a i se aduce un vas de vin vechiu, «fiindcă ni e foarte de nevoie la sfinţirea unei mânăstiri (Slatina)» [2]); tot cam în aceeaş vreme alt vas de vin cu 20 de ughi [3]); nu ştiu însă ce ar însemnà când acelaş Domn cere grabnic, tot Bistriţenilor în 13

---

[1]) Zimmermann-Werner, *Urkundenbuch*, I, 280-1, no. 885; cf. Iorga, *Doc. Bistr.* I., p. IV.

[2]) N. Iorga, *Doc. Bistr.* I, p. LVII.

[3]) *Ibidem*, I, p. LIX.

Ianuarie 1561, 6 sticle de apă de trandafir, pentru cari vor fi plătiţi la Rodna «din vinurile noastre» [1]).

Pe la 1640 aproximativ, Câmpulungenii cer Bistriţenilor să le trimită «1 t.^{r} de vin, şi-ţ vom da şi antun de Cotnar». [2])

Pe la 1697, erau vii particulare, căci iată ce se zice: «Şi cu via i-am dat 2 cădzi şi o curătoare şi un ciubăr şi un sghiab» [3]), termeni asemeni cu cei de astăzi.

Pe la 1705 vama Câinenilor luà pentru o povoară de *vin* 4 bani româneşti, iar pentru una de *oţet*, 50 bani româneşti [4]).

In secolul al XVIII, găsim darea pe vii, pe pământul plantat cu vii, sub numele de *pogonarit*. Pe la 1764, Grigorie Calimah VV, constată o mulţime de abuzuri chiar, vechi de sigur. Această dare există şi sub numele de *vădrărit* care se luà pe roade; apoi *vadrarii napustiau* încă mai mult pe cultivatorii de vii, luând 2 vedre la 10, în folosul lor, iar ca *vedre* oficiale pentru masurat erau două: una mai mare, cea *domneasca*, şi alta mai mică, cea *starosteasca*, pe care însă o mai micşorase. Domnul hotărăşte o singura vadră de 10 oci.

In Principate, pe la 1768, *oţetul* erà 2 parale ocaua, *vinul* $2^{1}/_{2}$ parale, iar *rachiul* (aquavitta, ital.) 15 parale. [5])

Din 1784: «şi deosăbit să aiba a primì ş(i) cinci sutea vedre vin din viilea mele, câte *un leu vadra*, ş(i) chirie a dusului din gios să fie a mea, însa cărăuş să fie el datoriu a-i găsì ş(i) a-i tocmì di cu iarnă, cu preţul ci s'ar puteà mai gios... Şi *drojdiilea* să fie a lui» [6]).

Pe la 1803, vinul se vindeà cu 1 leu vadra, «vin din viile noastre, struguri aleşi. Mă rog pentru 10 buţi vin alb aleş, de se vor gasì muşterii, m'aş sigurepsì, că ţaara noastra iaste înfricoşată»! [7])

In memoriile de reforme ale Domnilor români din 1821, găsim asupra produselor viticole: «Vinurile şi rachiurile din ţara turcească să fie poprite a nu intrà nicidecum în Ţara-Românească, ca să s(ă) vândă vinul şi rachiul ţarii, pentrucă Domnii greci şi această pagubă faceau ţarii, dand voie vinului şi rachiului strein de intrà în ţara noastra şi scădeà preţul celui de pământ (indigen) sau răm(â)neà nevândut; nici să fie slobod vinul şi rachiul străin să treacă păn Ţara-Românească, cu cuvânt că-l duce în altă ţară, fiindcă de multeori, cu aceasta pricinuiesc că-l duc aiurea, l-au vândut aici în ţară» [1].

---

[1]) Iorga, *Doc. Bistr.*, I.. p. LXI.
[2]) *Ibidem* I, p. 73.
[3]) *Idem*, *Stud. Doc.*, VI, p. 61.
[4]) *Ibidem*, VII, p. 15-6.
[5]) Idem, *Socot. Bistr.*. p. 73.
[6]) Idem, *Stud. Doc.* VII. 235.
[7]) *Ibidem*, XII, p. 148.

In sfârşit pe la 1839 se exportà din Ţara-Românească 70.827 vedre vin pentru 250.000 de lei, iar spirt 10.000 vedre pentru 160.000 lei [2].

2. — *Cultura.*

Iarna viea se *îngroapă* în pământ, făcând mici şanţuri, trăgând apoi *corzile* de vie şi acoperindu-le cu pământ. In primăvară se *desgroapă* şi se *taie*. Tăietul constă în rărirea viţelor şi în scurtarea celor cari s'au uscat. Aceste curăţituri se numesc *curpeni*, cari se folosesc la facerea gardurilor (pe deantregul), sau la *cununile* de garduri, sau la foc.

Odată cu tăietul, viea se *cotorăşte*, săpându-se cu sapa numai pe sub *bucium* sau *butuc*, care in unele părţi din Ardeal se numeşte *muzuc*.

Inainte de *a da ochiu*, viea se *ridică*, adică se leagă de *haragi* sau *araci*. Haragul este o nuià, mai groasă ca un deget, care se *înfinge* în pământ într'o gaură făcută cu *chitonagul*. *Coarda* de vie se leagă de harag cu un fir de *mlaja*, lămuri de teiu, cari au fost strânse din toamnă şi făcute *snopuri* sau *malduri* şi au fost păstrate în pivniţe.

Chitonagul (fig. 322) are la vârf un ascuţiş, care poate să fie îmbrăcat şi cu fier, şi un nod pe care se apasă cu piciorul. In afară de vie el se mai întrebuinţează şi la facerea găurilor pentru *pusul* popuşoilor.

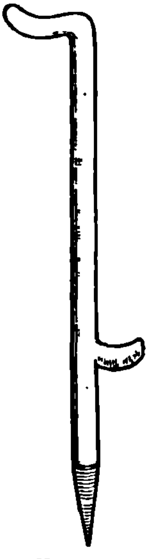
Fig. 322.

Corzile viilor *ridicate* sau *harăgite* sunt adesea lungi; de aceea unii podgoreni mai pun un rând de haragi împrejurul butucului, iar această operaţie se chiamă *încorditul viei*.

Viea se *sapă* o singură dată, peste tot; săparea se face adânc. Se *praşeşte* însă de două ori spre a nu lăsà să crească prea multă buruiană, care face să se *înnece* viea.

O vie tânără se numeşte *viţa*. In viţă se poate sămănà popuşoi, cartofi, fasole, etc.

Mugurul sau ochiul corzilor desvoltându-se, se transformă în *vlăstari* sau *lăstari*, cari se scurtează mai târziu, când li s'a copt lemnul, adică atunci când s'au întărit. Corzile poartă pe ele frunzele și *cârceii*, cari se agață de harag.

---

[1] Iorga, *Stud. Doc.*, XI, p. 200-1.

[2] *Ibidem*, p. 18.

După cules, viea se *descurcă*, adică i se scot haragii cari se fac *glugi* în mijlocul viei. Unii din podgoreni încep *tăietul* (curățitul) viei de toamnă chiar; dar o revedere, primăvara, este de nevoie.

Fără haragi, viea este *neridicată*, *pe pământ* sau *oloagă*.

Vița sălbatecă se lunește *lăuruscă* sau *răurusca* și *corcan*.

3. — *Agurida.*

Ciorchina se mai numește și *strugur* sau *strugure;* dacă-i mic, se numește *cârcel*: *cârcel de poamă*, când are numai câteva *bobițe*. Strugurii sau poama crudă se numește *aguridă* și se folosește la înăcrirea borșului, pisând-o. Unii gospodari fac *oțet* din aguridă, pisând-o și punând în zeama acră un *cuib* de oțet adevărat.

Când *poama* începe să se coacă, se zice că *dă în copt, se moaie* sau *se pârguiește.*

Poama este de mai multe feluri. Prin părțile Nicoreștilor se deosebesc: poama *băbeasca* sau *boierească*, care-i mare la bobiță și deasă pe strugure; *poama verde* este măruntă, de coloare verzuie, se coace mai târziu, e tare și prin urmare se poate păstrà mai lesne; *țâța caprei* e lungăreață și gălbuie; *coarna* e lungăreață, de coloare albă, neagră sau roșietică, are bobița mare și-i aromatică la gust; *plăvaea* este gălbuie și foarte dulce; *galbena* are coloarea gălbuie pronunțată; *turceasca* se aseamănă cu cea galbenă, dar e mai mare la bobiță și-i felul care se coace în frunte; cea *mare* are bobițele foarte mari, dar pe dedesubt are și altele rămase în urmă cu desvoltarea; *mustoasa* e ca și galbena, dar are pelița subțire de tot, iar la gust nu-i tocmai plăcută; *țârțărătica* e măruntă și, chiar coaptă fiind, are un gust acriu; *poama vulpe* este roșietică, foarte dulce și bună de păstrat; *neagra; pasăreasca* e neagră, măruntă și bună de păstrat; *busuioaca* miroase a busuioc; *tămâioasa* miroase a tămâie; *tivda* nu prea are gust bun, etc.

Vom vedeà mai încolo, cum se păstrează *poama* peste iarnă. Până vine vremea culesului, copiii aduc poamă acasă cu *traista* sau *toșca;* dacă-s doi, umplu toșca și punând-o la mijlocul unui harag, o aduc ambii pe umăr, *în părângă*, spre a nu se *bate* (strivi) poama.

4. — *Culesul.*

Culesul începe de obiceiu după 15 Septemvrie, *ziua-Crucii*, fiind socotită ca începutul culesului de vii.

Culesul, numit în Banat şi *alesul* viilor[1]), se face în următorul chip: Strugurii se taie de pe coardă cu *cosoraşe*, *cuţite* sau *custuri*, sau se rup cu unghia, şi apoi se pun în *cofe (doniţe)* sau *panere*. Acestea, după ce se umplu, sunt duse la *ciubar* sau *bărdau*, un vas de scânduri, mai larg la fund decât la gură şi prevăzut cu două *torţi*. In fiecare toartă are o ureche (fig. 323)[2]). Capacitatea ciubărului este de 6—8 cofe. Un copil de obiceiu stă lângă cuibăr şi *mustuie*, *sdrobeşte* sau *stâlceşte* strugurii cu *mustuitorul*. Mustuitorul este un băţ care are la un capăt o cruce făcută de om, sau este o creangă cu mai multe rămuri scurtate. Strugurul prins între aceste cioturi este sdrobit (fig. 324). Multe din bobiţe însă numai se despart de chiorchină, fără a se sparge. După 15 20 cofe de poamă, ciubărul cu poamă mustuită este luat cu *dorunga* şi dus la *cărătoare*.

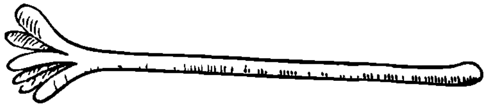

Fig. 324.

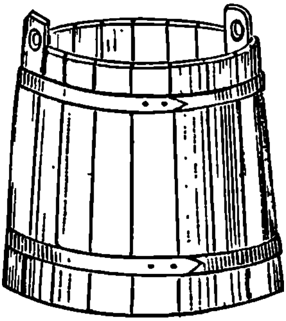

Fig. 323.

Dorunga, numită încă şi *părângă* (fig. 325) este un druguleţ aproape de 3 m., gros de 10—12 cm. şi neted. De mijoc îi atârnă legată de un curmeiu *crucea*, care are câte o crestătură la fiecare capăt; aceste crestături intră în torţile ciubărului şi ciubărul este ridicat pe umeri. De altfel se foloseşte încă şi la căratul apei, când se numeşte şi *crăşne*, la Românii din Munţii-apuseni, «pârghie cu două *rude*, spre a puteà duce ciubărul cu apă». [3])

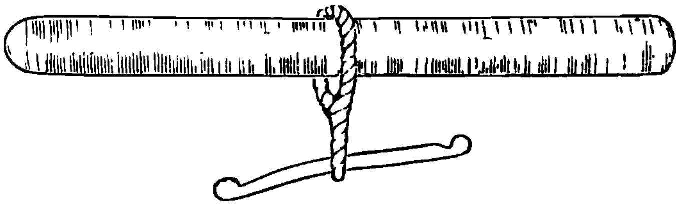

Fig. 325.

Când podgorenii au *căsoi* sau *crame* chiar în vii, ciubărul se duce de se varsă deadreptul în *cada*; când nu, strugurii mustuiţi sunt căraţi acasă cu carul în *cărătoare* sau *pritoacă*.

---

[1]) *Etym. Magn. Rom.*, p. 851.
[2]) V. pentru unele din cele ce urmează: Damé, *op. cit.*, p. 78 82.
[3]) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 99.

Carătoarea este un poloboc de mijloc, ca mărime, vechiu şi desfundat la un capăt. El se ţine înţepenit în car prin ajutorul unor drugi legaţi cu frânghii.

Acasă sau în căsoaie, strugurii mustuiţi se toarnă într'o *cada*, vas mare de lemn, larg la gură (fig. 326). O cadă mai mare încă, de 400—500 vedre se numeşte *zăcaloare*, din pricină că este condamnată să rămână veşnic nemutată din loc, să *zaca*.

5. — *Fiertul.*

Fiertul se face în cadă sau zăcătoare. Se pare că strugurii mustuiţi nu-s lăsaţi anume ca să *fiarbă*, să fermenteze, ci se lasă fiindcă se aşteaptă isprăvitul culesului, ca să se înceapă *călcarea*.

Prin această fierbere, ciorchinele şi bobiţele fărâmate se ridică către partea de sus, iar mustul se lasă la fund. In cadă se aude clocotind mustul.

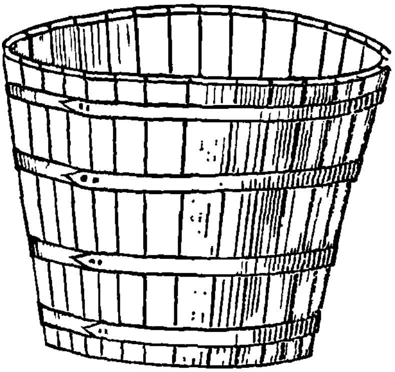

Fig. 326.

6. — *Călcarea.*

Cea mai bună calitate de vin se capătă, dând *cep* căzii şi scoţând *mustul* care s'a lăsat la fund; acest must se numeşte şi *ravac*.

Sunt mai multe feluri de a *calcă*, adică de a despărţi mustul de ciorchine şi cojile bobiţelor.

Cel mai obişnuit este calcarea în *calcator*. *Calcatorul* s'aseamănă cu o albie mare (fig. 327), scobit fiind dintr'un trunchiu de fag, gros.

Când se calcă într'ânsul, se pune aplecat, ca vinul sa se poată scurge în *deja*, *curatoare*, o *postava* mare, numită şi *molda* sau *lin*.

Altfel de călcător sau *jghiab* (şghiab), (fig. 328), este cel făcut din scânduri; el este înfundat la ambele capete, dar la unul are sub fund o mică deschizătură, pe unde să poată trece mustul în deja sau curătoare.

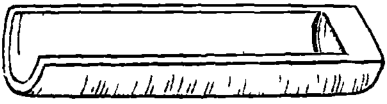

Fig. 327.

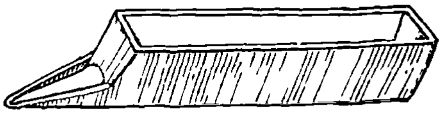

Fig. 328.

Călcătorul se aşează de obiceiu lângă cadă. Dacă se trece vinul sau *mustul înăsprit* («care înţeapă la limbă») prin sacul de vie, acest must se toarnă cu un *cauş* (fig. 329) într'un *uluc* (fig. 330), iar de aici se scurge în *sacul de vie.*

Sacul de vie are *urzeala* şi *bataea* de răsuceală de cânepă, cu ochiuri de 2 mm. Are o capacitate de două cofe. Turnându-se într'însul must şi bobiţe sfărâmate, mustul se scurge, iar bobiţele rămân în el; când se umple, se leagă la gură cu o *aţă de sac de vie* şi se pune dealungul în călcător spre a se *calcà*. Cel ce *calcă*, se spală pe picioare şi începe să-l frământe când c'un picior, când cu celălalt picior; bobiţele se sfărâmă, iar mustul curge în dejă. Coaja bobiţelor de poamă precum şi sâmburii lor nu pot să treacă prin ochiurile sacului, din pricină că pânza udându-se, se umfla, iar ochiurile se micşoreaza. Când nici un pic de must nu mai curge, se iea sacul de gură, se scutură ca să se adune rămăşiţa strugurilor la fund, se răsuceşte partea din sac goală şi apoi se apasă cu picioarele din nou. Astfel sacul este pe de-a'ntregul călcat. Ceeace rămâne în lăuntru, se numeşte *discovină* sau *tescovină*. Sacul se varsă într'o *cada*, unde discovina se va păstrà.

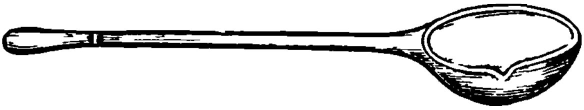
Fig. 329.

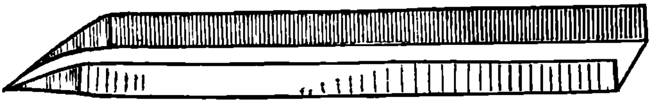
Fig. 330.

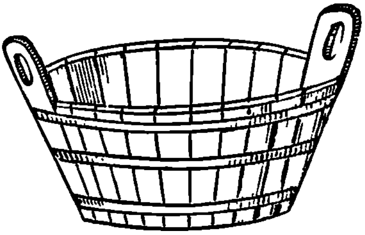
Fig. 331.

Deja sau *curătoarea* este un vas larg, de înălţimea ciubărului; unele au fundul mai mic decât gura, având şi două toarte (fig. 331).

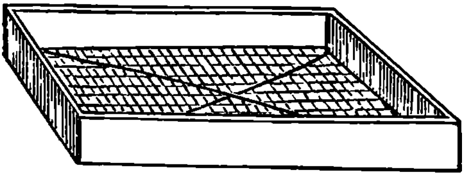
Fig. 332.

Ca să nu pice în dejă ciorchine, bobiţe sau sâmburi, cari întâmplător ar scăpà prin sacul de vie, obişnuesc unii podgoreni de a pune la gura călcătorului o *strecurătoare* sau un *ciur* de sârmă (fig. 332), sau chiar numai o pânză de sârmă.

In unele părţi din Ardeal, *mustuitura* se calcă în *călcătoare*, «o bute mai largă spre fund».[1])

Altă formă de călcător este *linul* (fig. 333).

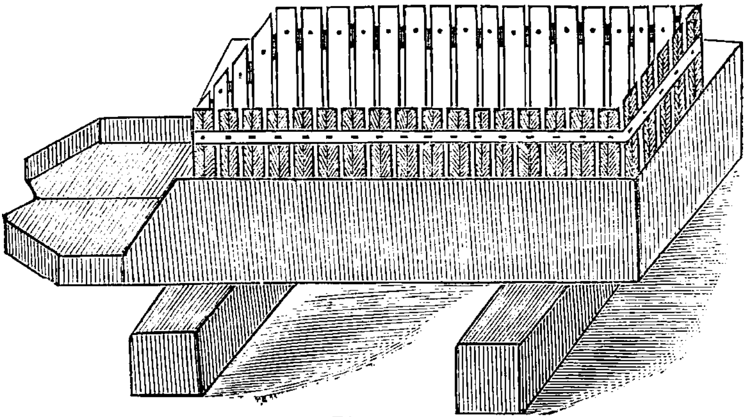

Fig. 333.

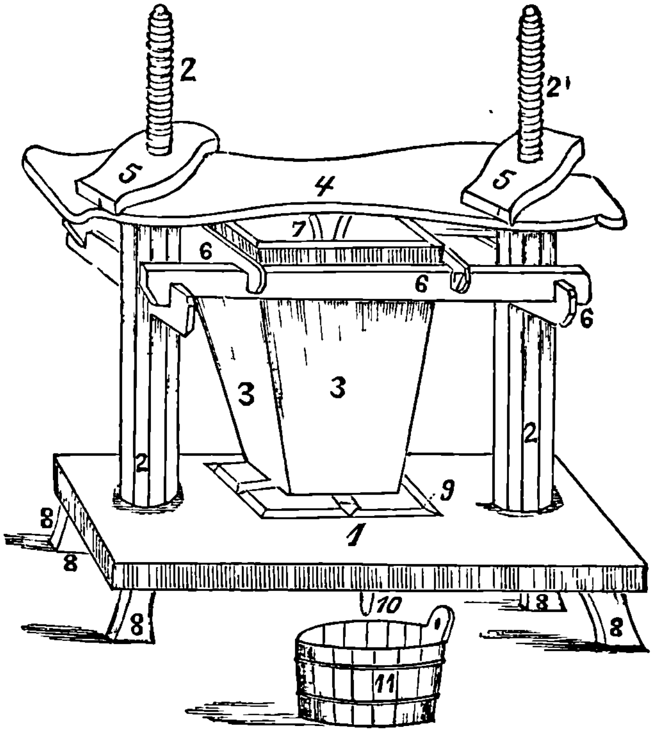
2
2'
5
5
4
7
6
6
6
3
3
2
2
9
1
8
8
8
10
8
8
11

Fig. 334

---

[1] Viciu, *op. cit.*, p. 25.

Alţi podgoreni, în sfârşit, cei cari au vii mai multe, după ce vinul s'a scurs din *lin*, pun *descovina*, numită încă şi *bosca*, în sac fiind sub *teasc* (fig. 334), care se compune din următoarele părţi:

1. *Masa, strat* sau *albie.*
2—2. *Stâlpi.*
2'—2'. *Şurupuri* sau *surubi.*
3 3. *Coş, drob, casa, ladă, cutie, durbaca* sau *ţarc.*
4. *Grinda* sau *punte.*
5 5. *Gâşte, broaşte* sau *şurupelniţe.*
6—6 6—6. *Chingi, mâni, argeà* sau *cleşte.*
7. *Pop.* (Sub pot se află o scândurică ce apasă asupra tescovinei când se învârtesc broaştele).
8—8. *Picioare.*
9—9.*Jgbiab, şgbiab, pârâu, şanţ, vatra, bângaş, gârliciu* sau *bindichiu.*
10. *Ţiţa, burluin, uluc, ciucium, şipot* sau *cioc.*
11. *Deja, dejeriu, bârdaiaş, sofeiu, curatoare, cuduliţa* sau *cuibaraş.*

Din dejă, mustul se toarnă cu cofa sau cu cofiţa în poloboc, în a cărui *vrana* se află pusă o *pâlnie.*

Pâlnia, leica sau *unia* este sau de *tablă* (fier), (fig. 335) sau este făcută dintr'o *tivda (tidva)* uscata şi rătezată (fig. 336), sau din doage de lemn (fig. 337-338), cu *gâtul* în mijloc sau la o parte. Alte pâlnii sunt pătrate sau dreptunghiu'are. Gâtul pâlniei se mai numeşte *burluin* sau *buceà.*

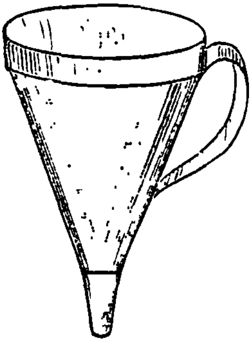
Fig. 335.

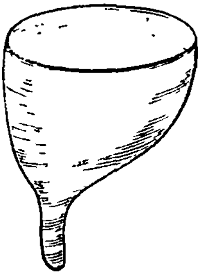
Fig. 336.

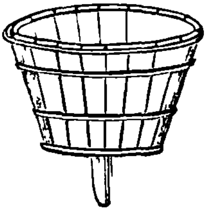
Fig. 337.

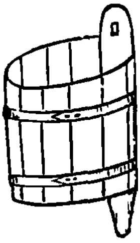
Fig. 338.

7. — *Al doilea fiert.*

Vinul nou pus în *poloboc* are un gust dulceag-înţepător, numindu-se *must înasprit.*

In ajunul culesului la vii, satele de podgoreni răsuna de ciocănitul poloboacelor. Poloboacele *(boloboacele)* se fac chiar şi din nou, de mai înainte însă. Acum însă se desfundă, se curăţă cu *gripca*, se opăresc şi se freacă bine cu *şumuioage* de paie, după care iarăş se spală şi se afumă cu *petică (cârpă)* aprinsă, spre a-i pierì orice *iz* (miros).

Polobocul este aşezat în *căsoaie, hruba*, ori dacă vinul se va desface curând, afară. Se pune pe *capătâie*. *Vrana* i se lasă destupată, căci altfel vinul fierbând şi făcând spume, ar face ca polobocul să plesnească. Acestor spume le trebue un loc în poloboc şi de aceea vasul nu se umple complet, ci se lasă deşert cam de două palme. Imprejurul vranei se face un *ţarc* sau cerc de *clisă* (lut galben, cleios), sau de discovină, ca să nu «deie afară» când vinul «se umflă».

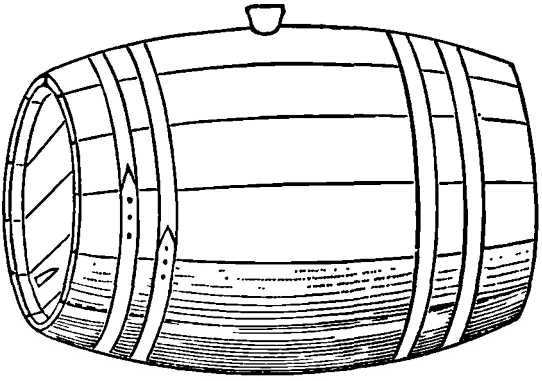

Fig. 339.

După fierbere, polobocul se umple cu vin fiert, luat din alt poloboc, i se bate vrana şi astfel este gata. Din poloboc, vinul se scoate pe *cep*, o gaură făcută cu *pretcarul*, care stă astupată cu un băţ ascuţit sau un fus.

Vinul se scoate cu *cofiţa* de vin, cam o optime dintr'o cofă, cu *oala* sau *moşoaica* (o oală mai mică), cu *stecla* sau *garafa* şi se bea tot cu aceste vase, cu *ulcica*, paharul, etc.

Sunt în deobşte cunoscute versiunile vremurilor trecute, când vinurile fiind multe şi ieftine, se cinstià în lege! Pe la nunţi mai ales, se scoteau în ograda plină de lume poloboacele pline; unul erà dator să scoată mereu şi să cinstească pe toţi câţi ar poftì. Pe atunci se'ntâmplau acestea şi de aceea au înţeles cântecele:

Poloboace,
Poloboace,
Ia întoarce-ţi vrana'ncoace,
Să ne punem vr'o câţiva
Pân' la mântuirea ta,
Aleluia![1]

Sau:

Prea cinstite poloboc,
Ia mai stăi puţin în loc,
Să venim noi vr'o câţivà
Inspre mântuirea ta![2]

---

[1] Tudor Pamfile, *Jocuri de copii*, I, p. 95.
[2] *Arhiva*, IV, p. 223.

Astăzi, când nevoile apasă asupra ţăranului din toate părţile, aproape tot vinul şi-l vinde, lăsându-şi poate câtevà vedre într'o *putinică*, *balercă*, *balercuţă* sau *dimingeană* (sticlă mare, învălită în împletituri de răchită şi pusă într'un coş).

8. — *Alte operaţii.*

Oarecari operaţiuni urmează încă, cari trebuesc pomenite.

Cine vrea să aibă must dulce pentru mai multă vreme, îl *taie* cu câteva vedre de must fiert. In orice caz, mustul fiert pe foc nu se mai înăcreşte; însă el trebueşte băut curând, căci mai târziu «se *îmbăloşează*», adică devine greoiu.

Răvacirea vinului constă în scoaterea vinului dintr'un poloboc, unde stătuse dela călcare, şi punerea în alt poloboc. Răvăcirea se face cu scopul de a despărţì vinul de *drojdii*, materia roşietică negricioasă care se depune pe fundul vasului, după ce vinul se limpezeşte.

Răvăcirea se face pe cep sau cu un sifon numit *maţ*, iar în Ardeal cu *chinşa* sau *tragula*, «curcubetă de tras vin din butii».

Vinul răvăcit se numeşte *răvac*.

Limpezirea mai curând a vinului n'o forţează micii podgoreni. Alţii o fac cu *cleiu de peşte*, *albuş* de ou, etc.

Amestecul de *vin alb* cu *vin negru* dă vinul *pròfir* sau *profir*.

Coloratul vinului se face pentru a-i da o înfaţişare mai plăcută ochiului, şi cu scopul de a-l înfăţişà ca vin vechiu. Iată câteva procedee:

Fructul negru al *duzilor* (aguzilor) este presat de viticultorii din sudul Basarabiei, care împreună cu strugurii negri, dau o coloare mai închisă vinului[1]).

Lemnul cânesc, *malinul negru* sau *lemnul cânelui* face nişte fructe negre, nişte bobiţe, din cari se capătă un negru pentru boirea vinului. Aceste bobiţe strivite, se plămădesc în vin o zi şi o noapte, după care vreme se strecoară lichidul şi se amestecă cu vinul din poloboc. Vinul puţin roşcat (profir) capătă o coloare neagră[2]).

Şofranul sau *safranul* are nişte flori galbene, din cari se extrage coloarea galbenă limonie în chipul acesta: se iea un pumn de petale de şofran, se leagă într'o batistă şi se cufundă într'un litru de apă, unde stă 4 5 ceasuri, până ce toată materia colorantă s'a disolvat în apă. Această soluţie se toarnă în vin sau în ţuică spre a-i da o înfaţişare de vechime.

---

[1]) Z. C. Arbore, *op. cit.*, p. 443.

[2]) *Buletinul Soc. de Ştiinţe*, XIII, No. 3—4, p. 189.

Poama de *boz* sau de *soc*, încă suns întrebuinţate de cei ce vor să înşele cu aparenţa.

Când se încarcă vinul vândut, pentru a ridicà polobocul în car, se face o groapă în pământ şi în ea se bagă carul; polobocul, fiind la aceeaş înălţime ca *pomostinea* carului, este dat *tavàl* în car. Din groapă carul este scos afară cu mai multe perechi de boi.

Dacă nu se face groapa, se urcă polopocul în car pe doi *drugi*, cari mai adesea sunt reuniţi între ei prin alte *stinghii* şi astfel făcută această scară se numeşte *còrcie*.

9. — *Velniţa. rachiul.*

Terminologia rachiului nu-i hotărîtă după materialului din care acesta se extrage. In Moldova îndeobşte, prin *rachiu* se înţelege orice spirtos, în afară de vin, intrând prin urmare în această specie şi spirtoasele din fructe sau din cereale; numai câte odată se complimentează zicându-se: *rachiu de prune*, de *perje*, etc., sau *rachiu de pâne* (cereale).

Episcopul Melchisedec zice că, pe la începutul secolului XIX, erà lucru lămurit că *rachiul* arătà spirtosul ce se extrăgeà din fructe, ca şi *ţuica*, iar *holirca* din cereale. Pe aceasta o derivează din slavonul **горѣти** = a arde [1]). Această afirmaţiune, cum arătăm, azi nu este aceeaş. In munţii Sucevei, prin *holercă*, *holircă* se înţeleg aproape toate felurile de spirtoase nearomatice, după cum în Ardeal şi în Bucovina prin *vinars* se înţelege acelaş lucru. In Munţii-apuseni se mai aude şi termenul *lolota*, însemnând: *rachiu*, *basamac*, *holerca*, etc. [2])

Vorbind despre *velniţele* de rachiu, d-l N. Iorga spune cà în trecutul nostru erau multe, pe când plăcerea ruinătoare a acestei băuturi o simţiseră ţăranii noştri. Holirca nu se mai aduceà acum de Evreii mărginaşi de peste Nistru, din Polonia, ci se fabricà pe deosebite moşii. Bucovina, plină de velniţe evreeşti, puteà sluji ca model, deşi încă înainte de anul anexării, 1775, darea pe velniţe se întâlnià alături cu cea pe mori şi pe cârciume în catastiful veniturilor domneşti.

Dar frica de a nu se întrebuinţà pentru facerea de rachiu o prea mare parte din pânea culeasă în fiecare an, căci vechiul rachiu mai sănătos se făceà din grâne, frica de a nu se găsi ţara în neputinţa de a vinde Turcilor grâul şi orzul de cari ei aveau nevoie, aduce pe la începutul veacului XIX oprirea lucrului velniţelor. Mai înseamnă şi faptul că Domnul luà o mare vamă, 60 de parale la vadră, pe holirca ce se aduceà din străinătate. Scarlat Vodă Callimachi îngăduì din nou velniţele în 1814. [1])

---

[1]) *Cronica Romanului*, II, p. 181.

[2]) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 102; această vorbă însamnă şi *sgomot*.

Iată şi câtevà pomeniri istorice. Din 1741-2 despre «căldare ce face holircă», care trebue să deie dajdie «ug. şi 6 pt. răsura» [2]).

Din 1790: «1 cazan de rachiu cu ţevile lui». [3])

Din 1811 asupra celor necesare la o velniţă, fiind vorbă pentru Braşov: «mănuşile (cazanurilor) sa fiia tot de aramă, sa nu fiia de fer, nici-una, şi ţevile lor sa fiia tot cu aramă lipite, sa nu fiia cu cositor».

In sfârşit, în istoricul comunei Bogdana, jud. Tudova, găsim următoarele date istorice: Aici nu există nici o ştire până în anul 1810, când un Constantin Dragomir a răscumpărat între alte locuri zălogite de socrul său Moisăiu Anton şi o căldăruşă de rachiu pe preţul de 20 de lei vechi. In anii 1828-9, oştenii ruşi au primit dela satul Bogdăneşti între alte obiecte de îndestulare şi spirt sau rachiu! «Din prea înalta împărătească poruncă i s'au slobozit bani pentru plata producturilor de îndestulare ce au dat acest sat în trebuinţa oştilor rosâieneşti în vremea răsboiului, precum la anul 1828 şi 1829 şi anume»: pentru faină, crupi, orz, ovăz, păpuşoi, carne, sare, *spirt*, *oţet* şi lumânări «pentru îndestulare ce au priimit oştenii dela acel sat în vreme cvartiruirii, socotită în bani»..., 171 lei, 13 parale. Pe o hartă a moşiei Sucevenilor, fără dată, dar făcută cu probabilitate în anul 1855, se arată şi o velniţă ce erà proiectată a se face de proprietarul de atunci, dar care nu s'a mai făcut.

Intre anii 1830—1867 au fost în această comună vreo 5 *căldari (poverne)* de ale sătenilor pentru fabricat rachiu de tiscovină, drojdii de vin şi perje. Dela data din urmă însă, căldările s'au mai împuţinat din cauza taxei puse asupra spirtoaselor. Rachiul ce se fabricà între anii arătaţi, se ridicà, după spusa bătrânilor, la câte 20 de vedre de fiecare căldare. In 1888 erau în comună numai 2 căldări de făcut rachiu. Rachiul se întrebuinţà parte în casele celor cari îl făceau, iar parte îl vindeau cu oca pe la alţi săteni, ori cu *diridicata* pe la negustori spre a-l pune în comerţ. Căldările se împrumutau şi pe la alţi gospodari în schimbul unei plăţi de 1-4 oci de rachiu fabricat.

---

[1]) N. Iorga, *Ist. Rom. în chip. şi ic.* III, p. 198-9.

[2]) Idem, *Socot. Bistr*, p. 239.

[3]) Idem, *Stud. Doc.* XII, p. 168.

Rachiul, după cum spun bătrânii, se bea înainte vreme cu multă cumpătare, de aceea se mirau oamenii de pe aici când vedeau pe Ruși în 1828 că-l beau cu *ulcica*, adecă cam un sfert de litru deodată. Tot dela bătrâni se află că ceeace i-a deprins pe ai noștri cu băutul necumpătat al rachiului au fost desele *boli de holera* din trecut. De aici au urmat că dânșii l-au băut și-l beau și astăzi ca leac pentru durere de stomac. Dela așă zisul leac, băutura rachiului a ajuns de mai mulți ani încoace pentru unii săteni și unele sătence din cămuna Bogdana o patimă îndobitocitoare și scurtătoare a vieții.[1]

Din aceste considerațiuni rezultă că velnițele au avut o epocă de înflorire motivată de factori principali: starea înfloritoare a viilor și lipsa de dări sau dările ușoare. Astăzi când filoxera a secat aproape pretutindeni vechile vii românești și când dările asupra produselor alcoolice s'au ridicat peste măsură, velnițele au dat înapoi și dau încă. Pe unde velnițele erau socotite ca un mijloc de traiu, știm ce turburări s'au întâmplat.

Edificiul în care gospodarul își așează *căldarea* sau *cazanul* său se numește *velnița*, *povarnă*, *podvarnă* sau *vinarsarie*, iar cei ce se ndeletnicesc cu aceasta se numesc *povarnagii*, sau *vinarsari*, «*țuicarii*, fabricanți de rachiu».[2]

Velnița este o căsuță în care se face un *cuptor* sau *cotlon* în care se așează căldarea sau cazanul de formă sferică turtită.

In cotlon arde focul, care-i *astupat* câte odată la gură printr'o foaie de fier. In căldare se toarnă *drojdia* sau tescovina până se umple mai mult de jumătate.

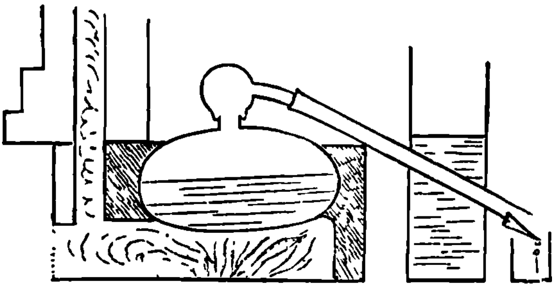

Fig. 340.

Căldarea este acoperită cu *capacul* ei, lipindu-se pe margini cu *mamaliga* spre a nu se *răsuflă* fiertura din lăuntru.

Capacul are una, două sau chiar și trei *ciubuce* cari se *îmbuca* cu *țeviile* sau *țevele* ce străbat o cadă cu apă rece numită *durbacă*. Aceasta slujește ca refrigerent, spre a condensă vaporii de rachiu cari se ridică din căldare şi trec prin capac în ţevii. La gura ţeviilor sunt *chicuşurile*, nişte vârfuri de lemn ascuţite la un capăt şi spintecate la celalt capăt spre a se înţepenì în *buza* de jos a gurii ţevieí. Pe chicuşuri se scurge rachiul în *duba*, o mică deja.

---

[1] Ec. I. Antonovici, *op. cit.*, CIX—CX.

[2] Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 107.

Rachiul care iese în frunte şi cel dela urmă este foarte apătos şi se numeşte *poslete* sau *posleţi*.

Odată cu drojdia sau discovina, trebue să se pună în căldare şi măcar o jumătate de cofă de posleţi.

Când se dă foc în cotlon, se zice că *caldarea e gata de pornit*. Cât timp funcţionează, se zice că *umblă căldarea* sau *umblă velniţa*.

Căldarea se *încarcă* şi se *descarcă*. Resturile din discovină se aruncă. Cele de drojdie se numesc *bortilă*.

Pentru a vedeà când începe să curgă rachiul, se gustă din când în când sau se încearcă cu focul: se iea un *felegean* (o *ceaşcă*) de rachiu, se aruncă pe căldare şi i se dă foc; dacă arde fără mulţi aburi, rachiul e bun.

Rachiul din dubă se măsoară cu *cotul*, un băţ pe care se află diferite crestături ce arată nivelul de oci din dubă.

Cele mai mari griji în timpul cât umblă căldarea este «să nu se scape rachiul în posleţi»,«să nu se iuţească prea mult focul», căci atunci se evaporează prea multă apă şi deci rachiul se posleţeşte din nou, şi să nu se afume rachiul. Pe timpul nopţii unul stă veşnic treaz.

Apa din durbacă trebueşte primenită din când în când, căci după ce se încălzeşte, rachiul iese pe ţevi sub formă de abori.

Rachiul se păstrează în putinele, dimingene, etc.

Unii *rachieri* obişnuiesc să-l văpsească cu *şofran*, cum am văzut la boirea vinului, iar alţii cu *vâsc*.

Vâscul creşte ca parazit pe ramurile merilor, perilor, richiţilor şi brazilor albi, plopilor albi, etc. Se iea de către cei interesaţi vâscul, se rupe în bucăţi şi se plămădeşte cu frunze cu tot în rachiu, ţuică de prune, etc. După o zi şi o noapte se strecoară acest rachiu plămădit şi se toarnă în vasul cu rachiu. Rachiul dobândeşte astfel o coloare galbenă şi prin urmare o înfăţişare de lichid vechiu.

Pe alocuri se introduce deadreptul vâsc în poloboc [1].

10. — *Oţetul*.

Oţetul se face de obiceiu din vin de calitate inferioară, din cel care se scurge sub cep («se prelinge»), din vinul *rasuflat* (cel care a rămas nebăut) precum şi din *ţighir* (pron. *ţig-hir*). Ţighirul este vinul care se scurge la fundul căzii plină cu descovină, după călcarea vinului.

---

[1] *Bulet. Soc. de Ştiinţe*, XIII, No. 3—4, p. 200.

Ca să se *oţeţească* vinul, este nevoie de *cuib de oţet*, adecă de oţet vechiu. Acest cuib se toarnă în vasul în care voim să facem oţet. Pentru a înlesnì oţeţireà mai curând, se obişnueşte a se pune în acest amestec şi *miez de pâne* sau fasole crude, sfărâmate.

Obişnuit gospodarul îşi are oţetul într'o putinică s'au într'un ulcior numit *oţetar*, care stă destupat sau cu o lingură în el.

Un pom numit tot *oţetar* face nişte fructe roşii, ca un fel de struguri. Aceste fructe, *puse în oţet*, îi măresc «puterea».

CAPITOLUL V.

TEIUL.

Populaţiunea săracă foloseşte *teiul* la facerea *frânghiilor* sau *funiilor* de teiu în locul celor de cânepă; se înţelege că acestea n'au trăinicia celor făcute din cânepă, pentru aceea că teiul se întăreşte prea tare la căldură şi se rupe.

Teiul tânăr se despoaie, se *beleşte*, de coajă şi *beligile* sau *bèldiile* sunt gata spre a li se luà *teiul*, partea mâsgoasă, textilă, care căptuşeşte pe din lăuntru coaja teiului.

Pentru a se scoate teiul, se curmă beliga cu cosoarul şi apoi se despoaie de coaja propriu zisă. (Fig. 341).

Din cojile cari rămân se fac *coşărci*, pentru a mestecà în ele ceaunul cu mămăligă, când se iea de pe foc.[1])

Teiul se poate întrebuinţà îndată la facereà frânghiilor, întocmai ca şi cânepa, răsucindu-se mai întâiu la *crivèà* şi apoi împletindu-se viţele. Funiile astfel căpătate însă, nu-s trainice.

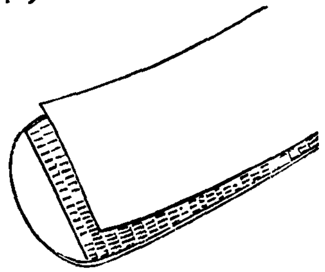

Fig. 341.

Pentru a-l mai muià, teiul se *dubeşte* (pron. pop.: *dugheşte*) în apă, întocmai ca şi cânepa. Cel mai bun mijloc de a-l dubì este în apă caldă. Pentru acest motiv, se face teiul mănunchiuri şi se ţine câtevà zile în *durbaca* velniţei, a cărei apă *clocită* se încălzeşte în timpul funcţionării cazanului.

---

[1]) Tudor Pamfile, *Jocuri de copii*, Mem. II, p. 84.

Se pare că facerea funiilor din teiu aveà loc pe o scară întinsă în vechime, date fiind numeroasele expresii cari ne-au rămas în această privinţă: Un om de nimica e cel care nu face *nici teiu, nici curmeiu;* cel care nu ştie să se folosească de împrejurări este cel care nu *jupoaie teiul când se iea*[1], etc.

Date istorice nu prea sunt; şi dacă se află, nu ştim cui să le atribuim: teiului sau cânepii. Aşà, d. e., în 1560 Alexandru Lăpuşneanu plăteşte Bistriţenilor nişte funii[2], iar peste puţin acelaş domnitor cere tot din Bistriţa funii pentru turnuri[3].

CAPITOLUL VI.

FRUCTE, OLOIURI ŞI BĂUTURI.

1. — *Consideraţiuni.*

Ca şi murăturile, unele din fructe sunt socotite şi folosite de ţăranii noştri ca nişte adevărate substanţe alimentare, îngrijindu-se din vreme să le strângă, să le supună adesea unor procedee anumite pentru a le puteà păstrà pe timpul când vremea lor a trecut. Sunt apoi alţi ţărani cari le păstrează din motivul unui negoţ sau al îmbunătăţirii ospăţului, servindu-le drept «desert».

Industria fructelor se înţelege că s'a perfecţionat cu timpul, se va perfecţionà încă, şi se va răspândì pe o scară mai întinsă, când nivelul cultural al ţăranului va creşte şi când luminătorii veşnic în atingere cu el vor da pilda pipăită.

Fructele sunt de multe feluri şi mai toate se pot folosi la ceva. Unele chiar se pot căpătà fără muncă multă; rămâne ca ţăranului să i se spună, să i se arate mijloacele şi să i se asigure foloasele unei desfaceri, lucru care nu i se poate cere lui.

Inainte de a cercetà chipurile cum unele fructe se industrializează, vom pomenì câtevà indicii istorice, în treacăt.

La 2 Iulie 1546 găsim pe Petru Vodă la Hârlău, primind un dar de *cireşe* din Bistriţa Ardealului, pentru cari Vodă mulţumeşte, «dar n'am pus gura pe dânsele»![4]. Nu ne putem pricepe ce ar însemnà aceasta. In Iulie să nu fi găsit *Vodă* cireşe în Moldova? Să nu fi ştiut Bistriţenii că'n această lună cireşele sunt în toiul lor?

---

[1] Z. C. Arbore, *op. cit.*, p. 192.

[2] N. Iorga, *Doc. Bistr.*, I, p. LXIX.

[3] Ibidem.

[4] Ibidem, I, p. XLII.

La sărbătoarea Paştilor din 1547, aceiaşi Bistriţeni fac prezent Domnului Moldovei nişte *prune*[1]). Erà fireşte primăvară, dar se poate ca Vodă să aibă nevoie de acest dar, neputând găsì aiurea în ţară prune uscate?

La 7 Maiu 1549, Ilie Vodă primeşte tot din aceeaş parte daruri constând din cuţite şi *cireşe*[2]).

La 5 Fevruarie 1560, Alexandru Lăpuşneanu scrie la Bistriţa să i se trimeată 3—4 vase de prune uscate, bune, de Bistriţa, pe cari le va plătì, «pentrucă se apropie postul în care legea noastră şi obiceiul nostru cel vechiu nu ne lasă să mâncăm peşte» [3]).

La 1 Iunie 1567, acelaş Voevod cere aceloraşi târgoveţi de un galbăn «cireşe din anul acesta»[4]).

«Dulciuri», primeşte Iancu Sas Voevod, prezent din Bistriţa în 1579[5]).

Dintr'o scrisoare de pe la 1685, Octomvrie 30, din Moldova către Bistriţa: «Puţinel poclon să primeşti dumneata dela noi, din cât s'au găsit: 10 pepeni proaspeţi»[6]).

Dar apoi, pe la 1741—2, proces în Moldovă pentrucă unul altuia «i-au aprins şi nişte *loznij*(i), cu poamil(e) ce erà pe loznit(ă).[7])

Poama sau strugurii se murau pe la 1784[8]).

Şotânga 1810: «iar rachiul ce obişnuim toamna de îl facem din prune sau din alte poame, pe la casele noastre, să nu fim nici de acum înainte popriţi a face, ci, făcându-l, să-l şi vindem cu rădicata, ori la stăpânul moşiei sau ori unde vom găsì preţ mai bun făr' de a fi volnici să-l ţinem la casele noastre şi să-l vindem printr'ascuns întru vreme îndelungată». E vorba de o învoeală între moşnenii şi egumenul mânăstirii catolice din Târgovişte.[9])

Episcopul Melchisedec este de părere că industria fructelor începù să se desvolte mai ales după supunerea ţerilor Turciei şi mai târziu, căci pe timpul Fanarioţilor găsim fructele ca un principal articol de export în Constantinopol şi în alte părţi prin samsarlâcul *negustorilor de făină.*[10])

---

[1]) N. Iorga, *Doc. Bistr.*, I, p. XLIII.
[2]) *Ibidem*, I, p. XLIV.
[3]) *Ibidem*, I, » LVIII.
[4]) *Ibidem*, I, » LXVIII.
[5]) *Ibidem*, I, » XLXIV.
[6]) *Ibidem*, II, » 53.
[7]) *Idem Stud. Doc.*, VI, p. 258.
[8]) *Ibidem*, VII, p. 235.
[9]) *Idem*, *Socot. Bistr.*, p. 248.
[10]) *Cronica Huşilor*, p. 86.

Industria fructelor este specială după regiuni. De sigur că se practică într'o măsură mai mare la dealuri şi la munte.

La muntenii din Munţii-apuseni, de cum începe să se coacă *cireşele* (ca la Mada) şi *măgdălanele* (caise) (ca la Galda), nu se mai sfârşeşte comerţul până primăvara. Cel mai mare comerţ se face însă cu *merele roşioare* (Benic, Galda, Cetea, Giomal). Coaja merelor e roşie purpurie şi se culeg pe la începutul lunii lui Octomvrie de către culegători anume deprinşi cari ştiu să umble cu scările «ca ştiutorii cu condeile». Merele culese se păstrează în *ţarcuri*, anume făcute în pivniţi (paralel cu păreţii se fac garduri de nuiele bine bătute cu maiul, cari se înnădesc cu bolta pivniţei). Comerţul se face în mai multe feluri: Roada se vinde dinainte, când mărul e în floare şi aceasta se numeşte pe o *tunsoare*, sau când roadele s'au copt şi aceasta se chiamă *pe ce se vede*, ori iarna cu *ruptul* (cu ţarcul), pe ce-o da târgul şi norocul, etc. [1]

Un cântec tot din Ardeal zice, de sigur relativ la aceasta:

Dragostele nu se fac
Nici din mere,
Nici din pere,
Nici din nuci
Că-s mari şi dulci;
Că dragostele se fac
Din degete cu inele
Şi din buze subţirele
Şi din grumaji cu mărgele [2].

2. — *Perjele şi Prunele.*

In Moldova *perje* sunt prunele cari se deslipesc de pe sâmbure. *Prunele* propriu zise şi *curcudelele* sau *corcoduşele* nu se deslipesc; în Muntenia toate aceste specii sunt denumite la o laltă *prune*.

Uscarea prunelor şi perjelor pentru iarnă se face în mai multe feluri: Unii gospodari le întind la soare pe *lese* făcute din îngrădituri de nuiele spre a se uscà. Alţi gospodari, înainte de a le întinde la soare, le *opăresc* mai întâiu cu uncrop. In sfârşit, alţii, în loc să le întindă la soare, le pun în cuptorul de făcut pâne, care a fost *ars* mai înainte.

Mijlocul cel mai cunoscut însă este uscarea la *losniţă*, numită încă în Ardeal şi *loşniţă*, *şujnic*, *buşdeiu* [3], *coşeriu* [4], *slaniţă* [5], *leaşcu* [6]) sau *leasă*. Losnița se face de către gospodarii cari au perji mulți; cei ce au mai puțini, se duc și *usucă* sau *coc*[1] perjele sau prunele la alții.

---

[1] Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 13—4.
[2] Victor Onişor, *Doine şi strigăte din Ardeal* (Şaraga), p. 7.
[3] Viciu, *op. cit.*, p. 80.
[4] *Ibidem*, p. 36: care *coace* prunele.
[5] *Ibidem*, p. 78.
[6] *Ibidem*, p. 56.

Losnița are o groapă lungă cam de 2 m., largă de $1\,^1/_2$ m. și adâncă aproape tot așà, care comunică într'o parte cu altă groapă, pieziș. Deasupra groapei se pune o *leasă* făcută din nuiele, puțin mai mare decât groapa. Imprejurul lesei se face un dreptunghiu de scânduri, în care se toarnă perjele, astfel ca stratul să nu fie mai gros ca de un lat de palmă. Prin groapa pieziși se pun lemne sub leasă spre a arde. Arderea trebue să se facă încet, fără flacără mare, căci astfel se poate aprinde losnița; de aceea cele mai bune lemne de ars sunt rădăcinile, buturugile sau cioturile putregăioase.

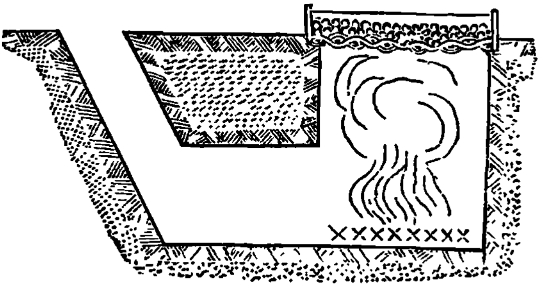

Fig. 342.

Perjele trebuesc mestecate din când în când, iar după un timp trebuesc culese cele cari s'au uscat. Prunele uscate sau coapte au carnea *sbârcită*, creață, fără a fi tare, adică lipită de sâmbure.

Ca să prindă tot fumul și toată căldura, prunele se acoper cu un sac sau țol.

Unii gospodari, în loc de a face losnița în pământ, o fac pe pământ, adică fac un *țarc*, ca o coteneață de găini, o lipesc cu balegă, și deasupra acestui țarc cilindric pun leasa cu perjele. Sub leasă fac foc și fum.

Perjele sau prunele uscate sunt numite în Ardeal *bureușei*[2] și *fulcel* sau *fulcei* când încă sunt calde, adică atunci când se ieau de pe leasă[3]. Ele se pun în putini sau poloboace, îndesându-se bine.

Peste iarnă se mănâncă crude sau fierte; în acest din urmă caz se chiamă *lapte de bou* în Ardeal[4].

Povidla, *povodeana*, *magiunul* și: *povirla*, *poverla* sau *pobârla* se face din prune şi perje coapte, prin unele locuri chiar din *zarzăre* şi gutui în chipul următor: «Intr'o căldare mare se pun prune şi perje coapte bine şi spălate. Căldarea se pune afară, pe foc, pe un cuptor făcut în pământ şi se lasă acolo până fierbe bine, de se desprind sâmburii. Se pune apoi de se răceşte zeama şi căldarea se umple din nou. Când avem atâta zeamă de se umple căldarea, o strecurăm printr'un ciur sau sită rară de *drod* (sârmă), ca să rămână sâmburii şi cojile; zeama curată se pune în căldare şi i se dă foc, iar un om tot mestecă în căldare, ca să nu se prindă coaja pe fundul ceaunului şi să se afume, c'apoi n'are nici un gust. Când zeama a scăzut bine şi e groasă ca laptele cel acru de oi, căldarea se dă la o parte, se lasă de se răceşte şi povirla se pune ori în *budaieşe* (când avem mai multă), ori în oale sau gavanoase». [1]).

---

[1] Mai ales în Ardeal.

[2] Viciu, *op. cit.*, p. 24.

[3] *Ibidem*, p. 44.

[4] *Ibidem*, p. 55. In Moldova de jos, astfel se numește *terciul*, *cirul* sau *titirimul* din mămăligă.

Vinul de prune se face câte odată, dar el trebueşte băut îndată sau ţinut la răcoare, căci altfel se înăcreşte. Pentru a-l face, se ieau 5 baniţi de prune într'un hârdău, se *strujesc* bine cu o lopată de lemn, se toarnă 5 vedre de apă peste ele. Unii topesc în această apă câte 10 oci de zahăr şi 150 gr. tanin. Se lasă apoi să *fiarbă* (fermenteze) şi când aceasta s'a sfârşit, se trage vinul şi se pune la răcoare. Vinul acesta are un gust foarte plăcut. Hârdăul nu se umple până în gură, căci altfel perjele umflându-se pe timpul fiertului, *dau* afară.

Ţuica sau *rachiul de prune*. Avem în ţară o suprafaţă de pruni, dând în mijlocie 1 milion şi jumătate decalitri de ţuică. Intinderea totală, cuprinzând şi livezile mai mici, nu se cunoaşte, dar se ştie că-i destul de însemnată; adevăratele foloase însă nu se trag pe deplin.

Bosnia are abià pe jumătate livezile noastre de pruni şi exportă anual pentru 8.000.000 de lei, dând ca venit la hectar aproape 180 lei, dacă din prune se face ţuică, iar dacă prunele se usucă, venitul la hectar se ridică la 270 lei. Noi căpătăm abià 75 lei pe ţuica scoasă din prunele unui hectar. Pricina acestei diferenţe în mai puţin pentru noi, stă în necunoaşterea chipului raţional de cultură a pomilor fructiferi. Acest neajuns s'ar îndreptà poate prin înfiinţarea unor pepiniere, cari vor trebui să fie frecventate în mod obligator de o parte măcar din cultivatorii de pruni. Broşuri pe graiul lor, dând lămuriri şi chipuri potrivite mijloacelor lor, încă ar folosì la multe. O altă pricină a nedesvoltării acestei industrii stă în faptul că nu se ieau măsuri energice pentru stârpirea omizilor şi nu se ieau măsuri pentru încurajarea cooperativelor. Cu aparate mai sistematice, prunele s'ar puteà uscà mai curând şi mai cu folos şi n'ar rămâneà prin pomi, viermilor şi paserilor, în anii de belşug.

---

[1]) M. Lupescu în *Şezătoarea*, VIII, p. 34.

In general, chipul cum se face ţuica se aseamănă cu al rachiului de *tescovină*.

In Muntenia, unde se face cea mai multă şi mai bună *ţuică*, velniţele poartă numele de *poverne*, sing. *povarnă*, iar cel ce îngrijeşte o povarnă se numeşte *povarnagiu*.

După ce s'au cules prunele se pun în *buţi*, sing. *butie*, şi se *pisează* adecă se fărâmă sau se mustuesc. Butia seamănă cu polobocul, cu singura deosebire că-i aproape de trei ori mai lungă decât groasă (fig. 343). Când însă goapodarul are mai multe prune, *fierberea* (fermentaţiunea) prunelor se face în *linuri*. *Linul* este o cadă foarte mare.

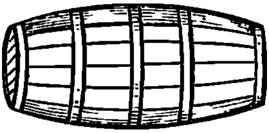

Fig. 343.

In butie sau *lin*, prunele se pun cam până la o palmă şi jumătate de *gardină*, căci altfel prunele umflându-se, spuma care se formează ar da afară. După fierbere, volumul prunelor «dă înapoi», adecă scade.

Gospodarii cari au multe şi mari livezi de pruni, au povernele lor proprii, iar cei cari n'au, fac ţuica pe la alţii plătind *zecineala*.

Povarna (Fig. 344)[1] are un vast *cuptor* (1) compus şi el din

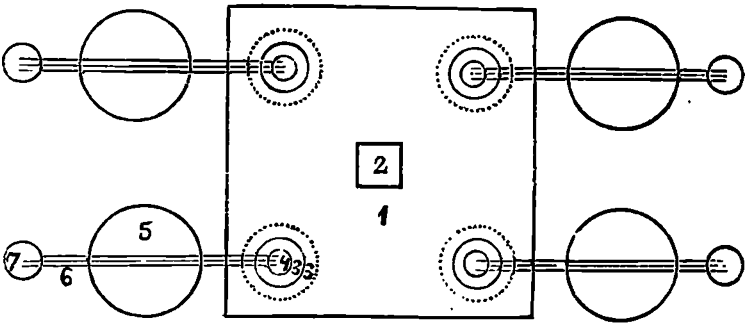

Fig. 344.

1, 2, 3 sau 4 alte *cuptoare*, după numărul cazanelor, din cari fumul iese într'un *horn* comun (2). Deasupra cuptoarelor sunt fixate

---

[1] Schiţată după o bătrânească povarnă a d-lui Nae Micescu din Ciumeşti-Muscel.

cazanele (3, 3) cu *capacele* lor. Prin *răcitoare (durbacele* dela velniţele moldoveneşti) (5), trec *ţevile* în număr de 1-3, cari îşi scurg ţuica în *bote* (7).

Prunele fierte, sub numele de *poşircă* [1]), se ieau din lin sau butie cu *coferul* (fig. 345) şi se toarnă în cazan.

Bota este un ciubăr înfundat deasupra, având două torţi; în fundul superior are două găuri din cari, prin una curge ţuica în lăuntru, iar prin cealaltă, iese aerul dat afară.

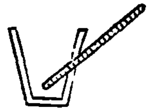

Fig. 345.

Ţuica din botă se măsoară cu *ţancul*, un băţ cu mai multe crestături, cari arată numărul ocilor sau litrilor de ţuică.

Ţuica slabă care curge la început şi la sfârşit se numeşte *posléte*; ea se strânge, amestecând-o mai în urmă cu ţuica ce a ieşit prea *tare*, adecă prea alcoolică. Dacă ies prea mulţi posleţi, se pun singuri în cazan.

Resturile de prune, cari rămân în cazan, după sfârşitul fiertului, se numesc *boască*, *bozorină* sau *borogbină* şi se dă la porci.

Tot astfel se face şi ţuica de mere şi zarzăre (caise), numai că se amestecă cu apă pe timpul fermentaţiunii.

3. *Oloiuri.*

Oloiuri fac ţăranii români din mai multe feluri de seminţuri precum:

Sămânţa de bostan. In Bucovina şi anume în comuna Straja, oloiul acesta nu se întrebuinţează la mâncare, ci numai la ars în opaiţe. Alţii îl mănâncă totuş. Tot acolo, gospodarii cari *posed oloiniţe*, fac şi oloiu din:

Gir [2]) precum şi din alte seminţe.[3])

Sămânţa de cânepă dă un oloiu care, fiert cu lutişor mult, în apă călduţă, cu *oleiu* şi sopon prost (de cel galben) se întrebuinţează la facerea de vopseli.

Sămânţa de floarea-soarelui, bostan, etc., după ce-i uscată bine în cuptor şi *pălaită* [1]), se pisează în piuă, se cerne de câtevà ori, se face făină şi se tescueşte apoi în *oloiniţă* spre a căpătà din ea oloiu [2]).

---

[1]) In Moldova de jos, sub acest nume se înţelege un rachiu rău şi clocit, *puşoarca*.

[2]) D. Dan, *Straja*, p. 52: *gir*, probabil *jir*, fructul fagului.

[3]) Viciu, *op. cit.*, p. 87: «*ucioci*, resturi de sâmburi de bostan, după ce s'au cernut»; ibidem, p. 86: «*trùşnec*, turtoiul ce rămâne din sâmburii de bostan storşi în *teasc* pentru *oleu*».

Din sâmburi de miez de nucă se face astfel în Ciumeşti-Muscel: se pisează nuca mărunţel, se pune apoi în vase de lut şi se încălzeşte în cuptor, după care se stoarce cu mâna, sau se pune în nişte *săculeţe* mici spre a fi tescuite la teasc, două scânduri, una jos şi alta deasupra.

In com. Bodgana-Tutova, fabricat de femei în chip cu totul primitiv, se întrebuinţà înainte vreme la cea mai mare parte din săteni la prăjirea bucatelor în zilele de post. Astăzi însă, se face pe la puţini locuitori din pricină că nucii s'au împuţinat. Cauza este creşterea populaţiunii, desfundarea pământului şi scăderea simţului de îngrijire pentru pomi. Pe lângă acestea, sătenii îşi vând nucile acum la oraş sau pe la negustori cari vin prin comună. Dacă nucii s'ar cultivà pe o scară mai întinsă în satele noastre, s'ar realizà nu numai un venit mai bun, dar şi gospodăria ar fi folosită prin un aliment curat, în locul undelemnului falşificat. [3])

Iată acum chipul cum se fac oloiurile în jud. Suceava şi felul cum îşi fac gospodarii oloiniţele.

Seminţurile se pisează în piuă, se cern cu ciurul, se scot afară într'o troacă, se toarnă peste ele puţină apă călduţă şi se freacă bine. In urmă, se prăjesc pe foc şi apoi se pun într'o petică sau un săculeţ şi se vâră în cutia oloiniţei.

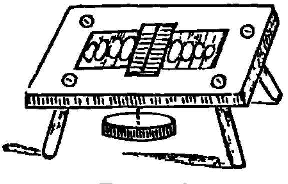

Fig. 348.

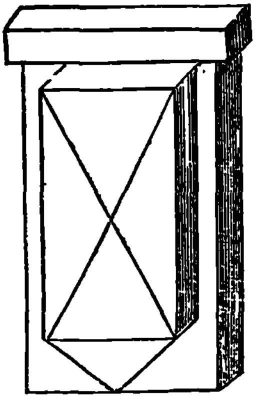

Fig. 347.

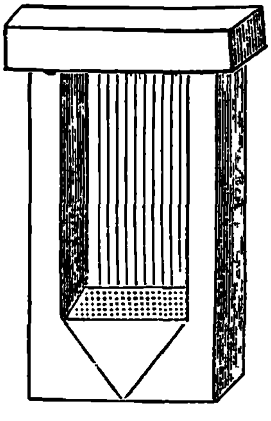

Fig. 346.

Cutia oloiniţei (fig. 346) are o formă paralelipipedică cu o cavitate săpată în lemn. Pe peretele de jos al cutiei sunt nişte găuri, pe unde se va scurge oloiul în jos. Pe peretele în care s'a săpat cavitatea, mai sunt două şenţuleţe cari se împreună la marginea de jos a acestei feţe.

---

[1]) *Vânturată.*

[2]) El. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 245.

[3]) Ec. I. Antonovici, *op. cit.*, p. CVIII—CIX.

In această cutie se pune săculeţul cu seminţurile pomenite.

Presarea acestui săculeţ se face cu un *calup* (fig. 347), care se adaptează cutiei având şi el prevăzute cele două şenţuleţe cari se împreunează jos. Partea din calup care va presà asupra săculeţului cu seminţuri, are două şenţuleţe săpate în diagonală, spre a înlesnì scurgerea oloiului în jos.

Cutia şi calupul se pun într'un *butuc* (fig. 348) care are o cavitate eliptică şi în care atârnă cutia şi calupul prin urechile ce le au. Apropierea dintre ambele sau apăsarea amânduror asupra săculeţului cu seminturi, se face cu *pene de lemn*, puse în dreapta şi în stânga şi bătute cu încetul şi treptat. Partea proeminentă din calup intră în cutie, săculeţul se tot strânge şi oloiul curge pe găurèle şi şănţuleţe în jos, într'un vas pus sub butuc.

Aceasta este oloiniţa lui Vasile Chirilă din Bogdăneşti-Suceava, om foarte iscusit [1]).

Altfel de *oiloiniţă,* tipul cel mai des întâlnit, se compune (fig. 349) tot dintr'un butuc prevăzut cu o cavitate rotundă. Peretele circular al acestui gol are nişte şenţuleţe longitudinale, cu gura mai îngustă ca fundul, care-i şi el circular, în secţiune (fig. 350).

Fundul de jos al acestei cutii este găurit ca şi celălalt soiu de oloiniţe, corespunzând toate într'o ţevie prin care curge oloiul într'un vas.

---

[1]) Intrebându-l din ce pricină nu şi-a făcut-o la fel cu toţi oamenii, mi-a dat următorul răspuns caracteristic: «Apoi, aşà mi-a părut mie că-i mai bună, aşà m'a dus pe mine capul. Şi vezi dumneata: eu am făcut armata la Tecuciu, şi m'au luat la două zile după ce l-au luat pe *Domnul Rege*, la 12 din Maiu, veleatul lui 66. Ce rândueli pe atunci! Că ziceà la 66 (articol din codul de răsboiu, ataşat în extras la livretul individual al soldatului): vegheata nesupunere către şefi se va pedepsì după împrejurări cu munca ocnei sau a temniţei; la 41: *Cinurile* de jos, cari fără a fi porunciţi vor scoate sabia în fiinţa şefilor cu cuget de a aduce cuiva vătămare, se va pedepsì cu munca silnică la ocnă; la 73: cinul de jos, care va lipsì dela postul său, când se va face *larmă* sau *apel*, cu bătaie dela 50 la 100 de nuiele; iar la răsbel, la 195: soldatul care-şi va năpustì postul fiind de santinelă sau de caraulă, bătaie de 200 de nuiele; la 206: ostaşul care nu va împlini poruncile şefilor, în fiinţa vrăjmaşului, cu împuşcare! Da' amù!... că pe mine m'a pus un locotenent rău, adecă rău cu cei răi—m'a pus şef de ordinar...»

Săculeţul cu seminţuri se pune în cutie, iar peste el se aşează *popul* (fig. 351), o scurtătură de lemn cu secţiune circulară, tras la strung. Popul este apăsat în jos de nişte stinghii orizontale numite *stative*; acestea, precum şi penele de lemn, cari se bat cu toporul încet, de o parte şi de alta, se mişcă în nişte dăltuituri făcute în cele două stinghii verticale numite *braţe*.

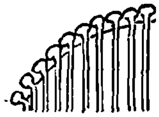
Fig. 350.

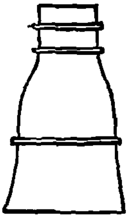
Fig. 351.

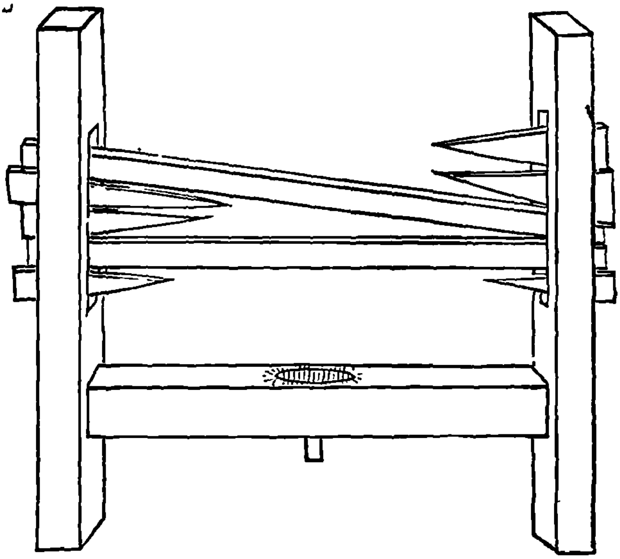
Fig. 352.

Aceasta este oloiniţa lui C. Schinare tot din Bogdăneştii Sucevei.

Resturile de seminţuri cari rămân se numesc *truşnic*; el se pun în bucate, iar dacă nu-s bune, se aruncă.

4. — *Merele.*

Uscarea merelor se practică aproape pretutindeni, pe unde sunt, în timpul când sunt coapte, pentru a le aveà peste iarnă sub numele de *uscături* în Moldova de jos, şi *stoafe* sau *stofe* [1] în unele părţi ale Ardealului.

Bărbaţii valahi din părţile Moraviei le prepară vara la olaltă cu celelalte fructe precum: perele şi prunele, urcându-le în cuptoare anume făcute pentru aceasta spre a le desface apoi. [2]

---

[1] Al. Viciu, *op. cit.*, p. 80.

[2] T. T. Burada, în *Arhiva* (Iaşi), V, 277.

Merele se usucă tăindu-le felii şi punându-le apoi la soare sau în cuptoare.

Mere murate fac mai ales locuitorii din părţile Moldovei de sus, punându-le în apă, vin sau must dulce.

V*inul de mere*. Se face mai cu seamă în Moldova, punând merele tăiate în poloboace, turnând apă peste ele şi lăsându-le să fermenteze, întocmai cum fabrică şi fraţii basarabeni din Basarabia de jos. O vadră de apă la 75 oci de mere, dă un vin prea slab. Vinul nu este bun nici atunci când merele pisate sau tăiate sunt de o singură specie. Dimpotrivă, dacă merele sunt de mai multe feluri, dacă printre ele se mai amestecă pere şi mere pădureţe precum şi alte soiuri de fructe dulci sau acrişoare, lăsate după cules spre a se mai coace, vinul este foarte gustos.

Un vin prea gustos se capătă din merele bine strivite, cum ar fi cu teascurile de oloiniţe, căpătând la 100 kgr. mere, 75 litri de must, care, pus să fermenteze, ne dă 70 litri de vin. Fermentarea întreagă ţine cam 60-70 de zile. Pentru ca apoi să nu se strice, vinul de mere trebueşte ţinut la răcoare, în vase curate.

In Bucovina se face de asemenea must din mere şi din alte feluri de fructe, amestecând în ele şi altele uscate. Toate acestea le pun în vase cu apă, le lasă de fierb şi apoi încep să bea vinul. Dacă se împuţinează, mai adaugă apă. [1]

In Ardeal, mustul de mere şi de poame se numeşte *ţighériu* [2], *ciagăr* [3], iar sub numele de *şughir* sau *cighir* se înţelege oţet de mere. [4]

Oţetul de mere se face din mustul stors din merele pisate, cu ajutorul oloiniţelor.

5. — *Strugurii sau poama.*

Strugurii uscaţi se păstrează în mai multe feluri. Unele gospodine culeg înainte de culesul viei, din speciile cari au bobiţele mai tari, precum sunt strugurii de *poama coarna, verde, mare, vulpe*, etc. Aceştia se înşiră pe podul casei, jos.

Alt chip este păstrarea strugurilor în *cladarii*. Se taie strugurele împreună cu un capăt de viţă lung cam de o palmă, şi mai multe asemenea viţe împreună cu strugurii lor, legate la un loc, se numesc *clădarie*. Aţa sau teiul cu care se leagă are un ochiu, care se bagă într'un băţ înfipt în coperişul de paie sau stuf al casei şi lăsând astfel clădăriile să atârne.

---

[1] D. Dan, *Straja*, p. 52.

[2] Al. Viciu, *op. cit.*, p. 84.

[3] *Ibidem*, p. 29.

[4] *Ibidem*, p. 80.

Unele gospodine îşi împodobesc casa, punând pe la corzi viţe cu struguri.

Pentru a păstră strugurii în lăzi, trebue să fie culeşi pe vreme uscată şi aleşi astfel ca să nu aibă nici o *broboană* sau *bobiţă* stricată sau aproape de scuturat. Punem ciorchinele într'o ladă ori cutie, rânduri-rânduri, îngrijind mai întâiu a aşterne pe fund şi între rândurile de struguri *foi de piersic*. Lada umplută trebue să fie pusă într'un loc uscat. [1]

Murarea strugurilor se face ca şi a *merelor*, în apă, vin sau must dulce.

6. — *Sămânţa de cânepă.*

Sămânţa de cânepă, după cum am văzut, poate slujì la facerea oloiului. Tot din ea, femeile fac *jolfă*, în Moldova de jos, pisând-o şi învrâstând cu ea turtele la Crăciun. In munţii Sucevei însă, jolfa, numită acolo *julfă* sau *jufă*, se face într'un chip deosebit: sămânţa de cânepă se pisează în *chiuă*, până se face turtă; se încălzeşte puţin la foc într'o strachină mare, se pune în ea puţină apă fierbinte şi se tot mestecă. Când credem că s'a muiat totul, se umple strachina cu apă călduţă şi căpătăm un lapte dulce, care se strecoară prin *sitişcă* sau prin sită ca să rămâie *hoaspa*. Laptele acesta se pune într'o oala la foc de fierbe. In timpul fiertului, laptele se încheagă puţin, ca *jântiţa*, şi căpătăm astfel jolfa, în care se pune puţină sare.

Jolfa se poate face şi din *truşnic*, turtele ce rămân dela oloiu (făcut din sămânţă de cânepă), dar nu-i gustoasă şi dulce. [2]

7. — *Pepenii.*

Pepenii, *harbujii* sau *lubeniţele*, pe lângă că se mănâncă copţi şi muraţi, când se fac din îmbelşugare, dintr'înşii se prepară, după cum am văzut în unele sate din Dobrogea, precum în Ghizdăreşti, un fel de *dulceţ de pepeni*.

Pepenii, tăiaţi. felii, feliile desfăcute de coajă, se pun în ceaune mari de se fierb. Când au fiert îndeajuns, se dau ceaunele deoparte ca să se răcească, iar după aceasta se strecoară zeama de sâmburi şi celelalte resturi. In urmă zeama se pune din nou la fiert şi se fierbe până ce scade. Când s'a făcut ca laptele acru, se dă jos de pe foc şi se pune în vase de lemn sau de lut unde se încheagă.

---

[1] *Albina* II, p. 452.

[2] M. Lupescu, în *Şezătoarea*, VIII. 33.

8. — *Bostanul sau dovleacul.*

In Bucovina este obiceiul de a face din bostan *racele*, tăind bostanul felioare, punându-le în lapte de var ca să se întărească, şi apoi se fierb cu must de miere. Astăzi însă, acest obiceiu piere. ¹)

In Ardeal, coaja bostanului fiert şi prin urmare despărţită de miez, se foloseşte ca vase pentru strâns seminţuri. Astfel de vase se numesc *betce* (betcă sau *beţce* (beţcă). ²)

In Moldova, bostanii se mănâncă copţi în cuptor sau fierţi.

9. — *Alte preparate.*

Vin din poame salbatece, precum sunt *afinele*, *murele*, etc., fac Românii din Bucovina. ³)

Se mai usucă, întocmai ca şi merele: *perele* şi *zarzarele*. *Perele padureţe* cari se coc foarte târziu, se lasă întâiu să se *moaie* şi apoi se pun în pod ca să se usuce. *Coarnele* coapte se usucă la soare intocmai ca *cireşele* şi *vişinele*. *Porumbele* sau *porumbèlele* coapte se usucă şi iarna se fierb cu bostan, dând acea ce se cheamă *gorgolīcu*.

Ţărancele noastre numai în timpul din urmă au învăţat, prin imitaţia târgovencelor, chipul de a face dulceţuri din poame. Şi astăzi însă, nu fac decât gospodinele prea cuprinse precum şi nevestele slujbaşilor.

O harnică folcloristă din Bucovina este de părere că, înainte vreme, multe gospodine erau pricepute în ale dulceţurilor, dovadă tufele de trandafiri, cari se găsesc pe lângă fiecare casă românească aproape. Şi în satele Moldovei de jos se observă acelaş lucru, dar trandafirii stau alături cu tufele de *liliac*, cari sunt mult îngrijite de flăcăi şi fete mari, pentru a aveà cu ce să se împodobeasca în zilele de sărbătoare.

Din fructe sau din alte substanţe se fac multe bauturi în Bu-

---

¹) El. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 246.

²) Viciu, *op. cit.*, p. 19.

³) D. Dan, *Straja*, p. 52.

covina, unde aceasta cade în sarcina gospodinei. In com. Straja pregătesc un fel de băutură nu tocmai dulce din esenţa oţetului. Ea se fierbe din cicoare şi *hipce.* In această fiertură se pune oţet şi se adaugă alămâie, zahăr şi apă rece, dându-i băuturii, în chipul acesta, o coloare cafenie.

Tot în acea parte se face şi o *mursa* dulce din zahăr ars care se *rareşte* cu uncrop şi apă rece, căpătând o coloare întunecată. [1]

CAPITOLUL VII.

PĂSATUL.

Pasatul, numit încă şi *pasat* sau *pâsat* iar în unele părţi ale Ardealului şi *pisat* [2], este fructul *mălaiului,* numit şi *mălaiul mărunţel* sau *meiu.* [3]

Apărat pe câmp de păsări, precum sunt vrăbiile sau ciorile, prin *sparietori* sau *momâi,* la vremea culesului i se seceră numai spicul, iar restul se coseşte ca nutreţ vitelor.

Spicurile de mălaiu se *bat* cu băţul şi sămânţa care se capătă se numeşte *pasat.* Pentru a fi folosit în bucătărie el trebueşte *făcut.* «*Făcutul păsatului*» se face în *piuă* sau *chiuă* (fig. 354), buşteni de corn, găuriţi, cu toarte sau fără toarte. In aceste *chiuă* (plural) se pune păsatul şi se bate cu *chilugul de lemn* (fiig. 355) sau cu chilugul de fier (fiig. 353) numit şi *fier de chiua.* Acesta nu-i altcevà decât un fier de plug, care se prinde în *grindeiu* înaintèa *fierului* propriu zis, spre a spintecà brazdele.

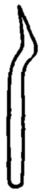
Fig. 353.

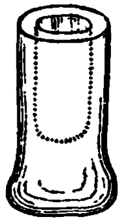
Fig. 354.

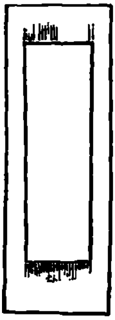
Fig. 355.

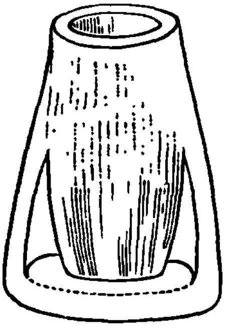
Fig. 356.

Păsatul se *bate* aşà până când cojile tari, galbene, cărămizii, strălucitoare cad de pe sămânţă, lăsând numai miezul alb, mat, *pasatul facut.*

---

[1] D. Dan, *Straja,* p. 60.

[2] Viciu, *op. cit.,* p. 67.

[3] *Şezătoarea,* VII, p. 75.

După ce se vântură, ca să se deosebească păsatul de pleavă, se strânge şi se întrebuinţează în bucătărie în locul *orezului*.

Intocmai ca şi păsatul, *se face* şi grâul pentru fiert *colivă*.

CAPITOLUL IX.

PAPURA.

Paturile din odăile ţărăneşti, unde ai casei se culcă, sunt făcute din scânduri acoperite cu *rogojini*, în aşà chip că jumătate din rogojină stă pe pat, iar jumătate se prinde de pârete prin cuie, înlocuind astfel pernele de pârete. Afară de aceasta, rogojinile se mai întrebuinţează şi la acoperirea vaselor, iar *pacurarii* şi *sărarii*, cei ce umblă prin sate cu desfacerea păcurii sau gazului şi a sării, işi fac acoperiş deasupra coşului carului cu lemne îndoite în semicerc şi peste cari se prind apoi *ţoale* de canură sau rogojini. (figura 358).

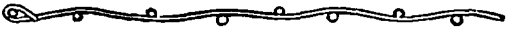

Fig. 357

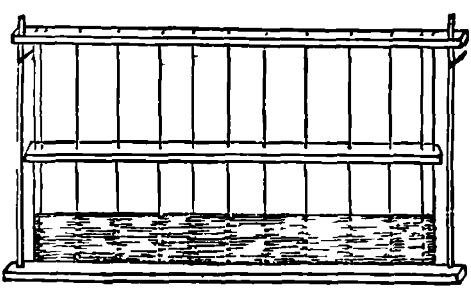

Fig. 357.

Rogojinile se fac dintr'o specie de *ţipirig de baltă* ale cărui frunze sunt lungi de câte 2—3 metri şi groase la rădăcină ca degetul. Aceste frunze se taie după ce s'au copt, fără însă a se *trece*, şi dacă-s groase, se spintecă dealungul în două.

Cel mai bun material însă pentru rogojini este *papura* numită şi *papură de balta*, care se mai întrebuinţează încă şi de podgoreni la vasele ale căror doage nu se lipesc bine între ele. Papura, prefăcută în şuviţe subţiri se vâră cu un cosor în acele locuri. Gospodarii apoi mai fac din papură şi *sugatori*, nişte snopuşoare legate la mijloc, cari se pun *pe geam*, adică pe pervazul ferestilor, spre a suge apa care se lasă de pe *ochiul de geam*, care îngheaţă iarna şi care apoi peste zi topindu-se, scurge apă jos. Când sugătorile se umplu de apă, se storc (fig. 359).

Rogojinile se fac în *rasboiul de rogojini* (Fig. 357), care nu-i altcevà decât un dreptunghiu compus din patru lemne. Cel de desubt şi cel deasupra sunt găurite, iar găurile sunt la distanţe egale, afară de cele patru, câte două la fiecare capăt, cari sunt mai apropiate. Aceste două lemne numite *bratele cele lungi* (celelalte verticale: *braţele cele scurte)* slujesc la înşirarea aţelor de teiu bine răsucit, între cari se vor ţese firele de papură. Firul se vâră cu mâna când după o aţă, când după cealaltă, răsfrângându-se un capăt. (fig. 357). Când s'a potrivit bine, se lasă de sus să cadă orizontal *vatala*, un druguleţ de lemn găurit şi el ca şi braţele cele mari. Până în clipa scoborîrii, vătala stă prinsă pe două cuie bătute în braţele cele scurte.

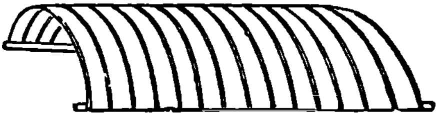

Fig. 358.

După baterea unui fir de papură, se dă după aţe alt fir, încrucişându-se cu cel dat mai înainte şi răsfrângându-se de cealaltă parte a rogojinii. Răsfrângerea se face la capătul mai subţire, ca să nu se îngroaşe rogojina la o margine.

Când rogojina s'a isprăvit de ţesut, se desprinde de pe răsboiu şi capetele se înnoadă sau două câte două, sau firul se înnoadă cu el însuş.

In urmă se *tuşinează* rogojina, adică i se rătează capetele firelor de papură spre a se îndreptà.

Un lucrător dibaciu poate face pe zi 3—4 5 rogojini, vânzându-le pe preţ de 1 leu sau chiar şi mai mult rogojina.

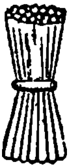

Fig. 359.

Cu un răsboiu mai mic, circular însă, cu fire de papura mai groase, se fac *panerele, coşurile* sau *coşniţele*; câte odată chiar răsboiul de rogojini este dublu.

CAPITOLUL X.

MĂTURI.

Măturile şi le face singur gospodarul, afară de cele făcute din hlujanul de *malaiu tătarăsc*, pe cari şi le cumpără dela gospodarii cari se îndeletnicesc cu aceasta.

Cea mai ordinară mătură este *târnul*, care nu e altcevà decât un *spine* cu care gospodarul mătură numai paiele şi necurăţenia grea a ogrăzii lui, cari se ieau de târnul cu spini, iar *colbul* sau pulberea rămâne pe loc.

Cu târnul se *târnuieşte* şi *vravul* de pe arie, grăunţele amĕstecate cu pleavă, spre a-l curăţi de paiele cele mai mari.

Maturi de lemn sau *măturoaie*, făcute din tufe de un fel de plop, dar câteodată şi din altfel de tufe, foloseşte ţăranul rŏmân tot pentru măturarea ogrăzii sau a ariei, căci fiind mai tari, nu se tocesc curând.

Mături de pelin sau *pelinită* şi *maturi de maturiţa*, diferite plante, fac gospodinele mai ales vara, când n'au de celelalte. Cele de pelin sunt bune căci amărînd *lipitura* casei, fac ca puricii să iasă din casă.

Mături de maturi, o plantă foarte stufoasă, care este înaltă până la $1^{1}/_{2}$ metru. Are multe ramuri subţiri şi tari după ce se usucă. Gospodinele dinadins seamănă *măturile* pe cari le culeg când sunt coapte; din ele fac mături iarna, legând câteva fire, cotor la cotor şi apoi în câteva locuri mai jos.

Primiteaua numită în Bucovina şi *felezoaie*[1], iar în unele părţi ale Ardealului *feleaza*, *felezău*[2], *leasă* şi *felezitoare*[3], este o mătură cu coada lungă, cu schelet de lemn pe care sunt înşirate fire din planta mătură, din distanţă în distanţă (fig. 360). Cu dânsa se *primiteşte* sau *felezueşte* vravul de grâne, de pleavă, când se vântură cu lopata (Aruncând *trierişul* cu lopata în vânt, grăunţele cad mai curând, iar peste ele cad şi paiele cari apoi se primitesc cu primiteaua).

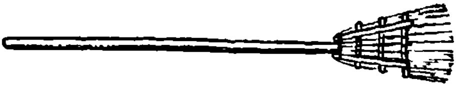

Fig. 360.

Mătura propriu zisă se face din coceanul sau *blujul* plantei numite *malaiu tatarasc* sau *malaiu mare*, care are frunze asemănătoare cu ale porumbului, iar spicul cu cel al *malaiului* sau *meiului*. Pe bucăţi, rareori este cultivat dinadins pentru aceasta, ci se seamană prin bostănări sau *papanarii* pe *haturi*[4]. Creşte înalt până la trei metri, având împrejurul firului principal rămuri numite *fraţi*.

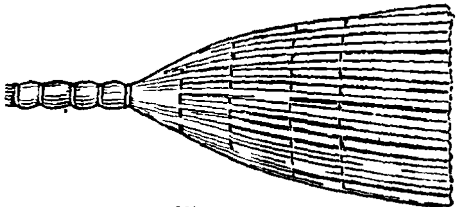

Fig. 361.

---

[1] Marian, *Sarbătorile la Rom.* I, p. 28: „*A felezui*, înseamnă a alege grăunţele din pleavă, cu ajutorul unei mături late, care se numeşte *felezoaie.*"

[2] Viciu, *op. cit.*, p. 42.

[3] *Ibidem*, p. 56.

[4] Despărţirea dintre două bucăţi, brazda despărţitoare.

Mătura obişnuită se face din hlujul mălaiului, şi anume din partea de către vârf. Se taie prin urmare spicul mălaiului tătărăsc după ce s'a copt, se *bate* de sămânţă şi mai multe spice, 10-15, se leagă la un loc formând un mănunchiu. Aceasta este *coada măturii*. Apoi rămurèlele cele multe ale spicului se râşchirează formând din ele un fel de lopată. Puse câteva zile la teasc, după ce au fost udate, se ţese apoi prin trei patru locuri cu aţă şi mătura este gata.

Intr'o zi se pot face de cei deprinşi până la 15 mături, costând una 15-40 de bani.

CAPITOLUL XI.

BUREŢII.

Deosebirea între *bureţi* şi *ciuperci* nu-i aşà de mare, după graiul popular; totuş pare că ciupercile au *pălăria* mare şi lată, iar bureţii mică şi rotundă. O altă deosebire ar sta în privinţa locului unde cresc: ciupercile la şes, bureţii la pădure, la rădăcini de copaci. Totuş se scrie că «bureţii îi întâlneşte săteanul la multe locuri: prin fâneţe, prin păduri, poiene, etc.» [1] şi apoi: «bureţii cunoscuţi de sătenii din judeţul Suceava ca buni de mâncat sunt: *ciupercile, ciobănaşii, vineţelele, bulughiţele, pânişoarele, roşioarele, bureţii pastravi,* de pe fag, paltin, plop ş. a., *bureţii de cioate* de perj, fag, măr, ş. a., *nicoreţii, chitoarcele, bureţii graşi, bureţii iuţi, bureţii baloşi, bureţii porceşti, pupchii, brighii, râşcovii, râşcoviţele, drelele, sbârciogii* ş. a.»

Aflăm apoi că unii din aceştia se *mureaza*, precum sunt *râşcovii*. «Râşcovii se fac pe unde sunt păduri de brad, şi în vremile ploioase. Râşcovii se murează pentru iarnă, păstrându-se în anume putinele. Ei se murează aşà: se strâng râşcovii, se curăţă de frunze, se spală curat şi apoi se opăresc, într'un ceaun cu *salamură* ori *slatina;* se aşează într'un *putinein* [2], se tescuesc, iar salamură ce rămâne se pune peste ei. După 3-4 săptămâni, ei sunt muraţi şi se mănâncă în posturi.»

Alte specii de bureţi se *usucă* şi se păstrează pentru iarnă: «iar pentru iarnă îi usucă şi îi păstrează la loc uscat.»

---

[1] Citaţii din M. Lupescu, *Şezătoarea*, VIII, p. 5-6.

[2] Vas de brad.

Se usucă pentru iarnă orice soiu de bureţi: *pânişoare, vineţele, porumbele, ciobanaşi, bureţi graşi, hribi, chitarci*, ş. a.

Hribii (pron. pop. şi: *hrighi* sau *hribghi*) sunt bureţii cei mai aleşi, cresc pe la stejăriş şi se usucă pentru iarnă. «Din ei se fac mâncări în casa ţăranului, pentru anume feţe şi numai pe la zile mari ori întâmplări însemnate.»

In părţile de jos ale Moldovei, precum în jud. Tecuciu, toamna, după vremea ploilor, pleacă tineretul, flăcăi şi fete «la bureţi» la pădure şi culeg specia numită *ghebe*, cari cresc sub formă de tufă pe la rădăcinile copacilor şi mai ales prin locurile despădurite, ale căror rădăcini de copaci nu au fost încă scoase.

Ele se întind apoi pe aţe, făcându-se şireaguri mari, cari se usucă. Mai adesea însă, prind gospodinele aceste şireaguri afară, prin cuie bătute în păreţi, ori le pun în altă parte.

Din feluritele soiuri de bureţi uscaţi se fac mai ales două mâncări: *borşul* şi *tocana*.

CAPITOLUL XII.

Plante odorante, colorante şi uleiuri vegetale.

1. Gospodinele române au deosebită grijă de a strânge de cu vreme diferite plante mirositoare, pe cari apoi le păstrează uscate în casă,—*casa cea mare* adecă odaia cea frumos gătită. Când vrea ca aerul din casă să miroasă mai pronunţat, freacă acele plante. Printre acestea sunt: *busuiocul*, floarea Românului, care se păstrează în tufe, pe la corzi; *florile de tein*, strânse în străchini pe coardă; petale de *flori de trandafir*, asemenea în străchini; *frunze de tutun*, cari, pe lângă mirosul plăcut care îl împrăştie, feresc odoarele din casă încă şi de molii; *alamioara; ismă creaţă; calapăr; romaniţa*, etc.

Unele gospodine chiar, după cum am văzut prin unele sate, fac şi ape mirositoare, precum: *apa de trandafir*, punând petale de aceste flori în apă şi lăsându-le apoi acolo, până apa fură tot mirosul de petale.

Credem că nu astfel de apă cereà, în 13 Ianuarie 1564 Domnul Moldovei Lăpuşneanu, să i se dea de către Bistriţa, în schimbul vinului, grabnic 6 sticle de apă de trandafir. [1])

---

[1]) Iorga, *Doc. Bistr.* I, p. LXI.

2. Despre *plantele colorante* am vorbit câte cevà, când am pomenit în treacăt chipul cum gospodinele noastre îşi boiesc lână şi cânepa. Mai adăugăm aici numai câtevà: *şofranul*, despre care am spus că se foloseşte la îngălbenirea *cozonacilor* şi *ţuicii*, erà căutat la 15 Noemvrie 1552 de Domnul Moldovei, cerându-l dela Bistriţa: «sofran bun de douăzeci de florini» [1]; *coaja de arin* mai slujeşte şi la coloratul opincilor în roş sau galben întunecat. Ea se fierbe. Dacă se caută o coloare mai roşie, se adaugă acestei fierturi şi foarte puţin var.

Flora Basarabiei este avută în plante manufacturale, dar din cauza lipsei de braţe şi lipsei de industrie locală, aceste plante cresc în stare sălbatecă. Vom însemnà aici unele din aceste plante. Aşà de pildă, foarte răspândita *poama cânelui* (carateus), care creşte în judeţul Bender pe malurile Nistrului, pe lângă Chiţcani, Todora, etc., din a cărei sământă se capătă prea frumoase colori de negru şi verde; *sumach* (rus, cotinus), căreia i se zice de popor: *scumpie*, şi cu care se dă pielii coloarea galbenă.

Din plantele colorante, locuitorii nu folosesc decât *droghiţa*, din care fac coloarea galbenă; *savurul* (origani vulgaris), din care fac colorile negre şi roşii; *narandjicul*, din ale carei rădăcini se capătă coloarea carmin, etc. [2]

Coaja de stejar conţine o substanţă numită *tanin*, care se întrebuinţează, după cum am văzut, la argăsitul pieilor. Frunza unor specii de stejar, prin împunsătura unor insecte, produc nişte gogoşi numite *gogoşi de ristic* sau *de stejar*, din cari se extrage *negreala* sau *cerneala neagră* în chipul următor: se pisează gogoşile de stejar şi se amesteca cu răsături de *lemn de campeş* sau băcan negru (Hematoxilon campechianum) şi acest amestec se fierbe cam două ceasuri. Lichidul care rezultă este roş închis. Ca să se înnegrească, se topeşte puţin *calacan*. Dacă se mai adaugă şi puţintel *cleiu de cireş*, avem o foarte bună cerneală neagră. [3]

3.— Dintre diferitele secreţiuni vegetale vom însemnà: *dohotul de arin*, care se capătă prin arderea scoarţei de arin. Facerea lui se practică în munţii Moldovei de sus [4]; *dohotul de mesteacan*, care se face în Bucovina, precum în comuna Straja. Acesta se capătă în chipul următor: «se pune coajă la fiert într'o groapă făcută în pământ, sau într'o oală pusă în pământ şi încunjurată cu surcele de fag, cari se aprind şi, încălzindu-se coaja, iese din ea dohotul.»

---

[1] Iorga, *Doc. Bistr.* I, p. L.

[2] Z. C. Arbore, *op. cit.*, p. 445.

[3] *Bulet. Soc. Şt.* XIII, no. 3-4, p. 187.

[4] *Şezătoarea*, II, 61.

Cu dohotul de mesteacăn se ung osiile carelor.

Cleiurile de cireş, perj (prun), vişin, zarzăr (cais), se folosesc la facerea diferitelor cleiuri, pentru lipit hârtie în ochiurile de geam sparte, etc. Ele se fac fierbând cleiul în apă.

Râşina este o secreţiune a bradului. Cât e moale se culege şi se pune în nişte cornuri făcute tot din coajă de brad. Ea se aprinde în casă şi *se afuma,* ca să miroase casa frumos.

Mesteaca este o râşină galbănă ca ceara şi dulce la gust, care se mestecă în gură de unii din muntenii Moldovei de sus, ca excitant.

PARTEA III

ȚESUTUL

CAPITOLUL I.

CONSIDERAȚIUNI GENERALE.

In mod absolut vorbind, nu se poate preciză nici timpul, nic locul când hainele de piele nedubită au fost înlocuite prin cele împletite din diferite materii textile, și apoi de când și unde au început întâiu să se audă sgomotul vatalelor, al suveicii sau schimbarea ițelor.

Dacă răsboiul, și prin urmare și țesetura, a apărut simultan în mai multe părți, ca o consecință a evoluției, care are un singur mers și prin urmare un singur îndemn sau poruncă, dacă răsboiul e o problemă de ordin general, discutând-o din punctul nostru de vedere etnografic, tot problemă trebue să rămână.

La 24 Aprilie 1352, pe vremea închegării administrative a Principatelor Române, Bistrița ardelenească capătă privilegiul de bâlciu, întocmai ca și Buda, care aveà tărie 15 zile, când vămile nu mai operau nimic. Cu acest prilej, articolul principal de import erà *postavul*, din care se poate că o parte să fi fost făcut și de Românii munteni. [1]) Am citat postavul, care de sigur constitue un lux pe lângă țesetura, oricât de grosolană ar fi fost, a inului sau a cânepii, care există fără bănueală.

Cercetările istorice nu ne pot mulțumi decât în parte, toate reducându-se la postav aproape. Meșteșugul și produsele umile ale gospodinelor cari nu călcau în întreaga lor vieață peste brazda satului lor, au rămas nepomenite multă vreme, și chiar de s'au pomenit târziu de tot, s'a făcut cu totul întâmplător.

---

[1]) Iorga, *Doc. Bistr.* I, p. IV.

Acest meşteşug şi aceste produse însă 'ne privesc pe noi, iar în lipsa urmelor istorice, vom face o scară de desvoltare sau regresare, numai după logică.

E firesc lucru ca omul să născocească obiectul de care are absolută nevoie; acest obiect va fi cu totul rudimentar şi simplu. Vine în urmă gustul artistic, îmbogăţirea variantelor şi apoi calea adevărată, mergerea înainte, sau lunecuşul adus de spiritul speculativ al ambiţiosului şi de gustul stricat al leneşului.

Toate porturile noastre naţionale au trăsături frumoase; e adevărat, căci se vede pe alocuri. Intr'o vechime relativă, frumuseţea aceasta care cuprinde şi arta şi practica trebue să ne-o închipuim generală, vorbind fireşte în mod general. Decadenţa de astăzi o vedem pornită prin satele în atingere cu târgurile; ea se va întări tot mai mult, dacă nu vom reacţionà. In aceasta stă, prin urmare, un regres al portului din punct de vedere naţional, etnografic şi economic. Iar când zicem *port*, zicem *produse ale rasboiului de casa*.

Cumpănind urmele istorice scrise, să băgăm de seamă cine le-a provocat. Exemplu: Postavul pentru sumane, pentru zeghi, zice d. N. Iorga, se aduceà în Moldova din Ardeal. Aşà Vodă Lăpuşneanu dă voie să plece prin vamă, către Bistriţa, *boi*, dar în schimb, Bistriţa să trimită în locul lor postav [1]; la 22 Martie 1560, acelaş Voevod trimite în acelaş loc, tot după postav [2]; în acelaş an, 31 Octomvrie, pentru 100 de bucăţi de postav negru, pentru a acoperì o trăsură şi o bucată de «Berson» [3].

Nu spunem că acel vestit postav de Bistriţa erà făcut de Români, cari se prea poate să-i fi învăţat meşteşugul dela străini, dar nici nu ne vine a crede că Vodă nu găsià postav pentru a-şi învălì trăsura, în ţară. Aproape sigur este că *nu gasià postav în ţara, de felul celui din Bistriţa*, îndată ce altfel de ţeseturi se aflau. E îndestul de însemnat faptul că la 1412 se dă voie aceloraşi Bistriţeni să-şi aducă din Moldova *pânza de cămeşi şi de sucmane*, cari probabil că nu se prea găsiau pe la ei. [4] Ce poate fi *pânza de sucmane* decât *postavul?* La 20 August 1543, Petru Vodă scrie din Suceava Bistriţenilor pentru un negustor căruia vameşii îi luaseră postavul [5].

---

[1] Iorga, *Doc. Bistr.* I, p. LVIII.

[2] *Ibidem*, I, p. LVIII

[3] *Ibidem*, » » LX.

[4] *Ibidem*, » » V.

[5] *Ibidem*. » » XXXIX.

Cu privire la schimburile dintre Bistriţeni şi Făgăraş din 1599, cumpărătoare de «110 teancuri de postav roş dela pop(a) Lazăr» [1].

Foarte adesea postavul se lucrà în ţară, zice d. Iorga, dar credem că această afirmaţie este îndestul de avară. De sigur că femeile cari ţeseau, dobândiau o ştofă urîtă şi flocoasă, care trebuià întinsă şi netezită la *dârste* sau *piue*, «al căror sgomot, bufnitura pilugilor în moalele postavului se aude şi acum lângă cutare izvor de lângă Braşov, care se chiamă şi astăzi *Dârste*, adecă *Dârstele*. La gura Ialomiţei, o schelă se zice *Piua Petrii*, pentrucă aici, o femeie anume Petra îşi aveà piua de bătut, «de învelit» sumanele. Aflăm o piuă în Argeş, alta zisă *a Sârbului* în Putna Moldovei. Acei cari lucreaza la astfel de fabrici *săteşti* sau acei cari le au pe locurile lor, în stăpânirea lor, se chiamă *piuari* sau *dârstari*. Şi un nume şi celălalt se găsesc în scrierile trecutului. Drepturile unei piue ajungeau a se împărţì cu vremea aşà, încât un moşnean aveà o parte din venitul unei singure roţi.» [2])

Pentru adeverirea celor arătate mai sus, vom cità două liste. Una de «bucate» din 1696 arată: «1 vacà, 1 tămbar agraranu de postav subţir(e) cu huſpi, sucnă mohorît(ă) cu sobol, 1 cergă mare cu laţi mici, 1 velinţi albastră turcească, 40 coţi de pândză...» [3])

In fine din 1812, «cat(asti)h dă rămasurile răp(o)sa(t)ul(ui)... 2 jurebii dă lână răsucită pentru scoarţă.., 10 ocà tot jărabii dă călţi dă groasă..., 6 spete dă pânză noi..., ocă in meliţat, bez cellalt nemeliţat..., oguri pânză fuior, dă cânepă.., 4 coţ masă ş(i) pânza bumbac, 1 fote dă scoarţă noao, 1 scoarţă în doaă foi, iar noi..., un cearşaf după plapomă, 2 ipac dă aşternut, 3 feţe dă perne mici dă pânz(ă) cu 1 mare, 8 jurăbii dă tort subţire dă in, 29 jurăbii dă fuior ş(i) dă *paceşt* (sic)» [4]).

Va să zică aici, ca şi în alte părţi, când vom vedeà intrând în ţară articole, să nu credem numai decât că în ţară aceste lucruri nu se găsesc. Ne cunoaştem, credem, îndeajuns păcatele noastre de astăzi, ca să nu ne mai înşelăm şi asupra trecutului.

Cât priveşte fabricaţia unei calităţi superioare de postav în ţară, iată ce ne spune d. N. Iorga: In 1766, Grigorie Vodă înfiinţează o fabrică de postav cu colonişti, cari fugiseră din motive religioase de sub stăpânirea catolicilor şi-şi lucrau postavul în Filipeni, beneficiind de *slobozenia* domnească a lui Ion Vodă Callimachi. In 1762, vedem pe Grigorie Vodă trimiţând unui prieten al său «cinci bucaţi de postav din ţara noastră». Aceşti. fabricanţi fură strămutaţi în parte în Chipereşti sau Pipereşti, botezaţi acuma Noii-Filipeni. Mai târziu, privilegiul acestor străini postăvari a fost întărit şi printr'un firmau al Porţii. In această cherhaneà se lucră 2 ani multe feluri de postav pentru nevoile curţii, pentru serbaturile vecine şi chiar pentru Poarta Sultanului, unde sosì, «o bălă de postav prea frumoasă». Domnul şi toată curtea s'a fost îmbrăcat într'o bună dimineaţă în «libadele de postav şi giubele».

---

[1] Iorga, *Doc. Bistr.*, I, p. 3.

[2] Idem, *Ist. Rom. în chipuri şi icoane*, III p. 159-60.

[3] Idem, *Stud. Doc.* VII, p. 235.

[4] Ibidem, XII, p. 200-1.

Răsboiul ruso-turc din 1768-74 nimicì această frumoasă aşezare domnească şi când Ghica Vodă venì din nou în scaun, nu mai găsì nimic. [1]

Tot cam în aceeaş vreme, pe la 1766 8, boierul muntean, Clucerul Radu Slătineanu, înfiinţă şi el o fabrică de postav la Pociovalişte în Ilfov, «la începutul pădurii Vălenilor»; Alexandru Voda Ghica îi dădù un privilegiu, pe care-l întărì în 1769. In 1779 Alexandru Ipsilante ridică fabrica la loc; apoi actul din 1784 e important prin aceea că ne arată diferenţa de organizare a acestei fabrice de cea moldovenească. Statul, adică Domnitorul, nu are nici un amestec, nedând nici bani, nici leafă lucrătorilor fabricei. Lânii de import şi celor 2.000 de oi «aduse din străinătate într'adins pentru felul lânii», precum şi sătenilor li se făceau mari scuteli. Se pomeneşte o împărţeală a lucrătorilor în: pieptănători de lână, ţesetori, torcători, vàpsitori, tinzători, lemnari, covaci şi piuari sau «făcători de pive». Tehnica ţesutului de sigur că nu diferià mult de a ţăranilor rômâni.

Dar şi aici lucrul încetează în 1788, până în 1793, când Vodă Moruzi se laudă că «a izvodit ca din nou şi a pus în faptă» fabrica, care se mutase la Afumaţi. [2]

Pentru pătura de jos se lucrà chiar înaintea fabricei de postav pomenite, în case de unii din gospodari, postav gros şi tare, după vechile datine, îmmulţite poate şi cu unele detalii de împrumut din Ardeal, unde se pare că se trimeteau, pe seama Domniei, tineri ca să înveţe lucrul postavului. [3]

---

[1] Iorga, *Ist. Rom. în chip. şi ic.*, p. 162—6.

[2] *Ibidem*, p. 187—90.

[3] *Ibidem*, p. 167 8.

Apoi avem ştiri şi asupra altor feluri de ţesuturi, cari nu erau, unele în total, altele în parte, comune cu ale ţărănimii, ci unele perfecţionate prin import străin, altele importate pe de-a'ntregul.

Pe la 1700, *marami* scumpe se lucrau în casă, afară de cele de tot scumpe «de Ţarigrad». Cele dintâi erau de mai multe feluri: «cusute pe scris», «umplute cu fir» şi «cusute peste tot şi umplute cu fir». [1])

Astaragii munteni şi chiar moldoveni, de pe la 1780, lucrau *astare*, o pânză grosolană, care slujià de căptuşeală sau *astar*. In Ţara-Românească ei ajunseră în acel timp să alcătuească o breaslă deosebită chiar.[2])

Inainte de 1806 12 erà în Ţara-Românească o fabrică de *şaluri de Ţarigrad, stambul-şali*, cari se purtau în loc de brâie şi se exportau mult peste Dunăre. Aceasta explică de ce nu se înfiinţase o atare fabrică şi în Moldova. De sigur că fineţa acestei industrii erà îndoelnică şi de un preţ ieftin.

Pe la 1812 la mănăstirea Mărcuţa erà o fabrică de *testemeluri*, pentru broboadele ţărinimii, care fu curmată în 1828 de Turci, iar în loc puseră pe ciumaţi. Alte încercări au fost şi mai târziu: la 1822 în hanul dragomanului şi beiului Manuc se lucrau *ghermezuturi*, iar pe strada Podului-de-pământ erà o cherhaneà cu o «văduvă cu trei fete» personal.[3])

Odajdiele, îmbrăcămintea de slujbă a preoţilor din biserici şi mănăstiri, de sigur că în întâile timpuri au fost lucrate în ţară, când nu se cunoşteà încă importul care a venit mai târziu. Urmele despre aceste ţeseturi şi cusuturi scumpe s'au pierdut în total pentru Ţara-Românească, iar despre cele din Moldova, mai ales gândindu-ne la ceeace s'a păstrat în mănăstirea Neamţului, nimic nu ne poate dovedì că n'au fost lucrate în ţară. *Aierul* dela această mănăstire, din 1437, a fost lucrat de însuş egumenul mănăstirii, Silvan. Tot lucru românesc pot fi cele două *dvere, zavese* sau perdele de uşă, păstrate în mănăstirea Slatina, unde au fost dăruite de ctitorii Alexandru Vodă şi Ruxanda Doamna, Lăpuşnenii, cari şi sunt înfăţişaţi pe ele. Mai târziu, cea mai mare parte din odoare au fost aduse din străinătate, Constantinopol şi Rusia, făcute de mâni dreptcredicioase ca noi.[4])

---

[1]) Iorga, *Ist. Rom. în chip. şi ic.*, p. 53.
[2]) *Ibidem* p. 168.
[3]) *Ibidem* p. 194 6.
[4]) *Ibidem* p. 27 8.

Dacă am pomenit aceste începuturi de industrii în mare, am făcut-o din două motive: Dacă nu toţi, dar măcar o parte din lucrători de sigur că au fost recrutaţi din ţărani sau mahalagiii târgurilor, ţărani deci, cari cunoşteau o industrie asămănătoare, şi apoi, dacă în aceste «fabrici» se lucrau obiecte şi pânzături pentru folosul ţărănimii, *motivul românesc* nu puteà să lipsească din ele. Intr'adevăr ţăranul nu puteà să-şi cumpere decât o pânză sau un obiect *asămănător* cu cel ce şi-l puteà face şi el, dar poate nu aşà de *frumos*.

Trecând la altă ordine de idei, găsim lucratul în răsboaie înconjurat cu datinele, obiceiurile şi tehnica pe cari numai un timp prea îndelungat le aduce, le cumpăneşte şi le fixează ca un fel de legi.

In Bucovina, Maica Domnului este socotită de popor ca o zeiţă a urzitului şi mai cu seamă a ţesutului.

Românii de pe acolo zic că pânza e a Maicei Domnului, căci Maica Domnului le-a dat oamenilor pânza ca să aibă *crijma*; asemenea şi toată ţesetura e a Maicei Domnului; la furcă se lasă cânepa (?), că dacă nu se lasă, Maica Domnului e cu mânile goale, dar aşà i se acopere; când urzeşti, să te apuci în grabă de legatul *jiraghiilor*, că Maica Domnului, până nu legi, stă pe urzitoare în genunchi şi-i tare greu; când eşti la jumătate cu urzitul, să torni apă pe urzitoare, că de nu torni, Maicei Domnului asemenea i-i greu; apa se toarnă pe *tălpici*, pe *spată* şi pe *urzitoare*, de aceea că fiindu-i Maicei Domnului sete, ea se bucură şi bea apă; când ţese femeia, Maica Domnului stă în genunchi lângă dânsa şi-i ajută până ce găteşte.

In fine, cum scoţi din casă *stativele* (răsboiul), să măsori pânza, căci Maica Domnului stă în genunchi până n'ai măsurat-o.

Răsboiul fiind treaba femeii, sunt pentru aceasta o mulţime de cântece cari slăvesc această îndeletnicire, pe lângă altele cari *ating*, cari ironizează pe femeile leneşe sau nepricepute într'ale răsboiului.

Dintre acestea, iată trei chiuituri cari se rostesc de obiceiu în jocuri de către flăcări:

Una din Munţii Sucevei:

Pusei pânza
Când da frunza
Şi-o tăiei la Sân-Văsâi![1]
Vai de mine ce făcui,
Că prea iute mă pripii!
Pe sulul de dinapoi,
O sută de *lăturoi*;
Pe sulul de dinainte,
Dracul le mai ţine minte;
Printre iţe, printre spată,
Paşte-o iapă 'mpiedecată;
Printre iţe, şi *fuscei*,
Paşte-o scroafa cu purcei[2].

---

[1] Sf. Vasile.

[2] El. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 1067.

A doua din Bucovina zice:

Pân' ce ţese-un cot de pânză,
Mânânc'o vadră de brânză;
Şi-o berbincioară de lapte,
Cât or duce opt în spate.
Ţese-un lat
Şi fuga'n pat;
Ţese-un cot
Şi fuga'n pod.
Tare-i bună gospodină,
La covata cu făină,
Şi la podul cu slănină.1)

Al treilea, tot din Bucovina, cântă în versuri cam schioape:

Câte păsărele sboară,
Toate zic: «Bade, te'nsoară»
Numai coada rândunelei:
«Fă bade cum îi puteà!
«Destul eu m'am însurat,
«Pe cap nevoie mi-am lŭat;
«Pe tălpigi nu ştie-a călcà,
Cu *văteala* nu ştie-a da!
Da i-oiu pune catalige,
Să ajungă la tălpige...»2)

Răsboiul este într'atâta intrat în sufletul Românului, că chiar şi copii mici îşi au un joc al lor, numit *de-a pânza*, care şi-l fac în chipul următor: Băieţii se apucă de mână şi se pun în linie dreaptă. Cel din frunte întreabă pe ultimul:

— Ce-mi dai babă-cataramă?

Ultimul răspunde:

Un căţel
Şi-un purcel!

Iar primul adaugă:

Şi pe Gheorghe de picior,

dacă, d. e. Gheorghe erà alături de ultimul, de «baba-catarama». Apoi primul, cu tot lanţul, se duce şi intră pe sub mânile unite ale babei şi ale lui Gheorghe. Aceleaşi întrebări au loc între 1 şi penultimul, iar apoi se trece printre mânile unite ale lui 2 şi 3 din coadă, etc. Apoi aşà cum sunt toţi, cu mânile sucite, se fac ghem, învârtindu-se deoparte şi se întreabă:

— Cine mi-a încurcat pânza? zice baba.

— Nu ştiu, am să întreb, răspunde primul.

Apoi amândoi ieau câte un băţ şi se duc la pânza făcută ghem.

— Cine mi-a încurcat pânza, zic ei; şi când ridică beţele şi vor să atingă pe cei încurcaţi, aceştia se desprind, dau fuga, se izbesc, cad, râd şi ţipă.3)

In privinţa ţesăturilor, din punctul de vedere al folosului

---

1) D. Dan, *Straja*, p. 107.
2) *Ibidem*, p. 109.
3) T. Pamfile, *Jocuri de copii*, I, 28.

practic şi al însuşirelor estetice, ştim care ne este situaţia: părăsire şi înstrăinare. Recunoaştem totuş porniri generoase pentru înviere şi întoarcere la căile frumuseţelor pierdute. Dar cu toate că toată lumea se bucură, noi, dacă am fi trăit pe atunci, adică înainte de timpul când începù să se urzească prăpastia între cei de sus şi céi de jos, între tot ce e de sus şi tot ce e de jos, am fi fost mai bucuroşi să nu prevedem o încurajare, o înviere, adusă chiar de către societatea aleasă, o venire a celor îndepărtaţi şi rătăciţi prin vina lor, la bogăţiile, podoabele şi gustul cari le-au aparţinut odată.

Albumuri de ţeseturi încep să se facă de pe la 1870, de când chiar se pornesc organizări de societăţi de desfaceri, dintre cari, avem astăzi ca mai destoinică «Furnica.»

Producţia răsboiului astăzi a scăzut la ţară, iar pricinile sunt multe. Nevoile agricole îndepărtează gospodina din casă, lipsa de islazuri care răreşte numărul oilor şi stricarea gustului prin importarea stofelor proaste şi ieftine, fac să dispară ţesuturile naţionale. Fiecare din aceste pricini, ca multe altele, au fireşte câte un leac lesne de găsit şi lesne de impus. Lipseşte însă omul şi căldura inimii lui.

CAPITOLUL II.

DEPANATUL.

Pânza, de orice fel ar fi ea, se compune din *urzeală* şi *bataturā*. Urzeala se compune din fire lungi, trecute prin *spata* şi *iţe*, cari se tot deapănă mereu de pe un sul, iar *bataia* sau *bataturа* sunt firele bătute în urzeală. Pentru a *urzi*, firele trebuesc *învaluite* pe *mosoare* şi apoi urzite cum vom vedeà.

Urzeala poate să fie de *bumbac*, *cânepă* sau *in* şi de *lână*. Facerea mosoarelor este la fel, cu singura deosebire că bumbacul, înainte de a fi *depanat*, adecă dat pe mosoare, se *scrobeşte*.

Scrobeala sau *mânjala* cea mai folosită de gospodinele romănce se face din făină de popuşoiu muiată în apă. In acest *terciu* se moaie bucăţile, călepile, *tencbiurile*, *sculele* de bumbac, cari par a se numì în Ardeal *motca*, *jirebe* sau *legatura*. [1])

Mosoarele (fig. 362) se fac de strungari din lemn. Ele au o gaură ce le străbate în lung, iar la capete două muchi ieşite în afară pentru a ţineà depănătura să nu se încurce.

---

[1]) Viciu, *op. cit.*, p. 61.

Bucăţile sau călepele de torsătură sau de bumbac scrobit şi uscat se pun în *vârtelniţe* mari sau mici, după cum se va face depănarea călepelor mari sau mici (de bumbac).

Vârtelniţa, numită încă şi *roată* în Buzău 1) (fig. 363-4), se compune dintr'un *pat* (fig. 365), compus şi el din două scânduri cioplite, unite prin patru picioare. Scândura de jos trebue să fie groasă şi lată spre a puteà ţineà echilibrul vârtelniţei spre a nu se răsturnà. Scândura de sus este găurită pe de-a'ntregul, iar cea de jos numai pe jumătate. Prin întâia pătrunde *fusul* sau *osiacul* vârtelniţei, care se razimă în înfundătura scândurii de jos, pe care se mişcă.

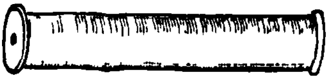

Fig. 362.

Prin alte părţi, patul se mai numeşte şi *scaun*, *butuc* sau *talpă*, iar în Bucovina *scauneş* 2), putând fi făcut şi dintr'un lemn cu trei craci şi numindu-se *popiciu* sau *stârciog*, ca în judeţele Olt şi Vâlcea. 3).

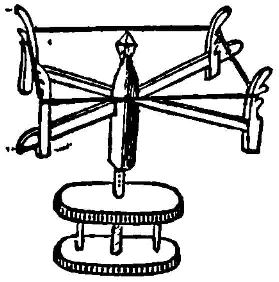

Fig. 363.

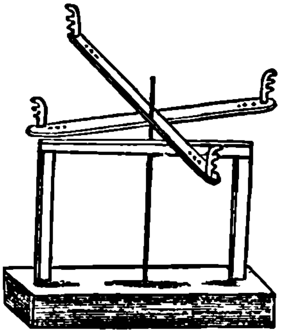

Fig. 364.

Osiacul sau *fusul*, numit şi *pop*, *stârciog*, *clociumb* sau *pociump*, are jos o parte cilindrică, iar sus una paralelipipedică, unde sunt practicate două dălţuituri în cruce, pe unde pătrund şi unde sunt înţepenite cele două *rascruci*, lungi şi înguste. Acestea se mai numesc şi *cruci*, *cumpene*, *speteze*, *crucişe*, *fofelniţe* sau *aripi*. In capătul răscrucilor sunt cele patru *fofeze* numite şi *fuse*, *ciocane*, *cui*, *mâni*, *manuşe* 4), *raze* 5). O fofează are două praguri pe cari stă sculul de depănat.

Capătul firului lung, care compune *sculul* sau *bucata*, se caută la *rost* şi începe să fie depănat pe mosor.

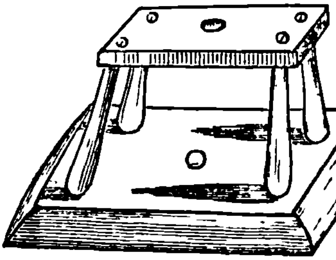

Fig. 365.

---

1) *Etym. Magn. Rom.*, pag. 839.
2) D. Dan, *Straja*, p. 68.
3) Vezi: Damé, *op. cit.*, p. 139-41.
4) D. Dan, *Straja*, p. 68.
5) Viciu, *op. cit.*, p. 73.

Pentru a depănà, gospodinele se folosesc de mai multe instrumente:

Sucala. Sucala, obişnuită mai ales în judeţele Moldovei de jos, se compune din *sucala* propriu zisă, o ţepuşă de fier cu o roată şi o cruce tot de fier, un mâner mai gros de lemn, în care e înfipt un *ţâmburuş*, un cuiu de fier. Sucala slujeşte de altfel şi la friptul cărnurilor pe jăratec. Pentru a depănà, se pun pe sucală *ţevii* făcute din trestie sau *mosoare*; cu palma se loveşte pe cilindrul de lemn gros şi sucala se învârteşte în găurile celor două braţe bătute în *patul sucalii*, o scândură de lemn. Se mai numeşte şi *letcă*.

Altfel de sucală, numită tot astfel în Bucovina [1]), în care se fac mai ales *ţevi* de pus în *suveică*, şi care în Ardeal se mai chiamă şi *socală* [2]), se compune dintr'un *pat*, pe care se află făcută o cutie. Ea are o sucală de lemn prevăzută cu o rotiţă de lemn, pe muchea căreia se află un şănţuleţ. Această sucală se învârteşte cu palma sau cu *cicăricul*. Prin urmare, capătul firului de pe călepul întins pe vârtelniţă se leagă de ţevia pusă pe sucală şi învârtind sucala, se învârteşte şi vârtelniţa, iar firul se deapănă pe mosor sau pe ţevie.

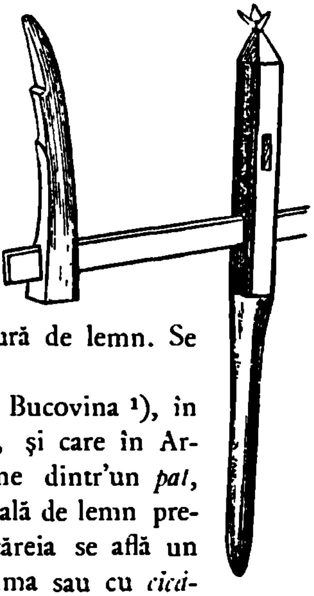

Fig. 366.

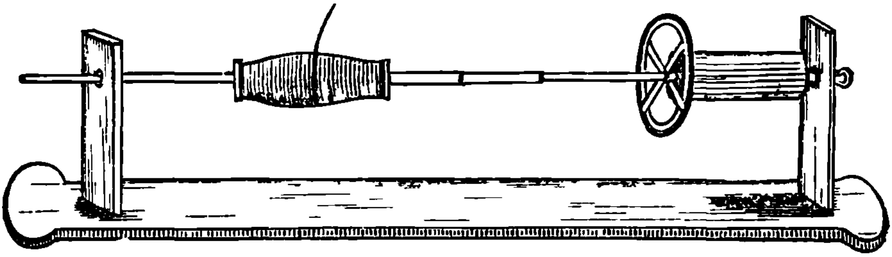

Fig. 367.

In sfârşit o altă specie de sucală slujeşte la depănarea firului de pe un mosor mare pe unul mai mic. Ea se aseamănă cu cele schiţate mai sus, întru totul; singura deosebire este că are sub sucala propriu zisă, o aţă pe care se învârteşte mosorul de pe care se dea pănă. (fig. 368).

---

[1]) El. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 66-8: Lângă stative este o lădiţă mică de lemn, numită *sucala*, în care se suceşte tortul pe *ţevi de lemn de soc*. Sucala are între pereţii cei înguşti un fus cu o roată, care învârteşte aţa pe ţevi.

[2]) Viciu, *op. cit.*, p. 78.

Când sucala se învârte cu palma, învârtirea se face cu mâna dreaptă, iar cu stânga se conduce firul; pentru ca firul să nu taie degetul, se conduce cu o ţevie goală sau cu un beţişor.

Ciricul, cicricul, cicăricul, sucala sau *rodanul* este o sucală care se învârteşte cu roata. Dacă el însuş nu are sucala sa, învârteşte o sucală obişnuită. Cicricul (fig. 370), schiţat după al femeii Aglaea Mitócariu din Bodgăneştii Sucevei, este facut de un meşter iscusit, Petre Decusară, care a trăit până acum câţiva ani în cât. Râşca, «care la toate se pricepeà, pân' ce într'un rând s'a apucat să facă o morişcă, să umble singură, numai cu nişte cupe de nisip, şi râdeà lumea de el.»

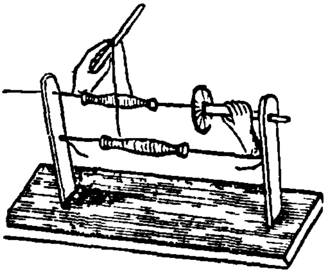

Fig. 368.

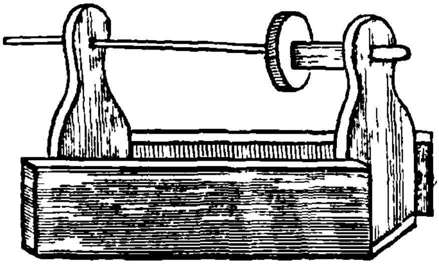

Fig. 369.

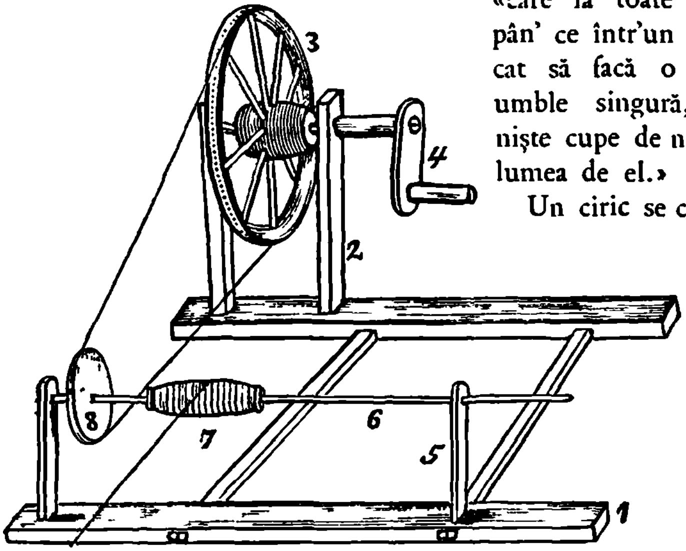

Fig. 370.

Un ciric se compune din: 1 : *pat, scaun, picior, butuc, strat, talpă* sau *pitrucă*; 2 : *picioarele roatei*; 3: *roata, dura* sau *toba* (fig. 371), putând fi înlocuită numai prin nişte raze (fig. 372); 4 : *mâner, mânuşa, coarbă, mănunchiu* sau *colatău*; 5 : *picioarele fusului*; 6 : *fusul*; 7 : *ţeava,* *ţavă, ţevie* sau *mosorul* ; 8 : *scripăt, script, scripte, rotiţa, duriţă, duriga, gârigă* sau *roata ;* 9 : *aţa, cureà* sau *coardă.*

CAPITOLUL III.

URZITUL ŞI NEVEDITUL.

Inşirarea firelor în lung, cât va fi ţesetura de lungă şi în cari se vor *bate* alte fire, se numeşte *urzeală* sau *urzala*. In Munţii apuseni ai Ardealului poartă numele de *teara* (fire) [1], iar în unele părţi din Bucovina *coardă.* [2]

Urzitul e o operaţie foarte uşoară. Singura grijă a gospodinei este de a face la un capăt al urzelei un *rost,* adică de a încrucişà firele unul prin altul, întocmai cum s'ar încrucişà degetele ambelor mâni, trecându-le unele prin celelalte (fig. 373).

Urzirea se face pe pereţii casei, pentru care lucru, mai înainte vreme, bărbaţii din Bucovina dădeau borte cu sfredelul pe la *cheotorile* (colţurile) caselor de bârne, pe dinafară, şi băteau nişte cuie pentru a-şi puteà urzì femeile lor pânza. Urzirea se mai poate face şi prin prejurul copacilor şi câte odată, rar, în parii de urzit. Iarna, urzirea se face cu *urzitoarea.*

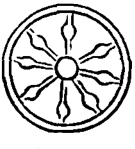
Fig. 371.

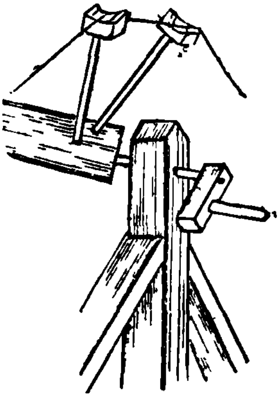
Fig. 372.

Oricum, firele se urzesc de pe mosoarele înşirate în *alergatoare.* *Alergatoarea* se face dintr'o nuià îndoită şi prinsă cu alta la capete ; poate fi făcută şi dintr'un dreptunghiu, compus din patru nuiele. De o latură mică ori de sus, se leagă un *picior,* ca să se poată răzimà. Alte alergători sunt artistic lucrate cuprinzând mai multe mosoare. In jud. Dolj, o alergătoare poate aveà până la 24 de mosoare şi chiar mai multe. [3]

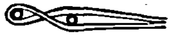
Fig. 373.

Numită încă şi *lergătoare,* zice B. P. Hasdeu, că-i «o unĕltă cu totul primitivă, înaltă cam de un metru, cevà mai puţin în lărgime, compusă din cinci beţe şi care servă femeilor dela ţară pentru a urzì *sculurile* de ţesut. In Ilfov, are forma din fig. 375, având două laturi verticale, cu găuri în cari se petrece câte o *şvoara* cu câte un mosor de fire de urzit, şi două laturi orizontale; pe laturea de sus se leagă piciorul mişcător sau *razamătoarea* ; şvoarele pe cari sunt înşirate mosoarele ce se învârtesc cu înlesnire, lăsând a se desfăşurà firele. [1])

---

[1] Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 106.

[2] *Familia*, An. 1889, p. 342.

[3] *Etym. Magn. Rom.*, p. 839.

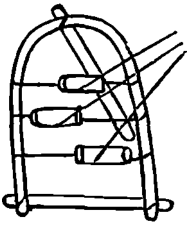

Fig. 374.

Prin alte părţi laturile de sus se numesc *cuie*, cele verticale : *fofeze*, *fuştei*, *coloci*, *laturaşe* ; piciorul răzămător se mai chiamă *sprijinitoare* sau *limbă*, iar *vergelele* pe cari se învârtesc mosoarele se numesc şi *beţe* sau *dreve*.

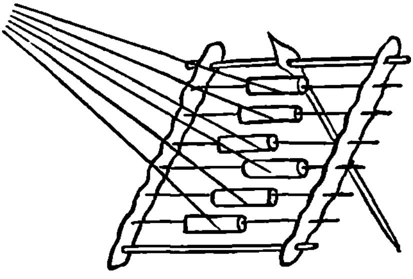

Fig. 375.

Cu alergătoarea *aleargă* femeia împrejurul casei sau al pomilor, ori dealungul parilor de urzit. Alteori «se înfige în pământ în unele părţi prin cele trei picioare destul de ascuţite la vârf şi apoi aleargă (femeia) singură cu firele ce se desfăşură de pe mosoare; mai adesea însă, îşi atârnă alergătoarea de braţul stâng prin latura orizontală specială şi astfel ţinând-o şi mânuind tot odată firele, printre degetele ambelor mâni, aleargă cu unelta din par în par, urzind cu multă iuţeală şi o mare îndemânare.

Acest mod de urzire pe alergate, zice B. P. Hasdeu, trebue să-l vadă arheologul, dacă voeşte să înţeleagă ţesetoria cea primordială a familiei ario-europene şi să privească, aşà zicând, vie pe Calypso a lui Homer : «ἱστόν ἐποιχομένη» (Odyss. V, 63), sau la Ovidiu : Radio stantis percurrens stamina telae» (Metamorph. IV, 275).[2])

Urzitoarea, numită în Ardeal şi în unele părţi ale Moldovei de sus *urzoiu* [3]) sau *urzariu* [4]), se aşează în casă sau într'un acaret acoperit, învârtindu-se cu o mână, iar cu cealalta conducând firele prin crestături. Urzitoarea se compune din :

---

[1]) *Etym. Magn. Rom.*, p. 839-9.
[2]) Idem, p. 839 şi urm.
[3]) Viciu, *op. cit.*, p. 88.
[4]) *Şezătoarea*, V, p. 169.

1 : *Razele urzitoarei, amnari;* prin Moldova de jos *carafte,* iar în Bucovina *chingi* [1]) sau *reze.*

2 : *Fus, sul* sau *inimă.* Capetele lui mai ascuțite se numesc *degete.*

3 : *Chingi, reze* sau *carafte.*

4 : *Capatâiu, scaun* sau *captalan.*

5 : *Coarda casei,* găurită, pentru a se așezà în ea degetul fusului. In Bucovina, degetul fusului se așează într'o ureche de cureà bătută în *dragar* (fig. 377), iar în unele părți ale Ardealului se întărește în grindă un lemn scurt de formă cilindrică, găurit pe din lăuntru, numit *buciu* [2]). In fine, prin județul Tecuciu, în loc de urechea de cureà se pune o lopățică de lemn găurită și înțepenită în coarda casei (fig. 378).

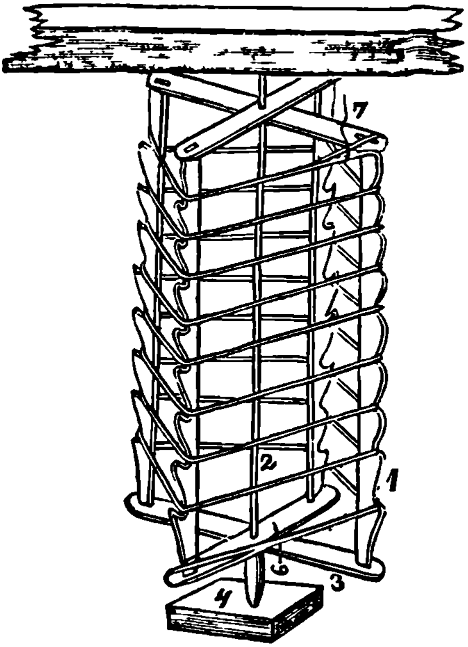

Fig. 376.

6 : *Crucea urzelei* și

7 : *Ața urzelei,* prin care se deosebesc numărăturile urzelei, după cum vom vedeà la *spată.*

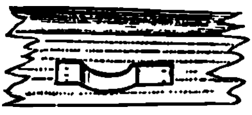
Fig. 377.

In Straja Bucovinei, când intră cinevà în casă și află acolo urzind, zice : «rost mare»; în Moldova de jos: «crească-ți rostul mare». Dacă intră mai întâiu un bărbat în casă, se crede că *batatura* ajunge; dacă intră o femeie, bătătura nu ajunge.

Când se sfârșește urzitul pânzei, atunci se toarnă jos apă, pe fusul urzitoarei, ca să crească în vara viitoare cânepa frumoasă și să aibă pânza spor la țesut. Luându-se tortul de pe urzitoare, se lovește cu el în ușă, ca să *umble* pânza la țesut cum umblă ușa. Apoi se lovește cu el în cofa cu apă ca să se sporească țesutul ca apa; se loveşte apoi cu urzeala în horn, ca să sporească ţesutul, cum iese fumul de curând în sus, şi în urmă se zice că pânza să meargă aşà de grabă pe stative, cum merge minciuna în sat.

---

[1]) D. Dan, *Straja,* p. 54.

[2]) Viciu, *op. cit.,* p. 22.

Dacă cuivà nu-i ajunge urzeala şi o ridică de pe urzitoare din greşeală, adăugând apoi alte fire, ca pânza să fie mai lată, acest procedeu se chiamă «a urzi mânz». [1]

Invălitul pânzei este operaţia ce urmează urzitul; prin învălit, urzeala se *învălue* după *sulul* de dinapoi al răsboiului.

Sulul de dinapoi al răsboiului este cilindric, având o căpăţină tot cilindrică. Partea mai subţire are două găuri paralele; partea mai groasă are şi ea tot două găuri, de direcţie perpendiculară (fig. 379).

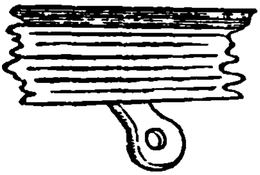
Fig. 378.

Pentru a învăli urzeala pe acest sul, se taie la căpătâiul unde i-a fost *rostul*, adică acolo unde s'a făcut încrucişarea firelor, şi se leagă câte 10-15 fire de o nuieluţă numită *vergel*. Vergelul se leagă şi el prin aţe de alt *vergel*, legat şi el de două aţe cu sulul (fig. 380). Urzeala se întinde astfel în lăţime, iar *rostul* se ţine prin cei doi *furcei*. Un fir de urzeală urmărit, este prin urmare legat de vergel, trece pe deasupra unui *furcel*, pe sub celalt furcel şi aşà înaintea. Firul următor, cel de lângă cel pomenit, *face rost* cu acesta, adică trecând pe sub întâiul furcel, pe deasupra celui de-al doilea, şi merge mai departe, astfel că în profil, fig. 380, se reduce la ceeace reprezentă fig. 381.

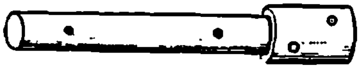
Fig. 379.

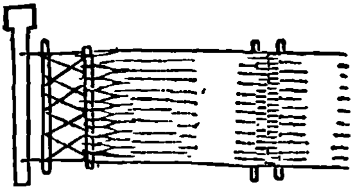
Fig. 380.

Celălalt capăt al urzelei se leagă de o sanie mică, de o scară, etc., la o depărtare egală cu lungimea pânzei, de unde se tot trage mereu, învălindu-se pe sulul de dinapoi. Acesta este aşezat pe *scurtături* de lemn înalte, ca să nu se târască pânza pe pământ. Sulul se învălue cu pânză, adecă cu urzeală, prin ajutorul unui băţ care se vâră în găurile perpendiculare ale părţii mai groase din sul.

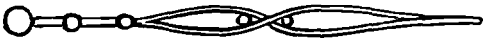
Fg. 381.

Pe scară se pun greutăţi: pietre, obiecte, etc., ca să se întindă urzeală bine. Pe măsură ce se apropie *furceii* de sulul de dinapoi, ei se mână tot către scară, astfel că firele *învălite* pe sul rămân unul lângă altul. Pentru ca nici pe sul să nu se încurce cumvà, după două sau trei sucituri de ale sulului, se pune între urzeala învălită şi cea care se învăleşte, o *vergeà*, iar după alte două trei învârtituri, altă vergeà. Astfel căpătăm pânza învălită pe sulul de dinapoi. (Fig. 383). Când s'a isprăvit, se leagă furceii unul cu altul, şi pânza aşteptată *nevedilul*.

---

[1] D. Dan, *Straja*, p. 54.

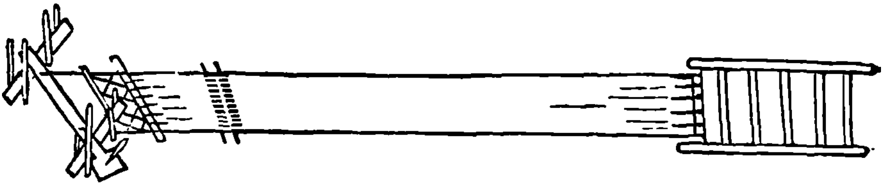

Fig. 382.

Vergélele sunt mlădiţe de alun subţire, sau trunchiuri de trestie.

Nevedilul sau *nividilul*[1]) este trecerea urzelii prin *iţe* şi prin *spata*. *Iţele* se fac din lână răsucită sau din bumbac răsucit; le fac mai ales babele, fiind «uşor de făcut, dar greu de potrivit»!. Pentru a face o pereche de iţe, o *iţa*, se iea o *spetează* de lemn, dreaptă şi netedă. De capătul ei se leagă o sfoară groasă, iar de capătul sforii, capătul răsucelii făcută ghem. Sfoara, pentru a nu încurcà la lucru, se scurtează, făcându-se *păpuşă*. Spre a începe, se fac două noduri cu degetul, cari se strâng pe sfoară; apoi se *dă* odată pe după spetează, se fac iarăş două noduri pe sfoară şi iarăş se dă odată pe după spetează, aşà că sfoara are de trei ori mai multe *curmezişuri* ca speteaza. Astfel se urmează până când se sfârşeşte de umplut întreaga spetează.

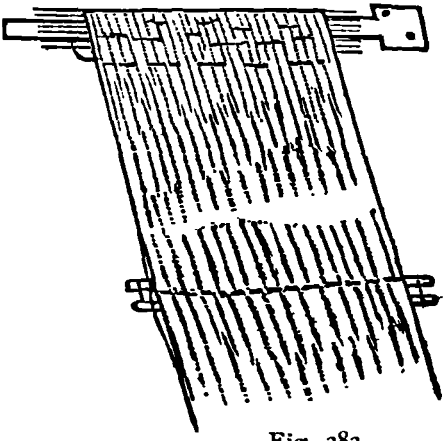

Fig. 383.

Până aici nu-i gata decât o jumătate de iţă. Cealaltă jumătate se lucrează întocmai (fig. 385). După ce s'a isprăvit, se pune câte un *vergel* de fiecare latură, dealungul sforilor pe cari s'a înnodat aţa (fig. 386). Două câte două, aţele de pe fiecare jumătate de iţă se încrucişează, formează un ochiu prin care intră câte un fir din urzeala pânzei.

---

[1]) *Şezătoarea*, III, 83.

Prin alte părţi vergelul iţei se mai numeşte şi *fuşteiu ; pânza iţelor* mai poartă numele de *jărghinţele iţelor, cocleţi, cocleţe* sau *ostreţe,* iar ochiul iţelor cel de *cotlete,* laţ, *coglete*[1]), *corleţ;* tot astfel se chiamă şi spetează[2]).

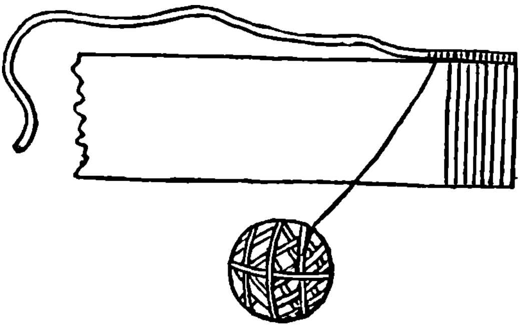

Fig. 384

In Ardeal, speteaza pe care fac gospodinele iţele se numeşte *corghenş* (pron. pop.: *corghienşĭ),* «o unealtă de scândură lungă cam de 120 cm., lată de 15 cm., la un capăt e puţin mai lată ca la celălalt». [3])

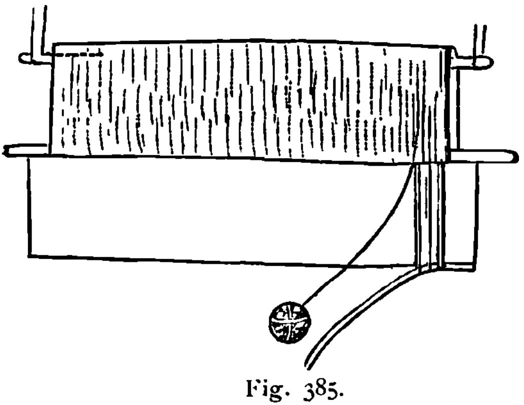

Fig. 385.

Aţa de lângă fustei se mai numeşte şi *inima* sau *maduva iţelor.*[4])

Spata. Spetele de răsboiu le fac anumiţi locuitori meşteri şi le desfac apoi pe la alţii pe orice timp, dar mai ales pe vremea iarmaroacelor. In Munţii-apuseni *spătari* cunoscuţi sunt în comunele Rişca, Rişculiţa şi Baldovin ; ei lucrează mai ales iarna, la şezători,

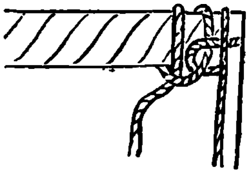

Fig. 386.

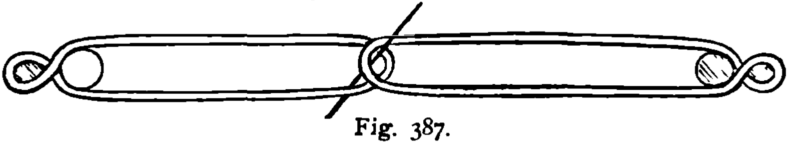

Fig. 387.

---

[1]) Viciu, *op. cit.*, p. 91.

[2]) *Ibidem*, p. 36.

[3]) *Ibidem*, p. 36.

[4]) G. Weigand, *Răsboiul de ţăsut* în *Şezătoarea*, VIII, 145-50 ; pentru aceasta şi pentru alte amănunte asupra răsboiului.

iar primăvara bărbaţii ieau în spate câte 80—100 de spete şi pleacă spre a le desface în ţară (la şes). ¹)

Spetele sunt de două feluri, după cum cu ele se va ţese pânză de cânepă sau covoare, ţoale, etc. Le vom numì şi noi *spete simple* şi *spete compuse*.

Spata pentru ţesut pânză de cânepă, in, bumbac sau lână subţire se face în chipul următor: Se taie *trestia* în fâşii late de 4—5 mm. şi lungi de 6—9 cm. La capete, la 5—6 mm. se lasă astfel, iar încolo se subţiază până la 3 mm. (fig. 389).

Se caută apoi patru nuieluşe tari, groase de 3 mm., iar dacă nu se găsesc, se cioplesc. In urmă se fac două dreptunguiuri de scândură, late de 10—12 mm. iar lungi cât un *dinte* de trestie, adecă de 6 9 cm. şi groase de 3 4 mm. De capetele uneia şi ale celeilalte se prind cele patru vergele pe partea lată, se leagă cu sfoară subţire de ambele părţi ale scânduricei şi apoi se pune un *dinte;* se dă sfoara pe după el, şi sus şi jos, şi se pune al doilea dinte şi tot astfel până se isprăveşte spata de făcut.

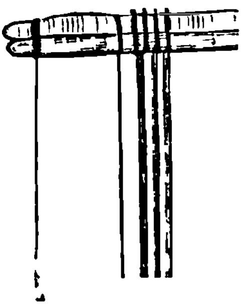

Fig. 388.

Cu toate că lăţimea dinţilor nu este decât 3 mm., totuş ei au o parte convexă şi una concavă. Dinţii prin urmare vor fi aşezaţi la fel.

Muchile dinţilor se tocesc, căci altfel, la ţesut, ei ar tăià pânza.

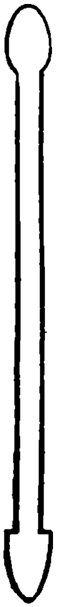
Fig. 389

Distanţa între dinţi atârnă de grosimea *sforicicăi* care se interpune pe nuieluşă. Pentru pânza de borungic, sforicica se va înlocuì cu aţa subţire, iar dinţii se vor subţià şi ei; pentru pânza de lână, sforicica va fi mai groasă ca cea pusă la spata de cânepă.

Spata cu dinţi dubli, numită în Bogdăneşti-Suceava «*spată în dinteala*», are în loc de un dinte doi dinţi alipiţi prin partea lor concavă. Această spată cu dinţi puternici se foloseşte la ţesutul ţoalelor, şi în genere a ţeseturilor groase.

Mărimea spetei nu atârnă de lungimea ei, ci de numărul *întredinţilor* cari îi are. Ieau un exemplu: o spată *de 16* este acea

---

¹) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 51.

spată care are loc pentru 16 jăghiuţi, adecă pentru $16\times30=480$ fire, adică aceea care are 481 de dinţi. O spată *de 12* are $12\times30+1=361$ dinţi, etc. Felul spetei se arată prin nişte crestături făcute la capete pe scândurele. O spată cu 3 crestături se chiamă spată *de 13* şi are prin urmare 391 de dinţi.

Acum când cunoaştem iţele şi spata, să vedem cum se face *nevedirea*, *nividirea*, *navădirea*, *nevedítul*, *nividitul* sau *năvaditul*.

Pentru aceasta, se aşează pe răsboiu, cum se aşează de obiceiu şi cum vom vedeà, iţele şi spata. Sunt două iţe, cazul obişnuit. O gospodină iea un fir din urzeala pânzei, îl vâră prin *cotletul* iţei de către ea, printre doi cotleţi ai celeilalte iţe, iar o altă gospodină, o fată sau şi un copil, cu o andreà sau cu vârful unui fus, face loc capătului firului petrecut prin iţe, îl apucă şi-l trage la sine prin spată. In urmă, gospodina iea firul următor, îl bagă printre cotleţii iţei de către ea, prin cotletul celeilalte iţe, prin *întreochiul* spetei; iea pe al treilea, îl vâră prin cotletul iţei de către ea, printre doi cotleţi ai celeilalte iţe, prin spată şi tot astfel urmează cu neveditul dela o parte a iţelor şi a spetei către celălalt capăt. Ispràvind înnoadă firele în faţa spatei, ca să nu iasă, şi pânza nevedită astfel aşteaptă punerea răsboiului. Acest fel de nevedire se numeşte *sobo-bun*.

Datina şi măestria cunosc şi alte feluri de *nevedeală* în 3, 4, 5, 6, 7 şi chiar 8 iţe, dar pe cari, din pricina complexului lor de reguli, nu le putem înşirà aici; numai atâta pomenim, că un număr hotărît de fire se pun prin cutare iţă, după cari urmează alt număr ce se repetă prin atâţia cotleţi, când vin alt număr, etc.

Neveditul acesta se face mai ales la ţeseturile de borangic, bumbac, pentru tort şi apoi la covare. Pânzeturile ţesute în mai multe iţe au *doua feţe*, bine deosebite între ele.

CAPITOLUL IV.

RASBOIUL SAU STATIVELE.

«Rar se va găsi o casă ţărănească, zice d-l G. Weigand, in care să nu fie un răsboiu, cu toate că ţeseturile de maşină, introduse în străinătate, se răspândesc mereu şi între ţărănimea românească. Până astăzi, femeile şi fetele ţăranilor ţese înşi-le pânză de bumbac, pănură de lână pentru cele trebuincioase îmbrăcămintei şi gospodăriei. Dar cu cât cultura înaintează, cu atât şi vremea se-

-scumpeşte şi încet-încet productul cel ieftin de maşină va înlocuì pe cel de mână, după cum s'a văzut şi în alte ţeri mai înaintate în cultură. In Germania, spre pildă, abià se mai găseşte răsboiul la sate. In insula Usedom (Pomerania), într'un sat depărtat de orice comunicaţie, am găsit un sigur răsboiu şi un singur om, care se pricepeà la astfel de lucru şi care aveà peste 70 de ani. Dar el mi-a spus că în tinereţele lui aproape toţi bărbaţii (nu *femeile*) lucrau iarna la răsboiu, pe când femeile torceau cu roata de tors (Spinnrad), nu cu fusul ca în România.

«Forma răsboiului, cel puţin în cât priveşte părţile lui principale, puţin se deosebeşte în Europa şi în Asia. Chinezii au acelaş răsboiu ca şi Românii, cu aceleaşi iţe, cu aceleaşi suluri.

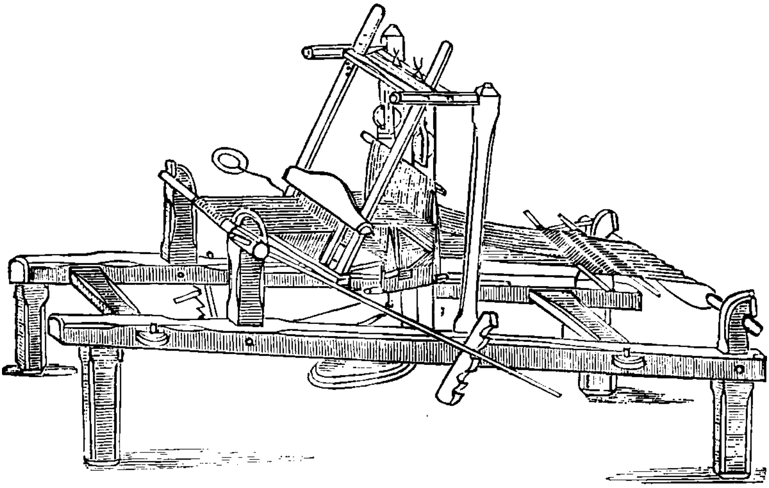

Fig. 390.

«La popoarele primitive răbsoiul e şi mai simplu şi mai puţin practic. Privind diferite pregătiri de ţesut la popoarele din Africa şi Polynesia [1]), chiar astăzi poţi uşor urmărì, cum din simpla împletitură s'a desvoltat treptat obişnuitul răsboiu de astăzi. Tocmai pentru aceasta nu e cunoscut şi nu se poate cunoaşte nici numele inventatorului, nici unde, nici când s'a făcut cel dintâiu răsboiu.

«Englezul Flinders Petrie a desgropat în Egipt iţe de bumbac, ce s'au întrebuinţat între anii 3500 şi 4000 înainte de Hs. Cei vechi, Grecii şi Romanii au cunoscut răsboiul; cunoaştem chiar cei mai mulţi «termeni tehnici» ai răsboiului [1]), dar urmele lui se pierd în vremile preistorice».

---

[1]) In Muzeul etnografic din Lipsca se găseşte o colecţie bogată de instrumente pentru ţesut.

Răsboiul, cea mai mare unealtă folosită de femeie (fig. 390), se compune din mai multe părţi, numindu-se în complexul lui *razam*, *pat*, *strat* sau *trup*.

Trupul cuprinde două *talpi* sprijinite pe câte două *picioare*. *Tălpile* se mai numesc şi *butuci*, *craci*, *drugi*, *fofeze*, *grindeie*, *lemne*, *plazuri*, *talpeţi* sau *talpigi*, iar în Bucovina *cununi*.[2])

La unele răsboaie, picioarele tălpilor sunt prelungite în sus, formând ceeace se numeşte *braţe*, *furci*, *mâni*, *stâlpi*, iar în unele părţi din Ardeal *cujbe* sau *ciocane* [3]). Ele sunt unite prin două stinghii paralele cu tălpile numite *carafe*.

Când braţele sunt prelungirile picioarelor, se numesc *capetele picioarelor*. Dacă cele două braţe de dinainte nu-s prelungirea picioarelor de dinapoi înţepenite în tălpi, ele se numesc *sprijinitoare*, *picioare de sul*, *braţele sulului* sau *furcile sulului*, putând fi înalte şi unindu-se cu capetele picioarelor sau nu, prin *carafte* sau *cioace*.

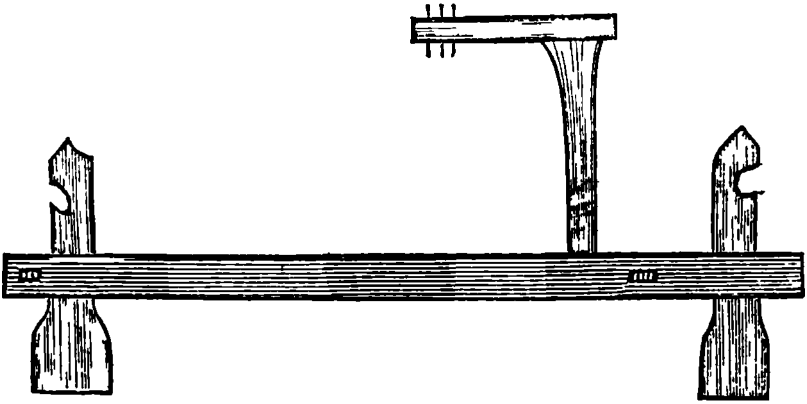

Fig. 391.

La unele răsboaie, sulul de dinainte stă într'o scobitură făcută în *picioarele de sul*, la altele în sprijinitori; tot astfel sulul de dinapoi, la unele răsboaie stă într'o scobitură făcută în *picioarele de sul* sau în braţe.

---

[1]) Fischbach. *Geschichte der Textilkunst*, Hanau 1883. Blümner, *Technologie und Terminologie der Gewerbe und Künste bei Griechen und Römern*, Leipzig 1875.

[2]) El. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 69-7; pentru aceasta şi altele.

[3]) Viciu, *op. cit.*, p. 38.

Caraftele la unele răsboaie au trei găuri, făcând loc la doi drugi numiți *parânge;* de o *părânga* se atârnă *vatalele* cu spata, iar de cealaltă ițele. In loc de părânge pot fi două suluri ascuțite la cap și vârîte în carafte, astfel că se învârtesc înainte și înapoi. In găurile caraftelor se pun niște bețișoare sau chiar niște fuse.

La unele răsboaie, sulul de dinainte și chiar și cel dinapoi nu stau în dăltuiturile pomenite, ci sunt vârîte în năuntrul stinghiei, răsucindu-se acolo în capetele lor mai ascuțite sau în niște zugrumături.

Legarea tălpilor între ele se face prin ajutorul unor scânduri numite *stinghii, blani, chingi* sau *speteze.* De obiceiu ele sunt două la număr; la unele răsboaie însă, mai sunt încă alte două cari unesc și caraftele între ele. Stinghiile se împănează cu pene de lemn.

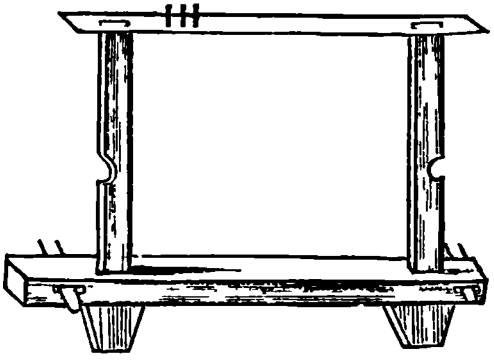

Fig. 392.

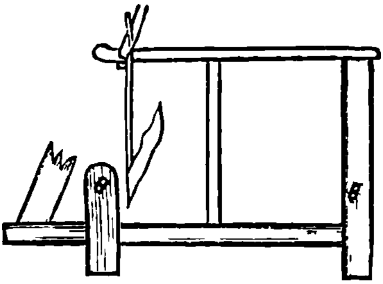

Fig. 393.

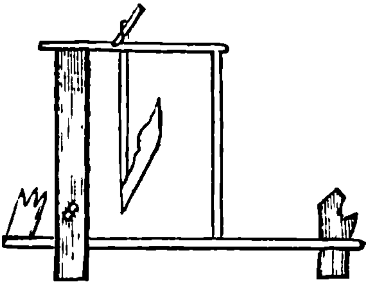

Fig. 394.

Așezarea rasboiului nu e lucru ușor; țesutul pânzeturilor va merge greu, dacă tălpile nu vor formà un dreptunghiu perfect; pentru aceasta, când femeile așează răsboiul, măsoară diagonalele cu ațe, întocmai ca și depărtarea între tălpi.

Isprăvind cu stratul răsboiului, să vedem și celelalte părți.

Sulul de dinainte, numit încă și *sulul de navalit* (fig. 397), seamănă cu *sulul de dinapoi* sau *sulul de desvalit*, cu singura deosebire că are o dăltuitură lungă. La capăt are și el două găuri de direcție perpendiculară. Pe el se *învalește* pânza, pe când pe cel din urmă *se desvalește* sau *se desinvoalba* urzeala.

Mergând către sulul de dinapoi întâlnim *vatalele cu spata*. *Vatalele* sau *vătalele*, numite la sing. *văteală*, *vatală* sau *brâglă*, se compun din două lemne dăltuite, în cari intră spata şi cari se numesc *vătala*, *brâgla*, *bârla* sau *bracla de sus* sau *deasupra*, şi *de jos* sau *dedesubt*. Vatala de jos are forma paralelipipedică cu şanţul lung şi cu două dăltuituri. Vatala de sus are un şanţ asemenea, iar dăltuiturile au numai trei pereţi. Ea are un mijloc mai ridicat, de diferite forme.

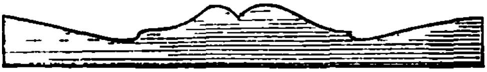

Fig. 395.

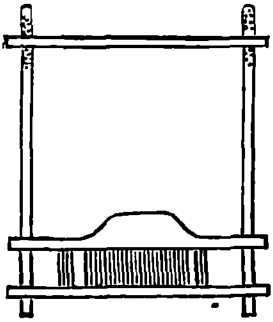

Fig. 396.

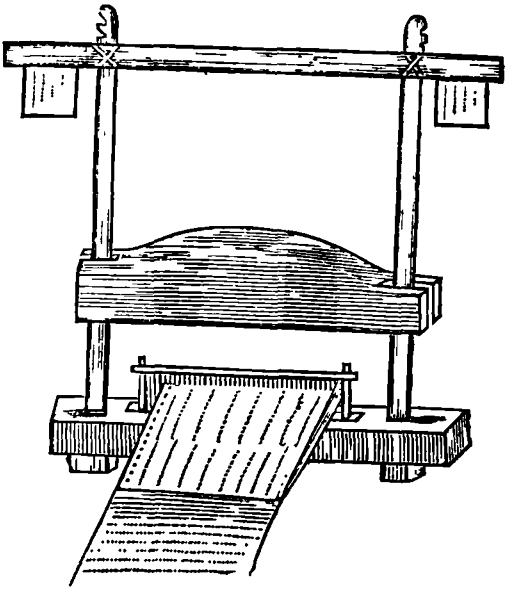

Fig. 397.

Vatalele sunt atârnate de două *braţe*, *braţare*, *bateli*, *fălcele*, *lopăţele*, *mâni*, *mănuşi* sau *speteze*. Acestea sunt legate cu aţă de *părânga vătalelor*, numit şi *baţul vătalelor*, *arţar*, *brâglar* sau *jug*. Legarea se face cu sfoară la diferite înălţimi, prin ajutorul unor crestături sau găuri.

Inainte de a vedeà rostul iţelor, să cunoaştem chipul cum se *leaga gura pânzei*, expresie rămasă proverbială, pentru a însemnà un început greu de pornit. Lucrul e foarte uşor şi se aseamănă cu legatul urzelii de sulul de dinapoi.

Pentru a incepe ţesutul, se întinde pânza; pentru aceasta sulul de dinapoi nu trebue să se desvălue, iar cel de dinainte, acelaş lucru.

Oprirea sulului dinapoi se face cu *opritorul*, numit *slobozitor*, sau *zăvor* şi *lăsător*, iar în Banat, Oltenia şi Ardeal[1], încă şi *zatca*. Scoţându-l din sul, şi trăgând de vatale, urzeala de pe el se desuceşte. După ce s'a desucit, se pune opritorul la loc şi sulul se înţepeneşte din nou.

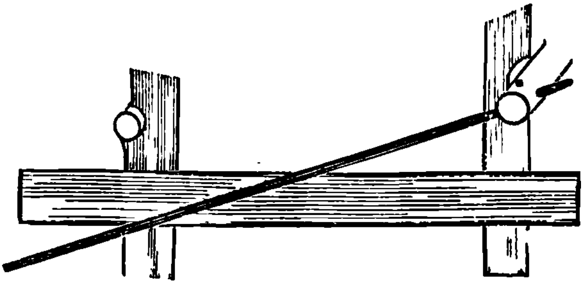

Fig. 398.

Dacă pânza s'a ţesut până aproape de vatale, dacă de pe sulul dinapoi s'a desvălit o lungime oarecare, pânză ţesută de aceeaş lungime trebueşte învălită pe sulul de dinainte. Această învălire se face cu ajutorul *amnarului* (fig. 399). Amnarul numit şi *amânar*, *amnaruş* 1), *întinzator* şi *întorcător* în Dolj 2), apoi încă *cârceiu, cârceà, măiuc, tindeiche, întorcatoare, jug, jugşor, întindeaica* sau *zăvor*, are forma unei lopăţele, al cărei capăt intră în gaura sulului. In lungime are o dăltuitură prin care pătrunde o *lopăţică* plină cu găuri, care se mai numeşte şi *muieruşca* 3), *gaurariu* 4), *găureancă* 5), apoi încă *lopaţeà, scândurița, barbatuş*, iar prin unele locuri chiar *potiheciu*, nume cu care se arată şi *amnarul*.

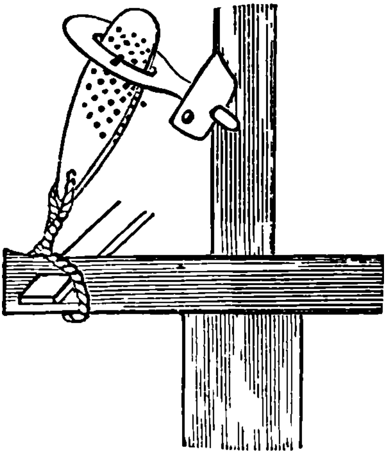

Fig. 399.

Lopăţica este legată de talpa răsboiului cu o aţă.

Când sulul dinainte a întins pânza în deajuns, se vâră prin gaura potrivită a lopăţelei un cuiu.

Amnarul e totdeauna în partea dreaptă a răsboiului; *slobozitorul* poate fi şi de-a stânga.

---

1) *Şezătoarea*, V, p. 25.
2) *Etym. Magn. Rom.*, p. 1094.
3) Viciu, *op. cit.*, p. 61.
4) *Ibidem*, p. 45.
5) El. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 66-8.

Unele răsboaie, precum e cel arătat in fig. 398, nu au amnar, ci un băţ lung numit *intinzator, intorcator, criveà, pochibeci, zetcă* sau *răzuş*. Tot astfel, la aceste răsboaie, se află şi slobozitorul sulului de dinapoi.

Mişcarea iţelor are de scop facerea *rostului*. Dacă sunt două iţe, una trebue să se ridice în sus, iar cealaltă să se scoboare ; prin aceasta, firele băgate la nevedit în laţurile iţei de sus se ridică cu iţa, iar cele din ale iţei de jos se lasă cu ea. Firele jucând între dinţii spetei se ridică şi se scoboară făcând astfel rostul.

In secţiune, pânza se prezentă dară ca în fig. 400 cuprinzând :

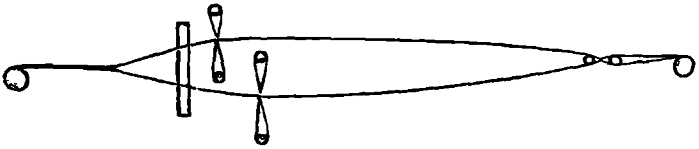

Fig. 400.

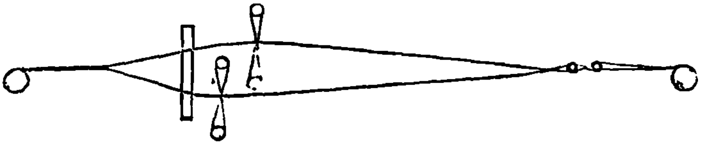

Fig. 401.

sulul dinainte, partea ţesută, spata, cele două iţe, furceii şi sulul dinapoi ; fig. 401 reprezentă acelaş lucru după schimbarea iţelor.

Schimbarea iţelor se face cu ajutorul *scripţilor* şi al *icpelor*.

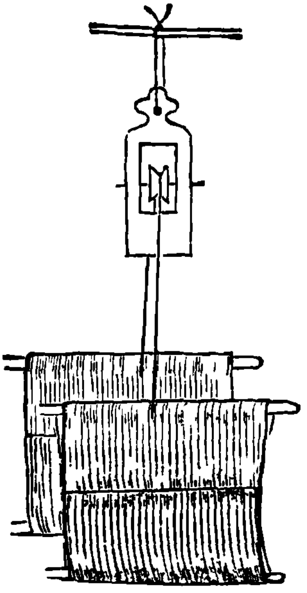

Fig. 402.

Scripţii, numiţi încă şi *scripeţi*, sing. : *scripte, scripete* sau *scripiţă* (Banat) (fig. 402), iar în unele părţi ale Ardealului *corleţ* sau *cige* [1]), sunt dăltuiţi, pentru a lăsà loc să se invârtească în lăuntru o *roată, rotelie, rotiţă, dura, duriţà, galie, totârlă, gârig, bucşa* sau *târcoală*, apoi încă *rotilă* şi *rotuceà*, pe un osieac bătut în *pervazul* scriptelui. Rotelia scriptelui este prevăzută cu un şanţ în care se reazămă *sforile, legaturile* sau *aţele* scripților sau ale ițelor. Prin urmare, trăgând de o iță în jos, cealaltă se va ridică dela sine.

---

[1]) Viciu, *op. cit.*, p. 36.

Scripții și ițele se atârnă de părânga ițelor, un lemn ce se razemă pe carafte, și care se mai numește încă și *bațul ițelor, fuștel, fuscel, bota* sau *crucelnic.*

Când pânza se țese numai în două ițe, avem doi scripți, unul la un capăt și altul la alt capăt. Când pânza se țese în *3 ițe*, două ițe sunt legate de o parte a sforii, iar de cealaltă parte atârnă numai una; când sunt 4 ițe, întâia și a treia se scoboară în acelaș timp, când a doua și a patra se ridică. Dacă țesetura se face în 5 sau mai multe ițe, sunt mai mulți scripți. La unele țeseturi grele sunt ițe cari nici n'au scripți; ele se ridică cu mâna.

In com. Bogdănești-Suceava, am văzut folosite ca scripți numai niște rotelii cari se mișcau pe un *furcel*, atârnat și el prin ațe de părânga sprijinită pe caraftele răsboiului (fig. 403).

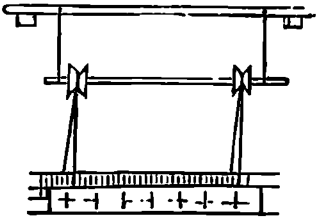

Fig. 403.

Lăsarea ițelor în jos se face cu ajutorul *iepelor*, numite încă și *călcători, talpigi* [1], *tălpițe, tălchigi, potnogi, ponoji, schimbători, călcătoare, picioronge, picioragi, talpice, talcice* și *scândurene.*

Ele sunt de mai multe feluri; cele mai simple (fig. 404) sunt niște lopățele de lemn răzămate cu un capăt pe pământ. De capătul de sus sunt legate de ițe, iar de capătul de jos se leagă cu niște ațe de un lemn care se sprijină de picioarele dinainte ale răsboiului.

Țesetoarea stând pe *scaunul* răsboiului, care de cele mai multe ori nu-i decât întâia stinghie, *calcă* pe *calcatoare* sau *iapă* și apăsând în jos, o iță se scoboară iar cea-

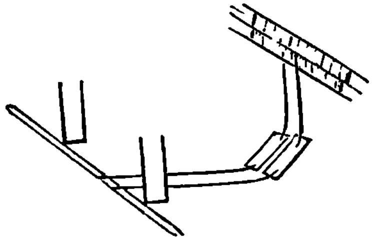

Fig. 404.

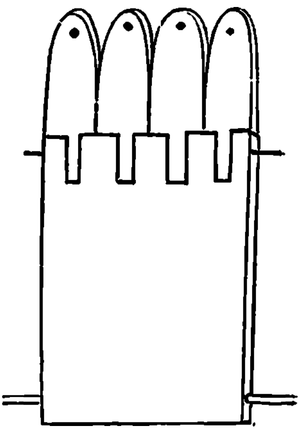

Fig. 405.

---

[1] *Șezătoarea*, V., p. 55.

laltă, împreună cu călcătoarea sa se ridică. Apăsând cu celalt picior pe călcătoarea ridicată, aceasta se lasă în jos împreună cu iţa, pe când călcătoarea şi iţa scoborîtă se ridică.

Pentru ţeseturile cu mai multe iţe se folosesc mai multe iepe, legate la ambele capete cu aţe sau încătuşate in urechile făcute într'o scândură lată (fig. 405)[1].

Depănarea firelor prin rostul pânzei, fire cari constituesc *bătătura* sau *bătaia*, se face cu *suveica* sau *suvelniţa* (fig. 406), care are forma unei luntri, cu deschideri la ambele capete, de formă dreptunghiulară sau eliptică ascuţită (fig. 408) şi atâta de groasă, cât un deget şi jumătate.

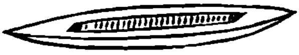

Fig. 406.

In secţiune (fig. 407), obişnuitele suveici au o gaură în fundul unui perete, iar aproape de marginea celuilalt fund au un mic prag. *Lemnuşul* suveicii, numit încă şi *buludeţ*, *surcel*, *fus*, *boduleţ*, *sfârcel* sau *bludee*[2]), se vâră mai întâiu în gaură şi apoi se apasă cu degetul ca să intre bine în prag; astfel el stă în suveică oblic. Pe dânsul se desfăşură *ţevia*, *ţava* sau *ţeava*, care este făcută din trestie scurtată sau de soc, când se mai numeşte şi *suceava*.

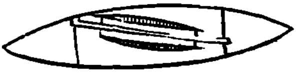

Fig. 407.

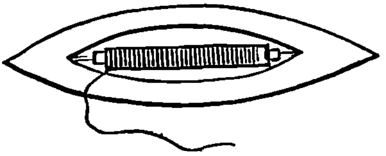

Fig. 408.

Firul pentru bătătură se desface de pe ţevie sau deadreptul, sau printr'o găurice făcută într'o coastă a suveicii.

Cu acest complex descris până aici se poate ţese. Operaţia principală constă în: apăsarea pe o iţă (care aduce ridicarea celeilalte şi prin urmare facerea rostului), svârlirea suveicii prin rost, (desfăşurarea firului), schimbarea iţelor, tragerea vatalelor pentru a *bate* firul închis între două rosturi, svârlirea suveicii prin rost, etc.

Partea de pânză ţesută, mai ales la pânzele subţiri ca fir şi late ca mărime, de cele mai multe ori nu stă plană, ci face nişte dungi în senzul lungimii pânzei, cari se numesc *piscuri* (pron. pop. *chiscuri*). Pentru a ţineà pânza dreaptă, gospodinele se slujesc de *tindeche*.

---

[1] Văzute la Constantin Schinare, Râşca-Suceava.

[2] Viciu, *op. cit.*, p. 51, 81.

Tindechea, numită încă şi *zàmţi*, *întinzori* sau *tideică* [1]), este de mai multe feluri. Obişnuitele se compun din două pànzişoare înguste şi tari de fier, cari se îmbucă una cu alta printr'un cuişor ce aparţine uneia din bucăţi şi prin nişte găuri practicate în cealaltă bucată; după ce s'a făcut îmbucarea, se trage peste ambele bucăţi o verigă spre a le ţineà unite (fig. 409). Găurile slujesc la mărirea sau micşorarea tindechei, după măsura pânzei.

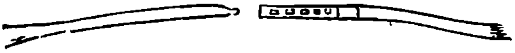

Fig. 409.

In lipsă de acest fel de tindeche, gospodinele îşi fac altele de lemn, în ale căror capete pun nişte *unghiuţe* zămţate (fiig. 410), cari sunt de fier şi cari se implântă în marginea pânzei (fig. 412).

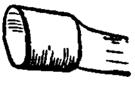

Fig. 410.

In sfârşit, pentru pânzăturile mai *grele*, adică cele de lână, se foloseşte, după cum am văzut în Munţii Neamţului şi ai Sucevei, o altă formă de ţindeche (fig. 411), făcută din lemn, «din două *priţi*, cari se îmbucă una în alta şi prin găurì (şi dăltuituri) potrivite prin un cuiu, aşà încât se face lărgimea care le trebue».

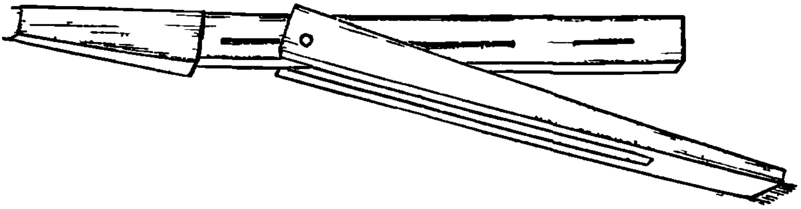

Fig. 411.

Şi acum puţine amănunte cari se întâlnesc mai rar:

«In loc de *talpiţe*, zice d. Weigand, am găsit şi laţuri de sfoară sau curele în cari intră degetul cel mare dela picior. In loc de scripete cu rotilă am văzut la Români (zice Rumâni) ca şi la Maloruşi un fel de cumpănă numită *caluş* sau *caluşel*... De multe ori lipseşte şi căluşul sau scripetele şi numai nişte curele unse, cari alunecă deasupra fuşteilor, ridică şi scoboară iţele».

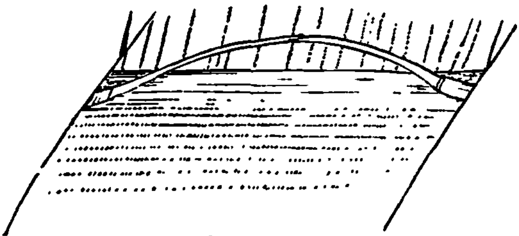

Fig. 412.

---

[1]) Viciu, *op. cit.*, p. 53, 90.

«La țeseturile mai rari se lasă vatalele afară, și cu *spateaza* sau *speteaza* (un lemn lung în formă de spată) fac acelaș lucru ca și cu spata vatalelor, însă n'are nici o asemănare cu spata adevarată. Dar acest nume întrebuințat dela vechii Romani, cărora nu le erau cunoscute vatalele, (căci așà numitul *pecten* n'aveà scopul de a bate firele, ci numai de a le desface), încă din vechime a rămas Românilor, numai că a trecut la un instrument, care are acelaș scop, dar cu totul altă formă decât spata Romanilor; adevărata spată a Romanilor se chiamă astăzi *spateaza*... Spăteaza are și un alt scop, adecă la *alesaturi*, să ridice cu ea firele pe deasupra cărora au să treacă firele alesăturilor».

Prin unele locuri, lemnușele mici de lemn se numesc și *babe;* ele «leagă două lemnușe subțirèle, de cari se prind dinții făcuți din *lemn de stejar* sau de trestie».

Țesând mereu, *spațul* sau *spanțul*, adică distanța dela sulul de dinainte până la spată, se micșorează și cu el se micșorează și *rostul*, iar suveica nu mai are pe unde alergà spre a-și lăsà în urmă firul de pe țevie. Pentru aceasta, cum am mai spus, se scoate amnarul sulului de dinainte, pânza se *slăbește*, se scoate slobozitorul și trăgând cu spata în partea țesută, sulul de dinapoi se desuceste. Când s'a desucit pe un sfert, adică de 90°, se pune slobozitorul în altă gaură și pânza se întinde prin învăluirea părții țesute pe sulul dinainte.

Cantitatea cu cât s'a mărit spanțul se numește tot *spanț*.

Ițele însă nu-s la locul lor; ele trebuesc împinse înapoi cu dosul palmei, însă cu bágare de seama, căci de multe ori firele se încurcă în dosul ițelor și apăsând prea tare, ele se rup. Incurcatura de fire la răsboiu poartă numele de *crânchița*, iar în Ardeal *crâmpiță* și *crânghiță* 1)

Distanța dela ițe până la sulul de dinapoi se numește *natra*. Numărul natrelor țesute se numără după numărul mutarii *furceilor*, căci tot *slobozind* și prin urmare desvălindu-se urzeală de pe sulul de dinapoi, furceii se apropie de ițe; de aceea ei trebuesc duși înapoi lângă sul, când, prin apropierea lor prea mare de ițe, se mișcorează rostul.

Natra mai poarta și numele de *tiara;* sub acest nume însă,

---

1) Viciu, *op. cit.*, p. 37.

în Maramureş şi sub cel de *chiara*, se înţelege şi toată *urzeala* învăluită pe sul: «urzeşte chiară, pune chiară pe răsboiu».[1])

Când se întâmplă şi se rupe un fir, atunci vin două fire alături şi dacă ţesetoarea ţese mereu şi nu bagă de seamă, pe pânză se face un *lătunoiu*. Lătunoaiele prin urmare sunt numai pe sulul de dinainte, aşà că versurile satirice:

Pe sulul de dinapoi,
O sută de *lătunoi;*
Pe sulul de dinainte,
Dracu' le mai ţine minte,

nu spun adevărat decât în coada lor.

Când ţesetoarea bagă de seamă, îl urmăreşte printre dinţii spatei, printre cocleţii iţelor, până la furcei; cum se găseşte, se aduce la locul lui, se bagă prin cocletul *văduv*, prin dintele ştirb al spatei şi se dă după un ac prins în pânză (fig. 413).

Dacă firul s'a rupt printre iţe şi spată, se înnădeşte, se leagă şi dacă-i prea lung se prinde cu acul.

Dacă pe timpul neveditului s'a uitat vreun coclete gol, el se umple cu un fir, dar care, prin faptul că lipseşte în întreaga lungime a pânzei, va fi veşnic prelungit, până se va isprăvi pânza de ţesut. Ca să fie întins, el se prinde de un paiu pus pe firele natrei şi învăluit după dânsul. Acest paiu se numeşte *otinc*.

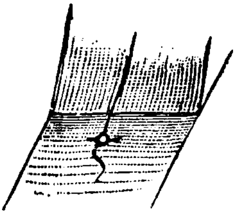

Fig. 413.

Lătunoaiele şi *otincele* fac pe gospodină de râs, întocmai ca şi *mânzul* sau *mânjalaul*, adecă firele ce nu au loc prin spată.

O anecdotă spune anume că un flăcău se drăgostise multă vreme cu o fată frumoasă nevoie, dar săracă şi cam cu puţin îndemn la muncă.

— Mamă, eu mă'nsor şi ieau pe cutare fată.

— Ba asta să n'o faci, dragul mamei, că-i puturoasă foc; mai bine s'o iei pe cutare că-i harnică şi-i gospodină cinstită.

Mai trece o vreme, când flăcăul nostru nu curmase ibovnicia cea veche. Şi pentrucă se sculà în totdeauna cu «mamă mă'nsor şi ieau pe cutare fată», picà mă-sa la boală şi spuneà c'o doare pe ici şi pe dincolo şi o înţepeneşte şi o înjunghe şi c'o să moară, de nu şi-a descântà în miere şi'n apă rece, iar în apă să stingă *99 de otincuri.*

---

[1]) Viciu, *op. cit.*, p. 28.

Băiatul, cum auzì asta, la cine să se jeluească dacă nu la ibovnica lui.

Vin, bădiţă, la mine, că mi-i plină pânza.

Flăcăul s'a dus şi a adus mă-sei 100 de otincuri în cap.

— Ei, dragul mamei, drag, harnică ibovnică mai ai, dacă a avut de unde-ţi da pusderia asta de otincuri!

Asta erà înainte de Crăciun, iar în câşlegi, flăcăul ci-că s'a fost însurat cu fata cea mai aşà, dar fără otincuri la pânză [1]).

După ce s'au ţesut 3—4 natre, sulul de dinainte începe a se îngroşà şi aceasta împiedică mult. Pentru aceasta, pânza ţesută se desvălue şi se taie pe măsură, sau trecându-se prin dăltuitura sulului (fig. 414) se învăluie pe un băţ sub pânză. Băţul se sprijină pe tălpigi.

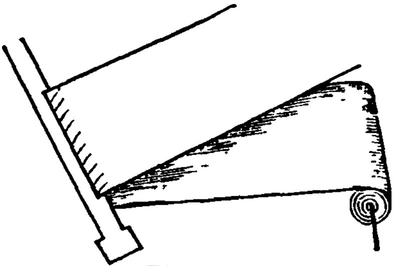

Fig. 414.

Ţesând înainte, pe sul se vor învălì două pânze: una care se ţese, iar cealaltă care se desvăleşte de pe băţ.

Femeile pun de obiceiu pânze de 80—120 de coţi, însemnându-i locurile unde se împlinesc 20 de coţi, cari sunt lungimea unei *bucăţi*.

Când pânza s'a isprăvit, se taie de pe răsboiu. Firele cari nu mai pot fi ţesute se numesc *uruioc*, *chiedeu*, *uruioci* sau *arioci*. Uruiocul se face ghem şi se foloseşte la diferite împletituri şi cusuturi.

Cât timp gospodina ţese, toţi cei cari intră în casă trebue să zică în loc de bineţele obişnuite: «crească-ţi rostul mare», la care i se răspunde: «'Tămăs' dumitale (mulţumescu-ţi dumitale).

După ce pânza s'a tăiat, se tiveşte la capete, ca să nu se destrame.

CAPITOLUL V.

ŢESETURILE.

1. — *Pânza.*

Prin *pânza* propriu zisă se înţelege ţesetura de bumbac, cânepă sau in, din care gospodina va face pentru ai casei *cămeşi*, adică *rufe* de primeneală. Se mai fac asemenea *ştergare* ordinare pentru şters pe ochi, *şervete* pentru pus mămăliga atunci când o duc la munca câmpului şi altele.

---

[1]) Auzită dela Vasâlca I. Medeleanu, Ţepu-Tecuciu.

Cea mai subţire este *pânza de bumbac*, «bumbac în bumbac», adică aceea a cărei urzeală şi bătaie este tot de bumbac. Bumbacul poate să fie cât de subţire, şi gros până ajunge grosimea tortului. Poate de asemenea să fie colorat sau nu. Pe la Munte, şi mai ales prin părţile Munteniei, această pânză foarte frumoasă are dungi în lungime, albe şi galbene, albe şi roşii deschise sau portocalii, albe şi vinete sau albastre deschise; dungile verticale, cele provenite din *bataie* sunt tot atât de late ca şi cele ale urzelii şi de acelaş fel. Din astfel de pânză se fac numai cămăşi sau straie femeieşti de vară, pentru partea de sus a corpului.

Ca şi pânza numai albă, de bumbac în bumbac, se ţese în 2, 3, 4 sau 5 iţe.

Pânza amestecată din bumbac la urzeală şi călţi sau fuior la bătaie se ţese cel mai mult, mai ales pentru ismene bărbăteşti şi poale la cămeşile femeieşti.

Pânza de «tort în tort» şi «călţi în călţi» se întâlneşte mai rar.

După ce pânza s'a tăiat în bucăţi, după ce s'a *tivit* la capete şi s'a *tuşunat* pe laturi de diferite aţe, se face sul. Un *sul* de pânză se numeşte în Moldova de jos *val*, iar prin diferite părţi ale Ardealului, *trâmba* [1]) şi *babadir* [2]).

Primăvara pânza de bumbac sau amestecătură se *ghileşte* sau se *înalbeşte*. Inălbitul sau ghilitul pânzei diferă după localităţi. Aşà în Runcu-Dâmboviţa pânza de in sau cânepă se dă la leşie caldă vreo două săptămâni şi apoi se duce la gârlă. Darea la leşie constă în udarea valului de pânză desfăcut în leşie şi apoi în uscarea lui la soare. După ce s'a *sbicit*, adecă după ce s'a uscat pe jumătate, se dă iar la leşie şi iar se întinde cât e soare. După două săptămâni, urmează câtevà zile când se dă la leşie numai până *sub-amează* (ora 10), după care se duce la gârlă de se înmoaie în apă, se bate de bolovani şi se pune la sbicit, după care urmează din nou aceasta.

Prin alte părţi, precum de pildă în jud. Tecuciu, femeile mai pun pânzele şi în *leşie moarta*, adică leşie facută din cenuşă şi apă rece.

După *ghilire*, pânzele se *înălbesc*. Dacă ghilitul s'a început tàrziu şi soarele n'a putut ajutà, ghilitul se urmează în anul viitor şi chiar în timpul toamnei sau iernii, întinzând pânzele la rouă sau la brumă prin parii gardului.

---

[1]) Viciu, *op. cit.*, p. 86.

[2]) *Ibidem*, p. 48.

Ghilitul pânzelor face epocă şi-i mult iubit de femei. Dimineaţa pornesc cârduri-cârduri spre apă, cu pânzele strânse pături şi legate de cobiliţă; la apă intră până la genunchi, apucă pânza de un capăt şi-o aruncă la adânc; o clătesc şi o strâng şi apoi ieşind, o întind pe pajişte. Cu acest prilej stau mult la sfat între ele, fac bucate comune şi petrec ca la clăci sau şezători.

Când ghilitul s'a isprăvit, se fac valurile definitive, se pun în ladă şi acolo aşteaptă vremea când vor fi pretăcute în cămăşi, tăindu-se în lat. Bucăţile acestea se numesc *foi* sau *laţi*, cum spune şi o satiră din Ardeal:

Ian' uitaţi,
Feciori, uitaţi,
La poale din şase *laţi*,
Cumpărate din piaţ
Pe carne şi pe cârnaţi: [1].

2. — *Prosoape sau şervete.*

Prosoapele sau *şervetele* puse în cuiu se ţese întocmai ca şi pânza pomenită numai din bumbac, însă în 5 iţe. Lăţimea lor este mai mică şi au diferite vrâste făcute cu bumbac colorat sau cu *bumbac sacâz* sau *tiriplic*, feluri de bumbac mai gros şi mai moale, alb sau colorat. Aceste vrâste sunt scoase în relief şi se deosebesc pe ele pătrăţele şi unghiuri de simetrie perfectă, cari nu se poate schiţà cu mâna (fig. 415). Acestea, ca şi alte podoabe româneşti, ar trebui culese sistematic, căci sunt primejduite a se pierde sau a se furà. Dovadă: «Nu de mult, zice un advocat, într'una din excursiile mele

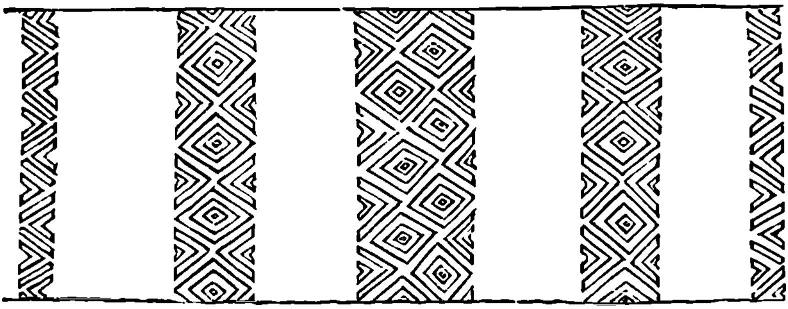

Fig. 415.

---

[1] Viciu, *op. cit.*, p. 56.

prin Transilvania, am întâlnit un agent voiajor englez care colindà satele româneşti cumpărând ori fotografiind obiecte de artă românească şi ţeseturi, cari, de sigur, peste puţin timp ni le va vinde tot nouă, nu cu mult schimbate, însă foarte scump. Numai aşà se explică succesul ce l-a avut în moda pariziană mâneca croită «à la moldave» şi galoanele în gen românesc» [1]. Vom spune, poate, că sunt ale noastre, dar unde ne va fi dovada?

Şervetele au *horboţèle* sau dantele pe la capete, despre cari vom vorbì în curând.

3. *Prostirile.*

Prostirile se fac din pânză de bumbac subţire sau chiar şi de burangic, ambele învrăstate. Sunt de mai multe feluri. Unele se spânzură dealungul şi dealatul pereţilor în loc de covoare. In Munţii apuseni ai Ardealului se numesc *culminărite*, «pânză lungă şi lată cam de 50 m., ţesută în diferite colori şi care se pune jur-împrejurul păreţilor pe lângă plafon» [2]. Cu altele se învelesc hainele întinse pe *culme*. Altele se aştern pe pat peste *velinţă* şi sub *lewicer*, lăsând să le atârne în jos horboţica. Fiind late, se compun din mai multe foi, cusute dealungul sau legate prin împletituri, numite *mijloace* sau *mijlocuţe*, iar la târguri *antrădeuri* (fr. des entre-deux).

4. *Feţe de perne.*

Feţele de perne, cari constituesc podoaba zestrei, sunt legate prin horboţèle, cum vom vedeà.

5. — *Ştergare de cap.*

Ştergarele de cap se fac din bumbac cu vrâste şi împodobite cu *flori* şi fluturi. In Ardeal, cel purtat de femeile tinere se numeşte *potilat*, sau *pochilat*, giulgiu lat, ţesut rar [3]. In Bucovina se mai numeşte şi *ştir*, întocmai ca şi ştergarele sau prosoapele, după cum arată un fragment de cântec popular:

... Pe ochi negri s'a spălat,
Lui Dumnezeu s'a 'nchinat
Iar nevasta lui frumoasă,
Sprintenă şi drăgostoasă.
Un *ştir* alb pe mâni i-a dat
Domnul N. s'a şters, curat... [4]

---

[1] *Neamul Românesc*, III, p. 272.
[2] Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 99.
[3] Viciu, *op. cit.*, p. 70.
[4] Marian, *Sărb. la Rom.* I, p. 33—37.

6. — *Feţele de masă.*

Feţele de masă, acele cari acoperă mesele cele mari din odaia împodobită,. se ţese şi li se atârnă horboţèle ca şi prostirilor.

7. — *Ţoalele şi sacii.*

Ţoalele şi *sacii* se ţes din urzeală de fuior răsucită în două viţe, cu *bătaie* de *canură* sau mai rar de lână. Din pânza de *ţol* sau *sac* se fac *saci (ţuhali)* pentru păstrat şi transportat făina şi cerealele, *săculteţe* sau *săculeţe*, numite şi *trăistuţe* 1), *tăbăice* 2), în cari se păstrează pene, *ţoşte* (sing. *ţoşcă*, *trăistuţe* sau trăişti mici), *dăsagi* sau *desagi*, câte odată (obişnuit de lână) şi *ţoale*.

Sacii se coase, îndoind pânza lungă de 6—8 coţi în două.

Ţolul se face din 4—8 foi, lungi de câte 10—15 şi chiar 24 de coţi; pe el bat gospodarii popuşoii în *lesoiu*, bat cânepă, fasole, mălaiu, etc.

Păcurarii, cei ce umblă cu păcură şi gaz de vânzare,—sărarii, cei ce umblă cu sare, îşi fac *poclit* la carele lor, învălind *covergile* sau *corciile* 3), după cum am văzut că se acoperă şi cu rogojini.

Pentru a contribuì mai mult la cunoaşterea tehnică a ţesutului, vom arătà mai pe larg chipul cum se ţese ţoalele sau sacii în Ţepu-Tecuciu.

Sacul sau *ţolul* e o pânzătură de casă, cea mai grosolană din toate. Are urzeala câte odată de *tort nefiert*, iar bătaia de *canură*.

Pânza de ţol e lată cam de un metru şi, prin urmare, spata va fi mai mare, ca lungime. O spată de ţol este *de 7, 8 şi mai ales de 9*, adecă de 9 jăghiuţi.

Urzeala se nevedeşte în 4 iţe şi fiindcă o iţă are mai mulţi *cotleţi* decât câţi dinţi are o spată, pentru aceasta, ca pildă, întâiul fir se bagă printr'un cotlete din iţa întâi, al doilea se bagă prin al doilea din iţa a doua, al treilea prin cotletul al treilea din iţa a treia şl al patrulea printr'al patrulea din iţa a patra; al cincilea fir se bagă prin cotletul al cincilea din iţa întâi, şi aşà mai încolo. Acele fire cari n'au nici un rost cu cotleţii celor 3 iţe, se vâră libere printre cotleţii acelor iţe.

Fiind patru iţe, vor fi patru iepe. La început se calcă pe iepele

---

1) Viciu, *op. cit.*, p. 29.
2) *Ibidem*, p. 81.
3) *Şezătoarea* V, p. 116.

iţelor 1 şi 2 cari se scoboară în jos şi vor face un *rost* cu iţele 3 şi 4 (fig. 416).

Se înşiră firul cu suveica şi se schimbă rostul, călcând pe iapa 4, care se ridică în sus şi căpătăm alt rost (fig. 417).

Călcând pe iţa 3 împerecheată cu 1, avem alt rost (fig. 418); călcând pe 2, avem alt rost (fig. 419); călcând pe 1, ne dă iarăş rostul dela început (fig. 416). Şi lucrul se urmează. Avem dară o ţesetură în care un fir din urzeală trece pe sub 2 fire din bătaie.

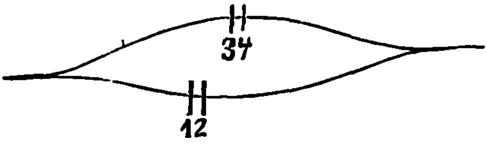

Fig. 416.

Afară de această urzeală, *sobo-bun*, mai este un altfel, numit *sobo bun de saci*, când prin doi întredinţi se vâră câte 2 fire, iar printr'al 3-lea numai unul (fig. 420), iar când printr'un întredinte se nevedeşte un fir iar prin cel vecin se nevedesc 2 fire, urmând astfel cu învrâstarea, acest fel de nevedire se numeşte *mistreţ* (pron. pop.: *gnistreţ*).

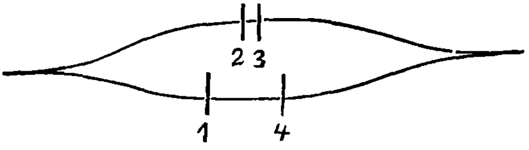

Fig. 417.

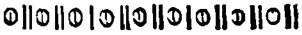

Fig. 420.

De ţesut, cotul de ţol se plăteşte cam 20 de bani, putându-se ţese cam 4-5 coţi pe zi, dacă are cine să facă *ţevii* de pe ghemele cu canură.

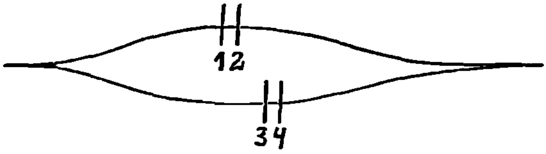

Fig. 418.

La un ţol de 24 coţi, compus din 3 foi, intră 2 bucăţi de urzeală şi 10 oci de canură.

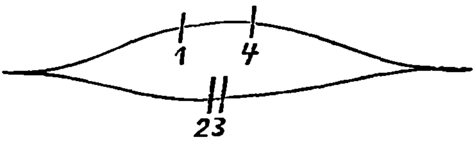

Fig. 419.

Fetele mari, înainte de a se mărită, trebue să-şi ţese ţolul.

Tot astfel se ţese şi ţoale de aşternut pe pat; de cele mai multe ori însă, acestea sunt cu urzeală de lână răsucită, iar bătaia din canură boită, pentru a formă diferite vrâste.

Țoale sau *scoarțe* făcute din șuvițe de cituri învechite și înnădite, s'au început abià de câțivà ani să se țese, de când lipsa lânii se simte.

8. — *Sacii de vie* și *voloacele.*

Sacii de vie și *voloacele,* precum și diferite *strecatori,* se țese din *răsucala* de cânepă, nevedită și bătută rar. Aceste din urmă se fac și din lână.

9. — *Burungicul.*

Burungicul se lucrează întocmai ca și bumbacul, având urzeala de burungic sau de bumbac galben. Lucratul însă este foarte migălos și greu. In timpul țesutului se *aleg,* cum vom vedeà că se face la *covoare,* și florile precum și vrâstele. Florile cele mai obișnuite se compun din 3 sau 4 patrate (fig. 421-2), rar câte unul sau două, înșirate la linie în lățime.

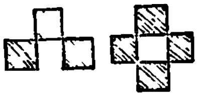

Fig. 421 422.

Adevărata podoabă a pânzei de burangic sunt cusuturile și alesaturile cari se fac cu acul, mai târziu.

Din pânza de burungic se fac ștergare bătrânești de îmbrobodit și cămăși.

10. — *Postavul.*

Postavul e o pânză de lână groasă, care are mai multe numiri, și cari de cele mai multe ori se confundă între ele.

Abaua, neart. *abà,* zice B. P. Hasdeu, étoffe grossière, bure, drap très-comun et sorte de manteau rustique, *panură* sau țesetură de lână, din fire de lână gros toarse. Alte forme: *babà, bàba* și *àbă.* Generalmente abaua este albă; poate însă să fie și de alte colori, mai ales neagră și roșie. Inainte mai erà un fel de abà numită *uriceasca.*

Ca toate țeseturile sătenești, este și a fost din vechime la noi o industrie locală a țărancelor române, pe care numai în mică parte o sporià importul din Turcia, de unde, prin desul contact cu Sârbii și Bulgarii, ne-a venit însuș numele lucrului. Vorba românească cea străbună, păstrată până astăzi pe alocuri, mai ales peste Carpați, este *pănura* (lat. panula). De câtvă timp, cuvântul *abà* se află și el în luptă cu un alt termen turcesc: *dimie,* care a reușit a-l alungà din unele districte, mai ales în Oltenia, pe când în celelalte părţi poporul întrebuinţează cu acelaş înţeles ambele vorbe.

Abagiul din Oltenia este croitorul care croeşte *dimie* de lână şi de bumbac, o coasă şi face haine cu cari se îmbracă oamenii din sate.

Dimia de lână se face de femeile sătenilor la *abagii* cu 2-2 ½ lei cotul. Şi iarăş, dimia este albă şi foarte puţin se întrebuinţează boită în negru sau roş. Abagiul face haine simple sau cu *cheltueli*, adică cu cusuturi de găitane şi *bucmeà* de mătasă şi de lână. Straiele făcute de abagii sunt *tuzluci*, *nădragi*, *mintene* scurte până la brâu, *epingele*, *şube*, etc. [1]).

In Moldova, astfel de pănuri se numesc *sumani* sau *sucmani*, după felul straielor cari se fac din ele. In Ardeal, *chitul* sau *ţundra* este sumanul negru sau alb. [2]).

Şaiacul sau *şăiagul* renumit, care se lucrà odată pe o scară întinsă prin mânăstirile noastre, astăzi piere.

La Românii din Macedonia se lucrează un fel de şăiac numit *adimpt*, despre care avem ştirea că se întinde de către soacră, atunci când e să intre mireasa în casă şi când îi urează: «să bănează şi încherdu bun, Dumnezeu să-ţi da lilicele di tru Mai, si strănile vărnă oara să nu ti lipsască» (Să trăeşti şi noroc bun, Dumnezeu să-ţi dea florile din Maiu şi straiele să nu-ţi lipsescă nici odată [3]).

Valurile de pănuri se numesc *giguri*, sing. *gig* [4]), cuprinzând 70-100 de metri ; 40 de metri şi mai bine se numesc jumătate de *gig* sau *petic* [5]).

In Ardeal se numeşte *vig*, cum găsim într'o frântură de cântec :

Du-te, Floare, şi te-ascunde
Prin grădină,
Prin stupină,
Prin valuri de giolgiuri,
Prin *viguri* de postavuri. [6])

Aceste postavuri groase aşteaptă apoi datul lor la *piuă* sau *chiuă*, cum vom vedeà, înainte de a se face din el *sumane*, *mantale*, *pantaloni (bernevigi)*, *iţari*, etc.

---

[1]) *Etym. Magn. Rom.*, p. 59 şi urm.
[2]) Viciu, *op. cit.*, p. 29
[3]) *Rev. p. Arh. ist. şi fil.* I, vol. II, p. 423.
[4]) *Şezătoarea*, II, p. 24.
[5]) *Ibidem*, p. 288.
[6]) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 231.

11. — *Antereie.*

Prin părţile Moldovei de jos, *antereiele* sau *zăbunele* se fac din pânză de lână, «păr în păr», adecă din urzeală şi bătaie de lână bună. Obişnuit se ţese în trei iţe, cu urzeală albastră şi bătaie roşie.

12. — *Aşternuturi.*

Prin *aşternut* sau *ogheal* se înţelege plapoma, umplută cu lână, având învălişul de pânză de lână, ţesut ca şi antereiele în 3 iţe, cu sau fără vrâste. Obişnuit aceleaşi vrâste cari se fac în urzeală, se fac şi în bătaie. Unele feţe de aşternuturi se fac din aceleaşi feluri de lână, toate însă mai artistic, cum este *adămăsca*. Din aceste pânzeturi se fac şi feţele la perinele de perete.

13. — *Flanelele.*

Flanélele sunt fustele groase de lână, prin părţile unde nu se poartă *catrinţele*. Prin jud. Tecuciu se fac din «păr în păr», cu un câmp jumătate roş şi jumătate albastru, provenit din dungile urzelii şi ale bătăii, egale în lăţime.

Tot din pânza flanelelor se fac şi *pestélcele* sau *şorţurile*.

Prin alte părţi, precum am văzut în Bumbeşti-Gorj, unde se poartă *cătrinţele*, ţesetura se alege la spetează şi prezentă dungi întrerupte (fig. 423). Chiar

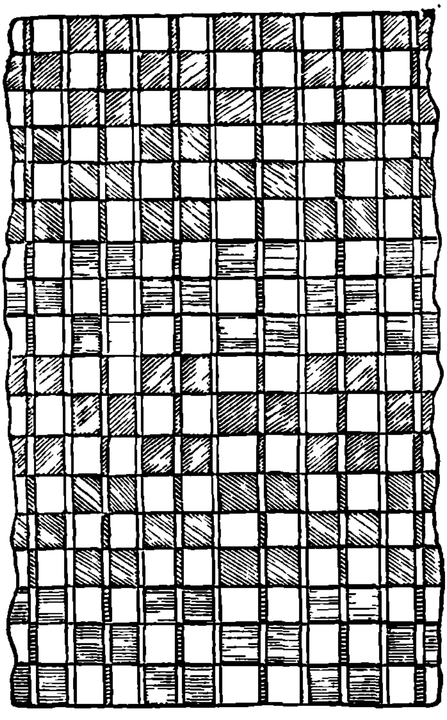

Fig. 423.

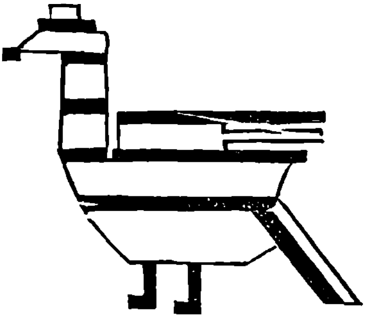

Fig. 424.

fiind în răsboiu, se *aleg* către partea de jos diferite flori sau chipuri, precum sunt *cucoşeii* (fig. 424).

In Ardeal, astfel de pestelci, *şorţuri*, bogat colorate, se numesc *zavelci* [1]).

14. — *Trăistele.*

Trăistele sau *trăiştele* se coase din pânza de traistă, lată de un cot. Obişnuit, această pânză este în destul de groasă, provenită din urzeală de *păr* şi bătaie de *canură* moale, bătută în 3, 4 sau 5 iţe. Are colorile cele mai pronunţate dintre toate felurile de ţeseturi de lână. I se face *baieră* împletită în trei, din *urnioc* (fig. 425).

Cam tot din acelaş fel de ţesetură se face şi *dăsagii* (fig. 426) cari nu-s altceva decât două trăisti împreunate. Se coase răsfrângând capetele ca la traistă.

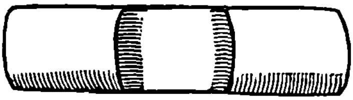

Fig. 426.

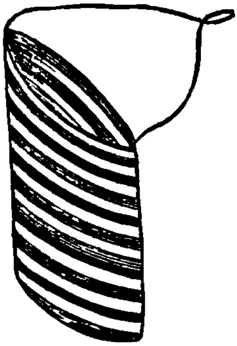

Fig. 425.

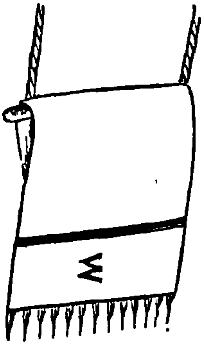

Fig. 427.

15. — *Gluga.*

Gluga (fig. 427) aparţine mocanilor şi păzitorilor de vite, cari o poartă cu şi fără trebuinţă. Ea se face din ţesetură groasă, albă, dată la piuă, având o încăpere conică unde se pune mâncarea şi acoperită fiind de o *clapă* sau *pulpană*, care are o vrâstă neagră şi un semn (fig. 428).

Z, □, M, W, V, X, +, III

Fig. 428.

16. — *Obielele.*

Obielele se ţese din canură moale. Prin unele părţi, obielele se fac din diferite haine vechi. Prin alte părţi, precum bunăoară pe Valea Jiului în Ardeal, se ţese anume pentru acest scop, din pănură albă, cu trei vergi la capătul ce vine pe fluierul piciorului.[1]).

---

[1]) Viciu, *op. cit.*, p. 90.

17. — *Velințe și alesături.*

Un călător englez, arată B. P. Hasdeu, vorbind despre industria țărancelor române din Ardeal, zice că «covoarele alese (woven) pe alocuri de către femei mai dibace sunt atât de frumoase, încât ar fi privite ca o podoabă în orice salon din Londra sau din Paris. Gustul cu care ele aleg și potrivesc colorile, e admirabil și desenurile, deși orientale în fond, sunt totuș curat românești. E nemărginită varietatea izvoadelor prin îmbinarea văpselelor și a liniilor, toate aceste mozaicuri fiind născocite și apoi țesute cu o deosebită ușurință». ¹)

Se pot *alege* însă nu numai covoare, ci orice fel de țesetură și nu numai țesetură, adecă *alesături* din răsboiu, dar uneori și cusuturile cele figurate se chiamă *alesături de mână*. Alesăturile închipuesc un meșteșug aparte. Dibăcia în *a alege* este o adevărată falā pentru o fată dela țară. Iată într'adevăr ce spune un bocet din Dobrogea:

Alesăturile ei,
Mare cu drag le privei ²).

Ca meșteșug aparte, alesăturile își au o terminologie bogată, proprie. Ele se fac în *flori*, *râuri*, *puișori*, *costițe*, *fluturi*, etc.

Țesăturile în 4 ițe când au numai o față se chiamă *scripete*; țeseturile în desemne de urzeală sau nevedeală se numesc cu *speteze*; dacă au flori în țeseturi, se zic *alesături*, iar la covoare *foițe*. Alesăturile în pânză au diferite numiri: *broască*, *breadurile*, *omidă*, *păpușă*, *porumbei*, *vârful cuțitului*, *roșcovă*, *șarâmpoiul*, *butucel*, etc.

Ce poate fi mai desgustător și mai monoton ca o omidă? Și totuș în alesăturile românești *omida*, un tipar cunoscut tuturor țesetoreselor dela țară, capătă o figură din cele mai grațioase. Iato, bunăoară, de pe o broboadă a societății «Furnica», cu fire albe pe pânză ca vișina putredă la coloare (fig. 429). Sub raportul colorilor, cari, zice poporul, *se mișcă*, când nu se potrivește una cu alta, iar când se potrivesc: *te prinde* sau *te apuca de*

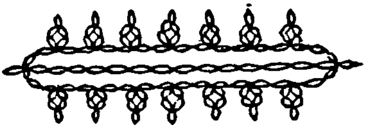
Fig. 429.

---

[1] Boner, *Transylvania*, 1865, p. 241. A. *Etym. Magn. Rom.*, p. 854.
[2] T. Burada, *Immorm. la Rom.*, p. 126.

ochi, țărancele noastre râvnesc mai cu seamă armonioasa colorațiune a *sulamandrei*.

Șalumândrița este un fel de șopârlă foarte frumos împestrițată, neagră cu *picături* galbene, albe, roșii și verzi. De aceea o caută mai ales fetele mici, punându-și mânile în calea ei ca să treacă peste dânsele, căci cred că apoi se învață ușor la flori sau râuri de cămeși și *foate*.[1]

Velințele sunt învelitori de pat, cari la oraș sunt înlocuite cu *macate* și cuverturi. Ele sunt atât de lungi, că atârnă peste pat până la pământ. Peste ele stau *prostirele*. Țesutul lor este «păr în păr», având de obiceiu dungi în lung și în lat de două feluri: unele late și altele înguste, de coloare roșie, albastră și neagră.

Printre pânzeturile de velințe, cea mai des întâlnită este *adămasca*; urzeala ei este de in, de cânepă sau bumbac, iar bătătura de lână de diferite colori, formând o față cu mici pătrățele (fig. 430).

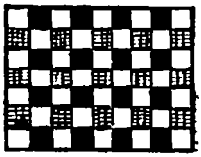
Fig. 430.

In Ardeal, asemenea velințe poartă numele de *verince*, sing. *verincă*, sau *lepedeu*, «covor subțire de lână»[2].

18. — *Brâiele.*

Brâiele sunt încingători de pânzătură de lână, late de o *palmă domnească* și lungi de 10-15 coți. Ele se poartă mai ales la șes, dar se întâlnesc și la munte. Au de obiceiu la capete ciucuri proveniți din urzeală nețesută și sunt de coloare roșie pentru bărbați și femei în vrâstă sau tineri (fetele nu poartă) și albe sau verzi pentru oamenii bătrâni.

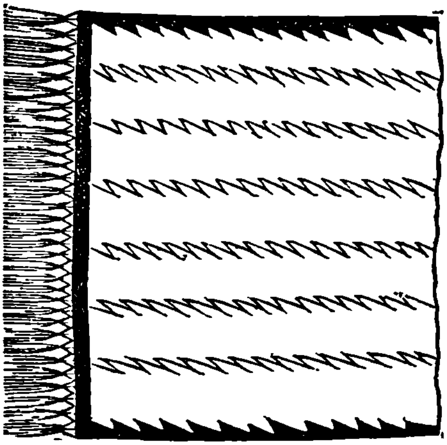
Fig. 432.

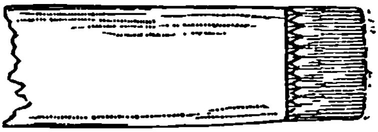
Fig. 431.

---

[1] *Etym. Magn. Rom.*, p. 855. O admirabilă reproducere în colori cu aur și cu argint de alesături românești din Banat și Ardeal se află la Fulszky și Fischbach, *Ornements de l'industrie domestique dela Hongrie*, Pesth 1878.

[2] Viciu, *op. cit.*, p. 89.

Cu mai multe vrâste, colorate diferit, am văzut în Bogdăneşti-Suceava unul, la locuitorul Vasile Chirilă (fig. 432).

Cum se poartă vom vedeà.

19. — *Betele.*

Bètele sunt încingători late de 2 degete şi lungi de 8-10 coţi. Ele se ţese în răsboiu, pe urzeală de bumbac sacâz, sau văpsit galben, roş, negru, etc. Bătaia este de lână de ţară, lână de târg (canvà) sau felurite bumbacuri şi arniciuri colorate.

Alte ori au chiar şi mătasă în bătaie. Alesăturile betelor sunt adesea prea frumoase, dar fiind mărunte, cu condeiul nici pe departe nu se poate schiţà. La capete au *cănafi* mari; pe lături cănafi mici sau *cănăfiori*; prin mijloc au adesea flori făcute din mărgele, hurmuzuri şi *fluturi* (rotiţe de *mică).*

Cu betele se încing flăcăii şi fetele mari, sărbătoarea.

20. — *Covoarele.*

Covoarele sunt cele mai mari alesături româneşti şi de multe ori cele mai frumoase. Se ţese în răsboiu, dar nu cu suveica ci cu *păpuşele* de diferite colori, după un alt covor, care stă înainte şi care se numeşte *izvod*, adecă model.

Se aşează pe scaunul răsboiului două *alesătoare* meştere şi bagă firele din păpuşă după un atâta număr de fire din urzeală, câte sunt şi la izvoade. Când toate firele s'au isprăvit, se schimbă rostul şi se ţese, adecă se izbeşte de două sau trei ori cu spata, urmând apoi din nou alegerea.

Figurile româneşti clasice sunt cele geometrice, cari se pot vedeà în slabele chipuri ce dăm. Aceste figuri umplu toată suprafaţa covorului sau *scorţului (scoarţei).* Când însă şi ele formează o linie, covorul se zice *ţesut în praguri,* fiind învrâstate aceste figuri în linie prin *praguri* sau dungi *groase* sau *late,* fără flori şi cu o singură culoare.

De o seamă de vreme, gospodinele noastre încearcă să reproducă în covoare şi alte figuri, de oameni, animale sau plante, adesea şi lucruri, dar din pricina neputinţei de a redà formele cu contururi rotunde, acestea nu reuşesc. Un exemplu îl avem în cele ce urmează.

Covor din casa părintească.

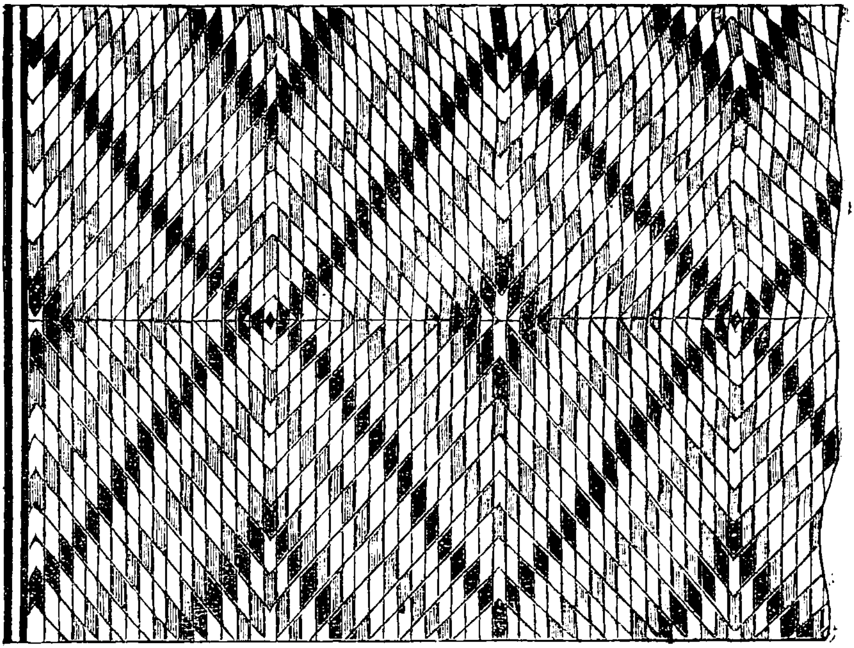

Fig. 433.

Covor din casa lui Ion Medeleanu, Ţepu-Tecuciu.

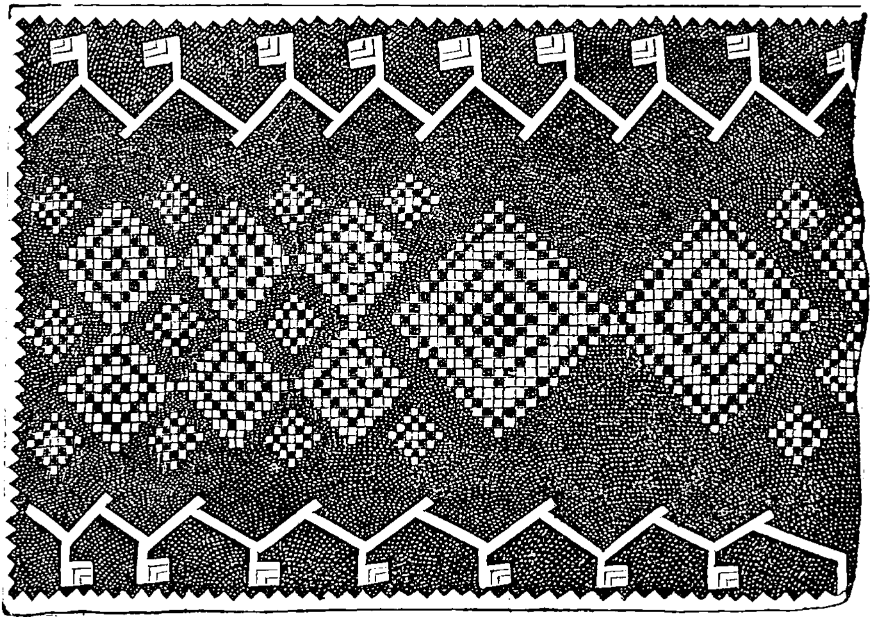

Fig. 434.

Covor, poprrietatea învăţătorului Ion Medeleanu din Ţepu, făcut în casă, după un izvod din Matca-Tecuciu, lucrat şi acesta de două

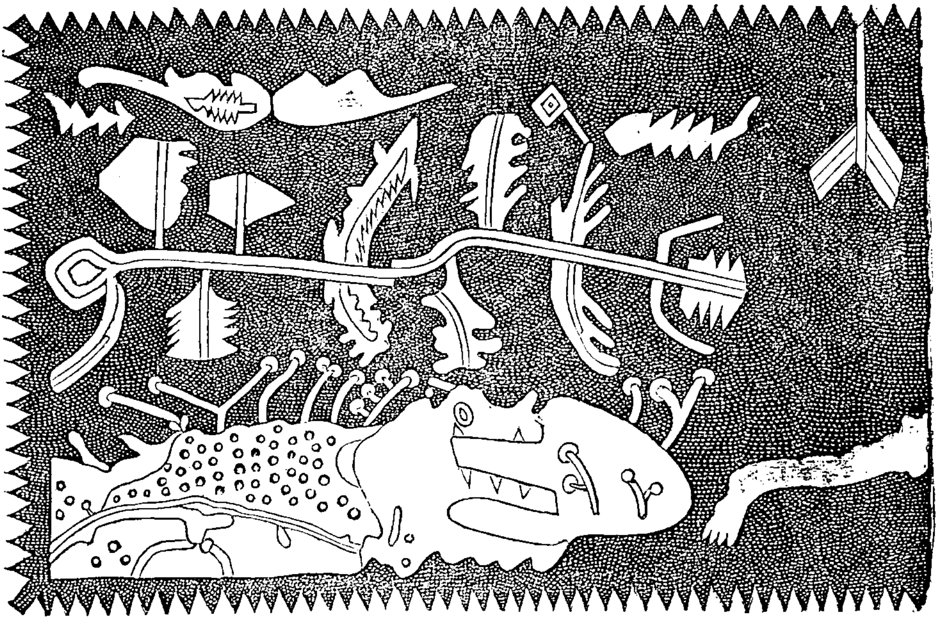

Fig. 435 (*A* din fig. 438).

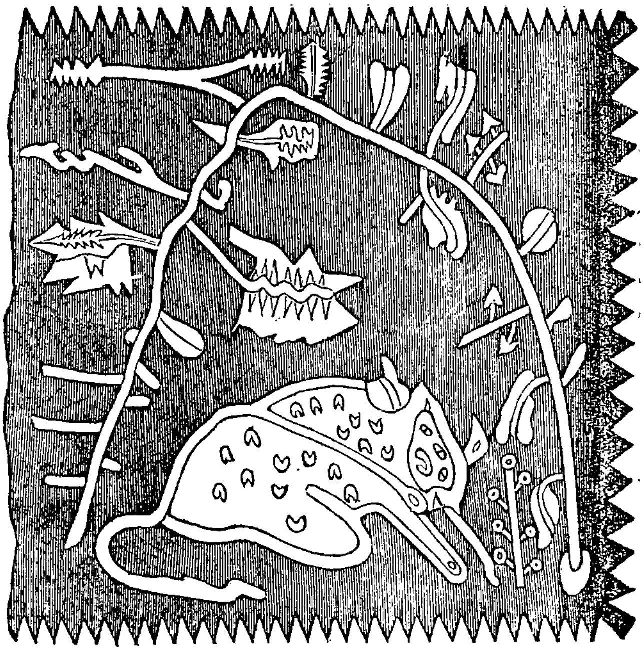

Fig. 436 (*C* din fig. 438).

femei meştere de pe lângă Prut, luând de fiecare câte un galben de cot.

Are o lungime de 5 $^1/_2$ coţi şi o lăţime de 2 coţi. Spata a fost

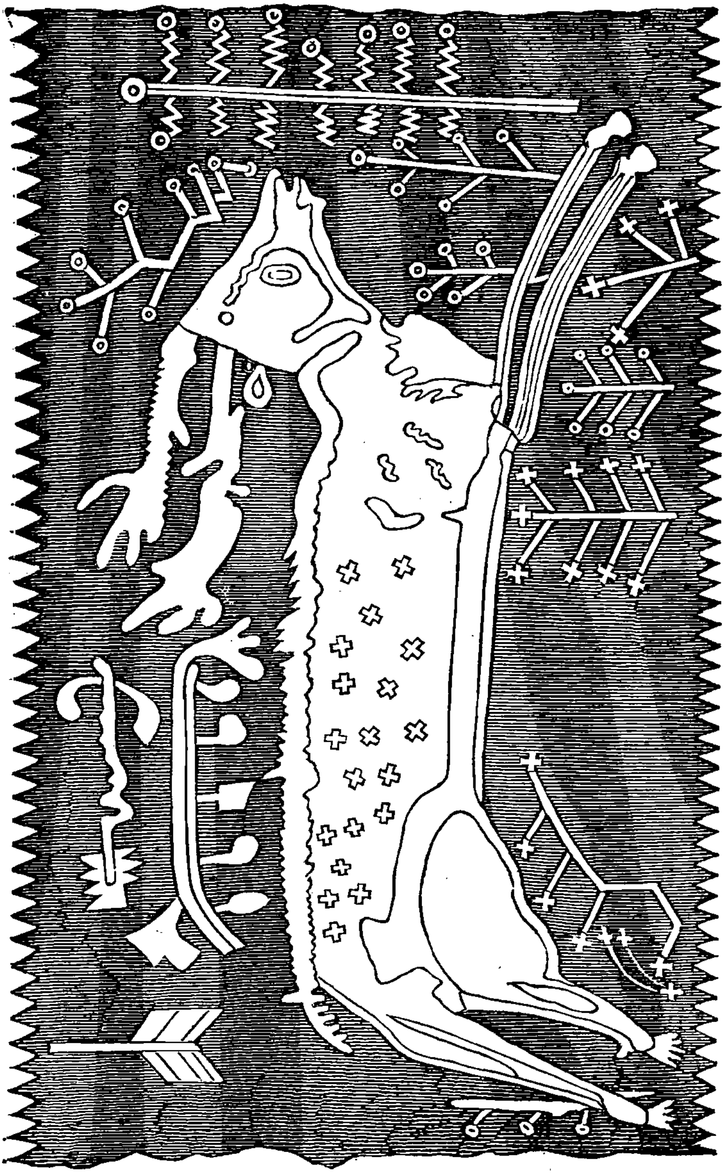

Fig. 437 (*B* din fig. 438)

«de 17» şi ţesutul în două iţe. Urzeala este de *păr,* răsucit cu *druga* în două fire. Bătaia este de lână boită în 22 de feluri.

Lână a intrat în măsură de 10 oci vechi. Având forma din fig. 438, cuprinde două rânduri de flori şi apoi un *ogar*, un *cerb* şi un *şoarece* pe un fond roş.

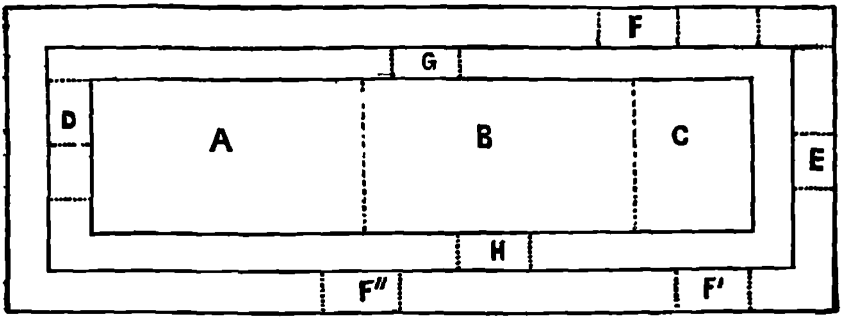

Fig. 438

L-au ţesut două fete: Catinca I. Medeleanu şi Catinca Gav. Ganea, timp de 9 săptămâni din anul 1902, lucrând cam un lat de palmă (8 c.m.) pe zi, cu toate că fetele se sculau de prea multe ori pe la 4 sau 5 ceasuri de dimineaţă şi se culcau pe la miez de noapte. Seara şi ziua se îndemnau la lucru cântând şi învăţând cân-

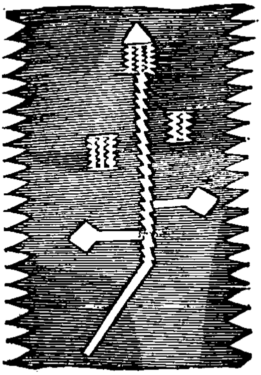

Fig. 439 (*H* din fig. 438).

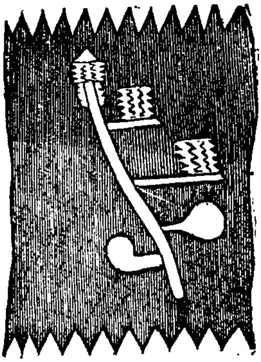

Fig. 440 (*E* din fig. 438.)

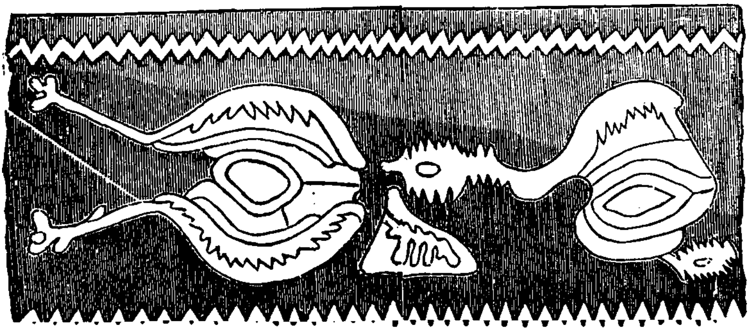

Fig. 441 (*F* din fig. 438).

tece una dela alta. *Papuşi* pentru ales făceà o fetiţă, Măriuca I. Medeleanu, ori cine se mai întâmplà.

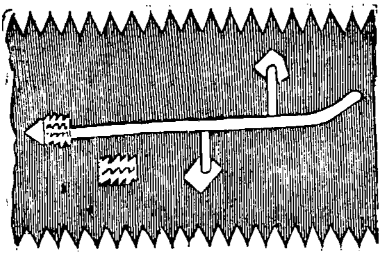

Fig. 442 (*G* din fig. 438).

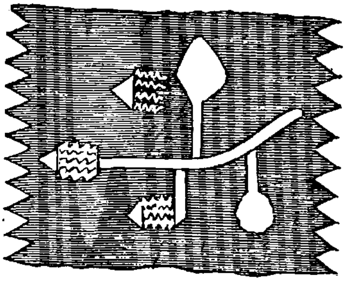

Fig. 443 (*D* din fig. 438).

Când s'a sfârşit de lucru, capetele de urzeală s'au înnodat la marginea ţeseturii, ca să nu se destrame sau să se rărească ţesetura, iar mai departe s'au legat în ochiuri. Pe marginea de sus a covorului i s'a cusut un găitan împletit, cu urechi şi cheotori pentru a fi spânzurat în cuie pe pereţi.

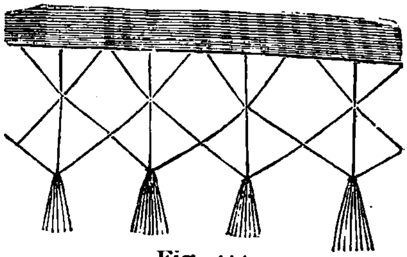

Fig. 444.

Preţuirea acestui covor este:

10 oci de lână, câte 1 l. 50 b. de ocă	L.	15.
Boitul, câte 3 l. de ocă	»	30.—
Urzeala, o ocă şi jumătate	»	2.50
Torsul a 12 oci, câte 70 b. de ocă mijlociu.	»	8.40
Urzitul, păpuşile, răsboiul şi altele	»	2.—
Chiria izvodului	»	2.—
Ţesutul, 6 lei de fată pe cot	»	66.—
Hrana ţesetoarelor, câte 70 b. pe zi, 60 zile.	»	84.—
La fata străină: 2 băniţi făină	»	3.50
Un piept de cămeşe de burungic.	»	5.—
Daruri când se duceà acasă.	»	5.—
Diferite	»	6.60
Total	»	230.—

Un cot din acest covor costă prin urmare aproape *40 de lei*.

Alesătură din colecţia M. S. Reginei Elisavetı [1]).

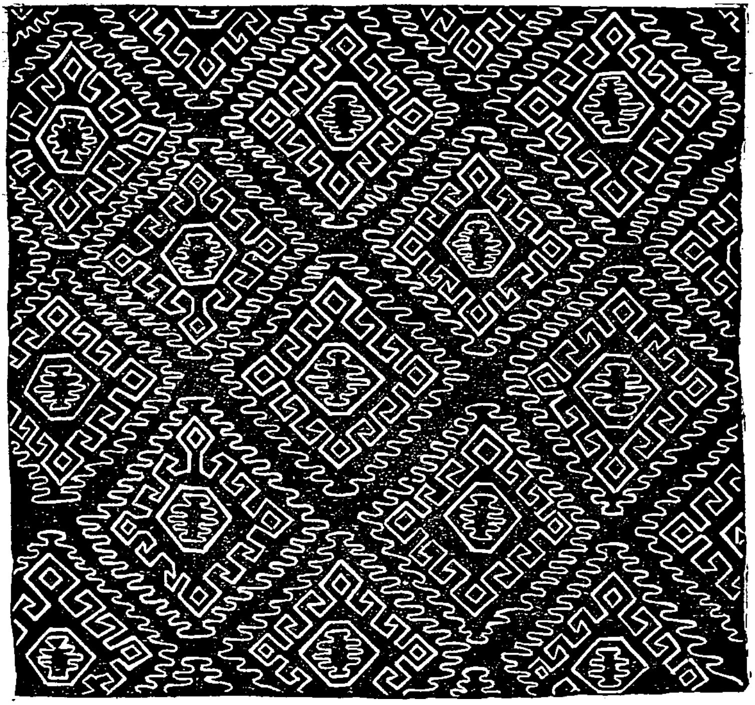

Fig. 445.

Alesătură din colecţia M. S. Reginei Elisaveta [2]).

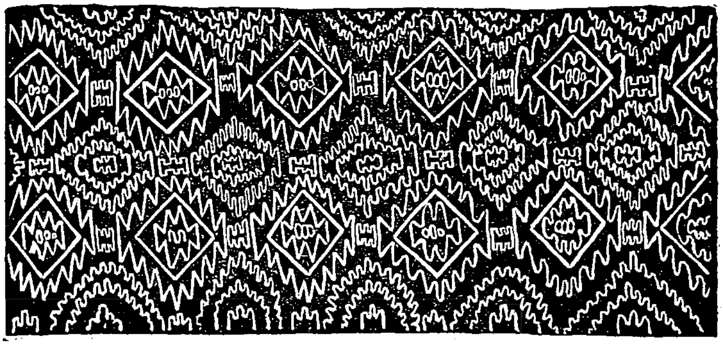

Fig. 446.

---

[1]) Cromolitografia în *Etym. Magn. Rom.*, p. 854.
[2]) *Ibidem.*

Covor, după unul dela Gh. Lateș, Bogdănești-Suceava.

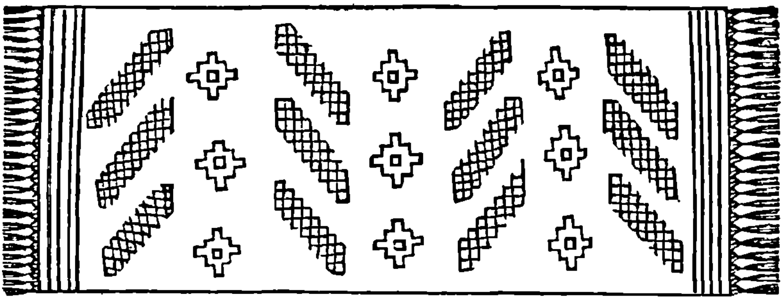

Fig. 447.

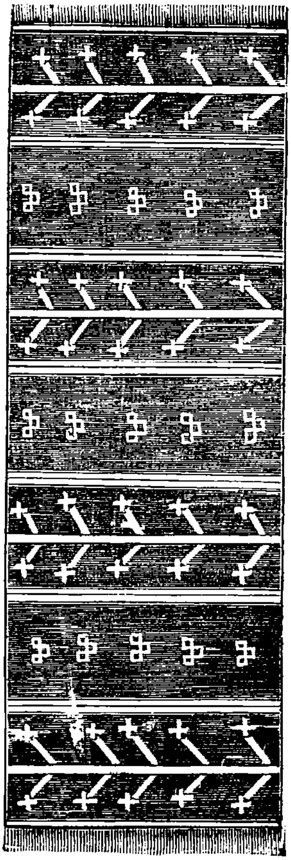

Covor din casa lui Vasile Chirilă, Bogdănești-Suceava.

Fig. 448.

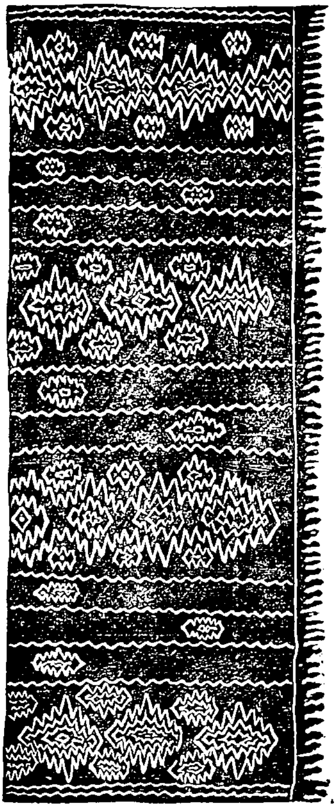

Alesătură din colecția M. S. Reginei Elisaveta [1]).

Fig. 449.

---

[1]) Cromolitografia în *Etym. Magn. Rom.*, p. 854.

Alesătură din colecția M. S. Reginei Elisaveta [1]).

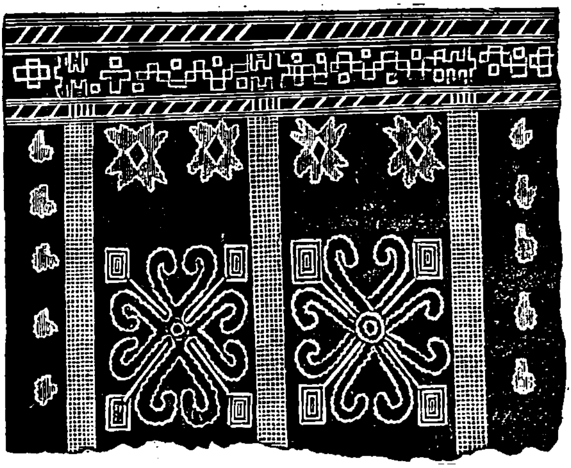

Fig. 450.

Covor din casa părintească, întocmai ca și cel dela (fig. 454), cu deosebire că în loc de chenarul alb-negru, are spirala cruce (fig. 453) și florile cu trei mijloace (fig. 451, 452).

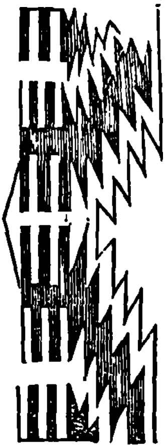

Fig. 451.

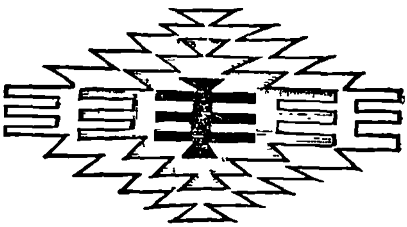

Fig. 452.

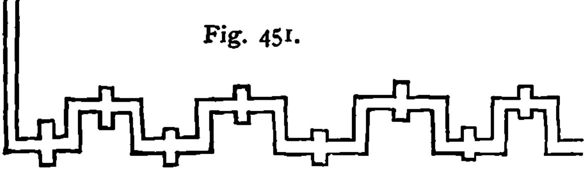

Fig. 453.

---

[1]) Cromolitografia în *Etym. Magn.*, *Rom.* p. 854.

Covor din casa părintească, având trei flori și două jumătăți.

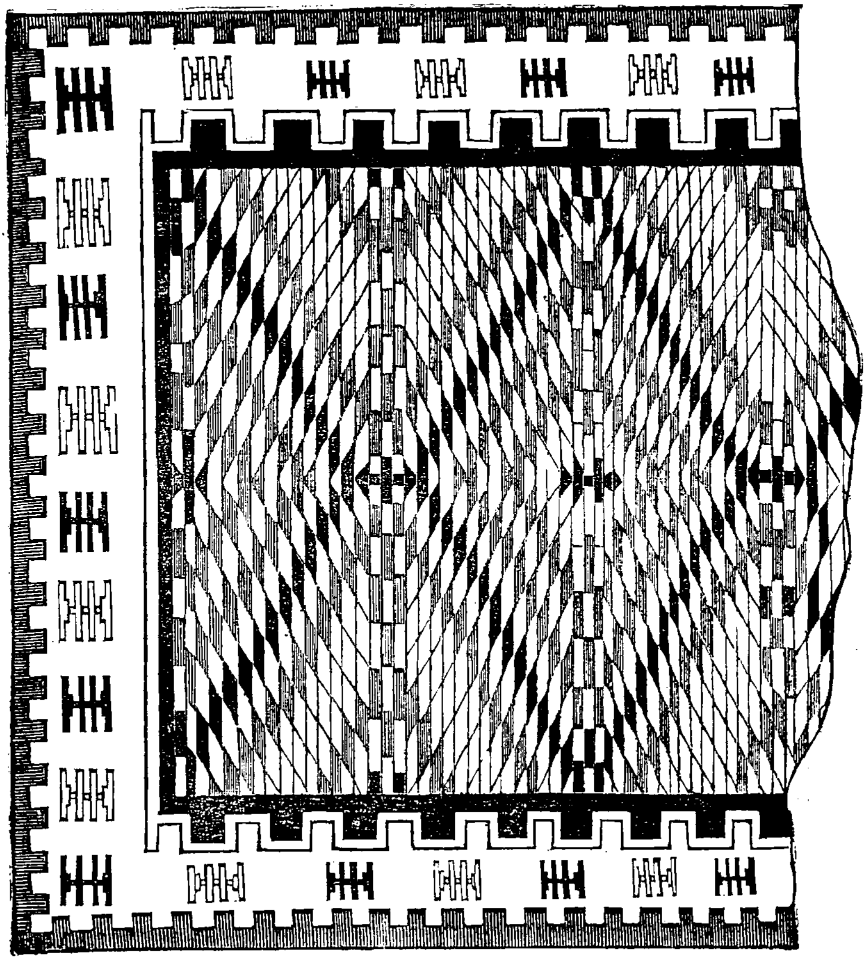

Fig. 454.

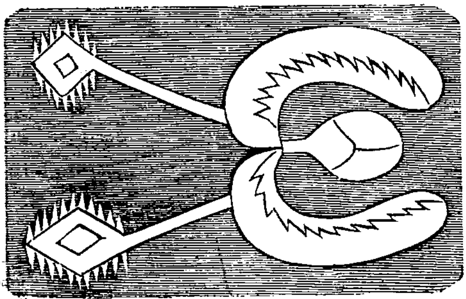

Fig. 455 (*F''* din fig. 438).

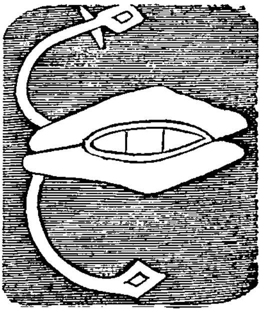

Fig. 456 (*F'* din fig. 438).

Covor din casa Agaliei Mitocariu din Bogdăneşti-Suceava, care «a mai avut altele mai frumoase, dar le-a vândut că n'a avut noroc».

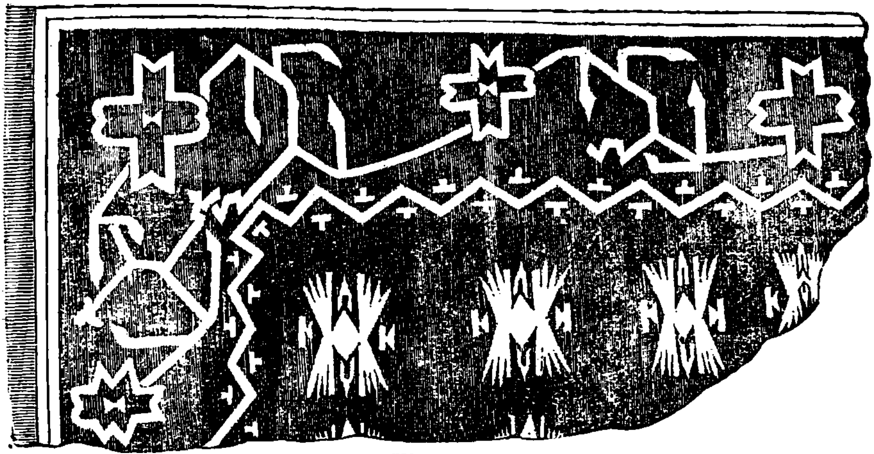

Fig. 457.

Covor in pătrate, cuprinzând 4 pe atl şi 9 în lung.

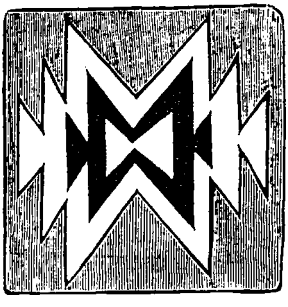

Fig. 458.

Floare de covor «în dame» dela Vasile Chirilă, Bogdăneşti-Suceava.

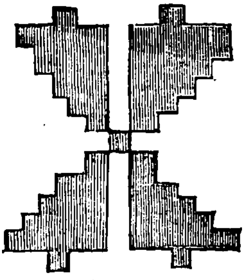

Fig. 459.

Covor din 1856, din casa Aglaieĭ Mitocariu, Bogdăneşti-Suceava.

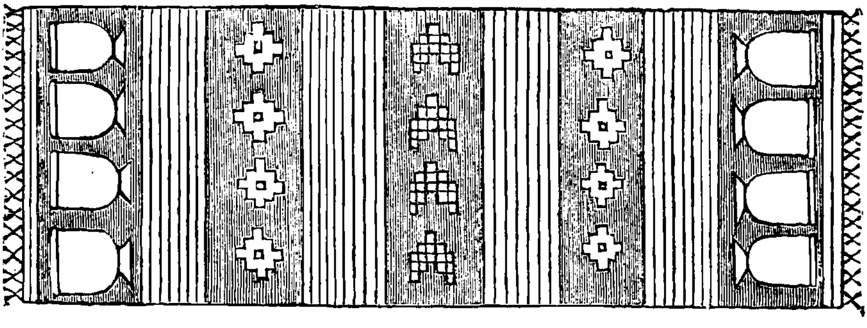

Fig. 460.

Covor «în dame» al Aglaiei Mitocariu, Bogdăneşti-Suceava.

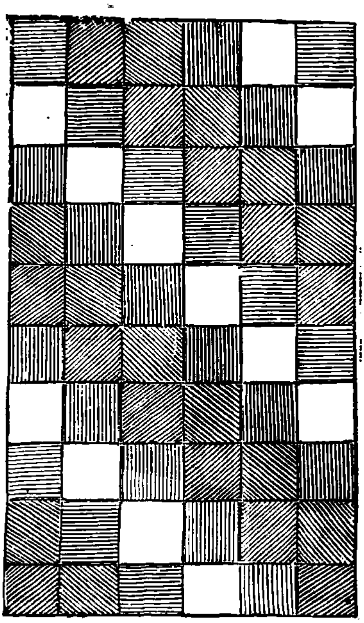

Fig. 461.

Covor din casa lui Gh. Lateş, Bogdăneşti-Suceava.

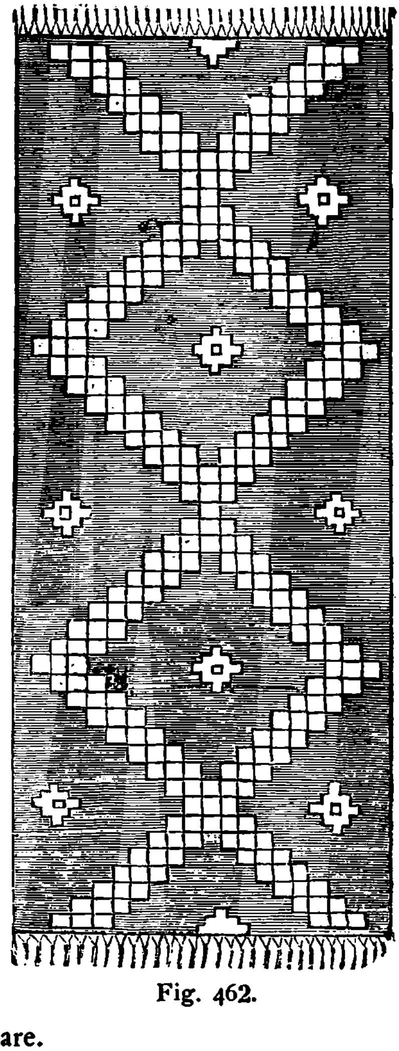

Fig. 462.

21. — *Levicerele.*

Levicerele, numite şi *lăicere* sau *lăghicere,* sunt late cât patul şi tot atâta de lungi, acoperindu-l la suprafaţă. Ele se ţese ca şi covoarele, dar n'au flori ci numai un sistem de dungi. Sistemul se compune dintr'o dungă lată înconjurată de o parte şi de alta cu alte dungi simetrice ca mărime şi coloare.

22. — *Pâslele.*

Nu cunosc părţile unde încă se mai lucrează. Mărturia aceasta o avem şi dela Românii din Bucovina. Ele se făceau din lână neagră, *bătogită,* având flori liniare pe la margini şi colţuri. Erau groase de 3 degete şi moi, punându-se pe lăiţi sau pe paturi în loc de mindire sau scoarţe. [1]).

---

[1]) El. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 1119.

Intr'un cântec, care seamănă mai mult cu un colind, cules din jud. Tecuciu, găsim pomenită încă un fel de pâslă:

Sub umbra stejarului
Este-un pat
Mândru rotat,
Din scânduri albe durat;
Şi pe pat ce-i aşternut?
Pâslă albă salamut,
Adusă de peste Prut[1].

Mai sunt apoi alte specii de ţeseturi, dar cari intră în cadrul celor arătate până aici.

CAPITOLUL VI.

PIUA.

Piua, piva sau *chiua* este unealta ce se întrebuinţează, în unele părţi, spre a bate *dimiile, sumanii* sau *abaoa*»[2]. Se mai numeşte încă şi *ştează*[3]) (piua în care *bat* pănură)[4]), poate dela «*stează*, o cadă mare unde se pun *poclăzi* spre a se face ca sumanii în piuă»[5].) In Ardeal se mai numeşte şi *dubă*, pl. *dube*[6]), şi *dârstă*.

Cei ce se îndeletnicesc cu aceasta, poartă numele de *picari, chioari, ştezari* sau *dârstari*.

De sigur că piua datează de când datează şi pănura, având la început forme cu totul primitive, o albie şi un maiu sau chiar *piuă*.

Intr'un document dela Ştefan cel Mare, se pomeneşte de **Валила**, vorbă care înseamnă *piuă*, în care se *învălesc* sau se îngroaşă *sucmanii* sau şăiacul ce ţese Româncele. Românii până astăzi suprimă această operaţie prin a *învali* sucmaii, adecă a-i trece prin **Валила**, piuă[7]).

Apoi în foarte multe din hârtiile vechi, unde e vorba de vânzare, schimb sau danie de pământ, se pomeneşte şi despre heleşteie sau iazuri de peşte, vaduri de mori şi de *piuă*. Numai dintr'o amănunţită istorie a unui sat, găsim că în 1642: unul îşi vinde «ace partia di ocină... cu casă şi cu 2 livezi, una di perji şi alta di meri şi cu vadă de pio». Alte pomeneli din 1686. Piua eră condusă de un *morar*, care luà pe la jumătatea veacului XIX, câte 15 parale de cot. La piuăle din satul citat, Bogdana-Tutova, se aduceau atunci pentru *învălit* şi ţesături de lână mai fine, cum erau şăiacurile făcute de călugăriţele din mànăstirea Bogdăniţa, plătindu-se câte 20 de parale de cot. ¹)

---

[1]) E. Sevastos, *Cântece moldoveneşti*, p. 166.
[2]) Descripţie luată din Damé, *op. cit.*, p. 167-9.
[3]) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 105.
[4]) Viciu, *op. cit.*, p. 79.
[5]) *Şezătoarea* III, p. 89.
[6]) Viciu, *op. cit.*, p. 41.
[7]) Ep. Melchisedec, *Cronica Romanului*, I, p. 924.

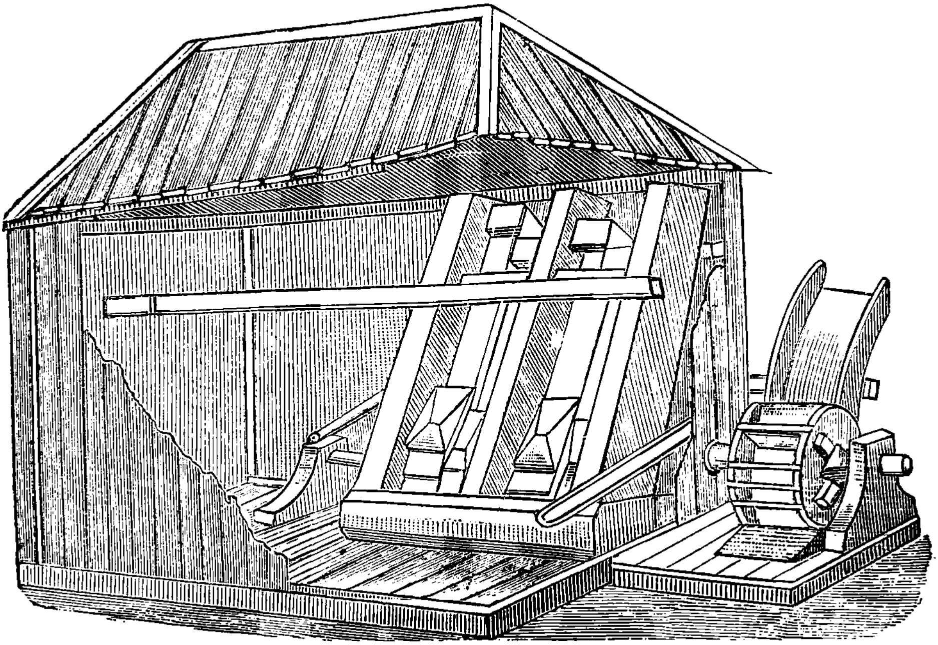

Fig. 463.

Piua se alcătuieşte (fig. 463) dintr'o roată de apă ce transmite mişcarea la niştemaie. Sub aceste maie se află un fel de albie în care se pun dimiile sau abaoa.

Maiele şi albia sunt închise într'o casă făcută din scânduri.

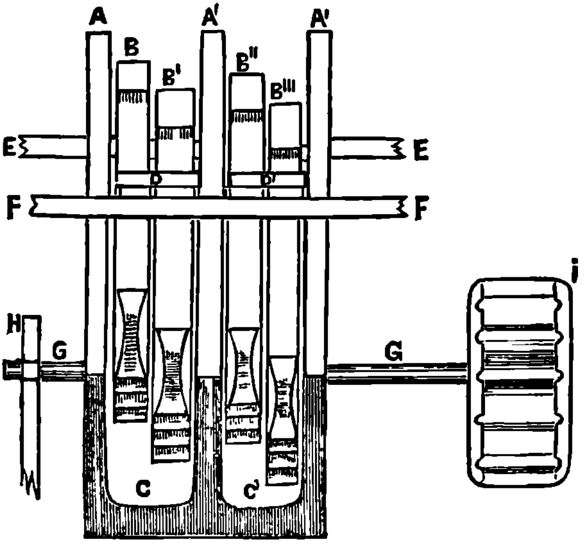

Fig. 464.

---

¹) Ec. I. Antonovici, *op. cit.*, p. XCVIII.

In genere, fiecare piuă are două rânduri de maie. *Piua văzută din față* (fig. 464) cuprinde: a, a', a": *Corfe.*

b, b', b", b''': *Maie* sau *piluge.* Maiele, ca să poată întoarce dimiile când se bat, sunt crestate la capătul de jos, iar dimiele, ca să nu se încurce prin învârtirea lor în oală, se îndoesc şi li se face, cu nişte sfori de cânepă, o cusutură pe margini nu tocmai deasă, la distanţă de un decimetru.

c, c': *Oală, covata* sau *butucul cu găvanele,* în care se pun dimiile. Am văzut că se mai numeşte şi *ştează.*

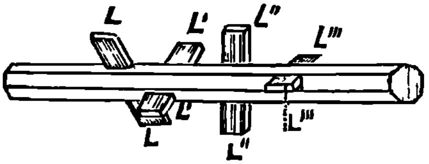

Fig. 465.

d, d': *Grindă,* de care se opresc maiele.

e-e: *Jug* sau *rezematoare,* dela spatele maielor.

f-f: ' *Intaritoare.*

g-g: *Fus.*

h: *Scândura* ce ţine fusul.

i: *Roata* de apă.

Maiele, cari au forma arătată în fig. 466, au la spate câte o *coadă, a.* In *fusul* sau *grindeiul* ce-l învârteşte roata de apă, sunt înfipte nişte pene, numite *ciocane* sau *labe.*

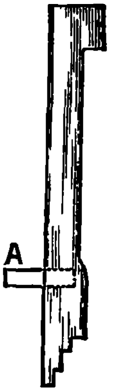

Fig. 466.

Când se învârteşte fusul (fig. 465), două ciocane *l* şi *l"* vin de ridică maiele *b* şi *b"* dela fig. 464, apoi alte două ciocane *l'* şi *l'''* ridică maiele *b'* şi *b'''*, pe când cad maiele *b* şi *b"*. Această mişcare se repetă tot mereu şi maiele, ridicându-se şi lăsându-se, învârtesc şi bat dimiile în oală.

In piuă mai este o vatră cu o căldare sau un ceaun de încălzit apă. Lângă vatră sunt nişte *gujbe* de fier pe cari se pun lemne de se usucă, când sunt verzi.

In unele localităţi, roata este aşezată la mijloc, având două maie de fiecare parte.

PARTEA IV.

INFLORATUL ŞI IMPLETITUL

CAPITOLUL I.

INFLORATUL.

Gustul specific etnic, printre altele, se cunoaşte şi din studierea obiectelor de cari se serveşte omul, din cercetarea îmbrăcămintei,— o parte, prin urmare, observând pe o faţă gustul practic, iar pe alta gustul artistic.

Prima chestiune vom atinge-o mai târziu, când vom vorbì despre port; partea decorativă a portului vom cunoaşte-o, în linii generale, îndată. Şi, după slabele mijloace de reproducere, ne vom încredinţà că gustul poporului român este destul de desvoltat pe acest tărâm, faţă de situaţia lui materială care nu-i îngădue mai mult.

Nu se poate stăruì îndeajuns pe lângă cei cu putinţa unei întinse monografii artistice populare, care ar aveà, pe lângă avantajul conservării acestei arte izvorîte din firea Românului, şi pe acel ce ni l-ar oferì naţionalizarea artei generale.

Suntem la început şi ne place.

Românul şi mai ales Românca se îmbracă frumos. Având la îndemână acul, având la îndemână putinţa de a lipsì din câmp, din codru ori din munte şi prin urmare a sta împrejurul gospodăriei, gospodina a avut vreme să se gândească la înfrumuseţarea exteriorului ei şi apoi şi la al bărbatului. A născocit aşà, *floarea* arniciului roş, albastru (florile de lână mai întâiu) şi dela dânsa, această născocire a trecut la vecină, care i-a mai adăugat sau schimbat cevà; dela aceasta la alta, şi tot aşà mai înainte, până ce forma sau sistemul de înflorire s'a pomenit rămânând ca izvod impus şi prin urmare chiar memorat.

Această memorizare există; să ne uităm la podoabele femeieşti din diferite părţi ale Românilor şi ne vom încredinţà.

Broderiile şi toate lucrările de mână ale jupâneselor noastre sunt cunoscute încă din veacul XV şi ele ne dau măsura răbdării şi vredniciei lor. In veacul următor, ele coseau reliefuri pe tulpan, altlaz şi catifeà. La Constantinopol, ne spune Ion Chica, s'au prețuit acele podoabe până târziu. Parte mică din ele ne-au rămas prin mânăstiri, dăruite de Doamne şi jupânese. Scăderea vremurilor de astăzi constă în uitarea tocmai a celor ce ar trebuì să înlocuească pe Doamne şi jupânese; pildele' rari şi singuratece nu trebue să ne bucure peste măsură, deoarece cu toţii ştim că dacă câte odată mai străluceşte în mijlocul potopului de mode străine deochiate şi câte o rămăşiţă a trecutului nostru, aceasta se întâmplă tot dintr'un punct de vedere sec şi interesat.

Şi vai, cât de dureros e să spui adevărul! Il spunem, căci aşà trebue:

Frunză verde de ciorchină,
Asta-i lelea cea fudulă
Ce-a dat brânz', a dat făină,
Ca să-i coase *pui* pe mână.
Asta-i lelea cea fudulă,
Pe la poale cu *ţidula* [1]).

«Am purtat,ziceà acum câtva timp o preoteasă trecută de 90 de ani, un tulpan de mătasă albă, dela mamă-mea, cu înfiorituri de struguri împrejur, care, să fie acum, zău de nu ţi-ar fi silă a privì la stămburile şi petecăriile de azi.»

Tulpanul de mătasă albă de care pomeniă bătrâna, erà un început de stampare românească originală, pentru desemnarea albiturilor, ca şi *râurii* cusuţi pe cămeşi, şervete şi alte pânzeturi, sau ca alesăturile făcute în răsboaie în timpul ţesutului. Acest mic început de stampare care a rămas poate înnăbuşit de invadarea grabnică a spoielii occidentale, se compuneà din mici tipăraşe de plumb sau cositor, în forma unor mici tăbliţe dreptunghiulare, cumpărate dela zlătari şi făcute după comandă, mai întâiu a orăşencelor şi apoi a sătencelor, cu desemnuri ce înfăţişează struguri, frunze, etc.

Când erà gata de zugrăvit o materie, se pregătià o *blană* (scândură) lată şi limpede sau o masă pe care se cerneà un strat subţire de cenuşă curată şi moale ca praful, iar peste acel strat materia de zugrăvit. Tiparele se înşirau pe două vergele prin inelele de pe marginea lor şi aşà fixate se purtau din loc în loc, după voie, ca vignetele tipografice pe coalele de tipar. Dacă se pictau florile desemnului cu must preparat din cârmuz, din boabe de boz, soc ori altă coloare neagră sau galbenă, (coloarea picăturilor de tipăraşe se făceà dintr'un mare număr de flori, spre a o obţineà mai puternică, şi se conservà în sticluţe, amestecată cu piatră acră, oţet şi spirt, ce erà mai nimerit la împietrirea sau plămădirea colorii), cenuşa de desubt absorbià repede culoarea şi ea nu se mai întindeà în lături. Cu această regulă se schimbau tot felul de tipăraşe spre a învrâstà înfloriturile.

---

[1]) *Şezătoarea*, II, p. 216.

Pânzeturile astfel pictate se numiau *tulpane* şi din ele se făceau fuste sau rochii, iar la îmbrăcăminte, pe deasupra tulpanului îmbrăcà altă fustă albă şi subţire, prin care se vedeà umbra figurilor tulpanului. Acest costum femeiesc erà în vremea lui Tudorin (Domnul Tudor Vladimirescu) [1].

Aceste constatări sunt, de sigur, particulare locului, şi nu le-am găsit până acum nicăiri.

Un alt fel de înflorituri sunt cusăturile cu *arniciu* roş, negru, albastru sau altfel, cari au forme geometrice.

Pentru unele părţi ale Ardealului, ele au fost întocmite într'un album, de d-l Dimitrie Comşa. [2]

Alte înflorituri cu alte linii reprezentă animale şi plante, frunze şi flori mai ales, din cari, fiind mai lesnicioase de schiţat, dăm aici câtevà mostre.

Figurile ce compun florile sunt felurite şi poartă diferite numiri. Câtevà sunt cele ce urmează: *salbănaş* sau *sălbanele* (nişte cusuturi făcute pe mâneca cămeşii») [3]; *măgistra* («cusutură pe pieptare, ca podoabă, pe dinainte, pe la bumbi»); [4]) (*peste-cot* («o cusutură ce-o fac fetele şi femeile pe ii, cevà mai sus dela cotul mânii) [5]; *işloage, bănuţei, fluturaşi* [6]*;* *râuri* («flori cusute la mâneci şi la pieptul cămeşilor femeieşti în linii şerpuitoare») [7]; *ciocănele* (flori cusute pe iia femeilor») [8]; *braduşcani*, *frăgari*, *stâlpari*,

---

[1] Pr. N. Brezeanu (Zavalu-Dolj), în *Bulet. Soc. Şt.*, XIII. No. 3-4, p. 240.
[2] Câtevà reproducţii în colori în *Calendarul «Minervei»* pe 1906.
[3] Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 105.
[4] Viciu, *op. cit.*, p. 58.
[5] *Ibidem*, p. 66.
[6] *Ibidem*, p. 53.
[7] *Ibidem*, p. 73.
[8] *Ibidem*, p. 30.

dafină, etc., pentru Românii din munţii apuseni, relative la feţele de perină, făcute din pânză albă de bumbac [1]); *obinzéle* («*pumnişori chindisiţi* la cămeşi») [2]).

O lista mai completă o avem cu privire la Românii din Meglenia: turnată (brodată), şăminalıă (A Şăminei, în felul Şăminei), muşmula (fel), spicu, Sùltălıă (a Sultei), Dòcălıă (a Docài), — cu direţi (— cu stâlpi) — roşi, — vinita, trăcolu (cercul), verdzilĭ (vergel), — runc (altfel), biba (raţă), ciopca (în felul dinţilor, în felul pliscului paserilor), budànĭu (cicric), cireşca (ca cireaşa), cu ugràdiţă (cu o-gradă), Nànaliă (a Nanei), budimenca (după floarea cu acelaş nume), bobca Şiştaţilĭ (în felul banilor turceşti de 10 parale), — cu ìeripi (— cu aripi), — cu runcă, — cu un curm (— cu un curmeiu), — cu desa (— cu deasă), pena (pană), — mică, — mari, cĭarcu-cu-runc, cu un ùrdini, — cu doi ùrdini (— cu doua rânduri), - şăròt (piestriţ), liumnicinescu (liumnicenesc, în felul Liumniţei, cum se poartă la Liumniţa), — stupàt, Mìlicesca (după numele satului).

Brodăriile de pe la mânecile cămeşilor au alte numiri: cĭarcu, — runc, — stupàt, rudanıı (rânduri), steli, cireşchili (cireşele), şi-sorţli, bliznacu (arămiu), şiştacu (banul, banul turcesc de 10 parale) curu-gălìnăliă (— găinei) [3]).

Brodatul sau înfloritul se mai face pe şervete, «*zăbrelnic*, prosop cusut cu *flori de lână*» [4]), cearceafuri, batiste, bete, etc.

Cele mai multe şi mai frumoase însă, se fac pe cămeşi, la piept, umeri şi mânecile lor. Printre acestea cea mai de seamă este *altiţa*, despre care găsim adunate următoarele:

Altiţa este o cusutură cu diferite colori ce fac femeile de munte pe cămeşi; se mai numeşte şi umărul unei ii cusut cu flori de fire, de lână sau de mătasă şi adesea adornat şi cu fluturei. La Moldoveni însemnează şi cămeşa întreagă. Intr'un act moldovenesc din sec. XVII găsim: «o fotă roşie, 2 peşchire, o păreche de altiţe cu sârmă». In cântece:

> Oiu luà o sărmăncuţă,
> Care poartă opincuţă
> Şi *cămeşă cu altiţă*
> Şi pe şolduri o catrinţă...

---

[1]) Frâncu-Candrea. *op. cit.*, p. 10.

[2]) Viciu, *op. cit.*, p. 63.

[3]) Per. Papahagi, *Megleno-Românii*, I, p. 34-5.

[4]) *Şezătoarea*, II, p. 44.

Sau :

Cu flori roşii la cosiţă,
Cu *cămeşă în altiţă;*
Cămeşă ca lebădă,
Se vede ţâţa prin ea.

Altiţele se pun nu numai la cămeşile femeieşti, ci şi la cele bărbăteşti. O doină de peste Carpaţi zice :

Badiu care-mi place mie,
N'are cară, nici moşie,
Numai pană 'n pălărie ;
Nici o brazdă în holdiţă,
Făr' cămaşe cu altiţă...

In Banat se zice *latiţariu* sau *lătiţă* (sârbeşte *latitza),* iar în unele părţi din Transilvania şi *umăraşi* (chindiseală de peste umeri se chiamă în unele locuri *umăraşi* sau altiţă). Alt sinonim al altiţei este *pava* care se pune la cusutura cameşii cu mâneca [1]).

Fig. 467, *cusaturi* pe o cămeşă cu guler lat răsfrânt, dela Aglaia Mitocariu, Bogdăneşti-Suceava.

Fig. 468, *ciupag* sau guler de cămaşă, cu *borboţică* sau *borbotă* subţire pe la margini, apoi două dungi în relief, ţesute în răsboiu, iar la mijloc flori făcute din mărgeluţe colorate (dela aceeaş).

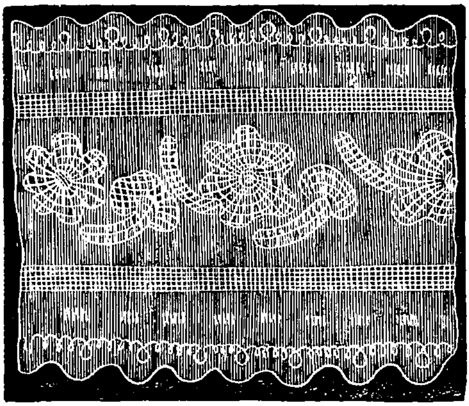
Fig. 468.

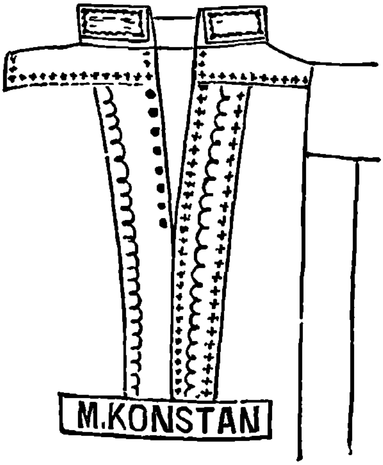

Fig. 467.

Fig. 469 şi 470 *râuri* după colecţiunea ardelenească a d-lui Comşa.

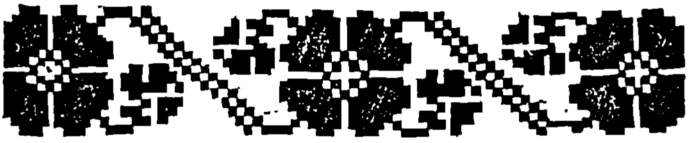
Fig. 469.

---

[1]) *Etym. Magn. Rom.*, p. 932-4.

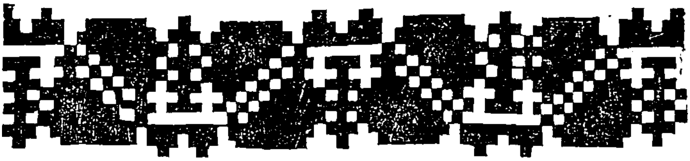

Fig. 470.

Fig. 471, colț de *năframă* din Polovraci.

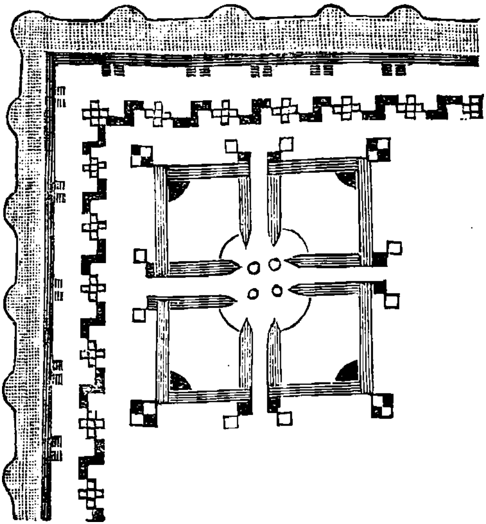

Fig. 471.

Fig. 472. *Pui* pe la poale la cămeşi bărbăteşti din Bumbeşti-Gorj.

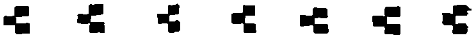

Fig. 472.

Fig. 474, *Râuri*, aşezate unele lângă altele pe la colțurile de perină, capete de prosoape, etc. (Bumbeşti-Gorj).

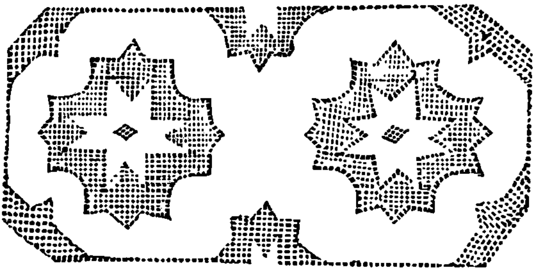

Fig. 473.

Fig. 473, *înfloritură* ardelenească de prosop.

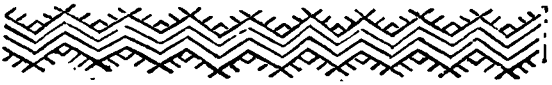

Fig. 475.

Fig. 475, *râu* din colecția ardelenească a d-lui Comşa.

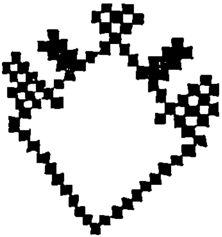

Fig. 474.

Fig. 476. *Colț de năframă* din Bumbeşti-Gorj. [1]

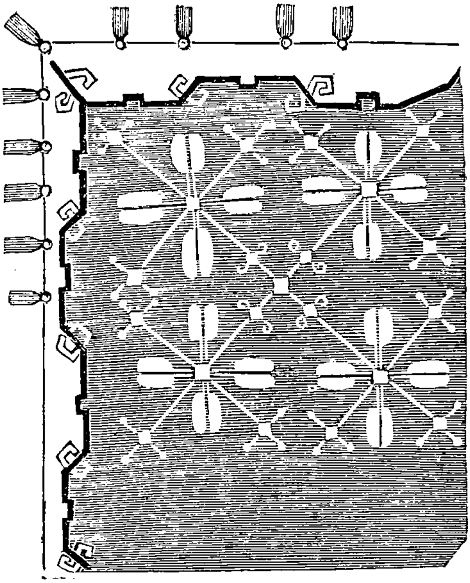

Fig. 476.

Fig. 477. *Colț de naframă* din acelaş loc.

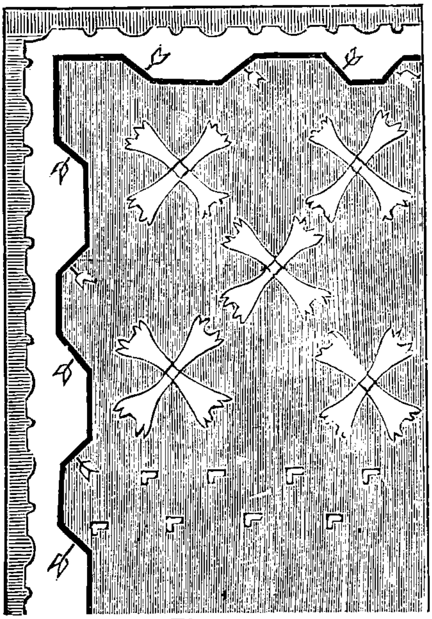

Aceste năframe se strâng la mijloc şi se aşează prin pereți (fig. 478).

In Novaci se îndoaie pe jumătate şi se atârnă de sfori dealungul păreților.

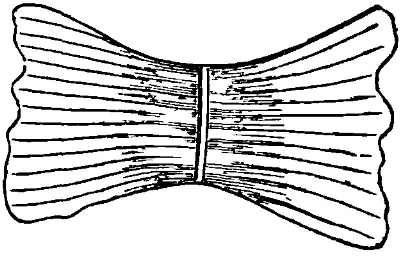

Fig. 477. Fig. 478.

---

[1] Fondul başurat din fig. 476-7 este, se înțelege, alb.

Fig. 479, *râu* din colecția ardelenească a d-lui Comșa.

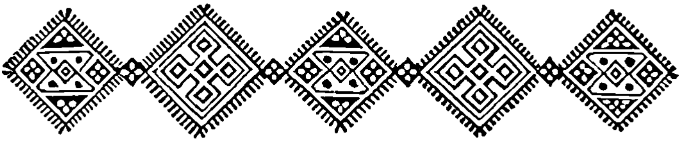

Fig. 479.

Fig. 480, *Floare* la cap *de prosop,* făcută în gherghef (Catinca I. Medelean, Țepu-Tecuciu).

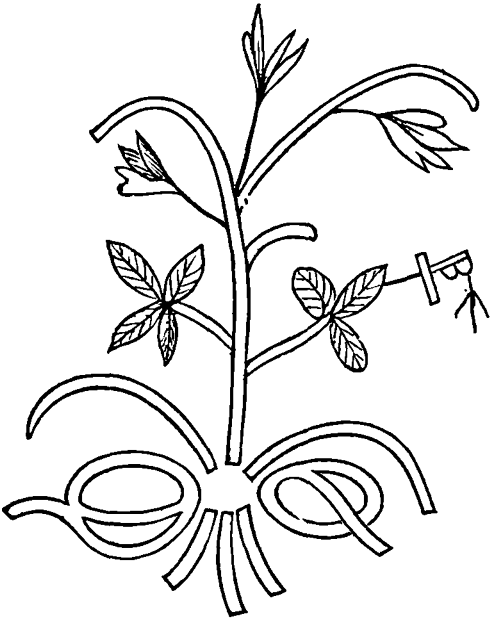

Fig. 480.

Fig. 481, *râu* din colecția ardelenească a d-lui Comșa.

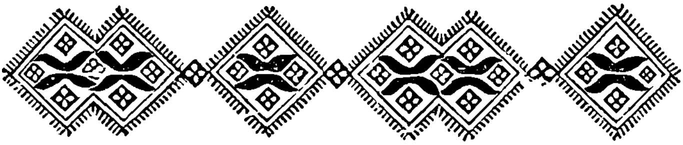

Fig. 481.

Fig. 482. *Colţ de năframă* din Novaci. [1])

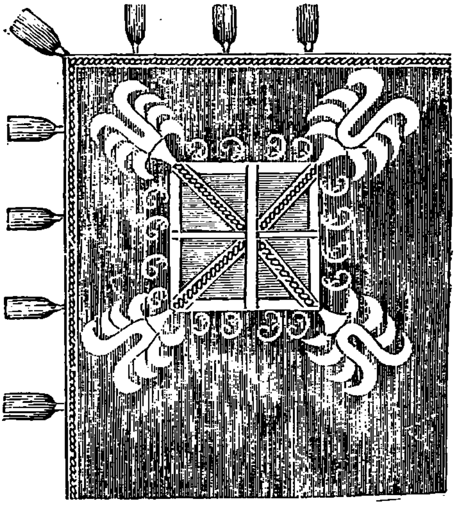

Fig. 482.

CAPITOLUL II.

IMPLETITUL.

Obiectele de îmbrăcăminte cari se împletesc pe de-a'ntregul, din neputinţa unei croiri şi a cusutului sunt:

Mănuşile de lână, cu cinci degete sau numai cu unul, celelalte fiind alături într'o despărţitură mai mare. Pomeneală despre «2 părechi de mănuşi» de pe la sfârşitul veacului al XVIII-lea [2]).

Ciorapii sau *călţunii* (şi *colţoni)* cu sau fără dungi la partea de sus. Românii din Meglenia îi împletesc în diferite feluri şi cu diferite flori şi colori, precum: broască, vinit (vânăt), vlăşescu (românesc), vârdărescu, ŭochĭŭ-pùlĭcălĭă (ochiul puicăi), ŭochĭu-mari (ochiu mare), pişa-boŭ, mera (măr), filia (felie), măcĭocu (măciucă), chĭăptinu, priscurnicu (în felul prescurii), cu praguri, cu crivulicăe (cu curbe, linii strâmbe), etc. [3]).

Intr'adevăr patria ciorapilor este Macedonia. Românii de acolo, când vor să facă un dar mai însemnat, îl fac de ciorapi.

---

[1]) Fondul negru din fig. 482 este alb.

[2]) N. Iorga, *Doc. Bistr.*, II, p. 95-6.

[3]) P. Papahapi, *Megleno-Românii*, I, p. 35.

Mânecari de lâneturi se poartă mai mult în Bucovina [1]; le-am văzut însă şi în unele locuri din Moldova de mijloc.

Flanele (tricouri), cu sau fără mâneci, deschise la gât sau pe umeri. Meştere în acest împletit am văzut gospodinele din Negrileşti-Tecuciu, cari ştiu să facă un fel de râuri spiriforme dealungul hainei.

Plaşile de prins peşte, *năvoadele*, *voloacele* şi alte măestrii se împletesc din bumbac tare răsucit sau din fuior.

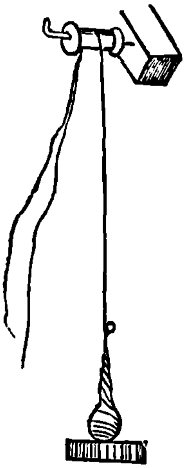

Fig. 483.

Firul răsucit din două fire, care slujeşte la împletit se numeşte *rasuceală* şi se capătă în chipul următor: Se iea o *drugă* (fig. 483) care nu-i altcevà decât un fus cu o roată în partea de jos şi de dânsa se leagă două fire de pe două gheme. Firele se petrec pe deasupra unui *mosor (mosorèl, macarà)* de aţă, isprăvit şi bătut într'un cuiu în coardă.

Prin greutatea ei, răsucind druga, ea se va învârtì şi va *rasucì* şi aţa dublă cuprinsă între mosor şi drugă. Trăgând de cealaltă parte a aţelor în sus şi în jos, mosorelul se va învârtì şi răsuceala va trece şi de această parte.

Când aţa s'a răsucit, se învârteşte pe drugă şi iar se urmează.

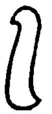

Fig. 484.

Impletitul cel mai simplu se face cu *cârligul* (fig. 484), prototipul *igliţei* sau croşetei. Cu el se împletesc mai ales mănuşi, chiar şi de către copii.

Impletitul adevărat se face cu *andrèlile* sau *undrèlile*, nişte ace de fier groase de 1-2 mm. şi lungi de 15-20 mm., sau cu *cârligul de împletit*.

Pentru năvoade se foloseşte sârma lungă.

Copiii îşi fac şi ei un fel de împletitură numită *găitan*, slujindu-se de un mosorel de aţă cu nişte cuişoare. Acest găitan se întrebuinţează de ei la încins [2].

---

[1] D. Dan, *Straja*, p. 38, 51.

[2] Descriere amănunţită în T. Pamfilie, *Jocuri de copii*, I, p. 68-9.

CAPITOLUL III.

HORBOTE.

Hòrbotele numite şi *cipte* [1]) sau *cipce* în Ardeal, se fac cu *ìglița*, sau *inglița*, un ac cu un dinte ascuțit.

Horbotele se coase la marginile prosoapelor, la încheietura pernelor, la mânecile cămeşilor, încheietura foilor la prostiri, marginea prostirilor, etc.

Intr'un catastiv din 1812 se pomenesc chiar şi rochii cu «horbote pe poale» [2]).

Horbotele, la sing. *horbotă* şi mai ales diminutiv *horboțică,* poartă diferite numiri precum *cocori* [3]), *cârligei* [4]) şi altele, de cari vom mai pomenì mai încolo.

Horbotele cuprinzând motive cu desăvârşire româneşti, vom da mai numeroase chipuri, schițate mai mult sau mai puțin întocmai după cele naturale.

Mai înainte vreme, horbotele se făceau pe o scară întinsă la gherghef, tăind din pânză cu foarfecele şi apoi tivindu-i marginile ca să nu se distrame. Acest procedeu cere muncă migăloasă şi astăzi a început a pierì această industrie.

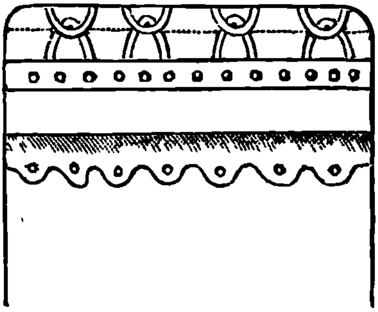

Fig. 485.

Fig. 485, *perina* având: *clape* de horboțică pentru încheiat, un rând de horboțică, un lat de pânză şi apoi altă horboțică slobodă. Aceste perine stau în *zestre* care, pe la Palanca (Ghimeş), se compune din *pături* de lână, negre cu alb sau cenuşiu. Pe acolo, în loc de covoare atârnă gospodinele în pereți levicere împodobite cu rămuri de brad, *«orghică»,* specie de grâu, flori, etc.

---

[1]) Viciu, *op. cit.*, p. 31.

[2]) Iorga, *Stud. Doc.*, VII, p. 255.

[3]) Viciu, *op. cit.*, p. 34.

[4]) *Ibidem*, p. 26.

Fig. 486, *borboțică* din Palanca.

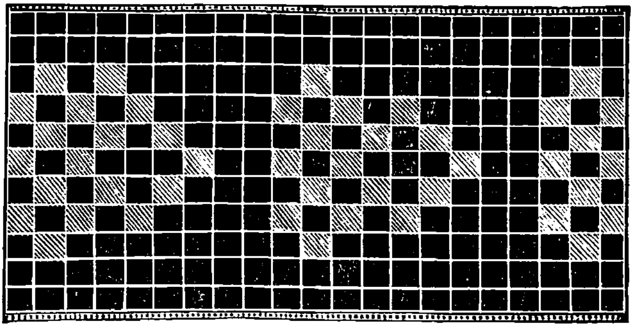

Fig. 486.

Fig. 487, *borboțică* din Palanca.

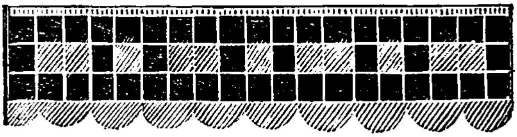

Fig. 487.

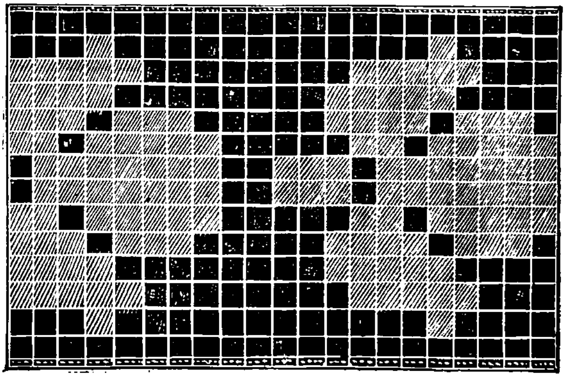

Fig. 488.

Fig. 488, *borboțică* pentru încheiatul foilor la proștiri din Piatra-Neamț.

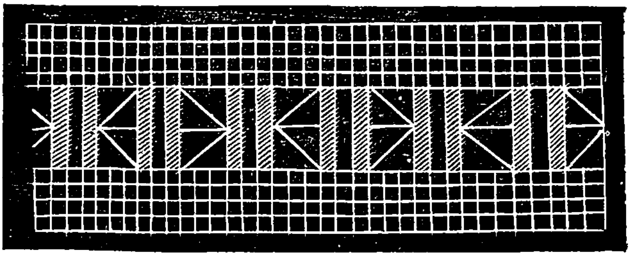

Fig. 489.

Fig. 489, *borboțică* de încheiere din Piatra-Neamț.

Fig. 490, *margine* naturală de prosop, cu urzeala făcută canafi, iar bătătura rărindu-se către margine (Piatra-Neamț)

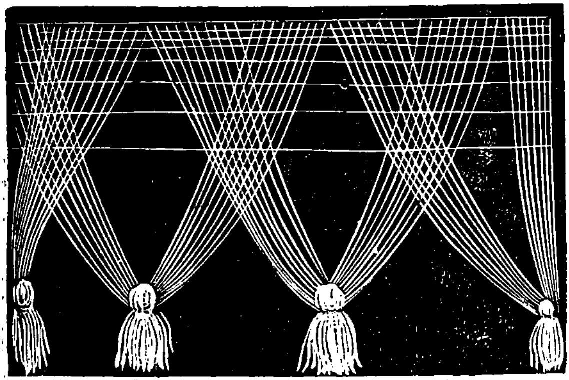

Fig. 490.

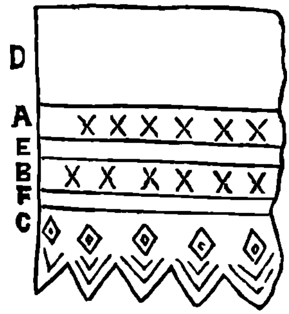

Fig. 491.

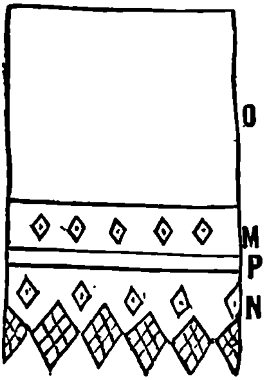

Fig. 492.

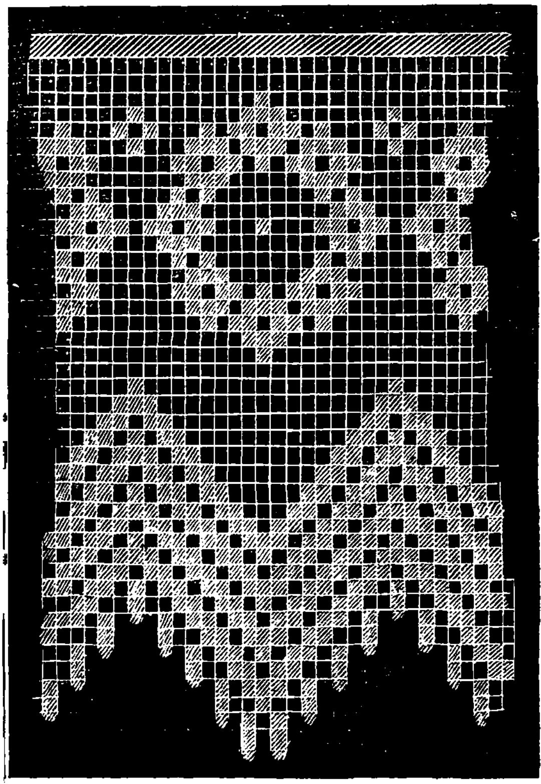

Fig. 493.

Fig. 491, *prostire* de pus pe pat, lungă cât patul și lată cât și el, plus cât este dela marginea patului până jos. Pe pat stă cam până la jumătatea lui *B*. Părţile *D*, *E*, *F*, sunt de *basă* de târg, iar *A* (fig. 494), *B* şi *C* (fig. 495) sunt hòrbote împletite cu igliţa (casa părintească).

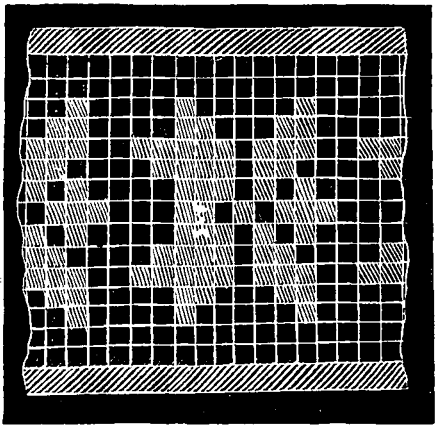

Fig. 494.

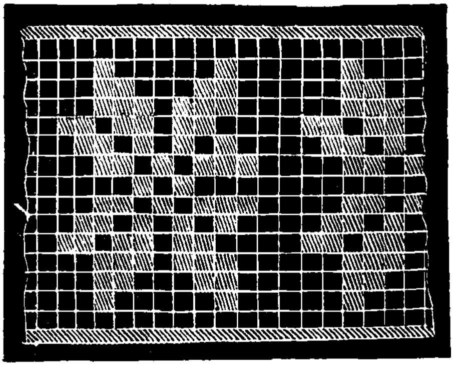

Fig. 495.

Fig. 492 *prostire* de pat având părţile *O* şi *P* din burungic ca bătaie, iar urzeala de bumbac sacâz galben.

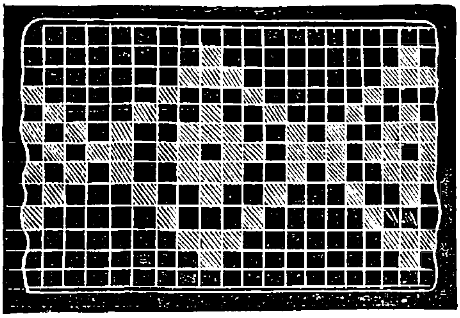

Fig. 496.

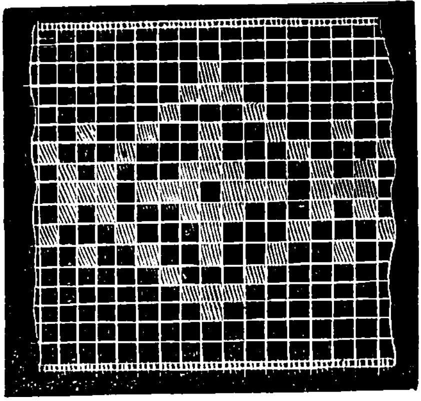

Fig. 497.

Părţile *M*, horboţică (fig. 496 sau fig. 497, iar horboţica lată *N*. fig. 499 (casa părintească).

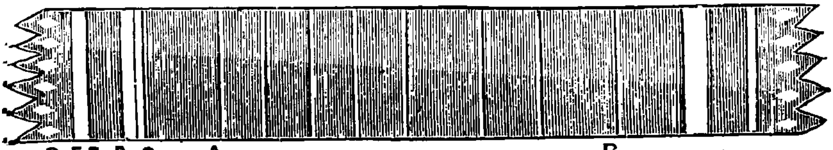

Fig. 498.

Fig. 498, *prosop*. Prosoapele sunt mai lungi decât şervetele;.

ajungând până la 2 m., cu o lăţime de o jumătate de metru. Partea *A B* este de bumbac, atât ca urzeală cât şi ca bătaie, fiind ţesut în 2 iţe.

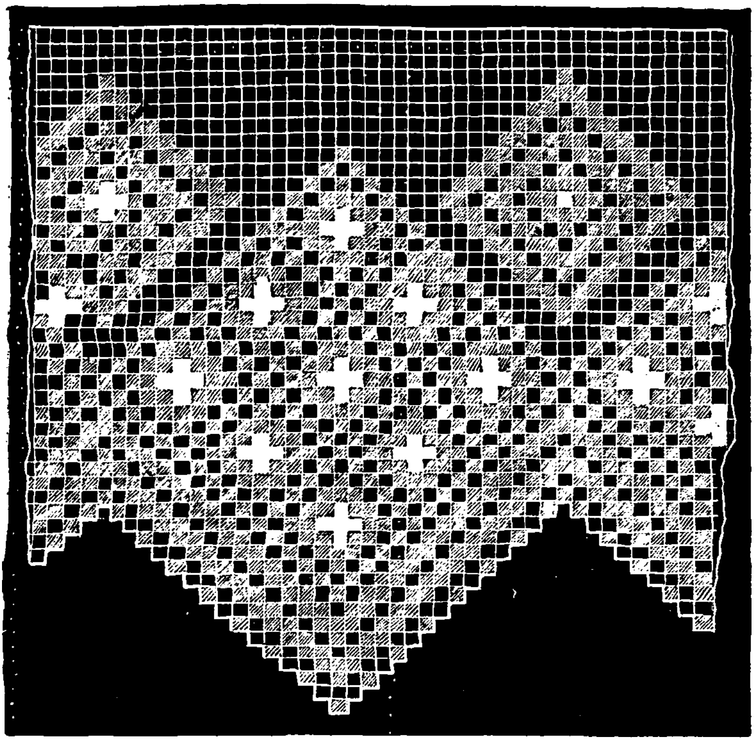

Fig. 499.

Este învrâstat cu vrâste de *tiriplic* ieşite în relief. Pânza are urzeala dată prin trei iţe, din cari două conţin pe cele nesoţ. Atât cât se *bate* bumbacul, ele funcţionează ca şi o iţă. Când încep vrâstele, pe lângă cea cu fire multe e şi o a doua, care are trei fire, pe când cea de jos are numai unul. Aceasta face ca echilibrul între fire să nu se poată ţineà şi *bătaia* este săltată în sus. Când vine rândul firelor de sus ca să scoboare în jos, pentru un rost se bate un fir de bumbac şi apoi se ridică din nou în sus, aşà că vrâsta de tiriplic rămâne deasupra planului pânzei.

Partea *C A* are bătaia de burungic galben cu vrâste de tiriplic; părţile *C D* şi *F E* sunt de bumbac şi îndestul de înguste; părţile *E D* şi *F G* sunt de horboţică. Partea *C D* are 7 *ochiuri* în lăţime, plus două jumătăţi cari se coase cu marginile *C* şi *D* ale prosopului. Floarea este ca pătratul mic din fig. 499.

Horboţica *F G* e întocmai ca cea din fig. 493.

Fig. 500, *prostire* de pat, *A* (fig. 515) şi *B* (fig. 501), horbote, restul hasà (casa părintească).

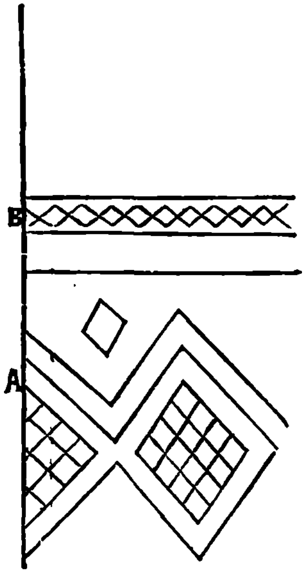

Fig. 500.

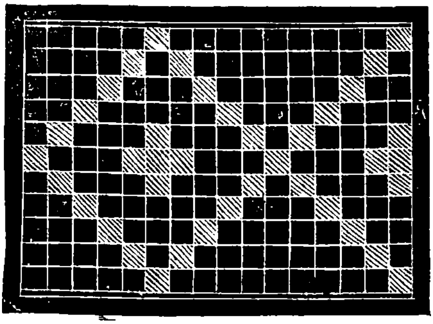

Fig. 501.

Fig. 502, *horboţică cu cănăfiori* din căt. Chetrenĭ, com. Stăneştĭ, jud. Tutova (I. Nistor).

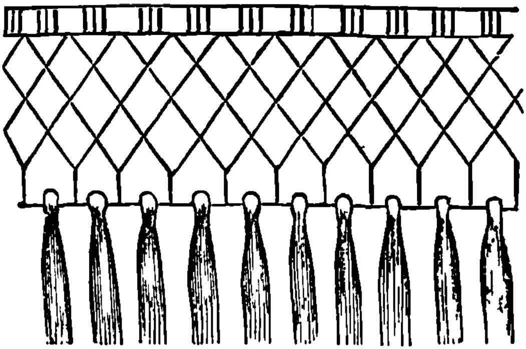

Fig. 502.

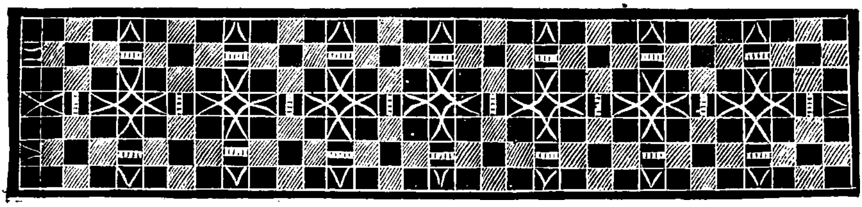

Fig. 503.

Fig. 503, *horboţică* de legătură.

Fig. 505, *horboțică* cu fire duble.

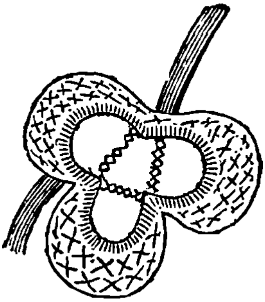

Fig. 504.

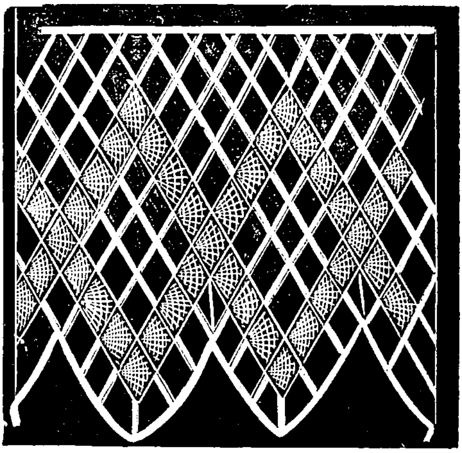

Fig. 505.

Fig. 506, *horboțică,* ale cărei rânduri pot fi oricât de multe. O floricică mărită reprezentă fig. 504.

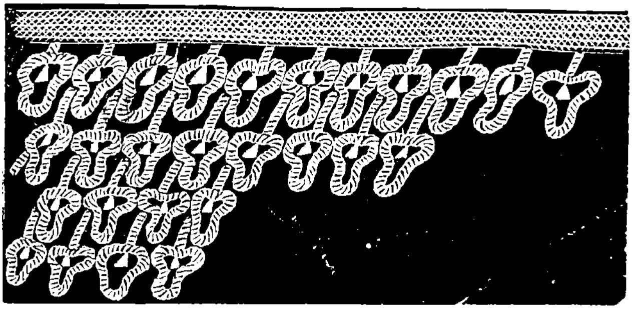

Fig. 506.

Fig. 507, *horboțică* veche, la prosoape.

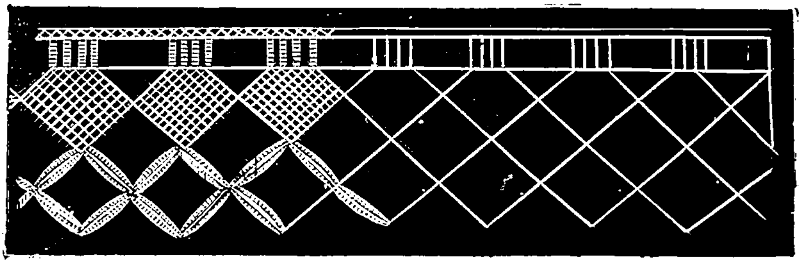

Fig. 507.

Fig. 508, *horboțică* foarte veche.

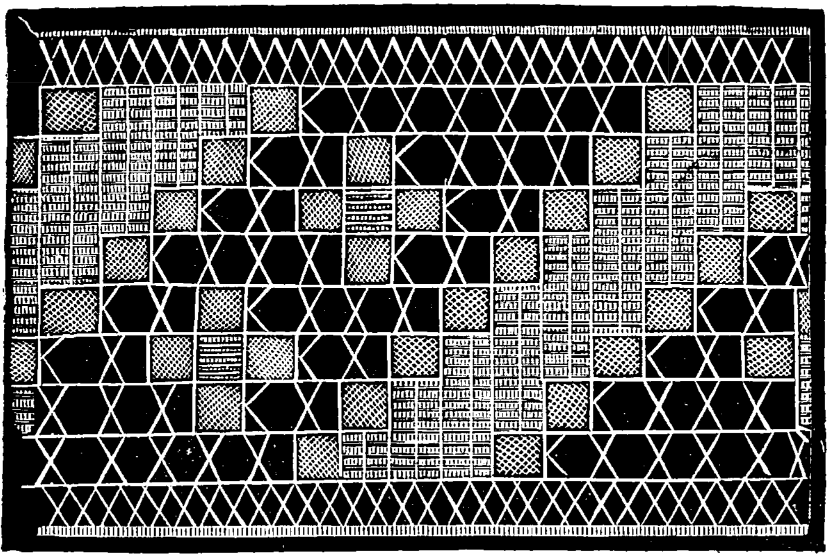

Fig. 508.

Fig. 509, *horboțică* sfârșind un prosop foarte vechiu, din Negrilești-Tecuciu.

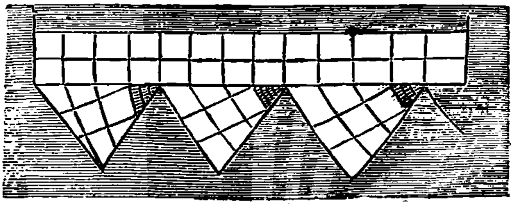

Fig. 509.

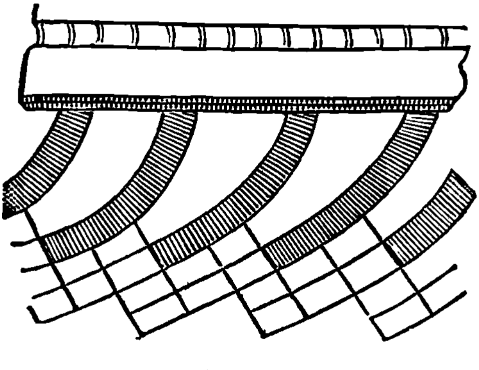

Fig. 510, aceeaș din acelaș loc.

Fig. 510.

Fig. 511, *horbotă* numită rouă.

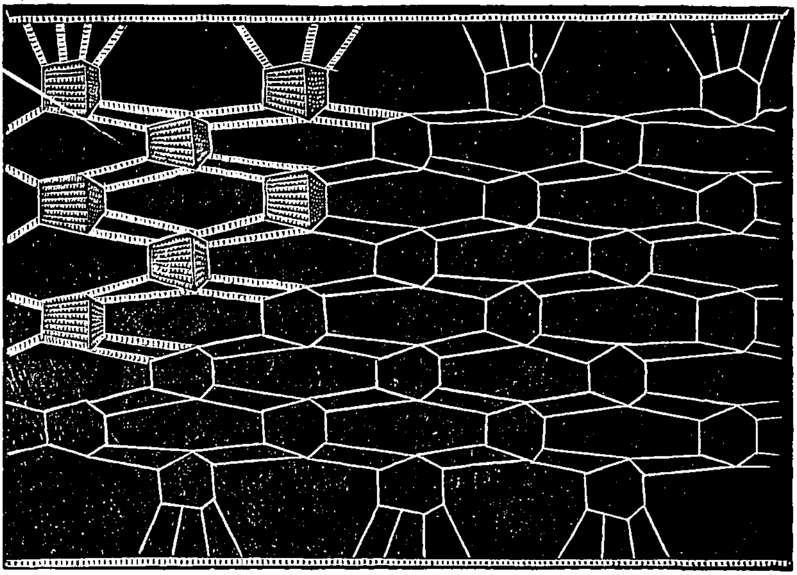

Fig. 511.

Fig. 512, *horboțică* de prosop; firele oblice spre stânga sunt duble, iar cele spre dreapta simple, făcând între ele ochiuri ca cele dela plasă.

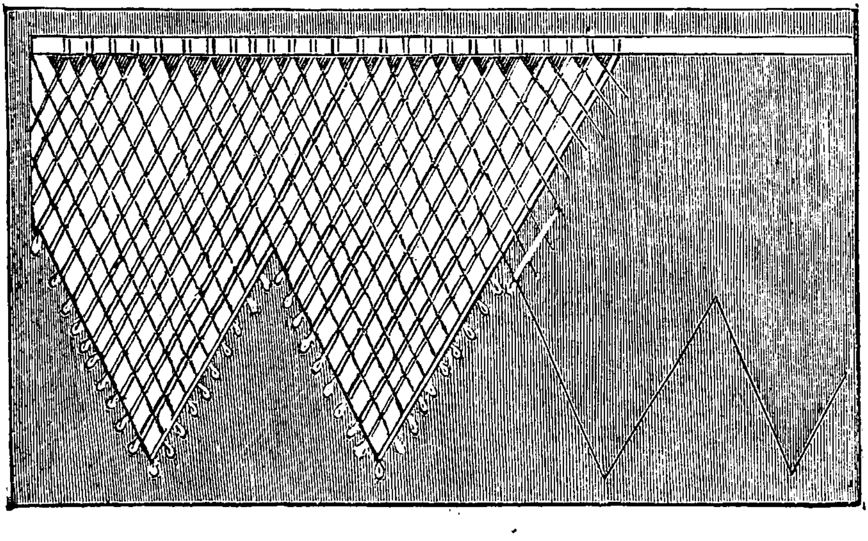

Fig. 512.

Fig. 513, *horboţică* de prosop şi prostire.

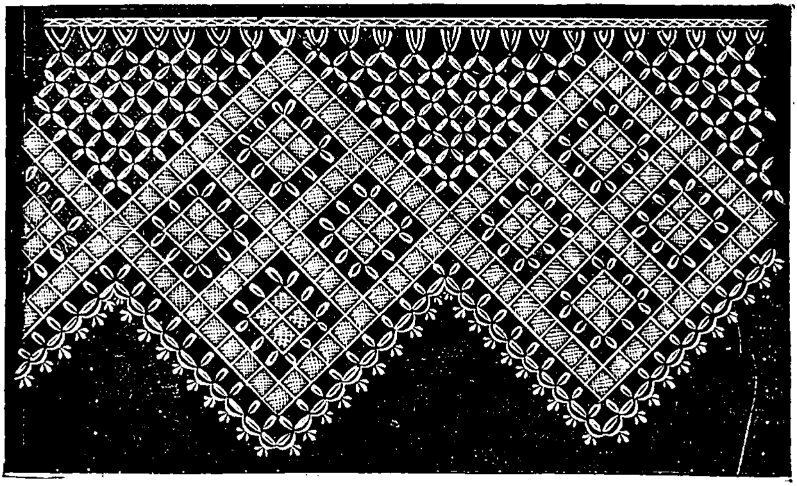

Fig. 513.

☞ Fig. 514, *horboţică* pentru prosoape; are cânăfiori de bumbac; se numeşte *«măcrămiare»* (Chetreşti-Stăneşti-Tutova: I. V. Nistor).

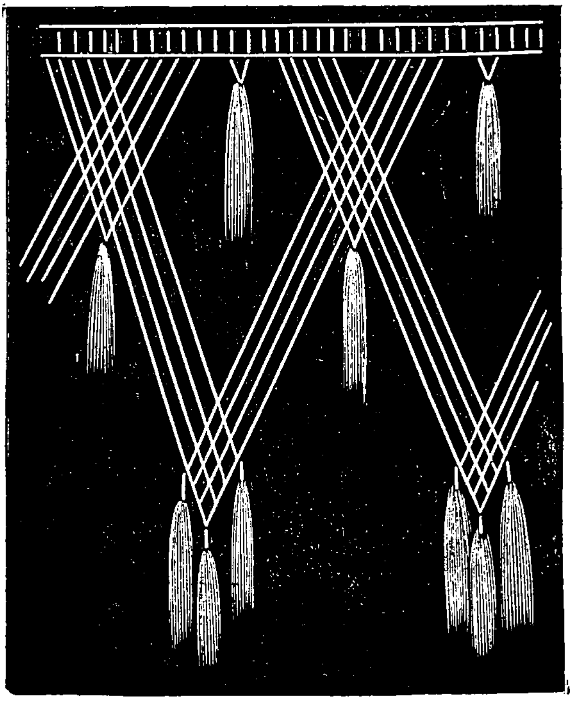

Fig. 514.

Fig. 515, *horboțică de prostire* (casa părintească)

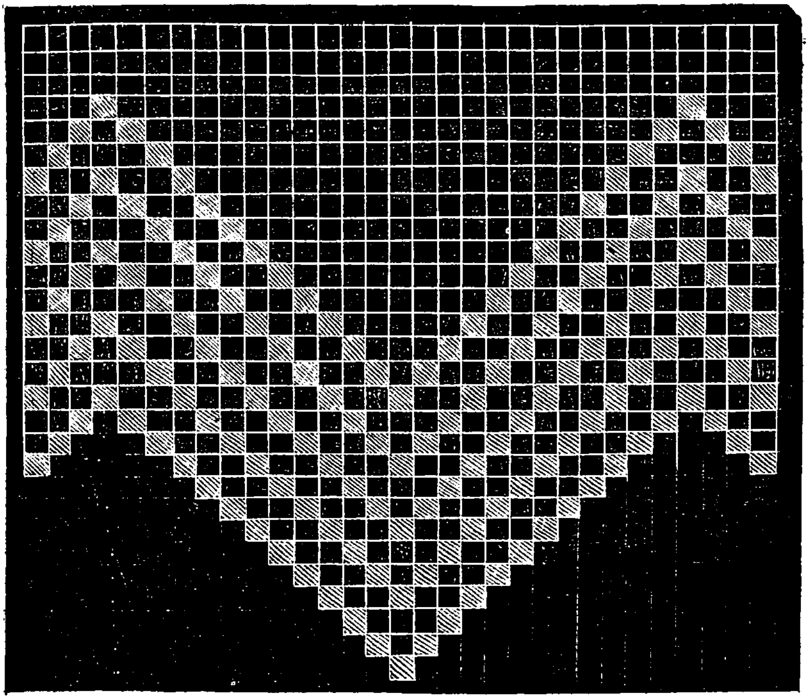

Fig. 515.

Fig. 516, *horboțică* numită *«grier»*, pentru prostiri și prosoape.

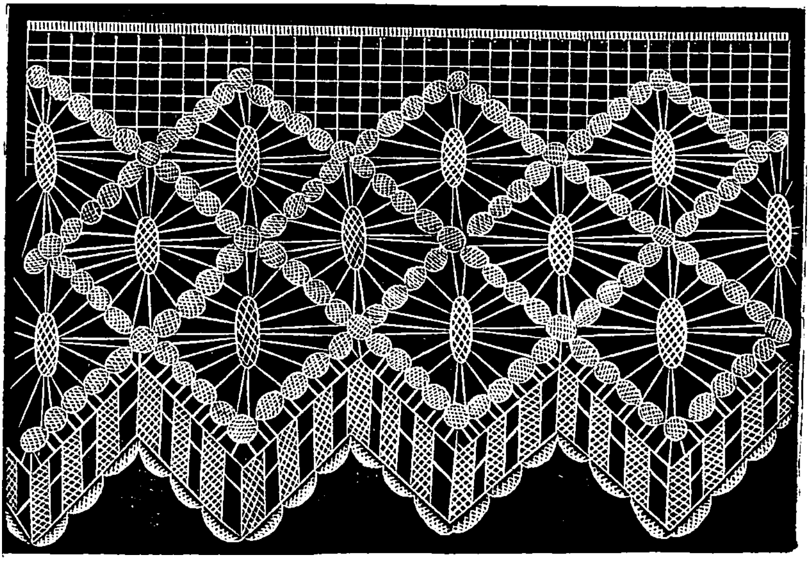

Fig. 516.

Fig. 517, *borboţică* de încheietură la prostiri.

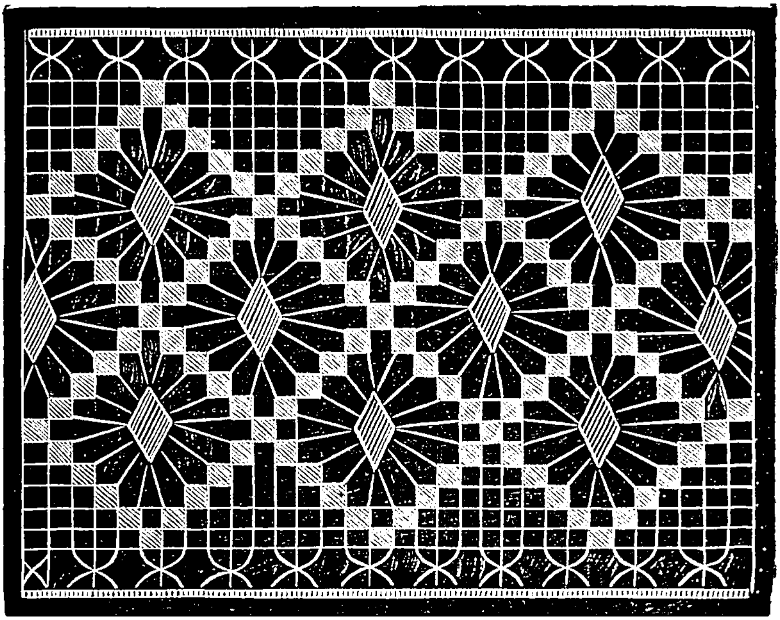

Fig. 517.

Fig. 518, *borboţică* pentru prosoape (Chetreşti-Stăneşti-Tutova).

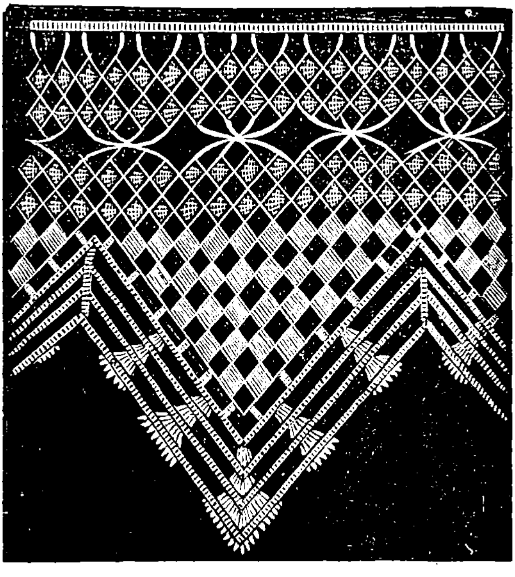

Fig. 518.

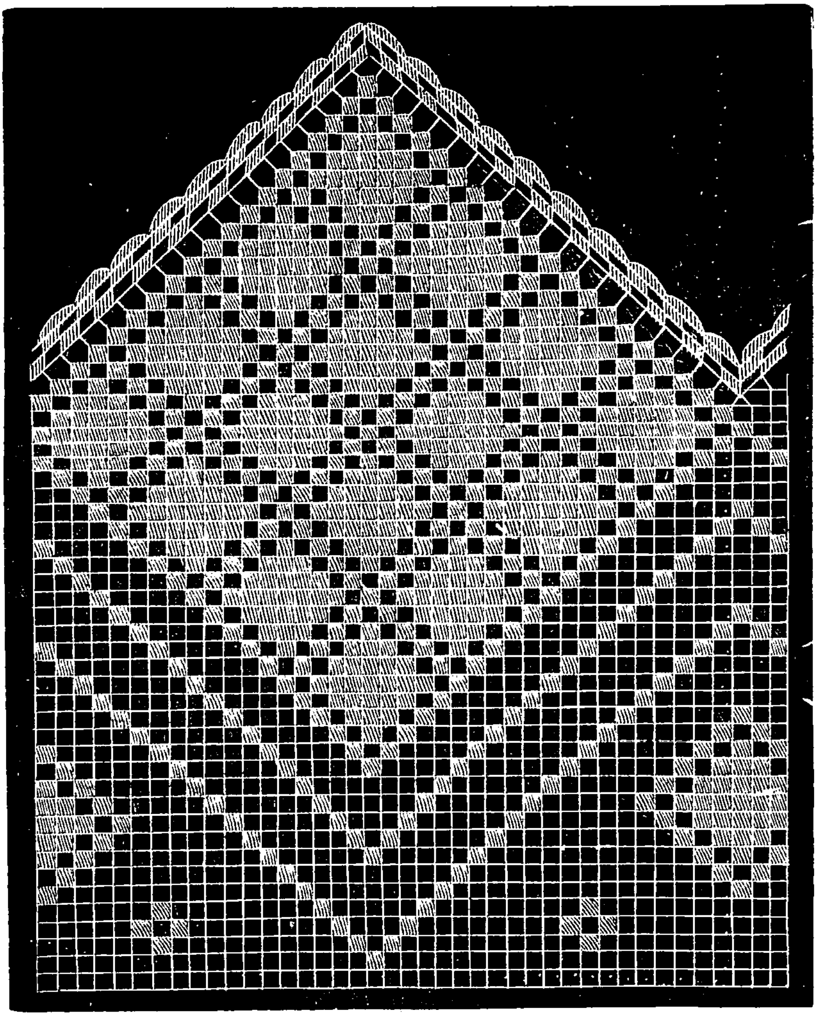

Fig. 519.

Fig. 520, *horboticǎ* de prosoape (Lieşti-Tecuciu).

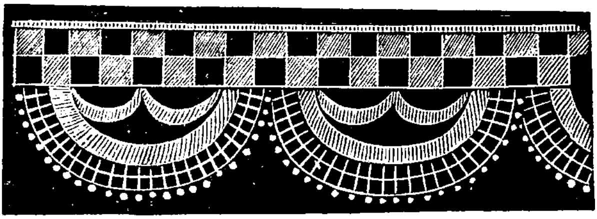

Fig. 520.

Fig. 521, *prostire; A*, horboțică îngustă de legătură; *B*, pânză; *C*, horboțică de margine.

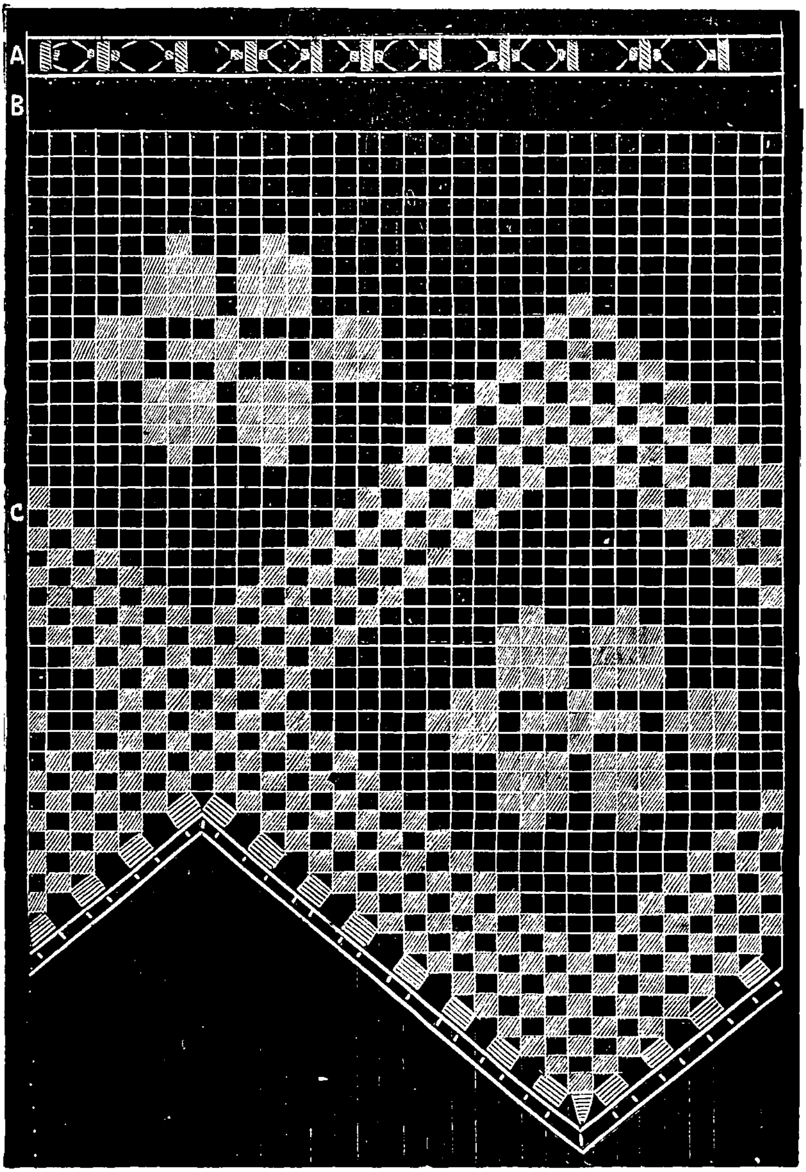

Fig. 521.

Fig. 522, *horboțică* de legătură.

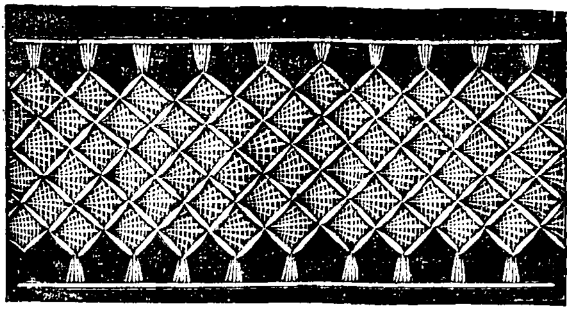

Fig. 522.

Fig. 523, *horboțică* pe muchea perinelor din zestre, încheind fețele de perină, din hasă de târg (Șerbănești-Tecuciu).

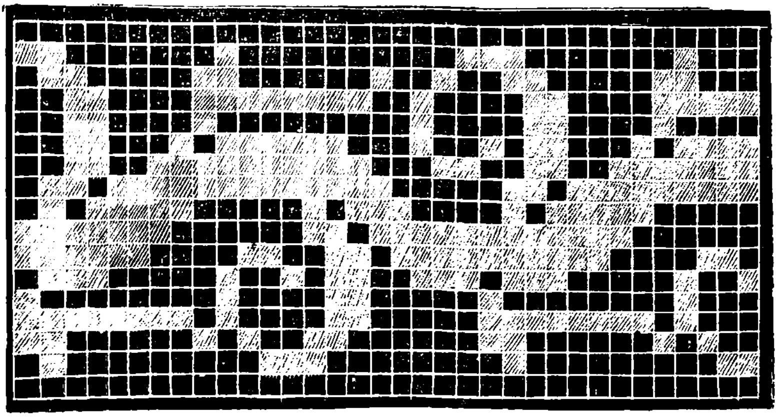

Fig. 523.

Fig. 524, *horboțică* de prosoape, veche.

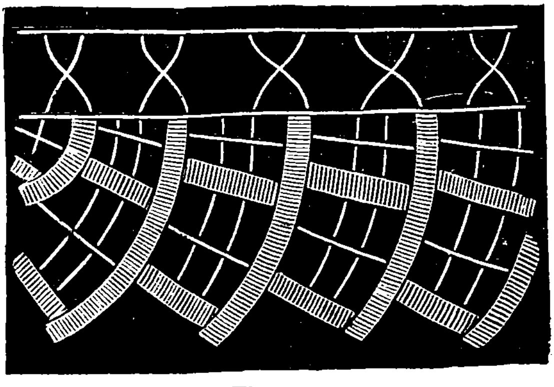

Fig. 524.

Fig. 525, *horhoţică* de prosoape, veche.

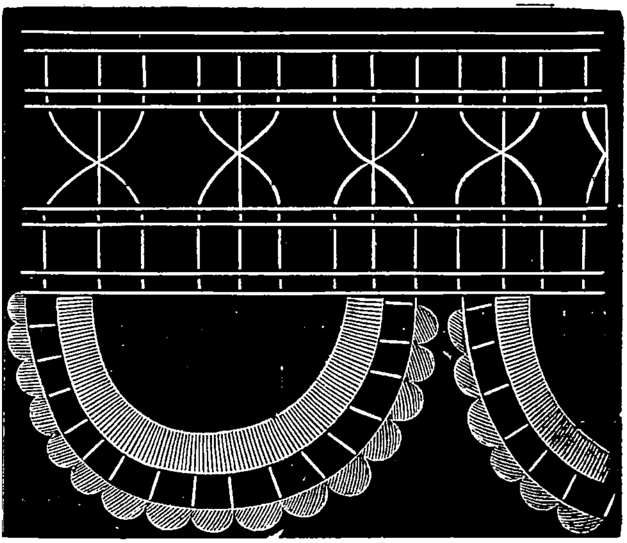

Fig. 525.

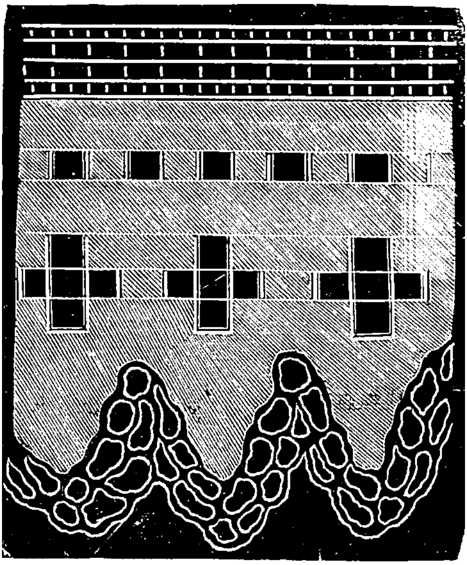

Fig. 526.

Fig. 526, *horhoţică* de prosoape.

Fig. 527, *horboțică* pentru prosoape (Cazil-Murat, jud. Constanța); origine ardelenească.

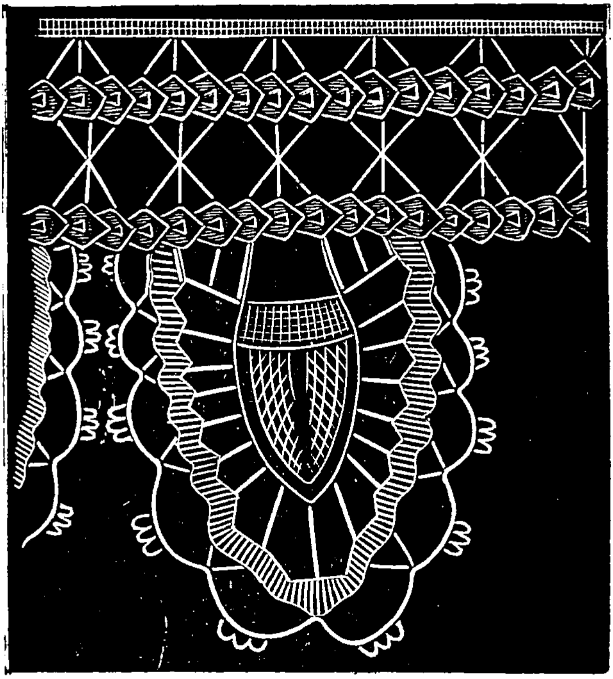

Fig. 527.

Fig. 528-29 Perdele la icoană cu horbotă.

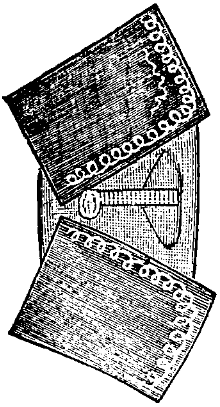

Fig. 528.

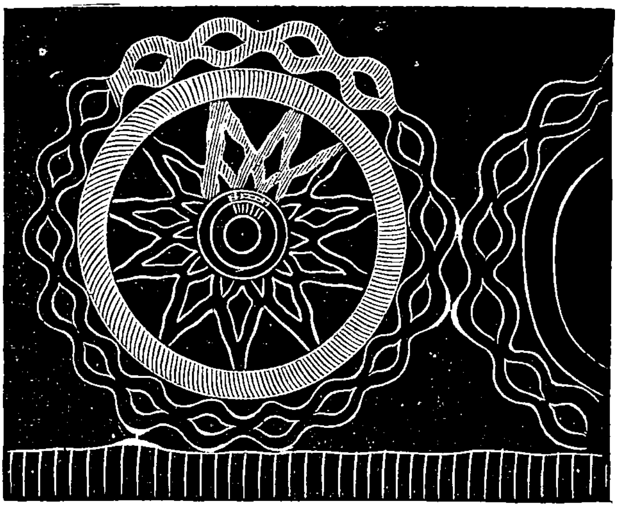

Fig. 529.

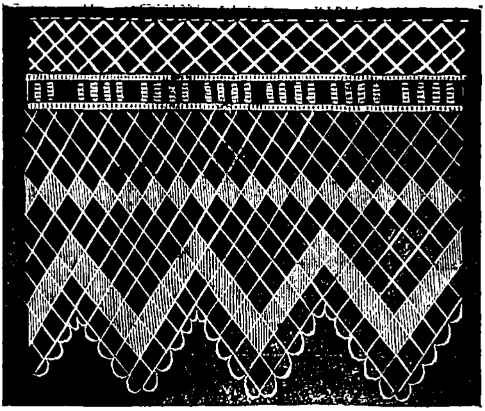

Fig. 530.

Fig. 530, *horboţică* de prosoape; liniile încrucişate de deasupra reprezentă cusuturi cu arniciu negru (Vasâlca I. Medeleanu, Ţepu-Tecuciu).

Fig. 531, *horboţică* de prostire; copie dela un hangiu român, venit din Ardeal şi stabilit în Piatra-Neamţ, în faţa cazărmii de infanterie.

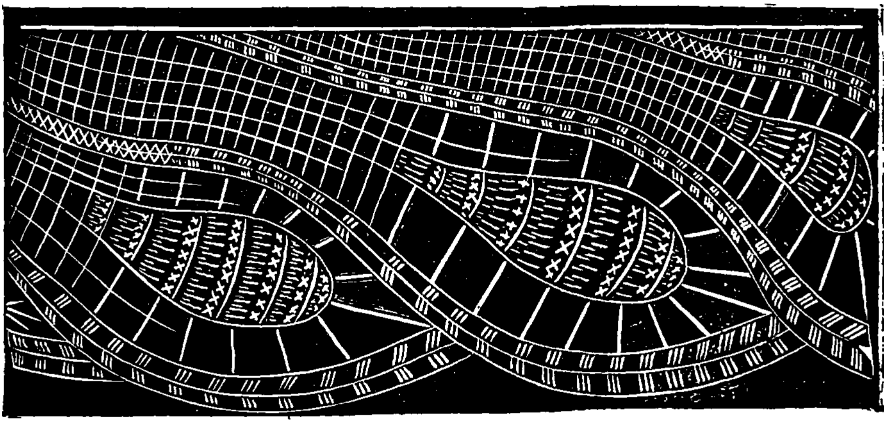

Fig. 531.

Fig. 532, *horboţică* de legătură.

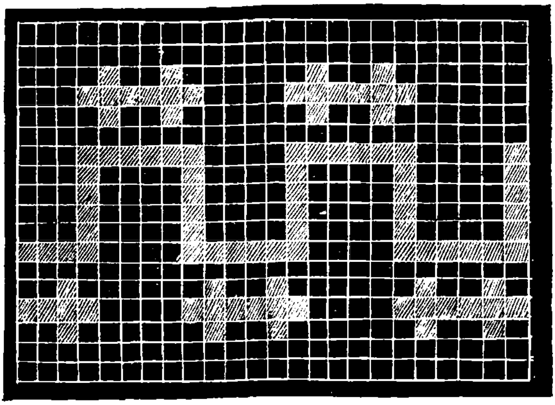

Fig. 532.

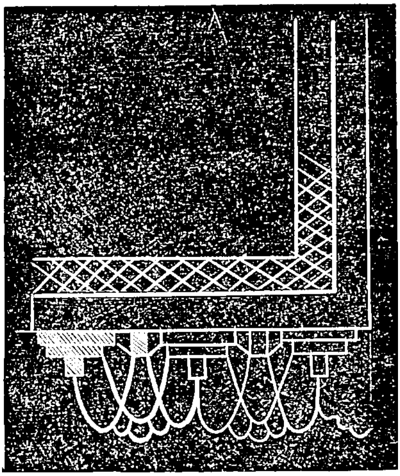

Fig. 533.

Fig. 533, *horbotică* la perdele de icoane. (Şerbăneşti-Tecuciu).

PARTEA V.

PORTUL

CAPITOLUL I.

CONSIDERAŢIUNI GENERALE.

1. Ţăranul român de pretutindene, aproape în linie generală îşi face singur în casă, din material pregătit de el însuş, sau câte odată cumpărat din târg, hainele, încălţămintea şi ce-i trebue pentru acoperitul capului. Dacă unele din acestea cer o deosebită aplicaţie sau un meşteşug special, confecţionarea se face la acei meşteri sau pricepuţi cari se găsesc aproape în totdeauna tot în mijlocul lor.

O abatere se întâmplă mai ales în părţile şese cu costumele de sărbătoare ale tineretului, care şi le «porunceşte» la meşterii de târg, în majoritatea lor străini. In general însă, portul făcându-se în casă de gospodine, aceasta ne îndreptăţeşte să vorbim aici şi despre această ramură de industrie casnică.

2. S'a încercat în chiar două lucrări de seamă editate de Academia Română a se descrie, din punctul de vedere al higienei, porturile pe judeţe. Se înţelege că prin această diviziune a speciilor de porturi după judeţe, nu se poate da tabloul exact, portul sintetizat, lucru care de altfel nu ne importă pe noi nici aici. Chiar dacă s'ar încercà alcătuirea unor albumuri pe judeţe, cu greu s'ar puteà găsì linia de demarcaţiune şi aceasta din motivul foarte simplu că ea nu există. Părţi comune sunt nu numai la două judeţe, ci şi la o regiune întreagă şi chiar de o parte şi de alta a hotarelor politice.

3. S'a căutat să se descrie şi să se încurajeze răspândirea *portului naţional* şi rezultatele au ieşit nemulţumitoare; aceasta tot din pricina ideii neadevărate pe care în căldura naţionalismului ne-o facem

câte odată. Noi Românii *n'avem un port național, ci mai multe porturi naționale. Fota* și *catrința* fac parte din portul național al Româncei dela munte, care lucrează în liniștea casei ; *flaneaua* (rochia de lână) largă face parte din portul național al Româncei dela șes, care frământă câmpul pe vremea muncii întocmai ca și bărbatul. In aceleași paralele putem pune *ițarul* strâmt al munteanului care are nevoie de sprintenie, cu *bernevigul* larg al plugarului dela câmp, etc.

Putem alege însă pentru împodobirea trupului în zile de sărbătoare pe *cel mai frumos din porturile noastre naționale*, dar aceasta nu însemnează că vom purtà *portul național* general, ci unul *localnic*.

Idea răspândirii portului național, sau definit al munteanului, nu poate aveà izbândă și din punctul de vedere practic. Ori ce port, sau aproape orice parte din îmbrăcăminte, începe prin a fi purtată numai sărbătoarea, iar după ce se învechește se poartă și în vreme de lucru. Ce va face însă plugarul cu ițarul strâmt, după ce acesta va fi învechit?

4. Dacă e vorba de propaganda păstrării sau regenerării portului național, vom înțelege prin aceasta pe cel localnic *impus* de felul vieții care cuprinde în sine condițiunile impuse de clima locului, natura ocupațiunilor și mijloacele de confecționare.

In această propagandă am puteà să ne abatem dela acest principiu observând părțile din port cari nu se împacă cu acele cerințe, părți aduse prin imitațiuni străine sau venite din alte locuri odată cu cei ce-l poartă.

5. Propaganda aceasta ar aveà, pe lângă avantajul conservării naționalismului în port, o întărire a sentimentului național care ar puteà slujì și în alte direcțiuni, și altele. Un avantaj ar fi conservarea mai departe a industriei casnice (răsboiul, etc.), prin urmare folosirea timpului și muncii, cari altfel s'ar cheltuì în zadar sau pe alte căi mai puțin productive, — un avantaj economic de cea mai mare însemnătate.

6. De aceea, în cele ce vor urmà, nu vom căutà tipul portului național, nici chiar al porturilor naționale locale; totul se va reduce numai la întărirea spuselor că cea mai mare parte din port se confecționează de gospodine, iar mijlocul ce-l alegem ca mai ușor este al descrierelor fragmentare din mai multe părți ale românismului.

7. Dacă nu putem aveà sinteza tuturor porturilor naționale de astăzi, de sigur că nu ne putem da seamă despre unul măcar din ele, din timpurile formării neamului românesc.

«Clasa numeroasă şi hotărîtoare în ceeace priveşte munca şi păstrarea însuşirilor neamului, a ţăranilor, zice d-l N. Iorga, aceea a păstrat, în multe părţi până astăzi, vechiul său port pe care singură şi-l face» şi care-i aceleaş ca şi în vremurile vechi,' iar schimbările sau deosebirele cari se observă sunt parte impuse de spiritul practic şi estetic al îmbunătăţirii şi al frumosului. «In afară de aceste vechi forme, pe cari le-au apucat în chip vădit şi cari nu se pot tăgădui, dela strămoşii Traci,... poporul nostru şi-a putut creà». De ce? D-l N. Iorga nu ne lămureşte şi îndrăzneala unei lămuriri este periculoasă, cauzele fiind foarte multe. Modificările suferite de port şi mai ales la acea parte din Români cărora le plac vorbele: *conducător* şi *aristocraţie*, cum i-a plăcut în toate timpurile, se datoresc influenţelor străine, contactului cu Bizantinii (Slavi, Sârbi şi Bulgari), Apusenii (prin Saşi, Poloni şi Italieni), Bizantinii pentru a doua oară (prin Grecii din Constantinopole şi insule), Ruşii şi Austriacii de după 1774 [1].

8. Aşà cum este portul românesc şi, am puteà zice, aşà cum a fost, el a avut şi are o notă particulară care-l deosebeşte de cele străine. In această privinţă iată două pomeniri: Un călător englez în ţerile române pe la începutul veacului XIX vorbind de *surugiii* noştri, cari nu se vor fi deosebit mult de ţărani, zice: «Dacă vehiculele noastre (căruţa poştei, diligenţa) erau extraordinar alcătuite, figurile surugiilor noştri nu erau mai puţin vrednice de însemnat: sau purtau o căciulă sburlită de piele de capră, cu înfăţişarea foarte grozavă, sau părul lor erà ras până la piele, aşà fel încât o tufă bogată erà prinsă la rădăcină numai de creştetul capului, căzând însă cu pletele-i încurcate peste urechi, peste ochi şi gât» [2])

Nişte străini observă iarăş că «tinerii neamului acestuia (Moldoveni), după cât pricep, până la 14 şi 15 ani învaţă à cetì, iar nu şi obiceiuri curate. Iar de aci în colo, *straie*, podoabe, ibovnice, lucruri stricătoare şi urîte» [3]).

9. Cu privire la încălţăminte, d-l N. Iorga zice că cel mai vechiu nume pentru aceasta e de sigur *ciobota*. Şi astăzi poartă acest nume sate ce au o asemenea formă. Cele dintâi ciobote par a fi aduse de negustorii saşi şi poloni, cele bune chiar şi de negustori italieni.

---

[1]) N. Iorga, *Ist. Rom. în chip. şi ic.* III, p. 105-37.
[2]) *Arhiva*, Iaşi, VII, p. 25.
[3]) *Ibidem*, IV, p. 439.

Că termenul *ciobotă*, din care Moldovenii din unele ținuturi au făcut *ciubota*, e cel mai vechiu, se vede şi din numele de «bani de ciubotă», care se da amenzii pe care o plătiau neascultătorii poruncilor domneşti, la cari se trimiteau, cu multă stricare de ciubote, slujbaşii dela curte, spre a-i aduce cu deasila. Vechile ciubote erau galbene, iar mai târziu se zice «ciubote negre nemțeşti».

Pieile, *săftielele*, *cordovanele* şi le aduceau ciobotarii din Răsărit.

Numele de *cismă* şi *cismar* sunt mai nouă; ele vin din ungureşte şi sunt obişnuite astăzi la Românii din Țara-Românească şi Ardeal; odată însă se zicea ciobotarilor din Moldova tot cismari. Cevà mai târziu se stabileşte o deosebire: Cismarul face *cisme mari* înalte, *botforții* sau *botforii* (pop. *bofturi;* fr. bottes fortes), pe când ciobotarii lucrează *ghetele* din zilele noastre: cele de *tiletin* (piele de Rusia sau Bulgaria; it. modern *bulgaro*; fr. cuir de Russie), cele de *săftian* zise *iminii.*

Opincile cad în seama meşteşugarilor opincari.

Papucii nu se obişnuesc până în timpul de înrâurire covârşitoare a Răsăritului. In zadar ar căutà cinevà acest cuvânt de origine turcească înainte de jumătatea veacului XVII. Pe atunci vin meşteri orientali de papuci, cari se numesc şi ei pe turceşte *papugii.* Acest din urmă termen se întrebuințează mai mult în Țara-Românească; după câtvà timp, el mai capătă şi un înțeles de batjocură, arătând pe un om uşuratec, pe un «moftangiu». Papugiii mai lucrau şi *mestii* sau *meşii,* o altă încălțăminte de piele, care cuprindeà piciorul până la genunchi şi pe cari vremea veche nu i-a cunoscut. Ei acoperiau ciorapii cari se lucrau în totdeauna în casă.

Jupânesele nu purtau papuci nici *meşi*, ci *conduri*, *condurași*, tot de proveniență turcească, cari se puneau peste *terlici* [1]).

10. Liste de diferite părți de îmbrăcăminte se găsesc multe, în diferite *foi de zestre* pe cari părinții le dau fiilor lor la căsătorie, dar din ele, unele venind din partea boierilor, cuprind multe părți străine, cumpărate gata de multe ori şi cari sunt greu de clasificat. Totuş iată câtevà pomeniri istorice.

Din 1540: pomeneală despre *şubă*, (unam subam mardurinam), în Ardeal [2])

Inceputul veacului XVII: scrisoare din Câmpulung către Bisţriţa pentru furtul a 2 perechi de opinci, un socman «şi o gugь'ѫ, 1 cumѫnac» [1]

---

[1]) Iorga, *Ist. Rom. în chip. şi ic.* III, p. 168-70.

[2]) *Idem*, *Doc. Bistr.*, I, p. XXXIV.

Pe la 1635-45, unul cere din Bistriţa, în schimbul unor bani, «puţinel dar: o pereche de mănuşi cu degete». [2]

Pe la 1672: «4 glugi... 2 răteze cu amnare şi un brâu împletit». [3]

Din 1690, într'o scrisoare: «1 mѫntie, 1 chemeleauc (ь), 3 cămăşi şi pânză de o cămeşă, 1 вир (vig, val) de sucman, 2 pѫr. de desagi, 2 saci, 2 traiste».[4]

Preţuri şi obiecte de vesmânt de pe la 1713:

«pl. 22 dat iar la Bucureşti de au cumpărat o pereache de călţuni Mariei.

4 pl. tl. i-am dat la o ghiordie ce au făcut Mariei: blănit(ă) cu săngeape.

2 pl. 10 tl. ipac mai dat la Craiova de au cumpărat un brău mocadin Mariei.

7 tl. am dat de am făcut o rochie de dimie roşie Mariei, cu zisa lealei Frujănei.

3 tl. am dat de am făcut lealei Frujănei o rochie măslinie.

pl. 22 tl. pac mai dat de i-am făcut o păreache de călţuni negri.

pl. tl. pac mai dat la o păreache de papuci negri.

— tl. am dat de i-am mai făcut un zăbun de atlaz albastru.

— tl. am dat de a făcut o rochie Mariei, de alageà.

2 tl. am dat la 3 părechi de călţuni, Mariei.

pl. tl. am dat la o păreeche de papuci Mariei.

60 tl. pac mai dat la un brău şam, Mariei.

pl. 22 tl. la o păreache cisme, Mariei.

pl. 22 tl. la o păreache cisme mamei Frujănei» [5]

Din (1)765, Av. 2. «Izvod de zăstre ce-i dau fiicei mele Mariuţăi, să să ştii: 1 icoană ferecată..., 1 părechi (zgardă) cu mărgăritare, cu manile lor, 1 sul cu diiamanturi şi cu rubinuri, 4 şiraguri hurmuz mărgăritare..., 1 tăva de argint, 1 butcă... Straie de lastră..., 3 sarice, 20 cămeşi cu fir, 14 cămeşi burangic, 4 buccialăcuri, 1 peşchir de taftă cu fir şi cu petială de pus împregiurul mesăi, 1 perdè de canavaţi cu rănduri, 2 ogaluri, 1 saltè, 2 scoarţi, 40 de şărvete, 6 prostiri de saltè, 1 cerciav de ogal cu fir, 4 cerciavuri de purtat, 6 năfrămi de măn(ă), 6 năfrămi de obraze, 4 peşchire...» Iscălit: «Iliia».[1]

---

[1] Iorga, *Doc. Bistr.*, I, 15.
[2] *Ibidem*, I, p. 56.
[3] *Ibidem*, II, p. 22.
[4] *Ibidem*, I, p. 92.
[5] Iorga, *Stud. Doc.*, VII, p. 8-9.

Foaie de zestre din 1777: «1 giubè cu samur 450 lei; 1 giubè de catifè cu jder, 100 lei; 2 rochii belacoas(ă) grè, 100 lei; 1 giubè cu cacum, 100 lei; 1 giubè şal cu jderi rochii şam alăgè, di purtat, 60 lei; 2 rănduri aşternut, 100 lei; 1 polog, 50 lei; 2 scoarţe bune, 80 lei; 2 covoar(e) 30 lei; şi boccialăc au luat el 50 lei di la Anton; 1 mesăr di mas(a) bun(e), 40 lei; 2 perini catifè di pas., 30 lei; 2 basmale di olandă i di ibrii:, 30 lei».[2]

Dela sfârşitul veacului XVIII: cămăşi bărbăteşti şi femeieşti, sgardă, brâie vrăstate cu mătasă, năframe de brâu, năframe femeieşti, altiţă, cioareci, zăbralnic, mănuşi, ciobote galbene femeieşti, călţuni.[3]

Din 1814, Oct. 26, zapis lui «Măgărdici cismariu» prin care egumenia Sf. Neculai îi dă un loc cu bezmăn «în mahalaoa Sf. Neculai cel Sărac, pe locul monastirii ot Popouţii» pentru «o părechi papuci negri cu mestii pe tot anul, înse papuci negri buni, după cum ne-a placè; şi se aibe a mi-i da când oi poftì eu; să nu fie cuvănt».[4]

Foaie de zestre din 1815, Ian. 10: «una rochie catrilet de mătase cu ghierlant asemenea, 1 rochie croozea, 1 rochie stambă cadrilet, 1 rochie dă malteh puţin purtată (preţul lor este între 50 şi 100 de lei), 1 scurteică dă croozea cu samur, 18 tlr., o scurteică cu cacom, 90..., 1 şal vărgat, dă cele bune, 750 tl.,., una cămaşe de chimbric, 1 cămaşe dă meletu, pieptii, mănecile tafta; 4 cămăşi de pănză subţire, pieptii, mănecele meletu (toate=160), 1 broşcealăc dă ginere: cămaşa, ismenile meletu, i brănişor şi batistă cusută, 140; 1 broşcealăc dă soacră: cămaşe i testemel, 70; 1 boşcealăc dă nun, dă meletu; brăişor, batistă cu fir şi cu beteală, 180; 1 gevrea dă nună, sangulie, cu fir i cu beteală, 60; 1 aşternut tulpan, cu cinci perne cu puf i cu malteh; 1 ipac, alte feţe de bumbac, la perne (toate=150), 1 săltea cu trei perne de carton bun, cotu po. tl. 3½, căpt(u)şala de bogasiu, i deosebit fultucu dă pănză dă Braş(o)v subţire cu lănă (toate=135); 1 cearşaf subţire, în patru foi, coţi 12, pentru aşternut, 1 plapomă de atlazu cu bumbac, cu cearşafu ei de bumbac supțire, coți 14 (toate=130), 1 anteriu dă noaptea, dă stambă, 40; 1 scoarță dă pat, 50; 1 masă mare dă coți 14, 30; 1 masă mică, coți 6, 15; 12 şărvete vărgate cu borangic, 35; 1 prosop, 12; 1 măhramă dă măini, 6; 1 ladă mare pentru haine...

---

[1] Iorga, *Stud. Doc.*, VII, p. 223.

[2] *Ibidem*, p. 153.

[3] Idem, *Doc. Bistr.*, II, p. 95-9.

[4] Idem, *Stud. Doc.*, VII, p. 143-4.

«Condeele ce s'au mai dat la nuntă, însă: 1 giubea dă ghelm(e)sut roşie cu nafeà şi cu tup dă jder, dă purtare, drept tl, 120, 3 testemeluri bune, 34; 1 fes albu, 3; 3 simezeturi, doaoă cu orbote, unul sadè, din care unul de zăbranic, 36; 1 păreche pantohi, 4; 2 părechi strămhi, 6; 1 păreche izmene de pafta, 16; 1, ipac, dă bumbac dă casă, 12; 1 basmà dă nas, 2 $^1/_2$; 1 ghierlant de flori, 6; 3 $^1/_2$ coți panglice pentru încinsu 6; 1 coți panglice înguste, 1$^1/_2$; 2 basmale albe de făclii, 9; 1 testemel dă cumnată, 9; 1 batistă dă cumnată cusută, 18».1)

Altă foaie de zestre din Fevr. 3, 1818: «10 şărvete, 2 peşchire dă obrază, 4 perne albe..., 4 perne de cartom, 2 scoarțe, 2 plocoade: unu albu şi unu roşu, 1 rochie ghermesut, 1 scurteică za cacomu, ipac dă purtare, 1 buşculăc (boccealâc) dă socru, 1 iapac dă cum(nat), 1 iapac dă ginere, 1 păreche paftale dă argint cu colanu lor, 1 salbă de 120 rubiiele i un funduc».2)

11. Unitatea portului local, de sigur că şi-o cunoaşte Românul şi mai ales Romånca în toate amănuntele ei; o cunosc chiar şi viitoarele gospodine, fetițele cari îşi fac *păpuşile* lor, îmbrăcate exact în costumul locului, în chipul cel mai frumos adesea, fapt care a şi născut zicala: «îmbrăcăt ca o păpuşă». Copilele de trei ani chiar stărue pe lângă mamele şi surorile lor să li se facă o păpuşă, de care capătă o nețărmuită dragoste: o țin la piept ca să-i dea țâță («papă țâță, fata mamii»), o leagănă pe brațe, ca s'o adoarmă, o culcă cu capul pe căpătâiu şi o învălesc. Copilele mai mari le fac fel de fel de straie cari seamănă cu cele obişnuite.

Jocul cu păpuşile încetează la vârsta de 12-13 ani.

In chip rudimentar, o păpuşă se face din trei picioare ale unui băț, rătezate ca să poată sta pe loc neted. La cap i se pune un capac de cutie de chibrituri rotud, un ciocan de popuşoiu sau un cilindru scurt de lemn; capul i se înveleşte cu pânză albă, i se fac ochi, nas, gură şi urechi cu cărbune sau cerneală; în loc de acestea, de cele mai multe ori se coase aceste urme desemnate cu ar-

---

1) Iorga, *Stud. Doc.* VII, 44-5.

2) *Ibidem*, p. 55.

niciu negru. In cap i se pune o viţă de păr de femeie împletit, *s. leaga* (se îmbrobodeşte pe dedesubt) şi apoi se îmbrobodeşte. Sărbătoarea însă, şade cu capul gol ca fetele mari.

Dacă vrea copila să-şi facă păpuşa mireasă, îi pune peteală în cap, spre a-i atârnă pe spinare.

Trupul i se înfăşoară cu cârpe sau petici, îmbrăcând-o apoi cu baschină, polcuţă, etc. I se pun fonte sau panglici colorate la mijloc.

Când băieţii fac case, fetiţele îşi duc şi ele păpuşile lor, le pun la masă, cu mâncare în hârburi, etc.

Păpuşile, ca ori şi ce fată, trebue să aibă şi *zestre*: *cămăşi* (albituri, lingerie), straie şi altele, ca să fie gata de măritat,

«Mă duc cu păpuşa» sau «cu păpuşa», zice o copilă când îşi iea păpuşa şi se duce la altă fată. De observat e că fetiţele din Ţepu-Tecuciu nu ţin de loc la păpuşile de târg, cele cu ochi de sticlă, cu trup de gips sau de porţelan. [1]

12. In general, hainele se *croesc* după măsură, ca lungime şi lărgime; unele gospodine meştere, cari lucrează şi pentru altele, «cari lucrează prin sat», cum se zice, au şi *tipare* de hârtie de diferite combinaţiuni. Stofa sau pânza croită se *însăilează*, se coase sau se prinde cu aţă din distanţă în distanţă şi apoi odată haina încheiată, se *coasa* cu acul. In unele părţi, precum în ţinutul Sucevei, cusutul mai poartă numele de *pongosit* (verb: a *pongosi*) [2], iar *a coase rău* însemnează a *cârpoji* şi în partea pomenită a *potânji* [3])

Acele se păstrează în *acarniţe* numite şi *acariţe*, *aconiţe* şi *acari* [4]), sau în nişte saci sau *perniţe de ace*, umplute cu nisip, făină, etc. şi spânzurate în părete. In aceste perniţe stau acele înfipte.

13. In literatura populară şi mai ales în cântece se pomeneşte adesea despre îmbrăcăminte cu deosebite rosturi: unele ne descopere părţi de îmbrăcăminte locală, necunoscute în alte ţinuturi; altele ne dau urme dispărute, altele ironizează abaterile dela costumul naţional local. [5])

Am arătat motivele pentru cari o descriere a portului, în mod sintectic, nu este cu putință. Pentru aceasta vom da în cele ce urmează crâmpeie de descripții din diferite regiuni ale românismului. Incepem cu *România*.

---

[1] T. Pamfile, *Jocuri de copii*, I, 70-1.
[2] *Şezătoarea*, III, p. 85.
[3] *Ibidem*.
[4] *Etym. Magn. Rom.*, 120-1.
[5] Victor Onişor, *Doine din Ardeal*, I, p. 11.— *Ibidem*, p. 15.— Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 227. — *Tribuna*. Sibiiu, an. 1881, p. 240. — Onişor, *op. cit.*, p. 77. — *Etym. Magn. Rom.*, la *abagiu* «s. m. sorte de manteau de femme». Intr'o foaie de zestre din Moldova, din 1669, printre alte haine

CAPITOLUL II.

PORTUL DIN SATUL ŢEPU, JUDEŢUL TECUCIU.

Avem a face cu un sat mai mult de şes, de 18 km. la N. de oraşul Tecuciu, sat locuit de agricultori şi podgoreni. Fuduli, că nu trăesc pe *boieresc*, ajunşi de azi pe mâine, Ţăpenii au multe înşuşiri cari îi deosebesc de satele vecine, fie ca apucături, fie ca datini, fie ca port.

Portul care se obişnueşte în general astăzi, nu-i, cred, decât un costum de vechil, de vătav boieresc, de acum o sută sau două de ani. In linii mari, e simplu. In 1905 d-l N. Iorga observă acelaş lucru, în Nicoreşti, la 10 km. V. de Ţepu. «Portul mi s'a părut că seamănă la unii cu al Bulgarilor de pe malul Dunării, dar el nu-i decât vechiul port, păstrat şi la Odobeşti, al târgoveților români din trecut».

Tot ce cuprinde portul în afară de «cămăşi» (albituri), poartă numele de *straie* cât este nou, şi pe cel de *bulendre*, sing, *buleandră*, după ce s'a învechit. *Rufe* înseamnă pe aici «cămeşi» rupte, cari se poartă la munci grele sau acolo unde este prilejul de a se murdări. Cu înțeles de dispreț, când bulendrele stau asvârlite una peste alta în pat, se numesc *boarfe*.

Incălțămintea. Incălțămintea n'a ajuns şi nu va ajunge multă vreme la o imitare a târgovețimii. *Ciubotele* sau *ciobotele* vor fi purtate atât vara cât şi iarna de bărbați (vara mai ales de cei cari n'au *iminei*, căci Ţăpeanul rar umblă cu *opinci* sau cu picioarele goale), cât şi de femei, copii şi bătrâni. Fetele şi babele nu le prea poartă. Ciubotele-s de *iuft*, piele groasă, iar forma nu seamănă de loc cu a unui picior, deoarece pot fi încălțate în oricare din ele. *Tureatca* sau *carâmbul* e înaltă până la genunchi şi unii o aveau mai ina-

---

se vede şi: 1 *habaciu* de salmară cu spinari de sobol, 1 habaciu de aclazu neblanitu. — Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 206. — V. Onişor, *op. cit.*, p. 55. — El. Savastos, *op. cit*, p. 148-9. — S. Fl. Marian, *Legendele Maicei Domnului*, p. 48. — El. Sevastos, *op. cit.*, p. 35. — M. Canianu, *op. cit.*, p. 64. — *Ibidem*, p. 236. — El. Sevastos, *op. cit.*, p. 45. — *Ibidem*, p. 144. — M. Canianu, *op. cit.*, p. 54-5. — *Etym. Magn. Rom.*, p. 47.

inte răsfrântă în jos, de un lat de palmă (mai ales uncheşii). *Talpa* ciubotei, pe lângă cea propriu zisă, mai are până la patru *pingèle*, în total o grosime până la 2 cm. Pe margine talpa e ţintuită cu ţinte (fig. 534) pe un rând sau două, şi în plus, câte odată, încă unul median.

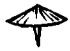

Fig. 534.

Peneagul (partea de deasupra călcâiului), ca şi tureatca, este dintr'o singură bucată de cele mai multe ori. Când ciobotele se rup în tălpi, se *petecesc* cu petice groase şi mari, la cei 5 sau 6 «ciobotari de iarnă» sau «ciobotari pe apucate», câţi sunt în sat. Dresul se face grosolan şi la urmă îl poate face oricine, care are sulă şi piele. *Urechile* ciobotei sunt de piele şi-s simple. Tureatca este căptuşită cu un fel de piele roşie-gălbuie, subţire şi păroasă, numită *meşina*. Sus şi în partea dinapoi, tureatca este de cele mai multe ori *nerascroită*, adică dreaptă. Peneagul are un *pinten* făcut din piele, care slujeşte la sprijinitul acestei cisme în vârful celeilalte, la descălţare. Scoaterea ciobotelor se face şi cu ajutorul unui scăunel cu patru picioare, răsturnat. La şcoala de ofiţeri din Bucureşti, descălţarea se face cu un aparat numit *sluga*, *cătel* sau *trăgătoare* (fig. 535).

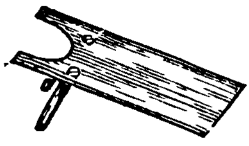

Fig. 535.

Babele şi unchiaşii poartă adesea *ciobote la o talpă*, numite încă şi *ciobote la rămpaz*, cu o singură talpă şi cu vârful cu două colţuri.

Ciobotele mari, purtate de unul mic, ciobotele vechi sunt poreclite *şotroage, şotoroage, bodroage, broşcoroage, tarâitoare,* etc.

Flăcăii au pentru sărbători ciobote cu tureatca strâmtă şi răscroite sus ca cisma din oştirea călare; la peneag au pinteni mari, călcâile nălţate şi potcovite, ca la orice om care ţine la ciobotele sale; vârful li-i ascuţit dar nu mult.

Ciobotele se lucrează la ciobotari din sat, ori la târg, pe la ciobotarii de mâna a doua, şi când şi le fac dea'ntregul din nou, zic că-s *făcute de poruncealā*. Ţin, după lucrul şi purtat, doi ani cel puţin, după care vreme, dacă se strică, se *caputează* sau se *încaputează* păstrându-le numai turetcele.

Ciobotele se fac largi, pentru a încăpeà în ele multă *obială* (pron. pop. *oghealā*). Obielele se fac prea rareori inadins (am văzut frumoase ţesături de obiele în Novaci-Gorj), de cele mai multe ori se capătă dintr'o haină veche, *lăsata*, din *saci*, *ţuhali*, etc.

Nu se spală niciodată, iar dacă sunt ude, se lasă seara pe lângă foc sau se pun pe cuptor sau sobă ca să se usuce.

Flăcăii pentru sărbători au *călțuni*, mai lungi decât ciobotele cu câtevâ degete, ca să li se vadă vrâstele colorate. Sunt groşi, făcuţi din dimie «trasă la chiuă». Copiii mici şi cei de şcoală au călţuni împletiţi în casă. Numai babele poartă ciobote fără obiele, căci ele stau mai mult în casă.

Incălţămintea în general se poartă rău. Seara ori sunt puse pe lângă foc, pe deoparte, ca să se usuce (când vine mâţa şi le răstoarnă peste jăratec!), ori sunt spânzurate de coardă la un cuiu, ori sunt aruncate în «su-pat» (sub-pat) unde le putrezeşte aţa.

Se ung pentru sărbători cu *păcură* şi se dogoresc pe lângă foc până ce păcura intră în piele, ori se lasă vara la soare. Se mai pot unge cu *osânză de porc*, slănină, seu de oaie sau de vacă, untură de pasăre, etc., însă acestea nu trebuesc să fie sărate. De câţivà ani se întrebuinţează şi *dohotul* de păcură, verzuiu.

Cioboatelor vechi li se taie tureatca şi se poartă aşà numai căputa, numite fiind *rapalăi*.

Imineii sunt încălţămintea de vară pentru sat şi sărbătoate. Cu imineii nu se umblă pe câmp, decât doar la tăiat sau la ridicat de vie, pentrucă intră pământ în ei. Imineii au o formă «mai trasă», după picior; se fac tot din piele de iuft, cu acelaş fel de călcâiu şi talpă ca şi ciobotele, ţintuiţi şi potcoviţi. Potcoavele sunt bătute cu cuie de sârmă. Se ung ca şi ciobotele. Ii poartă oamenii bătrâni, bărbaţii; ai copiilor se chiamă *imineuaşi*, putându-se «tocmì» sau «poruncì» şi din piele de *vax*.

La spate au câte o ureche de piele care stă afară; dinainte se leagă cu o aţă sau cu o cureluşă subţire de piele, petrecându-se prin *bortele* cari pot fi căptuşite cu ochiuri de alamă. Unii iminei, mai ales ai celor bătrâni, sunt *obli*, adică fără încheietură, apropiindu-se de forma pantofilor; sunt la o talpă. Morţii se încalţă totdeauna cu acest fel de iminei.

Ciobotelele (sing.: *ciobotică*) sunt asemănătoare cu *ghetele* cu gumielastică. Ele-s purtate de fete, femei şi flăcăi. Bărbaţii în vârstă, cei bătrâni şi copii mici nu le folosesc. Pielea este de vax. In vârf au «*vârf*» ornat cu şiruri şi flori de găurèle fiind *pliscuiet*, adică ascuţit sau nu. Călcâiul la flăcăi şi mai ales la fete mari (femeile măritate le poartă pe cele de fată mare, la biserică, nuntă, horă, când se duc la neamuri) *erà* şi, pe ici pe colo, este şi astăzi, lung de 6-7 cm. Ai flăcăilor sunt ţintuiţi pe talpă. Ai fetelor mai rar; la aceste din urmă însă, călcâiul li-i potcovit pe dea'ntregul cu o *potcoavă galbenă.*

Femeile în vârstă şi cele bătrâne purtau până la 1890— azi în tot satul n'or fi decât 10 perechi cel mult,—un fel de ciobotele *mai din topor*, cu tureatcă înaltă de 20—25 cm., cu găuri şi cu copci galbene, cu călcâile late, la o talpă, deci foarte uşoare. Ele se numesc *bocance.*

Ghetele copiilor mici se numesc *boţëi* (sing. *boţel* sau *boţeu*) şi mai rar *botine*, şi având *limba* de piele obişnuită.

Ciobotelele, bocancele şi boţeii se poartă cu piciorul gol, cu obială subţire sau cu călţuni de casă sau de târg.

Botforii (botfori, botfuri, bofturi) au început să dispară. Aveau turetce tari fiind legate cu *creţii*, cari aveau o grosime de 15 20 cm., fiind strânşi, sau până la 50 cm. când se întindeau. Un *creţ* aveà 5 sau 6 curmături. Botforii erau răscroiţi la spate ca la cavaleriştii, cu urechi de pânză, talpă groasă neţintuită, cu călcâiu lung, subţire şi oblic în lăuntru. Se ungeau cu untură de peşte sau se văcsuiau de flăcăi şi tineri însuraţi.

Papucii sunt purtaţi numai de femei şi fete; cu toate acestea în Movileni pe Siret, la 20 km. am văzut flăcăi şi oameni bătrâni umblând cu papuci prin sat, chiar şi sărbătoarea.

Călcâiul e numai dintr'un potlog, fără ţinte sau potcoave. Se poartă cu piciorul gol, iar sărbătoarea cu ciorapi.

Intr'o vreme se purtau papuci de stofă ornaţi cu cusuturi colorate şi mărgeluri. Astfel de papuci sunt foarte rari. Ei se numiau *conduri.*

Opinca nu-şi găseşte sălaş printre Ţăpeni, cari au pus-o numai în şireagul anilor de secetă (1899), dar mai înainte şi după este despreţuită şi dată pe seama jitarilor (păzitorilor de ţarine), văcarilor (păzitorilor de vite), calicilor şi ţiganilor, în sfârşit «celor de soiu rău». Rar care o poartă vara, *numai la câmp*, la arat mai cu seamă. In sat, cei ce n'au iminei, preferă să umble mai bine cu picioarele goale decât cu opinci; mulţi umblă cu *şotroage* rupte şi peticite petec peste petec, dar opincă nu pune, «că n'a pus neam de neamul lui».

Opincile se cumpără rar. Cei mai mulţi le fac din piele de porc, după ce i-a tuns părul, şi din piele de vită nedubită, ori cumpără cu până la 1 leu pielea din târg, făcându-şi din ea opincile singuri. Opincile făcute de gospodari au două încreţituri: una la spate şi alta înainte. Laturile ori se confundă cu marginile tălpii, ori sunt drepte, dacă pielea a fost mai lată.

Curelele de legat opincile peste picior sunt aţe de fuior sau de lână. Cele mai bune însă sunt *târsinele*, aţe împletite din păr de capră, lungi de 10—12 m. Obiala opincii este la fel cu a ciobotii.

Imbrăcămintea la bărbaţi. Copiii de parte bărbătească încep a se diferenţià în îmbrăcăminte, de fete, la vârsta de 4 sau 5 ani. Ce poartă până atunci vom vedeà la îmbrăcămintea femeiască.

Cămeşa la bărbaţi e cel mult până la genunchi de lungă. Ea se poartă pe deasupra izmenelor, atât vara, când — la câmp mai ales — se umblă numai în cămeşă şi'n ismene, cât şi iarna, «când cămeşa se bagă în pantaloni».

Cămeşile sunt făcute *toate* de gospodine, din pânză ţesută de ele în răsboiu, *câlţi în câlţi* adecă pânză cu urzeală şi bătătură de câlţi. Azi, acest fel a început a se părăsì şi numai gospodinele sărace mai coasă din ea. Mai sunt apoi felurile: *tort în câlţi* cu urzeala de tort, *tort în tort*, şi cel mai des *tort în bumbac*, cu urzeala de bumbac; apoi, *bumbac-sadeà*, *bumbac-sacâz* cu bumbac obişnuit în urzeală, *sacâz* cu bumbac obişnuit, etc.

Inul cultivându-se pe o scară cu totul răstrânsă, pânza de in este rară.

Cămeşile sunt de două feluri: *cu platcă* şi *fără platcă*. Cele fără platcă se fac în chipul următor: Se iea lungimea cămeşii, de pildă de un cot şi jumătate, şi se taie din valul de pânză o lungime îndoită: trei coţi. La îndoitură se face croeala pentru gât, iar dinainte şi la mijloc, croeala pentru «gura cămeşii» (fig. 535).

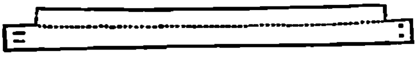
Fig. 537.

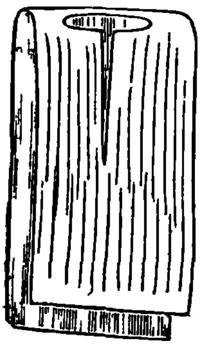
Fig. 536.

Pe marginile răscroielii gâtului se coasă *gulerul* (fig. 537), lat de 3—5 cm. şi din acelaş fel de pânză ca şi cămeşa. Jumătatea de sus a gulerului se va răsfrânge în afară. La gât se încheie cu *bumbi* (pron. pop. *bunghi*) albi sau galbeni, prin ajutorul unor găuri făcute în pânză şi tivite «pe după ac» spre a nu se dăstrămă, sau prin mijlocul unor cheotori făcute din aţă şi făcute apoi şi ele, tot «pe după ac». Prea rar, în loc de bumbi şi cheotori, se leagă la gât cu două aţe făcute din fire de tort. Legarea se face *cu laţ* sau *cu ochiu*.

Mâneca se pune la cămeşă în dreptul mijlocului pânzei. Când *spinarea* şi *dinainţile* cămeşii (cele două părţi) sunt atât de late cât şi pânza, şi mânecile vor fi la fel. Când cămeşa este pentru un om mare şi când mâneca ar fi prea scurtă din latul pânzei, se face atunci mai lungă punându-i-se *braţare* (fig. 538) ori făcându-i-se croeala din lungul pânzei. Cămeşile cu brăţare se aseamănă în croeală cu cele dela târg, numai că sunt mai creţe, mâneca fiind mai largă iar brăţarea strânsă de mână.

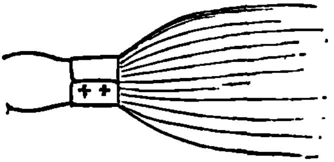

Fig. 538.

De obiceiu, pânza neavând de cât o lăţime de jumătate de metru, poalele cămeşii ar aveà o circomferenţă de 1 m., ceeace ar împiedecà pe cel ce o poartă chiar şi la mers. Pentru a o mai lărgì, i se pune un *clin*, un trapez de pânză, lat jos de 30 cm. iar sus, la subsioară de 5—10 cm. Apoi, pentru ca cămeşa să nu fie strâmtă subsioară, i se pune o *pavă*, un petec de pânză pătrat sau rombic, având două laturi cusute între mânecă, iar două între spintecătura făcută în partea de sus a clinului.

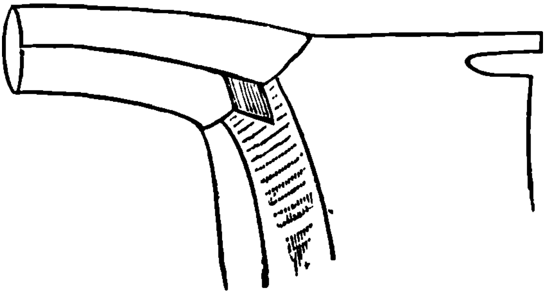

Fig. 539.

Cusătura la acest fel de cămeşi este de două feluri: *cu refecătură*, când se răsuceşte împrejur partea destrămată şi apoi se coasă «pe după ac», cum se face la mâneca cămeşii şi la poale, sau *cu tivitură* (pron. pop. *tighitura*), *tivind*, adecă îndoind de două ori partea destrămată şi cosând apoi «în urma acului», cum se face la piept. Aţa de cusut este bumbacul răsucit în două, sau tortul fiert.

Cămeşa cu platcă este «mai aşà». De ordinar, cu platcă se fac cămeşile de fuior şi cele de bumbac, cu guler răsfrânt şi cu brăţări. *Platca* nu-i altcevà decât o continuare a mânecilor, de cari se prinde *spinarea* şi *dinainţile* sau *pieptii* prin creţuri. La cămesile de tort, spinarea se prelungeşte pe sub platcă până la guler. Platca nu-i pusă pentru altcevà decât pentru tărie, căci pe umeri se poartă traista, coasa, secera, etc.

Cămeşile tinerilor sau ale bărbaţilor tineri se fac din pânză de *burangic*, cu urzeală de *bumbac* sau *tiriplic;* au mânecile largi şi-s înflorate cu felurite flori cusute cu arniciu roş şi albastru, iar mai rar şi de altă coloare. Atingând aici şi cămeşile femeieşti din acest material, trebue să spun că cele mai frumoase sunt cele cari au flori de *mică*, în chip de solzişori, suprapuşi unul peste altul şi cusuţi printr'o gaură mijlocie. Acest fel de cămeşi se leagă la gât cu baiere de cari atârnă canafi.

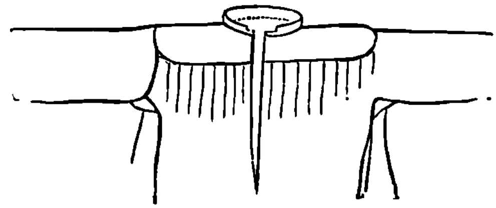

Fig. 540.

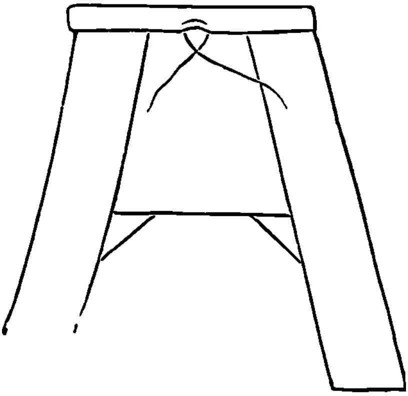

Fig. 541.

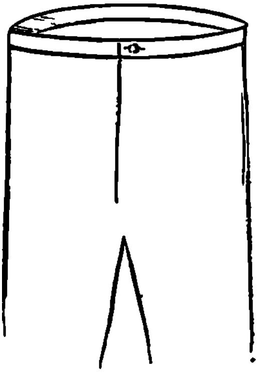

Fig. 542.

Izmenele, sing. *izmana*, poartă numai bărbaţii. Numai pe friguri nespuse şi la drumuri lungi, se aude că cutare femeie, mai «emancipată» ca să zicem, a îndrăznit să îmbrace izmene bărbăteşti.

Pânza din care se fac izmenele este cea mai groasă: fuior în câlţi sau fuior şi câlţi în bumbac.

Copiii încep prin a purtà *izmene cu bată*, cari au *bumbi* (nasturi) şi deci *probab* ca şi pantalonii, cu sau fără *tur* (fig. 542). Cele obişnuite, «de rumân mare», au o formă foarte urîtă. Şoldurile şi *cracii* sunt de pânză pe lung, iar între picioare au *turii*, sing. *tur*.

Turul se mai lărgeşte puţin (!) prin ajutorul *puiului*, care are acelaş rost ca şi *pava* la cămeşi (fig. 542).

Cu această arhitectură, izmana poate aveà sus o circumferenţă de 2 m. Pe trup, izmenele se ţin cu ajutorul *betei* (bată), goală pe dinăuntru, cu două deschideri, pe unde se scot capetele *bairii,* sau *bârneţului.* Aceasta face ca *«izmenele cu bârneţ»,* să n'aibă nici dos, nici faţă. Bârneţul este de cânepă sau de lână şi lung de 1 m. 50. El se scoate din bairă când izmenele se spală, băgându-se din nou apoi cu ajutorul *babei.*

Baba (fig. 543) este un lemnuş cu o crestătură în care se pune capătul bârneţului.

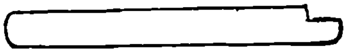

Fig. 543.

Bârneţul are asupra betei avantajul că omul se poate strânge cu el cât vrea, mai ales în timpul prasnicilor, strugurilor şi pepenilor!

Izmenele sunt mai lungi decât pantalonii, peste cari se *suflecă (sufulca, sumet).*

In cămeşi şi izmene merg oamenii la munca câmpului, vara, la căratul snopilor, treierat, cosit, etc.

Cămeşile se poartă peste izmene. Noaptea dorm cu ele. Ziua schimbării este Sâmbăta la fiecare săptămână.

Cu *cureaua (*pron. pop. *cură-ua)* care este de piele, având *cătărama,* se încing peste mijloc sau peste pantaloni numai tinerii şi unii oameni în vârstă.

Chimirul, mai subţire şi mai sărac în podoabe ca cel dela munte 1), aproape a dispărut, reducându-se la o simplă cureà lată, cu o pungă de piele într'o parte la şold, unde, dacă-i omul *tutungiu,* pune tutunul, amânarul, cremenea, iasca ori fitilul. De chimir sau de cureà stă legată şi prinsă în brâu teaca de lemn sau de fier, unde stă cuţitul.

Brâul se poartă atât vara cât şi iarna de toţi începând cu flăcăii şi nevestele tinere. Unii il poartă peste cămeşă deadreptul, alţii peste cingătoarea pantalonilor sau fustei. Pentru oamenii în vârstă, brâul este roş; pentru bătrâni e alb sau verde.

Lungimea brâului este de 5—8 coţi sau chiar şi mai mult, iar lăţimea este de 40 cm. aproape. Foarte rar se poartă pe lat; cei mai mulţi îl poartă îndoit, înconjurându-se cu el «pe la brâu» (pe la mijloc, deasupra şoldurilor).

Lâna din care se face este *părul* aspru, scos din lâna oilor ţigăi. Pe la capete are ciucuri, lungi de 10—20 cm. făcuţi din înnodarea firelor de urzeală, la marginea bătăii. Ciucurii dela capătul *supus*

---

1) Prea frumoase chimiruri am văzut în munţii Olteniei.

(de desubt), atârnă la unii, iar cu cei deasupra se leagă brâul dându-se jumătate pe deasupra, iar jumătate pe dedesubt (fig. 544). In brâu poate se purtà orice. Bărbatul îşi pune punga, tabacherea, cosorul sau altcevà, femeia un ou, o basmà, etc.

Câte odată, brâele aproape de capete au vrâste colorate, albastre cele roşii, albe cele verzi. Ai flăcăilor au canafi frumoşi.

Aţa. Pentru copiii mici, toate încingătorile se reduc la o aţă sau *baiera*, adesea de lână răsucită în două, ori împletită în trei. De un capăt al ei, copiii îşi leagă aţa briceagului, vara, când şi-l cumpără pe vremea nucilor. El se leagă cu aţă printr'o gaură făcută cu vârful sucalei înroşit în foc.

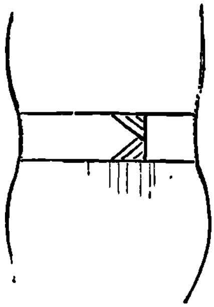

Fig. 544.

Pantalonii sunt, sau erau exclusiv până prin 1880—5 «de cei moldoveneşti», cu tur mic, cu aceeaş croeală ca şi izmenele, însă cu mult mai strâmţi. Deosebirea e că pantalonii au bată, şi deci prohab fără bumbi. La bată se încreţesc. Pentru copii, ei se cumpără gata din târg, iar cei mari îi tocmesc. Pânzetura din care se făceau şi se mai fac şi azi pantalonii, e de lână în trei iţe cu un fir roş şi unul negru la urzeală ca şi la bătaie. Altfel este şi cea de *şaiag* sau *şăiag* de coloare cărămizie închisă, pentru pantalonii de sărbătoare. Apoi mai sunt colorile negre, cafenii, etc.

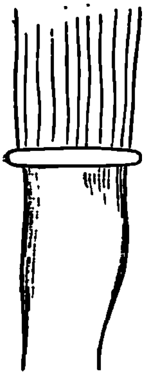

Fig. 545.

Gospodinele cari fac pentru copii, cumpără *matèrie* din târg pe care o croesc şi o coasă ele. Pantalonii bărbăteşti sunt atât de lungi, că se văd două degete din izmene, pe cari adesea le suflecă până sub genunchi (fig. 545).

Pantalonii strâmţi sau *nemţeşti* au început a înlocuì vechile modèle, mai cu seamă la flăcăi; după 3—4 ani dela însurătoare însă, revin tot la cei bătrâneşti pe cari îi poartă până la moarte.

Birnevigii au întocmai croeala şi forma izmenelor, cu turi mari şi cu bârneţ. Se fac din pânza groasă de suman, tras sau nu la piuă, de coloare surìe, obişnuit. Cusuturile le sunt acoperite cu *găitane* sau *şirèturi* de lână colorată. După purtare, ţin mult, până la 8 sau 10 ani.

Flanica sau *flaneaua* se face de gospodină, din lână moale cu păr mult, împletindu-se în andrele şi de mai multe ori fără *gură* la piept, ci numai cu locul pentru scosul şi vârîtul capului. Unele au mâneci, altele nu. Celor cu gură, li se pun şireturi de târg cu bumbi şi cu cheotori. Oamenii bătrâni nu le poartă.

Jaletca sau *jăletca*, vesta dela târg, e o haină de sărbătoare şi ceremonii, când se poartă cu spenţerul descheiat ori numai ea singură peste cămeşă. Ca croeală este întocmai ca şi a târgoveţilor, fiind venită de pe acum 25 de ani.

Ilicul, la copii, are forma jaletcei, cu deosebire că spinarea şi pieptii sunt din acelaş fel de materie. N'are răscroeală la gât şi se face din pânză de lână, groasă: şăiag sau suman dat la chiuă.

Minteanul e haina uncheşilor. E «drept», adecă cât e de larg la umeri este şi la poale; mânecile de asemenea îi sunt largi. Se încheie pe dinainte cu bumbi sferici de fier, mai cu seamă, fiind apoi înflorat dinainte şi pe spate cu flori facute din şireturi negre. Flori au şi la mâneci. «Tăietura», adecă lungimea poalelor se reazemă pe şolduri. Minteanul e o haină iubită de oamenii bătrâni şi toţi vor şi lasă cu limbă de moarte să fie îngropaţi cu mintean şi brâu verde.

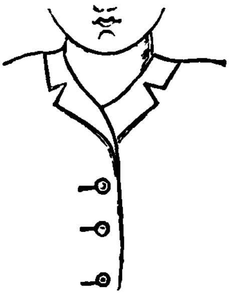

Fig. 547.

Sprenţul sau *sprenţurul* (spenţer) e haina bărbătească ce aparţine mai ales tineretului, având răscroeală după trup. La spate are o tăietură de 20-25 cm., cu câte trei bumbi de carton presat sau tablă de fier de fiecare parte (fig. 546). Pe dinainte au câte şase bumbi, (fig. 547). Este scurt până la brâu. Ca şi pantalonii, are două buzunare cu *clape*. Sunt căptuşite cu astar sau căptuşeală de bumbac prost. Cele de lână sunt rari.

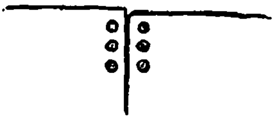

Fig. 546.

Sprenţurile, ca şi pantalonii, mai ades se fac în târg; câte odată însă, şi pentru purtat pe lângă casă, le coase şi gospodina.

Sumanul e cunoscut de toată lumea. Il are tot gospodarul, chiar şi cel cu îndestulă dare de mână. Este simplu şi neînflorat (nu ca în părţile Olteniei, cu flori pela poale, guler, mâneci şi adesea şi în spate sau pe piepţi). Coloarea sumanului cea obişnuită este sură, rare ori albă (dimie) şi încă mai rar cea cărămizie închisă. Gospodarii nevoiaşi îl cumpără gata din târg, dar aceasta nu ţine multă vreme. Cel făcut în casă, din pânză de casă, ţine «până ce ţi se urăşte purtându-l», până la 15 ani. Un suman mic, pentru copii, se chiamă *sumăieş*. In jud. Suceava, sumanul se chiamă *sucman*, cum de altfel tot astfel se numeşte şi pânza din care se face.

Contomanul e o haină de iarnă rară. Are croeala sumanului, însă e cu guler aşezat; e blănit cu blană de oaie, iar pe la gât şi piept are margini de blană de vulpe (pron. pop. *hulpi*) sau de lup. Blana se pune numai până în dreptul brâului. Şi mânecile sunt blănite. Gulerul îi este lat de 2 3 degete. Se face din şăiac ori stofa groasă şi scumpă de casă, costând unul 60 80 de lei, ţinând toată vieaţa omului, deoarece se poartă numai în zile de sărbătoare.

Fermeneaua şi-a luat rămas bun din sat. Aveà croeala minteanului, blănită cu hulpe, cu mâneci largi, poale lungi «a popă» şi guler mic. Astăzi nimeni n'o mai poartă. La 25 Aprilie 1905 s'a îmmormântat cu fermeneà cel din urmă gospodar ţăpean, postelnicul Constantin Mândru, în vârstă de 93 de ani. Asta i-a fost dorinţa lui: «să mă îngroape cum erà pe vremurile noastre».

Mantaua sau *şuba* a început a luà loc printre contomane. Se aseamănă la croeală cu cele milităreşti. Pânza din care se face este groasă, gălbuie, sură sau neagră; este blănită. *Gaica* dela spate (*bentliţa*) este lată cât un lat de palmă, cu câte patru nasturi, cu toate că de cele mai multe ori n'are cheotori. Se poartă sărbătoarea şi la deosebite ceremonii, de cele mai multe ori descheiată în faţă. Are guler lat şi flori de găitane. Pe spete, sub guler, îi atârnă, prinsă in bumbi, *gluga*, *gluguciul* sau *gugiul* (capişonul) ce se termină printr'un canaf.

Chepeneagul are croeala sprenţurului. Unele au guler răsfrânt, blănit cu blană de vulpe ca şi piepţii, iar restul, cu blană de oaie. Are găitane cu cari se încheie în faţă ca şi tunicele soldaţilor din cavaleria română. Chepeneagul e de postav gros. Altă dată erà haina de însurătoare a flăcăilor.

Antereul sau *zabunul*, cum i se mai zice în satele din josul Tecuciului, nu-i lung ca «antereul popilor». Este scurt până la şolduri, pe trup, fară tăietură la spate, cu două tăieturi în dreptul şoldurilor. Se face numai în casă, de către gospodine, din lână «păr în păr», un fir roş şi unul negru la urzeală, bătaia fiind toată roşie. Se încheie cu cheotori făcute din găitane subţiri, cumpărate din tàrg, cu bumbi de tablă sferică. In dreptul ţâţelor are găitane pe cari se înşiruesc bumbi la fel cu cei pomeniţi.

Antereiele se fac în sat de unele gospodine şi mai ales de babe meştere şi nu-s gospodari cari să nu le aibă. Antereiele sunt *umbăcite* cu lână. Căptuşeala este de pânză de fuior. Cusutura se face prin împunsături cari desemnează pe spate frumoase figuri sau desemnuri, precum: un ol cu flori, romburi regulate, cercuri concentrice tăiate de alte linii piezişe, arcuri, etc. de o simetrie desăvârşită. Un antereu ţine până la 6 ani. Se poartă pe frig.

Antereicle copiilor mici au poalele lungi până sub genuchi, apropiindu-se de forma vechilor *baibarace*, nume pe care încă-l mai poartă antereul şi azi.

Boanda sau *bondiţa* este făcută din piele de oaie, bine dubită, de către cojocarii din târg sau cei din sat. Are croeala ilicului, fără mâneci, încheindu-se pe o coastă cu cheotori şi noduri de piele. Le poartă numai bărbaţii şi femeile tinere. Cele cari se fac în sat sunt simple; cele poruncite la meşteşugarii din târg, sunt pline de flori, cu colori vii, roşii, albastre şi negre. Boanda se poartă sub haină, bărbaţii câte odată nu, dar femeiele în totdeauna; purtarea bondiţei de către femei se socoate totuş ca o usurpare.

Cojocul este de două feluri: cel scurt este sau de purtat, şi atunci este simplu, sau e de sărbătoare şi atunci este înflorat că nu se mai vede pic de piele pe piept şi pe spate. Cojocul mai poate fi şi lung, trecând până dincolo de genunchi. De câtevà decenii însă, cojoacele şi mai ales cele lungi au început a-şi luà rămas bun.

Mai sunt şi cojoace de mijloc, nici scurte, nici lungi, totdeauna pentru purtare. Toate se încheie cu cheotori şi noduri făcute din şuviţe de curele, iar la gât legându-se cu canafi sau aţe de piele.

Sarica, de origine mocănească, a fost într'o vreme purtată şi de gospodarii câmpeni. Astăzi însă, nu ştiu dacă mai este una în tot satul. Se făceà în casă, din *miţe* lungi de oaie, atât pe dinăuntru, cât şi pe dinafară. Erà lungă până la genunchi cât şi până mai jos, iar ţesutul ei special nu l-am putut aflà dela nimeni până acum. Atâta ştiu că n'aveà piele, ci numai miţa ce atârnà singură.

Giubeaua s'a purtat până «la răsbel» şi se zice că «sămănà a giubeà popească», după cum zice cântecul de mahalà:

«Hai, sârba popilor, părinte, s'o jucăm,
Giubelele'n brâu cu toţii să le ridicăm».

Iţarii sunt purtaţi de mocani şi nimeni dintre plugari nu-i poartă.

Chebea, astăzi dispărută, erà lungă până la genunchi. Se făceà în casă, din postav țesut în răsboiu sau șăiac cumpărat de pe la călugări sau din oraș.

Potùrii sunt pantaloni de piele; în 1903 am numărat în tot satul numai 5 perechi.

Contașul, cu croeala chepeneagului, aveà guler mare, răsfrânt, blănit cu hulpe.

Bete poartă fata și flăcăul ținând locul curelei de încins; câte odată flăcăii se încing cu ea și peste brâu ca frumusețe. Late de 2—3 degete, betele se țese în răsboiu. Se *aleg* cu lână colorată în felurite chipuri. Pe margini au mărgele albe, iar la capete le atârnă canafi lungi, groși și colorați cu o singură sau mai multe colori. Când se încing cu ele, le atârnă capetele până aproape de genunchi, astfel că la joc joacă și ele.

Basmàle (batiste) nu poartă Țăpenii, obicinuit. Femeile însă, când se duc în sat, au totdeauna câte o basmà la ele. Basmalele-s mari, cu flori de tipar galbene, roșii, etc.; sunt și «basmale de tipar», «basmale de bucată», sau «basmale popești». Basmalele albe, cusute în casă pe la mărgini și prin colțuri cu arniciu colorat, poartă fetele și flăcăii, sărbătoarea, la horă, folosindu-le în joc ca să nu se murdărească de sudoare.

«Basmaua-i începutul dragostei», se zice pe la noi, și uite cum. Fata căreia nu i s'a luat de vreun flăcău basmaua din mână, pe furiș ori cu sila, se zice că nu-i cercetată de flăcăi încă, adecă, în altă limbă, nu-i curtată. Când ieai basmaua unei fete, pe lângă că deschizi vorbă cu ea, apoi fata are prilej să ți-o ceară de câte ori te întâlnești cu dânsa și astfel legătura dintre ea și tine se întărește, ducându-te adesea la ibovnicie. — Măi, când îmi dai basmaua? — Vino și ți-o iea, că și eu am venit până la tine de-am luat-o! Ba să mi-o aduci tu! — Ei, dacă-i așà, ți-oi aduce-o de seară, adică: vrei să viu deseare la tine? Și dacă fata zice: «vino», flăcăul vine cu basmà cu tot și tot cu ea pornește de acolo, ca să aibă drumul pricină și altă dată. Astfel pornește dragostea, câte o dată, dintre flăcău și fată.

Iarna, copiii mici poartă la gât basmale de bucată, «ca să nu facă gâlci», adică să nu răcească.

Baidirul e adus de Unguri și astăzi nu se mai poartă. Acești Unguri au venit ca văcari sau păzitori de țarine. Erau lungi de 1m., 1m.50, late de o palmă, țesute din lână moale sau bumbac, confecţionate în fabrici. Baidirul făceà parte din darurile pe cari le da naşul finului său, împreună cu *chitia*, *iorganul*, betele, etc.

Mănuşile la ţară se fac cu *cârligul*, rar cu andrelele, din lână moale. Cele de purtat au loc numai pentru degetul cel mare, celelalte patru degete stând la un loc.

Pieptarul (pron. pop.: *chieptariu*) are forma unei pestelci, întinzându-se pe piept, şi prinzându-se după umăr cu bete. Il poartă copiii mici.

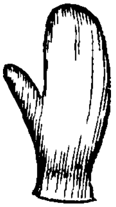

Fig. 548.

Imbrăcamintea femeiască. Imbrăcămintea femeiască, şi mai ales cea de purtat, cu care se umblă prin casă, este cu mult mai simplă şi mai puţin înrâurită de cea de târg.

Cămeşile femeieşti, pe lângă că-s lungi, se deosebesc de cele bărbăteşti prin aceea că n'au de loc guler, n'au clinul aşà de mare, ca la bărbaţi şi asemenea n'au niciodată brăţări, deoarece femeia umblă totdeauna suflecată. Cămeşa se compune din *cameşa* propriu zisă şi *poalele*, cusute la cămeşă. Poalele nu sunt din acelaş fel de pânză ca şi cămeşa, chiar când aceasta ar fi de tort în bumbac.

Când cămeşa este de burungic cu flori, atunci poalele sunt de bumbac.

Poalele sunt lungite prin ajutorul *clinilor de poala*, iarăş un triunghiu cu o latură de 10-15 cm. şi lungi de 40-60 cm.

Astăzi a început a se face cămeşi *fara gura*, adecă fără deschidere la piept. Ele sunt bune pentru fetele mari şi nevestele în primul an de *nevestie*, cari n'au nevoie de scos ţâţele pentru alăptat. Acest fel de cămeşi nu mai au bumbi de încheiat, ci numai locul unde se vâră capul. Mânecile iaraş sunt mai scurte, cam până la coate.

Copiii mici, băieţi şi fete, până pe la 3—4 ani, sunt purtaţi numai cu cămaşă lungă, nu cu poale deosebite, ci dintr'un lung de bucată. Bătrânii spun că «pe când s'auzià bătând Turcul la Brăila» (1829), băieţii purtau cămăşi lungi până la 15—16 ani.

Rochiţă au băieţii şi fetiţele cu cămeşă lungă. Ea este făcută *din una*, adecă dintr'un singur *lung* de bucată de sus pâna jos. Ele se poartă până când băieţii trec la pantaloni; fetiţele o poartă înainte, până pe la 10—12 ani. Rochiţa se face din *cit* (pron. pop. *ciut*) de târg, pânză subţire, văpsită într'o singură coloare, sau cu *puchiţai* (puncte şi flori).

Pestelca este numele *şorţului* din alte părţi. Se poartă dinainte; are o lăţime egală cu 3 sferturi din lungime. Cele de casă, pentru purtat, şi cele de femei sărace se fac din canură şi lână proastă, boită, iar cele de sărbătoare sunt de *cit*. Pestelcele le poartă în casă femeile şi fetele; prin sat fetelor nu li-e iertat a umblà cu pestelce.

In casă ca şi la câmp, adesea umblă femeile cu două pestelci, una la spate şi alta înainte, ca să nu poarte flaneaua ori fusta.

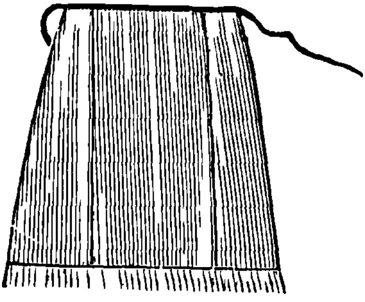

Fig. 549.

Pestelcele ţesute în casă au *ciucurèi* jos (fig 549) făcuţi din urzeală înodată. Toate se leagă la brâu cu baiere făcute din *uruiòc*. Cele mai multe nu-s dreptunghiulare, ci au forme de trapez, compus dintr'o foaie la mijloc şi alte. două mărginaşe.

Flaneaua este specială pentru unele sate din centrul judeţului Tecuciu. Ca ţesetură este de lână cu fir tors înadins «pentru flaneà», grosişor, numai din păr. Atât urzeala cât şi bătaia este formată din dungi: una neagră, foarte rar, şi mai tot deauana: una roşie şi alta albastră, fiecare vrâstă având 10—12 fire. Lăţimea pânzei de flaneà este cam de un metru, deoarece se va pune pe lat, când se vor coase *foile*. *Brâul* flanelei, adecă partea dela cingătoare se increţeşte mult, cosându-se apoi pe deasupra creţurilor o bată. Dacă foile s'ar coase cum sunt ele din pânză, una lângă alta, creţurile ce s'ar formà ar fi prea multe. Pentru aceasta cele 5—6 foi şi câte odată şi 8, tăiate de o lungime cât vrea femeia să-i fie flaneaua de lungă, se *răscroesc*, adică se taie pieziş la margine, făcând din ele un trapez isoscel, după care se coasă. Cercul cel mai mic se increţeşte, i se pune *bata* pentru încins, iar în faţă i se lăsă *prohabul*. Acest prohab va fi acoperit cu pestelca, cu un lat de palmă mai scurtă ca flaneaua.

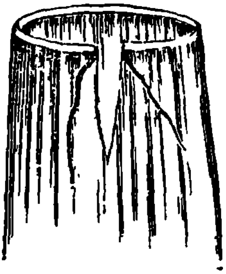

Fig. 550.

Fâsta sau *fusta* are croeala flanelei, fiind de *cit* sau de «*matèrie*» de târg; ea se poartă vara la muncă, sărbătoarea, etc.

Rochia (pl. rochii) e tot astfel ca formă, însă este împodobită cu *fàlduri*, *halbaràle*, *volane*, *creţuri*, *găitane*, şi *horbote* de târg. Se poartă numai sărbătoarea, atât timp cât sunt nouă. Rochiile fetelor mari au început astăzi să se poarte cam după jurnalele de modă şi costă cam mult.

Până la 1880, babele purtau ce apucaseră pe vremea lor: *rochii* *cu piepţi*, ca şi rochiţele copiilor mici de astăzi. Ele se făceau din stofă albă de târg cu felurite flori negre, albastre şi galbene.

Bărbatul rareori cumpără femeii sale rochie, din cauză că, atât cât nevasta sa este tânără, dânsa poartă rochiile «de fată mare» şi pe acelea făcute din pânză cumpărată de părinţii ei şi care la nuntă a purtat-o în spinare toată ziua. După ce începe rândul copiilor, la fiecare botez, mama capătă dela cumătru stofă pentru câte o rochie.

Călţuni lungi, până peste genunchi, făcuţi în casă cu cârligul sau cu andrelele, poartă femeile.

Tot astfel *flaneà* sau *flanică*, şi *brâul* nedespărţit.

Baschina are o croeală simplă, după trup. Deasupra şoldurilor este strâmtă, iar marginile sunt largi formând creţuri mari. Dacă n'ar aveà aceste creţuri, ar semănà cu «talia» celor dela târg. Mai anii trecuţi fetele-şi făceau baschină cu *buf*, adecă cu nişte umflături deasupra umerilor. Ori cum însă ar fi ale fetelor mari, ale femeilor măritate sunt totdeauna simple.

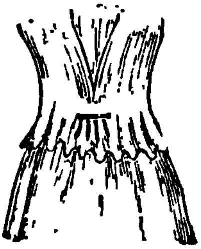

Fig. 551.

Polcuţa, baschina babelor, dreaptă la spate, e largă la mijloc, şi *aduce* cu minteanul uncheşilor. Pânza de polcuţă este cea galbenă-portocalie de lână, «dacă vrei să fie adevărată polecuţă».

Polca ţine locul antereului pentru femei. Se face în *casă*, de către femeile meştere. *Faţa* îi este de târg, are bumbac la *bumbaceala* («vătuire»), iar *căptuşeala* sau *astarul* îi este de pânză de casă. Câte odată se blăneşte cu piele de oaie, până pe la şolduri, dar foarte rar. Ca şi antereiele bărbăteşti, pentru sărăcime, polcele se cumpără şi din târg, gata. O polcă de casă ţine 3—4 ani.

Caţaveica este şuba sau mantaua femeilor, căci ele nu poartă suman. Este de o croeală simplă, puţin aşezată pe corp, de coloare sură sau cenuşie şi în totdeauna *îmblănită* pe dedesubt, până la un lat de palmă de poale, cu blană de oaie. Gulerul ei mic şi piepţii sunt *blănuiţi* cu şuviţe de piele de vulpe sau de lup. Mânecile largi nu-i sunt blănite. Este lungă până la genunchi. De o parte şi de alta în dreptul şoldurilor are două crăpături piezişe, dinapoi şi de sus înainte şi în jos, fără a aveà pe dinăuntru buzunar. Femeia strângându-şi caţaveica pe corp, vâră mânile în aceste deschizături spre a şi le încălzì. Caţaveicele n'au nici cheotori cu bumbi.

Paltonul femeiesc astăzi nu se mai poartă decât foarte rar, de către babe cari l-au apucat în obiceiurile vremurilor lor. Erà cumpărat gata în târg; e de coloare neagră şi cu găitane negre. Aveà buzunare mari de o parte şi de alta cu multe şi frumoase flori de catifeà şi mărgele, asemenea negre.

Acoperirea capului la bărbaţi. Cu capul gol Ţăpeanul, ca şi vecinii săi, nu umblă niciodată, afară numai cele trei zile când îi moare cinevà. Nici copiii chiar.

Căciula este purtată aproape şi vara şi iarna de cei bătrâni şi de cei săraci. Căciula se face din piele de miel, de preferinţă neagră, pentru oameni bătrâni şi flăcăi, şi albă pentru copii. Forma îi este cilindrică cu fund plan sau puţin sferic. Pentru copii, se făceau prin 1890 căciuli, cărora li se lăsà în afară urechile capului de miel.

Bărbaţilor şi flăcăilor li-e a fală dacă îşi pot face căciuli de *astragan* sau *astrahan*, pe cari le poartă numai la zile mari. Căciula *brumarie* (coloarea fumului) se crede că aparţine celor de soiu rău şi nestatornici, cum zice şi cântecul:

Cu căciula brumărie,
Spartă'n fund de datorie!

La căciulele bune, căptuşeala sau dosul se face din piele de ied.

Căciula personificând bărbăţia, intră într'o mulţime de proverbe şi locuţiuni proverbiale.

Căciulă ţesuta, de pânză, nu poartă nimeni.

Palaria. Pălăria are coloarea neagră, cu streşinile sau bordurile mari; este înaltă şi are *cordica.* Se poartă cu fundul neîndoit la mijloc, cam pe ceafă şi pe stânga. Copiii poartă pălării negre sau cafenii cu fundul ca o jumătate de sferă. Copiii ţin mult la căptuşeală.

Pălăriile tari, de pâslă, *mocaneşti*, n'a purtat în tot satul decât o singură familie, a Oiţeştilor, până acum 10 ani.

Pălăriile de paie datează în Ţepu din 1890. Introducătorul a fost flăcăul de pe atunci Cosma Hlizei, care cu toate că a purtat mai mult de 5 ani pălărie de paie facută de el, nimeni nu l-a urmat. Eu şi cu vreo câţivà şcolari lucrând pălării de paie în 1900, am deschis gust, şi astăzi aproape toţi copiii satului şi parte din bărbaţi le poartă. Prea puţini le cumpără din târg.

Broboade. Broboada, *îmbrobodirea* sau *îmbrobodeala* se face în trei feluri. *Imbrobodeala dreapta* (fig. 552) se face cu capetele broboadei pe sub gât şi legate la ceafă cu două noduri. *Imbrobodeală sub coade* (la ceafă), pe dedesubtul colţurilor cari atârnă la spate, când se adună cele două colţuri ale broboadei şi se leagă sub *coc.*

Legătura pe frunte, când se aduc capetele broboadei pe sub coc, şi se încheie pe tâmplă, *supuindu-se*.

După măritiş, femeile chiar când dorm sunt îmbrobodite.

Tulpanul, cumpărat din târg, e un pătrat cu latura de un metru. Este negru cu flori roşii sau albe (pentru babe), sau gălbuiu roşcat cu flori roşii şi verzi. Femeile gospodarilor cu stare precum şi fetele mari nu poartă niciodată tulpan.

Basmàua este bună ca broboadă pentru copiii şi fetele mici.

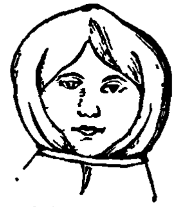

Fig. 552.

Este roşie, cu feluri de flori. O femeie nu se îmbrobodeşte niciodată cu basmale, «pentrucă numai *madamele* (Unguroaicele cari păzesc împreună cu bărbaţii lor ţarinile) poartă basmale».

Cajmirul sau *caşmirul* este cât tulpanul, însă este de lână bună, grosuţă, plătindu-se cu 5 lei bucata. Caşmirul se taie din valuri de pânză «de caşmir». Gospodina îl tiveşte apoi pe margine ca să nu se destrame. Cu el se îmbrobodeşte ca şi cu tulpanul. Câte odată se poartă numai lăsat pe cap. Femeia însă, cu caşmirul astfel pus, trebue să fie *legată* pe dedesubt cu altă broboadă.

Barizul este subţire, din «pânză de bariz», cumpărându-se din târg, din bucată sau cu bucata.

Casunca sau *casânca* este o basmă de mătasă, cu care se îmbrobodesc fetele, mai ales când sunt de mijloc. Flăcăii o fac *lăgătoare* (cravată) la gât. Ea se iea din târg cu 2 4 lei, sau se capătă pe la botezuri, înmormântări şi nunţi, când sunt ca *vornici* şi când o poartă pe piept.

Batista este albă, în trei colţuri, cu horbote pe la margine cusute cu arniciu roş sau albastru. Se poartă numai de fete mari şi de neveste. Nevestele *se leagă* cu dânsa pe dedesubtul altei broboade. Prin unele sate din împrejurime, precum şi în mahalaua Focşa din Tecuciu, batista aceasta se chiamă *durmeà* şi are forma unui triunghiu isoscel (jumătate de pătrat).

Legătoarea e o hòrbotă rară, subţire, neagră, de formă triunghiulară. Ea se poartă singură peste păr, de către neveste în întâiul an după nuntă şi numai sărbătoarea. In mahalalele Tecuciului se chiamă *barbetă*.

Şalul de postav a existat până pe la 1885. Erà pătrat, cu laturе de 1,50—2 m. Erà împodobit pe la colţuri şi în mijloc cu găitane subțiri de mătasă, de coloare verde, galbenă și roșie. Pe margini aveà canafi zugrumați cu fire de mătasă.

Șaluri de lână groasă și moale, cum se poartă pe la târguri, au început să se poarte prin 1900.

Ștergarul, numit încă și *ștergarul batrânesc*, a fost broboada babelor. Erà o bucată de pânză de borangic, cu fluturi de tiriplic sau arniciu, cu vrâste de bumbac alb sau galben (altfel decum erà coloarea pânzei) și cu canafi. Lungimea îi erà până la 10 coți. Imbrobodirea se făceà lăsând un capăt scurt pe piept, iar altul mai lung pe spate. Babelor le erà atâta de drag, încât lăsau cu limbă de moarte să fie înmormântate cu ștergar galben ca aurul ori alb ca spuma mării.

O descriere a portului o avem și din comuna Bogdana, județul Tutova.[1].

Portul vechiu din Baia-Suceava. «Gospodarii din Baia, ținutul Suceava, cu vreo 40 de ani mai înainte[2]) aveau altfel de port decum îi cel de astăzi.

«Flăicăii nu puteau ca să iasă la joc, fără numai dac'aveau *zobon de șam;* altfel nici se pomenià ca să joci.

«Zobonul erà în felul *islicului* (?) boierilor din vechime, numai că erà cu mult mai mândru. Erà lung, numai ca o palmă n'ajungeà de pământ și erà cu vrâste: o dungă de lână și alta matasă. O vrâstă erà roșie, alta verde, alta albastră, vișinie, naramgie și fel de fel de flori (colori). Zobonul îl îmbrăcà peste cămeșă și ițari, pe urmă se încingeà cu *brâu de matasa*, care erà vărgat în lung și venià lat ca un lat de mână. Brâul cuprindeà de trei ori mijlocul flăcăului. El nu erà drept de matasă, numai vorba a rămas așà, pentrucă aveà câte o viță de matasă. La brâu, cel care-l încingeà peste cămeșă purtà o teacă cu 2 *cuțite* cu plăselele de *alamă, tumbac* sau un cuțit și un *suvac*. Ori când trebuià să ai teaca cu cuțitele.

«Peste zobon mai îmbrăcà pe deasupra un *chieptariu*.

«Chieptariul erà făcut din piele de miel, *genunchieriu*— lung până la genunchi — și cu brâu, adecă în dreptul cingătorii chieptariul venià strâns pe trup și dela mijloc în jos erà creț cu falduri. Mâneci n'aveà. Pe margini aveà *prim negru*. Inflorituri n'aveà [3]). La gât, flăcăul aveà *basmà neagră* de matasă [1]). De încălţat puteà să fie încălţat şi cu opinci, da se purtà şi *ciubote cu dulama*. Ciubotele acestea erau pe talpă, fără călcâiu, nu cum sunt amù. In locul călcâiului erà potcoavă de fier, făcută de Ţigani cu *hacuri* dintr'ânsa, cari veniau în capetele potcoavei.

---

[1]) Ec. I. Antonovici, *op. cit.*, p. CLXVIII—CLXX.

[2]) Relațiunea e din 1903.

[3]) In Bucovina, în partea muntelui, pe la Câmpulung, se poartă *bonde* în felul cheptarelor pomenite aici, numai că nu-s strânse la mijloc pe trup.

«Imprejurul tălpii, pe deasupra potcoavei, venià o *şuşaniţa* de piele care se chemà *dulama*. Prin potcoavă bătea *boldurile* (cuiele). Lângă hacuri se băteau pe dinăuntrul ciubotei 2 bolduri cu *turte* şi capetelor ieşite afară le sucià vârful împrejur (grămadă) şi le lăsà aşà. Pe urmă mai băteà alte 4 bolduri — 2 într'o parte şi 2 în cealaltă parte. Boldurile acestea nu erau cu *maciulie* şi le băteà pe dinafară, cam pieziş, ca să iasă prin dulama şi vârful îl sucià peste dulama, ca să o prindă bine de ciubotă.

«Când jucà flăcăul, puneà poalele zobonului de şam în brâu şi jucà: *sârbeşte, de mână*, ş. a.

«După ce se 'nsurà flăcăul, zobonul nu-l mai purtà, ci-l purtà femeia; da nu îmbrăcat pe mâneci, numa'ntre umere.

«Fetele se duceau la joc cu *caţaveici*, că altfel nu erau de loc luate în seamă, şi încălţate cu *ciubote galbene*.

«Caţaveica erà blănită pe la guler şi marginile din partea de dinainte cu blană de hulpe, încolo erà cu blană de pielcele de miel.

«Flăcăul dacă se 'nsurà, umblà cu *contăş*.

«Contăşul erà de postav verde ori albastru, blănit cu piele de miel şi lung ca şi chieptariul, până la genunchi. Contăşul aveà mâneci.

«Flăcăul după ce se 'nsurà, ori fata după ce apucà a se mărità, nu se mai aflau ca să joace la joc în sat, doară la o masă, la un gospodar.

«Nevestele purtau pe cap *fes roş* şi peste faţă purtau *ştergari*. Baba purtà *scufie albă*, în loc de fes, făcută în casă întocmai ca fesul şi aveà o dungă deacurmezişul, începând dela frunte peste cap, până la ceafă şi peste scufie se îmbrobodià cu ştergari.

«Fesul trebuià să-l poarte nevestele numai decât.

«*Preţul straielor* din vremea aceea: zobonul de şam îl cumpărà din târg cu 14-16 lei vechi. Cheptariul îl făceà în casă, da dacă-l cumpărà erà la 20 lei vechi. Basmaua cea neagră de mătasă o luai din târg cu un sorocovăţ. Ciubotele cu dulama tot din târg le luai cu un irmilic. Dacă nu le făceai în târg, cumpărai piele şi le dai ca să ţi le facă Ţiganii, că pe vremea aceea erau mulţi Ţigani, cari trăiau din meşteşugul aista. Caţaveicele cele bune erau dela 3 la 4 galbeni una.

---

[1]). Basmaua neagră se poartă şi în Bucovina, în partea muntelui.

«Portul de azi din Baia îi mai ca cel din Bucovina, din partea despre câmp, şi *straiele se fac toate 'n casă, nu se cumpără din târg*»[1])

In sfârşit, alte ştiri mai mărunte cu privire la portul din ţară:

Mănèşti, un fel de *îngurzituri*, de o parte şi de alta a gurii cămeşii (Suceava)[2]); *îngorzituri* însemnând încreţituri[3]).

Dulamă e numele *mantalei*[4]) (Suceava).

Bricinariţă, un beţişor crestat la capăt, cu care se vâră *bricinarul* în *bata*[5]) (Suceava[6]), e *baba* descrisă.

In Moldova se purtà mai dedemult de către bătrâne şi copile *prigitoarea*, care semănà cu o prostire albă; o purtau împrejurându-se ca şi cu o catrinţă. Am apucat-o şi în Ţepu, dar astăzi s'a uitat.

Inainte vremuri se purtau de către fete şi femei tinere *lefturi* la gât, *salbe* de bani mari de aur, de câte 10 galbeni un *left*. In zilele din urmă le-am mai văzut în satul Cornet sau Sălcuţa, jud. Dâmboviţa.

In jud. Suceava, încreţitura dela mânecile cămeşii cu cusutura de lână peste creţi poartă numele de *lăicez*[7]).

Paftale însemnă în aceeaş parte bârneţe de încins.

Fotele din Muntenia poartă numele de *zadii* cuprinzând două *şorţuri*: unul mai îngust, dinainte, şi altul mai lat, dinapoi. Se ţese în 2 sau 4 iţe, cu flori de *peteala* sau de lână.

In jud. Suceava, prin *cioareci*, şi mai «delicat» *berneveci*, se înţelege haina trasă pe picioare, făcută din pănură groasă, lână albă, care se poartă iarna, toamna şi primăvara. Rar se fac cioareci de lână laie sau neagră, cu cari se umblă la tăiat lemne în pădure.

Iţarii se făceau în vechime numai din lână toarsă, «*tors întors*» şi-s cu mult mai subţiri decât cioarecii, aşà că se purtau numai vara. In vremea de azi se fac iţari şi numai de bumbac sau cu urzeala de bumbac şi bătătura de lână.

---

[1]) S. Teodorescu-Kirileanu, în *Şezătoarea*, VIII, p. 21-3.
[2]) *Şezătoarea*, III, p. 70.
[3]) » III, p. 17.
[4]) » II, p. 226.
[5]) » II, p. 151.
[6]) » II, p. 41.
[7]) » V, p. 115.

CAPITOLUL III.

PORTUL DIN ARDEAL ŞI ŢARA-UNGUREASCĂ.

Asupra portului Românilor de pe Valea Jiului din Ardeal, aflăm următoarele: «Până a nu se înfiinţă calea ferată şi exploatarea cărbunilor de piatră (la Pietroşeni, Lupeni), Jiienii trăiau tare izolaţi. Ei nu aveau negoţ cu care să se scoboare la vale, ca *Mocanii*, ci ocupaţiunea lor erà economia de oi şi de vite. Comunicaţiunea lor anevoioasă şi modul lor de traiu simplu, ca al tuturor muntenilor, a fost cauza de Jiienii şi-au păstrat foarte bine originalitatea graiului, cu ale sale particularităţi vrednice de toată atenţiunea, portul, precum şi datine şi credinţe, jocul la cântec din *fluieră* şi alte deprinderi şi moravuri româneşti. Starea lor culturală lasă prea mult de dorit. Şcoale acum încep a înfiinţà. Jiienii poartă păr lung. Rari sunt cari se tund şi numai bărbaţii tineri, de curând ieşiţi din miliţie. Bărbaţii poartă vara *pălarii* cu margini late, iarna *caiţe* (căciule) negre sau albe. Caiţa laie (neagră). Forma căciulii în unele locuri, precum în Petrila, e asemenea cu capacul căldării, mai lată la fund. *Momârlanii* poartă *cameşi* lungi, până la genunchi, la mâneci cu *pumnaşi* cusuţi cu arniciu. La grumazi, cămeşile-s cu guler frumos *chindisit* şi încheieturile cu cusuturi simple. Peste cămeşă poartă *brâne* late *(şerpare)*; vara însă poartă *curele* negre, în forma chingii, late ca de trei degete. In ele pot ţineà un *cuţit*, *cruceri*, ş. a. Legată la *straiţă* au *căpceaua*. De iarnă au *pieptare înfundate* şi peste acele *şube (băbană* albe, *ţundra)* de pănură albă. Unii au *cojoace*. Tot de pănură albă sunt şi *cioarecii*. Opinca e *încalţamântul* obişnuit la bărbaţi şi la femei. Acum se introduc *cismele* ca încălţăminte de sărbătoare. In opinci, atât bărbaţii cât şi femeile poartă *calţuni* de pănură albă. Călţunii cei de vară ai femeilor sunt numai până sub genunchi. *Obielele* se ţes anume spre scopul acesta şi sunt tot din pănură albă cu trei *vergi* la capătul ce vine pe fluier. In Merişori, femeile poartă călţuni şi vara şi iarna.

«Fetele umblă de comun cu capul descoperit, dar poartă şi *cârpe* de *boltă*. Părul şi-l împletesc într'o cosiţă slobozită pe spate, iar cel de pe partea dinainte a capului îl împletesc într'altă cosiţă care o duc către urechea dreaptă şi o împreună cu chica cea de pe spate. In cosiţa de pe frunte poartă flori. Femeile măritate împletesc părul de pe partea dinainte a capului în mai multe rânduri de plete, cari le duc dela mijlocul capului spre amândouă urechile, iar părul celălalt îl împletesc în două cosițe cari le pun pe cap la dreapta și la stânga. Pe cap poartă *văl* alb, *broboadă*, care, dacă e de *jolgiu* mai fin, cum este al mireselor, se numește *rariță*. In păr se împodobesc cu *trămurici*, niște *ace de păr*, de aramă galbenă și cu gămălie mare, ca o floare de diverse colori. Gămălia este legată de ac cu sârmă subțire, galbenă și întoarsă în spirală, de unde provine tremurarea. *Salbe* de bani, *băierël* de bani, poartă fetele și nevestele. Specială podoabă le grumazi este *lățitariul*, care constă din mărgeluțe de varii colori, înșirate așà ca *mununile* sau *mununițele* de pe *pălăriile* Târnăvenilor și Murășenilor. *Iea* este de pânză albă sau de jolgiu, pe mâneci cu cusături frumoase. Se încing cu *curèle* pe cari sunt înșirate *inele*. Peste *iie* îmbracă o vestă de pănură albă, lungă din grumazi până în pământ, care o numesc *șubă femeiască*. La grumazi este făcută ca vesta domnilor, iar dela brâu în jos este încheiată. Cele mai avute poartă un *cojoc* peste șubă. Vara poartă *opreg (crătință)* frumos, de diferite colori; iarna este obicinuita *rochie* de lână, numită *borcă* neagră, și toată crețe de sus până jos.

«Femeile au *cioareci* de vară și de iarnă, până din sus de genunchi. Ii leagă cu legături făcute din păr de capră, numite *vânări*.

«Femeile încă se încalță cu *opinci* în cari poartă *obiele* de pănură albă. Vara, toate femeile poartă *colțiuni* în opinci. Duminica și în sărbători, fetele și nevestele încalță *cisme* scumpe, ba și *ghete (păpuci)*. Femeile nemeșilor din Păroșeni și Iscroni nu fac deosebire, decât că fac *conciu*[1])». Pentru Ardeal în special, avem o terminologie în destul de bogată.[2])

Din deosebite lucrări căpătăm bogate informații asupra *portului* Românilor din Munții apuseni[3]), Românilor din Bucovina[4]), Românilor din Basarabia[5]), Românilor din dreapta Dunării[6]), și a pierduților pentru noi, Românilor din Moravia.[7])

---

[1]) Viciu, *op. cit.*, p. 8—10.

[2]) *Ibidem*, întregul op.

[3]) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 12—13, 23, 35—36, 61, 97, 98, 100, 103—105, 132 și 173.

[4]) D. Dan, *Straja*, p. 34—44, 51 și 55; Idem, *Lujenii*, p. 31—4.

[5]) Z. C. Arbore, *Basarabia în sec.* XIX, p. 155—156 și 173.

[6]) I. Nenițescu, *op. cit.*, p. 30 și 67; vezi și G. Weigand, *Die Aromunen*, II, p. 64; I. Caragiani, *Studii asupra Românilor din Peninsula balcanică*, p. 65.

[7]) T. T. Burada, în *Arhiva*, V, 271—2; VI, 675.

16. Aproape în general ţăranul şi ţăranca umblă curaţi în lume, având haine sau straie de sărbătoare şi haine sau *bulendre* de purtat.

Dacă se murdăreşte, fiecare fel de pânză are modul său de a se spălà: mai în totdeauna apa caldă şi săpunul. Sunt apoi şi diferite procedee locale, precum pentru lucrurile de mătasă, cari se spală în chipul următor: se fierbe lapte şi se lasă până se mai răcoreşte, muindu-se apoi într'însul lucrurile de mătasă. In urmă se fierb tărâţe într'un săculeţ, iar zeama se strecoară printr'o cârpă. Când e aproape rece, se clătesc în zeamă mătăsurile, după care se strecoară printr'un şervet şi se pun la uscare.

In cele ce urmează vom arătà chipul cum se spală *cameşile* în Ţepu-Tecuciu.

Am mai arătat şi în altă parte că aici sub numele generic de *camaşi* se înţelege tot felul de rufe: cămăşi, izmene, basmale, petici (cârpe), etc., iar sub numele de *rufe* se înţelege *camaşi şi izmene rupte*, dar mai ales *camaşi vechi*. Se zice: «cârpesc o rufă», «am o rufă pentru treierat», etc.

Cămăşile se *schimbă*, se *primineşte* omul, şi se spală regulat ca timp şi ca chip.

Unele femei spală cămăşi Marţi, prea puţine Joi, iar marea mulţime Sâmbăta.

Dacă-i vremea de muncă, femeia rămâne acasă, cu un copil care să-i aducă apă şi care să-i facă focul sub *ceaun*.

Cămăşile se spală în *galetar*; leşia se face în *leşierul* cu cenuşă.

La spălat fac trei *leşii*.

Intâia leşie se face turnând întâiul ceaun cu apă clocotită, prin ajutorul unei oale, în leşierul cu cenuşă, iar leşia curge'n găletar. Fiindcă aceasta se poate face cât de dimineaţă, femeia îşi chiamă bărbatul şi copiii ca să se *leie*. Bărbatul se *la* întâiu singur, se şterge cu cămaşa neagră şi se piaptănă. Tot singuri se *lă* şi flăcăii.

Pe cei mici îi *lă* mama. După pieptănare, se primenesc şi pleacă fiecare la treaba sa.

De cele mai multe ori însă, femeia nu se lă acuma, ci seara, sau tocmai Sâmbătă seara.

Ca să-şi facă leşia atunci, nu întrebuinţează găletarul cu leşierul, ci pune numai cenuşă pe o mătură lată şi curată, peste care toarnă apă clocotită, încet, încet, aşà că leşia curge într'o albie. Femeile şi fetele cari mai întotdeauna se *lau* Sâmbăta seara, se despletesc mai întâiu, iar după ce s'au *lat* (lăut), îşi adună tot părul în frunte şi-l fac *corn*, unul sau două. După ce s'au şters, încep greul despletit al coadelor de jos în sus, descâlcindu-l cu încetul ca să nu-l rupă. Apoi şi-l împletesc, femeile în cele două *coade*, fiecare din câte trei viţe, iar fetele într'una, sau numai şi-l răsucesc făcându-l *coc* în ceafă.

După ce *lautul* s'a sfârşit, femeia *înmoaie* cămăşile. Vara, când rufele se murdăresc şi se înnegresc mai tare, femeii i-i silă de cele mai multe ori «de hazul lor» şi le numeşte *boarfe*, pe cari are să le «*borfăiască*», «negre ca pământul» ; dar tot trebue să le spele, căci altfel, «de le va băgà numai în boale», au s'o râdă femeile când i le-or vedeà întinse pe gard.

Muierea cămeşilor se face pe rând, după care sunt date toate într'un capăt al găletarului. Dacă le-a sfârşit, începe *spalarea*, iarăş pe rând, când începe a le trece în celălalt capăt. Apoi le *freacă* sau le *zoleşte*, ca să se spele, şi cum a zolit una, o *clateşte*, ca să se iea săpunul şi murdăria de pe ea, o *stoarce* de apă, răsucind-o întâiu numai cu o singură mână în apă, storcând-o cu amândouă degetele, şi o pune pe pat, teancuri.

După aceasta, se varsă leşia întâi afară.

In vremea aceasta, al doilea ceaun, de două cofe cu apă, pentru al doilea găletar, a fiert pe foc. Fierberea e gata atunci, când aburi uşori fug pe suprafaţa ceaunului, când se văd beşicuţe mărunte apărând şi dispărând, «când ceaunul cântă».

Cămeşile, după ce apa a fost turnată în leşier şi leşia s'a scurs în găletar, se moaie iarăş câte una, se săpunesc iarăş câte una, se freacă şi apoi se pun iarăş într'un colţ al găletarului ca să se moaie. Când toate s'au isprăvit de pe pat, se ieau din nou la zolit, la clătit şi iar se pun stoarse pe pat. Frecatul sau zolitul nu se face ca la târg, peste degete, ci la rădăcina mânii, căci cămaşa e groasă «şi nu pricepe de vorbă legănată». Mâna dreaptă stă ţeapănă şi stânga lucrează.

Dacă toate cămeşile s'au stors în această *zoaie*, se spală şi *petecele* sau *cârpele* (cămeşi vechi, cari sa'u rupt şi au devenit «petece» «de şters pe ochi»), căci această zoaie este cu mult mai curată ca cea dintâi, «care-i păcură (ca păcura de neagră), nu altcevà». Leşia aceasta se varsă apoi, leşierul se goleşte de cenuşă şi se pune la uscat. Găletarul se aduce în casă.

Cămeşile se desfac, se întind pe fundul găletarului spre a fi *oparite* cu ceaunul al treilea, care e «dat în *crop*», adică e mai fiert ca celelalte două. Peste cămeşi se întinde cevà şi apoi se toarnă apa *încropită* peste ele.

Unele gospodine fac al treilea ceaun pe jumătate leşie, iar jumătate este apoi lăsat în crop.

Acum cămeşile stau la *opăreala*, femeia mai răsuflă, căci cât a stat la zolit cu capu'n jos, a ostenit. Tot în acest răstimp, dacă-i vară, femeia face *demâncare*, cu care se va duce la câmp, unde-i munceşte bărbatul şi copiii, ori, dacă-s acasă toţi, fiindcă vatra-i bine arsă, «trânteşte o burcă'n spuză, coleà, cât roata cotigăi». Cu o oala două, din ceaunul al treilea, opăreşte făina'n covată, pune frunze de hrean pe vatră, toarnă burca, o *lipeşte* cu apă (o netezeşte), pune frunze de hrean pe deasupra şi apoi o'nveleşte cu spuză. Până va *scoate* şi ea cămeşile, numai bine şi burca-i coaptă.

Cămeşile frecate cu, ori fără săpun, sunt clatite şi stoarse. Femeia le pune pe umăr şi se duce de le'nşiră pe parii gardului.

In zoaia dela leşia şi apa a treia, cine-i acasă, se spală pe picioare.

Spălatul cămeşilor, dacă se face săptămânal (şi femeia nu aşteaptă să i se facă «vrav»), la o casă de 5-6 persoane, ţine cel mult 3 ceasuri, aşà că vara, când omul pleacă la muncă pe la ceasul 4, înainte de răsăritul soarelui, pe la *prânzişor*, adică dela 7,30—9 ceasuri, când e obiceiul să se facă popas, să se pună jos, sa manânce şi să aţipească puţin, vine şi femeia cu demâncarea.

Foarte puţine femei se abat dela această regula a spălatului. Rar zice câte una: «eu mi-aş luà lumea'n cap să ştiu că scot cămeşile (spălate) numai pin 3 ape»; aceasta obişnueşte 4 ape. Alta însă adaugă: «cine ştie, poate scoate cămeşile şi dintr'o singură apă, şi-i omăt, nu altcevà».

Acestea avem de spus despre port, pe scurt, ca să contribuim la stabilirea ideii, că portul sau porturile româneşti sunt variate, frumoase, practice şi că aproape în întregime sunt lucrate în gospodăria din ţară.

Cine se abate dela *tocmirea* portului, greşeşte. Cine nu ţine seamă de tocmire, nu i se rup hainele după el, cum ar trebuì şi cum fac Farşeroţii din Peninsula balcanică, dar gura lumii nu-i lasa în pace, ci le zice, la prilejuri nimerite.

Mândruţo, odorul meu
Trăsnì-te-mi-ar Dumnezeu!
Că te dai cu *suliman*,
Când mă vezi că port suman.

Sau:

Bună-i *cânepa* din baltă,
C'o văd putrezită toată,
Bat-o focul, să mi-o bată!

Sau :

Frunză verde şi-o urzică,
Cu *cămeşi de americă*,
Lasă naibei *cânepă*
Şi fă-ţi cămeşi de *hasă*.

Tot aşă!

Ori :

Bun a fost cine-a scornit,
Banul pentru târguit!
Ca să coşi şi să munceşti!
Mai bine să târgueşti,

De cât să te chinueşti.

Ori, ca sfârşit:

Bărbăţele, bărbăţele,
Ce duci tu grijile mele?
Dacă eşti un biet sărac,
Ce ţi trebue *băibărac?*
Dacă eşti român calic,
Ce-ţi mai trebue *ilic?* 1)

---

1) Din colecţiunea mea inedită, găsite la întâmplare, numai pe o singură faţă: *Caietul I*, No. 1030, 1033, 1036, 1041 şi 1043, faţa 442.

PARTEA VI.

INDUSTRIA MINERALĂ

CAPITOLUL I.

PIATRA.

1. *Piatra cioplită.*

1. Industria casnică are prea puţine foloase dela atâtea soiuri de pietre cari se găsesc în deosebi în regiunile muntoase şi deluroase, ba chiar şi la şes, aduse de ape. Totuş puţinele întrebuinţări le vom pomenì în cele ce urmează.

Bolovanii mari de piatră slujiau mai înainte la determinarea hotarelor de moşii, după cum reiese aproape din toate documentele vechi cari vorbesc despre hotare. In unele părţi se văd şi astăzi acei bolovani înnegriţi şi acoperiţi de muşchiu verde; câteodată ei se ciopliau chiar, dându-le forma de *stâlpi*, «stâlpi de piatră pe hotare».

«Şi au hotărît acea moşie, zice o hârtie veche, în trei locuri, după obiceiu, pă lângă Dunărea şi din drumul cel veichi, din *piatra* lui Băran, sus în gălmeiu, la *piatra;* din piatră lui Băran, din jos, drept prin crăng; şi scurgerea apei,—şi loveşte în drumul veichi, şi trece la stejar şi dă în păraul la *piatră* şi apucă scurgerea apei sus şi loveşte în drumul veichi, şi taea părăul Muntele şi coboară jos în Făregiu, din Făregiu, drept în poiană, la *piatră*, din piatră în vălceao, la scurgerea apei, iar în *piatra,* din piatră în vălceao apei iarăşi în *piatra*, din piatră drept în Comăneşti, din Comăneşti la drum în jos, la scurgerea apii, în gărniţă la *piatra;* din piatră drept la gărniţa lui Istodor, şi din gărniţă drept în vălceao, la Socişi, şi din Socişi drept la *piatra* lui Băran, din Băranu în scurgerea apei în sus, până în drumul veichi şi *piatră*, şi din piatră, drept în sus d'asupra scurgerii apii... sus la gălmeiu... iarăşi la piatră..»[1]).

După ce aceste pietre de hotare se modelau, se săpà groapa şi se puneà în ea cenuşă şi cărbuni, după cum rezultă din documente.

O hotărnicie din 1642 zice că «s'au dezgropat acea piatră, depreun(ă) cu Bobiceani şi nu s'au aflat suptu acea piatră cum iaste obliceaiul nici *carbuni*, nici cenuş(ă), ce au fost o piatră făr ispravă».[2])

Sau, după cum ne spune alt act din 1676: «Pe unde s'au pus *stalpi* acum noi, s'au pus de subt şi cărbuni pe sub *piatra*... Şi s'au pus şi *hiiară*».[3])

N'am puteà concretizà înţelesul vorbei «hiară». S'ar puteà totuş bănuì că însemnează «fier», bucăţi de fier, cu anumit înţeles îndătinat, sau că e vorba de o însemnare sau *marcare*. Astazi ţăranii zic *fier*, semnelor cu cari se marchează de către moşieri vitele sătenilor cari pasc în islazul lor.

Apoi unele documente, în loc de piatră de hotar, vorbesc despre *stâlpi*. Când pe hotarele moşiei erau copaci, aceştia se *înfierau* în Moldova cu marca domnească şi copacii arătători luau numele de *bouri*: «începându-se hotarul sfintei mănăstiri Xiropotam dela (cele) mai înalte capete a(le) Schelei *la piatra şi la bour* drept peste obârşia Negrului pârâu în *bour* şi de-acolo drept prin coasta lui Moise şi peste Piciorul-cănelui, pe mai jos de capul pietrei în sus pe calea comorii, la picior şi la bour. Şi de acolo drept la molidviş şi la bour».[4])

Altă întrebuinţare îşi găseşte piatra, mai ales prin părţile unde lipsesc pădurile, la *construcţiune de case* şi *împrejmuiri*. Vadă cineva Dobrogea, mai ales partea de sud a judeţului Constanţa şi în special satul Cazil-Murat şi altele. Lespezi de piatră luate de un lat de palmă sunt retezate cu ciocanul dându-le dimensiunile păretelui casei şi apoi lipite cu nisip şi var.

Gardurile sunt făcute tot din asemenea lespezi de piatra, cari răsar pe ogoare din loc în loc sau sunt la puţină adâncime în pământ. Pentru împrejmuiri, pietrele se modulează sau nu, după destoinicia gospodarului. Frumoase aşezări de acestea, lipite apoi pe deasupra cu un fel de lut galben, garduri cu streşine, porţi, portiţe şi praguri am văzut în *Cogealac* la locuitorii români, cari de sigur că au luat obiceiul dela coloniştii germani din aceste părţi.

---

[1]) Iorga, *Stud. Doc.*, VII, p. 3.

[2]) *Ibidem*, XI, p. 91.

[3]) *Ibidem*, XI, p. 59.

[4]) Ep. Melchisedec, *Cronica Romanului*, I, 230-1.

Postament din piatră fac apoi şi celorlalte acarete din preajma casei, precum şi *morilor de vânt.*

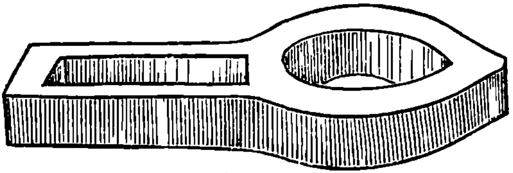

Fig. 553.

In părţile de deal şi de şes adesea se zidesc *fântâni* cu bolovani de piatră, după cum vom mai vedeà. Prin judeţul Brăila şi Ialomiţa am văzut *roţi* uriaşe de piatră puse la gura fântânii în loc de *ghizdële.* Ba adesea această lespede de piatră este la olaltă cu *teica* sau jghiabul în care se toarnă apă pentru adăpatul vitelor (fig. 553).

Anumit soiu de piatră, în care se înglobează fragmente de aur şi argint, este căutată de *baieşii* sau minerii dìn Munţii apuseni ai Ardealului. Această piatră este sfărâmată, cum vom vedeà, în *ştiampuri,* instalaţiuni rudimentare cari se aseamănă cu *piuaile.* Despre aceste mori cari sfarmă piatra din care se extrage pulberea de aur şi argint, zice un Român, care a lucrat în ele, nevestei sale: «Cine dracul negru a mai văzut, ca în ţara Moţului, să zică [1]) apa şi să joace lemnele!»[2])

In Dobrogea, unde pământul este cam sărac, unde plugarii sunt siliţi să samene mai mult ovăz, iar acesta creşte mic, rar şi cu puţine grăunţe, treieratul cel mai lesnicios se face cu *treieratoarea* (fig. 554). Ea se face din piatră, are o lungime până la un metru şi jumătate şi prezentă 6 praguri dealungul ei. Pe cavitatea lăuntrică se vâră un sul de fier, iar de capetele acestuia două braţe tot de fier de cari se leagă tânjala. Caii trăgând treierătoarea valurile sau pragurile ei sfarmă *năsada* de ovăz.

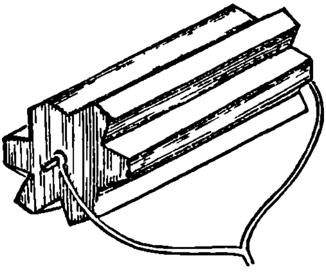

Fig 554.

Din anumit fel de piatră, unele sate se îndeletnicesc cu facerea de *pietre de moară.* In această industrie erau mai înainte renumite localităţile *Vai-de-ei* şi unele sate din nordul Moldovei.

---

[1]) Să *cânte.*

[2]) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 37.

Românii din Munţii apuseni ai Transilvaniei precum cei din *Dupăpiatră, Curechiu, Stanija* şi *Blăjeni* sunt meşteri iscusiţi în lucratul *pietrelor de moară,* iar cei din *Caraciu, Lunca şi Vaca* în al *crucilor, treptelor* şi *tocilelor.*¹) Crucile vor slujì ca *troiţe,* cum vom vedeà.

Cu alt prilej am vorbit despre *priscornic,* numit în unele locuri din Ardeal şi *pristolnic, pistornic, chistornic,* «sigil pentru prescuri».²) La Românii din Munţii apuseni preotul îl încuviinţează unei *prescurariţe,* care e «o femeie iertată», spre a face prescuri. Poporănii îi dau făina, iar Duminecile şi sărbătorile duc la biserică prescurile făcute de ea, împreună cu puţin vin într'o sticluţă, căreia îi zic *paus.*³)

In unele părţi ale Ardealului, gospodarii taie lespezi mari de piatră în patru dungi, pe cari le pun dealungul păretelui, cât ţine vatra focului spre a nu se aprinde lemnul păretelui. Această lespede de piatră se numeşte *caminet,* dim. din *camin,* sau *chiminet.*⁴)

Din *gresie,* gospodarii işi fac *cute* sau *arceriu* de ascuţit coasa ⁵). Din bolovani sau *bordani* (sing. *bordan*) ⁶), şi *bolf* ⁷) fac greutaţi pe cari le pun deasupra murăturilor.

Din piatră se fac şi *piuă* de pisat pasat sau grâu, având pilug de lemn sau de piatră. Acestea din urmă, de diferite feluri, se numesc şi *balatruci.*⁸)

2. — *Varul.*

Facerea varului din piatră de var pare a fi o ocupaţiune cunoscută tocmai târziu de către Românii din ţară, căci iată ce se scrie în 1638 din Suceava către Bistriţeni: «poftim pre dumnesa pentru neşt(e) *varniceari,* doară s'ar aflà acolo, că facem o biserică de piatră... ; ce nu putem aflà aicea în ţară la noi meşteri sa poată lucră *var de piatra...* de se vor găsì acolo meşteri ca aceia să înveţi dumneata să vie un meşter aici la noi să vază piatra; de-i va păreà piatra bună să se tocmească cu el şi să aducă alţi varniceri». ⁹)

---

¹) Frâncu-Candrea, *op. cit.,* 52.
²) Viciu, *op. cit.* 71.
³) Frâncu-Candrea, *op. cit.,* 112-3.
⁴) Viciu, *op. cit* , 25.
⁵) *Şezatoarea* II, 126.
⁶) Viciu, *op. cit.,* 21
⁷) *Ibidem,* 20.
⁸) *Ibidem,* 17.
⁹) Iorga, *Doc. Bistr.* I, 62; *Ist. Rom. închipuiri şi ic.* III, 162.

Totuş din 1740 aflăm că varul se lucrà în ţară; din acest an avem un act în care e vorba de o *groapă de var* făcută danie bisericii Bărăţiei. [1])

In 1810, moşnenii din Şotânga fac învoeală cu egumenul mănăstirii catolice din Târgovişte, obligându-se ca «dela *varniţele* ce le avem pe moşia mânăstirii, ne legăm ca de fieşte care groapă ce vom scoate var să dăm câte 30 ocà var în toată vremea» (după cererea sfinţiei sale) [2]). Astăzi chiar, mahalaua din partea de sud a Târgoviştei poartă numele de *Vărniceri*.

In Basarabia, industria varului erà socotită ca o îndeletnicire de căpetenie, după cum arată Swiniin, iar meşterii pricepuţi erau Orheienii cari preparau var de o calitate reputată. Piatra pentru acest var o luau din muntele Ivanos, aproape de Orheiu. Această ştire ne vine din Iunie 1816. [3])

Astăzi industria varului este în destul de răspândită la satele de munte. Ba se văd cuptoare de var chiar şi în regiunea dealurilor sau şesului, cari folosesc piatra adusă de ape.

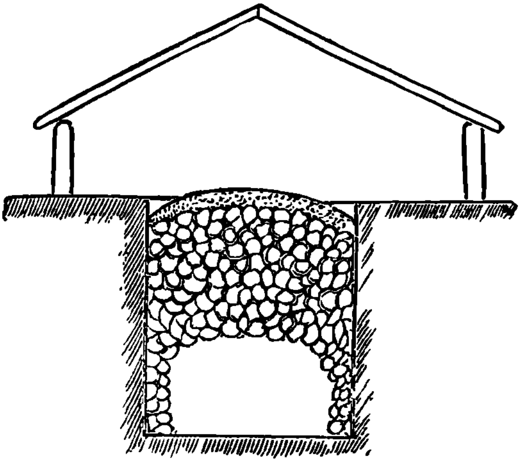

Fig 555.

Românii din Munţii apuseni numesc *piatra de var* cu vorba *bàbiţă*. In alte părţi i se zice numai *piatră de var* sau *piatră albă de gârlă*, cum se aude prin unele sate de munte ale jud. Dâmboviţa, precum în Runcu. Iată cum pregătesc varul *vărnicerii* din Runcu.

Ialomiţa venind mare în epocile ploioase, aduce tocmai din munte *piatră albă* care se tot fărâmă în cursul atâtor rostogoliri şi se depune «la *sbiciuşuri*», locuri uscate, după ce apa se trage la matcă. Odată cu piatra albă vin şi lemne tocmai din munte, de sus, cari se pescuesc cu cârligele şi se pun deoparte ca să se usuce; o parte din ele vor fi întrebuinţate chiar la arderea pietrelor albe.

---

[1]) Iorga, *Socot. Bistr.*, p. 257.

[2]) *Ibidem*, p. 249.

[3]) Z. C. Arbore, *Basarabia*, p. 247 şi 698.

Pentru a face un *cuptor de var* sau *varniță* (fig. 555), se sapă într'un perete de pământ de sus până la o adâncime de 3—5 metri. Cavitatea are forma unui paralalipiped cu trei pereți lungi și unul jos. Apoi se ieau bolovani de piatră și se zidesc întâiu pe cele trei funduri, apoi în față i se face un fel de gură, dela care, drept către fund, cuptorul se bolteşte cu bolovani cari se țin ei între ei. Indată ce s'a clădit partea de sus a cuptorului, se pun mereu bolovani până aproape de suprafața pământului.

Peste partea de deasupra a cuptorului se întinde un strat de pământ, ca flacăra și căldura focului de sub boltă să nu se împrăştie.

Pentru un cuptor *mijlociu*, focul arde 3—4 zile; pentru un cuptor mare, o săptămână. Semnul că varu-i făcut, este o *flacără* albastră care iese din cuptor prin stratul de pământ.

Pentru a ferì astfel varul făcut, de ploi, îndată după ardere i se face un acoperământ cu căpriori, lețuri și șindrilă.

După 2 sau 3 zile, când varul s'a răcit, este luat și pus sub acoperişuri, de unde *vărnicerul* îl încarcă și pleacă cu el să-l desfacă cu 5 bani chilogramul.

3. — *Sticla.*

Casele vechi de țară, zice d-l Iorga, aveau de sigur ferestrele de *bășici* (sau *burdufuri*) de bou, cari s'au înlocuit în zilele noastre într'un chip cu totul neîndestulător cu hârtie albă, ori chiar cu hârtie maculatură de ziare, monitoruri, etc. Sticla erà firește foarte bine cunoscută de către țăranii noștri, dar foarte scumpă și prin urmare puțin întrebuințată la sate. *Sticlar* nu înseamnă făcător de sticle, ci desfăcător sau vânzător de sticle; *geam* e vorbă turcească, și *geamgiu* are finala obişnuită în limba turcească, pentru cel ce vinde sau înrămează *ochiurile de sticlă* sau *ochiurile de geam* în cercevelele ferestrelor. La început, mai toți vânzătorii aceștia ne veniau de peste Dunăre.

Ardelenii, cari au primit sticla în măsură cu mult mai mare dela Saşi, i-au zis și-i zic *glajă*, după vorba germană *Glas*.

Insă de vreme ce unele localități din județele Iași, Argeș, Dâmbovița poartă numele de *Sticlăria*, trebue să se creadă că facerea de *sticlă* sau *steclă* (cum se zice obișnuit în Moldova) *se puteà săvârși uneori și de săteni* cari alegeau pentru aceasta un loc nisipos de pe marginea râurilor. ¹)

---

¹) Iorga, *Ist. Rom. în chip. și ic.*, III, p. 162—3.

Fabrici de sticlă am avut tocmai în 1650, pe a lui Mateiu Basarab; încercări s'au făcut şi în urmă, dar fără rezultate mari.[1]

In 1741—2 se dă poruncă din scaun «pentru 12 Ungureni sticlari dela Bacău»[2], iar în 1740, «pentru 12 liudi(ε) sticlari, oameni cari au eşit din Ţara-ungurească şi s'au aşezat la Sălişte la Călugără, la Ţinutul Bacăului», vor da numai: «500 table de sticlă şi 100 sticle de celelalte (de apă), pentru treaba Domniei». Ce vor da mai mult, li se va plăti «câte doao paralăde sticlă».[3]

Incercări de fabricarea sticlei astăzi, nu cunoaştem că s'ar mai fi făcând undevà.

CAPITOLUL II.

HUMĂRII ŞI LUTURI COLORATE.

Sătencele sărace, cari n'au cu ce-şi cumpără *var* pentru *văruitul* sau *spoitul* caselor, întrebuinţează *huma* ce se găseşte prin unele locuri. Tot aşà, pentru trasul brâielor negre, roşii, ori de altă coloare pe la marginea de jos a păreţilor, pe lângă prispe, pe marginea uşilor, pe la «uşori», pe lângă cercevelele ferestrilor sau în casă tot prin aceste locuri, se folosesc diferite luturi colorate, cari iarăş se găsesc în pământ în stare curată. Acestea din urmă se pot cupără şi din târg. Şi unele şi altele din acestea, prin partea de jos a Moldovei poartă numele de *luţişoare*.

De sigur că *huma* s'a întrebuinţat în mai mare măsură înainte vreme, dovadă atâtea numiri «*la humărie*», pe cari le găsim în hârtiile vechi. Vorbe din 1805: «o casă aice în Eş, la mahalaoa Muntenime-de-sus, unde sânt gropile de humă ot Păcurari».[4]

Huma o culeg gospodinele din vreme în chipul următor: o ieau din groapa de humă, o curăţă şi o moaie în apă, făcând un fel de noroiu; o pun apoi în castroane sau străchini mari ca să se tipărească (fig. 556) şi apoi pun la uscat, putându-se în urmă păstrà mai lesnicios.

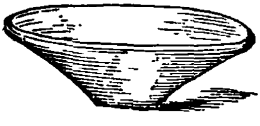

Fig. 556.

Când gospodina vrea «să văruească» sau «să dea cu humă», sfărâmă acest *sloiu* de humă, îl pune în apă ca să se facă terciu subţire, şi acest terciu îl întrebuinţează ca şi *laptele de var*.

---

[1] Iorga, *Ist. Rom. in chip şi ic.*, III, p 181.

[2] Idem, *Stud. Doc.*, VII, p. 319.

[3] *Ibidem*, VII, p. 443.

[4] *Ibidem*, XI, p, 66.

Iată acum câtevà arătări asupra felurilor de humă şi luturi colorate din jud. Suceava :

Huma vânătă, care se mai numeşte şi *humoaie*[1]), se găseşte în coastele dealurilor şi ale râpelor; ea serveşte la spoitul caselor în loc de var. Unii săteni spoesc cu humă numai vatra şi cuptorul. Ea se topeşte în apă călduţă.

Huma neagră se găseşte ca şi huma vânătă în anumite locuri. Ea se îmmoaie în apă călduţă. Pentru iarnă se face *boluri* rotunde şi se păstrează în pod. Ea slujeşte la trasul brâielor pe la ferestre şi pe la prispe, când se grijesc casele de Paşti sau de alte sărbători.

Malul este o substanţă albă, argintie şi lunecoasă care se găseşte prin munţii judeţului Suceava. Cu el, muiat în apă, se spoesc casele în loc de var. Malul este alb ca varul, dar se *ia* pe haine. Peste iarnă se strânge în pod făcut *boţuri*.

Huma albă are aceeaş întrebuinţare ca şi *malul*.

Bursunele sunt un fel de rugină roşie portocalie, cu pete lucitoare, ce se găsesc la munte pe pâraie în anumite locuri. Ele se întrebuinţează cu 'cojile de nucă la facutul văpselei negre, după ce peste dânsele s'a turnat *moborţele* (amestecul din care s'a făcut coloarea roşie).

Siga este o substanţă roşietică întrebuinţată la tras brâie pe la fereşti, la văruit coastele vetrelor, cuptoarelor, etc.

Luţişorul se strânge de pe unele *hrape*, unde se găseşte. El are coloarea gălbuie. Muiat şi fiert în leşie cu cleiu şi săpun prost, serveşte ca văpseà pentru podele, mese, etc.

Lutul verde se găseşte în unele locuri de prin Şarul-Dornei. Sătencele de pe acolo îl întrebuinţează mult pentru tras brâie [2]).

CAPITOLUL III.

CĂRĂMIDA ŞI ŢIGLA.

Cărămida se întrebuinţà mai înainte vreme la zidirea bisericilor, cetăţilor, curţilor domneşti şi caselor boiereşti cu atâtea pivniţi, precum şi unor case din târguri.

---

[1]) *Şezătoarea*, V, p. 100.
[2]) M. Lupescu în *Buletinul Soc. Ştiinţe*, XIII, no. 3—4, p. 254—5.

Cuptoarele de cărămidă, zice d. Iorga, cari înroşesc aşà de dese ori nopţile din toate colţurile româneşti, trebue să fi fost pe atunci cu totul rare. Ori cum, cărămidăria nu erà o ocupaţiune ţărănească.

La 2 Decemvrie 1564 se cer Bistriţenilor meşteri de acoperit casele şi învelişul mânăstirilor «cum se face prin alte ţări», «căci avem lut foarte bun de făcut cărămizi în târgul nostru Baia».[1])

Vedem apoi, într'o epocă aşà de târzie ca domnia lui Vasile Lupu, că veniau după cererea Voevodului, meşteri din Ardeal pentru lucrul clădirilor şi cărămidari pentru pregătirea materialurilor; acestora li se ziceà şi *olari* şi *cărămidari*[2]), meşteri «cari să poată lucrà bine la uşi şi la fereşti şi la bolte», precum şi «doi meşteri pietrari, nu pentru alt lucru, ci numai să arate cestora meşteri ce sunt aicea, şi doi meşteri iarăşi *olari*, să fie de'nvăţătură cestora olari de aice, să facă *căramida*».[3])

Şi chiar în 1741—2, trebuiau pentru Iaşi «10 cărămidar(i) şi un miimar, meşter de lemn», cari trebuiau aduşi tocmai din Putna[4]).

Ori cum, faţă de lipsa mărturiilor pipăite, a urmelor istorice în natură, nu putem afirmà că şi ţăranii se îndeletniciau cu acest meşteşug, fie pentru trebuinţele lor, fie pentru a-şi desface produsele în alte părţi. Dar nici nu putem exclude posibilitatea; când vedem astăzi acea cărămidă roşie pronunţată în ruinele cetăţii domneşti din Suceava, Bucovina, ca pildă, ori cât de târziu ar fi venit ea ca întărituri, înnoire sau adaus vechilor închegări de piatră, când o vedem, nu ne putem închipuì că, măcar prin imitaţie, ţăranul să nu şi-o fi făcut şi pentru folosinţa lui. Câte însemnări nu găsim astăzi: «la cărămidărie»!

Intre satul de reşedinţă a comunei Ţepu, Ţepu-de-jos, şi cătuna din această comună, Ţepu-de-sus, există un loc numit «la Biserica veche», pe care nici un' trăitor de astăzi n'a apucat-o. Au apucat însă pe acolo pământul galben-roş, au apucat bucăţi de cărămidă trainică, urme din biserica istorică.

In tot cazul, dacă ţăranul n'a lucrat cărămidă, el a cunoscut-o. Credinţa populară spune că la zidirea lui Adam, diavolul nu i-a dat lui şi urmaşilor lui pământ, până când strămoşul nu i-a dat zapis; şi cum Adam nu ştià carte, a apăsat cu mâna pe o cărămidă moale pe care diavolul, în urmă, «a ars-o şi a strâns-o în iad», ca s'o aibă la nevoie.[1])

---

[1]) Iorga, *Doc. Bistr.*, I, p. LXVIII.

[2]) Idem, *Ist. Rom. în chip. şi ic.*, III, p. 161.

[3]) Idem, *Doc. Bistr.*, I, p. 75.

[4]) Idem, *Stud. Doc.*, VI, p. 236.

Tot diavolul, văzând trăinicia cărămizii, a început apoi să-şi dureze cetăţi, dar toate se dărâmau peste noapte. Numai după ce Dumnezeu a binecuvântat cărămida şi a dat-o omului, numai de atunci ea s'a folosit la construcţiuni.[2])

Pe la 1816, după mărturiile lui Swiniin, ocupaţia de căpetenie a Românilor din ţinutul Orheiu erà cărămidăria [3]); în ţară, astăzi, mai pretutindeni unde sunt Ţigani, cărămidăria este îndeletnicirea lor de vară, când nu muncesc cu plată pe la alţii şi când nu au nunţi pentru cântat.

Se găsesc însă şi sate unde unii locuitori români în parte sau în total se îndeletnicesc cu facerea de cărămizi. In Ţepu, Românii au lucrat cărămizi până acum câţivà ani, în alte sate din sudul judeţului Tecuciu lucrează încă, şi într'unul cunosc un gospodar, tatăl unui profesor secundar, agricultor de frunte, care se îndeletniceşte cu cărămidăria, după ce munca câmpului îi îngăduie.

Chipul cum în deobşte se face cărămida este următorul:

Gropile pentru cărămidă se fac pe văi cu pâraie sau prin preajma fântânilor. Pământul săpat cu sapa este sfărâmat în ţărnă şi apoi udat cu apă şi frământat cu picioarele. Apa se trage din pârâu pe şănţuleţe, cărora le dau drumul după nevoie. Când *vravul* de lut este bine frământat şi potrivit din apă, se rup boţuri mari şi se urcă pe mal pe o masă înaltă până la pieptul lucrătorului. Pe această masă, care se mai numeşte şi *banc*, se află şi o grămăgiuie de nisip.

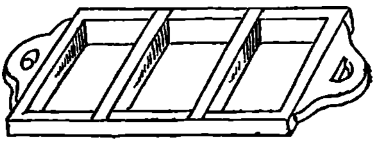

Fig. 557.

Inainte de a începe, se udă în apă *tiparul* (fig. 557) care poate fi pentru una sau trei cărămizi, se pune nisip în cele trei locuri pentru cărămizi şi se scutură tiparul bine, ca nisipul să se prindă de cele cinci laturi ale unei cărămizi. In urmă se toarnă lutul negru frământat, îndesindu-se bine cu podul palmei, apoi cu o *răzuitoare*, care poate fi o scândurice, se netezeşte faţa de deasupra. Unul din lucrători iea apoi tiparul de cele două torţi ale lui şi ducându-se la

---

[1]) El. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 17—8.

[2]) *Ibidem*, p 159.

[3]) Z. C. Arbure, *Basarabia*, p. 698.

aria unde se usucă cărămidă, îl răstoarnă cu faţa în jos, încet, astfel că cele trei cărămizi cad pe pământ cu fundurile nisipate în sus. Faţa ariei trebue să fie netedă, iar netezirea locului destinat pentru aceasta poartă numele de *prăşirea ariei*, întocmai ca şi la aria de treier.

Cel de al doilea tipar cu cele trei cărămizi se pune lângă cel premergător, astfel că pe faţa ariei se formează într'o direcţie siruri paralele de câte trei cărămizi (fig. 558). Astfel stă aria cu cărămizi până ce acestea se usucă. După uscare, cărămida se adună şi se face *stivă*.

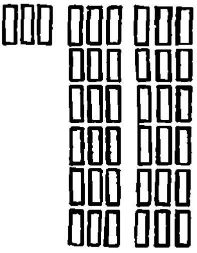
Fig. 558.

Zidirea stivelor de cărămidă se face în chipul următor: Se aşează un rând de cărămizi, la o grosime de cărămidă una de alta, un număr de cărămizi pe partea îngustă şi pe latura lungă, dar nu perpendiculare pe linie, ci piezişe. Alături se înşiră alt şir pieziş, însă în sens contrar, astfel că două cărămizi respective din cele două şiruri fac un unghiu cam de 135 de grade. Peste aceste două rânduri se aşează alte două cu cărămizile îndreptate în sens invers faţă de cele de desubt; deasupra celui de al doilea şir dublu, se pune al treilea şir dublu, cu cărămizile aşezate întocmai ca la întâiul şir de pe pământ; al patrulea şir are cărămizile ca cele din al doilea şi astfel până se isprăveşte de *stivat* (fig. 559).

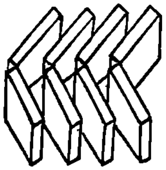
Fig. 559.

O stivă cuprinde în general 1.000 de cărămizi cuprinse în 5 rânduri duble cu 100 cărămizi de rândul simplu. Se fac stive şi de câte 500 de cărămizi.

Scopul *stivării* este de a strânge cărămida la olaltă până se isprăveşte de lucrat întreaga cantitate trebuincioasă pentru ziditul casei, etc. Apoi în aceste stive cărămida se şi usucă bine.

Pentru a o ferì de ploi, stivele se învelesc cu gunoaie, paie vechi sau chiar brazde de pământ.

Când «miile»-s gata, când lemnele de ars s'au adus, se începe construirea *cuptorului* de cărămidă.

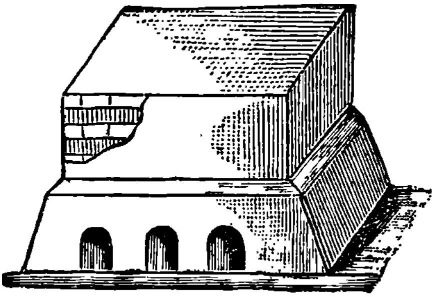
Fig. 560.

Cuptorul se compune din două părţi: una mai lată şi mai lungă, jos, şi alta mai îngustă, sus. Partea de desubt cuprinde *cuptoarele* propriu zise, în cari va arde focul.

Aşezarea cărămizilor se face pe planurì : cărămizile una lângă alta, pe şiruri, având dedesubt şi deasupra alte planuri cu cărămizile perpendiculare, astfel ca para şi căldura focului din *cotloane* sau cuptoare să poată răsbì până sus. Inceputul *clăditului* se face cu cinstirea rachiului, iar sfârşitul cu altă cinstire; obişnuit la clădit se întrebuinţează claca gălăgioasă.

După terminare, cuptoiul se lipeşte pe deasupra cu lut amestecat cu paie sau *pleavă*, iar deschiderile cuptoarelor dintr'o parte se astupă.

Arderea cărămizii se face cu mare cheltueală de lemne şi ţine trei-patru zile, până când se vede *para* cărămizii ieşind pe deasupra, adecă un fel de gazuri de coloare albăstruie, prea frumoase în timpul nopţii.

După ardere, se astupă şi gurile cotloanelor pe unde s'a pus foc şi se lasă cuptorul să ardă *mocnit*, *închis* sau *înnăbuşit*.

Cărămizile pe cari le fac ţăranii sunt de două feluri : *cărămizi de zid*, şi *cărămizi de sobă*, sau *hornă*, cari sunt mai subţiri şi mai mici ca cele obişnuite.

Aproape întocmai se fac şi *ţiglele* sau *olanele* de învelit casele şi *streşinat* gardurile. Industria aceasta este foarte răspândită în Dobrogea, unde lipseşte rogozul sau stuful şi lemnele pentru învelit.

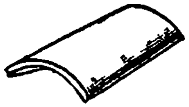

Fig. 561.

Ţiglele sunt cam de un deget şi jumătate de late şi îndoite (fig. 561). Când se folosesc la înveliş, se pun dedesubt unele lângă altele în şiruri, iar deasupra lor, peste marginile a două şiruri, se aşează cu concavitatea în jos alte ţigle.

Pe creştetul caselor se încheie cum e mai bine, fie cu ciment, format din nisip şi var, fie cu un rând de ţigle.

Industria cărămidăriei şi a ţiglăriei este în creştere şi nu ne putem decât bucurà, cunoscându-le avantajele faţă de pereţii de lut sau de acoperişurile de paie, coceni, etc., cari putrezesc uşor sau sunt primejduite de foc.

CAPITOLUL IV.

OLARÌA.

Olăria constitue poate un capitol de industrie din timpurile cele mai îndepărtate, de pe când neamurile încep a se stabilì, închebându-şi aşezări cu caracter statornic. Nu s'ar puteà totuş preciză dacă fiecare îşi pregătià vasele de lut de cari aveà nevoie, sau prin schimburi şi le procurà dela cel ce aveà îndeletnicire specială.

Poate că fiecare sat îşi aveà olarul lui, cum crede d-l N. Iorga, alcătuindu-se, în urmă, sate întregi de *olari*, ocupându-se numai cu aceasta.

Din 1644 aflăm vorbindu-se de cumpărări de *blide, talgere...* şi mănuşi pentru Rotopăneşti.

Vorba *blid* nu pare a însemnà *străchini, talgere, farfurii*, etc., ca astăzi, ci numai *talere de cositor*, pe cari le făceau meşterii instalaţi în poieni de pădure, cum vom mai vedeà. La 1694 «Apostol Blidarul, feciorul lui Iftimii Blidarului» îşi vinde poiana, către mânăstirea Socola. Martori şi alţi doi blidari.

Dacă găsim sate întregi îndeletnicindu-se cu olaria, cum sunt multe astăzi la noi, precum este Potigraful din jud. Ilfov şi altele din jud. Dâmbóviţa, Tutova, etc., cum sunt Obârşa şi Târnaviţa din Munţii apuseni, cari lucrează «felurite vase de pământ, din cari unele foarte frumoase», trebue să se înţeleagă că nu toţi olarii faceau toate felurile de blide şi oale, ci fiecare îşi făceà un fel de specialitate a sa din oale mari, ulcele, oale smălţuite, înflorite, etc. D-l Iorga crede că «olăria noastră sătească n'a fost încă înrâurită de cultura europeană; ea întrebuinţează forme de tot vechi şi foarte felurite, până la ulcioarele dela Ţebea şi celelalte comune ale Munţilor apuseni, cari seamănă întru câtvà a urne antice. Ea ştie colorile ei îndătinate, păstrează anumite obiceiuri milenare de a înfrumuseţà; ea se foloseşte de procedeuri speciale foarte bine potrivite cu împrejurările. Până acum nu s'a făcut asupra ei acea îngrijită şi întinsă cercetare, ce nu poate zăbovì prea mult»[1]), acum când produsele de fabrici năvălesc, în această industrie ca în toate ale ţăranului, şi când prin urmare, cu forţa, olarul ca şi industria naţională va fi zugrumată, fără a-i cunoaşte însuşirile.

Pe la târguri, de sigur că erau olari prin părţile mărginaşe. Când s'au înmulţit, ei au fost constituiţi în bresle, singuri ori la olaltă cu cei ce aveau porţelanuri, cari însă n'avem ştiinţa să se fi făcut în ţară. La 10 Maiu 1752 vedem pe «Gheorghii Moisăiu, staroste de olari», pare că în târgul Bârladului.

---

[1]). Iorga, *Ist. Rom. în chip. şi ic.* III, p. 161.

Asupra tehnicei olăritului prea puţine date avem şi nici noi nu putem deocamdată contribui cu lucruri nouă. In cele ce urmează, reproducem întregul capitol alcătuit de Fr. Damé [1]), adăugând apoi din terminologia care-i lipseşte.

Olarul, ca să facă oale, se slujeste de o roată (fig. 562), compusă dintr'un *fus A*, ce trece printr'o gaură făcută în *masa B* şi se razămă pe *ţigaie C*. In partea de sus a fusului se află un disculeţ *D*, numit *stragalie*, pe care se dă formă lutului; în partea de jos se află o roată *E*, pe care olarul o pune în mişcare cu piciorul, spre a învârtì stragalia. Pe masă olarul ţine boţii de lut de cari are trebuinţă.

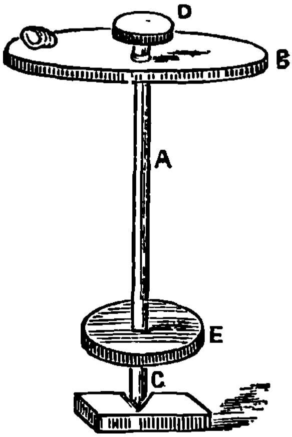

Fig. 562.

După ce a dat lutului forma ce a voit, olarul taie fundul cu o sârmă cu două canafuri (fig. 563).

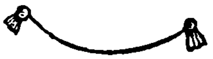
Fig. 563.

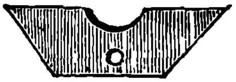
Fig. 564.

Fichieş se numeşte scândura de lemn de fag (fig. 564) cu care olarul ridică vasele de lut de pe stragalie.

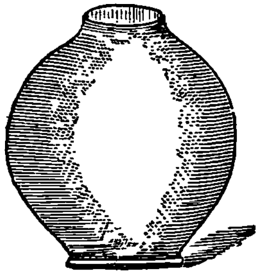
Fig. 565.

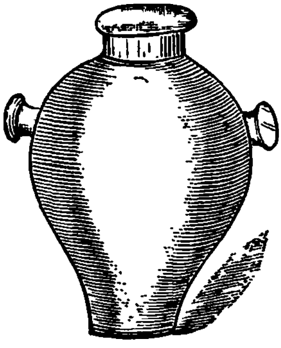
Fig. 566.

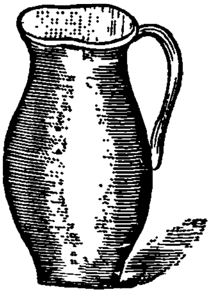
Fig. 567.

---

[1]). *Op. cit.*, p. 73-5.

Călcătoarea e scândura pe care olarul calcă lutul cu picioarele până ce-l face ca ceara.

Peletic se chiamă pensula de tras brâu sau flori pe vase. Numele de vase întrebuințate la țară sunt:

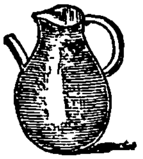

Fig. 569.

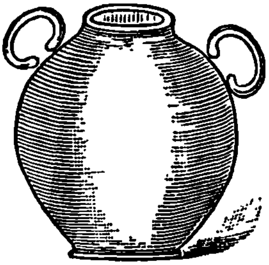

Fig. 568.

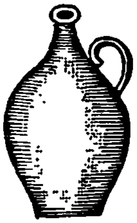

Fig. 570.

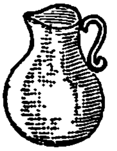

Fig. 571.

Chiupul (fig. 566) sau *chipul* (fig. 565), oală mare care se folosește mai ales pentru murarea verzii roșii tocate sau a ardeilor opăriți în oțet.

Oala de fiert bucate cu o singură toartă, dacă-i mai mică, și cu două torți, dacă-i mare. Aceste din urmă se folosesc la fiertul sarmalelor pe la nunți, praznice, etc. (fig. 567 și 568).

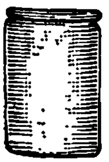

Fig. 572.

Oala mare, cu două *torți* sau *mănuși* se mai numește și *lăscăiță;* aceasta se aseamănă cu forma din fig. 567.

Băneața este o oală mai mică decât lăscăiță.

Țucalul sau *cumarul*, «oala de noapte».

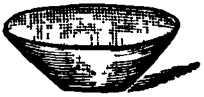

Fig. 573.

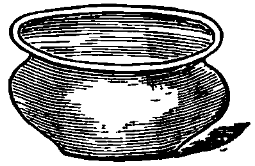

Fig. 574.

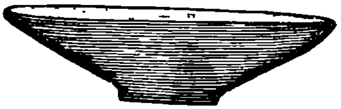

Fig. 575.

Ulciorul, urciorul sau *bâlca* fără *țâță,* sau cu țâță (fig. 569-570). Țâța este un tub cu o singură sau mai multe găuri, pe unde se bea apă. Se folosește mai ales pentru cinstit vin. După ce i se rup torțile, păstrează gospodarii în el oțet, pe care-l primenesc din timp în timp cu vin.

Ulcica sau *ulcicuța,* «care e mai mică decât ulciorul». In județul Tecuciu, ulcica este un vas de băut apă; are pereții tari și stă peste fundul cofii.

Cana sau *bardaca* (fig. 571); deminutiv, *cănuță.*

Borcanul sau *gavanosul* (fig. 572); «în unele părţi se dă numele de *borcane* la oalele cu ţâţă şi cu toarte».

Străchinele (fig. 573-580). Fig. 579 reprezentă o strachină colorată din Dolj, care se găseşte în muzeul etnografic.

Ceanacul e un fel de strachină mai mică.

Talerul, *talgerul*, *taierul* sau *farfuria* (fig. 577) este o strachină mai lată, cu pereţii aproape drepţi; *farfurioara* este cevà mai mică.

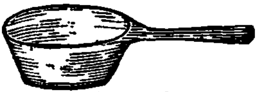

Fig. 576.

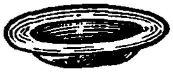

Fig. 577.

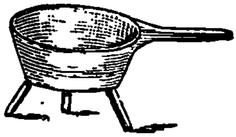

Fig. 578.

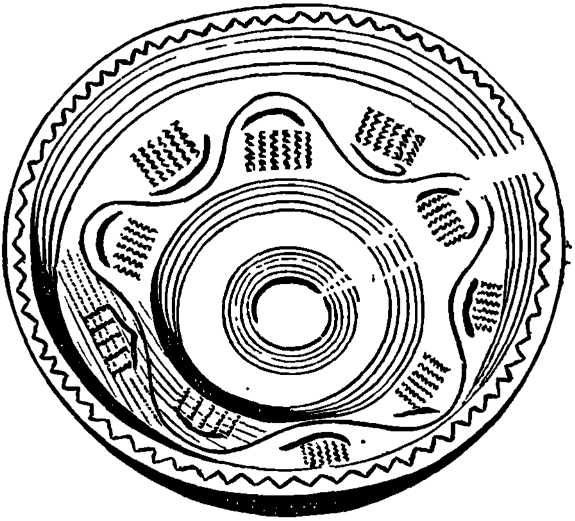

Fig. 579.

Castronul sau *chiaburul*. In jud. Tecuciu, castron însemnează o strachină foarte mare.

Cratiţa (fig. 578).

Tigaia de pământ şi *tigăiţa*, care e mai mică (fig. 576).

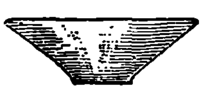

Fig. 580.

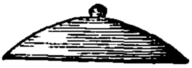

Fig. 581.

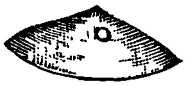

Fig. 582.

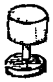

Fig. 583.

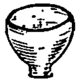

Fig. 584.

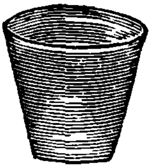

Fig. 585.

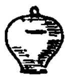

Fig. 586.

Ibricul de pământ (fig. 569).

Capacul sau *pocrişul* (fig. 581) care stă pe oale cât fierb sau când au bucate în ele.

Captarul (fig. 580), un fel de capac, care se pune deasupra stupuluĭ în loc de *căptălape*.

Ţestul (fig. 582), pe care-l cunoaştem dela bucătărie.

Ghiveciul de ţinut flori, numit în Moldova de jos *ol* (fig. 585).

Ceaşca (fig. 589).

Felegeanul (fig. 584).

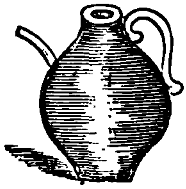

Fig. 587.

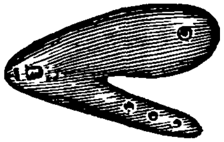

Fig. 588.

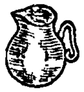

Fig. 589.

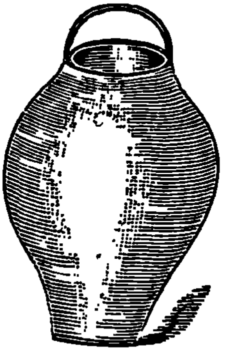

Fig. 590.

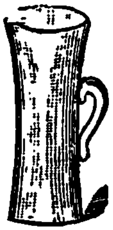

Fig. 591.

Solniţa sau *sărariul* (fig. 583), care poate fi cu o cavitate sau două: una pentru sare, alta pentru piper, iar la mijloc având loc pentru sfeşnic *(feşnic)*.

Spărturile de oale se numesc *hârburi* sau *cioburi;* pe când, prin unele părţi, *hârb* este denumirea generală pentru blide, «de pământ sau de metal».

In afară de cele pomenite până aici, în Ţepu-Tecuciu se mai cunosc şi următoarele produse ale olăriei.

Moşoaica este o oală mică.

Inainte vreme, măsurile cu carĭ se vindeà în crâşmă, *ocile*, *gărăfile* şi *litrele* erau asemenea de lut.

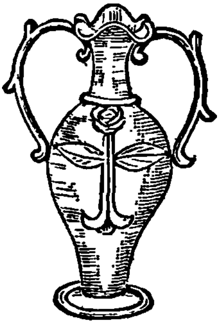

Fig. 590.

Feşnice sau *sfeşnice,* pentru o singură lumânare.

Tavă, pl. *tăvale* de lut, străchini mari sau castroane groase, în cari se pune în cuptor pilaful sau alte bucate ca să se rumenească.

Oale cu torţi deasupra (fig. 590), în cari se duc bucatele la munca câmpului. Celelalte feluri de oale, cu o toartă sau două, se duc prin ajutorul unei *plase,* făcută din sfori sau șuvițe de teiu.

Butelca, samănă cu *demigeana* sau *dimingeana.*

Vase de flori îndestul de frumoase (fig. 591).

Olițe pentru păstrat bani, având o deschidere pe unde se pun gologanii și de unde nu mai pot ieși (fig 586).

Ocarine de cântat (fig. 588) cu găuri.

Cocoși, cai, etc., asemenea pentru cântat.

Din terminologia olăriei mai aflăm următoarele, cu privire la unele părți ale Ardealului:

breanc, breancuri, frânturi de oale, hârburi;

boc, ulcică, cam de jumătate de litru, pentru băut apă.

bocaiu, ulcică mai mare; se pune în el lapte de prins.

burdac, vas ca și *cărciagul* (ulciorul), de care se deosebește prin aceea că are gură mai strâmtă și se astupă cu dop;

căpăcel, din căpac; un țest mai mic în care se coace mălaiul;

cărșiag, cănată, cană, ulcior;

ciob, hărbă, oală de flori;

găvan, blid mare.

hârgău, oală mare; în alte părți e vasul cu două toarte și larg la gură, în care se face mămăliga;

răvărică, ulcică mare și largă;

răvariu, găurariu, ciurèl, vas de lut cu marginile dela mijloc în jos și fundul găurit; în el se freacă fasolea și mazerea;

răvărèle, vase de flori (ghiveci).

țâț, cană mică în care țin apă pentru copiii mici;

țâțălic, mic ulcioraș în care aduc copiii apă;

uăl, uol de flori, ulcior; apoi

pârnaie, oală mare cu două torți (Cuimești-Muscel);

ciuruitoare, borticelele dela gura ulciorului, pe cari se strecură apa.

Oalele se țin pe cuptor sau pe poliță cu gura în jos; se mai țin afară sau în *prepeleac* sau *sărcieriu, par de oale,* un par cu mai multe cuie bătute în sfredelituri sau un trunchiu de copac căruia i s'au scurtat crăngile și care s'a bătut în pământ.

In sfârșit, trebue să arătăm că olarul e urgisit de Dumnezeu. Cu toate că Cel atotputernic a dat *ulcica* Diavolului spre a cără apă cu ea (căci diavolul o cără cu ciurul), pe cealaltă lume olarul va fi ars în foc și chinuit, întocmai cum arde și chinuește lutul sfântului pământ. De aceea nici păcat n'ai dacă furi o oală, căci «lut pe lut se fură».

Acest capitol îl vom încheià cu câtevà consideraţiuni datorite unui distins artist, cari ar puteà slujì ca încheiere tuturor capitolelor.

«In ordinea comercială, astăzi valoarea bănească a unui obiect e condiţionată de valoarea sa artistică. Priviţi un vas antic, o veche amforă de care întâlneşti des prin muzeele din străinătate. Vedeţi cum decoraţiunea constitue aproape singura valoare a vasului, a cărui utilitate o pierzi din vedere; luaţi o scrumieră de Cellini, o tavă de Charpentier sau o bijuterie de Salique; spuneţi dacă compoziţiunea decorativă, motivul de artă nu vă face să le doriţi[1] a le păstrà în avuţiile d-v. Dar un vas de Sèvres, sau unul japonez, care se plăteşte astăzi atâta de scump! Şi credeţi-mă, nu e îndărătul acestor obiecte de artă nici un fel de manie. Colecţionarii lor sunt toţi iubitori de artă dela simpli cetăţeni, până la suverani.

Prin urmare... zadarnic ceramiştii noştri, puţini câţi îi avem, vor frământà lutul căruia forma şi decorul, atunci când ele corespund unei legi stricte de artă, îi dau adevărata lui valoare şi vor face ca vasele noastre să fie cerute pe pieţele străine. Acelaş lucru pentru celelalte industrii de artă, cari până astăzi, nu au luat la noi nici o desvoltare serioasă... Dacă stăpâni cum suntem pe un frumos material decorator, am fi procedat din vreme la crearea unei industrii de artă, astăzi ne-am fi prezentat pe pieţele străine, dacă nu cu o industrie superioară, dar de sigur cu o industrie originală. Dela un vas simplu, cu buzele tivite de motive ca: *toiegi*, *ochii broaştei*, *serpişori*, etc., până la un vas smălţuit cu motivele din poveştile bătrâne ca: «Făt-frumos», «Păcală» (schiţă de pe o zugrăveală, reprezentând pe Păcală, care, în loc să scalde copilul preotului, la care argăţià, l-a opărit), «Fata din dafin», ceramica noastră ar fi fost tot atât de bine plătită ca şi vasele austriace sau germane, cari desfac această industrie, numai în ţara noastră, pentru sume respectabile». Autorul atinge apoi chestia în general, vorbind de ţeseturile noastre, etc.[2]. Inveţe din acestea cei în drept, cari au mijloacele de a le impune.

---

[1] Noi ne gândim numai la frumoasele coperţi ale cărţilor de literatură, editate de institutul «Minerva» cuprinzând motive naţionale.

[2] A. Baltazar, *Note asupra industriei de artă* în *Viaţa Românească*. An. II, No. 10, p. 55—62.

CAPITOLUL V.

TIZICUL.

In Dobrogea mai ales şi în Muntenia, prin judeţele de către Dunăre, unde lipsa de păduri este simţită şi prin urmare unde locuitorii nu au lemnul de ars, se prepară un combustibil numit *tizic*, în chipul următor: Toate resturile lăsate de animale din nutreţul care li se pune în iesle, amestecate cu balega de vită cornută, cai şi oi, se adună la un loc, se amestecă bine, se întinde apoi în straturi 'şi se lasă mai mulţi ani ca să putrezească şi să se stratifice.

Adesea, în loc de a întinde acest amestec pe o suprafaţă de loc, se fac din el un fel de valuri slujind ca împrejmuiri ogrăzilor.

După ce au putrezit bine, după ce s'au stratificat şi s'a scurs tot sucul acestui amestec, se taie în chip de brazde lungi, late cam de o palmă sau două, iar apoi aceste brazde se descompun în mai multe bucăţi numite *cărămizi de tizic*, având o grosime egală cu jumătate din lăţime şi o lungime egală cu două lăţimi.

Aceste cărămizi se construesc apoi în *girezi de tizic*, de formă conică sau întocmai ca girezile sau stogurile de cereale, sau mai bine, ca cuptoarele de cărămidă.

Dacă gospodarul are tizic pentru ars, aceste girezi sunt *lipite*, adecă mânjite cu un strat de baligă moale de vită cornută, sau chiar cu lut galbăn, clisos, pentru a fi păstrate.

Se văd astfel prin sate girezi de acestea întocmite de 10—15 ani în urmă.

Când le vine vremea arsului, cărămizile girezii se ieau dela un cap al ei, se sfarămă în mai multe bucăţi şi se pun pe foc.

Cea mai bună calitate de tizic o dă băligarul oilor, după un număr mai mare de ani.

CAPITOLUL VI.

METALELE.

La Românii din ţară, precum şi la cei de sub stăpânire străină, la Apus şi Răsărit de ţară, găsim prea puţine indicaţiuni despre o industrie a metalelor, şi aceasta din pricina instrumentelor scumpe şi practica îndelungată ce cere o atare îndeletnicire, faţă de varietatea obiectelor din această materie, de cari au nevoie.

Fierul poate că s'a lucrat într'un timp de anumiţi săteni sau chiar de anumite sate înainte de ivirea Ţiganilor alături cu Tătarii.

Un document ne spune că Ştefan cel Mare scuteşte în 1466 de vamă locuitorii din satul Negoieşti, proprietatea Mitropolitului Tarasie, «sau din fier sau din fier alb» [1]. Cu venirea Ţiganilor, această îndeletnicire a trecut pe seama lor; fierari români se găsesc foarte rari, mai ales în părţile de munte, iar terminologia lor mai cunoscută o ştim [2]. Fierarî meşteri vom găsì cu toate acestea în satele aromâneşti, precum în Oşanii din Meglenia, cari surprind «pe călător prin multiplitatea meseriilor» [3].

Astăzi iarăş, mai prin minte nu ne trece a aşeză printre industriaşii casnici pe *aurari* şi *argintari;* dar dacă găsim pe la 1559 că popa Nichifor *ferecă* crucea dela Neamţ, ne gândim totuş dacă nu cumvà prin Munţii apusenî ai Transilvaniei, la acei Români plini de vieaţă şi de pricepere, pe malurile mai joase ale Buzăului şi Bistriţei, etc., nu s'ar fi găsit ţăranî români cari ar fi cules aurul şi argintul din piatră sau din nisip, curăţindu-l şi topindu-l apoi, spre a-l preface pentru ei sau pentru alţii.

Cruci ferecate ca cea dela Neamţ, este şi cea mai veche, dată Putnei de Ştefan cel Mare la 1503; alta, dată aceleiaş mânăstiri de către Pârcălabul Bainschi, dela Orheiu, şi soţia sa; şi la Secu se află asemenea cruci de pe la 1600. Alta din veacul XV se află în mânăstirea sf. Ilie de lângă Suceava, care grăeşte în limba slavonă: «această cruce a făcut-o Silion ieromonahul, proegumen al sf. Ilie prooroc».

Acest obiceiu se lăţeşte mai târziu încă mai mult, încât numaî crucile bisericilor mai sărace rămân neferecate. Crucile se ferecau sau numai «pe codiţă, sau pe toate laturile lor» [4].

Ţăranii, având materialul la îndemână, şi-or fi ferecat şi ei cuţitele, puştile şi băltagele, cum am văzut într'o călătorie prin Dobrogea, la Românii strânşi din toate părţile românismului, foarte multe şi foarte frumoase.

Mici încercări se mai găsesc totuş.

Foarte frumoase chimire poartă flăcăii din munţii judeţuluî Suceava, înflorate cu fel de fel de nasturi. Insuraţii le au mai simple: un rând, două de nasturi galbeni și flori mărginașe încrestate din piele. Tinerii însă au nasturi de cositor, pe cari și-i toarnă singuri în tipare sau calupuri săpate în piatră.

---

[1] Ep. Melchisedec, *op. cit.*, p. 109-10.

[2] Fr. Damé, *op. cit.*

[3] Per. Papahagi, *Megl.-Rom.*, I, p. 29-30.

[4] Iorga, *Ist. Rom. în chipuri şi icoane*, III, p. 48-51.

Un astfel de tipar l-am găsit în Râșca la locuitorul Vasile Bacalu, un om cu un spirit inventiv nemai pomenit. Piatra în care erau săpate tipărașele erà o *gresă*, gresia, de o *schioapă*, care slujià pe o parte ca *arceriu*, adecă ascuțitoare pentru briciuri (Fig. 593). Săpăturile au diferite secțiuni, unele mai adânci, altele mai aproape de suprafață, unele verticale, altele oblice, plane sau curbe.

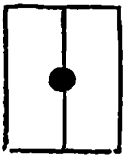

Fig. 594.

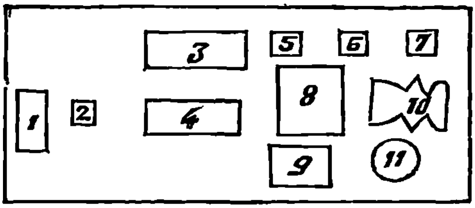

Fig. 593.

Pentru fiecare din aceste tipărașe turnătorul are două scândurèle, cari se aplică peste el.

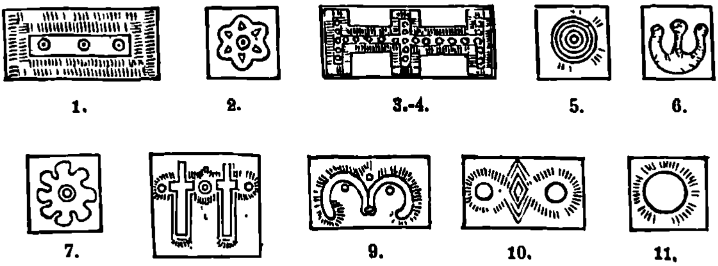

1. 2. 3.-4. 5. 6.

7. 8. 9. 10. 11.

Fig. 595-604

Cositorul topit se toarnă printr'o găurice care aparține la ambele scânduri. Ceeace rămâne în găurirea scândurelelor (Fig. 594) va formà urechea nasturelui, după ce s'a găurit și prins pe dos cu ață.

Cei ce se îndeletnicesc cu acest lucru, se numesc *țintari*. D-l G. T.-Kirileanu observă că V. Țintariu din Holdița (Suceava), spune că moșul său a venit cu acest meșteșug din Ardeal.

Fig. 595-604 reprezentă schițarea tipărașelor.

CAPITOLUL VII.

SAREA.

Faţă de luarea salinelor de către visteria domnească întâiu şi apoi faţă de monopolizarea sării de către Stat, unii locuitori din regiunile muntoase îşi capătă sarea extrăgând-o din *salamură* sau *saramură*, apă din izvor sărat.

Iată cum practică această mică industrie unele sate din jud. Suceava, unde asemenea izvoare se găsesc pe o zonă ce începe dela *De-sub-Pleaşa*, trece prin *Moisa*, *Ţiganca*, *Dealul Slatinei*, toate pe teritoriul *Bogdăneştilor*, şi merge în jos spre *Boroaia* (la *Groşi)*, urmând apoi spre băile dela *Oglinzi*.

Pentru a căpătà *busca* se pune *slatină* în ceaune mari; ceaunul se atârnă de o *cujbă*, iar dedesubt arde focul. Când ceaunul scade, i se mai adauge slatină şi astfel se fierbe necurmat până ce sarea se depune pe fundul ceaunului ca omătul. Lăsând apoi ceaunul să se mai răcorească, se toarnă acea slatină concentrată în calupuri, spre a se închegà, sau se face *boţuri* sau *gogoloaşe* cu mâna.

Calupurile răcite capătă o consistenţă aproape cu a *drobului* de sare din stâncă. De altfel, în loc de sare solidă, gospodarii întrebuinţează deadreptul slatina adusă dela izvor, păstrând-o în cofiţe şi turnând-o cu lingura în ceaunul de mămăligă sau în oala de bucate.

Armânii Olimpiani cunosc şi ei acest procedeu [1]).

---

[1]) I. Neniţescu, *op. cit.*, p. 34.

PARTEA VII.

GOSPODĂRIA ROMÂNEASCĂ.

CAPITOLUL I.

CASA ŞI ACARETELE DIN OGRADĂ.

1.— *Casa*-i simbolul şi numele căsniciei. «Ţin casă cu cinevà» însemnează că trăesc la olaltă, ţin căsnicie; «a strică casa cuivà», înseamnă a-i strică traiul, fericirea căsătoriei. Casa-i simbolul averii, al tuturor celor de nevoie pentru traiu: «n'am ajuns la casa lui», adică la ajutorul lui. Şi cu un înţeles mai restrâns, *casă* însemnează *familie* şi *neam, alde:* «să te ferească Dumnezeu de casa Vădenilor», de cei din neamul Vădenilor, de-alde Vădeanu!

Casă însă este tot ce are omul: gospodăria lui, *ograda* sau curtea cu tot ce se află în ea. Cu o vorbă modestă, gospodăria se înlocueşte cu *bârlog* sau *târlă.*

2.— In privinţa materialului şi felului de construcţie, de sigur că avem de însemnat un progres pentru zilele de astăzi. Tòt astfel din punctul de vedere al cerinţelor igienice.

Şi materialul se găseşte tot în ţară; în vechime însă, mai ales pentru curţile domneşti şi unele boiereşti, se aduceà de peste hotare parte din lemnărie:

«Rugăm pe Măriile Voastre să ne faceţi bine, se scrie din Suceava către Bistriţa, pe la 1628, că se descopere biserica şi toate casele, să ne însemnaţi cu cuie de şindile, să ştim adevărat să fie gata; noi vom plătì au cu bani, au cu dobitoc, cât le va fi preţul»[1]).

Din 1629: «vă dorim prietenşiug şi vr'o două faşce de cuie de şindilă, că ni s'au descoperit casele foarte rău»[2]).

---

[1]) Iorga, *Doc. Bistr.*, I, 43.
[2]) *Ibidem*, I, 47.

Cumpărare de 90.000 cuie de şindilă şi «leaţure» din Bistriţa pentru Vasile Vodă pe la 1634[1]).

De pe la 1638 scrisoare din Bistriţa pentru nişte meşteri cari au lucrat la curtea domnească, «meşteri pietrari şi 2 olari», cari «au făcut 4 uşi şi 4 ferestre şi 2 sclipurele, însă cu alţi meşteri; ce măriei sale nu i-a foarte plăcut lucrul». Şi a dat Vodă pietrarilor 60 de lei, iar olarilor 20[2]).

La 1765 vedem vânzându-se «o casă în 15 lei bani», «cu voia mahalagiilor» din Botoşani; nu se hotărăşte însă dacă acea casă erà cu sau fără locul de casă[3]).

Italianul Domenico Sestini călătorind prin ţerile române pe la 1779, în memoriul său asupra acestei călătorii zice că a fost găzduit la o casă boierească a Floreştilor, dar şi aceasta se aflà aşà de ruinată, încât deabià a găsit o odaie. Ca toate celelalte case de ţară, ea n'aveà arhitectură: Un pătrat mare de «mattoni» înconjurà curtea: în mijloc casa în formă crucişă, zidită în gust chinez şi acoperită cu oale sau sindilă *à la Braucarde*. O scară de lemn sau de piatră, scoasă din carierele ţerii, duce la tindă; în faţă se întind căsuţele slugilor, grajdurile cailor, coteţele porcilor şi coşarele pentru popuşoi. Trece apoi prin Găieşti şi observă mai multe biserici, două, trei case boiereşti şi «miserabilele bordeie» pentru ţărani. In grădini observă botanistul italian bob, mazere, tabac şi curechiu[4]).

Intr'un asemenea «bordeiu mizerabil» chiar mâne într'o noapte; acela, zise el, erà despărţit în două, în care un cuptor făceà aierul nerespirabil, deşi *casenii* dormiau împrejurul lui. El observă cu mirare, nişte animăluţe, vietăţi «certi animaleti (*Grieri* detti nella lingua del paese» botezaţi în limba ţerii), pe cari căldura cuptorului nu-i împiedică de a face o «zimfonia strepitoza» în tot lungul anului[5]).

3.— Aşà cum erau pe atunci acele aşezări româneşti şi aşà cum sunt şi astăzi, ele poartă numele de *case*, cari la început au fost făcute de diavol, dar din pricină că acesta nu s'a priceput cum să le dea lumină decât cărând-o în lăuntru cu oborocul, Dumnezeu trecând odată pe acolo, şi văzându-l cum se năcăjeşte, s'a apucat şi a făcut caselor fereşti, însemnându-le cu o cruce (cercevelele). Şi de atunci, diavolul nu mai are nimic cu casele [1].

---

[1]) Iorga, *Doc. Bistr.*, I, p. 51.

[2]) *Ibidem*, I, p. 67.

[3]) Idem, *Stud. Doc.*, VII, p. 195.

[4]) *Arhiva*, IV, p. 577—8.

[5]) Idem, IV, p. 575.

Ori cât de frumoasă ar fi casa altuia, tot mai dragu-i pentru cinevà «bordeiul» lui : aceasta ne-o arată câtevà versuri dintr'un *pluguşor* de Sfântul Vasile :

Am mai urà,
Am mai urà,
Dar ne temem c'om înserà
Pe la curţile dumnevoastre,
Toate 'nalte,
Sprincenate,
Cu var văruite,
Cu şindele-acoperite !
Mai bine pe la bordeile noastre
Cu stuh acoperite,
Cu baligă lipite. [2].

Casa îşi fac şi copii mici în pământ, o simplă gaură sau bortă alţii şi-o fac din colb sau praf, alţii şi-o fac în miniatură, cu pari bătuţi în pământ, cu alţii puşi cruciş, îngrădindu-i şi lipindu-i apoi cu lut muiat. La casă lasă uşi şi ferestre, dar acoperiş nu le fac, ca să poată umblà într'însele. Inăuntru alcătuesc paturi, sobe, pe păreţi pun cârpe închipuind covoarele, fac scaune, cofe, străchini, etc. Pe din afară le fac prispe.

O casă mai asemănătoare e cea săpată în mal de pământ, care va aveà şi acoperişul, dar îi va lipsì păretele din faţă. Fetele mici vor venì cu acest prilej şi-şi vor aşezà păpuşile în paturile casei. Vara, aceste case rămân stătătoare. Săpatul se face de obiceiu cu o găoace de scoică [3].

4.— Casele se fac după însurătoare, de obiceiu : «Ia, de l-om vedeà odată însurat şi dat la casa lui», zic părinţii despre feciorii lor şi de aceea înainte de a şi-l însurà, se îngrijesc de cele trebuincioase la facerea unei case. Ii aduc dela pădure ori îi cumpără lemnul, îl cioplesc şi i-o *încheie* jos. Dacă i-o fac din cărămidă, i-o tocmesc din vreme, i-o ard şi se îngrijesc de *tablă*, dacă vor învelì-o cu tablă, cum s'a luat pe unele locuri obiceiul [4].

Casele ţărăneşti [5] sunt de mai multe feluri :

Cele dela câmp, acoperite cu stuf *(stuh)* sau cu paie, se deosebesc de cele dela munte, acoperite cu sindrilă sau draniţă, şi cele din Moldova se deosebesc de cele din Muntenia.

---

[1] *Şezătoarea*, III, p. 240.

[2] *Arhiva*, V, p. 482.

[3] Tudor Pamfile, *Jocuri de copii*, I, p. 64.

[4] Pentru părţile cari compun o casă, vezi şi Damè, *op. cit.*, p. 55.

[5] Descrieri şi în Dr. Manolescu şi Dr. Crăiniceanu, *op. cit.*

Unele nu au decât o singură odaie, iar altele au două odăi.

In cele ce urmează vom descrie pe rând diferite tipuri, începând cu o casă din Moldova.

Casele «se ridică», cele cu furci şi de lut; apoi se învelesc pe acoperiş sau *pocriş*, şi dacă-i dă omului mâna, le lipeşte păreţii, le tencueşte şi le dă gata «de cheotoare»; dacă nu, îşi găteşte numai o odaie şi se *da* (mută) în ea şi aşteaptă până când îi ajută Dumnezeu şi isprăveşte şi restul.

La o casă, ca plan (fig. 605), deosebim: *prispa (A)* înaltă de 0,50^m — 1,50^m, înconjurând casa pe lângă doi trei păreţi, sau fiind numai în faţă.

Casa cuprinde:

Casa cea mică (pron. pop. *casa cea gnică*), adecă odaia cea mică *(B)*, către apus (dacă faţa casei este către miazazi). Ea este de formă pătrată, fiind socotită la olaltă cu *tinda (c)*, care nu se numeşte *sală* sau *şală*, cum mi-aduc aminte că numiam numai tinda şcoalei, şi *casa cea mare* sau *casa de dincolo*, care stă gătită, în care se primesc oaspeţi. In casele cu tinda până'n păretele din fund al casei, casa cea mică are o formă dreptunghiulară.

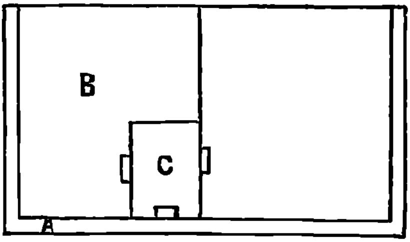

Fig. 605.

Chileriul e în dosul casei sau într'o parte, fiind acoperit de prelungirea acoperişului casei. E mai bun sau mai rău, iar unii îl transformă în *bucatarie*, când se mai numeşte şi *casuţă* ori *camară*.

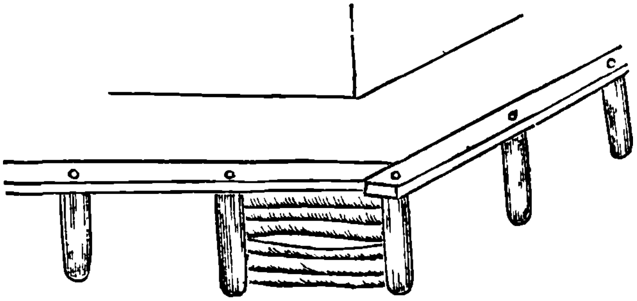

Fig. 606.

Sub chiler, unii au *pivniţe* zidite; la alte case, precum la cele hotărîte pentru cârciumi, gura pivniţelor *dă* în tindă.

Prispele casei sunt bune, căci nu vin vitele să se hârâie ori să se scarpine de casă, nici când curg streşenile nu se murdăresc păreţii cu stropi de noroiu. Prispa din faţa casei are, înaintea uşii, *pragul* compus din una sau mai multe trepte.

Scheletul prispei este făcut de nişte grinzi lungi numite *tălpi de casă, tălpi de prispe, temeli,* (sing. *temeliu* şi *temel*), fiind sprijiniţi de nişte *tăraşi* numiţi şi *picioarele prispei, gâşte, bundaci, bunduci, dereci, parmaci, bulubuci, urşi, popondoci* sau *gorgoţani.*

Capetele lor de jos sunt îngropate în pământ, iar cele de sus au *păjuri.* Pe grinzile prispei se razămă la unele case *popii* caselor, numiţi şi *dregi, stâlpi, diregi* sau *atârnaţi,* iar câte odată şi *stâlpi de pălimar.* Stâlpii sunt prinşi cu capătul de jos prin *păjuri* în nişte dăltuituri pătrate, făcute în stâlpi şi cu capătul de sus sunt prinse pe *cosoroabe,* tot prin pâjuri aşezate în nişte căpătâie crestate, numite *başlicuri.*

Pe dinauntru, picioarele prispei se căptuşesc cu scânduri ori cu alte lemne, iar spaţiul dintre acest perete al prispei şi pereţii casei se umple cu pământ bătut cu maiul (fig. 606).

Adesea se bat pe faţa din afară scânduri spre a nu se mai lipì *coastele prispei.*

Casa cea mică raspunde (e în legătură) cu tinda prin uşa care se deschide aproape totdeauna în casă sau căsuţă. Nivelul ei este mai înalt decât al tindei. In casa cea mică (fig. 607) sunt două paturi *(A, B)* către cele două ferestre spre miazăzi şi apus. In colţul celor două paturi stă teanc *aşternutul* şi *perinele (C).*

In capătul patului cel mare *(D)* este *laviţa* sau *laghiţa* pe care stă putina cu borş, cofele cu apă, oalele, etc.

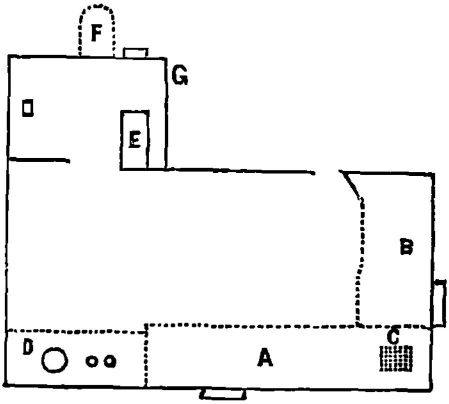

Fig. 607.

Partea din casa cea mică, compusă dintr'o prelungire a tindei, este despărţită printr'un perete subţire de casa cea mică, cu loc de uşă dar fără uşă, şi se numeşte *camara* sau *camaruţă.* Pe pereţii ei pot fi dulapuri, poliţe de blide, etc. Mai toată este ocupată de *vatră* care-i cu o palmă mai sus decât nivelul casei. In peretele din fund *dă gura cuptorului* sau *gura sobei.* Drept deasupra este *horna* pe unde iese fumul afară.

Partea din vatră pe care se face focul se chiamă tot *vatră*, vatra propriu zisă, care poate fi înlocuită iarna printr'o sobă de tablă *(E)*.

Chirostiile, când nu sunt pe foc, stau în gura cuptorului, unde se adună şi cenuşa, unde se pun şi lemnele cari se *ujujesc*, adecă se usucă, pentru a fi bune a doua zi de *aţâţat* focul.

Cuptorul se întinde cu trupul lui *(F)* în casa cea mare.

Unele case au sobe comune, în locul peretului *G*, încălzind deodată ambele odăi sau case.

In casa cea mică, mai ales în casele vechi, «bătrâneşti», se află o *culme* (fig. 608). La două coarde se bate câte o toartă cu ureche, de lemn, prin cari intră o prăjină. Pe culme se pun haine, etc.

Poliţa (fig. 609) e o scândură lată, sprijinită pe două cuie de lemn bătute în părete ; pe poliţă se pun blide, străchini şi oale, etc.

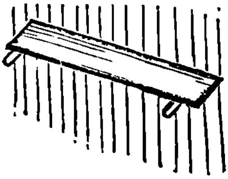

Fig. 609.

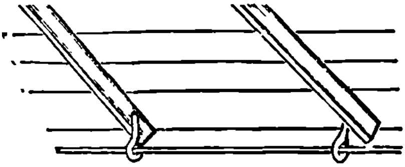

Fig. 608.

Intr'un colţ al acestei odăi, obicinuit deasupra laviţei se află *blidarul.* Blidarul este o scândură triunghiulară care se va sprijini pe două cuie bătute în cei doi păreţi şi pe al treilea bătut în colţ. Adesea la marginea din lăuntru are crestături (fig. 610). Pe blidar stă de obiceiu *fundul* cu mămăligă şi câte o *blidă*, două.

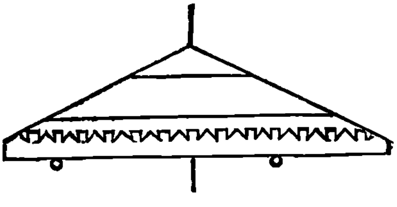

Fig. 610.

Unele case au şi *blidare cu uşi* (fig. 611) cari se închid prin ajutorul unui băţ, într'o uşă a blidarului, şi învârtindus-e pe un cuiu (fig. 612). Patrunzând prin gaura lungă săpată în cealaltă uşă (fig. 613), se învârte de un unghiu drept şi blidarul este astfel închis.

Ca încuietoare mai poate sluji şi o limbă de lemn care se învârteşte într'un cuiu fixat pe una din uşi, închizând sau deschizând blidarul, după cum această limbă stă orizontală sau verticală.

(fig. 640). Când stă orizontală, ca să nu «scapete» în jos, se razemă pe un cuiu.

Ca încuietoare mai poate slujì şi o limbă de fier care se mişcă în nişte *scoabe* sau inele de fier, intrând printr'o stinghie din uşa cealaltă (fig. 615), sau în sfârşit un *rătez* inţepenit într'o uşă şi răzemându-se la închidere pe un *clempuş* sau cuiu îndoit (fig. 616). In blidare sunt mai multe policioare sau rafturi, unde stă fiecare lucru la locul său.

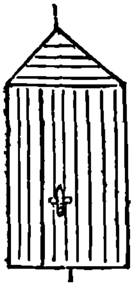
Fig. 611.

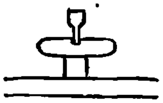
Fig. 612.

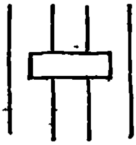
Fig. 613.

In Ardeal, pe lângă Beiuş, el se numeşte *almariu*, pl. *almare*, cum rezultă şi dintr'o chiuitură :

> Bagă-mă, Doamne'n potică,
> Să-mi ieau gură de-o groşiţă ;
> Iar mă bagă în *almariu*,
> Să-mi ieau gură de-un griţariu [1].

Un asemenea *blidar*, sculptat şi datând din 1779, se află între odoarele muzeului etnografic din Bucureşti (fig. 617), în care se văd aşezate străchini, oale şi ploşti; el este mai mult o podoabă a casei [2].

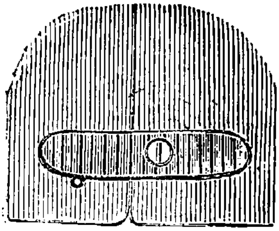
Fig. 614.

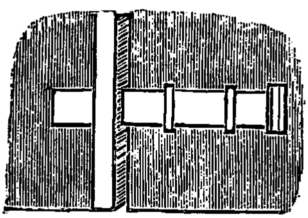
Fig. 615.

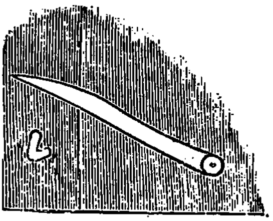
Fig. 616.

Intre *hornă* şi perete se razimă covata cu ciurul, căuşelul şi făina.

La casele vechi, bătrâneşti, paturile se făceau şi se fac chiar şi astăzi din 4 sau 6 pari bătuţi în pământ, peste capetele cărora se pun 2 sau 3 stinghii, bătute cu *piroane* (cuie de fier). Peste stinghii se pun scânduri de brad ieşite din joagăr sau cioplite cu mâna. Peste scânduri se întinde *paierul* sau *mindirul* de paie. Unii au sub păier o rogojină îndoită, acoperind şi o parte din pârete până către fereastră. Peste rogojină, când lipseşte păierul, sau peste păier, se pune un *leicer* de lână sau de cânepă boită, sau numai un *ţol* alb de canură de cânepă. La culcare se mai întinde adesea şi câte o pânzătură veche, de lână.

---

[1] *Familia*, 1885 p. 307.
[2] *Convorbiri literare*, XII, No. 6.

Laviţa-i goală.

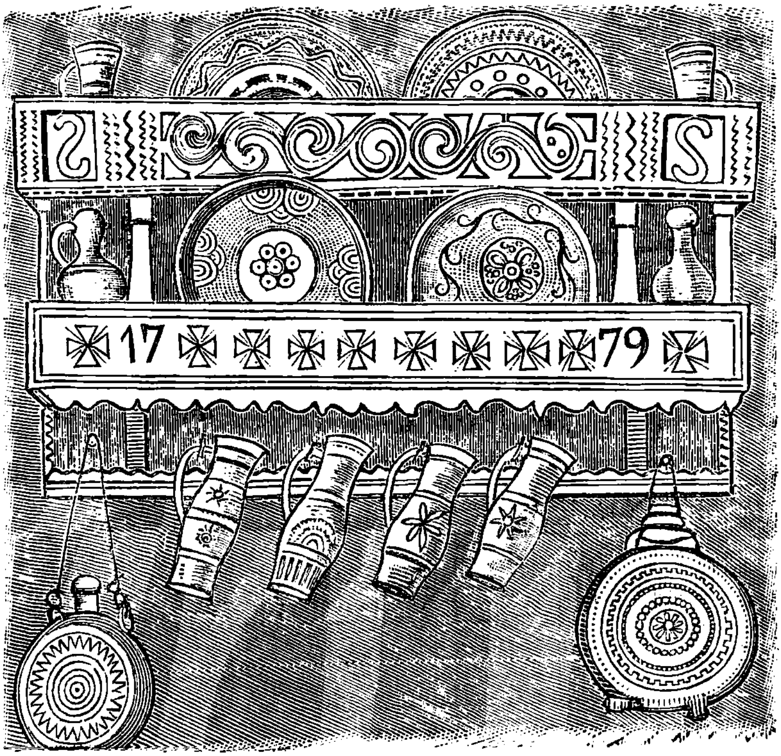

Fig. 617.

Horna e de cărămidă. Ea îşi razămă un colţ de vatră, printr'un *pop* de lemn, iar acuma este legată de o coardă a casei printr'o bară de fier. Horna are mai multe *prichiciuri* pe cari stau diferite obiecte : sticle, lampa, gazul, chibrituri, etc.

Sub hornă se face mămăliga şi se fierb bucatele. In fundul *cotruţei* se află gura cuptorului, care se întinde în casa cea mare, iar în păretele cel drept se află iarna gura sobei şi gura *burlanului*, pe unde fumul intră din nou în hornă (fig. 618).

Spaţiul de sub pat se numeşte *supat*. In supat stau scaunele de pus la masă, cofa cu tărâţele, căuşele, făraşul de dus gunoiul afară, ceaune, încălţămintea, lemnele de ars ; primăvara acolo, în oboroace cu paie, clocesc cloştele, etc.

Fig. 619, reprezentă un interior de casă din Bumbeşti-Gorj, unde casele n'au tindă. Aici se pregătesc bucatele şi dorm ai casei,

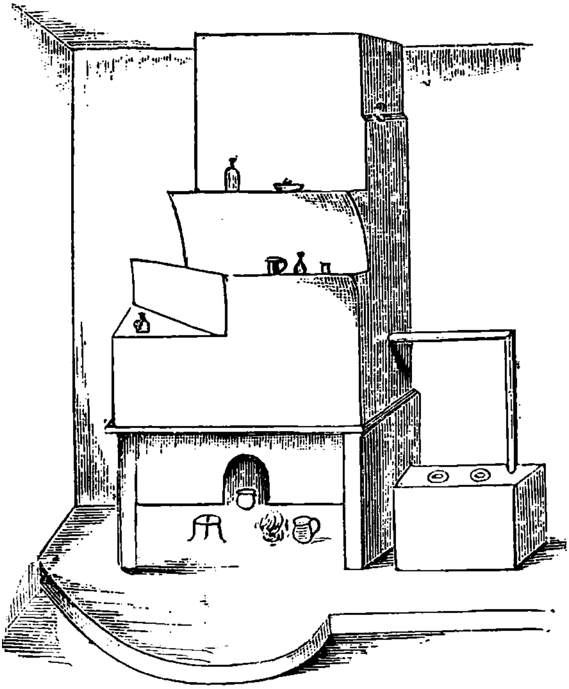

Fig. 618.

fie pe un pat făcut pe vatră, fie pe unul dealungul păretului. In

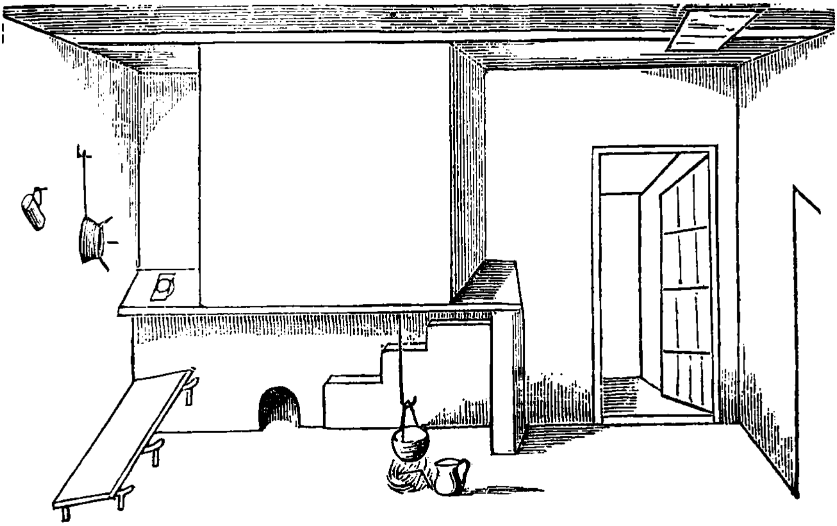

Fig. 619.

general nu se văruește niciodată şi e îndestul de necurat şi afumat.

Pe păretele din dreapta este uşa pe unde se iese afară; pe cel din fund, e uşa care dă în odaia mai curată. Pe pod, uşa podului.

Horna este lată, sprijinită pe o construcţie de scânduri răzămată pe un perete. Pe peretele din stânga se atârnă vasele de bucătărie.

Fig. 620 reprezentă o parte din interiorul unei case din com. Hăbăseşti, judeţul Roman. Obiectele din acest interior sunt:

1. *Coşul* sub care este vatra şi pe poliţa căruia este un sfeşnic cu lumânare, un taler, o lingură şi un făcăleţ. 2. O *poliţa* pe care sunt talere de pământ; alături într'un cuiu este o strecurătoare. 3. O *sita* în cuiu. 4. O *putină* de lapte, o mătură în *lighian* de

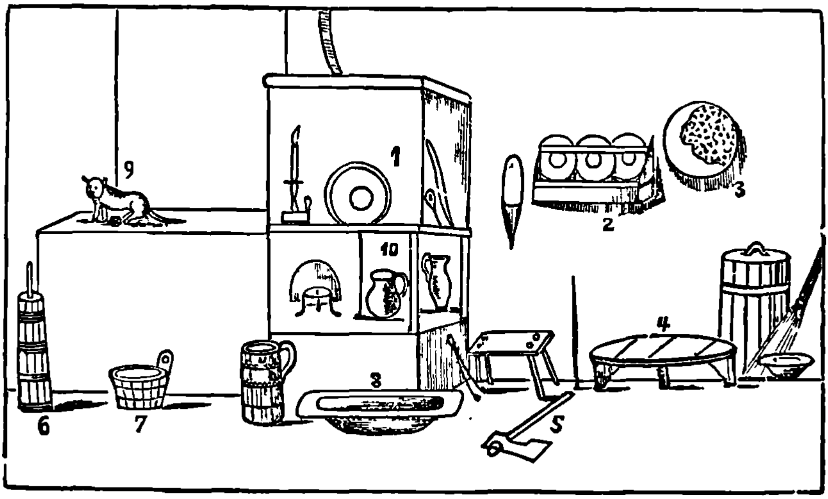

Fig. 620.

pământ şi o masă. 5. Un topor, cleşte şi un scaun. 6. Un putineiu. 7. *Hârdau* de muls vacile. 8. O covăţică. 9. O pisică pe patul de pământ, ce se găseşte în dosul cuptorului, cum se vede în casele din Moldova. 10. Vatra pe care sunt oale, pirostrii; pe ea se vede şi gura cuptorului [1].

Tinda caselor este pătrată aproape. In ea stă scara care se razămă de *gura podului* şi pe care se suie omul de-şi iea ce are de luat din pod. După uşă stă toporul, mătura, vreo frânghie, etc.

Casa cea mare sau *casa de dincolo* e odaia împodobită. Are *fundul cuptorului* pe care stau teancuri de farfurii de porţelan, sticle, gărăfi, şipuri, *copuri*, ulcéle, linguri frumoase, etc. *Masa* cea mare, care se gătește cu bucate pe la ajunuri, stă la fereastra din răsărit. Obișnuit pe lângă peretele de miazăzi și cel de miazănoapte sunt așezate două paturi, construite tot cum am văzut. Pe paturi sunt puse: *păierul*, apoi *velința, prostirea* cu horboțică și deasupra *levicerul*. Către perete, paturile au *perini de pärete,* tari, umplute cu paie și *înfațate* cu pânzeturi roșii de târg sau adămască de țară. Perinile sunt dreptunghiulare sau au alte forme, așezându-se de obiceiu câte patru de fiecare pat, simetrice câte două-două (fig. 621).

---

[1] După o gravură de Jiquidi, în Dr. Manolescu, *op. cit.*, p. 55.

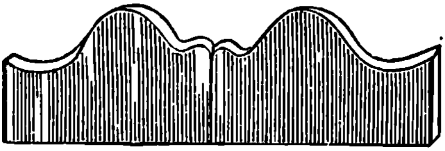

Fig. 621.

La un capăt al patului stă *zestrea* nevestei, cu care a venit dela părinții săi sau pe care a alcătuit-o gospodina pentru fetele ce le are de măritat.

Zestrea se compune din *ladă* și zestrea propriu zisă, care cuprinde și ea pânzeturi și perini.

Lada, dacă este «de Brașov», are capacul și cele trei laturi înflorate cu felurite flori reprezentând: gherghine, trandafiri, crini, căpățini de ceapă, nouri, soare, stele și cânafi, predominând în ele colorile: roșie, galbenă și stânjinie, pe un fond verde. In ladă se țin mai ales valurile de pânză și alte odoare. Lada are sus la un capăt o cutie cu capac, care se numește *pălămida lazii.* Dacă capacul ei se ridică, fundul lăzii stă și el ridicat, sprijinindu-se pe acest capac.

Prin alte părți, lăzile sau *tronurile* făcute din scânduri de fag se văpsesc în negru, preparat din anin negru întocmai ca negrul întrebuințat la tăbăceala pieilor.

Pentru a prepară negrul din *cărbunele de teiu,* se pisează cărbunele până se face praf ca făina. Acest praf argintiu de cărbune de teiu se amestecă cu puțin alun potasic (piatră acră), peste care se toarnă puțină tăbăceală (argăseală) de anin; amestecarea se face bine[1]).

Prepararea negrului de lemn din *băcan* (lemn de Campeș) se face astfel: se fierbe băcanul într'o oală, până ce lichidul s'a colorat în roș-închis. Intr'alt vas se pune oțet de vin în care se plămădesc bucăți de fier ruginit sau oxid de fier (Fe^2 O^3). Acolo stă o zi și o noapte. Apoi, se iea o bucată de lemn lustruit bine și cu o pensulă i se dă băcan negru din preparația de mai sus și se pune la svântat.

---

[1]) *Buletinul soc. Științe,* XII, No. 34 p. 186.

După ce s'a svântat, se mai dă odată lemnul cu băcan, dar nu se mai lasă să se usuce; se văpseşte cu o pensulă muiată în oţet şi rugină de fier. Coloarea care se capătă, dacă-i frumoasă, se întrebuinţează la văpsitul lăzilor şi, în genere, la văpsitul oricărui obiect de lemn [1]).

Inverzirea tavanului se face cu foi de *stevie*, frecându-le de lemn [2]).

Am spus că prin *zestre* nu se înţeleg numai ţoale; în al doilea grad, prin *zestre* se arată ţoalele sau pânzeturile şi perinile; într'al treilea, cele de mai sus împreună cu lada; într'al patrulea, tot ce aduce mireasa în casa bărbatului ei şi în sfârşit, într'al cincilea, partea ei de avere mişcătoare sau nemişcătoare pe care i-o dau părinţii.

Am mai pomenit într'altă parte despre *foile de zestre*. Aici dăm în întregime două:

Unul cuprinde:

1 Icoană, Maica Domnului; La nevoie poate fi orice sfânt;
1 ladă braşovenească de ţinut zestrea;
40 de coţi de pânză de bumbac;
40 » » » » » fuior;
vreo 60 de coţi de pânză de câlţi;
12 şervete de bumbac sau de fuior;
6 ştergare de câlţi, de dus mâncare la câmp;
vreo 6 lăvicere bătute cu *pieptenele* [3]) în *bucinme* sau de alesături;
câţivă coţi de lână subţire în 4 iţe sau în *ozoara*, din cari se vede iscusinţa fetei;
24 de coţi de ţol pentru car sau de aşternut;
vreo 60 de coţi de pânză pentru saci;
vreo 60 de coţi de pânză de lână sau de câlţi pentru traiste;
1 *scoarţă* sau *foiţă* în *păpuşi* cu alesături pe de lături şi chenaruri;
peschire pentru nuntaşii mirelui;
pentru socri şi cumnate a lucrà după acuma, după cum ne-om puteà împăcà;

---

[1]) *Buletinul Soc. Ştiinţ.*, XIII, No. 3-4, p. 186.

[2]) *Ibidem*, p. 205.

[3]) Pieptenele este de lemn cu dinţi rari şi slujeşte la a îndesà mai bine de cum îndeasă spata bătaia (fig. 622).

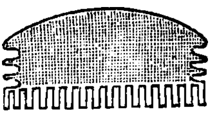

Fig. 622.

6 perine 1) ;
1 oghial ;
1 caţaveică de postav *lagi* verde, vişinie, ori untdelemnie ; *dinainţele* cu blană de vulpe, iar dinapoi cu blană de *enot* sau chiar de oaie ;
1 contăşel blănit ;
1 rochie de lână cu polcă cu tot ;
La nuntă, catrinţă de lână subţire cu fluturi şi alesături. In judeţul Râmnic, fuste de lână dintr'o foaie, aleasă ;
2 rochii de cit ;
1 fustă albă cu horbotă ;
1 pereche de ciobotele ;
1 pereche de *buşmachii* ;
vreo câteva barize ;
» 3 tulpane.

La Macedonenii din Vlaho-Clisura se dă *pae* (zestre), are salbă de câte cinci lire, baiere de *flurini sfindughi*, aţe (broşe), *anele.*

La Neagoşte *nă cofră*, sau două, *căpitanii* de lână ori de bumbac, *dusechi*, *iurgani*, două perne cusute, două velinţe, *tiftic* (scoarţă), *casela* cu capac rotund şi cu faţă roşie.

O rochie de mătasă, orice coloare, o rochie de flanelă roşie de casă, două rochii de lână *(zofe)*, două de cit sau fustane de basmà, cămaşă de mireasă de burangic, *castârlii*, 20 de cămeşi femeieşti, fustane de *asprichendină*, *stifale* (ciobote), *mestie* (papuci de casă), colţuni de lână albă pentru bărbaţi, caţaveici, *giumbir* de postav cu dinainţele de samur şi lucruri pentru copil. La Românii din Cherson, zestrea fetei se compune din pânzeturi aşezate într'o ladă ce stă pe căpătâiul din fundul casei 2).

Iată acuma, mai cu deamănuntul, din ce se compune *paea*, zestrea unei macedonene,
40—45 perechi de ciorapi, pe arm. : *pârpozi* 11) ;
40 de *cameşi* ;
6—8 cearşafuri de deosebite stofe ;

---

1) Părinţilor cari nu se îngrijesc din vreme de zestrea copilelor lor, li se cântă :

Douăspre'ce perne mari
I-s umplute cu *frunzari* ;
Douăspre'ce mijlocii
Umplute cu frunzi de vii ;
Douăspre'ce perne mici
I-s umplute cu urzici ;
Douăspre'ce poloboace,
Fără funduri, fără doage !

2) El. Sevastos, *Nunta la Români*, p. 46-48.

3) In Pind ciorapii se numesc *dapudzi.*

4 *poli*, adecă poale sau şorţuri de lână;
1 *poală* = şorţ pentru *farmitarea pâniliei* (frământarea pânii);
20—25 *schepuri oime* = broboade cu broderii pentru a-şi legà femeia capul, deoarece nu poartă pălărie;
4—6 *căftani*, nişte broboade de mătasă neagră ce se pun peste *schepuri* în timp de doliu, purtate mai mult de femeile în vârstă;
10—12 *iasmadzi di ligarea caplui*, adecă *schepuri* mai ieftine;
2 *şimii di lână ti di-guşe* = batiste mari de lână; de legat la gât iarna;
15—20 *civradzi*, adecă batiste;
8 perechi *pantofle* sau *mestre*, lucraţi la gherghef;
6 perechi *smeane ică pantalone*;
2 rochii de mătasă = *fustani di sirma*;
2 » » lână;
1 » » flanelă;
2 » » olandă = *băsmă*;
2 » » *cuburlii* = rochi vătuite cu bumbac;
3 *sacuri* = paltoane scurte blănite;
2 *polçi*, adecă o polcă şi un palton;
2 şorţuri de mătasă;
1 şorţ de olandă;
1 aşternut complet compus din: o salteà cu lână, de obiceiu doua saltele, două plapome din cari una cu faţa de mătasă, o *doaga*, adecă o învălitoare sau cergă albă şi flocoasă de lână, şi o *tiftica*, adecă o doagă de lână vânătă, patru perini mari şi două perini mai mici.

Toate acestea alcătuesc *paea* fetei ¹) şi este obligatorie pentru părinţii miresei ²). Zestrea se aşează pe ladă teanc, «până în pod». Tocmai în vârf stau perinile mici şi perinuţele sau *modìţele*.

Perinile sunt închise într'un sac de pânză de cânepă; acesta într'un sac sau faţă de cit roş pronunţat şi tocmai deasupra stă faţa de pânză de bumbac sau borungic cu horboţică de capete şi cu horboţică de mijloc. Modiţele, mai ales, sunt îmbrăcate într'o faţă făcută numai din horboţică.

Cel puţin peretele de către fundul casei, cel fără fereşti, este acoperit de un covor prins

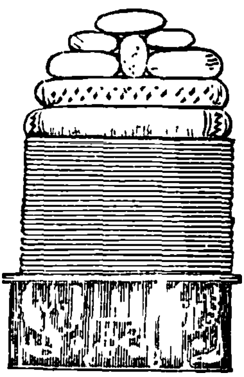

Fig. 623.

---

¹) In unele părţi în loc de *pae* se întrebuinţează grecescul *prică*.
²) I. Neniţescu, *op. cit.*, p. 150-1.

în cuie şi atârnând din corzi până deasupra perinilor de perete. In celelalte părţi ale pereţilor, pe la ferestre şi chiar peste covor, atârnă în cuie *şervete* sau *prosoape*, numai atârnate, sau având o floare făcută în mijlocul lor.

Icoanele stau deasupra ferestrelor de răsărit. Fiecare casă are cel puţin 3 icoane şi aparţin la două feluri. *Cele mai bune* sunt cele ai căror sfinţi au vestminte metalice, cu faţa şi mânile de zugrăveală; acestea sunt vechi. Vin apoi icoanele de scânduri, zugrăvite urît, cuprinzând diferite epizoade din noul testament. Una, aproape generală cuprinde la mijloc pe Is. Hristos cu apostolii având inscripţia : Воскресенїе іс хс хсгво. Pe de margini e Naşterea Maicei Domnului, Binecuvântarea ei, Blagoviştenia, Naşterea Mântuitorului, Fiul la Simion, Botezul, Intrarea în Biserică, Чпеснie пресбцы, Sfiinţii Impăraţi, Бонесенїе гдне, Sf. Treime la masă şi Adormirea Maicei Domnului. Colţurile sunt pline de Sfinţi şi chipuri de ale Mântuitorului. Nimeni din cei în vieaţă nu ştiu cam de când să fie aceste icoane, cu sfinţi cari au capul până aproape de picioare, iar picioarele cu câte 5 degete lungi şi fără călcâiu.

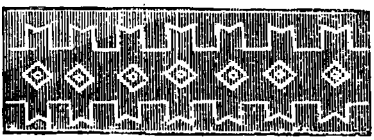

Fig. 626.

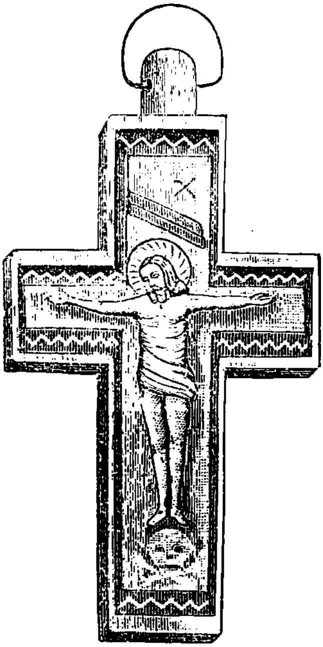

Fig, 624.

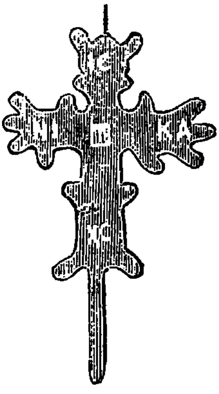

Fig, 625.

Pe unele icoane tâlmăcirea slavonă este acoperită cu şuviţe de hârtie lipită; şi aceasta o credem că are oarecare înţeles.

Rar se găseşte al treilea fel de icoane mici, cu câte un sfânt sau doi; aceste icoane se pun pe pieptul morţilor. In urmă vin litografiile cu multele lor defecte.

Icoanele se sprijinesc pe cuie sau pe nişte poliţie încrestate, foarte frumos adesea. Imprejurul lor şi printre ele stau *stâlbe* de busuioc şi alte flori.

Inainte de a fi puse în casă, icoanele trebuesc să fie sfinţite la biserică.

Prin unele gospodării, sub icoane atârnă cruciuliţe sapate în lemn, reprezentând pe Is. Hristos răstignit (flg. 624) [1].

In Novaci, sub icoane atârnă mai multe cruciuliţe de lemn (fig. 625) foarte simple.

In Crasna-Gorj, de sub podèle, la încheietura lor cu pereţii, sunt scânduri săpate cu diferite desemne (fig.626), iar în alte sate, tot pe acolo, în locul acestor scânduri sunt înşirate farfurii sau talere de lut, frumos ornate.

In fiecare casă se găseşte o oglindă mare, adusă în casă de mireasă, un dar făcut de mire. Obicinuit ea stă între ferestrele peretului de către faţă. *Cadre,* adecă portrete nu prea sunt.

Soba (fig. 627) este *nemţească,* înaltă de un metru şi jumătate, cu *firidă (hirida),* un fel de cotlonaş unde şade câte cevà. Sobele sunt făcute de anumiţi meşteri din sat.

In unele case din Moldova cari n'au tindă (fig. 628), perętele *AA* alcătueşte *dosul casei* iar, peretele *AB'* fundul casei.

Uşa casei vine îndată dela uşa tindei (tinzii) *(E)*. In läuntru, în stânga e *hornul* cu cuptorul lipit de peretele tindei şi soba lângă cuptor, aşezate toate pe o vatră mare cu marginile late, pe cari stau copiii cei mici, iar în fundul sobei e *drumul pe cuptor* (cuptior). La unele case se fac şi sobe cu *ocniţe* de uscat obielele la încălţat.

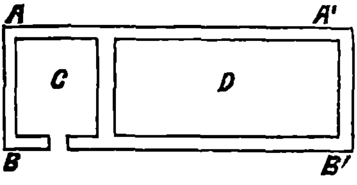

Fig. 628.

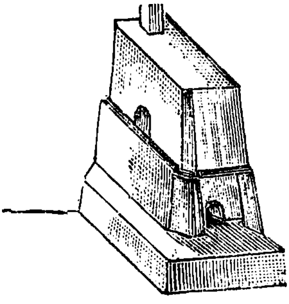

Fig. 627.

---

[1] Schiţă de pe una săpată în lemn, din casa păr. M. Cârlănescu, Bogdăneşti-Suceava.

Fumul din horn iese prin *caleață*, al cărui capăt iese în tindă pe pereții dela vatra sobei. Pe lângă peretele din fund, până în peretele dinspre răsărit, se întinde patul gospodarului și gospodinei, iar pe lângă ceilalți doi pereți sunt câte o *laița*, pe cari *odihnesc* (dorm) fetele și flăcăii.

Pe capătul patului la răsărit, e *lada* cu schimburile și deasupra ei *țoalele* și *perinile*; în cealaltă parte, pe capătul läițelor e alta ladă, cu banii, valurile de pânză și alte lucruri de preț și pe ladă zestrea fetei de măritat.

Deasupra patului atârnă *culmea* sau *ruda* cu cojoacele cele scumpe, cațaveicele, șalurile, barizurile și alte lucruri de găteală. In colțul (*ungherul*) dela ușă e *blidarul* (de ținut blide); pe pereți atârnă ștergare alese, iar deasupra ferestrei, despre răsărit, sfânta icoană.

Patul e acoperit cu un *țol de lână*, iar laițele cu *läicere*. Pe vatră se aștern *țolince*.

Chilerul casei, care poate fi, după cum am spus, în spatele ei sau pe o parte, slujește la ținerea oilor, vițeilor, porcilor, ori ca adăpost pentru car, plug, etc. El se lipește cu lut galben, dar nu se învelește; are o portiță de scânduri, simplă.

Gospodarii cu dare de mână nu mai fac chilere împrejurul casei, mai ales când au de o parte loc pentru astfel de încăperi.

Podul caselor este lipit cu lut și măturat, ca și în casă, jos. Acolo se ține făina așternută pe țoale sau în saci, acolo se țin sculele de lucru, sacul cu grăunțe pentru pasări, vase de lemn și de lut, doage, semințe, cânepă, etc. Din pod scobori pe scara, răzămată de *gura podului*.

Cam așà ar fi o casă de gospodar, *casa veche*, cum sunt jumătate din câte se văd astăzi în satul meu, Țepu.

Casele oamenilor săraci, după cum am arătat și mai sus, în loc de două odăi, au numai una, cu tinda ei. Aici se ține tot. De obiceiu, fiindcă numai omul leneș nu poate să-și strângă cevà agoniseală, mai au unii *casuțe* cu o singură odaie, unde stau mai ales iarna.

Ingrijirea sau *grijirea* caselor cade în seama gospodinei și-i de căpetenie. La Paști, la Crăciun și la alte sărbători mari, casele se *grijesc* radical. E o mare rușine, foarte mare, pentru femeia care intră în sărbători cu casa «ca la Țigani», cu pereții nevăruiți și brâiele netrase.

Prispele, în casă pe jos, tinda, peretele din dosul casei pe din afară, se *lipesc* de obiceiu cu lut galben amestecat cu baligă. Partea din perete, pe din afară, la o lăţime de 2-3 degete, de lângă prispe, jos, se *dă* tot cu lut sau cu o *boià* şi constitue *brâul peretului*. Prin casă, acest brâu poate să fie lat până la un metru, însă trebue să fie *tras drept*.

Varul se cumpără şi se *stinge*, şi cu el se *varuesc* pereţii cu ajutorul *bidinèlelor*. In casă, gospodinele mai *nevoiaşe* dau şi cu *humă* adusă din Negrileşti.

Uşile de cele mai multe ori sunt nevăpsite; ele se spală din când în când. Prin prejurul uşelor şi ferestrelor, pe dinăuntru şi pe din afară, se trag brâie cu *chinovariu* roş sau galben, sau cu *lutişor*. Aceste prafuri se amestecă cu gălbănuş de ou, «ca să nu se iea» (prin atingere), şi se *da* apoi cu un beţişor cu cârpă sau cu bidineluţe mici.

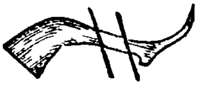

Fig. 630.

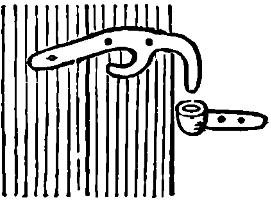

Fig. 629.

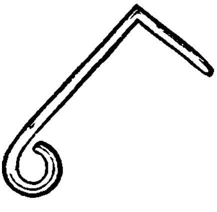

Fig. 632.

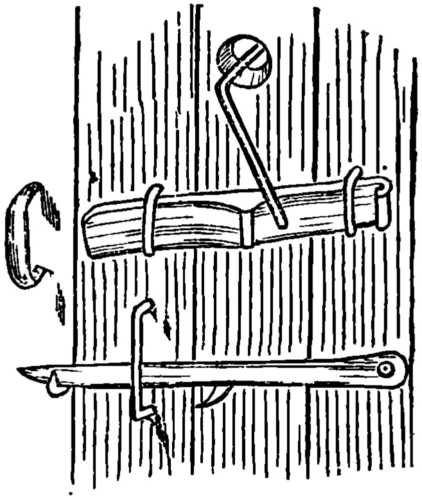

Fig. 631.

Uşile se fac din scânduri groase, cu câte 3 *stingihi*. Ele sunt înţepenite la *ţâţâni* prin nişte *balamale* cu plisc intrate în altele cu ochiu (fig. 629). Se închid cu *rătez*. Rătezul se compune dintr'o limbă ca cea de fier, descrisă la blidar, care se mişcă în nişte *scoabe*. Ea se saltă cu rătezul propriu zis, al cărui mijloc este astfel băgat în uşă, că nu iese afară, ci este ţinut prin ajutorul unui dinte. Când apasăm cu degetul pe partea lată a rătezului, ciocul din partea cealaltă se ridică şi cu el se ridică şi limba de fier care se razămă pe cioc. Când luăm degetul de pe rătez, ciocul se scoboară de greutatea limbii şi limba cade într'un cuiu îndoit unde se prinde. Acuma *uşa este închisă şi rătezul pus.*

Unele case au lăcàte cu cari li se încuie uşile ; casele vechi însă aveau şi au încă *zăvoare.* Zăvorul (fig. 631) este de fier, gros şi se preumblă în nişte scoabe ; el nu poate ieşì din scoabe din pricina a două *clempuşuri (proeminenţe).* Pentru a încuià uşa, se vâră printr'o gaură deasupra zăvorului o cheie de sârmă îndoită (fig. 632) şi cu vârful ei se împinge de cleampa zăvorului, până ce el intră în scoaba cea mare batută în *uşorul* uşii. La descuiat se operează invers. De desubtul zăvorului se vede rătezul.

Să nu se creadă că acest fel de *zăvoare* nu este practic. El oferă destulă siguranţă prin faptul că uşile mai toate au *merchèzele,* adecă tainele lor ; pentru a descuià, pe una trebue s'o ridici puţin în sus, pe alta trebue s'o împingi puţin la dreapta, etc. Plecând de acasă, cheia se «pune bine» sub un butuc sau altcevà, la un loc ştiut de toţi ai casei. Când nu se găseşte ori se pierde, se înlocueşte în grabă cu alta de lemn, adesea o crănguţă cu ramura ei.

Pe dinafară, rătezul este încunjurat cu o scoabă mare, de care se apucă cu mâna întocmai ca la «garda» puştii, ce înconjură trăgaciul.

Uşa astupă spaţiul lăsat de *uşori.* Inţâţânarea uşii se face pe partea din tindă a uşorilor, aşà că uşorii lasă jos un prag şi sus alt prag, cari se văd de pe prispă.

Prin unele părţi, cârligele bătute în pereţi, unde se înţâţânează balamalele uşii, se numesc *ţâţâne,* iar limba rătezului iea numele de *clempuş.*

Ferestrele sunt aproape pătrate, iar *uşorii* ferestrelor, numiţi şi *coropce,* sunt de scândură. O fereastră are patru geamuri sau patru ochiuri de geam, grupaţi în doi dubliochi, doi jos şi doi sus. Ochiul dublu de jos are cerceveaua de jos răzămată de partea de jos a coropcii sau *coàşcăi,* iar cerceveaua de sus a dublului de sus, lipită de partea de sus a coropcii. Cercevele mijlocaşe stau alăturea (fig. 633) : dintre toate, numai dublul de sus se sprijină pe nişte cuie bătute în părţile verticale ale coropcii. Astfel fiind, dublul de jos se poate ridicà în sus, pentru aerisire, lăsând jumătate de fereastră liberă. Cercevelele se înţepenesc cu cuie de fier.

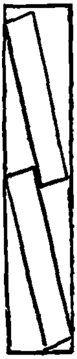

Fig. 633.

Săracii înlocuesc geamurile cu hârtie; mai înainte geamurile erau înlocuite adesea cu beşici de bou, cum se pomeneşte de un călător de pe la începutul veacului XIX [1]).

Coropcele ferestrelor sunt prevăzute cu drugi de fier pe din afară, ca măsură de siguranţă (fig. 634).

Casele de tot vechi aveau şi *obloane*, un fel de capace mari cari stăteau deasupra ferestrelor, sprijinite pe un băţ, iar noaptea se lăsau în jos, prinzându-se cu nişte *manèle* prinse în scoabe.

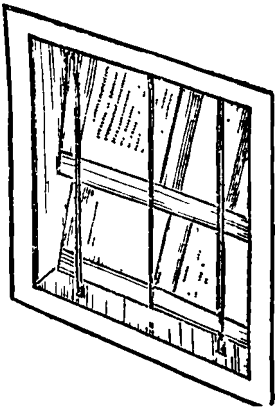

Fig. 634.

Prin alte părţi din Moldova, se scrie, ferestrele, totdeauna în număr de trei la casele cu o singură odaie, sunt aşezate înspre miază-zi şi răsărit (mai toate casele sunt expuse spre miază-zi). Ferestrele sunt aşezate în *usciori* (uşori) de lemne, prinse în perete şi având câte două şi trei *gratii*, fie şi de lemn. Unele case au şi obloane de scânduri, ce se ridică în sus şi cari la vreme se încuie pe din lăuntru cu piroane de fier, răsbătute prin usciori. La unele case, ferestrele au câte patru *ochiuri* (geamuri), iar altele două şi chiar un singur geam; toate însă bine prinse de usciori fără a se puteà deschide; numai unele ferestre au o jumătate mişcătoare, care se poate ridicà alunecând peste cealaltă jumătate şi care se sprijină cu un beţişor.

---

[1]) *Arhiva* VII, p. 14. Mai încolo (p. 29), revine cu amănunte, descriind o casă: «ne oprirăm pentru seară şi căutăm gazdă la cea mai păcătoasă casă pe care unul din noi a văzut-o vreodată; erà caverna în care ne coborîrăm pe trei scări şi unde aflarăm două femei şi trei copii ghemuiţi lângă câtevà lemne aprinse arzând pe o vatră; un horn făcut din lut ars (baked mud), se întindeà asupra focului şi se apropià atât de mult de flacări, că lăsà abià celor ce se încălziau astfel loc de a-şi vârî capetele peste volumurile de fum, cari se suiau parte spre *ogeag* (outlet), însă mai cu seamă se împrăştià în jurul tainiţei ce ne primise; nu erà cu putinţă să stai în picioare, aşà că desfidând fumul şi primejdia de a fi înnăduşiţi, furăm siliţi să ne aşezăm pe banca de lemn, care erà aşezată dealungul a doi pereţi din locuinţă. Tovarăşul meu străbătuse în colibele Nubiei şi ale Egiptului şi eu însu-mi fusesem uneori numai pe jumătate mulţumit în Finlanda, Sicilia şi Grecia, dar am recunoscut amândoi că aceasta erà gaura cea mai mizerabilă în care am fost vreodată siliţi să petrecem noaptea».

La unele case mai mari, cari au o cămară în fundul tindei, mai e o mică *ferestruie* cu un singur geam în partea despre apus.

Ca şi fereastra, la casele bătrâneşti, erà *manelata* şi uşa cu o maneà groasă, care nu se puteà luà aşà de lesne.

Construirea unei case o poate face cine cunoaşte cât de cât meşteşugul lemnăriei, chiar şi singur, având numai două sau trei ajutoare.

Intâiu se alege locul de casă cu multă chibzueală; încotro să-i fie faţa şi cât de mare să fie; cei tineri doresc case mari, iar părinţii le spun: «întinde-te, întinde-te, c'ai să rămâi cu picioarele goale». Dacă toate s'au determinat, se bat mai întâiu *furcile*. Furcile sau *stâlpii*, la unele case în număr de 11, sunt toate de lemn de stejar în patru muchi. Partea de jos numai *scorojită (cojita)* şi câte odată pârlită sau cătrănită cu păcură, se îngroapă în pământ de 2—3 palme (0, 50cm—1m), iar partea de sus e cu urechi ce prind *cosoroabele*.

Obişnuit o furcă-i un trunchiu de copac, gros de cel puţin 20 cm. Furca se face cu secţiune pătrată şi se îngroapă bine în pământ. Pământul se *bataloreşte* prin prejur. Este bine ca furci să fie cât mai multe. De 12—15 e neapărata nevoie.

Peste furci se pun două *lunguri*, în faţa şi în dosul casei, şi două *curmezişuri*, pe cele două laturi mici. Capetele furcilor se *îmbuca* pe jumătate cu aceste patru curmezişuri. Se mai pun şi alte *curmezişuri*, cari determină tinda. Astfel se face un dreptunghiu de 8—10 metri pe lung şi 5—6 pe lat.

Prin alte părţi, aceste curmezişuri se numesc *cosoroabe* sau *costoroabe*, şi sunt câte 2 de fiecare parte, în total opt, din cari un rând aşezat deasupra pereţilor şi a stâlpilor (furcilor), între urechile acestora, iar celălat rând este aşezat pe capetele celor dintâi şi având de scop să sprijine *capriorii* aşezaţi cu călcăele în cuiburile cosoroabelor.

Aceste cosoroabe împreună cu *crăpiorii* alcătuesc *aparatoarea*, *streşina*, sau *polata* casei şi acoperimântul prispelor.

Pereţii caselor se fac sau cu lut «bătut la scândură», sau se *paruesc*, adecă li se pun pari prinşi sus în cosoroabe iar jos în pământ şi printre cari se aşează coropcile uşilor şi ferestrelor.

Lipirea la scândură se face bătând în furci, una pe din lăuntru şi alta pe din afară, iar spaţiul dintre scânduri, care reprezentă grosimea peretului, este umplută cu lut negru, bine călcat şi amestecat cu pleavă. Făcând un rând de jur împrejurul casei, el trebue lăsat să se usuce, şi în urmă se face al doilea rând.

Prin Ţepu acest procedeu nu se prea întrebuinţează, din pricină că cere mult timp şi nu-i «aşă de sănătos».

Altfel pereţii păruiţi se îngrăduesc cu nuiele şi se lipesc cu lut negru bine netezit. După ce acest lut s'a uscat, pereţii se *tencuesc* cu lut galben şi după 2—3 zile dela lipirea cu acest lut, se *varuesc*.

Prin alte părţi se cunosc aceste trei procedee : *bârnele* (despicături de lemn de teiu, plop sau ulm) aşezate în şghiaburi făcute în lungul furcilor ; *vălătucii* (colaci de pământ sau lut amestecat cu paie sau rogoz) îngrădiţi prin pari prinşi în nişte găuri făcute sus în cosoroabe şi jos în nişte tălpi ce se pun între furci ; *gardul de nuiele (ostreţe)*, îngrădite cu pari puşi de asemenea sus şi jos. Când o casă e alcătuită din patru stâlpi, câte unul la fiecare colţ, aceşti stâlpi se numesc *stâlpi colţari*, iar în Moldova *ammari*.

Paidantă sau *chezeş* (fig. 635) se numeşte lemnul ce propteşte un stâlp.

In unele părţi, pe pereţii casei, înainte de a se lipì, se bat *ţuşèle* (un fel de *ţăndari* de brad lungi), ori se *puricesc* cu nişte penişoare mici numite *purcei*.

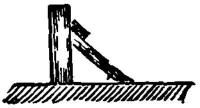

Fig. 635.

In vremile vechi, pe când pădurile erau mari, oamenii făceau case zise în Moldova *durate*, din bârne lungi. Se puneau mai întâiu patru copaci *(tumurugi)* descojiţi (cojiţi) şi încheiaţi prin crestături la capete.

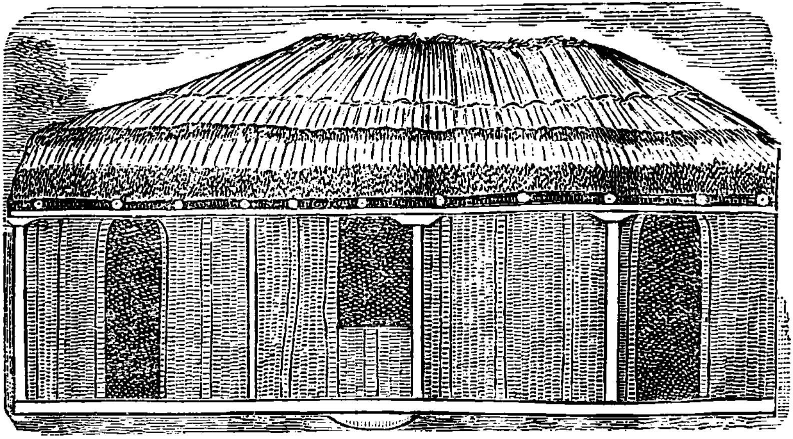

Fig. 636.

Casă în construcţiune din Vitanu-Ilfov (Schiţă după o fotografie din Dr. N. Manolescu, *op. cit.*, p. 23).

Aceşti copaci alcătuiau tălpile pe cari se ridicau pereţii din despicături sau bârne de lemn, încheiate tot prin crestături la capete.

In aceste bârne se tăià locul uşii şi al ferestrelor, sprijinindu-se bârnele prin usciori (uşori). Peste pereţii astfel ridicaţi fără furci, se puneau patru bârne lungi cu cosoroabe şi pe capetele acestora un alt rând de cosoroabe pe cari se înălţà acoperământul. Astfel de case nu se mai văd decât foarte rar.

Peste lunguri se aşează *corzile*. Corzile au trei feţe frumos *feţuite*, cu dungi pe dânsele, în lungime. La multe case, aceste corzi se razemă pe o coardă mai mare şi mai groasă, dealungul şi prin mijlocul casei întregi, dar în fiecare «casă». Nivelul acestei corzi e acela al lungurilor şi curmezişurilor.

Capetele corzilor ies foarte puţin în afară de curmezişuri şi au cuiburi dăltuite în două şi prinse prin cuie de lemn bătute în găuri date cu sfredelul.

Coarda, când nu este destul de tare, se propteşte la mijloc printr'un stâlp pus în mijlocul casei şi care se chiamă *pop*. Mai întotdeauna însă, acest pop se pune în urmă, după ce s'a slăbit casa şi s'a îngreuiat acoperământul.

Peste corzi se aşează *podeala*, scânduri feţuite cu dungi pe la margini. Geluirea lor se face astfel, că ele se îmbucă una cu alta, căci altfel uscându-se, ar da loc la crăpături şi la scurgerea ţărânii din pod.

Prin unele părţi această îmbucare se numeşte *caplamă* şi se zice că podeala se aşează *caplamă*. Puse una lângă alta, podelele formează nişte linii paralele (orizontale, sau oblice când nu se îmbucă); un rând de podele, cuprinse între două corzi sau grinzi, poartă numele de *raclă*.

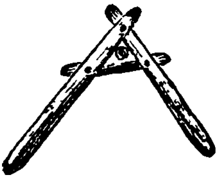
Fig. 638.

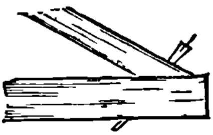
Fig. 637.

La casele vechi, peste corzi se aşează trei *capre*. O capră are un drug de teiu, obişnuit răzămat pe altul, astfel că formează cu podul un triunghiŭ isoscel. Capetele *braţelor* caprelor se *săpurează*, adecă se taie oblic ca să se lipească bine de capetele corzilor (fig. 637). Se găureşte închegarea lor cu sfredelul şi în gaură se bate un cuiu de lemn. Braţele caprei se unesc sus, *latărindu-le* şi prinzându-le c'un cuiu. Mai jos de cuiu se mai prind c'o stinghie, care slujeşte şi la agăţat câte cevà.

La unele case, în loc de trei capre, se pun numai două, iar pe sub încheietura braţelor lor şi sprijinindu-se pe nişte stinghii, se pune un *samar* (fig. 638). Pe samar se aşează *căpriorii* sau *martàcii* (martacele). In jud. Suceava se numesc *corni-căpriori* 1). Sunt asemenea cu caprele, dar sunt prinse numai jos, de capetele corzilor.

Prin unele părţi, samarul mai poartă numele de *laţ, leaţ, coamă, culme, samara, slemneà, slimnă, comană* sau *coroană*. Doi căpriori legaţi se mai numesc şi *legători*. *Căprioritul* este punerea căpriorilor când se *căprioreşte* casa.

Dela cele patru colţuri de casă către încheietura celor două capre, vin *unghere*, iar de pe lature vin *laturalniţe* cari determină cele patru feţe ale acoperişului.

In alte părţi, *cele* patru căpriori de pe la colţuri se numesc *sape* şi alcătuesc *sapa casei;* căpriorul dela mijloc se numeşte *ţapoiu* sau *sugar*.

Dela cele două stinghii ale căprioarelor se bate câte un *bold* care străbate prin acoperiş şi rămâne afară (fig. 639). In alte parţi, boldul se mai numeşte şi *ţep, teapa, sageată, sulinar, măgar* sau *sistor*.

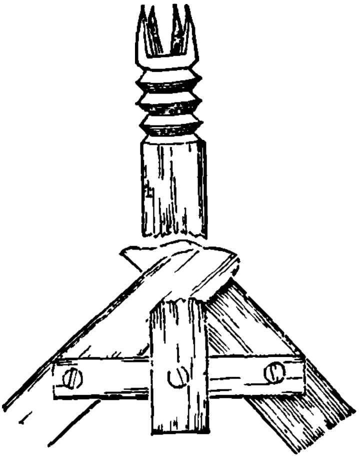

Fig. 639.

Peste capre, ori peste capre şi martace, se pun de-a curmezişul nişte *prăjini* numite *leţuri, leaţuri* sau *loţuri*, peste cari se aşează paiele, stuvul (stuhul) sau *şindrila* (*şindila, chiorpeaca, draniţa*). Acoperământul sau *baidaşul*, cum se mai numeşte în jud. Suceava 2), n'are însă *streşină*.

Pentru aceasta se bat nişte scurtături de lemn, lungi cam de un metru şi numiţi *copchileţi*, cari se prind pe deasupra cu un leţ mai lat.

Capetele corzilor, cât sunt ieşite afară, se *podesc* şi podul acesta se chiamă *tură*.

In jud. Suceava, capetele *bârnelor* (când casa se face din bârne) ieşite afară se numesc *chiotori*.

Inainte dea se începe învălirea casei, trebue să se râdice *horna*

---

1) *Şezătoarea*, V. p. 59.

2) *Idem*, p. 97.

casei, care se numeşte *băgeag* sau *hogeag*, atât cât este în pod, şi *borna*, cât este afară, deasupra acoperişului. Dacă casa se va înveli cu *pănăşiţă* (un fel de rogoz), se aşează mai întâiu pe leaţuri malduri de trestie sau stuh, bătuţi cu lopata pe la margnii ca să fie steşina netedă. De obiceiu se pun două sau trei rânduri de stuh, unul mai către vârf, priponind fiecare maldur din două locuri de un leaţ de desubt şi altul deasupra. Dacă se leagă cu cuie, aceastea se numesc *resteie*. Unii pun *caciorve* în capul resteielor şi nu le mai trec prin căpriori sau leţuri.

Peste stuh se pune pănăşiţa, rogozul sau paiele. Unii pun şi malduri de *coceni* sau *bluji*.

Peste acoperiş, ca să nu-l iea vântul, se pun *prăştini* grele, legate câte două pe culmea casei.

Unele case mai au *popi, stâlpi, diregi sau atârnaţi*, cari sprijină streşina casei de tălpile prispei. Unele sunt foarte frumos sculptate.

După cum am mai spus, toată lemnăria casei se lucrează dinainte şi cu încetul. *Ridicarea* casei se face înt'o zi de către neamuri şi vecini, fără plată. Atunci se pun lungurile, curmezişurile, caprele şi căpriorii şi se bat leaţurile. Cei ce ajută, capătă o basmà, un ştergar, sau tulpan, care se leagă cu busuioc, *lămuri* de salcie, *gârneaţă* (stejar) sau teiu, de bolduri.

Sfinţirea locului se face de preot.

Pentru un gospodar, care are tot lemnul şi priceperea lucrului, o casă-i scoate din pungă 110—180 de lei, cuprinzând mai ales *dulapii* (scândurile) pentru podit, coropcile uşilor şi ferestrelor, cuiele şi geamurile. Cel care n'are pădure, plăteşte lemnul de casă cu 50 de lei.

Un om singur începând lucrul de îndată ce *dă* în iarnă, având ajutorul femeii sale, dă gata o casă peste un an.

O casă costă cam 700 de lei; una lucrată gospodăreşte, ţine 100—150 de ani.

5. La o casă acoperită cu şindrilă, în Muntenia observăm următoarele:

Acoperişul se mai numeşte *coperiş, acoperemânt, învelitoare* sau *înveliş* şi se face cu *drăniţă;*

Popii din faţă casei se mai numesc şi *dregi;*

Faţa, care se mai numeşte şi *lumina casei*;

Coropcile ferestrelor se mai numesc şi *tocuri*, iar cercevelele, *giurgiuvèle*;

Balamalele uşii se numesc *blagamale*. Uşa este făcută din 4 bucăţi şi poartă numele de *canaturi*.

Chilerul se mai numeşte *polată*.

Partea din faţă a acoperişului are o lumină, cu sau fără geam, care poartă numele de *bageà*, *băgeagă*, *fumar*, *bogeag*, *cucuvaie*, *ochiul podului*, *fântână*, *ursoaie*, *marghiotă*, *compadură*, *cubeà* sau *cucumeà*.

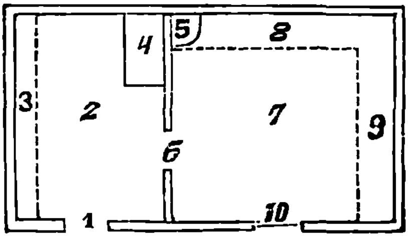

Fig. 640.

Grinzile cari alcătuesc temelia casei se chiamă la sing. *balvan*, *tălpoiu*, *talpa casei*, *talpa prispei*, *talpa târnaţului* sau *talpă lungă*.

In planul unei astfel de case (fig. 640) avem: 1: uşa tindei, 2: tinda, 3: scaun pentru saci, 4: coş sau vatră, 5: sobă, 6 uşa camerei, 7: cameră, 8 şi 9: pat, 10: fereastră.

6. O casă de munte din Prahova are ca părţi proprii: *zabrele*, cari formează *parmaclâcul* sau balconul; *foişorul*, *cerdacul* sau *pridvorul*, dinaintea uşii; *gârliciul* sau *beciul* dedesubtul casei, având o uşă; *porţile prispei*, la dreapta şi la stânga, pe unde se urcă pe o *scară* cu *trepte; stâlpii* sau *popii* se numesc *palimare; cheotoarea*, care este formată de încrucişarea bârnelor ce formează pereţii; bârnele se mai numesc şi *vârghii;* uşa este cu *tablii învergheiate* şi *temelia* de piatră, legată cu var.

In jud. Dâmboviţa se numeşte *barca*, zidul ce se face pe înălţime de 0 m 60—1 m, din pământ până la tălpi.

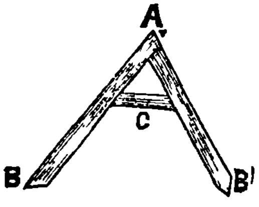

Fig. 641.

Doi căpriori (fig. 641) *ab*—*ab'* încheiaţi la vârf alcătuesc o *capră*. Bucata de lemn, *c*, ce-i ţine ca să nu se desfacă, se chiamă *cătuşă*, *coţofană* sau *limba caprei*.

Podină se numeşte fiecare scândură (*blănuţă* sau *blojdină)*, din care se alcătueşte podeaua.

Cămară este partea casei unde se găseşte vatra, când tinda e împărţită în două.

Floarea ce se face la capătul stâlpilor se numeşte *başlic*, *calup*, *clapă*, *măgăriţă*, *talaier*, *papuc*, *amânar*, *broască*, *cârlan* sau *căciulă*.

7. Fig. 642 reprezentă o schiţă de casă din Bumbeşti-Gorj, una din cele mai bune. Acoperişul îi este de *şiţa* şi întreaga cons-

trucţie a pereţilor de bârne de lemn. Incheierea pereţilor la cele mai multe case rămâne afară, cu capete de bârne.

Jumătate din numărul caselor sunt nevăruite şi foarte necurate. Au două odăi: una, rezervată bucătăriei, e afumată, cu un singur pat de scânduri acoperit cu ţoale murdare, fără rogojini sau păiere. Aici ţin gospodarii diferite poloboace şubrede de scândură, pline cu vin, ţuică, *mălaiu,* etc. In perete, spre casa cea mare, este clădit cuptorul unde se fac pitele. Sobă în această despărţire nu este, iar focul arde pe o vatră mare, fumul fiind cules de un acoperemânt făcut din şiţe.

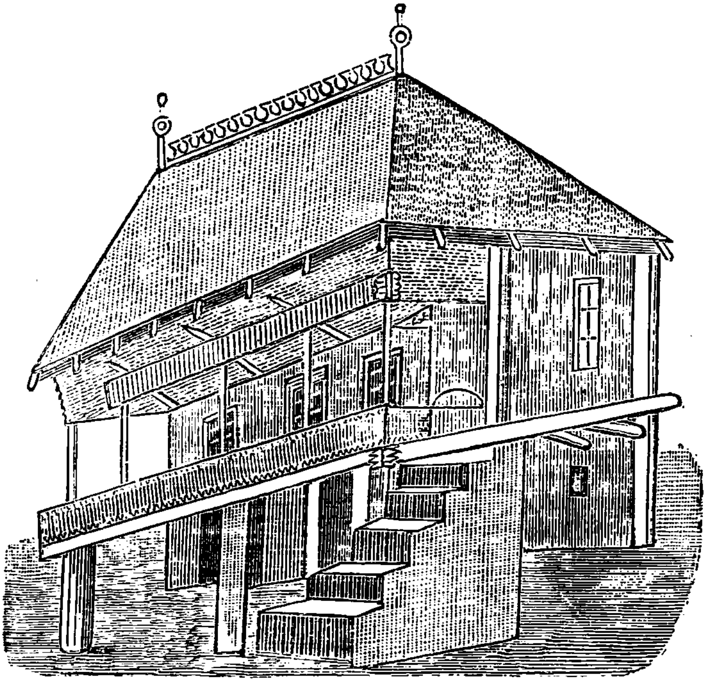

Fig. 642.

Casa cea curată, o odaie, este văruită, dar nu în totdeauna. Unele case sunt podite (pardosite), altele au chiar gropi. Pereţii sunt goi sau împodobiţi cu prosoape.

Către răsăritul Gorjului, prin Crasna, Novaci şi Hurez, pe sub podèle şi pe pereţi stau înşirate rânduri de străchini frumos zugrăvite.

Partea de desubt a casei este facută de zid, bolovani de piatră închiegaţi cu var şi nisip.

La odăi te sui pe nişte scări de lespezi de piatră mari, sau lozbe de lemn. Parmalâcul este de scânduri, singura frumuseţă care se vede. Dedesupt sunt două sau trei despărţituri întunecoase, unde se ţin, de cele mai multe ori, vitele, vinul, ţuica, etc.

Ogrăzile, numite în Bumbeşti *târnaţe*, sunt înguste. In Polovraci, podeala din faţa casei se numeşte *târnaţ*. Aici însă podul este cam la jumătate de metru de pământ, spaţiul de sub care nu slujeşte la nimic. De sigur o simplă tradiţie.

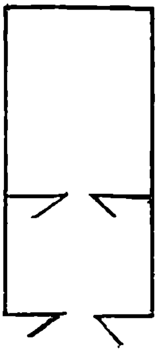

Fig. 643.

8. In *curte*, *ograda*, sau *bătătură*, adică pe locul unde nu sunt pomi, unde nu se fac sămănături, dinaintea sau de o parte a casei, gospodarul îşi construeşte diferite *acareturi* sau *acarete*, cari, în jud. Suceava mai poartă numele de *hèiuri* [1]. Printre acestea însemnăm, pentru părţile Ţepului:

Căsuţa este mică, o casă cu o odaie fără tindă. Adesea o fac şi cei cari nu au destule mijloace să-şi facă repede casă. Şi-o fac şi cei cari vor să-şi ţie casele curate.

Căsoaie au oamenii gospodari. De obiceiu căsoaia se compune din două părţi. O parte în fund care-i de cele mai multe ori săpată în pământ, cu pereţii zidiţi cu cărămidă sau nu. Aici se ţin poloboacele cu vin pe căpătâie, se ţine rachiul, varza murată şi verdeţurile pentru iarnă. Această parte are uşi largi.

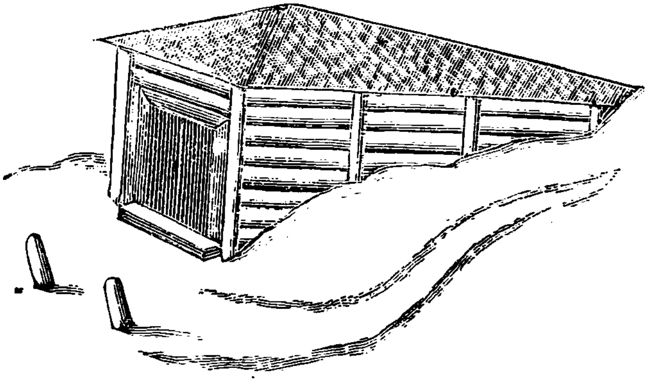

Fig. 644.

In faţa ei se află altă parte, ca un fel de tindă, unde se ţin vase deşerte, scule, etc. Despărţitura din fund este podită, iar cea din faţă nu. In pod se ţin lucruri diferite: doage, cercuri, etc.

Se aflau mai de mult, când lumea erà mai sfântă, pe vremurile de bielşug în vii, asemenea căsoi, prin podgorii, unde se păstrà vinul nevândut. Prin alte părţi se numesc *crame*. In tinda ei stăteà bucătăria pentru tot timpul cât ţineà lucrul viei. Iarna, rămâneau singure şi nimeni nu se apropià de ele.

---

[1] *Şezătoarea*, III, p. 15.

Căsoaiele se făceau şi se fac din bârne (fig. 643-4).

Căsoiul este o poieţică, lipită, «bucătăria de vară». N'are pod. Iarna se transformă în adăpost pentru vite mari, ori mai adesea pentru oi şi capre.

Pivniţa, numită şi *chivniţă*, *chimniţă* şi *pimniţă*, este săpată sub casă, sub chileriu ori sub o poiată, având o adâncime de 2-3 metri, cu secţiune pătrată şi formă paralelipipedică. Peste o parte din gură se pun grinzi, peste grinzi paie şi apoi pământ, astfel că-i rămâne numai o gaură mică pe unde scobori în lăuntru pe o scară de lemn. In pivniţă se murează varza şi celelalte murături, se ţin verdeţurile, cartofele, etc.

Zemnicul este tot o pivniţă, dar are un caracter provizoriu; se face şi pe un loc neacoperit.

Hruba se aseamănă întru câtvà de construcţia căsoaiei şi s'ar puteà zice că hruba este căsoaia omului sărac. Acoperişul este de pământ.

Partea dinainte a hrubei se numeşte *argeà* şi dela dânsa «încep *grubele*». Episcopul Melchisedec crede că această vorbă e de origine tătărască.[1])

Beciuri n'au decât oamenii cei mai *cuprinşi*. Cele mai multe au pereţii şi tavanul din zidire de cărămidă şi numai fundul este nezidit, ca să se poată prelungi la nevoie. Ele se fac sub casă sau sub chilere, având la gură uşi. Unele au la gură un fel de *baratcă*, spre a le ferì de apă. Beciurile au scări din lozbe de lemn sau drugi tot de lemn, lungi, pe cari se scoboară vasele de vin.

Poiata se aseamănă în construcţie cu o căsuţă, dar are pereţii îngrădiţi cu nuiele sau făcuţi din bârne. Lipirea se face cu balegă de bou. Au porţi sau nu; au iesle la cari stau legate vitele unde *iernează*. Vara, în poieţi se ţin diferite lucruri. O poiată mică se numeşte *poieţică*.

Şopronul sau *şoprul* se face pe patru furci, c'un acoperemânt oblic, pătrat sau dreptunghiular. Peretele cel mic, din fund, şi cei laterali sunt îngrădiţi; cel din faţă totdeauna deschis. Se mai numeşte şi *dos*, cu înţeles de *adăpost*, şi slujeşte să *îndosească* vitele pe timpul iernii, la iesle; are numai un perete (fig. 645).

---

[1]) *Cronica Romanului*, I, p. 225.

Ièslele sunt de mai multe feluri. Unele au o bază dreptunghiulară, compusă din doi drugi lungi şi doi scurţi, cu beţe sau *prètce* bătute şi îngrădite cu nuiele. Altele sunt suspendate pe pereţi; altele au ca secţiune transversală fig. 647.

Hambare mici de felul celor ce au «negustorii de pâne» pe la oraşe, au început a se face şi pe la ţară, dar n'au mai mult de 4-8 *lacre* sau *ochiuri*, adecă despărţituri.

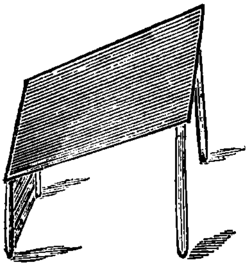

Fig. 645.

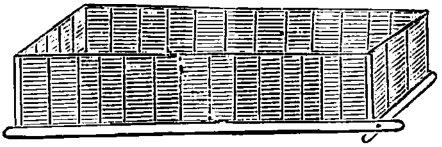

Fig. 646.

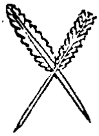

Fig. 647.

Leasa este un gard lat, împletit pe nişte prăjini, punându-se pe corzile poieţilor, căsoaielor şi chiar şoproanelor nepodite. Pe ele se toarnă popuşoi, în vremuri de belşug.

Coteţe pentru porci şi câni se fac într'un mal, acoperindu-se cu pământ. Sunt un fel de bordeie mici.

Coteţe pentru puii de pasăre se fac din haragi. Au o bază circulară, iar depărtarea între ei este după voie. Puilor li se dă mâncare în lăuntru; puii intră, dar cloşca nu. Aceasta se face cu scopul de a ferì cloşca să mănânce şi prin urmare să se îngraşe; o cloşcă grasă nu îngrijeşte cum se cade de pui.

Coteneaţa sau *coştereaţa* este adăpostul unde dorm găinile. Inaltă de 3 metri, are o formă circulară făcută din pari bătuţi în pământ şi îngrădiţi cu nuiele. Nuiele se lipesc cu balegă. Unele coteneţe au două părţi (fig. 648) despărţite printr'o leasă. Partea de jos slujeşte ca adăpost pentru gâşte, curci sau raţe şi, în lipsa acestora, pentru porci, unde intră printr'o *bortă*. Porcii au paie pe cari dorm şi cari ieau numele de *aşternut*, *groh* sau *croh*.

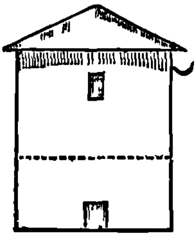

Fig. 648.

Despărţitura de deasupra are o deschizătură prin care intră găinile, suite pe o scară de lemn, în cotineaţă, spre a se aşezà pe nişte prăjini puse orizontale.

Sub streşina coteneţei se află o albie cu paie şi un ou, numit *cuibar*, unde se ouă găinile. Covata se numeşte tot *cuibar*.

Porumbării au prea puţini oameni, tineri de curând însuraţi, unde cresc *porumbii, porumbeii* sau *hulubii*. Se fac din scânduri, sus, înălţate pe un picior, două, trei sau patru, sau chiar într'un copac. Au diferite despărţituri şi uşe, cari se închid şi se deschid de jos, prin ajutorul unor sfori.

Şandramaua este un *dos* pentru vite făcut din scânduri; prin unele părţi se chiamă *şură* şi *corla*.[1])

Coşul, coşerul sau *coşarul* este locul unde gospodarul îşi pune toamna *popuşoii*. El are o secţiune eliptică. Ingrăditura prăjinilor cu nuiele se sprijină pe o temelie de bârne în cari sunt înţepenite prăjinile. Vârful prăjinilor se îndoaie în formă de arcuri şi se acoperă cu coceni sau hluji. Unele coşuri se acoperă cu acoperământ de scânduri. Sub streşină, coperişul are o gură pe unde se toarnă popuşoii cu *oborocul*, de cel ce s'a urcat până acolo pe o scară, iar în partea de jos are o altă gură, pe unde se scot popuşoii când aceştia se bat.

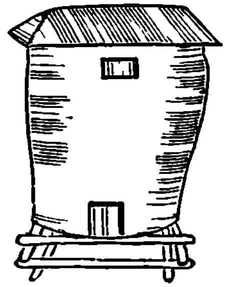
Fig. 649.

Unele coşuri sunt făcute şi din scânduri.

Ştim ce erau *coşurile de rezervă* sau *coşurile de răzor*, cum li se zice prin jud. Iaşi, înfiinţate de Regulamentul Organic, şi apoi măsura complinitoare, ţarinile de rezervă [2]). Răzemat de coş sau pus undevà, se află *lesoiul* (fig. 650) în care se bat popuşoii. Lesoiul se compune din trei drugi, între cari se bat nişte *pretce* cari se îngrădesc cu nuiele. De trei părţi se fac împrejurul lesei nişte aripi înalte de jumătate de metru, asemenea din pretce îngrădite.

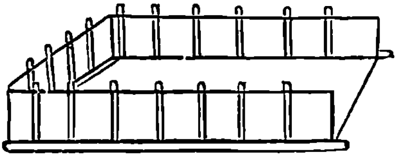
Fig. 650

Lesoiul se aşează pe două scaune lungi, sub cari s'a întins un ţol. Popuşoii se pun în lesoaie, se bat cu *beţele de bătut popuşoii*, grăunţele curg pe ţol printre nuiele, iar *ciocanii* rămân în lesoiu. Pentru a nu sărì grăunţe în lături, în cele patru colţuri ale lesoiului se înfig patru ţepuşe înalte, pe cari se atârnă ţoale.

---

[1]) *Şezătoarea*, II, p. 23.

[2]) *Manualul administrativ al Principatului Moldovei*, 1856, p. 456.

Pătulul se face prin copaci înalți, pentru ca stând omul, să să poată vedeà departe. De el se slujesc *bostanàrii* (păzitorii de *bostănării*, locuri unde se seamănă pepeni), chelarii la vii, păzitorii țarinilor și câte odată și vânătorii la pândă. El se face din 3-4 pari; puși la *crăcana* crăngilor; peste pari se așează lămuri și apoi paie. Câte odată au și acoperișuri.

Vorbind de paseri, pătulul se compune din niște pari puși în copaci, unde dorm noaptea găinile.

Gardul desparte proprietatea unui gospodar de a altuia, îi desparte *bătatura* de grădină, determină locul destinat *țarcului* sau *ocolului* pentru vite, etc.

Mai sunt garduri pe la vii, biserici, țarini, etc.

Gardul viei se face de ordinar din *curpeni* puși și înțepeniți cu *țăpușe*, ce se fixează și dela sine prin diferiți arbuști precum; teiu, arțar, ulm, lemnul-cânelui, salbă-moale, mărăcini, etc.

Gardul țarinii (pron. pop. *gardu' țar'ni)*, care împrejmuie satul, despărțindu-l de ogoare, are dincolo sau dincoace *șanț* sau *hindichiu*. Acesta se face din curpeni, ca și la vie, din spini, înțepeniți prin pari sau țăruși, sau în sfârșit din nuiele.

Gardurile de obiceiu se fac din nuiele; câte odată și din haragi sau spini. Cele de haragi despărțesc răsadurile din grădină. Acestea se durează bătând pari în pământ, la 3-4 pași interval și prinzându-i cu trei lețuri, printre cari se pun haragii paraleli cu parii.

Gardul obișnuit se face bătându-se pari în pământ la mai puțin de un pas interval și *îngrădindu-se* sau împletindu-se apoi cu nuiele. Un rând de nuiele împletite dealungul gardului poartă numele de *cunună*. Cununile ca să fie îndesate se bat cu *maiul*.

Unele garduri au *streșină*, când, în partea de asupra și către drum, se bat niște țeruși cari se îngrădesc cu nuiele, una lângă alta. Peste streșină se pun în vârfurile parilor spini sau *mălduri* de *breapcă* (fig. 651). Scopul streșinilor este de a face peste putință sărirea străinilor răi sau a lupilor, cânilor, etc.

Gardurile pe coaste, precum și gardurile vechi se întăresc cu *poprele* sau *proptele* bătute în pământ oblic, cari își au cunoscutul rost:

Frunză verde lemn uscat,
Pe mine cin' m'a mâncat?
Șapte fete din Bârlad
Și-o nevastă cu bărbat;
Dar cu ce m'au fărmăcat?
Cu nuiele dela gard,
Cu *popreaua* gardului,
Cu urîta satului.

Gardurile se suprimă când *cătin'șul* plantat s'a îndesit și formează el singur un gard viu. Bortele gardului, pricinuite de porci, se astupă cu spini, traşi din afară în lăuntru.

Prin parii gardului se înşiră pânze şi cămăşi la rouă; în parii vecini cu casa, se pun oalele.

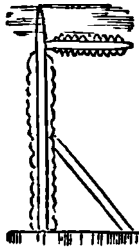

Fig. 651.

Un gard făcut din spini, bolovani, *târşi*, etc. se numeşte *săciu* [1]. In Ţepu, săciu se chiamă un gard de vie, putred, vechiu. Când săciul serveşte pentru *coşar* la oi, se chiamă *nimăt*, «gard făcut din *târşi*» [2].

Puţine garduri sunt şi de scândură; ele se numesc *zaplaze* (zăplazuri, sing. zăplaz), iar în Muntenia *uluce*.

Gardurile se trec pe *pârlaz*: se bat două jumătăţi de par dincolo şi dincoace de gard şi pe capetele lor se bate o scândură ce trece prin gard. La gardurile înalte, pârlazul sau *pârleazul* poate aveà mai multe trepte.

Această vorbă, după Ep. Melchisedec, vine dela slovonescul **перелазить**, care însemnează *saritoare*, locul de unde se sare peste gard. Acest cuvânt se înrudeşte cu vorba *laz-lazuri*, care înseamnă *curatura*, adecă loc curăţit în pădure şi îngrădit. Tot astfel şi *islaz*, loc liber, dincolo de îngrăditură [3].

Pe la Munte gardurile se fac şi din bârne, bătute în pământ una lângă alta, sau din pari, iarăş unul lângă altul şi prinşi numai pe deasupra cu o cunună de nuiele.

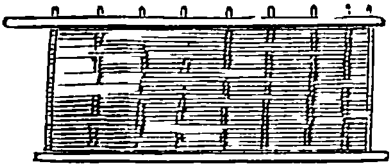

Fig. 652.

Porţile cari se văd astăzi sunt de mai multe feluri. Cele obişnuite sunt de îngrădituri (Fig. 652), compuse din doi drugi, mai multe pretce înţepenite în amândoi drugii şi nuielele. Partea din gard întreruptă, care va fi ocupată de poartă, se sfârşeşte prin doi *taraşi*, două lemne mai groase decât parii; de unul se leagă poarta slujind ca *ţâţână*.

Alt soiu de porţi sunt cele de scânduri, de o formă semănătoare cu cea de mai sus; scândurile pot fi una lângă alta sau la intervale. Dacă sunt mai înalte, la drugul de jos este o roată de lemn, pe care alunecă, atunci când se închide sau se deschide.

---

[1] *Şezătoarea*, III, p. 97.

[2] *Idem.*, II, p. 23.

[3] *Cronica Romanului*, II, p. 41.

Tot de scânduri se fac şi porţile cari se compun din două părţi, fiind legate de taraşi puternici prin balamale. Legătura lor se face cu şini de fier, cari adesea prezentă frumoase înfloriri.

Unele din aceste părţi au o *portiţă* în una din părţi, pe care se umblă; la cele făcute din scânduri cu intervale, portiţa este înlocuită printr'un dispozitiv de alunecare a unei părţi din poartă (Figura 653).

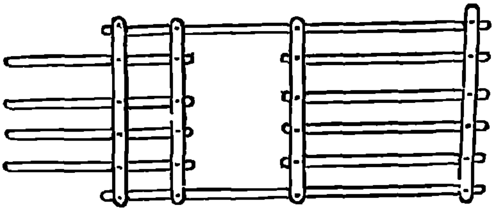

Fig. 653.

Porţile gospodăriilor din Munţii Olteniei, şi pe alocuri şi ai Munteniei, au acoperământ şi unele din ele sunt foarte artistic lucrate. In Tetila-Gorj, sunt toate vechi şi n'am văzut decât una singură nouă. Multe sunt începute dar neisprăvite. Unele case au numai poarta (Fig. 654), cu toate că n'au garduri şi prin urmare curţi sau ogrăzi. Stâlpii porţilor au flori muşcate cu colţul daltii ori cu tipare de fier înroşite în foc.

Prin Vâlcea, stâlpii acestui fel de poartă sunt mai subţiri şi mai artistic lucraţi; această notă de altfel se observă şi în construcţia caselor.

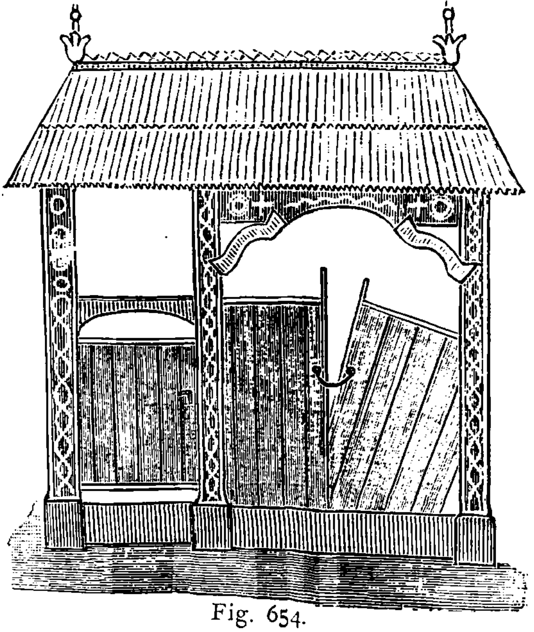

Fig. 654.

Portiţele sunt porţi mai mici, mai înalte decât late; la *ţarcul* vitelor se rezumă la patru druguleţe pe de margine şi alte două sau patru puse cruciş.

Colibă îşi fac păzitorii de bostănării, de vii şi tot astfel Ungurii, Ţiganii şi rar Românii cari păzesc ţarinile, pe la *porţile ţarinii* (barierele satului). Se alcătuesc bătând două furci în pământ, iar peste ele înțepenindu-se o grindișoară. De o parte și de alta se pun prăjini ca un fel de căpriori, apoi altele deacurmezișul ca lețuri și acest schelet se acopere cu paie, tufe de pelin sau *boz*, etc. Poate să i se facă ușă din îngrădituri. In lăuntru se sapă loc pentru paturi, vatră de foc, etc. Prin munții Sucevei, o colibă făcută din scânduri și *raslogi* poartă numele de *surtă* [1]).

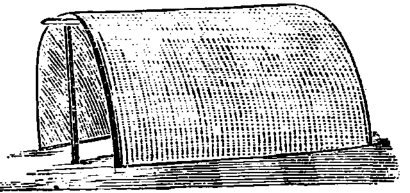

Fig. 655.

Bordeiul este o colibă cu caracter temeinic, adesea locuință permanentă. Are o încăpere mai mare, fiind aproape în întregime săpat în pământ. Are ușă, perete, hornă și coș de hornă, etc. Se vede mai ales la șes.

Sub numele de *surlă* este pomenit în 1834 [2]).

Săivanele sau *colnițele*, cum se numesc în susul Moldovei [3]), sunt lungi adăposturi pentru vite, un fel de șoproane lungi ce se învelesc cu paie. Prin Dobrogea se văd adesea săivane cu pereții și acoperișul de trestie. De altfel pe acolo, precum și în Moldova pe malurile Prutului și Jijiei, am văzut și garduri de trestie; trestia se face mănuchèle și prinzându-se în lețuri paralele, două câte două, sunt împletite la vârf și *supuse* astfel ca să nu se desfacă.

9. — Locuințe omenești sunt și în afară de sat: case de pădurari, *chelarii*, *hanuri* sau crișme la drumul mare, etc., după cum aflăm și în timpurile mai vechi: «Moșie ori la drumul cel mari locuri de crășmă și o crășmă la drumu: stiutu ești că aruncă totdiauna vinitŭ sigurŭ... Puțin s'aŭ cerutŭ venitul a unei crășme câte 250 lei pe un anŭ, socotindu-se cheltuial(a) ei de peste an», [4]) Sau, din 1678, cu privire la aducerea unor fugari: «ori în târg, ori în satul Domniei mele, ori în sat boieresc, ori călugăresc, ori în *slobozie*, ori în *buda*, ori hie unde-i vor aflà». Ep. Melchisedec zice că vorba *budă* e slavonească și însemnează locuință retrasă în pădure, unde locuesc ciobanii, pădurarii sau lemnarii, ceea ce mai pe urmă s'a numit *odaie* [5]).

Tot în afară de sat sau chiar în sat, gospodarii făceau și fac şi astăzi, mai ales Dobrogenii, gropi în pământ, unde păstrau grânele, de sigur spre a le ferì de desele incursiuni ale vecinilor. Ele trebuiau mai întâiu ârse, apoi umplute cu cereale, iar gura lor acoperită cu pământ spre a nu se deosebì de locul din prejur. Şi am auzit o povestire relativ la aceste gropi: au venit odată Turcii, toamna când căzuse brumă şi au întrebat de grâne, dar ele stăteau ascunse în pământ. Au căutat păgânii pretutindeni şi nu le-au găsit decât atunci când au observat acele petece de locuri din curţi unde bruma se topise din pricina căldurii care venià din groapă [1].

---

[1]) *Șezătoarea*, III, p. 89.
[2]) Iorga, *Socot. Bistr.* p. 322.
[3]) *Șezătoarea*, III, 89.
[4]) Iorga, *Stud. Doc.*, VII, p. 242.
[5]) *Cronica Hușilor*, p. 103.

Aceasta este gospodăria ţăpeană, pusă pe cât s'a putut în legătură cu micile amănunte culese de prin alte părţi.

Nu putem atrage atenţia asupra ei, decât urmând şi mai departe cu descrierea gospodăriilor de prin alte părţi.

10. — *Comuna Bogdana, jud. Tutova.* In această comună casele răzăşilor fruntaşi se făceau înaite vreme din bârne *(durate)*, adecă din trunchi de copaci ce se puneau unul peste altul şi colţurile lor încrucişându-se, formau pereţii ale căror colţuri se numiau *chiotori,* după cum spun vorbe, probabil de pe la 1892: «7 paşi din cuptiorul lui Stavăr celui bătrân, pân în chiotoarea tinzii casei lui Vasile Stavăr». Aceşti pereţi se lipiau pe dinlăuntru şi câteodată şi pe din afară cu lut frământat cu pleavă sau paie. Bărbaţii pe atunci dădeau borte cu sfredelul pe la colţurile caselor lor de bârne, pe din afară, şi băteau nişte cuie pentru a-şi urzì femeile lor pânzele, întinzându-şi firele de tort împrejurul caselor.

Unele din aceste case aveau câte o odaie şi o tindă la un capăt, altele două odăi şi o tindă la mijloc. Mai multe se pare că erà un lux; s'a păstrat chiar o tradiţie care spune că Constantin Sâtariul aveà o casă cu *noua odai* unde a găzduit pe un Domnitor, care ar fi fost venit să se îndosească pè acolo, că acest Domnitor ar fi dăruit acestui răzăş o moşie pe valea Elanului, la ţinutul Fălciului. Constantin Sâtariul a trăit în Vişteleşti între 1560 şi 1640 şi într'adevăr el a fost dăruit, însă nu cu o moşie ci cu două, pe Valea Elanului, de Miron Movilă Bărnosvhi Vodă în 1633. Dar de unde până unde să aibă el o casă cu nouă odăi? Să fi fost făcute numai pentru trebuinţa gospodăriei lui? Se poate şi nu; şi apoi chiar de am presupune că n'ar fi fost atâtea, ci mai puţine, fie şase odăi, de ce să aibă şi atâtea? Iată o părere: pe culmea dealului Coama-Porcului eră înainte vreme un drum mare, pe care Dabija Vodă într'un ispisoc îl numeşte *traşt* (tract): «movila ci este lângă dumbravă, la capătul traştului, ci-i pe spinare Porcului». Să zicem că Constantin Sâtariu aveà pe atunci o aşà casă pentru a ospătà şi pe drumeţi, chiar cu oarecare plată, când dânşii vor fi înserat pe acolo, şi e probabil să fie aşà, când ne gândim că dela Bârlad până acolo erau pe atunci multe sate, iar de acolo până la Vasluiu sau în Valea-Rahovei, nici unul; din contră, erau codri deşi, fiare sălbatice, drumuri rele şi chiar hoţi, de cari aveà să se teamă drumeţul pe o distanţă de 20 30 km.

---

[1] Adevereşte şi istoria. Iorga, *Ist. armatei rom. I.*

Satenii numesc până astăzi «*la casa cea mare*» un loc ce e la Sud de satul Bogdana. Casa aceasta trebue să fie alta decât cea a Sâtariului, dar facută poate tot cu un aşà scop, care s'a presupus şi pentru cealaltă; şi cu atât mai mult, cu cât tradiţia [illegible] leagă de persoana nimănui.

Fiecare casă aveà două sau trei ferestre cu dimensiunile 40 30 cm. sau 50/40 cm,

Cele mai multe case erau acoperite cu rogoz, mai puţine cu stuh, pentrucă acesta trebuià cumpărat şi adus de prin alte părţi. Casele erau lipite pe jos, Casele de bârne sunt cât se poate de călduroase la vreme de frig. De când s'au nimicit pădurile din această comună, răzăşii fruntaşi îşi fac locuinţele din *paiante* şi vălătuci, cu ferestrele mai mărişoare şi acoperindu-le unii şi cu scânduri, ba în timpul de faţă, câţivà, şi cu tablă.

Răzăşii cu o stare materială de mijloc îşi făceau casele din pari îngrădiţi cu nuiele, cu câte o singură odaie şi o tindă, acoperită cu rogoz sau fân şi având câte 2 sau 3 ferestre, ce erau cam de 40,30 cm. sau 40/40 în înălţime şi lăţime. Dela un timp încoace unii din aceşti răzăşi îşi fac case de vălătuci, acoperite cu rogoz sau stuh, având câte două odăi şi o tindă şi ferestrele mai mărişoare decât altădată. Cei săraci işi săpau bordeie în pământ, punând pe deasupra *loazbe* sau trunchi de lemn, peste cari aşterneau o pătură groasă de pământ. In faţă aveau o uşă şi pe lângă aceasta o mică fereastră. Câte odată înaintea uşii se mai făceà o despărţitură din pari cu nuiele, acoperită cu paie sau fân şi cu o uşă, îngrădită cu nuiele, servind ca tindă bordeiului.

In 1906 erau în Bogdana 370 de case bune, 80 mediocre, 86 rele şi 42 de bordeie.

Pentru încălzitul caselor aveau cuptoare cu hornă. De pe la anul 1830 au început cei cu dare de mână ca să-şi facă în casele lor sobe de cărămidă cu vatră şi hornă, numite *moldoveneşti*, cum se văd astăzi mai în toate casele dela ţară, ba şi în multe case din mahalalele oraşelor; iar de pe la 1850 s'au ivit şi pe la câte o casă sobe *nemţeşti*, de acele ce n'au hornă şi vatră în casă, fie cu stâlpi ori fără stâlpi, sobe cari în 1906 nu întreceau numărul de 20, în toată comuna. Ele se fac numai în odaia ce este ţinută pentru primirea mosafirilor. Cuptioarele se mai obişnuesc în bordeie şi apoi pe unde se mai face câte o căsuţă sau bordeiaş în ogradă cu destinaţie pentru bucătărie şi pentru şezut copiii. Schimbările acestea au provenit din modă, din necesitatea de a economisì lemnele şi din desobişnuinţa femeilor de a coace *chită* (pită) ca altădată, fiindcă astăzi mai în tot timpul anului fac numai mămăligă de păpuşoi, care se face mai lesne şi mai cu puţine lemne.

In ce priveşte iluminatul caselor, oamenii fruntaşi întrebuinţau înainte vreme lumânări de ceară de stupi la zile mai însemnate; încolo, ca şi toţi ceilalţi din sat, se serviau de *poponeţe* sau *opaiţe*, în cari se puneà untură de porc, de care aveau cu prisosinţă. Dela un timp, fruntaşii au început a se servì de lumânări de seu şi astăzi de stearină. *Gazul* a ajuns de un timp încoace într'o întrebuinţare generală şi pe la ţară; diferenţa e numai în felul lampelor ce se întrebuinţează de cei cu dare de mână şi de cei mai nevoiaşi [1].

In vremurile mai vechi, satele nu erau toate îngrădite. Gospodarii îşi îngrădiau cu nuiele şi pari numai casele cu porţile şi cu coşarele lor; de asemenea micile lor *curături* sau ţarine cu semănături, grădinile cu legume şi livezile cu pomi. Aşà pe la 1763 se vorbeşte de nişte vite cari «în toţi anii strică gardurile şi au intrat de i-au mâncat câtva somă de curechiu din grădină şi au intrat acele vite şi într'o prisacă a jeluitorului»; iar din 1827 avem lămuriri despre nişte mocani cari au lăsat oile să facă «bortă prin gardul nou, băgând oile dumisale şi caprele şi leu păşunat ca o falci di iarbă di coasă; băgând oile şi scoţându-le şi lăsând ciobanii borta distupată, au intrat mascurii tot a dumisale Sardariului pe urma oilor şi leu mâncat mascurii cinci pogoni de păpuşoi». Iar stăpânul culturilor ori cel al mascurilor voind să-i scoată afară «fiind gardu pi costişă sărind di la del la vali grămădindu-se (mascurii) au sărit şi peste gardu jăluitorilor». Vitele trebuiau să fie păzite de aproape până la Sf.

---

[1] Ec. Antonovici, *op. cit.*, p. CLXIII—CLXVI.

Dumitru şi numai de atunci înainte puteau fi lăsate slobode. Ştire din 1761: «liam hotărît judecata într'acesta chip di vor hi făcut vitili Bogdănaşilor pagube în fânaţili Bolii din Suceveni, păn la ziua lui Sfeti-Dimitri, să plăţiască Bogdănaşii toată paguba lui Ioniţă Boli, după Sfeti-Dimitri să rabde Ioni(ţă) Bole de toată paguba sa pentru că nu ş-au purtat de (grije să în-)grădească fânaţile păn la ziua lui Sfeti-Dimitrie». Dela 1830 încoace, s'au luat măsuri pentru îngrădirea satelor şi paza ţarinilor de jitari, în timpul verii [1].

11. *Românii din Munţii apuseni* ai Transilvaniei, după cum le îngădue locul, îşi fac casele cari sunt la rând pe pivniţe, construite din nuiele sau bârne *muruite* şi *varuite* (lipite şi spoite) pe din lăuntru şi pe din afară şi acoperite cu paie.

Fiecare casă are grădină cu pomi, grădinuţă cu legume şi cu flori şi câte o curte mare cu edificiile economice.

De obiceiu casele se compun din două odăi, cu câte o tindă la mijloc, în care e şi cuptorul pentru pâne.

Una din odăi, care e pentru *primiri*, e spaţioasă şi foarte curată. Lângă uşă este *camniţa* de olane verzi sau de lespezi de piatră, aşezată pe o vatră cu trei picioare şi cu *buduroiu* (spaţiul între camniţă şi perete, unde şed copiii pe vatră). In fund e o masă nevăpsită, acoperită cu *maseriţe* albe sau cu covoare scumpe de strămături. La stânga e patul de scânduri de brad al cărui aşternut e acoperit cu câte 3 şi 6 covoare, deasupra cărora sunt puse perinile în trei grupuri paralele, fiecare grupă având 3 şi 4 perini, umplute cu fulgi, peste ale căror *tocuri* sunt feţe de pânză albă de bumbac, cusute cu flori de arniciu şi mătase precum: brăduşcani, frăgari, tulipani, trandafiri, stâlpari, dafini, etc. O faţă de perină ţine 5—8 fiorini. Intre pat şi masă sunt aşezate la perete câte două sau mai multe lăzi de târg, iar pe masă şi dealungul peretelui spre uşă sunt aşezate läviţi simple sau *înfundate*. Deasupra lor sunt cuierele peste cari atârnă *cănceiele* (căniţe) cu fel de fel de forme, cari se pot vedeà numai la Români. Pe după *poliţele* cuierelor sunt înşirate blidele şi *tierele* de *cusotor*, porcelan sau pământ. Pe deasupra cuielor sunt *culmile* înşirate pe rude, cari se compun din ştergare cu mare măestrie ţesute şi cu mai mare cusute. Intre cuiere şi läviţi atârnă pe pereţi icoane şi oglinzi.

Mai la îndămână de casă e *cămara* curată şi cu rândueală în lăuntru.

---

[1] Ec. I. Antonovici, *op. cit.*, p. CVI.

Aici nevestele şi fetele se gătesc frumos, cum zice poporul:

Alo [1]) raită la cămară,
Cu oglinda susuoară,
Cu hârtia cu albèle,
Cu oala cu ruminèle.

Cheile casei le poartă femeia [2]).

Staulele, prin părţile Moţilor, în cari se închid vitele, sunt făcute din mai multe lese de nuiele şi se mută după trebuinţă. Lângă staul e o colibă de scânduri, aşezată pe două tălpi de sanie, mişcătoare deci, în care se culcă păcurarul noaptea. Ea se numeşte *crambă*.

Cei mai bogaţi au pe locurile de plugărit şi edificii economice, făcute din brad, şindilă sau învelite cu paie. Ele se numesc *maietoare*.

Muntarii sau *muntăriţele*, cari n'au asemenea edificii, se adună peste zi şi peste noapte la una din măietoarele vecine, unde fierb laptele, aleg unt, fac brânză, etc. In şuri sunt şi vetre pentru foc. Vitele stau la păşune pe ogoare, până cam între Sântă-Mării, când s'a sfârşit cu cositul *troaşelor* (livezilor) din *aretul* (apropierea) casei [3]).

Casele Românilor crişeni, din ţinutul Zarandului, sunt peste tot construite din *groşi*, lemne de *goron*, fag, etc. şi acoperite cu paie. De comun au câte două încăperi cari sunt depărtate numai prin nişte stâlpi, încât poţi trece uşor dintr'o odaie în alta. Numai la cei avuţi odăile se despărţesc prin pereţi regulaţi cu uşă [4]).

Casele Moţilor sunt construite de ei din lemne de brad sau fag; se acoperă cu şindrilă şi au două odăi; una pentru lucrat, cu o singură laviţă, masă, pat şi *scaun de văsărit* [5]), un fel de teşgheà, pentru a da lemnul la rândeà [6]).

12. Tot din părţile Românilor din Munţii apuseni ai Transilvaniei, mai însemnăm următoarea terminologie în privinţa gospodăriei [7]).

Rastalniţă, scândură dela marginile patului.

Fuşeu, pl.: *fuşei*, *laţuri* ce se pun pe lângă *vanturi* în scop de a depărtà streşinile coperişului de pereţi, ca să nu-i bată ploaia;

---

[1]) Du-te, fugi.
[2]) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 23.
[3]) *Ibidem*, p. 25—6.
[4]) *Ibidem*, p. 51,
[5]) *A văsări* = a ciopli, a plană.
[6]) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 61.
[7]) *Ibidem*, p. 90—107.

Păretar, o scândură de-a lungul pereţilor, pusă pe lângă laviţă, spre a nu se atinge de perete cel ce şade;

Budureţ, coşul *camniţei*;

Alţar, un scrin în care se păstrează documentele şi banii;

Podrum, *celar*, cămăruţă;

Gavoazde, cuie pentru şindilit;

Meriduş şi *meridiş*, locul unde stau vitele în timpul căldurii, când nu pot paşte din cauza *nadufului*; locul e îngrădit sau neîngrădit, în pădure, la umbră;

Sustoi şi *substoi*, grinzile pe cari se aşează treptele podului;

Cosoraie sunt *vanturile* pe cari se aşează coperişul edificiilor;

Fumariu, o gaură anume făcută în acoperiş, ca fumul din *budureţ*, *urloni*, *targă*, *balbură*, etc, să aibă pe unde ieşì din podul caselor;

Cobălteaţa, poiată, grajd;

Caferi, căpriori la edificii;

Almar, un dulap în care se ţin vase mai scumpe de lut sau sticlă;

Primblă, plur. *primble*, balustradele dela scări, poduri, etc.;

Iosag, casă şi moşie;

Parcam, pl. *parcamuri*, scândurèlele dimprejurul ferestrelor şi uşilor;

Vramiţa, o portiţă de nuiele sau scânduri;

Cohe, *colnă*, bucătărie;

O terminologie mai bogată asupra Ardealului o avem în altă parte [1]).

13. *Gospodărie bucovineană*. Casele Românilor din Straja Bucovinei sunt de regulă îndreptate cu faţa către mează-zi. Ele nu sunt clădite niciodată cu faţa imediat lângă drum, ci la o depărtare oarecare de el. Locul menit pentru clădirea unei case se mai ridică prin aducerea de mult pământ.

Toate casele româneşti din localitate sunt făcute din lemn de brad sau molid şi numai una este de cărămidă. Casele se alcătuesc din bârne cioplite cari se încheie la *cornuri* în *zimţi* sau *chiutori*. Casele nouă nu se *ung* pe din afară câţivà ani, doară numai în jurul ferestrelor, ca lemnul să se usuce bine. *Talpile* se aşează pe o temelie alcătuită din piatră şi lut. Sfinţirea temeliei nu se obişnueşte.

---

[1]) Viciu, *op. cit.*

Acoperămîntul este oblic şi se *draniţeşte*, ori este învelit, ori cornurile se încheie în *straji*.

Peste corzile caselor numite *cununi* sau *coştoroabe* se aşează grinzile, cam la un metru departe una de alta. In cunună se încheie *căpriorii*, cari se prind cu *leaţuri*. Capetele căpriorilor spânzură de un metru peste cunună în jos, care împrejurare contribue că streşinile sunt largi. Draniţa se prinde de leaţuri în cuie de fier sau de *tisă*.

In partea din faţă a acoperişului se fac una, două sau trei ferestruice, numite *hulpi*, prin cari iese fumul afară din pod. Este obicieu că se pun pe *coama* acoperişului două sau trei cruci de lemn, ale căror capete sunt înzestrate cu cuie de fier.

Fiecare casă constă de regulă din 2 odăi, cari se despărţesc printr'o tindă spaţioasă.

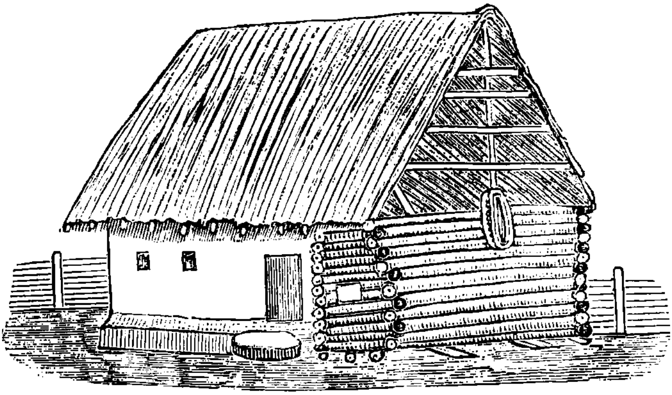

Fig. 656.— Casă de ţară din Comitatul Sibiiului (schiţă după o fotografie)

Uşile sunt cam de 2 metri înalte şi 1 metru late şi se închid cu zăvoare de lemn sau cu *cleanţe* de fier, făcute de fierari. Dacă uşile au zăvoare, atunci se închid cu o cheie de lemn ; dacă au cleanţe, atunci se prevede la uşor şi uşă câte o verigă de fier, cari apoi se prind la un loc cu *lacata* şi se încuie.

Odaia dinspre răsărit este mai mare şi se numeşte *casa mare* sau odaia de primire, în care stăpânul nu şade şi se ţine în totdeauna foarte curată. Ea are două ferestre nu tocmai mari, cari au formă pătrată cu câte patru *ochiuri;* unele ferestre au şi câte 6 ochiuri mai mici. Tot astfel au şi câte o fereastră în peretele de răsărit.

La unele case, ferestrele se închid noaptea pe din lăuntru cu *obloanele* de lemn. Pe aceste obloane se află zugrăviţi cai, vânători sau chipuri de oameni. Spre a fi scutit de oaspeţi nedoriţi, cari intră prin casele oamenilor mai ales noaptea şi nu pe uşă, ci cu predilecţie pe fereastră, se prevăd ferestrele cu *gratii* ascuţite de fier, cari se fac dintr'o şină de fier, aşà că se despică o parte de şină în două locuri de sus şi se încovoaie în jos, formând câte un semicerc ascuţit, iar de altă parte se despică şina în două locuri, în două semicercuri, însă de jos în sus.

Casa mica este odaia unde locueşte întreaga familie vara şi iarna, în care se coace şi se fierbe. Ea este mai mică decât cealaltă odaie şi are de regulă numai o fereastră spre miază-zi ; unele au două ferestre. Unii gospodari însă, îşi fac casa mică tot aşà ca şi cea mare.

O samă de case au un *cerdac* de lemn în faţă ; altele şi în partea de către răsărit şi apus. Dacă casa nu are cerdac, apoi duce jur-împrejur o prispă. Pe prispa din faţa casei se află o laiţă lată, aşezată pe chiotorile tălpilor casei.

Sub streşina din faţa casei se află cam de asupra laiţii şi a ferestrelor, atârnată de grinzi, o prăjină lungă de brad, pe care se scot în zilele senine şi cu soare albiturile şi *scorturile* la svântat, sau se usucă albiturile pe vreme ploioasă.

Pământul din amândouă odăile şi din tindă este bine *bătucit* [1]), şi apoi uns cu lut, mestecat cu baligă de vită şi *funingine.* Unele case *poşed* pe jos podele de scânduri *giluite.*

Spre a bătuci pământul dintr'o casă nouă, se face clacă. Se adună adecă la acea casă feciori şi fete în zile de Dumineci şi sărbători şi joacă în ea la sunetul vioarei şi cobzei şi aşà bătucesc pământul. Unii bătucesc pământul în casele nouă cu maiul.

La o samă de case, tinzile sunt cimentate şi *prevăzute* cu flori roşii făcute în ciment.

Pereţii caselor nouă se *vergilează* pe dinlăuntru şi pe din afară cu leţurile bătute de perete pieziş cu cuie, mai rar se prevăd cu *purici* de lemn, apoi se lipesc cu lut şi în urmă se văruesc numai în alb. Jur-împrejurul casei se trage un *brâu* negru cu humă. Pereţii din afară se înfrumuseţează pe deasupra ferestrelor şi uşii cu cruci legate din busuioc, cari se atârnă de cuie bătute în pereţi.

---

[1]) In Ţepu, pământul care se pune spre a înălţà nivelul casei se numeşte ***pomisteală***, dela verbul ***a pomistì.***

Din' tindă, trecând pragul cel înalt dela uşa din mâna dreaptă, se intră în *casa mare* sau salonul ţăranului. Aici se află în mâna stângă, chiar lângă uşă, vatra, hornul şi dinapoia lui deapururea caldul cuptor. Acest din urmă ajunge de regulă până la peretele de miază-noapte al odăii. Când se face cuptorul, se pune în el un ac sau un cap de raţă, gâscă, cocoş, cârlan, sau un corn de căprioară sau alt asemenea lucru, ca să nu moară cineva din *casnici*, căci se crede că dacă se clădeşte o casă nouă sau i se adaugă cevà, unul din casnici trebue să moară.

Câte odată se aude un tic-tac în peretele casei; aceste se crede că le pricinueşte şarpele casei. Fiecare casă trebue să aibă şarpele său, căci la din contra, ar murì vreunul din casnici sau s'ar întâmplà o pierdere în vite.

In cuptor se coace pânea, iar pe vatra hornului se fierb bucatele. Intre horn şi perete este o *cotruţă* unde se ţine *culişerul*, un băţ cu care se mestecă mămăliga. Hornul este prevăzut, jur-împrejur, cu un *chiminet*, brâu pe care se pun de regulă chibriturile.

O samă de case au în casa mare, în locul cuptorului şi hornului, o sobă mare *rusească*.

De vatră şi cuptor sunt alăturate laiţe numite *vetre*, pe cari se culcă cei din casă. Vetrele sunt din această cauză totdeauna aşternute cu läicere de lână.

Dealungul peretului de miază-noapte între peretele de răsărit şi între cuptor, se află un *divan* sau pat înalt, de brad, aşternut cu läicere de lână.

Vara se acoperă oamenii cu läicere, cu cergi de lână sau cu sumane vechi; iarna, pe deasupra celor amintite, cu cojoace şi o samă de pâsle de lână. La capătul divanului dinspre răsărit se află lada cu zestre a gospodinei. Lada este de lemn de brad şi zugrăvită cu flori intensive. Ea este plină de pânzeturi şi deasupra ei se aşează pernele, umplute cu pene de gâscă, sau, mai rar, de găină. O samă umple pernele cu *puf de papură* sau cu *mâţă* de cârlan, *faşăluite* în *făşalii.*

Dealungul peretului de mează-noapte şi deasupra patului se află o scândură numită *grindă*, pe care sunt aşternute dealungul lăvicerele, ţolurile şi scorţurile. Deasupra lor sunt aranjate în rând restul pernelor gospodinei.

Pernele au feţe albe înzestrate cu *horbote* sau *reţele* lucrate de mâna gospodinei. Sub toate cele induse de pe grindă, se întinde dealungul scoarţa cea mai frumoasă, astfel desvălită că lăţimea ei spânzură în jos şi decorează minunat de frumos peretele de miazănoapte, fără a fi lipită de el.

Mai că în fiecare casă se află aninate în perete una sau mai multe puşti şi pistoale. Pistoalele sunt din vechime, grele şi mari.

Dela fereastra dinspre răsărit, până la peretele de miază-noapte se află înţepenită în *drăgarul* casei o coardă. Pe această coardă se aşează hainele casnicilor: sumanele, cojoacele, pieptarele, mantalele, *pregitoarele* (catrinţele), *brânele*, ş. a.

Pe perete, dela fereastra dinspre răsărit şi până la a doua fereastră dinspre mează-noapte, se află aşezate icoanele. Ele se pun pieziş, aşà că se opresc de pod cu cuie, iar de perete cu o *chingă* de lemn şi stau plecate spre casă.

Unii au icoane frumos zugrăvite după ritul ortodox, pe lemn, pânză sau sticlă; o samă de cele tipărite pe hârtie, cu cadre avute; cei mulţi însă posedă icoane executate după ritul latin cu inscripţii germane, rutene, polone, ba chiar şi maghiare.

Pe după icoane se află smocuri de busuioc şi *văzdoage*. In josul icoanelor se află atârnate, pe cuiele din pereţi, cruci de busuioc, tulpane colorate, ştergare, talgere, ulcioare, cuşme, pieptare, mănuşi, etc.

Unii au în casele lor şi *orare* de perete, alţii cele numite Wecker (deşteptătoare). Aceste din urmă sunt aşezate în nişte cutii de lemn, cari se află pe peretele cel dinspre răsărit între ferestre. Tot acolo se află atârnată, în unele case, şi câte o oglindă mică.

Pe un cuiu de sub icoane sau între dânsele se află, aninat cu o aţă, un şipuşor cu aghiasmă. Aţa este legată de grumazul şipuşorului şi apoi atârnată de cuiu.

De pe pat se întinde, dealungul peretelui dinspre răsărit până la *unghernl* răsăritean al casei, o laiţă lată, iar de acolo alta, dealungul peretelui de miază-zi. Laiţele sunt acoperite de regulă cu läicere de lână, sure, lucrate la piuă ori ţesute în pătrate mici, sure şi negre, verzi-negre sau şi sure şi negre-galbine, cari se numesc *pănure*. Tot cu astfel de läicere sunt îmbrăcaţi şi pereţii dealungul laiţelor.

Dealungul laiţei dinspre miază-zi, stă în faţa casei lunga masă de brad, molid sau *frasin*. Ea nu este zugrăvită, însă în totdeauna acoperită cu o faţă de masă albă.

In cotişorul din dreapta uşii se află dulapul de blide lustruit sau zugrăvit. El constă dintr'un dulăpaş de frasin sau de molid, cu două uşi, deasupra căruia este aşezat un *policer* = etajer. Pe acesta din urmă stau în rând strachinile cele de lut, smălţuite, numite *suhane*. Tot pe policer se ţin în rând şi lingurile cu cozile în jos. Lingurile sunt de lemn de cireş, paltin, plop, mesteacăn şi încă foarte rar de tisă.

Deasupra uşii se află o policioară lungă, pe care se pun strachinile rând, una după alta, cu faţa spre casă.

Podul casei constă câte odată din scânduri *giluite*. Cele mai multe case însă au poduri *vergelate* şi cu *sufituri*. Podul este ţinut de coarde, sub cari se află o altă coardă pusă de-a curmezişul. Aceasta este mai groasă decât cele dintâi şi se numeşte *dragar*. Pe drăgar se ţin felurite lucruri, adecă: torturile cu fusele de lână, cânepă sau in, ghemurile, furcile şi busuiocul. Acest din urmă se ţine într'o despărţitură aproape de icoană, care se numeşte *raclă*.

In partea de miază-zi a drăgarului se bat cuie de lemn în rând şi pe ele se anină ca ornament ştergare.

In mijlocul drăgarului se prinde o cureà cu cuie de fier. Cureaua aceasta are menirea să ţie *urzitoarea*. Cam la mijlocul drăgarului, în partea spre miază-zi, se află aşezate fluierile gospodarului sau flăcăului pe două cuie bătute în drăgar. Tot acolo se obişnueşte a ţineà un *baţ* frumos ciobănesc, lucrat şi *împiestrit* cu cuţitul şi uns cu unt, din care cauză el este galben ca ceara.

La capătul drăgarului de lângă uşă se anină, în faţa vetrei, de un cuiu de fier bătut în drăgar, *căldăruşa* de spijă uzitată pentru fiertul mămăligii. Mai adesea însă se fierbe mămăliga în *hârgau*, căci se zice că mămăliga fiartă în hârgău este mai bună. Hârgăul se ţine cu gura în jos pe fundul hornului.

Pe drăgar sau pe horn stă de regulă o *covaţica* sau o *scafă* cu făină de popuşoi, ca făina să fie caldă, căci atunci mămăliga fiartă din ea este mai bună decât când făina se aduce rece de afară.

Intr'un colţ al vetrei se ţin *pirosteiele* pe cari se aşează căldăruşa sau hârgăul, când se pune de mămăligă. Mămăliga se răstoarnă pe un *fund* de brad, paltin sau fag, cu coadă. Fundul gol se ţine pe poliţă.

In multe case, *stativele* nu mai ies din casă, doară la zile mari.

In colţul laiţei se pune *furca*. Ea nici când nu se aşează pe pat, lângă căpătâiu, căci la din contra gospodina sau femeia, care ar pune-o acolo, ar căpătà durere de cap.

In casa mică se ţin vasele trebuincioase la fiert, adică: oale, tigăi, tăvali, apoi ulcioare, scafe, *untariţa*, *poduleţul*, *mujdeicrul*, *fa-*

calăul, fundurile, sita, ciurul, lopata de pâne, cociorva şi altele. Acolo şed şi dorm de regulă cei din casă. Casa mică este cam tot astfel aranjată, deşi mai simplă ca cea mare. Este mai totdeauna prevăzută cu vatră, horn şi cuptor.

Tinda, care desparte casa cea mare de casa cea mică, este spaţioasă. Ea n'are pod, ci-i deschisă, ca fumul, care iese din *cahla* casei mari, să se poată ridicà în pod şi de acolo afară.

Când se face cahla, se pun în ea trei crăngi de *mălini* sau păr de porc, ca cahla să nu ucidă pe casnici. Tot spre acest scop se pune pe colţul vetrei, unde a fost focul, o *buscă* de sare peste noapte. Iarna cahla se astupă cu nişte *ţolinci* vechi, ca să nu iasă căldura afară.

In tindă, şi anume lângă uşă şi in fundul ei, se ţin pe *draghine samânţarii* de popuşoi, cari se împletesc în cununi. *Ciucalaii* sămânţarilor desfăcuţi de grăunţe se aruncă în drum, ca vârful ciucălailor, în vara viitoare, să fie bătut ca drumul.

In tindă, într'un cuiu lângă uşă, sunt aninate *hamurile* cailor, cari sunt de regulă de piele. Tot în tindă se ţin marile poloboace cu *curechiu*, pepeni şi *must de mere uscate;* în tindă se ţine de unii, de alţii, în casa mică sau afară în şopron, *râşniţa* cu care se râşneşte câte odată făina de popuşoi, mai adesea însă *crupele*. In tindă ţin unii grâul, orzul, ovăzul şi săcara în *pacuri* sau lăzi mari de scândură.

Mai că fiecare gospodar are o *piuă* de lemn cu *pilug* din acelaş material. In ea se pisează grâul, *mălaiul mărunţel*, etc. Ea se ţine de regulă într'un colţişor de tindă.

Din tindă se suie în podul casei pe o scară de brad simplă şi portativă.

Pe pod se ţin păpuşoii cari nu sunt sămânţari, pentrucă acolo se usucă ei bine şi curând şi din cauză că în comună *sisiecile* sau coşarele sunt foarte rari. Se zice că popuşoii cari se fac pe spicele plantei ar fi împrumutul stăpânului, care împrumutând popuşoi, a dat mai mulţi înapoi, din care cauză prisosesc popuşoii.

Tot în pod se ţine şi carnea de porc şi cârnaţii la fum. Carnea de oaie însă şi de *sălbătăcimi* se ţine în cămară sau pivniţă, care ultima, rar se află lângă casele de pe aici, din cauză că terenul este apătos.

Clădirile laterale de lângă o casă sunt: o *şandrama*, numită *şopron* sau *cămară*, dinapoia casei. In ea se intră din fundul tindei.

In cămară se ţine brânza de oi, laptele, *berbinţele* cu carne, poloboacele cu făină, etc. O samă de gospodari au în ogradă un fel de *hambar* numit *băji*, unde ţin pânea, carnea, poloboacele cu felurite murături.

Adesea sunt lipite, la partea răsăriteană şi *apusană* a casei, şoproane dinainte deschise. In ele se ţin trăsurile, cari toate sunt pe osii de fier, *carăle*, săniile, *roţile* şi un scaun de *meşterit* sau cioplit, pe care gospodarul îşi *tocmeşte* uneltele gospodăriei.

Şopronul cel de către apus este tras cam cu vreo doi stânjeni în linie dreaptă înaintea casei. In acea parte a şoprului fierbe gospodina câte odată, vara, bucatele.

Intr'o lăture a casei, este o *colibă* pentru foc, unde se fierb vara bucatele, laptele şi unde se *zoleşte*[1]).

Lângă fiecare casă se mai află un *grajd* şi un *ocol* pentru vite. Adesea însă se preferă a lăsà vitele slobode prin livadă, afară de timpul când livada este sămănată. Gospodarii cei mai *mari* au pe lângă casele lor şi *stodole* numite *şuri*, în cari se ţine fânul.

Grajdul şi şura se fac ca şi casa, din bârne cioplite. Uşa grajdului se află, în cele mai multe cazuri, spre miază-zi. Peste zi se închide grajdul cu o portiţă de un metru înălţime, ca vitele să nu iasă afară, însă grajdul să se aerisească.

Grajdul este înzestrat cu un pod de scânduri, cari nu se *ung* ca păreţii lui. In podul grajdului se pune fân, ca iarna să le fie cald vitelor.

Acoperământul grajdului are câte odată o uşă pe care se aruncă fânul în iesle pe o boltă, lăsată deschisă în pod.

Ieslele sunt prevăzute cu nişte *leţurele* cari se bat în depărtare cam de un metru dela olaltă, de-a curmezişul scândurii ieslelor şi peretelui grajdului, spre scopul de a evità căderea vreunei vite în iesle, care întâmplare are urmări foarte periculoase pentru respectiva vită.

In grajdurile oilor se prevăd iesle cu astfel de *leaţuri*, ca oile să nu iea fânul sub picioare.

Pe un perete dela grajd, atârnă pe cuie de lemn jugurile boilor.

Pe lângă case se mai află *coteţe* pentru porci; la unii un fel de *vizunii* făcute în pământ sau numai un ocol mic şi *cuşte* pentru *gol'ăi*. Atât coteţele cât şi cuştele sunt îndosite în vreun colţ, ca să nu se prea vadă.

---

[1]) In Ţepu, *a zoli*, a spălà rufe.

Dinaintea casei este ograda cea spaţioasă. In faţa ei sau la o parte a casei, se află o grădină cu straturi de soioc, cu trandafiri şi liliac şi cu câţivà pomi, uneori *oltoni* frumoşi de meri, perji (pruni) sau cu nuci. In acest *pomiţel* se află la-unii gospodari şi câţivà stupi cu albine, sub o şandramà de draniţă.

Ogrăzile sunt adeseori pardosite cu lespezi în unghiuri neregulate şi se îngrădesc cu zaplazuri de bârne. Aceste zaplazuri se fac aşà, că bârnele cioplite se pun una peste alta în lungime şi se încheic la capete cu altele în *zimţi* sau *căţei*, şi apoi li se pune o streşină de draniţă.

Ingrăditura livezilor întinse însă, se face cu *răslogi* şi *druci*, aşà că tot între doi druci înfipţi în pământ, ale căror vârfuri se ţin la un loc cu colaci de *cepuri* de brad, se pun orizontal răslogi de nouă *urme* de lungi. Răslogii dela o *plasă* se pun cu cei din altă plasă capăt pe capăt *închiotoraţi*. Tot două plase formează un unghiu *tâmp*, căci dacă s'ar aşezà ele în linie dreaptă, atunci gardul n'ar ţineà mult timp. Se află, deşi foarte rar, şi garduri de *şarampoi* cari, ultimii, se îngroapă cu capătul cel gros în pământ, iar vârfurile lor se leagă unul de altul cu o împletitură de o palmă de lată, de nuiele.

Lângă casă se află în ogradă sau în livadă şi o fântână cu cumpănă sau ciutură. Fântâna este ocolită de un strat de bârne cioplite. Alăturea cu ghizdelele fântânii se află totdeauna şi o *troacă* lungă de lemn de brad sau molid pentru adăpatul vitelor.

La izvoare, unde apa nu este adâncă, se pun *ştiubeie*.

O seamă de gospodari au pe lângă casă şi un *coşer* pentru popuşoi.

Lângă fiecare casă este un loc anumit unde se taie lemnele şi se chiamă *lemnar*.[1])

Lângă grajdul vitelor se află legat un *dulau* flocos, care vara îşi părăseşte postul său de pază şi se duce cu vitele şi oile la munte.

Rar care casă are mâţă, care nu se prea ţine din cauză că ele *linchind* cu plăcere la vasele cu lapte, la necurăţesc.[2]) [3])

14.—In. Dragomirna Bucovinei, casele sunt după datina românească. «Destul de mari, zidite binişor, dar curţile goale de acareturi. Meşteşugul gospodinei care se vede la fereşti, în ceardace cu faţa rotundă, întipărită de o mare răbdare şi supunere blândă, se vădeşte mai mult văpsind cu roş, cu verde, cu albastru, mai puţin cu alte colori, ce nu bat la ochi atâta, pereţii, marginile ferestrelor şi stâlpii cerdacelor. Nu e nici un desemn, nici o născocire a minţii, nici un gust, ci numai coloare pusă cu nemiluita, ca să strălucească».[1]

---

[1]) In Ţepu, lemnele se taie pe un butuc sau rădăcină, numite *taietor* sau *butuc*.

[2]) In Ţepu dimpotrivă, fiecare casă trebue să-şi aibă cânele şi mâţa sa.

[3]) D. Dan, *Straja*, p. 24—33.

15. — *Locuinţa ţăranului român din Basarabia* constă dintr'o căsuţă construită din cărămidă şi lemnărie de construcţiune. Cărămida de pământ, materialul principal din care se constitue această locuinţă, se confecţionează din pământ lutos amestecat cu paie tăiate şi băligar. Acest material din cauza fermentaţiunii bălegarului poate fi considerat ca foarte nesănătos.

Când locul pentru casă este ales, ţăranul începe construcţiunea locuinţei sale, bătând în pământ nişte pari, numiţi *cuie;* apoi aceste cuie, a căror înălţime e aceea a viitorilor pereţi, se împletesc cu nuiele, trestie, stufărie, iar după ce împletitura s'a isprăvit peste ambele părţi ale împleticurii, se lipeşte *ciamur*. După ce pereţii sunt gata, se face tavanul şi în fine acoperişul.

Construcţiunea unei locuinţe nouă se face cu oarecare solemnitate. Ţăranul invită pe consătenii săi; invitaţii se împart în două grupuri; pe când unii benchetuesc, bând şi mâncând cele pregătite de stăpânul casei, alţii lucrează la zidirea casei. Apoi cei dintâi se pun la lucru, iar cei din urmă la chef.

Casele de ciamur se construesc în partea Basarabiei care posedă păduri, iar în judeţele lipsite de păduri, împletituri nu se fac şi zidăria întreagă se face din cărămidă de pământ.

In Bugeac ţăranii construesc case din *oolit*, care e foarte resistent la umezeală.

Imprejurul casei, din afară, se face de obiceiu tradiţionala prispă. Casa apoi se spoeşte şi se văruеşte pe din afară şi pe din lăuntru, zugrăvindu-se împrejurul ferestrelor floricèle. Acoperişul se face sau de trestie sau de paie. Hornuri *alocurea* se fac, iar alocurea nu, şi în acest din urmă caz, fumul trece deadreptul printr'o gaură în pod, unde răspândindu-se, afumă acoperişul făcându-l negru ca fundul ceaunului.

Casa ţăranului din Basarabia are o tindă care desparte două odăi sau o odaie şi o *cămăruţă*. Pereţii din lăuntru sunt proaspeţi văruiţi, iar podelele spoite cu lut.

---

[1] Iorga, *Neamul Românesc în Bucovina*, p. 36.

Locuinţa aceasta e foarte curată şi această curăţenie uimind pe Ruşi, obişnuiţi cu necurăţenia ţăranului rus, face pe etnograful Zasciuc să exclame: «Este imposibil a găsì la un popor de jos o curăţenie aşà de perfectă, care se observă în locuinţa Moldoveanului din Basarabia».

Intr'un colţ al odăii, spre răsărit, sunt atârnate sf. icoane împodobite cu flori artificiale sau adevărate, încadrate într'o draperie, făcută dintr'un cearşaf cusut sau dintr'o bucată de borangic; în josul icoanelor, pe o poliţă, sunt lumânări cari au ars la biserică în ziua Sf. Vineri, *prosfiră*, snopi mici de grâu legaţi în cruce. Mai departe, pe pereţi, câte o litografie rùsească: imaginea unui general sau a vreunui episod de răsboiu.

Dealungul tavanului, pe o poliţă, sunt înşirate mere domneşti, iar pe la colţuri câte o legătură de busuioc uscat, ce exală o aromă care îmbibă aerul din odaie.[1]

Sub icoane drept mobilă e o laviţă lungă de lemn, la ţăranii fruntaşi câte un pat-divan, acoperit cu o *salteà de paie*, peste care e aruncat un *leişăr* sau nişte «*scoarţe ţesute de mâni frumoase*», precum zice ţăranul. Lângă pat e o masă acoperită cu o bucată de pânză curată.

Intr'unul din colţurile casei stă un *scrin* colorat, deasupra căruia sunt puse cu rânduealǎ perne, scoarţe, etc. Aceasta e *zestrea* fetei.

Casa ţărănească are de obiceiu trei ferestre şi o mică ferestruică numită *ochiu*. Ferestrele au geamuri; rareori în loc de geam se văd bucăţi de *burduf*, bine întins.

Acum 25—30 de ani (în 1898), ţăranul român, pentru a-şi luminà locuinţa seara, întrebuinţà o *ploscă* umplută cu seu având la mijloc un fitil; acum însă, s'au introdus pe la sate lămpi de tinicheà pentru petroleu.

Lângă casă, în judeţele păduroase, se află construită o mică *căsuţa* de lemn, fără ferestre, unde se păstrează unelte de gospodărie. Alăturea e *pivniţa*, apoi un *coşar* pentru popuşoiu, iar mai departe *grajdul* şi *poiata*, construite din nuiele împletite şi acoperite cu *ciamur*. Toate aceste acarete sunt înconjurate cu gard.

---

[1] In Ţepu se pune pe la corzi *stâlbe* de busuioc, rămurèle de teiu şi felurite flori, iar toamna struguri, gutui, etc.

In judeţele lipsite de păduri, acaretele lipsesc şi vitele vara sunt la păşune, iar iarna stau în curte sau într'o îngrăditură obştească a satului. [1])

16. — In locurile păduroase ale judeţelor Hotin, Soroca, Orheiu şi Chişineu, curţile sunt îngrădite cu *zaplazuri* de nuiele împletite. Fiecare căsuţă ţărănească e umbrită de o grădiniţă cu pomi, iar pe coastele şi dealurile ce înconjură satul se răsfaţă la arşiţa soarelui viile sătenilor. In judeţele dela sud, unde lipsesc pădurile şi lemnul e scump, casele n'au zaplazuri şi nu posedă alte acarete decât coşare pentru porumb, pe lângă cari se înalţă *schirde* cu fân şi paie, iar pe ici pe colo câte un *puţ cu cumpană*, numit *cocostârc*. [2])

17. — *Casele Românilor din Meglenia* (Balcani) sunt făcute în mare parte de piatră, afară de Liumniţa şi Baroviţa, unde parte sunt făcute de pământ. Sunt acoperite cu plăci mari de piatră, în cele mai multe sate. In Lundzini aceasta se face în vederea vântului năprasnic care suflă din Zâna, ca să nu ridice acoperişurile. De altfel plăcile şi pietrele sunt în abundenţă aci.

In faţa fiecarei case se află câte o curte, în mijlocul căreia se află câte o *triuşă* (Huma: *arvia*), arie, cu un *strejuri* în mijloc, în jurul căruia se învârt vitele când treieră. [3])

Intrarea în casă se face prin *trem* (arom.: *băiate*) şi apoi urmează casa făcută din *clieti*, cămăruţa unde se păstrează haine, lăzi, etc.; *parmati*, camera unde se doarme; *fund*, unde se ţin vitele iarna, cât durează frigul, spre a fi păzite de a nu îngheţà. In curte mai într'o parte se află: *uboru*, o îngrădire servind de grajd la vite în timp de primăvară, vara şi toamnă, cât timp nu e frig. Aici se şi află *cuteţu* (coteţul), numit şi *cocina*, precum şi *coşurile* (stupurile) de albine. [4])

18. — Despre *casele Valahilor din Moravia* ştim că sunt toate făcute din bârne de lemn şi cu *laviţe* (prispe). Pe din lăuntru unele sunt văruite; pe din afară multe sunt lipite cu lut, altele nu.

---

[1]) Z. C. Arbore, *Basarabia*, p. 153—5.

[2]) *Ibidem*, p. 247.

[3]) In Ţepu, *parul ariei*, bătut în mijlocul *fâţarului*, feţei de arie; *pluguşorul* zice:

... Şi din grajd că îmi scoteà
Zece iepe
Tot sirepe,
Şi pe toate le mânà
Imprejurul parului,
Deasupra *faţarului*.

[4]) P. Papahagi, *Megl-Rom.*, I, p. 40.

Pentru a fi apărate de frig, între bârne se pune *mușchiu* de copaci. Prin casele locuitorilor se găsesc femei lucrând la răsboiu, pânză de casă.

Bărbații pregătesc pentru iarnă mere, prune, punându-le în cuptoare anume pentru aceasta, cu cari fructe uscate Valahii fac mare comerț. ¹)

CAPITOLUL II.

BISERICA.

De sigur că întâiele biserici de sate au fost făcute din lemn, cu ajutorul și munca tuturor gospodarilor.

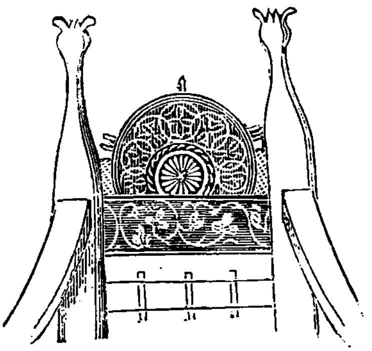

Fig 657.

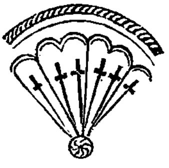

Fig. 658.

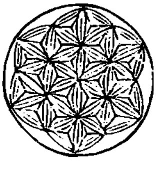

Fig. 659.

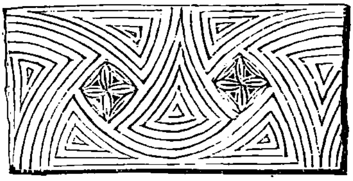

Fig. 660.

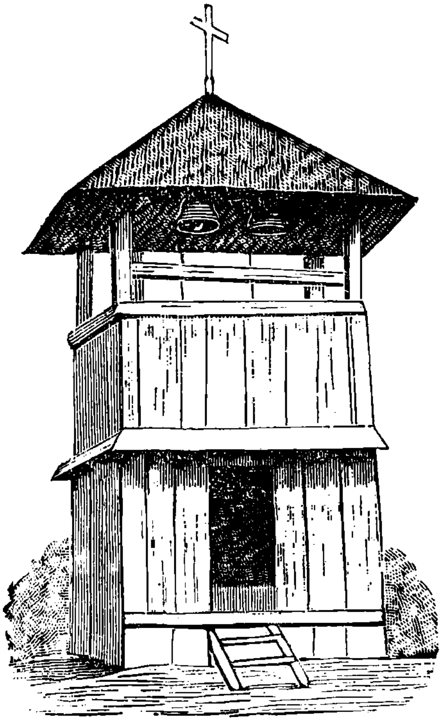

Fig. 661. — Clopotnița de lemn, din Bucovina (Fotogr. în N. Iorga, *Neam. Românesc în Bucovina*, 183).

«In vârful satului, adecă la cel mai înălțat loc, este o alcătueală, pe care Sărăcenii o numesc *biserică.* Ce să fie și asta? Este o gră-

---

¹) *Arhiva*, V, Iași, p. 277.

madă de *groşi* bătrâni, puşi unii peste alţii în chip de pereţi. In vremile bătrâne, cândva, nu se ştie când, acest fel de pereţi se aflau cu partea de din sus privind tocmai spre cer; acum însă, nici asta nu se ştie de când, ei se află în supusă plecare spre acea parte, care aveà să ţină locul unui turn. Asta—pentrucă stâlpii din faţă, fiind putreziţi de când a bătut vântul cel mare,—s'au plecat spre răbdătorul pământ trăgând cu sine întreaga alcătueală. Aşà a şi rămas apoi, fiind biserica, cel puţin în Săraceni, un lucru de prisos» [1].

Numai foarte târziu, aproape de zilele noastre, satele începură a-şi înălţà frumoase biserici de zid.

Intâiu au început Domnii, aducând mai în totdeauna meşteri de peste hotar.

Petru Vodă, bisericosul, scrie la 9 Fevruarie 1546 Bistriţei, cerându-i pe Ion Zidarul (Hans Maurer), care luase 1.500 de florini şi 18.000 aspri pentru a face «o biserică de piatră» în Suceava, şi care fugise. Biserica se dărâmase şi Vodă poruncise să i se ridice o nouă temelie. Acum îl chemà din nou «pentru a-i face o biserică la Roman; nu ca să lucreze el la dânsa, ci ca să arate celorlalţi, pentrucă ai noştri nu ştiu ca să clădească după obiceiul dela noi». Când va mântuì lucrul, va puteà să plece. «Căci ce avem noi cu moartea lui? Ferească Dumnezeu! Bună biserică am mai clădì vărsând sânge nevinovat! Frumos lucru ar fi şi acela!» Arhitectul însă nici în Iunie nu venise [2].

Mai târziu, la 7 Fevruarie, 1547, Domnul se va plânge tot de Ion Zidarul, a cărui avere se sechestrase. Casa lui fu în curând vândută de Ilie Vodă.

O astfel de plângere şi înpotrivà unuia Luca [3].

In unele părţi din Moldova, bisericile se făceau *durate* ca şi casele, dar trunchii trebuiau să fie cioplişi în patru muchi, de stejar, şi apoi aşezaţi unul peste altul pentru a formà pereţii. Bisericile de felul acesta nu se lipiau de loc şi de aceea erà frig mare în ele, pe vreme de iarnă, de unde a rămas şi zicala: «frig ca în biserică», care se adresează unuia când trăeşte într'o casă friguroasă.

Când clopotele nu sunt aşezate în turnul bisericii, ele se pun în *clopotniţe*, făcute deasupra porţii de intrare în curtea bisericii. In acest cas, clopotniţa se sprijină pe patru stâlpi groşi. Când este izolată (fig. 661), are o îndositură jos.

---

[1] I. Slavici, *Popa-Tanda.*

[2] Iorga, *Doc. Bistr.*, I, p. XLII.

[3] *Ibidem,* p. XCIV.

Adevărate obiecte de artă sunt încă în lăuntru şi constau din săpături în lemn. Primul loc îl ocupă uşile împărăteşti, uşile laterale, despre cari am mai pomenit şi în alt loc, şi apoi vin strănile vlădiceşti şi strănile amvonului. Mai toate bisericile vechi au astfel de lucrări.

In biserica cătunului Râşca, comuna Bogdăneşti-Suceava, biserică foarte veche, făcută de poporăni din scânduri cioplite cu barda, sunt două perechi de străni asemănătoare câte două şi tuspatru în linii generale. Trei se află încă în biserică, iar una dărăpănată se află în pod. Foarte frumoasele sculpturi pe ele sunt făcute de Popa Toader Boroianul din Boroaia, «pe care nici nu-l ţin măcar minte», îmi spune moşneagul de peste nouăzeci de ani, chelarul bisericii, Neculai Chihaia. Speteaza strănii o formează o jumătate de cerc cu un colan pe de lături şi c'o rază în lăuntru. Dedesubt se află o scândură cu sculptură reprezentând frunze de viţe şi pere. Floarea din mijloc (fig. 658) la cealaltă pereche de străni, are forma din fig. 659, iar scândura desemnul din fig. 660.

Tot cam astfel de străni se află şi în biserica veche din Bogdăneşti. [1])

D-l I. Bianu observă că peste Munţi prin unele sate eră obiceiul mai înainte vreme, ca bătrânii, mergând la biserică, să-şi iea de pe lângă pereţi un fel de toiege cari aveau chipul unei cruci, fără partea de sus. Pe aceste toiege, bătrânii îşi sprijiniau grumazii, şi ascultau cu capul plecat sf. slujbă. După terminarea ei, aceste toiege se aşezau la locurile lor, răzimându-le de scaunele pereţilor. Unele din ele erau chiar prea frumos lucrate.

CAPITOLUL III.

TROIŢELE.

Călătorind aproape prin întreaga Oltenie precum şi prin regiunea muntoasă şi deluroasă a Munteniei, se poate vedeà pe marginile drumului o mulţime de cruci izolate şi adesea câte mai multe grupate.

Cruci rari se văd şi în Moldova, dar ele sunt ridicate pe locul unde s'au întâmplat nenorociri; una arată că în cutare mijloc de câmp, un lup a sfâşiat un om; una pe malul unei ape însemnă locul unde cinevà s'a fost înnecat, etc.

---

[1]) Chipul ei în *Ion Creangă*, II, p. 313.

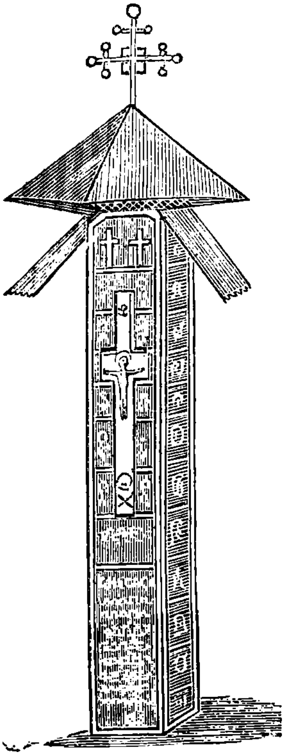

Fig. 662.

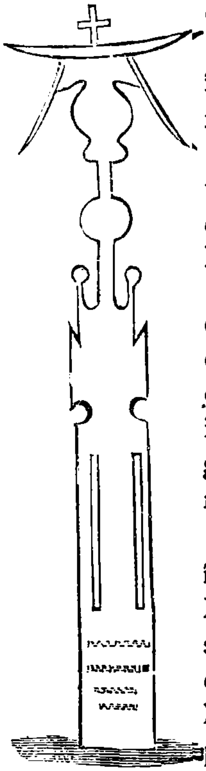

Fig. 663.

Se mai văd apoi cruci vechi, semne de hotare, cum observă şi călătorul italian Domenico Sestini, pe la 1779: «cari nu sunt decât trunchiuri întregi de copaci, rău cioplite cu barda, în chip de cruce greco-valahă, de par la întâia vedere spânzurători gătite pentru biet neamul omenesc» [1].

Poate că există o legătură între crucile din Oltenia şi Muntenia, şi între acele construcţiuni de lemn sau zidărie, cari se văd adesea pe la răspântii de drumuri sau pe lângă fântâni.

Din aceste adăposturi, pe cele mai frumoase le-am văzut în preajma Curţii de Argeş; ele sunt zugrăvite adesea foarte frumos.

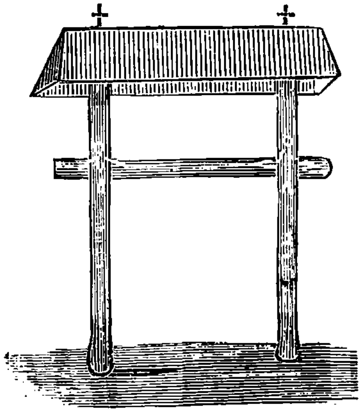

Fig. 664.

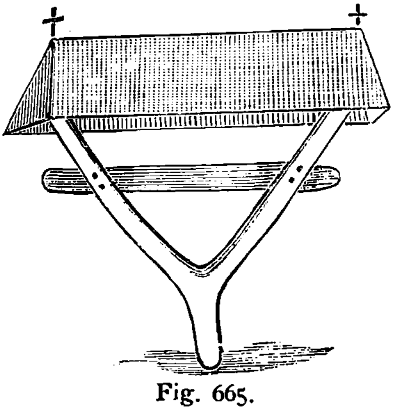

Fig. 665.

---

[1] *Arhiva*, Iaşi, IV, p. 574.

Ele lipsesc în Moldova; totuş pe la cişmele, la drumurile mari, se găsesc adăposturi pentru drumeţi, fără însă a aveà o înfăţişare religioasă.

Pomenire istorică despre adăposturi la drumul mare avem, pentru Moldova, dela Lăpuşneanu Vodă care scrie, la 29 Iulie 1557, Bistriţenilor că «văzând în drumul nostru din anul trecut, locurile acelea în mijlocul munţilor şi stâncilor», va face un astfel de adăpost pentru călători [1]).

D-l Al. Tzigara-Samurcaş, un priceput în ale industriei şi artei naţionale, crede că crucile dela drum se numesc *troiţe*, sau fiindcă derivă dela cuvântul slavon, sau dela pictura de pe ele, Sf. Treime, sau după cele trei braţe ale unora din ele.

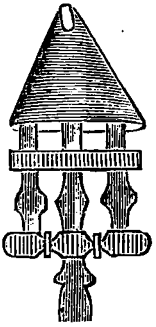

Fig. 666.

Troiţele prin varietatea formelor lor ingenioase, cât şi prin marele lor număr, constitue una din manifestările cele mai interesante ale artei populare din ţară. Motivele ridicării lor sunt multiple. Ele se pun acolo unde a avut cinevà o vedenie sau sunt spre pomenirea neamului cuivà.

Troiţele de lemn trăesc 30 40 de ani, reproducându-se din generaţie în generaţie şi din meşter în meşter, după izvoade vechi. Mult trăesc cele de piatră.

Scumpirea lemnului şi slăbirea tradiţiunii fac ca troiţele să se rărească.

Ele sunt răspândite în Oltenia, predomină în Argeş şi Prahova; în Buzău şi Muşcel sunt multe de piatră.

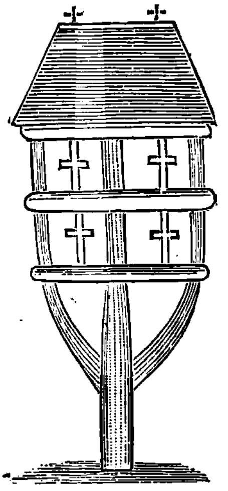

Fig. 667.

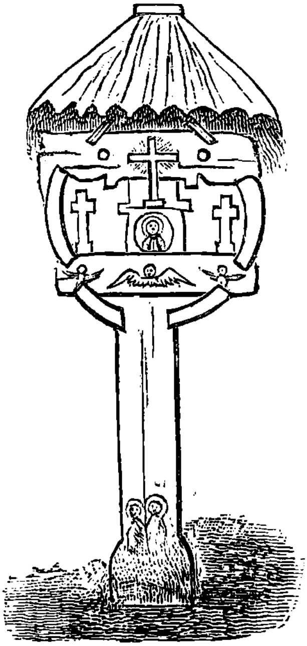

Fig. 668.

Firul trebue căutat la Slavii din Serbia; la noi însă s'au naţionalizat cu totul. Troiţele noastre ţin locul capèlelor din ţerile occidentale şi au servit ca loc de închinăciune credincioşilor în vremurile grele. Ele sunt însă mai complete, fiind zugrăvite sau având cel puţin inscripţii. ¹)

---

[1]) Iorga, *Doc. Bistr.*, I, p. LIII,

La fig. 662, în toate despărţiturile sunt zugrăviţi sfinţi, mai întâiu pe table de fier şi apoi bătute cu cuie pe lemnul crucii. In mijloc se înfăţişează Răstignirea Mântuitorului, cu Duhul Sfânt deasupra, iar dedesupt cu capul de mort şi cele două oase încrucişate. E o cruce tip, de cari am numărat *opt* în preajma Râmnicului-Sărat.

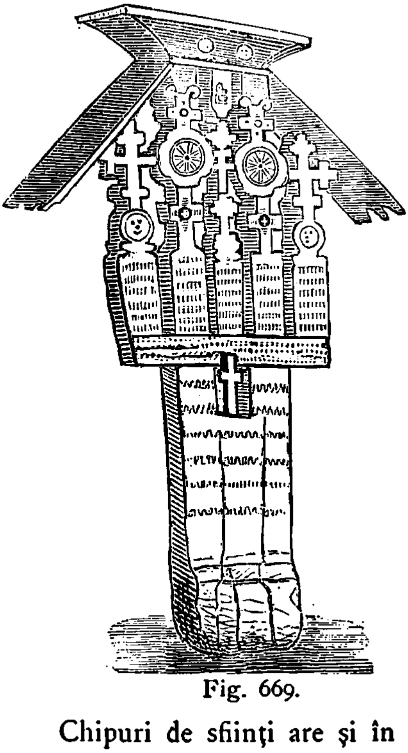

Fig. 669.

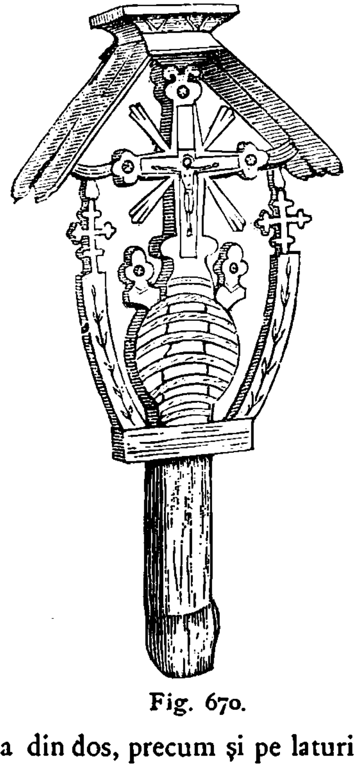

Fig. 670.

Chipuri de sfinţi are şi în partea din dos, precum şi pe laturi. Unele din aceste cruci sunt împrejmuite cu grilajuri de lemn.

Inălţimea lor e de 3 metri, excluziv crucea de fier din vârful pocrişului. Jos în inscripţie se arată numele meşterului precum şi viii şi morţii celui cu cheltueala. Fig. 663 schitează o cruce dela Sud de Jideni, judeţul R-.Sărat; e a doua specie care se poate urmări

---

¹) In *Convorbiri Literare*, *XII*, No. 3; tot de acolo în copie şi fig. 668—70.

prin satele înşirate dealungul şoselei până către Focşani. Cele mai multe nu sunt zugrăvite. Inscripţia de jos e cu cirilice la cele mai multe. Din aceste cruci am numărat *optsprezece*.

Fig. 664-5, reprezentă cruci din Tetila-Gorj.
Fig. 666, schitează una din Novaci-Gorj.
Fig. 667, reprezentă una din Polovraci-Gorj.
Fig. 668, arată o troiţă din Vâlcea.

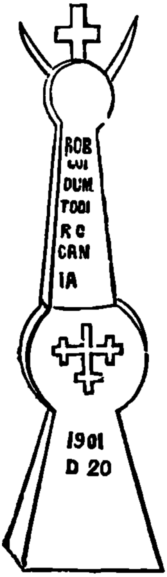

Fig. 672.

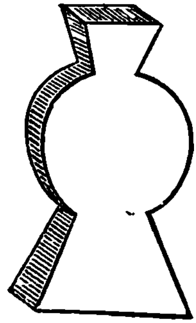

Fig. 673.

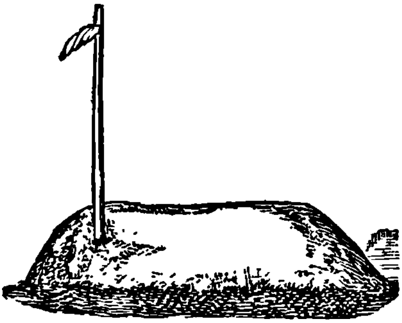

Fig. 671.

Fig. 669-70, arată troiţe din Prahova, aflându-se acum la Muzeul de artă naţională din Bucureşti.

CAPITOLUL IV.

CIMITIRUL.

Cimitirul, numit în Moldova *ţintirim*, iar în Ardeal *sântirimb* [1]), *cimiter*, *piţigăi* şi *morminte* [2]), este locul unde odihnesc trupurile celor morţi în *gropi* sau *morminte*. El se află în curtea bisericii sau într'un loc anumit, afară de biserică şi de sat, după cum s'a hotărît prin legea sanitară.

Mormântul e un locaş sfânt şi legea osândeşte pe profanatori.

In 1752 Constantin Racoviţă arată că «cinstitul prefectu Clementu Laidetu» se plânge de «Adalbert Sşimanovschi şi Grigore Bogudanovici, Ezoviţii Ieseşti», pentrucă au încălcat un loc dela Franciscani.

---

[1]) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, 112.
[2]) Viciu, *op. cit.*, 67.

Cercetarea o face Iordachi Cantacuzino, vel-logofăt. «S'au găsit şi o *umblatoare* făcută tocma supt parii gardului Prefectului, până unde şi morţii lor pe lângă gardu de către ţintărimul bisericii să află îngropaţi; care pricinuià di nu erà cu putinţă să poată suferì când îşi făceà slujba morţilor». [1]

Mormintele sunt astfel săpate, că mortul stă în sicriu cu picioarele spre răsărit. La cap au *stâlp*, «stâlpul mortului» sau o *cruce*, care se pune mai târziu. La început, cât mormântul este nou, se pune la picioarele mortului, în Ţepu-Tecuciu, un harag, în vârful căruia se află legat păr din coadele femeii îndurerate şi o stâlbă de busuioc (fig. 671).

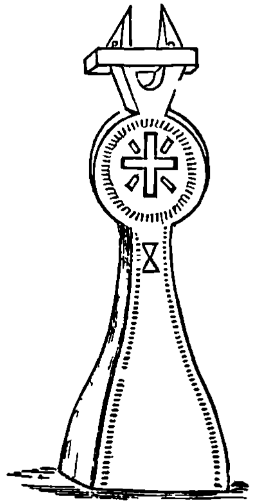

Fig. 674.

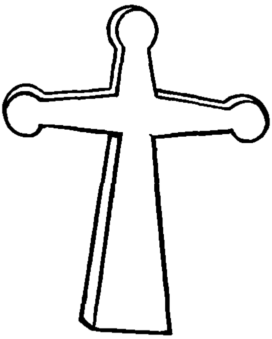

Fig. 675.

Stâlpii sunt de lemn; mai de mult se făceau şi din piatră, adusă din alte părţi. In satele unde se află piatră, ei se fac din acest material, având forma unei cruci.

Fig. 672 reprezentă un stâlp nevăpsit, înalt de 2 metri.

Fig. 673 reprezentă altul de 80 cm.

Stâlpul, fig. 677, are o cutie de scândură, bătută în el cu cuie de fier, în care ard, în zile de prasnice, candelele cu untdelemn.

Figura 678-9 reprezentă nişte stâlpi vechi, mutaţi prin 1890 din curtea bisericii, când i s'a înfiinţat ţintirimul. Părţile de jos sunt putrezite. Pe unul nu se vede decât coada unei securi. Urme de văpseală albastră.

Fig. 681 reprezentă un stâlp văzut din faţă şi de profil. Pe cealaltă parte are inscripţia:

A 1886
Ļ SP 20
SP ACASTA
CRUC ODICNE
RAPOSTATU
IONU

---

[1] N. Iorga, *Socot. Bistr.*, p. 107.

Unele cruci au pusă o bucată de pânză între cunună şi stâlpul.

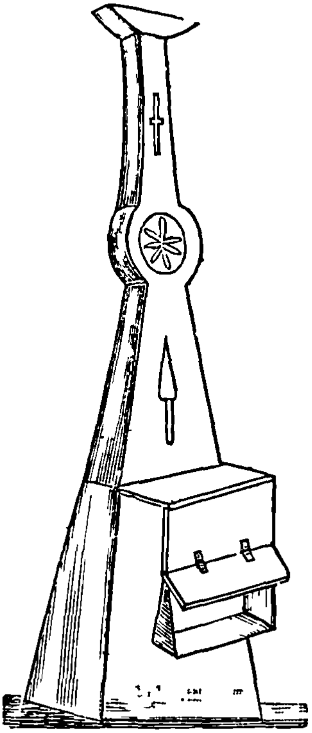

Fig. 677.

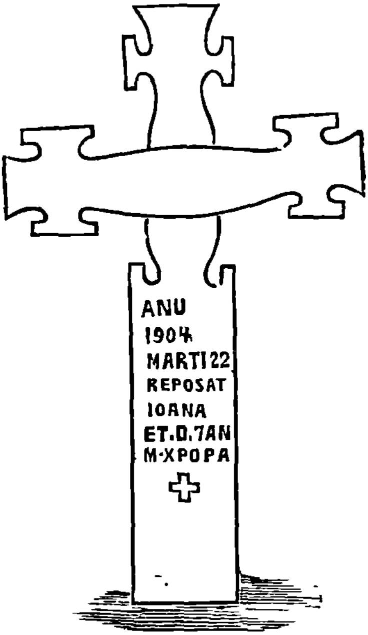
ANU
1904
MARTI 22
REPOSAT
IOANA
ET.D.7AN
M·XPOPA

Fig. 676.

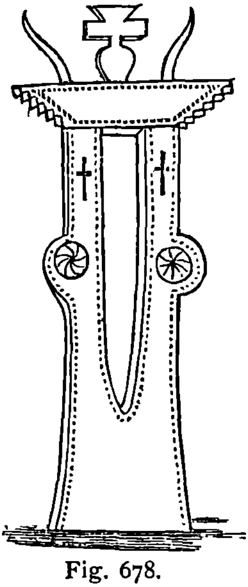

Fig. 678.

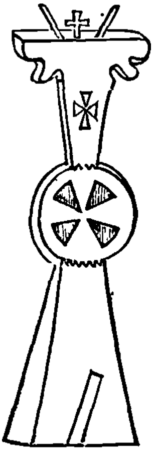

Fig. 679.

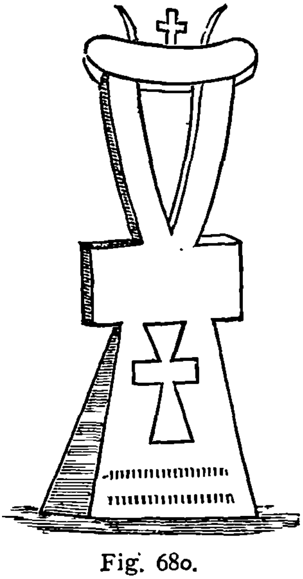

Fig. 680.

propriu zis. Probabil ca să facă cu greu căderea cununii (fig. 683); înălţimea de 2 metri.

La stâlpul fig. 684, în loc de steaua cu şase coarne drepte, se află una tot cu şase coarne curbe, iar pe locul inscripţiei se află o secure. Este stâlpul lui Ion Mândru, tatăl răposatei mele mame, strămutat acum câţivà ani dela biserică la ţintirim; partea putredă s'a lepădat, iar stâlpul s'a scurtat.

Fig. 685 reprezentă un stâlp făcut dublu, dintr'un stejar cu doi craci. Este nevăpsit, lucrat grosolan.

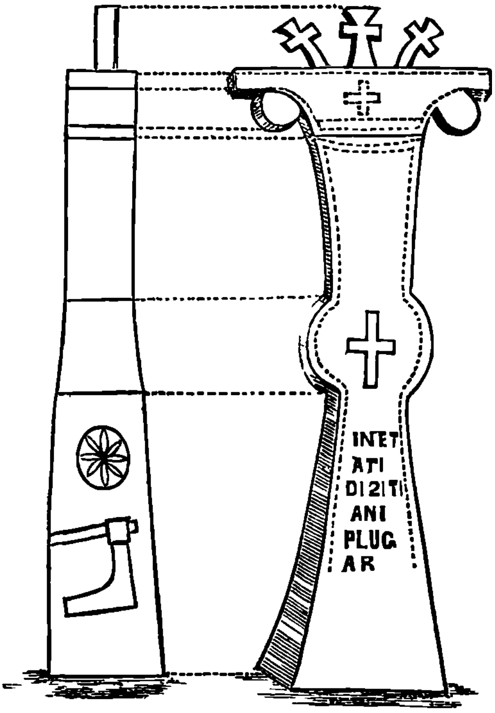

Fig. 681.

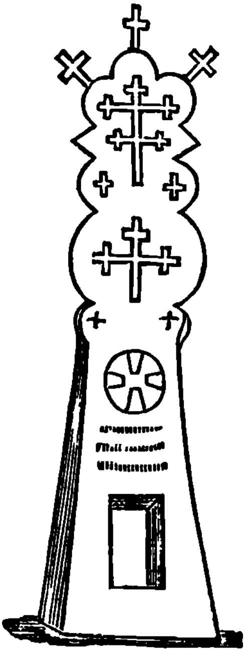

Fig. 682.

Alţi stâlpi sunt la fel cu schiţele arătate până aicì, sau cu puţine deosebiri. Toate sunt din cimitirul satului meu, Ţepu.

Fig. 686-8, reprezentă cruci de prin Bistriţa Ardealului. [1]) Pe o cruce din cimitir din Ohaba, sat în împrejurimile Făgăraşului, stă scris:

Doamne, dă soare şi plouă,
Şi noaptea trimite rouă,
Peste groapa asta nouă... [2])

---

[1]) Iorga, *Neamul Românesc în Ardeal*, II, p. 719.
[2]) *Ibidem*, I, p. 97.

Fig. 689 91 reprezentă stâlpi de morminte din Ardeal. Primul e din Sălişte, al doilea din Poplaca şi al treilea din Răşinari. [1])

CAPITOLUL V.

PUŢURI ŞI IZVOARE.

«Pe lumea cealaltă, vai de creştinul care n'are apă», se vaită Românul, pe de o parte fiindcă «de sete nu poţi răbdà cum rabzi de foame», iar pe de altă parte, pentrucă «apă îşi poate da Românul mai lesne decât mâncare», adecă mai lesne-i să ajuţi la facerea unui izvor, decât să dai de pomană mâncarea, care poate deabià o găseşti pentru tine, pe lumea aceasta! La facerea unui *puţ* sar oamenii oricând şi ajută cu munca, ori cu banul, ori în sfârşit cu lemnul. Adesea se văd babe şi uncheşi cari se duc şi ei să pună măcar mâna şi să ajute la scoaterea pământului săpat.

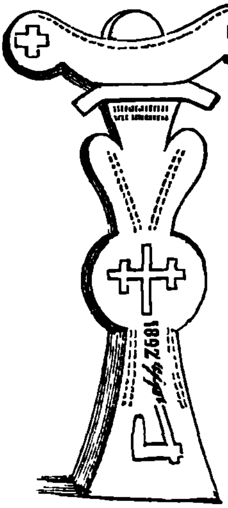

Fig. 683.

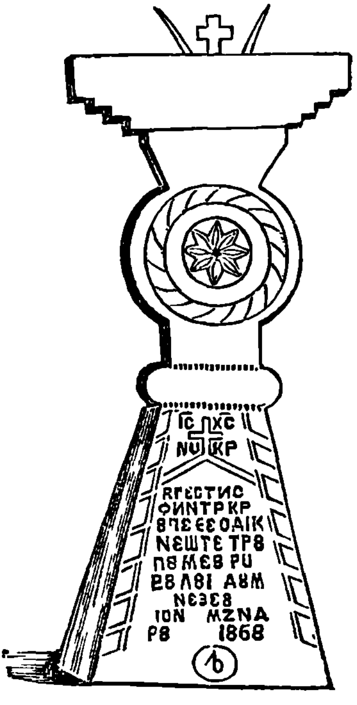

Fig. 684.

Locurile unde sunt izvoare, se crede că-s arătate printr'un fel de iarbă numită *iarba apelor*, dar pe care rari oameni o cunosc.

---

[1]) *Sămănătorul*, V, No. 3.

Din puţ, precum şi din orice casă de apă, nu se bea şi nu se adapă vitele până nu se sfinţeşte de preot. Când e gata, preotul vine şi face aghiazmă. Imprejurul puţului se face un cerc de rogojini prinse în pari, iar în lăuntrul cercului stau întinse mese pentru praznic. Vin săracii de ospătează, ospătează muncitorii şi se dau de pomană rogojini şi pânzeturi. Aceasta este datina în satul meu.

Un *puţ parasit, puţ care nu umblă,* devine atunci când apa i-a secat, când apa i s'a stricat, când i s'a stricat construcţia şi pământul s'a surpat, sau când s'a înnecat în el vreun om. Apa dintr'un puţ s'a *spurcat,* când s'a înnecat în el vreo vietate: pasere, câne, pisică, şoareci, etc. Un astfel de puţ se curăţă din nou şi se aghezmueşte şi apoi iarăş *umblă.*

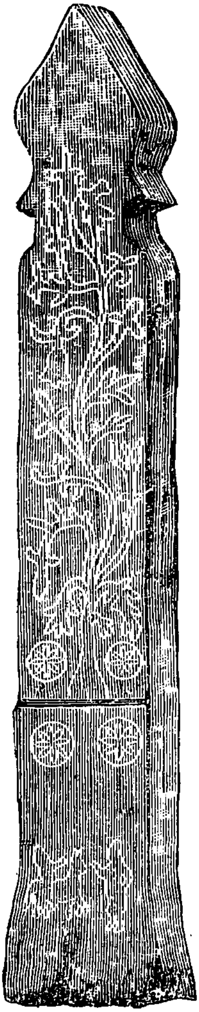

Fig. 686.

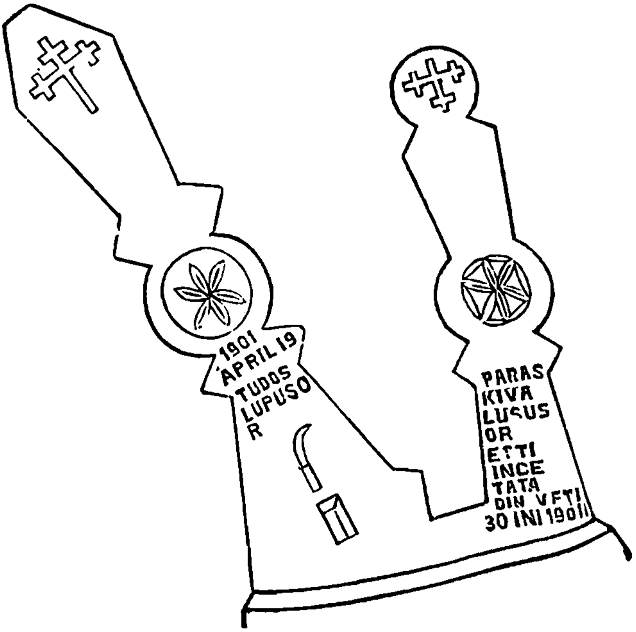

Fig. 685.

Când apa într'un puţ se tulbură, el se *sleieşte,* adică se scoate tot *nămolul* sau noroiul din el, ca să se formeze vechiul *culcuş* sau *casă de apă,* să i se deschidă vechiul izvor sau *vâna de apă.*

Aceste regule sunt păzite cu sfinţenie.

Am spus că la puţ lucrează la olaltă toţi cei interesanţi, precum şi cei ce vor să facă pomană. In veacul XVII însă, se pomenesc, de sigur pe la oraşe, anume meşteşugari, cari se îndeletniciau cu facerea de fântâni şi se numiau *fântânari* [1]). Sunt şi astăzi.

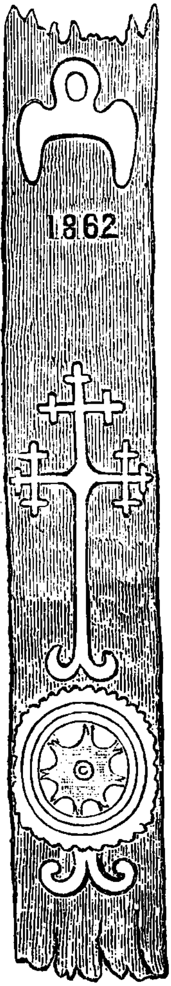

Fig. 687.

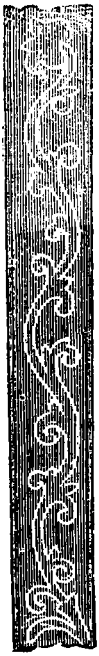

Fig. 688.

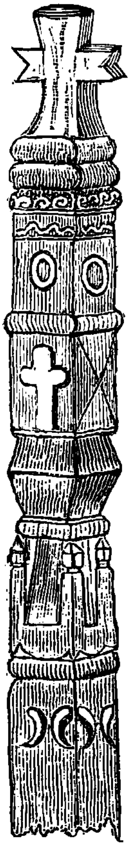

Fig. 689.

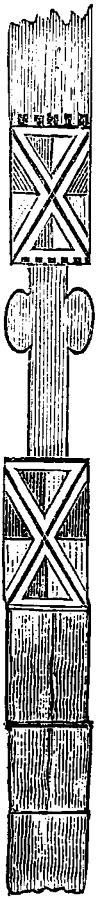

Fig. 690.

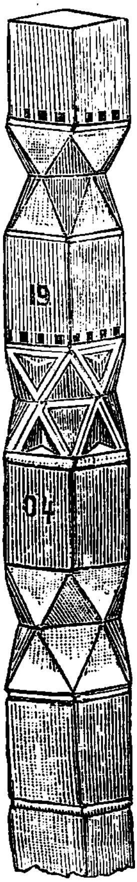

Fig. 691.

1. Un *puţ* sau o *fântână* se sapa de oameni, iar pământul se aruncă afară cu lopata. Când adâncimea creşte, pământul sau lutul amestecat cu apă se scoate afară cu ciuberele sau hârdaiele,

---

[1]) Ep. Melchisedec, *Cronica Huşilor*, p. 106.

trase de odgon cu ajutorul *grindeiului* sau *vârtejului*. Grindeiul se învârteşte cu ajutorul unei roţi sau al unor *răsteie*. Indată ce s'a dat de vâna apei, încă se mai sapă de un stânjen, ca apa să aibă unde să se adune, să-şi aibă o *casă*.

Puţurile se fac în sat, pe câmp, mai ales pe văi, drumuri. Cele făcute pe hotare poartă numele de *butuleie* (sing. *butuleu*) în Ardeal [1]).

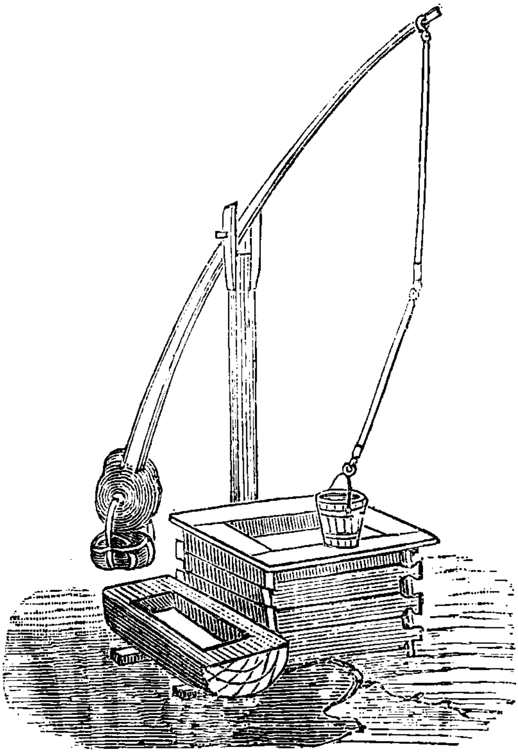

Fig. 692.

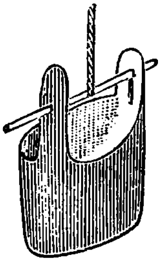

Fig. 694.

Puţul obcinut este cel cu *cumpană* (figura 692). La un astfel de puţ se observă: *cumpana* care se sprijină pe *furcă*, numită în Ardel şi *gearman* [2]) sau *hantarig* [3]), care are crăcana făcând parte comună cu furca sau e făcută din două lemne bătute în capătul furcii, faţă în faţă. Furca se leagă cu cumpăna printr'un cuiu de fier puternic.

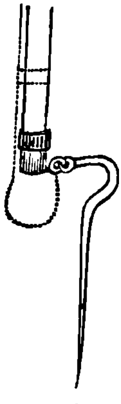

Fig. 695.

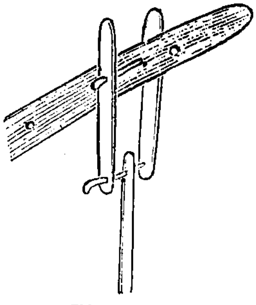

Fig. 693.

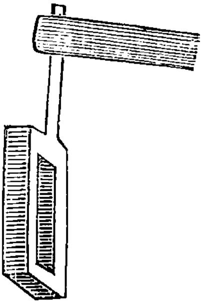

Fig. 696.

---

[1]) Viciu, *op. cit.*, p. 24.

[2]) *Ibidem*, p. 45.

[3]) *Ibidem*, » 49.

De capătul cel mai gros şi mai scurt al cumpenii se leagă *greutaţile* sau *radacinile*, cari pot fi şi bucăţi de fier, etc., având de scop a trage în jos această parte a cumpenii.[1])

De celălalt capăt atârnă *prajina* care poate să fie compusă dintr'o singura bucată sau din bucăţi. In Ardeal se numeşte *sverdina*[2]), iar în Ţepu se compune dintru'un lanţ, sus, de care se atârnă o prajină numită *lumânarica*.

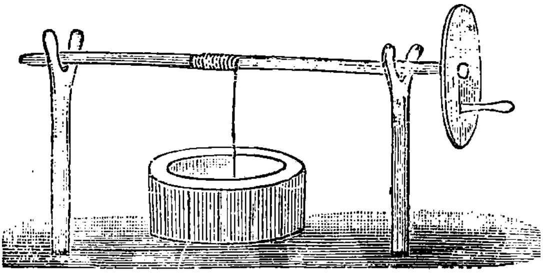
Fig. 697.

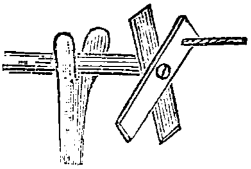
Fig. 698.

De lumânărică atârnă *ciutura* sau *galeata*, cu care se scoate apă din puţ. Ca lumea să nu adape vitele din ciutura, i se pune la gură un fier lat sau două, crucişe, astfel că botul vitei nu poate încăpeà în ciutură.

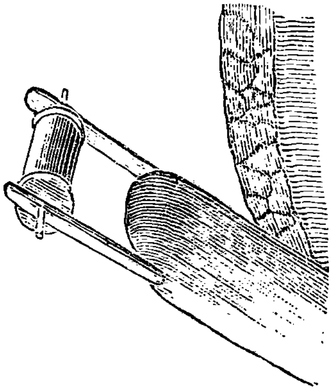
Fig. 699.

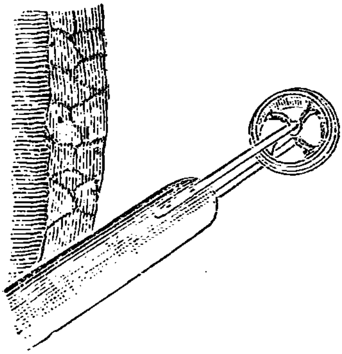
Fig. 700.

La unele fântâni, precum am văzut în Tetila-Gorj, prăjina nu se leagă deadreptul cu capul cumpenii, ci prin ajutorul unei *crivèle* (fig. 693). Ciuturile, tot prin această parte, nu sunt făcute din doage, ci sunt săpate pe dea'ntregul dintr'un butuc de lemn (fig. 694).

---

[1]) Fig. 691 din Damé, *op. cit.*, p. 179.

[2]) Viciu, *op. cit.*, p. 81.

Unele fântâni n'au găleţi, ci de capătul de jos al prăjinii au două sfori cu cari se leagă cofa, care se coboară să se umple cu apă.

Altele au un *cârlig*, de fier sau de lemn (fig. 695), care se mişcă într'un inel ce face parte comună cu o brăţare de fier. Acest cârlig are o parte curbă în care se atârnă cofa cu care se iea apă din fântână. Cârligul se prinde de lumânărică prin ajutorul unui inel de fier. Acest cârlig se mai numeşte în Ardeal şi *clobanţ*[1] sau *cârlibonţ*[2] şi *cioaca*[3]. Unele fântâni, făcute mai ales la drumul mare, cu scop de a răcorì pe drumeţi, n'au cumpănă, ci numai o prăjină cu cârlig sau cu un şghebuleţ (fiig. 696) cu care se scoate apă.

Alt soiu de fântâni sunt cele cu *roată*. De un osiac sau grindeiu, sprijinit pe două furcì, se anină un lanţ sau un odgon, care se învălue sau desvălue pe grindeiu prin ajutorul unei roţi (fig. 697). Această roată poate aveà spiţe sau are un mâner. In loc de roată se vede prin Munţii Olteniei o cruce cu un mâner (fig. 698).

In loc de o singură ciutură, acest fel de fântâni pot aveà şi două; când una scoboară goală, alta se ridică plină.

Al treilea fel de fântâni sunt cele cu *scripte* sau *scripete*. La acestea, cele două ciuturi legate cu lanţ se ridică şi scoboară pe canalul unui scripte legat de mijlocul unui drug sprijinit pe două furci.

Atât fântânile cu roată, cât şi cele cu scripte, au adesea acoperăminte frumoase.

Obişnuit fântâna se îmbracă cu *ghizdèle* sau *ghizduri;* pe cele patru laturi ale fântânii, ele se îmbucă, după cum se vede în fig. 692. In loc de ghizdèle se pot face pereţii fântânii şi din scânduri groase, închegate cu baloţi de fier. Secţiunea acestui coş este tot pătrată şi egală în mărime, de jos până sus.

Prin părţile Ţepului însă, se făceau mai înainte fântâni *ghizdite* în întregime, dar jumătatea de jos erà de două ori mai mare în suprafaţă decât cea superioară.

In loc de lemn, pereţii puţului se pot zidì cu bolovani de piatră, prin părţile pe unde acest material se găseşte din belşug. Secţiunea acestor fântâni este circulară.

Prin jud. Brăila şi Ialomiţa, pe unde pământul este clisos, pereţii nedărâmându-se, nu au nici ghizdele, nici zidărie de piatră.

---

[1] Viciu, *op. cit.*, p. 33.

[2] *Ibidem*, p. 26.

[3] *Ibidem*, p. 30.

Doar numai aproape de gură au cevà, iar gura li-i determinată printr'un mare *colac* de lemn sau de piatră, pus la suprafaţa pământului. In Moldova de sus şi în Ardeal se văd mici fântâni, ai căror pereţi sunt căptuşiţi de o scorbură mare de copac, care se numeşte *şciubeiu* sau *ştiubeiu*, nume pe care îl împrumută chiar fântâna.

Cele patru ghizdele de deasupra sunt mai late. Ele constitue *colacul*, *butulaul* sau *gardina* fântânii.

In judeţele dobrogene, unde toate fântânile sunt *pietruite*, nu se văd cumpene, iar scosul apei se face prin ajutorul unui scripet de lemn (fig. 699) sau de fier (fig. 700), precum am văzut în Cazil-Murat, Constanţa. Cel ce vine la fântână îşi aduce cofa legată cu o funie, o scoboară şi o scoate cu ajutorul unuia din cele două feluri de scripţi. La o fântână chiar le-am văzut pe amândouă, faţă în faţă.

Sunt apoi fântâni a căror apă este *în faţă*, la un metru de gură, din acestea apa se scoate numai aplecând vasul şi umplându-l.

Pe lângă fântânile din sate mai ales, sunt cavităţi unde se toarnă apa pentru adăpatul vitelor; ele sunt săpate în lemn sau în piatră, sau sunt făcute din scânduri şi poartă numele de *jgheaburi*, *teuci* (teucă) *teici* sau *adapatoare* [1] şi *crep*, *creplă* sau *troaca* [2].

In Ardeal, o fântână nepietruită poartă numele de *scioalna* [3].

2. — *Cişmeaua* sau *ciuşmeaua* este o construcţie de piatră, cu una sau mai multe ţevi prin cari se scurge apa captată într'un izvor ce se află pe un plan mai ridicat decât construcţiunea. Apa este condusă pe *uluci*, *ţevi* sau *burlane* de lemn sau de lut. Fig. 701 reprezentă cişmeaua *Meşterului Manole*, sub malul mânăstirii Curtea de Argeş, unde se zice că a căzut Manole ce-şi făcuse aripi de scândură.

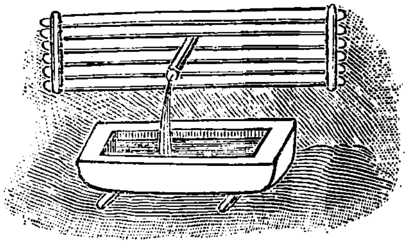

Fig. 702.

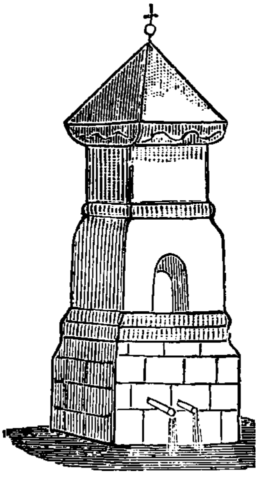

Fig. 701.

---

[1] *Etym. Magn. Rom.*, 282.

[2] Viciu, *op. cit.*, p. 37.

[3] *Ibidem*, p. 75.

3. *Șipotul*, numit încă și *șùpot*, iar în Ardeal: *cioroi*, *ciuroiu*[1]), sau *bijoiu*[2]), este făcut din grinzi de lemn răzămate de doi țărași bătuți în malul dealului.

Apa vine dintr'o casă săpată sub coastă, pe uluci de lemn.

Apa curge pe țevie într'o teică, iar când teica se umple, curge mai departe. Cum se vede, între șipot și cișmeà este cea mai deplină asemănare.

4. *Budăiul* sau *budaul* este un izvor care iese la suprafață. Se sapă puțin în pământ și cavitatea lui este umplută cu o *corobană* sau scorbura. Când izvorul este artezian, ceeace se întâmplă în văi, apa se ridică în coșul budăiului peste nivelul terenului încunjurător. Ca să nu se *prelingă* apa pe deasupra, i se face un cep.

Cine sapă un budăiu și-i pune corobana, îi face un gărduleț împrejur sau altă îmbunătățire, merge într'o zi cu preotul, cu câțiva oameni, femei și copii și-l sfințește. Budăiul rămâne cu numele de «budaiul lui (cutare)», dacă nu cumvà erà numit mai dinainte.

CAPITOLUL VI.

PODURI ȘI PUNȚI.

Datina sfătuește pe Român a ajutà cu munca, banul sau lemnul său la facerea de poduri peste locurile grele de mers pe jos, călare sau cu carul și aceasta nu numai din pricină că el însuș are nevoie de acestea, dar și pentrucă vor fi folosite de trecători straini. Aceasta este pomană creștinească.

Intr'un colind, Dumnezeu sfătuește pe creștini să facă

Puțuri reci
In câmpuri seci,
Podurèle
'N gloduri grele.

Poduri fac la olaltă gospodarii peste râpi uscate sau peste mici cursuri de apă, adesea fără a mai chemà ajutorul oficial al comunei, în sarcina căreia cad, după lege, aceste construcțiuni.

Poduri plutitoare fac mai ales gospodarii de pe la munte.

Podețe înguste își fac gospodarii, înaintea porților lor, peste şanţul şoselei sau peste mici vărsături de apă; podeţele n'au *picioare*, nici *capre*.

---

[1]) Viciu, *op. cit.*, *p.* 31.
[2]) *Ibidem*, p. 19.

Punţi fac peste râpi şi ape, numai pentru *picior*, adică numai pentru pietoni, cu parapete sau fără.

De multe ori punţile sau *podişţele* se sfinţesc de preot, cu care prilej se fac şi praznice.

CAPITOLUL VII.

SCRANCIOBUL.

Scrânciobul [1]), după credinţa românului din Moldova şi Bucovina, este făcut în amintirea spânzurării lui Iuda Iscarioteanul, cel care, după vinderea Mântuitorului, a aruncat arginţii şi s'a spânzurat.

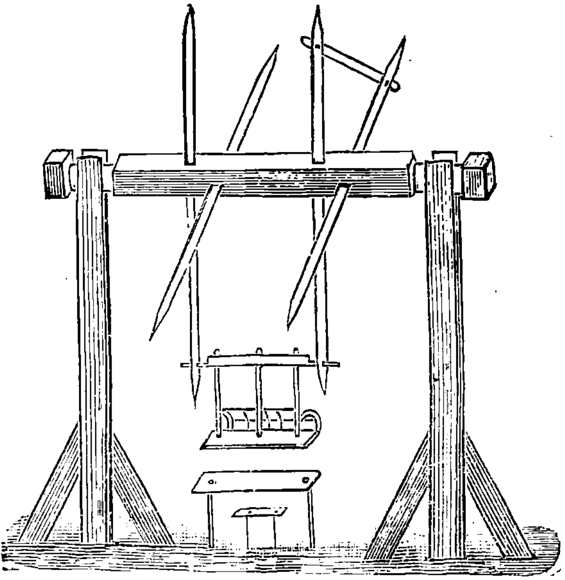

Fig. 703.

Scrânciobul are mai multe forme şi poartă mai multe numiri. In Moldova şi Bucovina se numeşte *scrânciob* şi *scrânciobaş*, iar în munţii Sucevei *sdrincăl* [2]); în Muntenia *dulap, leagan* şi *ţiţeche*, iar în Ardeal şi Ungaria, *scrânciob, ţuţul, ţuţuluş, sdrâncă, legănuş, vârtej, vârtij* şi *vârtiloiu*.

Scrânciobul mare slujeşte la «datul în scrânciob» la sărbătorile Paştilor, adică dela Florii şi până la Ispas. Pomenire despre această datină o avem şi pe la 1778, când popii catolici aveau instrucţii să oprească scrânciobul: «considerantes quod sit perniciosa animae et corpori machina illa, volgo *skinciu*, elevari solita tempore pasquali pro lusu publico juventutis utrisque sexus [1]).

---

[1]) Pentru acest capitol vezi Marian, *Sarbători*, III, p. 136—49.

[2]) *Şezătoarea*, VII, p. 188.

Scrânciobul se alcătuește din două *furci* sau *stâlpi*, bătuți în pământ, înalți până la 6 metri și având la partea de sus locul unde se razămă *grindeiul*, *osieacul* sau *sulul*, cercuit cu cercuri de fier ca să nu crape.

In grindeiu se înțepenesc în niște dăltuituri patru *grindișoare*, numite *căpriorași* sau *răscruci*, cu capetele mai subțiri, numite *săgeți*, *fuse* sau *dreve*. Ele sunt găurite și sprijinesc *grindeiul*, *grindeisul* sau *grindeuțul poliței* sau *scaunului*, în care se așează cei ce «se vor da în scrânciob». O poliță atârnă de două *brațe* sau *spițe*, numite și *bolobe* sau *bloabe*, și un *mijlotariu*.

Spătarul sau *speteaza* poliței se face din scânduri sau lemne îndoite; polița propriu zisă se mai numește și *punte*.

Furcile scrânciobului sunt adesea întărite prin câte două *proptele* sau *propele*.

In poliță se suie tinerii prin ajutorul unui prag sau două praguri.

Cei ce învârt scrânciobul se numesc *scrânciobari;* învârtirea se face dinapoi înainte.

Sunt și scrâncioabe numai cu două polițe, dar și cu 6 sau 8 polițe [2]).

Ele se fac obișnuit de cârciumar, în fața cârciumii, unde tineretul se adună la joc; adesea, pentru el, flăcăii cari îl ieau în întreprindere, plătesc cârciumarului. Acești bani îi scot apoi dela flăcăii cari își dau în scrânciob ibovnicele și rudele lor.

Pe lângă acest scrânciob, *care se învârtește roată*, mai este încă un altfel de scrânciob, asemenea mare, care se învârtește ca vârtelnița. Acest din urmă se deosebește de cel dintâiu prin aceea că grindeiul sau sulul, în care sunt întărite *săgețile* sau *pârghiile* cu scaunele, nu se așează în direcțiunea orizontală cu capetele în dăltuiturile furcilor, ci în direcțiunea verticala, și anume cu un capăt într'o *costoroabă* care e întărită în vârful furcilor, iar cu celălalt capăt într'o *tigaie* sau *broască*, așezată într'o *talpă*, drept la mijlocul furcilor.

Acest scrânciob are numai patru *săgeți*, nu opt ca cel dintâiu, iar la capătul săgeților acestora, cari sunt sprijinite cu câte o *chingă* sau *ţiitoare*, se află asemenea câte un scaun de aceeaş construcţiune sau mărime ca şi cele ale celui dintâiu. In schemă, îl reprezentă fig. 704.

---

[1]) Iorga, *Socot. Bistr.*, p. 116.

[2]) T. Pamfile, *Jocuri de copii*, I, p. 47.

«*Scrânciobul mic* e compus dintr'o scândură cam de o palmă domnească de lată şi cam de un metru de lungă, care e prinsă la capete câte c'o *rudiţă* perpendiculară, iar acestea sunt întărite cu partea sau capătul deasupra într'un sul orizontal, ale cărui capete sunt vârîte în câte o bortă făcută în doi stâlpi, cam de doi stâlpi de înalţi şi îngropaţi în pământ în depărtare cam de 1 m. 20 unul de altul».

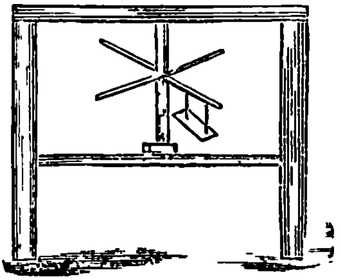

Fig. 704.

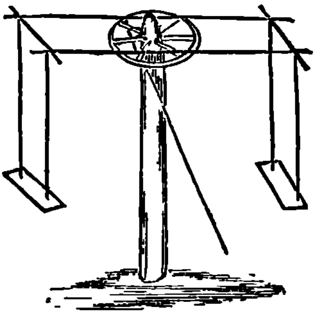

Fig. 705.

Expresiunea acestui scrânciob poate fi o funie legată de un lemn orizontal orecare 1).

Un altfel de scrânciob e cel copilăresc (fig. 705), numit *scrânciob cu roată*, având două sau patru poliţe şi învârtindu-se cu un lemn 2).

El se aseamănă cu *învârtitoarea* bucovineană ce se compune dintr'un ţăruş bătut în pământ, având deasupra capătul rotunjit ca un ou. Peste acest capăt se pune o pârghie numită *durubuţă*, care are la mijloc o scobitură ca o jumătate de ou. Cei ce vor să se învârtească, se suie călare pe capetele durubuţei şi-şi fac vânt cu picioarele cari le ajung de pământ, *sgârcindu-le* apoi spre a se puteà urmà învârtirea.

Invârtitoarea aceasta, în Banat se numeşte *vârtej*, *vârtij* sau *vârtiloiu*, având un *pociumb* sau *ştiomp* bătut în pământ, iar deasupra o grindă numită *bilă*.

---

1) T. Pamfile, *Jocuri de copii*, I, 48 (320).

2) *Ibidem*.

In unele părţi din Ardeal se numeşte *svârdcn*, *svârdol*, *vârtej* sau *tâţeică*, aparat de învârtit ce constă dintr'un stâlp perpendicular, pe care stă aşezată o rudă orizontală, ce se învârte într'un cuiu la mijloc. La cele două capete ale rudei, se dă câte unul ca în *huiţ*, iar lângă stâlp, la mijloc, stă în picioare un al treilea şi tot învârte [1]. Când acest vârtej are scaune de lemn sau de funii, se numeşte şi *cherchcboală* [2].

La Românii din Macedonia, el se numeşte *drâmbala*, după numele grinzii orizontale, sau *vârticoniţă*.

Tot aici pomenim şi *cumpenile* [3], numite la sing. şi *huţă*, *huţână*, *huţină*, *huţunătoare* sau *cumpenitoare* [4].

INCHEIERE.

Aproape toate ramurile activităţii româneşti au luat avânt, numai industria naţională, cea casnică, se găseşte, mai în toate cazurile, mergând înapoi. Astăzi, când încrederea în noi s'a mărit, când spiritul naţional s'a redeşteptat din atâtea puncte de vedere, datori suntem sa ne îndreptăm privirile şi asupra acestei ramuri de activitate — mijloc de traiu — lasat întâmplării, deoarece ea este baza întregei vitalităţi a neamului nostru.

Elementele acestei industrii ne destăinuesc lucruri nouă, pe întregul sau în parte; stabilesc un schelet interesant, care ne poate arăta limpede o continuitate, un tablou.

Tot ce cunoaştem până acum e un produs găsit aproape întâmplător; e necesar, deci, să descompunem pe specii unitatea schiţată în linii generale, urmărindu-le până în vremile cele mai îndepărtate şi descriindu-le în cele mai mici amănunte.

Puterea sângelui, care nu se vede în orice împrejurare, limba, portul, datinele, sunt rămăşiţe stramoşeşti cari nu pot fi lăsate în părăsire.

---

[1] Viciu, *op. cit.*, p. 81.

[2] *Ibidem*, p. 28.

[3] *Ibidem.*

[4] Cu prilejul acestui capitol, ar fi trebuit descrisă şi *crişma*, *cârşma*, *cârciuma*, *«casa dracului»*, pentru unele lucruri ale ei, ce se deosebesc de ale unei case. S'a lăsat totuş de o parte, pentru obârşia orăşenească a acelor părţi particulare.

Limba populară şi-a arătat folosul ei în alcătuirea literaturii nouă; tot astfel şi elementele industriei trebue să contribue la constituirea şi concretizarea elementelor industriei mari, cu caracterele celei dintâi.

O frântură de cântec, de poveste, etc., este urmărită cu interes, pentru multe motive; tot pentru aceste motive trebue urmarit şi un model de ţesătură, o cioplitură, etc.

Şi suntem într'un timp critic; invazia bolnăvicioasă a târgurilor la sate, orbeşte simţimântul artistic naţional, lăsând în sufletul românesc, dacă nu un desgust, dar o ruşine a celui care se vede înapoiat, după socotinţa lui, faţă de alţii. Aceasta trage după sine nepăsarea pentru tot ce a fost scump şi încetul cu încetul aduce pierderea pe care nu vom mai puteà-o dobândì.

Vinovat nu poate fi ţăranul; vinovat e cel ce-l va ademenì şi stăpânul moral care nu-l va apărà.

Ce măsuri s'au luat? Ce are strâns Muzeul nostru de etnografie naţională? Unde ne sunt pictorii să ne arate întreaga noastră avere artistică? Dar sprijinitorii?

Sunt neamuri mai sărace decât noi, cari fac mai multe pe această cale; şi ne-ar fi ruşinea prea mare, văzând în priceperea şi tragerea lor de inimă nepăsarea noastră care-şi aşteaptă osânda!

GLOSAR.

Cuvintele fără prescurtări sunt substantive; *pl.* = plural. Cifrele arată paginele textului cu deslușirile.

A.

Abà, 285, 305.
àbă, 287.
abagiu, 288, 346.
abârlău, 21.
ac, 49, 59, 346, 369.
acar, 346.
acaret, 399, 426.
acăriță, 346.
acarniță, 346.
acoave, pl. 146.
aconiță, 346.
acoperemânt, 423.
acoperire, 263.
acoperiș, 111, 189.
acru, 33.
adămască, 289, 292.
adăpătoare, 467.
adăpost, 428.
adimpt, 288.
aduc, v. 44, 68.
afină, 242.
afum, v. 250.
afumare, 73.
aguridă, 217.
aier, 255.
alamă, 365.
alămioară, 248.
albie, 114, 126.
albină, 86, 93.
albinărit, 92.
aldan, 202.
alde, pron. 399.
aleg, v. 287, 290, 359.
alegere, 84.
alerg, v. 263.
alergătoare, 262.
alergător, adj. 185—6.
ales, 22, 37, 218.
aleș, 68.
alesătoare, 293.
alesătură, 279, 291, 299, 301.
almar, 405, 439.
alocurea, adv. 448.
alțar, 439.
altiță, 312—3.
alun, 175.
amânar, 184, 274, 424.
ambar, 169, 446.
americă, 373.
amnar, 184, 264, 274, 420.
amnăruș, 274.
amușă, 43.
andreà, 2, 144, 183, 318.
andreŭă, 39.
anin, 43.
antereu, 289, 357.
antrâdeu, 284.
apă, 248, 461—2.
apărătoare, 155, 419.
apuc, v. 10, 291.
apucate, adv. 6, 14.
apucătoare, 117.
arac, 145, 216.
arag, 145.
arc, 162.
arcană, 141.
arcer,—iu, 378, 396.
arcuș, 162.
ard, v. 60, 196, 232.
ardere, 386.
arct, 438.
argăseală, 43.
argăsitor, 43.
argeà, 222.
argintar, 395.
arie, 385, 450.
arin, 42, 249.
arioci, pl. 281.
aripă, 10, 167, 184, 187, 189, 259.
arniciu, 311.
arșău, 145.
arșov, 145.
arțar, 273.
arvună, 450.
aschid, adj. 192.
așezare, 272.
asprichendină, 411.
astar, 362,

astaragiu, 255.
aşternut, 289, 403, 428.
astiuz, 115.
astragan, 363.
astrahan, 363.
astup, v. 227.
aţă, 3, 49, 121, 212, 220, 262, 264, 275, 355.
atârnat, 403, 423.
aţâţ, v. 404.
aurar, 395.

B.

Baargic, 131.
babă, 184, 189, 279, 354, 367.
băbăică, 72.
babalâc, 189.
babaluc, 184.
babane, adj. 37.
băbaş, 95.
băbane, pl. 368.
băbesc, adj. 217.
babiţă, 122, 379.
băbură, 439.
babuşcă, adj. 37.
băbut, 131.
băcan, 409.
băcioană, 30.
băcion, 30.
baciu, 16, 30, 36.
bădănà, 1.
bădăni, 27.
bădiniu, 23.
bâhlesc, v. 192.
bageà, 424.
băgeag, 423.
băgeagă, 424.
baibarac, 358.
băibărac, 373.
baidir, 359.
baieră, 3, 27, 51, 194, 212, 290, 355.
băieş, 377.
bălaie, 21.
balamà, 416.
bălătruc, 378.
balaur, 72.
bâlcă, 389.
balercă, 166.
balercuţă, 166.
bâlfeie, pl. 138.
balmuş, 21.
baltă, 245.
baltag, 126.
bălvan, 424.
bamburi, pl. 34.
băneaţă, 389.
bănicior, 187.
banigic, 131.
baniţă, 165, 187.
bănuţel, 311.
barabulă, 192.
băratcă, 427.
barbă, 194.
bărbânţă, 32, 35.
bărbătuş, 274.
barbetă, 364.
bârc, 32.
bardă, 116.
bardacă, 389.
bârdan, 54, 68.
bărdaş, 114.
bărdăzan, 49.
bărduire, 116.
bărduit, 116.
bârgeică, 153—4.
bărghie, 49.
bariz, 364.
bârlă, 273.
bârlog, 399.
bârnă, 103, 111, 185, 420, 422.
bârneţ, 354.
bârsă, 150.
bârţă, 150.
bartiţă, 192.
bărzeică, 155.
basamac, 225.
băşchie, 161.
baschină, 362.
băşică, 380.
başlic, 403, 424.
basmà, 359, 364, 366, 412.
bat, v. 5, 35, 64, 90, 141, 214, 217, 243, 247, 277, 333, 429.
bât, 127.
băţ, 127, 273, 276, 429, 444.
bată, 293, 359, 361, 367.
bâtă, 127.
bătaie, 220, 258, 277, 282, 285, 323.
bătăioş, 111.
bătăiuş, 186.
bătălău, 117.
bătătoare, 111.
bătător, 25, 206.
bătătoresc, v. 419.
bătătură, 6, 211, 258, 264, 277, 426, 430.
batcă, 142.
băteală, 186, 273.
băţic, 161.
batistă, 359, 364.
bătociu, 186.
bătogit, adj. 304.
bătrânesc, adj. 365.
bătucesc, v. 441.

băutură, 190.
beagă, v. pers. 3. pl. 37.
beciu, 424, 427.
bedreag, 125.
beldie, 175, 195, 229.
belesc, v. 229.
belfeu, 139.
beligă, 127, 175, 195, 212, 229.
bentliţă, 357.
berbinţă, 35, 167, 446.
bere, 190.
bernevici, pl. 367.
bernevig, 44 288.
beschie, 122.
beşică, 50.
bestie, 122.
betcă, 242.
beţcă 242.
beţcuri, pl. 44.
beţigaş, 3.
biciu, 212.
biciuşcă, 51, 212.
bidineà, 1.
bidineluţă, 2.
bijoiu, 468.
bilă, 109, 471.
birnevig, 355.
biserica, 451.
bivoliţă, 28.
blagamà, 424.
blană, 113, 122, 272, 310.
blanuit, adj. 362.
blănuţă, 424.
bleah, 129, 130.
bleau, 129.
bleav, 129.
blid, 172 182, 387,
blidă, 404.
blidar, 172, 404-5, 415.
bliznacu, 312.
blojdină, 424.
boală, 227.
boandă, 258.
boarfă, 347, 371.
broască, 236.
boatcă, 93.
bobca, 312.
bobiţă, 241.
boc, 113, 392.
bocaiu, 392.
bocancă, 350.
bodnar, 167.
bofturi, pl. 342, 350.
bogdan, 180.
boià, 416.
boieresc, adj. 217, 347.
boinog, 105.
boire, 85.
boit, 14, 212.
bol, 382.
bolboacă, 181.
bold, 183, 366.
boleşniţă, 14.
bolf, 378.
bolfeu, 138.
boloboc, 166, 223.
bolobot, 22—3.
boltă, 368.
bondar, 93.
bondă, 365.
bondiţă, 358.
borangic, 73.
borcan, 390.
bordan, 378.
bordeiu, 94, 433.
borfăiesc, v. 371.
boroană, 127, 144.
boroghină, 236.
boron, 144.
boronă 127.
borş, 192, 248.
borseriu, 192.
borşoaică, 166.
bortă, 131, 349.
bortilă, 228.
borună, 127, 144.
bosorcăi, pl. 20.
bostan, 236.
bostănărie, 202—3, 430.
bostină, 95.
bot, 72, 134, 155.
boţ, 397.
botă, 127, 165—6, 236.
botcă, 93.
boţel, 350.
boterniţă, 49.
boţeu, 350.
botfor, 350.
botforţi, pl. 342.
botfur, 342, 350.
botină, 350.
botiş, adj. 45.
botniţă, 72.
boţochină, 127.
botorog, 23.
bou, 51, 233.
bour, 72, 155, 376.
boz, 225.
bozorină, 236.
brăcinar, 133.
braclă, 273.
brădoaică, 165.
brădulă, 127.
bragă, 191.
brâglă, 273.
brâglar, 273.

brahă, 191.
braică, 190.
braiu, 35.
brânci, pl. 20.
brâne, pl. 368, 443.
brănişor, 133.
branişte, 101.
brânză, 27—8, 35—6.
brăţare, 141, 273, 352.
braţe, pl. 117, 121, 144, 158, 190, 239, 245, 271, 273, 421, 441, 470.
brâu, 2, 190, 292, 354, 361—2, 365, 416.
brăzdar, 150.
brăduşcan, 311.
breanc, 392.
breanduri, pl. 291.
brebeni, pl. 208.
briceag, 116.
bricinar, 367.
bricinariţă, 367.
brighidău, 23, 33—4.
brinza, 37.
brişcă, 119, 158.
broască, 45, 120, 125, 149, 162, 183, 222, 291, 317, 393, 424, 470.
broboadă, 363, 369.
broboană, 241.
brodărie, 312.
brodat, 312.
broştioiu, 26.
brotac, 183.
brumăriu, adj. 363.
bubă, 22.
bubi, pl. 84.
buc, 214.
bucată, 13, 151, 211—2, 259, 281.
bucătărie, 194, 402.
bucate, pl. 190.
buceà, 129, 222.
buci, pl. 8, 208.
bucin, v. 64.
buciu, 264.
bucium, 129, 216, 410.
buclă, 169.
buclic, 169.
bucliţă, 169.
bucmeà, 288.
bucşă, 129, 274.
budă, 433.
budacă, 32—4, 166.
budăieş, 166, 234.
budăiu, 20, 24, 34, 166, 468.
budalău, 23, 34.
budàniu, 312.
budiiu, 23.
budimenca, 312.
budureţ, 439.
buduroiu, 437.
buf, 362.
buhaiu, 51, 94, 120, 184.
bulat, 163.
buleandră, 347, 370.
bulfeu, 138.
bulubuc, 403.
bulvan, 100-1.
bulz, 33.
bulzăriţă, 33.
bumb, 14, 351, 353.
bumbac, 258, 351, 353.
bumbăceală, 362.
bundac, 403.
bunduc, 403.
burangic, 73, 353.
burcuşei, pl. 233.
burdac, 392.
burduf, 49, 50, 380, 449.
burete, 129, 134, 247, 248.
buri, pl. 160.
buriaş, 166.
buric, 186.
buricel, 133.
buriu, 166.
burlan, 406, 467.
burlinc, 35.
burluiu, 222.
bursune, pl. 382.
burungic, 73, 287.
buşdeiu, 232.
buşmachii, pl. 411.
buştean, 103, 110-11, 129.
bustihan, 94.
busuioc, 94, 248.
bute, 129, 160.
butelcă, 392.
buteli, 169.
butelnic, 124.
buti, 169.
butie, 166, 235.
butin, 169.
butnar, 100.
butnărie, 113, 160.
butoiu, 166.
butuc, 43, 102, 111, 125, 129, 138, 167, 185, 216, 238, 259, 271, 307, 447.
butucănos, 123.
butulău, 467.
butulean, 464.
butuş, 50.
buză, 228.

C.

Caciorvă, 423.
câciu, 72.
căciulă, 123, 134, 363, 424.

cadă, 166, 218, 220.
cadră, 97, 414.
caferi, pl. 109, 439.
caftăni, 412.
cahlă, 445.
căhulă, 107.
caier, 8, 214.
caimà, 25.
căiţă, 368.
cajmir, 364.
cal, 2, 3, 123, 177, 185, 190, 392.
calacan, 42, 249.
calafat, 166.
călap, 211.
calapăr, 248.
câlbaş, 54.
calc, v. 121, 220.
călcâiu, 116, 150.
călcare, 219.
călcătoare, 221, 276, 289.
călcător, 43, 120, 162, 219.
căldărar, 1.
căldare, 226-7.
căldăruşă. 444.
căleap, 211.
căleapă, 13.
călep. 211.
calistire, 128.
caltaboş, 54.
câlţi, pl. 208, 212, 350.
câlţişori, pl. 208.
călţun, 44, 317, 349, 362, 368.
calup, 170, 238.
căluş, 113, 278.
căluşel, 190, 278.
cămară, 402-3, 424, 437, 445.
cămăruţă, 403, 449.
cămaşă, 252, 281, 312-3, 346, 350,
  352, 360, 368, 370, 411.
camaţi, pl. 169.
cămin, 378.
căminet, 378.
camniţă, 437.
Câmpulung, 36.
cană, 389.
canaf, 293.
cănăfior, 293, 324.
canat, 424.
cănată, 392.
cănceic, 437.
câne, 161-2, 224, 249.
cânepă, 198, 214. 236, 241, 258, 273.
cânestră, 175.
cânipărie, 202.
cânipişte, 202.
cânjeu, 11.
cântar, 105, 184.
canură, 6, 8, 208, 285, 290.
cap, 117, 123, 130, 161, 183, 284,
capac, 157, 227, 236.
căpăcel, 392.
capăt, 134, 271.
căpăstru, 185.
căpătâiu, 111-2, 131, 223, 264.
căpăţină, 129, 161.
căpceà, 167.
căpestru, 39.
căpister, 169.
căpitanii, 411.
caplamà, 421.
capră, 2, 28, 117, 162, 421, 424.
căprior, 419, 440.
căprioraş 470.
căprioresc, v. 442.
căpriorit, 422.
căptălan, 93, 264.
căptălap, 391.
căptan, 93.
captar, 93, 391.
căptuşeală, 362.
car, 110-1, 113, 128, 133, 174.
cărăbuţ, 153.
cărăbuţă, 153.
carâmb, 131, 133-4, 347.
cărâmb, 32.
cârâitoare, 140.
căraftă, 264, 271-2.
cărămidă, 382-3, 386, 394.
cărămidar, 383.
cărân, 35.
carastolă, 139.
carătă, 114.
cărătoare, 218.
cărăuş, 128.
carboşi. 72.
cărbune, 2, 173, 376, 409.
cârce, 138.
cârceà, 274.
cârceie, 112, 138.
cârceiu, 137, 274.
cârcel, 127, 217.
cârciumă, 472.
cărdel, 37.
cârjă, 72, 127.
cârlan, 424.
cârlănar, 30.
cârlibonţ, 466.
cârlig, 69, 123, 140, 142, 150, 161,
  195, 318, 360, 466.
cârligel, 466.
cârmă, 104, 189.
cârmace, pl. 69.
cârmaciu, 154.
carmăn, v. 8.
cârmog, 134.
cârnaţ, 54.

carne, 52-3.
căroaie, 150.
cârpă, 368, 371.
cărpător, 195, 197.
cârpojesc, v. 346.
cărşeag, 392.
cârşmă, 472.
cârsnic, 67.
cârstaş, 67.
cart, 164.
cârţăitoare, 140.
cărucior, 140.
căruţ, 111, 140.
căruţă, 110, 128, 158.
caş, 27, 33.
casă, 97, 148, 157, 182, 222, 248, 299, 401-3, 408, 435, 438, 462, 464.
casânca, 364.
căşărie, 17.
caşcaval, 28, 36.
caselă, 411.
căseni, pl. 400.
caşită, 109.
caşiţă, 109.
câşlarie, 27.
casmà, 140, 145, 157.
caşmir, 364.
căsoaie, 112, 218, 223, 426.
căsoiu, 427.
castârlii, 411.
castron, 26, 231, 390.
căsulie, 104.
căsuncă, 364.
căsuţă, 402, 426, 415.
catarcă, 155.
catarg, 104.
catargă, 155.
catargel, 104.
catârne, 166.
caţaveică, 362, 366.
căţel, 94, 141, 348, 447.
cătiniş, 430.
catran, 2.
cătrănesc, 2.
catrinţă, 289.
cătur, 102.
căturoiu, 102.
cătuşă, 137, 424.
catuşnică, 94.
căulă, 107.
căuş, 72, 140, 165, 182, 220.
căuşel, 140.
cazan, 227, 236.
ceac, 108.
ceafă, 112, 134, 137.
ceanac, 390.
ceapraz, 120.
ceaprăzar, 120.
ceară, 85-90, 95-6.
ceas, interj. 21.
ceaşcă, 391.
ceatlău, 35.
ceaun, 370.
cechie, 72.
celar, 439.
centaura, 96.
cenuşesc, v. 12.
cep, 128, 223, 447.
cepan, 111.
cerb, 64.
cerbice, 137.
cerc, 129, 161, 168.
cercel, 133.
cercuitor, 167.
cerdac, 189 424, 441.
cereale, pl. 190.
cerghice, 138.
cerghis, 137.
cerghişă, 137.
cerneala, 249.
cetlău, 35, 155.
cetluit, 35.
cheabă, 116.
cheag, 25, 28, 32.
chegornicer, 32.
chegorniţa, 33.
chelărie, 435.
chelnă, 135.
cheotoare, 115, 262, 424.
chepeneag, 357.
cherpedin, 116.
ches, 50.
cheutoare, 439.
chezeş, 420.
chiabur, 390
chiară, 280.
chic, 35.
chichiţà, 72.
chicuş, 228.
chiedeu, 281.
chieptar, 365.
chiler, 402, 415.
chilie, 190.
chilimie, 134.
chilnă, 135.
chilnar, 72.
chilug, 172, 242.
chiminet, 378, 442.
chimir, 50, 354.
chimniţă, 427.
chindisesc, v. 312.
chingă, 42, 49, 72, 105, 121-2, 134-5, 190, 222 264, 272, 445, 470.
chinoroş, 2.
chinovar, 2, 416.
chior, 59.

chiorpeacă, 108, 422.
chiotoare, 49, 422, 434.
chip, 389.
chiperniţă, 171.
chingi, pl. 122.
chirostii, pl. 404.
chisău, 171.
chişcă, 49, 50, 54.
chiscoaie, 186, 189.
chiser, 125.
chişiţă, 109, 168.
chişitoare, 56.
chişleag, 24.
chisoiu, 195.
chistornic, 378.
chit, 288.
chită, 204, 436.
chitarcă, 248.
chitie, 360.
chitoarcă, 247.
chitonag, 216.
chină, 241, 243, 288, 305.
chiuar, 305.
chiup, 389.
chiuşă, 214.
chivniţă, 427.
ciacâie, 161.
ciagăr, 240.
ciamugă, 39.
ciamur, 448-9.
ciopăne, pl. 44.
ciapăt, 55.
cică, 51.
cicăric, 260.
cicârie, 261.
cicric, 240.
cighir, 240.
cimiter, 457.
cimitir, 457.
cin 72, 238.
cingă, 105.
cioacă, 111-2, 157, 271, 466.
cioaclă, 155.
cioareci, pl. 3, 367-9.
cioată, 247,
ciob, 391-2.
ciobacă, 67, 72.
cioban, 30.
ciobănaş, 347-8.
ciobotă, 341-2, 347-8.
cioboţică, 349.
cioc, 134-161.
ciocâltău, 137.
ciocan, 21, 104, 117, 141, 186, 259, 271, 307, 429.
ciocănărie, 31.
ciocârlie, 108.
ciochie, 161.
ciocoroiu, 103.
cioculeţ, 134.
cioflânc, 103.
cioiu, 166.
ciolan, 61, 124, 128, 182.
ciolpău, 143.
ciomag, 127, 145.
ciontez, v. 103.
ciop, 39.
ciopca, 312.
cioplitor, 120.
ciopoc, 115.
ciopocărî, v. 115.
ciorap, 44, 317.
ciorbalic, 147.
ciorchină, 217.
cioric, 58.
cioriciu, 58.
ciorbăriţă, 133.
cioroi, 468.
ciroiu, 468.
cioroslă, 150.
ciorpac, 68-9.
cipce, pl. 319.
cipte, pl. 319.
cireş, 249.
cireşă, 321-2.
cireşca, 312.
cireşchili, pl. 312.
ciric, 261
cirişeu, 121.
cismă, 342, 368-9.
cismar, 2, 342.
cişmeà, 467.
cit, 200, 261.
ciubăr, 32, 166-8. 218.
ciubăraş, 166, 168.
ciubotă, 347, 366.
ciubucar, 120.
ciucăî, v. 114.
ciucurel, 361.
ciumpeiu, 163.
ciupercă, 247.
ciur, 50.
ciurar, 50.
ciurilă, 169.
ciuruitoare, 392.
ciutură, 165, 180, 182, 465.
ciuveie, pl. 30.
civradzi, pl. 412.
clacă, 209-10.
clădire, 240-1.
clădesc, v. 386.
clapă, 290. 319, 356.
clasibocru, 108.
clâtir, v. 100.
cleanţă. 440.
cleci, pl. 66.

cleiu, 224, 250.
clempuş, 140, 403, 417.
clenciu, 134.
clepţi, pl. 109, 450.
cleştar, 67, 161.
cleşte, 117, 161-2, 466.
clin, 325, 360.
clisă, 223.
cloambă, 111.
clobanţ, 134, 161, 466.
clocă, 68.
clocit, adj. 229.
clociumb, 259.
clopotniţă, 452.
coacă, 111-2.
coadă, 2, 3, 20, 105, 116-7, 122, 146, 155, 161, 212, 307, 363, 371.
coamă, 2, 422, 440.
coarbă, 125, 261.
coardă, 67, 121, 133, 162, 190, 216, 262, 264, 421.
coarnă, adj. 217, 240, 242.
coasă, 141
coaşcă, 175, 195.
coastă, 403.
cobâlă, 161, 170.
cobâlteaţă, 439.
cobiliţă, 142.
coc, v. 233.
cocârlă, 72, 111.
cocârţă, 35.
cocârţeală, 150-1.
cocârtiţă, 35.
cocean, 423.
cochirlà, 155.
còcīcă, 3.
cocină, 450.
cociorvă, 30, 196.
coclet, 267.
cocleţ, 267.
cocoloş, 23.
cocor, 319.
cocoş, 150, 153, 392.
cocoşel, 130.
cocostârc. 450.
codârlă, 135.
codină, 6.
codorişte, 212.
codortă, 212.
cofă, 163, 166, 218.
cofăiel, 33, 163, 166.
cofer, 166, 236.
cofiţă, 163, 223.
cofră, 411.
coghiliţă, 142.
coglete, 267.
cohe, 439.
cojoc, 358, 368-9.
cojocărie, 46.
colac, 124, 182-3, 467.
colătău, 261.
colb, 245.
coleşă, 195.
colibă, 432, 446.
colivă, 244.
colnă, 439.
colniţă, 433.
colorat, 14, 224.
colţ, 57, 121, 194.
colţă, 145.
colţar, 117, 420.
colteşesc, 103.
colţiun, 369.
colţon, 317.
colur, 187, 189.
coluze, pl. 66.
comană, 422.
comarnic, 29, 30, 34.
comornic, 29.
compadură, 424.
compas, 74.
conăcaş, 74.
conăcăşie 74.
conciu, 105, 369.
condeiu, 106, 206.
condur, 342, 350.
conduraş, 342.
construcţiune, 376.
contăş, 359, 366.
copac, 390.
copaciu, 102.
copaie, 43, 126, 186.
copăiţă, 43, 185.
copcă, 71.
copchileţ, 422.
coperiş, 423.
copil, 123, 134.
coporâie, 141.
coraslă, 22.
corăslì, v. 22.
corcan, 117.
corcie, 155, 225, 285.
corciovă, 196.
corcoduşă, 232.
cordar, 121.
cordeà, 194.
cordică, 194, 361.
cordovane, pl. 342.
coreţ, 185.
corfă, 111, 307.
corghenş, 267.
corlate, pl. 136-7.
corlete, 196, 267.
corletin, 196.
corlobaie, 151.
corman, 150.

cormană, 150.
cormună, 149-50.
corn, 13, 30, 61-4, 143, 149, 439.
corniţă, 170.
coroană, 422.
corobană, 468.
coropcă, 417.
corturar, 1.
corună, 186.
cos, v. 346.
coş, 69, 174, 184-5, 188-9, 222, 245, 408, 429, 450.
coşar, 36, 429, 449.
coşarcă, 153.
cosciug, 157.
coşer, 232, 429.
cosiţă, 3.
cositor, 387.
coşmagă, 28.
coşniţă, 92, 245.
cosoaie, 167.
cosor, 117.
cosoraş, 118, 218.
cosorel, 118.
cosoroabă, 403, 419.
cosoroaie, 439.
coştereaţă, 428.
costoroabă, 419, 440.
costoroava, 184.
cot, 32, 228.
cotarcă, 175.
cotcă, 3
coteneaţă, 429.
coteţ, 70, 112, 428, 446.
cotigă, 149-50.
cotiugă, 150.
cotlet, 269, 285.
cotlon, 71, 227, 386.
cotoc, 135, 363.
coţofană, 133, 424.
cotog, 135.
cotoiu, 135. 145.
cotruţă, 442.
covaşă, 25, 191.
covăsit, adj. 25.
covată, 111, 114, 126, 140, 186, 307.
covăţică, 126, 444.
covergi, pl. 139, 285.
covor, 287, 293-5, 300-4.
cozonac, 249.
crac, 117, 121, 123, 131, 133, 162, 271.
crăcan, 13.
crăcană, 430.
crachi, pl. 117.
crăiasă, 93.
crainic, 184.
cramă, 218.
crambă, 438.
crampău, 158.
crâmpiţă, 279.
crânchiţă, 279.
crâng, 185, 188.
crânghiţă, 279.
crântă, 33.
crăpător, 196.
crasnă, 139.
crăşne, pl, 218.
craston, 93.
crătinţă, 369.
cratiţă, 390.
creastă, 130, 134.
crel, 129.
crep, 467.
creplă, 467.
crer, 129.
crestus, 131, 134.
creţ, 350, 361.
crighele, pl. 117.
crijmă, 256.
crintă, 33.
crişmă, 472.
criţă, 186.
crivace, 72.
crival 111.
crivală, 11, 212—3.
criveà, 117, 213, 275, 465.
criveală, 117.
croablă, 169.
croh, 428.
croiesc, v. 346.
crop, 61, 371.
cruce, 13, 93, 132—3, 138, 145, 154, 183, 185, 218, 259, 264, 378, 459.
crucelnic, 276.
crucer, 20.
cruciş, 259.
crud, adj. 21.
crupe, pl. 176.
cruşeală, 42.
cruşesc, v. 42.
cruşit, 43.
cubeà, 424.
cuble, pl. 44.
cuburlii, 412.
cucoş, 150.
cucoşel, 290.
cuculĭu, 84.
cucumeà, 424.
cucureţi, pl. 84.
cucuvaie, 424.
cuib, 25, 33, 191, 217, 229.
cuiu, 93, 130, 132, 138, 151, 259, 448.
cujbă, 195, 271, 397.
culbeciu, 97.

culcuş, 462.
culeşer, 195.
culişer, 195, 442.
culme, 93, 404, 415, 422, 437.
culminăriţă, 284.
cultuc, 15.
cumar, 389.
cumpănă, 111, 118, 190, 259, 464.
cumpănitoare, 472.
cunună, 216, 271, 430, 440.
cupă, 32.
cupăi, pl. 169.
cupie, 169.
cuponi, pl. 169.
cuprins, adj. 427.
cuptor, 227, 235, 380, 383, 385—6, 404, 408, 414.
curătoare, 166, 219—20.
curătură, 436.
curastvă, 37.
curbină, 125.
curcudeà, 232.
curce, 133.
cureà, 262, 354, 368-9.
curită, 169.
curmeiu, 135, 213.
curmeziş, 121, 134, 166, 190, 419.
curpăn, 216.
curte, 426.
cuşbă, 72, 195.
cuşcă, 143, 446.
cuscun, 39.
cuşniţă, 92, 170.
custură, 109, 111—2, 120, 161, 169.
cuteţ, 450.
cutie. 146, 222, 237.
cuţit, 63, 118, 150, 206, 218, 291, 365, 368.
cuţitaş, 119.
cuţitoaie, 109, 119.
cuţitoiesc, v. 119, 161.

D.

Dăbălăzez, v. 194.
dafină, 312.
dafumată, adj. 53.
dălcăuş, 108.
daltă, 119, 161.
dame, pl. 304.
dâmpenată, adj. 53.
dăpudzi, pl. 111.
dar, 56.
darac, 207.
dărăcit, adj. 207.
dârjă, 71.
dârjală, 155.
dârlog, 49.
dârmoiu, 50, 204.
dârmon, 204.
dârmoniu, 204.
dârstu, 253, 305.
dârstar, 253, 305.
dăsag, 285, 290.
dat, 56.
dejă, 166, 220, 222.
dejeriu. 222.
demâncare, 372.
demerlie, 187.
demingeană, 392.
depănat, 258.
derec, 403.
descurc, v. 217.
difan, 68.
dimie, 287—8.
dimingeană, 224, 392.
dimirlie, 187.
dinainţi, pl. 352, 411.
dinţar, 119, 121.
dinţat, adj. 112.
dinte, 117, 121, 268.
dinteală, 268.
direg, 403, 423.
diresală, 35.
diridicata, 65.
discovină, 220.
divan, 442.
doagă, 160—1, 166—7, 412.
dogarie, 113, 160.
dohorniţă, 139.
dohot, 139, 249.
dohotniţă, 139.
doloabă, 109.
domnesc, adj. 215.
doniţă, 19, 20, 163.
dorungă, 218.
dos, 428.
dospesc, v. 33.
dovleac, 242.
drăgar, 264, 443-4.
draghină, 133.
draniţă, 108, 422.
drăniţă, 423.
drăniţesc, v. 440.
drăniţit, 123.
dreavă, 111, 187.
dreg, 403, 423.
drele, pl. 247.
dreptar, 117.
dric, 131.
drob, 222, 397.
droghiţă, 249.
drojdie, 215, 224, 227.
druc, 133.
drug, 66, 123-4, 131, 133, 136, 138, 189, 225, 271.

drugă, 23, 25, 34, 318.
drum, 111.
dubă, 228, 305.
dubală, 42, 47.
dubas, 72.
dubesc, v. 47, 204, 229.
dud, 79.
dudă, 75.
duhlesc, 192.
duhot, 139.
dulab, 104, 106.
dulamă, 366-7.
dulap, 43, 423, 469.
dulău, 447.
dulceţ, 60.
dulgherie, 113.
dupchi, pl. 6.
dupurluiesc, v. 14.
dură, 111, 261, 275.
durat, adj. 420, 434, 452.
durbacă, 222, 227, 229, 236.
durigă, 262.
duriţă, 262, 275.
durmeà, 364.
duruièle, pl. 34.
durubiţă, 471.
dusechi, 411.
duşleag, 161.
duvar, 43.
dvere, pl. 255.

E.

Ehel, 207.
enot, 411.
eteră, 67.

F.

Fac, v. 29, 423.
făcălău, 444.
făcăleţ, 195.
făcău, 182.
fachie, 71.
fachiu, 71.
fagor, 93.
fagur, 93.
făină, 187, 231.
faclă, 117, 133.
fălceà, 105, 131, 133-5, 138, 153, 273.
fald, 361.
Fălticeni, 36.
fană, 105-6.
familie, 399.
fanar, 188.
fântână, 165, 377, 424, 463.
fântânică, 19.
fântânar, 463.
făraş, 169.
făraşe, 169.
farfurie, 387, 390.
farfurioară, 390.
fărină, 187, 195.
fărtaie, pl. 106.
făşăluit, adj. 442.
făscuţă, 23.
fâstă, 361.
faţă, 14, 284-5, 362.
făţar, 450.
fedeleş, 166.
felează, 246.
felegean, 228, 391.
feleşteu, 140.
feleştiuc, 59, 140.
felejeu, 246.
felezitoare, 246.
felezoaie, 246.
felezuiesc, v. 246.
feliherţ, 131.
fener, 188.
ferestrăiaş, 122.
ferăstrău, 121-2.
ferăţ, 168.
fereastră, 417.
ferdeleţ, 168.
ferec, v. 186, 395.
ferestruie, 419.
ferie, 102.
fermeneà, 357.
feşnic, 171, 391.
feştilă, 59, 97.
feţuire, 120.
feţuit, adj. 421.
feţuitor, 120.
fichieş, 388.
fier, 149-50, 243.
fierb, v. 219.
fiere, 96.
fir, 14.
firez, 109.
firidă, 414.
fitil, 59.
fiular, 138.
floare, 8, 124, 192, 236, 248, 284, 291, 310, 312.
flaneà, 289, 318, 355, 361-2.
flanică, 355, 362.
fleaşcă, 105.
flintic, 5.
flintoc, 5.
fluier, 61-2.
fluieră, 368.
fluturaş, 311.
fluture, 291, 293.
foaie, 30, 241.
foale, 50.

fofează, 138, 259, 263, 271.
fofelniţă, 259.
foişor, 424.
foiţă, 291, 410.
foltăi, pl. 29.
fortilă, 139.
foşalău, 8.
fosălău, 6.
fostene, pl. 109.
fotă, 367.
frăgar, 311.
frământător, 196.
frânghie, 188-90, 212, 229.
frânghiuţă, 213.
fraşe, 169.
frate, 246.
fruntar, 186, 188.
frunte, 8, 105, 123.
frunză, 248.
frunzar, 411.
fuior, 2, 203, 206, 208, 212, 214.
fumaiu, 439.
fund, 14, 72, 134, 196, 404, 450.
fundătoare, 134.
funie, 18, 121, 229.
funingin, 441.
furcă, 9, 10, 86, 133, 143, 214, 271, 419, 444.
furcărie, 10, 210.
furcel, 233, 265, 279.
furcele, pl. 133.
furcoaie. 106.
furcoiu, 143.
furculiţă, 130, 132-3.
furnică, 69.
fus, 9, 11, 111, 182, 185, 188-9, 209, 214, 259, 261, 264, 277, 307, 388.
fuşalău, 8.
fuscel, 356, 276.
fuşeu, 438.
fustă, 361.
fustăni, pl. 412.
fuşteiu, 133-4, 136, 156.
fuştel, 276.

G.

Gaică, 357.
gaiţă, 161.
găitan, 318, 355, 361.
gâlbaş, 24.
galben, adj. 217.
găleată, 20, 31, 166, 169, 465.
găletar, 165, 370.
gălie, 275.
galiţă, 52.
găluşcă, 24.
gămălie, 11.
gânj, 135, 144, 155.
gânjeu, 11.
gândac, 73.
garafă, 223, 391.
gârbaciu, 212.
gard, 420, 430.
gardină, 235, 467.
gărdinar, 162.
gărigă, 262.
gârlă, 379.
gârliciu, 29, 67, 424.
gârloafă, 151.
gârneaţă, 143, 423.
gâscă, 222.
gât, 134, 222.
gătejèle, pl. 35.
gaură, 45.
găureancă, 274.
găurar, 45, 274, 392.
gavan, 11, 122, 169, 307, 392.
găvoazde, pl. 439.
gaz, 59.
găzar, 139.
gazorniţă, 59.
gealău, 120.
geam, 244.
geamăn, 464.
geluesc, v. 123.
gemănar, 128, 133.
genuncheriu, 365.
gheaţă, 369.
ghebe, pl. 248.
gheleta, 37.
gheran, 161.
gheunoaie, 158.
ghiciuşcă, 51.
ghiciutcă, 51.
ghilău, 120.
ghilesc, v. 6, 282.
ghilire, 282.
ghin, 69, 119.
ghinitoare, 166.
ghiob, 167.
ghiociu, 128, 144.
ghiocuşor, 144.
ghionoiu, 414.
ghiunie, 117.
ghivociu, 391.
ghizd, 466.
ghizdeà, 466.
gig, 288.
giluit, adj. 441, 444.
gintălău, 125.
giomb, 26.
gireadă, 394.
giubeà, 358.
giumară, 60.
giumbir, 411.

gliată, 39.
glugă, 205, 290, 357.
gluguciu, 357.
gobaie, 446.
gòcĭcă, 3.
gogoaşă, 249.
gonĭ, v. 18.
gorgoază, 44.
gorgoliciu, 242.
gorgozan, 403.
goştinar, 96.
grabli, pl. 169.
grădèle, pl. 30.
grajd, 446.
grapă, 88, 127, 144.
graşi, pl. 248.
grăsime, 58.
greblă, 142, 145.
gresă, 396.
gresie, 378.
grijesc, v. 415.
grin, 119.
grindă, 222, 307, 442.
grindeiu, 138, 187, 206, 243, 271, 307, 464, 470.
gripcă, 197, 223.
griveà, 213.
groapă, 457.
groh, 428.
gronzos, adj. 72.
gros, 110-11
groştior, 22.
grubă, 427.
gruiu, 154.
gugiu, 357.
gujbă, 134-5, 307.
gură, 122.
gurguiu, 44.
guriţă, 189.

H.

Habă, 287.
hăbà, 287.
habadir, 282.
hadarag 66, 145, 182.
hădăràu, 186.
hadarg, 66.
haiate, pl. 450.
haidoş, 423.
haină, 2.
haită, 18.
halat, 188.
hălău, 68.
halbarà, 361.
halcă, 100.
hălcesc, v. 100.
hâlcitor, 120.
hălcuiesc, v. 100.
hăldan, 202.
haldur, 202.
ham, 49, 144, 445.
hambar, 54, 428.
hambaraş, 186.
han, 433.
hângaş, 222.
hantarig, 464.
hapuc, 3.
hopuşhĭu, 3.
harabà, 145.
harag, 22, 145, 216.
harapnic, 51, 212.
haraş, 7.
hârb, 391.
hârbuit, adj. 129.
harcă, 424.
hârdăiaş, 166, 222.
hârdău, 166, 218, 408.
hărdăzău, 213.
hârgău, 392, 444.
hăripă, 187, 189.
hârlău, 165.
hârleţ, 145.
hârlez, 145.
hărluĭ, v. 165.
hărmăsar, 137, 151.
hărmăsărel, 137.
hâroabă, 45.
hârzob, 33, 73.
haşcă, 41.
hâşcală, 41.
hâşcoală, 41.
hâştioagă, 41.
hat, 246.
hăţ, 49.
hăţău, 68.
heangleşti, pl. 53.
hècelă, 207.
hechelă, 207.
heihel, 207.
heit, 54.
herăsău, 102.
hină, 106.
hindichiu, 222.
hir, 13.
hiridă, 414.
hlăndan, 202, 212.
hlăndar, 202.
hlavane, pl. 36.
hloabă, 470.
hlubă, 144.
hludeie, 277.
hluj, 246.
hoaspă, 241.
hodrânc, 145.
hodroage, pl. 348.

hoduleţ, 277.
hogeag, 424.
hohlău, 138.
hohot, 154.
holeră, 227.
holercă, 225.
holircă, 225.
holteiu, adj. 192.
hont, 153.
horbotă, 66, 171, 313, 319-37, 361, 442.
horboţică, 284, 313, 319-37.
horeţ, 70.
horez, 70.
horjoc, 196.
horn, 235.
hornă, 404-6.
horş, 109.
hoşmeie, pl. 55.
hoşmuri, pl. 55.
hoştină, 95.
hoştinar, 96.
hreapcă, 142, 145, 430.
hribi, pl. 248.
hrighi, pl. 247.
hrubă, 223, 427.
huciu, 18.
huiţ, 472.
hulpe, 357, 440.
hultuială, 153.
hulub, 429.
huludeţ, 277.
hulughiţă, 247.
humă, 381-2.
humărie, 381.
hurdoiu, 23.
hurduzău, 213.
huscă, 397.
huşte, pl. 95.
huţină, 472.
huţună, 472.
huţunătoare, 472.

I.

Iapă, 112, 275-6.
iarbă, 461.
iaslă, 428.
iaurt, 26.
ibric, 390.
ic, 122, 184.
icoană, 413.
icuit, adj. 105.
iernez, v. 427.
iie, 369.
ilic, 356.
îmblăciu, 145.
îmbrăcăminte, 351, 360.
îmbrobodeală, 363.
îmbuc, 227.
imineu, 349.
imineuaş, 349.
împăivănî, v. 213.
împiestrit, adj. 441.
împletit, 174.
inăcreală, 27.
înăsprit, adj. 220.
încărcat, adj. 147.
încerc, v. 6.
închegat, 21, 32.
încheiu, v. 401.
închioturat, 447.
închisoare, 70.
încolţesc, v. 57.
încordător, 121.
încujbez, v. 170.
îndosesc, v. 428.
inel, 369.
înfing, v. 195.
înfundat, 437.
înfundatoare, 134-5.
îngorzitură, 367.
îngrăunţoşez, v. 26.
îngurzesc, v. 67.
îngurzitură, 45.
inimă, 128, 132, 267.
inimoiu, 132.
înmoiu, v. 371.
înspiţez, v. 170.
instrument, 167.
întăritoare, 307.
întindeaică, 274.
întinzător, 112, 132, 274-5.
întorcătoare, 274.
întorcător, 274-5.
învălesc, v. 266, 305-6.
învăluiu, v. 258.
învârticiu, 176.
învrâstare, 42.
iojdă, 212.
iosag, 439.
ipilă, 132.
irugă, 181.
isloagă, 311.
ispol, 72.
iţă, 266-7, 276.
iţar, 288, 358, 367.
iuft, 347.
iuşcă, 51.
iz, 223.
izmană, 353, 370.

J.

Jâghiuţă, 211.
jaletcă, 356.

jâletcă, 356.
jampiţă, 137.
janchiţă, 137.
jânchiţă, 137.
janţ, 34.
japiţă, 137.
jarcalău, 48.
jârghiuţă, 267.
jaşcău, 50, 56.
jegsniţă, 66.
jghiab, 157, 219, 222, 467.
jigajnie, 66.
jiglă, 138.
jilţ, 157.
jinpiţă, 137.
jintiţă, 28, 34, 95.
jintuială, 34.
jintuiesc, v. 34.
jintuit, 28, 34.
jip, 152.
jir, 236.
jireadă, 44, 152.
jirebe, 258.
joagăr, 122.
joapiţă, 137.
jolfă, 241.
jufă, 241.
jug, 49, 105, 112, 138, 143, 145-6, 274, 307.
jugeu, 146.
juguşor, 274.
jujeu, 146.
julfă, 241.
jumară, 60.
jumelnic, 70.
jumulesc, v. 24.

L.

Labă, 307.
lacată, 440.
lacră, 36.
lăcriţă, 36.
ladă, 72, 146, 186, 222, 409, 415.
lădiţă, 146.
lădoiu, 186.
lăghicer, 304.
laghiţă, 403.
lăicer, 304, 415.
lăieţ, 1.
lambă, 59, 135, 155.
lambar, 120.
lampă, 59.
lamură, 423.
lână, 2, 4, 14, 15, 48, 258.
lanţ, 135, 188.
lănţuş, 35, 155.
lapte, 15, 24—6, 28, 33, 232, 382.
lăptoc, 111, 181.
lăsător, 274.
lăstar, 216.
laţ, 5, 283, 422.
lătăresc, v. 421.
lătiţă, 313.
lătiţar, 313, 369.
lătoc, 111, 181.
lătunoiu, 281.
lăturalniţă, 422.
lăturaşă, 262.
lăturoiu, 256.
lau, v. 370.
lăuruscă, 217.
laviţă, 403, 449.
laz, 431.
leacă, 22.
leafă, 7, 151.
leagăn, 469.
leasă, 70, 232, 246.
leaşc, 232.
leaţ, 441, 446.
lefăiesc, v. 166.
left, 367.
legănuş, 469.
legat, adj. 60.
legătoare, 364, 422.
legătură, 58, 96, 128, 199, 207, 258, 275, 364.
leică, 166, 222.
leişăr, 449.
lemn, 49, 271.
lemnar, 114, 125, 447.
lemnuş, 121, 277.
leocă, 134.
lepedeu, 292.
lergătoare, 262.
leşie, 282.
leşnic, 68.
leşniec, 68.
lesoiu, 285.
lesuri, pl. 70.
letcă, 260.
leucă, 134.
levicer, 304, 406, 409.
lictariu, 23.
lighian, 408.
ligurt, 34.
liliac, 242.
limbă, 118, 121, 262, 350, 424.
lin, 221—2, 235.
linchesc, v. 447.
lingură, 68, 124, 143, 146.
lingurar, 11.
linguroiu, 146.
liocă, 134.
lioşcă, 146.
liotcă, 72.

lipesc, v. 372.
lişiţă, 133.
litcă, 23.
litră, 391.
liungură, 68.
loazbă, 435.
locaş, 117.
loder, 43.
loitră, 225.
loitreţ. 133.
loloţ, 5.
loloţă, 225.
loloţit, 8.
lopată, 72, 147.
lopăţică, 121, 273—4.
losniţă, 232.
loşniţă, 232.
loţ, 422.
lotcă, 72.
lubeniţă, 241.
lumânare, 58.
lumânărică, 465.
lumină, 423.
lung, 419.
luntre, 72.
lup, 57.
lut, 382.
lutişor, 382.

M.

Macarà, 318.
macĭchi, pl. 39.
măciulie, 366.
măcinat, 176.
măciniş. 165.
măcrămiară, 328.
mădular, 124.
măduvă, 267.
măgălie, 11.
măgăriţă, 132, 424.
măgăzin, 107.
măgdălană, 232.
măgistră, 311.
magiun, 233.
măiestrie, 66.
maistor, 43.
maiu, 117, 122.
majă, 65.
mal, 382.
mâl, 142.
mălaiu, 195, 425, 445.
maldur, 430.
mâlesc, v. 142.
mălin, 224, 243, 246.
mămăligă, 68. 195.
mămăligoiu, 195.
mană, 19.
mână, 121, 135, 153, 158, 259, 291.
mânecar, 318.
manelat, adj. 419.
mâner, 117—8. 121—2, 124—5, 141. 158, 261.
măneşti, pl. 367.
mangal, 173.
mânjălău, 147, 280.
mănos, adj. 19.
mănunchiu, 62, 116, 118, 122, 125, 141, 261.
mănuşă, 7, 131, 135, 153, 203—4, 259, 261, 317, 389.
mânz, 280.
mânzat, 128.
măr, 232, 239, 280—1, 445.
márgeà, 68.
mărgelare, 105.
marghioliţă, 424.
mărgica, 106.
margine, 321.
mărtac, 11.
mărunţel, adj. 142.
masă, 122—3, 131, 161, 222, 285, 388, 408.
măseà, 134. 141, 185, 189.
măseriţă, 437.
maşină, 59.
măsnès, v. 39.
măstări, pl. 40.
măsurătoare, 64.
măsuţă, 147.
mătasă, 73.
mâţa, 107, 111—2.
mătăciune, 94.
matcă, 66, 92—3, 117.
mâtcă, 23, 195.
mâtcălău, 23.
materie, 355, 361.
matiţă, 68.
mătură, 245 6.
măturiţă, 246.
măturoaie, 246.
med, 96.
meiu, 243, 246.
melesteu, 195.
meliţă, 205.
meliţat, 206.
meliţoiu. 206.
meliţuică, 206.
merchez, 417.
meredeu, 35, 68.
meridiş, 439.
meriduş, 439.
mertic, 165.
meşi, pl. 342.
meşină, 348.
mesişoară, 147.

mesteacă, 250.
mesteacăn, 249.
mestecător, 195.
meşterie, 68, 70.
meşteşugar, 125.
mestie, 411.
mestre, 412.
mesuţă, 147.
mice, 3.
mied, 96.
miere, 85.
miezură, 6, 7, 47.
mid, 96.
mijloc, 284.
mijlocariu, 470.
mijlocuţ, 284.
mince, 3.
mincioc, 68.
minciog, 68.
mindir, 405.
minge, 2.
mintean, 356.
mişă, 3.
mişhic, 3.
mistreţ, 1, 286.
miţă, 5.
miţăit, 5.
miţuit, 5.
mladă, 136.
mlădiţă, 136.
mlajă, 69, 135, 216.
mleajă, 69.
moară, 177, 185, 377—8.
mocan, 30.
modiţă, 14—5, 412.
mohorţèle, pl. 382.
molcăluţ, adj. 9.
moldovenesc, adj. 128.
moldă, 219.
momâie, 140, 197, 203, 243.
morar, 180. 306.
morişcă, 180.
mormânt, 457.
mort, 157, 282.
moşinoiu, 156.
moşoaică, 391.
moşoiog, 197.
mosor, 258, 363, 318.
mosorèl, 318.
moţ, 68.
moţochină, 71.
mreajă, 201.
mrejă, 67.
muche, 11—7, 123.
mucher, 120.
muieruscă, 274.
muls, 18, 31.
muncesc, v. 142.
munună, 369.
mununiţă, 369.
muntar, 438.
muntăriţă, 438.
murare, 73.
murăşan, adj. 106.
murat, adj. 64, 240—1.
murgaşe, pl. 36.
mursă. 96.
muşc, v. 45.
muschiu, 451.
muşdeier, 444.
muşdeiu, 54,
must, 219—20, 445.
muştiuc, 49.
mustuitoare, 221.
mustuitor, 218.
mutelcă, 66, 150.

N.

Năcreală, 33.
năcritură, 27.
nadă, 69.
nădragi, pl. 288.
năduf 439.
năfrană, 314—17.
năloagă, 180.
nămol, 462.
năpârleşte, v. 5.
năpârstoc, 48.
năpaste, 68.
năpatcă, 67.
năplaţe, pl. 128.
narandjic, 249.
năsadă, 377.
năsălnic, 157.
năsălnie, 157.
năvădire, 269.
năvădit, 269.
năvală, 180.
năvăloacă, 180.
năvod, 318.
negustor, 231.
nemestie, 114, 174.
nemţesc, adj. 128, 355, 414, 436.
nevedeală, 269.
nevedire, 269.
nevedit, 262, 266, 269.
nevestie, 360.
nevoiaş, adj. 416.
niezură, 6.
nimăt, 431.
nividit, 263, 269.
noatin, 5.
nod, 134.
nojiţă, 2, 44.
nuieluşa, 136.

nuieluţă, 136.
numărătoare, 211.

O.

Oală, 307, 389, 391.
obăd, 154.
obadă, 129, 181.
obială, 290, 384, 438.
oblon, 418.
oboroc, 148.
obot, 154.
obroc, 167, 429.
ocarină, 392.
ochioaie, 36,
ochiu, 43, 51, 93 244, 418, 428, 440, 449.
odaie, 433.
odârjă, 145.
odgon, 108.
ogeag, 418.
ogar, 36.
oglajă, 145.
ogradă, 447.
oiem, 187.
oişte, 189.
olar, 383, 387.
olănè, 387.
oliţă, 392.
oloiniţă, 237-8.
oloiu, 236.
omidă, 291.
oolit, 448.
opăreală, 372.
opăresc, v. 232.
opărit, 436.
opincă, 3, 342, 347, 350, 369.
oplean, 103, 153-4.
opor, 130.
oporintă, 131.
oporniţă, 131.
oprintă, 131.
opritoare, 131.
opritor, 107, 144, 273.
os, 61, 71.
osânză, 58, 349.
osie, 128.
ostreţ, 29.
ozor, 411.

P.

Pac, 445.
păcişe, pl. 208.
păcişèle, pl. 208.
păcorniţă, 139.
păcură, 349.
păcurar, 139, 244.
pădureţ, adj. 242.
paftà, 367.
paiant, 184.
paidantă, 420.
păier, 405, 409.
pàită, 196.
paiu, 193.
păivan, 213.
pâjeà, 129.
pâjur, 403.
pălămidă, 409.
pălărie, 59, 363.
păleaşcă, 50.
păleaţă, 237.
palmă, 116, 127, 292.
pâlnie, 166, 190, 222, 247.
palton, 362.
pămătuf, 197.
pămătuv, 197.
pană, 14-5, 121-2, 149, 176, 184, 238
pănăşiţă, 423.
pănătuf, 196.
pâne, 142, 190, 202, 225, 245.
paner, 174.
pânişoară, 242-8.
pantalon, 288, 355.
pântec, 55.
pănură, 287.
pânză, 116, 121, 141, 257, 281-2.
pânzuiesc, v. 124.
pânzuire, 116.
păpănărie, 246.
păpănaş, 24.
papuc, 97, 350, 369.
papură, 244, 442.
păpuşă, 151, 211, 226, 291, 293, 298, 345, 410.
par, 152.
păr, 1-3, 6, 290, 354.
pară, 242.
părângă, 217-8, 272.
pârâu, 222.
părcăm, 439.
păretar, 439.
părete, 189.
pârghie, 111, 189, 470.
pârguieşte, v. 217.
pârlaz, 431.
pârlău, 166.
pârleaz, 431.
parmac, 403.
parmaclâc, 424.
paroieşte, v. 93.
paroiu, 93.
pârpăliţă, 186.
pârpăriţă, 176, 186.
păruit, adj. 42.
pârvac, 93.

pas, 162, 170.
păsăresc, adj. 127.
pasat, 243.
pasere, 52.
pâsleg, 129.
pasnic, 162.
pastramă, 53-4.
păstorit, 16.
păstrar, 96.
păstrăv, 73, 247.
păstură, 95.
pat, 152, 260-1, 271.
pătul, 70, 430.
pătură, 319.
păturesc, v. 3.
pavă, 353.
peartă, 52.
pecie, 59.
peletic, 389.
pelin, 246.
peliniță, 246.
peneag. 348.
pepene, 241.
periat, 200, 207.
perie, 2, 208.
perină, 14, 403.
perinoc, 131, 183.
perjă, 225, 232.
pernă, 14, 183, 254, 409, 415.
perniță, 14, 346.
perpeliță, 186.
perucă, 3.
pervaz, 121.
pește 64-6.
peste-cot, 311.
pestelcă, 289, 360.
peț, 44.
peteală, 367.
petec, 371.
peteucă, 134.
petic, 288.
petică 223.
peticer, 153.
petiocă, 134.
petiță, 64, 152.
piatră, 184-5, 375, 378, 397.
picătură, 22, 292.
picior, 51, 123, 141, 153, 207, 222,
  261-2.
picioragă, 276.
piciorangă, 276.
piedică, 139, 153, 188, 190.
pielcică, 40.
piele, 38, 46.
piept, 52, 362.
pieptănat, 6.
pieptar, 360, 368.
pieptene, 7, 8, 63, 208.
pieptenel, 8.
piersic, 241.
pietruiesc, v. 467.
pilug, 35, 171, 307.
pingă, 53.
pințăl, 119.
pințăluș, 119.
pințiluș, 119.
piron, 405.
pirosteie, pl. 444.
pisc, 133, 154, 277.
pișc, v. 8.
piscoaie, 186, 189, 191.
piscoiu, 189.
pistol, 148.
pistornic, 378.
pistrule, pl. 36.
piteică, 213.
pițigăi, 457.
pitrucă, 261.
piuă, 42, 305.
piuliță, 66.
pivă, 305.
pivniță, 427.
plaivas, 117, 128.
plămădesc, 190.
planie, 120.
plantă, 248-9.
plasă, 66, 318, 447.
plăseà, 7, 63, 116-8.
platcă, 351-2.
plăvan, adj. 66.
plaz, 150.
pleaftură, 197.
pleavă, 386.
pleoapă, 157.
plesnă, 212.
plesnitoare, 130.
pleviță, 134.
pliscuiet, adj. 349.
ploscă, 64, 170, 449.
plug. 148.
plugărel, 148.
plugușor, 148, 157.
plumb, 66.
plută, 69, 103, 204.
poamă, 217, 242, 249.
poașcă, 48.
pocăneà, 111.
pochi, pl. 49.
pochilat, 284.
pociumb, 259, 471.
pocladă, 305.
poclit, 155, 285.
pocreală, 26.
pocriș, 22, 26, 155, 390.
pod, 110-1, 130, 133, 162, 183, 189,
  415, 468.

podbic, 203.
podeală, 421.
podeț, 468.
podișcă, 469.
podoabă, 15.
podrum, 469.
poduleț, 444.
podvale, pl. 111.
podvarnă, 227.
pofil, 39.
pohârlă, 233.
pohodnicioară, 138.
pohorniță, 138.
poiată, 427, 449.
poivan, 213.
polată, 419.
polcă, 362
polcuță, 362.
policer, 443.
policioară, 138.
poliță, 138, 184, 404, 408, 437.
poloboc, 166. 222.
polonic, 147.
pomelnic, 152.
pomițel, 447.
pomostine, 133, 155, 225.
pongosesc, v. 346,
ponoj, 276.
pop, 138, 239, 259, 403, 423.
popiciu, 259.
popondoc, 403.
poponeț, 59, 436.
popreà, 430.
popușoiu, 202.
porc, 1, 58.
porcesc, adj. 247.
porcină, 54.
porghic, 203.
porneală, 30.
port, 48, 252, 339, 369.
portiță, 431-2.
porumb, 429.
porumbă, 242.
porumbărie, 429.
porumbel, 291, 429.
porumbică, 242.
poruncealä, 348.
posadă, 184.
poșcalău, 48.
posfat, 67.
poslete, 228.
poșomog, 203.
pospaiu, 187.
pospoiu, 187.
postav, 251, 287.
postavă, 185.
postăviță, 185.
posteucă, 140.
postin, 48.
postiocă, 140.
postorâncă, 134.
potiheciu, 274.
potilat, 284.
potlog, 51, 71.
potlogar, adj. 52.
potnoj, 276.
potorniță, 138.
potricală, 45, 50.
potur, 359.
povarnă, 190, 226-7, 335.
povarnagiu, 227, 235.
poverlă, 233.
povidlă. 233.
povirlă, 233.
povodeà, 233.
prag, 293.
prăjină, 152, 465.
prânzișor, 372.
prapur, 59.
prășesc, v. 155, 216.
prășit, 155.
prăștiaș, 152.
praștie, 152.
prâsnel, 184-5, 188.
prăștilă, 108-9.
prăștină, 204.
preacă, 93.
preatcă, 93.
preghiță, 138.
preling, v. 468.
prepeleac, 22, 30, 152
presár, v. 49.
prescură, 197.
prescurăriță, 378.
pretcar, 34, 223.
pretcuță, 93.
previță, 134.
priboiu, 161.
pricăjesc, v. 37.
pricaz, 37.
prichiciu, 59, 406.
pridvor, 186, 424.
prilej, 37.
prim, 48, 365.
primblă, 438.
primire, 437.
primiteà, 246.
primitesc, v. 246.
prind, v. 291.
prins, adj. 22.
pripit, adj. 195.
prisacă, 92.
priscornic, 197, 378.
prisnel, 309.
prispă, 402-3.
pristene, pl. 209.

pristolnic, 378.
priţ, 278.
pritoacă, 218.
proaspătă, 58.
procovăţ, 157.
produf, 71.
profir, adj. 224.
profiră, v. 449.
prohab, 361.
prohar, 30.
propeà, 470.
propteà, 430, 470.
prosop, 413.
prostire, 284, 324, 332, 409.
prostovol, 68.
proţap, 137, 189.
prună, 225, 232, 234.
puf, 442.
puişor, 291.
puiu, 353.
pulpană, 290.
pumnaş, 368.
punte, 121, 162, 190, 468, 470.
purice, 105.
puricel, 420.
puricesc, v. 420.
puşcă, 152.
pusderie, 206.
puţ, 461-3.
putină, 165-6, 408.
putineiu, 23, 25, 166, 247.
putiră, 37.

R.

Răboj, 36.
Răbuş, 36.
rachier, 228.
răchiţică, 136.
rachiu, 190, 225, 234.
răcitoare, 236.
răcitură, 54.
realà, 36, 157, 421.
rădăcină, 125, 468.
ragelă, 207.
raghilă, 207.
răghilat, 200, 207.
răghilez, v. 207.
ragilă, 207.
răgiluică, 207.
răgulat, adj. 207.
raliţă, 149.
rână, 69.
rancă, 134.
rânced, adj. 24.
râncezeşte, v. 24.
rând, 180.
rapalău, 349.
rariţă, 149, 369.
răruţ, adj. 33.
răsboiu, 110-11, 190, 244, 269.
râschiare, 13, 84.
râşchiat, 13, 211.
râşchiitor, 13.
râşchiiu, v. 13.
râşchitoare, 211.
râşchitor, 13, 211.
răscol, 37, 72, 134.
răscolit, 37.
râşcov, 247.
râşcoviţă, 247.
răscroiesc, v. 44, 361.
răscruce, 185.
râşină, 250.
răslog, 109, 443, 447.
râşniţă, 176, 445.
răspund, v. 11.
răsteu, 139, 464.
raştilă, 207.
răsturnătoare, 150.
răsuceală, 318.
răsucesc, v. 212.
răsucitoare, 121.
răsucitor, 121-2.
răsuflu, v. 227.
răsunoiu, 197.
rătez, 416.
răuruscă, 217.
răvăcire, 224.
răvărică, 392-3.
răvariu, 392.
rază, 259, 264.
razăm, 271.
răzuitoare, 197.
răzătoare, 197.
răzuş, 119.
regină, 93.
resteu, 138-9.
retezat, 94-5.
revanc, 120.
ridic, v. 216.
rindeà, 120.
roabă, 153.
roată, 110-1, 150, 182, 185, 187, 208, 259, 261-2, 377, 466, 471.
rochie, 361.
rochiţă, 360.
rociu, 55, 68.
rodan, 261.
roieşeşte, v. 93.
roieşte, v. 93.
roiniţă, 93-4.
roire, 93.
roiu, 93.
romăniţă, 248.
roşcane, pl. 35.

roşcovă, 291.
rost, 262, 265, 275, 476.
rotărie, 169.
rotcoĭ, 153.
rotilă, 150, 275, 446.
rotiţă, 262.
rotuceà, 275.
rudă, 218.
rufă, 281.
rumăguş, 125.
runc, 134.

S. Ş.

Sac, 285, 287.
sacâz, adj. 283.
săculeţ, 34.
sâdelcă, 49.
safran, 224.
săftian, 342.
săgeată, 121, 422, 470.
şăiac, 288.
şâiag. 288.
săivan, 433.
şal, 364.
sală, 402.
şală. 402.
salamură, 55, 247.
sălaş, 157.
salbă, 369.
sălciner, 30.
salteà, 15.
şalumândriţă, 292.
şam, 365.
samachis, 26.
sămânţă, 236, 241.
samar, 39, 422.
samară, 422.
samargiu, 39.
sâmbure, 237.
şămţăl, 138.
sanceu. 104.
şandramà, 429, 445.
sanie, 153.
săniuşcă, 153.
săniuţă, 153
şanţ, 122, 186, 222.
săntirimb, 457.
sapă, 216, 422.
săpare, 172.
sapin, 103.
săpun, 56, 60.
sâpurez, v. 421.
sar, v. 24.
şar, 186.
sărăduit, 211.
şarampoiu, 291.
saramură, 37.
sărar, 139, 244, 391.
sărare, 72.
sărbezeşte, v. 21.
sărbuşcă, 24.
sărcieriu, 392.
sărciner, 30.
săritoare, 431.
şâtar, 20.
său, 57.
savur, 249.
sbalţ, 111-2.
sbanţ, 112.
sbânţ, 111.
sbârciog, 247.
sbicesc, v. 282.
sbiciu, 212.
sbiciuş, 212.
sbiciuşcă, 49.
sboară, v. 27.
sburat, adj. 27.
scafă, 444.
scafariu, 172.
scălceà, 71.
scălcează, 30.
scăluş, 138.
scanceu, 155.
scândură, 108, 207, 307.
scândureană, 276.
scânduriţă, 274.
scară, 49, 184-5
scarmăn, v. 8.
scărmănat, 6.
scăuieş, 156.
scaun, 123, 131-2, 154-5. 161-2, 170, 206, 259, 276, 470.
scăuneş, 156, 259.
scăuniş, 131.
scăunoaie, 161.
schimb, v. 370.
schimbătoare, 151, 199, 276.
şchioapă, 396.
schirdă, 450.
scioaluă 467.
sciubeiu, 467.
sclaiu, 111, 154.
sclembe, pl. 152.
scleme, pl. 152.
sclifă, 155.
scoabă, 105, 123, 133, 161, 416.
scoarţă, 293.
scobitură, 130-1.
scoc, 111, 181.
scoică, 97, 111.
scoicuţă, 97.
scopt, 26.
scorojit, adj. 419.
scorţ, 293, 441.
scrânciob, 469-70.

scrânciobar, 470.
scrânciobaş, 469.
scripăt, 262.
scripete, 275, 466.
script, 262.
scripte, 262, 275, 466.
scrobeală, 258.
scrobesc, v. 258.
scufie, 366.
scul, 13, 258, 263.
sculă, 115, 160.
scumpie, 249.
scurtătură, 265.
scutar, 30.
scuturătoare, 185.
sdrâncă, 469.
sdrincăl, 469.
sdrobitor, 206.
şea, 49.
secere, 157.
seciu, 85.
secure, 124.
securice, 124.
sedilă, 34
şerpişor, 393.
şervat, 282-3, 413.
şestină, 112.
şfară, 121.
sfârdel, 39.
sfârlac, 94.
sfârlează, 11.
sfârtaiu, 100.
sferdecel, 131.
sfeşnic, 171.
sfichiu, 212.
şfichiu, 212.
sflichiu, 51.
sfoară, 275.
sforicică, 268.
sfreadine, 39.
sfredel, 124-5.
sgâneciu, 125.
sgârcesc, v. 471.
sgârciu, 161.
sgârieciu, 170.
şghiab, 111, 222.
sglăvoe, 203.
sgrebene, pl. 208.
sicriu, 157.
sigă, 382.
şifan, 72.
şină, 129, 153.
şinălău, 43.
şinar, 129.
şindilă, 108, 422.
şindilar, 108.
şindrilă, 422.
sineluiesc, v. 43.
sineluit, 43.
şinuit, 129.
şipot, 222, 468.
sir, 180.
şiret, 355.
şişă, 108.
sisieac, 445.
şişlete, 135.
şişt, 35.
şiştar, 20, 166.
sistor, 422.
sită, 21, 408.
şitar, 20.
sitişcă, 21.
slad, 191.
slaină, 58.
slaiu, 72.
slănină, 55, 57.
slaniţă, 232.
slatină, 47, 247, 397.
slebe, pl. 8.
sleiesc, v. 462.
slemneà, 422.
slimnă, 422.
sloboda, adv. 18.
slobozie, 433.
slobozitor, 273.
sloire, 96.
sloiu, 61, 96.
slugă, 348.
smăcoiu, 33.
smântână, 22.
smântânit, 26.
smetană, 37.
smiuchişă, 26.
smuncesc, v. 203.
snop, 216.
soace, v. 177.
soagătoare, 196.
soage, v. 196.
soare, 236.
sobă, 415.
soboră, 12.
soc, 260.
socală, 260.
sodă, 61.
şoflânc, 103.
şofran, 23, 224, 228.
sogà v. 196.
sohobun, adv. 286.
şold, 54.
sole, pl. 44.
şomoiag, 197.
şomoiog, 197.
solniţă, 171, 491.
sopron, 427, 445.
şopru, 427.
şoric, 58.

şoriciu, 58.
sorţ, 289, 290, 360.
şotoroagă, 348.
şotroagă, 348.
şovâltă, v. 196.
spagat, 67, 213.
spăl, v. 120.
spălare, 371.
spălat, 6.
spălător, 21.
şpan, 109.
sponcă, 5.
spanţ, 279.
sparg, v. 47.
spargă, 213.
spărietoare, 140.
spaţ, 279.
spată, 256 7, 264, 268.
spătar, 29, 267, 470.
spătează, 279.
spetează, 81, 121, 124, 133-5, 156, 185.
speteger, 124.
spine, 245.
spiţă, 129, 140.
spiţelnic, 124.
splină, 133, 154.
spogat, 213.
spoit, 381.
sprangă, 108.
sprenţ, 356.
sprenţur, 356.
stâlp, 111, 166-7, 184, 222, 271, 375, 403, 420, 458, 470.
stâlpar, 34.
stână, 28, 30.
stânjie, 130.
stârciog, 259.
starostesc, adj. 215.
stătător, adj. 186.
stative, pl. 269, 444.
stavilă, 180, 182.
stăvilar, 180, 182.
staul, 438.
şteamp, 377.
şteand, 26.
ştează, 305.
steclă, 59.
steclar, 1.
stejar, 249.
ştenduleţ, 167.
ştergar, 282, 284, 365.
ştert, 34.
ştevie, 410.
ştergar, 305.
sticiu, 72.
sticlărie, 380,
stifale, pl. 411.
stinghie, 122, 134—5, 138, 166, 190, 225.
ştioldic, 71.
ştiomp, 471.
ştir, 284.
ştirbic, 71.
stiş, 72.
ştiubeiu, 92, 95, 446, 467.
stivă, 385.
stivat, 385.
stodolă, 446.
stofă, 239.
stolerie, 113.
stors, 95.
strachină, 387, 390.
străfulgesc, v. 19.
stragalie, 388.
străgeaţă, 33.
străghiaţă, 33.
straiţă, 106, 168.
straiu, 341, 367.
strajă, 66, 440.
străjariu, 42.
strâng, v. 129.
strangalie, 130.
strapazan, 72.
strat, 177, 184, 261, 271.
strecătoare, 27, 33, 287.
strecur, v. 21.
strecurătoare, 27, 33, 220.
streghiat, adj. 24.
strejuri, 450.
strepezeu, 72.
streşină, 419, 422, 430.
stroment, 115.
strug, 169.
strugărie, 169.
strugărit, 169.
strugur, 240—1.
strujesc, v. 14, 169, 234.
strujniţă, 169.
strună, 121.
strunea, 49.
struneală, 121.
strunesc, v. 155.
strung, 169.
strungă, 29, 31.
strungar, 30.
strungăreaţă, 32.
strungăresc, v. 169.
stubeiu, 92.
stup, 92.
stupă, 208.
stupărie, 92.
stupărit, 92.
stupină, 88, 92.
şubă, 288, 357, 369.
subpat, 71.

substoi, pl. 439.
sucală, 125, 260—1.
suceavă, 277.
suci, pl. 47.
sucitor, 121, 172.
sucman, 288, 357.
sufit, 444.
suflec, v. 354.
sufulc, v. 354.
sugătoare, 244.
şughir, 240.
şujnic, 232.
sul, 265, 271—2.
sulamandră, 292.
suleţi, pl. 133.
sulinar, 422.
sumach, 249.
sumăieş, 357.
suman, 288, 305, 356.
sumet, v. 351.
şumuiog, 223.
supat, 406.
supun, 163, 433.
şură, 429, 446.
surducă, 3.
surlă, 29, 433.
şurub, 122, 222.
surugiu, 159.
şurup, 122, 222.
şurupelniţă, 222.
şuşele, pl. 420.
şuşlete, pl. 135.
sustoi, pl. 439.
suveică, 260, 277.
suveicuţă, 67.
suvelniţă, 277.
svânt, v. 33.
sverdină, 46.

T. Ţ

Tăbăceală, 43.
tăbârcă, 285.
tablă, 109, 175, 402.
ţâcălie, 130.
tăfălug, 186.
tăfaragă, 27.
taină, 107.
tăier, 19, 167.
tăietor, 125.
taistră, 37.
tălbăcie, 136.
tălcică, 276.
taler, 387, 390.
talger, 387, 390.
talpă, 111, 123, 189, 190, 424, 439.
tălpălaş, 106.
tălpiţă, 278.
tălpoiu, 424.
tămâios, adj. 217.
tâmp, adj. 43.
tâmplărie, 113.
ţandără, 420.
taneistră, 37.
tanin, 248.
tânjală, 138.
tânjeală, 138.
tânjelar, 139.
tânjeluţă, 139.
ţăpăruie, 136.
ţapină, 107.
ţăpoiu, 144.
tar, 106.
ţară, 168.
ţârâiu, v. 24.
ţârcâiu, v. 21.
târboc, 71.
târbof, 68.
ţarc, 223, 233, 430.
târcoală, 185.
ţărcoteiu, 31.
ţârcuiu, v. 21.
ţarină, 430.
târlă, 29, 399.
târn, 245.
târnă, 92.
târnaţ, 426.
târş, 431.
târsână, 3, 44, 351.
ţârţâratic, adj. 217.
ţâţ, 392.
tătărăsc, adj. 246.
ţâţâlic, 392.
ţâţână, 416.
ţâţeiu, 26.
ţâu, 125.
tavă, 391.
tăvăluc, 186.
tăvălug, 186.
teacă, 119.
ţeapă, 422.
teară, 262, 279.
ţeastă, 126, 198.
ţeavă, 260—1, 277, 467.
ţeg, 106.
teică, 185.
teiu, 229.
tejgheà, 122.
teleagă, 150.
teleguţă, 150.
telemeà, 35.
temel, 403.
teoc, 168, 186.
ţep, 422.
terteleac, 186.
terteleciu, 1 1.

țeruș, 136.
tescovină, 235.
teslă, 125.
țest, 131.
țesut, 251.
teucă, 30, 467.
țevie, 277.
țidulă, 310.
titvă, 222.
tigaie, 390, 470.
tigăiță, 390.
țiglă, 382, 386.
tijghea, 22.
țilindru, 64.
tindă, 408.
tindeche, 277.
tindeiche, 274.
tinichea, 113.
țintă, 122
tinzătoare, 135.
tipar, 386.
țipătoare, 62.
tiriplic, 323, 353.
tisă, 167.
țițeche, 469.
țițeiu, 34.
titirej, 11, 186.
tivdă, 2 7, 222.
tivesc, v. 352.
tivitură, 352.
tizic, 394.
tizig, 115.
toaipă, 125.
toartă, 20.
toc, 17, 437.
tocilă, 378.
tohoarcă, 48.
toiag, 72, 97, 393.
țol, 212, 285, 415.
țoloș, adj. 104.
topilă, 204.
topit, adj. 203.
topitoare, 205.
topor, 125, 310.
toporâie, 141.
toporâște, 124, 141.
tors, 8. 85, 208.
tort, 212, 285. 351.
țoșcă. 61, 285.
trag, v. 142.
trăgătoare, 49, 348.
trăgulă, 225.
traistă, 290.
trăistuță, 285.
trâmbă, 282.
trandafir, 54, 248.
trântor, 93.
trântorit, 94.
tras, 85.
trașt, 435.
treapcă, 93.
trestie, 268.
triușă, 450.
troacă, 29, 126, 467.
troiță, 453-7.
tron, 409.
trunchiu, 125.
trușnic, 240.
țucal, 389.
țuhal, 348.
țuică, 234.
țuicar, 227.
tulpan, 311, 364.
țunchinar, 144.
tundere, 5.
tuns, 5.
tureatcă, 347.
tușinez, v. 245, 282.
tutoiu, 64.
țuțul, 469.

U

Uăl, 392.
uboru, 450.
ujbă, 72.
ulcică, 223, 227, 389.
ulcicuță, 389.
ulcior, 389.
uleiu, 92.
uluc, 222, 467.
ulucaș, 186.
umăr, 134.
umăraș, 313.
umblat, 95.
umblu, v. 76, 264, 462.
umeraș, 131.
umplu, v. 192.
uncrop, 192.
undiță, 69.
undrea, 318.
unealtă, 115.
ungher, 117.
unghiu, 117.
unt, 22, 34.
untăriță, 444.
unturos, adj. 31.
uol, 392.
urcior, 389.
urdă, 27, 34.
urdeală, 34.
urdesc, v. 34.
urdiniș, 93.
ureche, 45, 142, 348.
urlueală, 47, 176.
ursoaică, 184.

ursuc, 6.
uruioc, 362.
urzală, 262.
urzariu, 263.
urzeală, 262.
urzit, 262.
urzitoare, 263, 444.
uscătură, 239.
uscare, 73, 239.
uşor, 417.
uştior, 29.
usuc, 6.
usuc, v. 232.

V.

Văcălie, 186.
vacheşe, pl. 36.
vadră, 215.
văduv, adj. 280.
val, 129, 282.
vălătuc, 420.
vâltoare, 181.
vălug, 71.
vână, 462.
vânări, pl. 369.
vânătoare, 64.
vant, 438-9.
văpăiţ, 71.
var, 378, 416.
vârfar, 144.
vargă, 141.
vărgăluire, 141.
vărnicer, 379.
varniţă, 379.
vârşă, 67, 69.
vârtej, 30, 122, 131, 181, 464, 469.
vârtelniţă, 259.
vârticoniţă, 474.
vârtij, 469.
vârtiloiu, 469.
vas, 392.
văsărit, 438.
vătală, 112.
vătraiu, 132.
văzdoacă, 447.
velniţă, 190, 225, 227, 284, 291-2. 409.
vergeà, 263, 266.
vergel, 265.
vergelez, v. 441, 444.
veşcă, 148.
veşcălie, 36.
vin, 215, 234, 240.
vinars, 190.
vinărsar, 227.
vinărsărie, 227.
viţă, 212.
vlăstar, 216.
volan, 361.
voloc, 66, 201.
volog, 66, 201.
vrană, 186. 189, 223.
vraniţă, 439.
vrav, 174.
vrecie; 61.
vulpe, 240.
vultoare, 181.

Z

Za, 138.
zăbun, 357.
zăcătoare, 219.
zăgârnă, 34.
zămţăl, 138.
zară, 23-4.
zarzară, 234.
zavesă, 255.
zăvor, 274.
zeciueală, 180.
zemnic, 427.
zer, 33.
zestre, 346, 410.
zimţ, 121, 278.
zimţat, adj. 112.
zoaie, 371.
zobon, 465.
zolesc, v. 371, 441.
zofe, pl. 411.

CUPRINSUL

Pag.

Prefață III

PARTEA I.

Industria animală.

Cap. I. — *Părul* 1

Cap. II. — *Lâna* 4

Cap. III. — *Penele* 14

Cap. IV. — *Laptele* 15

Cap. V. — *Pielea* 38

Cap. VI. — *Carnea* 52

Cap. VII.—*Grăsimi* 56

Cap. VIII. — *Oase și coarne* 61

Cap. IX. — *Peștele* 64

Cap. X. — *Mătasa (Borangicul)* 73

Cap. XI. — *Mierea și ceara* 85

Cap. XII.—*Scoicile și culbecii* 97

PARTEA II.

Industria vegetală.

Cap. I. — *Lemnul* 99

- A.— Tăiatul lemnelor, plutășia, ferăstraele 100
- B.— Lemnăria propriu zisă 113
- C.— Dogăria (Butnăria) 160
- D.— Strungăria; săpatul în lemn 169
- E.— Mangalul (cărbunele de lemn) 173
- F.— Impletitul 174

Cap. II. — *Cerealele.*

- A.— Măcinatul cerealelor 176
- B.— Spirturi și băuturi de pâne (cereale) 190

Pag.

C.— Paiele 193
D.— Bucătăria 194
Cap. III.— *Cânepa şi inul* 198
Cap. IV.— *Produse viticole* 214
Cap. V. — *Teiul* 229
Cap. VI. — *Fructe, oloiuri şi băuturi* 230
Cap. VII. — *Păsatul* 243
Cap. VIII.—*Papura* 244
Cap. IX. — *Mături* 245
Cap. X. — *Bureţii* 247
Cap. XI.— *Plante odorante, colorante şi uleiuri vegetale* 248

PARTEA III.

Ţesutul.

Cap. I. — *Consideraţiuni generale* 251
Cap. II.— *Depănatul* 258
Cap. III. — *Urzitul şi nevedilul* 262
Cap. IV. — *Răsboiul (stativele)* 269
Cap. V.—*Ţeseturile* 281
Cap. VI. — *Piua* 305

PARTEA IV.

Inflloratul şi împletitul.

Cap. I.—*Infloratul* 309
Cap. II.—*Impletitul* 317
Cap. III.—*Horbote* 319

PARTEA V.

Portul.

Cap. I. — *Consideraţiuni generale* 339
Cap. II. — *Portul din satul Ţepu, jud. Tecuciu* 347
Cap. III. — *Portul din Ardeal şi Ţara-ungurească* 368

PARTEA VI.

Industria minerală.

Cap. I. — *Piatra* 375
Cap. II. — *Humării şi luturi colorate* 381

Pag.
Cap. III.— *Cărămida și țigla* 382
Cap. IV. — *Olăria* 387
Cap. V. — *Tizicul* 394
Cap. VI. —*Metalele* . . . . „
Cap. VII.— *Sarea* 397

PARTEA VII.

Gospodăria românească.

Cap. I. — *Casa și acaretele din ogradă* 399
Cap. II.—*Biserica* 451
Cap. III. — *Troițele* 453
Cap. IV.—*Cimilirul* 457
Cap. V.— *Puțuri și izvoare* 461
Cap. VI.—*Poduri și punți* 468
Cap. VII. — *Scrânciobul* 469

Incheiere 472
Glosar 475

DIN PUBLICAŢIUNILE ACADEMIEI ROMÂNE

	L. B.
Crăiniceanu Dr. Gh., Igiena ţăranului român. Locuinţa, încălţămintea şi îmbrăcămintea; alimentaţiunea în diferite regiuni ale ţerii şi în diferite timpuri ale anului. 1895	5.—
Gorovei Artur, Cimiliturile Românilor. 1898	3.—
Grigoriu Gr. Medicina poporului. I. Boalele oamenilor. *Anal. Acad. XXX Lit.*	1.60
— II. Boalele vitelor. — *Anal. Acad. XXX Lit.*	0.50
Jarnik Dr. I. U. şi A. **Bârseanu**, Doine şi strigături din Ardeal, cu un glosar complect de Dr. I. U. Jarnik. Buc. 1895	—.—
Lupaşcu D. P., Medicina babelor. Adunare de descântece, reţete de doftorii şi vrăjitorii băbeşti. Cu un raport de *Prof. I. Bianu.* — *Anal. Acad. XII Lit.*	—.—
Manolescu Dr. N., Igiena ţăranului. Locuinţa, iluminatul, şi încălzitul ei. Îmbrăcămintea, încălţămintea, alimentaţiunea ţăranului. 1895	5.—
Marian S. Fl., Cromatica poporului român. — Discurs de recepţiune, — cu răspuns de *B. P. Hasdeu.* — *Anal. Acad. IV.* 2	1.—
— Descântece adunate de G. Săulescu. Raport.—*Anal. Acad. V.* 2	
— Vrăji, farmece şi desfaceri.—*Anal. Acad. XV Lit*	1.—
— Insectele în limba, credinţa şi obiceiurile Românilor. 1903	6.—
— Legenda Maicii Domnului. 1094	4.—
— Naşterea la Români. Studiu etnografic. 1892	5.—
— Nunta la Români. 1890	10.—
— Immormântarea la Români. 1892	5.—
— Sărbătorile la Români:	
— *Vol. I.* — Cârnilegile. 1898	3.—
— *Vol. II.* — Păresimele. 1899	3.—
— *Vol. III.* — Cincizecimea. 1901	4.—
Obedenaru Dr. M. G., Texte macedoromâne, basme şi poezii poporale dela Cruşova. Publicate după manuscriptele originale, cu un glosar complect, de Prof. *I. Bianu.* Buc. 1891	4.—
Ottescu I., Credinţele ţăranului român despre cer şi stele. — *Anal. Acad. XXIX Lit.*	1.—
Pamfile Tudor, Jocuri de copii, adunate din satul Ţepu (jud. Tecuiu). — *Anal. Acad. XXVIII Lit.*	1.40
— Jocuri de copii, adunate din satul Ţepu (jud. Tecuciu). Mem. II. — *Anal. Acad. XXIX Lit.*	1.60
Papahagi-Vurdună P. N., Jocuri copilăreşti culese dela Românii din Macedonia. — *Anal. Acad. XXV Lit.*	0.75
— Megleno-Românii. Studiu etnografico-filologic. Partea I. — *Anal. Acad. XXV Lit.*	1.40
— Partea II. *Anal. Acad. XXV Lit.*	1.40
— Graie aromâne. — *Anal. Acad. XXVII Lit.*	1.60
— Basme aromâne şi glosar. 1905	8.—
Şăineanu Lazăr, Basmele române în comparaţiune cu legendele antice clasice şi în legătură cu basmele popoarelor învecinate şi ale tuturor popoarelor romanice. 1895	10.—
Sevastos Elena, Nunta la Români. Studiu istorico-etnografic comparativ. 1889 *(Sfârşit).*	
Ţiplea Alexandru, Poezii populare din Maramureş. — *Anal. Acad. XXVIII Lit.*	1.20
Viciu Alexiu, Glosar de cuvinte dialectale din graiul viu al poporului român din Ardeal. — *Anal. Acad. XXIX Lit*	1.50

Tipografia «COOPERATIVA», str. Belvedere, No. 6.